68
14 F
8
G H · 7.
A. XIV
5 - 21 - D. 3 -

PAVLI IOVII
NOVOCOMENSIS
EPISCOPI NVCERINI
Illuſtrium Virorum Vitæ.

Acceſſit ad poſteriorem hanc editionem rerum memorabilium Index.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

FLORENTIAE
In officina Laurentii Torrentini DVCALIS Typographi,

M D L I.

Cum ſummi Pontif. Caroli V. Imp. Henrici II. Gallorum Regis,
Coſmi Medicis Ducis Florent. II.
Priuilegio.

INDEX EORVM QVAE IN HOC VOLVMINE CONTINENTVR

De Vita & rebus geſtis XII. Vicecomitum Mediolani Principum — *Libri XII.*

De Vita & rebus geſtis Magni Sfortiæ — *Liber I.*

De Vita & rebus geſtis Conſalui Ferdinandi Cordubæ cognomento Magni — *Libri III.*

De Vita & rebus geſtis Franciſci Ferdinandi Dauali Marchionis Piſcariæ — *Libri VII.*

Leonis X. & Hadriani VI. Pontificum, ac Pompeii Columnæ Cardinalis uita & res geſtæ, alio ſunt comprehenſæ uolumine.

PAVLVS IOVIVS COSMO MEDICI ILLVSTRISS. FLORENTIAE DVCI S. P. D.

BIBLIOTECA ... VITTORIO EMANUELE

INSIGNIVM aliquot Procerum vitæ imitatione Plutarchi ſummæ grauitatis philoſophi, à me, licentiore ſtilo perſcriptæ, quibus tu magnanime Coſme ſpiritum dediſti, quum elegantiſsimis formis vt luculentius in publicum prodirent, excudendas curaueris, iure optimo patrocinium tuum depoſcunt aduerſus obtrectatores, vel hac vna ratione, quòd cenſuræ tuæ iudiciũ ſubierint. Agnoſcis enim (vt qui noſtrorum temporum hiſtoriam exactiſsime calles) quo animi candore, quoue ſtudio & pudore aſſerendæ veritatis, ea quæ nos vidimus, poſterorum memoriæ tradiderim. Intemperantis nanque ingenii foret, ea mandare literis atque edere, quæ ſummorum Ducum & Principum, qui adhuc viuunt & florent, teſtimonio refelli poſsint; vt iam non aliunde locupletior & certior fides ſcriptis noſtris conſtet, quàm ex his quæ à ſummis Regibus & Ducibus, qui bella geſſerunt, enarrata referuntur; Quando hæc, infinita propè diligentia indaganti mihi (quod in tanto ſuſcepto negocio ſummæ felicitatis fuit) cum vniuerſis cunctarum propè nationum Ducibus, aut illuſtris amicitia, aut non obſcura familiaritas interceſſerit, vt ex ipſorum ſermone rerum geſtarum conſilia atque euentus noſcerentur. Quid enim vniuerſam toto cognito orbe collectam hiſtoriam, à quinquaginta ab hinc annis ſcribere auſo, tantumque opus non inuita Minerua ad hunc vſque annũ perducenti, aut in hac vita beatius, aut poſt mortem extincta demum inuidia glorioſius euenire potuit, quàm hoc incorruptæ libertatis ſpecimen prætuliſſe? Sed id opus quod iam planè abſolutum propediem edetur, excitabit (vt reor) apud nos externaſque gẽtes, diſſonos clamores, vt libido cuiuſque feret, inter ambi-

guam laudem & certam obtrectationē exiſtimationis meæ, quum factioſa ſuperbaque ingenia paſsim occurrant, quæ multa tanquàm adulatione aut odio deprauata interpretentur. Verùm malignis aut ignorantibus, egregii probique homines, inter quos tu ab excellenti virtute maxime illuſtris emines, tanquàm iurati teſtes reſpondebunt, indignum eſſe vt ei maledicatur, qui ingenuo labore incomparabilem vtilitatem tot expreſsis vitæ exemplis cum honeſtiſsima voluptate et viuis & poſteris attulerit.

Vale. Romæ x I. Kal. Maias.

M D XLVIII.

GABRIELIS PHAERNI CREMONENSIS.

Illuſtres animæ quarum miro ordine mores
Et clara Iouius facta chartis tradidit,
Seu vos imperiis in pace uigentibus aucta
Seu bellica fuiſtis arte prædita.
Quiſquis ineſt vobis poſt fata nouiſſima ſenſus,
Si; quæ hic aguntur, ſcire vos credi licet,
Lætitia certè haud modica geſtire, nouoque
Debetis alacres exilire gaudio,
Quum reuireſcentem longò poſt tempore famam
Veſtram, atque laudes excitatas cernitis
Facundi calamo Iouij, quem noſtra propè vnum
Aetas, vetuſtis inſerit ſcriptoribus.
Quare etiam atque etiam, vos huic debere fatendum eſt,
Aeterna per quem veſtra viuet gloria.
Nec minus inſigni debetis plurima COSMO
Cui læta pulchræ paret ora Etruriæ,
Hac qui veſtrorum iuuenis generoſus honorum
Monumenta, formis iuſsit excudi æneis,
Ille vnus lapſas ſæclis vergentibus artes
Et litterarum ſtudia neglecta erigit,
Ille fouet vates, illi pia carmina curæ,
Et reſtituta in priſtinum ſapientia,
Et qua ſidereos linquens Aſtræa receſſus
Sub hoc reuiſit Principe humanum genus.
Utque ſalutiferum radianti lumine ſidus
Seu Veneris almæ, ſiue ſupremi Iouis
Triſtia felici leuat exoriens aſpectu
Aſtra, atque lætos vndique euentus ciet,
Non morbi, non bella vigent, maria alta quieſcunt
Et aucta largis terra ridet frugibus,
Talis honorato Medicum de ſanguine COSMVS
Orbi ſerenum illuxit Etruſco iubar,
Suſtulit inceſtas pœnis vltricibus artes
Mores probroſos pepulit, induxit bonos,
Virtuti pretium, ingenijs honor additus, vnum
Quenque ad decora ſtudia & artes allicit.
Pax ſecura viget, iuſtum dominatur & æquum,
Procul inſolentes exulant iniuria,
Macte iſta virtute animi clariſſime Princeps
Futura nunquàm te ſilebunt ſæcula.

PAVLVS IOVIVS EPISCOPVS NVCERINVS HENRICO GALLIAE DELPHINO, S. P: D.

QVVM ad Nicæam in ſpem exoptatæ pacis adductus Carolo fratri tuo Vicecomitum origines & principatus initia breui cõmentario me perſcripturũ promiſiſſem, nihil inde mihi antiquius fuit, quàm vt id quod ſuſceperam maturè perficerem. Arbitrabar enim non multo poſt futurum, vt is ſummæ ſpei adoleſcens cum optimo iure ſuo, tum præclara Cæſaris Auguſti liberalitate, Ciſalpinæ Galliæ imperio potiretur. Quamobrẽ non modo mihi honeſtum ſed illi etiam maxime decorum atq. iucundũ fore prouidebam, ſi tantorum principum res geſtæ in arctum volumen referrentur. Nam eos bellica laude & magnificentia operũ, & ſplendore vitæ cum clariſsimis Græcorum & Romanorũ comparari poſſe ſine controuerſia iudicamus. Ab hac vos nobiliſsima ſtirpe maternũ genus regiæ Valeſiorum domui inſertũ deducitis, vnde hæc vobis Mediolanenſis regni hæreditas petitur, tot cruẽtis iactata litibus, nec vllis vnquam immitis fortunæ terroribus intermiſſa. Regnauere autem ex hac illuſtri familia duodecim Principes, centum & ſeptuaginta annis, tot enim ſunt ab Othone ad Philippũ, in quo principũ progenies defecit, quũ is ſine legitima prole deceſſerit. Cæterũ confecto libro, quum offerendi huius muneris votũ nouus ex violatis induciis renati belli tumultus aliquandiu fefelliſſet, tandem id totum Carolus ipſe atroci fato nobis ereptus interrupit, grauiore quidem noſtro luctu, quòd iuuenis ſpectata virtute florentiſsimus, in ipſo partæ pacis limine conciderit. Id igitur quod ei debebam, tibi rerum omniũ hæredi integra fide perſoluo. Tu verò ſapienter generoſeq; feceris, ac plane regiè ſi eo animo librum euolues, vt repudiatis vitiis ſummos tãtùm virtutum flores decerpas. Id porro tibi haud difficile fuerit, qui paternæ laudis æmulus, atq. auitæ conſtantiæ præclarus imitator, ita diuerſas miro temperamento in vnũ virtutes miſces, vt iam Gallia minimè dubitet, quin ſis duobus longe maximis regibus maior atque felicior euaſurus Vale.

PAVLI IOVII NOVOCOMENSIS EPISCOPI NVCERINI IN VITAS DVODECIM VICECOMITVM MEDIOLANI PRINCIPVM PRAEFATIO.

VETVSTATEM nobiliſsimæ Vicecomitum familiæ, qui ambitioſius à præalta Romanorum Cæſarum origine, Longobardiſque Regibus deducto ſtemmate repetere contendunt, fabuloſis penè initiis inuoluere videntur. Nos autem recentiora illuſtrioraque vti ab omnibus recepta ſequemur, contentique erimus inſigni memoria Heriprãdi & Galuanii nepotis, qui eximia cum laude rei militaris, ciuiliſque prudentiæ, Mediolani principem locum tenuerunt. Incidit Galuanius in id tempus quo Mediolanum à Federico Aenobarbo deletum eſt, vir ſumma rerum geſtarum gloria, & quod in fatis fuit inſigni calamitate memorabilis: captus enim & ad triumphum in Germaniam ductus fuiſſe traditur; Sed non multo poſt carceris catenas fregit, ingentique animi virtute non ſemel cæſis Barbaris vltus iniurias Patriam reſtituit. Fuit hic vt Annales ferunt Othonis nepos, eius qui ab inſigni pietate, magnitudineque animi, canente illo pernobili claſsico excitus ad ſacrum bellum in Syriam contendit, communicatis ſcilicet conſiliis atque opibus cum Guliermo Montisferrati Regulo, qui à proceritate corporis Longa ſpatha vocabatur, voluntariorum enim equitum ac peditum delectæ nobilitatis viginti milia, ad Boẽmundum à Brunduſio transfretantem adduxere, ne Itali vel ſtudio religionis, vel bellica laude Gallis inferiores eſſe viderentur. Cæterum Otho iam duobus aſperrimis ad Nicæam atque Orontem præliis ſpectatæ virtutis famam conſecutus, oppugnante demum Hieroſolymas Gotifredo glorioſa totius exercitus acclamatione coronam promeruit, quum Volucem Saracenorum Ducem medio in campo ad ſingulare certamen fortiſsimum quenque ex Chriſtiana acie prouocantem, ipſe vnus ante alios nihil eius immanis Barbari ferocia, vel terribili inſignium armorum ſpecie permotus, fortiter atque feliciter deuicit, retulitque de confoſsi hoſtis galea opimum, plenumque immortali gloria ſpolium, auritam ſcilicet Viperam complicatis ſpiris minaciter à cono caſsidis erectam, & puerum paſsis manibus deuorantem. Quod vnum auſpicatæ virtutis argumentum, non modo gentilitiæ laudis geſtamen fuit, ſed & poſteris id inſigne audacter vſurpantibus, & imperia, & opes, & latè gloriam portendit. Fuere qui exiſtimarent Volucem ex ſtirpe Alexandri Magni progenitum,

tuliſſe pro inſigni viperam, ex Olympiadis fabula puerũ parturiẽtem, quòd ea à Dracone ſe compreſſam fuiſſe Iouis imagine prædicaret.

PAVLI IOVII OTHO, SIVE LIBER PRIMVS.

NOBILISSIMI Principatus fundamenta feliciter Otho iecit, Vberti filius, qui ab Aſiatico Othone proauo nomen acceperat. Natus eſt Inuorio in pago apud Verbanum lacum, magnis quidem natalibus, ſed patrimonio tenui, & tum adeo afflictis totius familiæ Fortunis, vt quatuor tantum & planè ignobilium vicorum ditione, tot gentiles proceres maiorum ſuorum nomen tuerentur. Hi fuêre Inuorium, Maſsinum, Vergantum & Olegium. fundos etiam ſat amplos Mediolani extra portam Iouiam à Sultano Vicecomite emptos conſtat. Frequentibus enim Barbarorum eruptionibus & ciuili præſertim bello, cuncta apud Inſubres cõturbata proſtrataque erant, vt non mirum ſit, tantas opes in publica calamitate corruiſſe. Sunt qui ex genitura propter admirabiles ſyderũ concurſus, Imperium ei à Mathematicis prænunciatum fuiſſe aſſeuerent, verùm ipſe repudiatis prorſus Aſtrologis, id vnum pro inſigni oſtento iocabundus accepit, quòd Vicecomite Placentino Mediolani Prætore, qui tum erat ſupremæ poteſtatis Magiſtratus, & Othone Cæſare imperante in lucem eſſet editus. Enituit ſatis mature in adoleſcente ingenium alacre, præaltum, ardens, & quod mirabile erat graui prudẽtia temperatũ: acceſſerat corporis atque oris dignitas maximè excellens, ſtatura enim erat excelſa, & nexu neruorum longe firmiſsima, pectore autem lato atque extanti, & radioſis prægrãdibuſque oculis, eloquentia vero illuſtri exquiſitiſque literis quum oporteret ad iocunditatem exornata, adeo vt quum omnibus magnopere placeret, etiam ſibi meliore Fortuna dignus videretur. Itaque ardẽte ciuili bello Gallia Ciſalpina, domo egreſſus Romam ſe contulit ad Octauianũ Vbaldinum Cardinalem, authoritate atque opibus florentem, à quo benigne ſuſceptus, adſcribitur familiæ inter honeſtiſsimos. Nec multo poſt, quum in ea domo aliquandiu virtutis eximiæ perurbanæque comitatis, & naturæ nequaquam fallacis vel inſidioſæ teſtimonia paſsim reliquiſſet, Octauiano præalta ſemper agitãti, in ocio pariter atque negocio comes eſſe cœpit, adeo vt munera legationum obeuntẽ & trans alpes accitum inter præcipuos ſequeretur, hiſque maxime tẽporibus extra ordinẽ neceſſaria domeſticæ diſciplinæ officia, cæteris languentibus aut occupatis diligenter impleret, abnuenti ſemper & coacto ſi-

milis,ne ambitione potius quàm obſequio,aliena munia ſuſcipere videretur. Literas enim ſcitè atque expeditè exarabat,dictabat eleganter,in omnique occaſione œconomicarum rerum cuncta ad pietatem, ad decus, temperantiamque reuocabat: quibus maxime rebus ita appetente Cardinalis ingenio certiſsima laus pararetur,honeſta quidem ſibi in primis ad promerendam ampliorem gratiam, & demum ipſi Cardinali decora & vtilis ad petitionem ſummi Pontificatus contendenti. In vnam enim eam curam ampliſsimos ſenatores haud diſsimulāter incumbere, vti aulæ artium peritus facilè intelligebat. His moribus iam abunde claro, & proſpera vigenti fama, Leo Peregus Mediolanenſis antiſtes in exilio apud Legnanum mortuus nunciatur. Hunc Martinus Turrianus tāquàm patronum ducemque nobilitatis vrbe pepulerat, quum ipſe iam Populi cauſam aduerſus Patricios ſuſcepiſſet, perturbataque Republica ſtatum popularem cæſis diſiectiſque nobilibus induxiſſet. Oderat Octauianus Turrianos tanquàm nobilitatis hoſtes.Erat enim è vetuſta & illuſtri apud Etruſcos Vbaldinorum familia, & priuati quoque odii cauſæ intercedebant,parum quidē honeſtæ;ſed ob id validiores. Nam ei Martinus paucis ante annis notam nefariæ cupiditatis inuſſerat, quum forte in Galliam iter habentem, hoſpitioque ſuſceptum, in templo diui Ambroſii,ne carbunculum mirábili fulgore & rara magnitudine conſpicuum è donariis auferret, armatus accurrens prohibuiſſet: Dicebat enim Cardinalis cupidè inſpiciendo tractandoque eam gemmam omnino dignam videri,quæ ad ornamentum ſacrorum ſolennium, in ſumma Pontificis Maximi thiara conſpiceretur. Hic eſt ille Vbaldinus præalto ambitioſoque ingenio, & magnis opibus potens Danthis Poëtæ carminibus,obliquo probro ſimul & laude celebratus. Itaq. ad excidium Turrianæ domus,& ad condendum in Vicecomitum familia principatum, fatali euentu Otho Mediolanenſium Archiepiſcopus ab Octauiano declaratur,qui ampliſsima ad id poteſtate, iure munereque legationis fungebatur,Idque approbauit Vrbanus Pontifex vel ob id,quòd duos fœda diſſenſione Mediolanenſiū defuncto Leoni ſuffectos audiebat,Raimundum ſcilicet Turrianum Martini patruelis potentia, armiſque potius quàm liberis ſuffragiis prouectum; & Franciſcum Septarienſem, quem virtutis commendatione Populus, Tribuſque omnes in odium Martini veluti impotenter & ſuperbè dominantis extulerant. Fauebat Othoni Vrbanus, vt maieſtatis Pontificiæ iura tueretur. Itaque eum rite conſecratum inſignitumque mitra & lituo paſtorali, ad ſacerdotii munus obeundū in Ciſalpinam Galliam dimittit,eo etiam cupidius quòd Turrianis infenſus erat, nam forte per id tempus magno Othonis commodo Vbertus Pallauicinus Turrianarum copiarum dux, Placentinorum agros Pontificiæ ditionis populabundus afflixerat. Erepſerant Turriani paucis ante annis ad ſummam potentiam, ab initio in republica popularem auram optimis artibus aucupantes, poſtremo autem dominandi

libidine accenſi, totius publici conſilii formam, Prætoris arbitria,& ſuffragiorum denique omnium iura,libertatemqne ſuſtulerant. Fuere illis magnæ opes in Saxina valle,quæ eſt ad Larium lacum,creuerantque plurimum hæreditate Tacii Reguli, qui geminos è Belgica Gallia profugos Turrianos fratres militaris indolis, ſibi generos adſciuerat, atque adoptarat in filios. Ab his progenitum ferunt ſuperiorē Martinum cognomine Gigantem, qui poſt egregiæ virtutis facinora ad Antiochiam multis in prælhis edita, à Saracenis captus & miſerabili ſupplicio affectus fuiſſe traditur. Huius nepos fuit Paganus vir excellenti virtute prudentiaque,qui multa cum laude liberalitatis & pietatis, Mediolanenſes à Federico ſecundo Cæſare,ad Cohortis nouæ oppidum cruēto prælio profligatos,ad ſe recepit; incredibilique benignitate omni humana ope adiutos fouit,domumque dimiſit: cui non multo pòſt optime de ſe merito gratiam retulere, demandato ei Præturæ magiſtratu, ipſoque cum vniuerſa familia ciuitate donato, Paganus ita geſsit magiſtratum, vt nemo temperantia,æquitate atque induſtria potior videretur, niſi populi atque infimæ plebis ſe defenſorem profeſſus, paulo acerbius Patritios tāquàm ſuperbe ac petulanter minores ordines diuexare ſolitos,patria exturbandos ſuſcepiſſet. Hunc fato functum & ad Claræ vallis templum funere publico elatum omnes ordines diu luxerunt, honeſtaruntque marmoreo ſepulchro inſculptis carminibus,cum titulo magnifice atque feliciter adminiſtratæ Reipublicæ. Pagano ſucceſsit Martinus frater vir ingenio perſpicaci,erecto ad laudem, atque imperii & gloriæ maxime cupido: cæterum (quæ ad id opportunæ erant artes) multa ciuili clementia & lenitate temperato. Hunc populus defenſorem ſuum patriæque patrem appellauit. Paulum enim Soreſinam, Leonemque Peregum vrbis Archiepiſcopum Patritiorum duces VI.expulerat,bonis exuerat,exilioque mulctarat,contuderatque adeo nobilitatis animos, vt Reſpublica numeroſo præualente infimorum hominum conſilio in ſpeciem libertatis non obſcure autem ad vnum ipſius arbitrium regeretur. Eo modo nobilitate in ordinem redacta,& graſſante plebe in patritium ſanguinem, Pontifex Romanus affectam laceratamque ciuitatem miſeratus, Rhauennatem Antiſtitem Mediolanum miſit, qui Chriſtianæ pietatis officio cædes tolleret, odia mitigaret, ſtatumque perturbatæ urbis componeret. Is capita factionum ablegauit & ante alios Martinum, ſed is non multo poſt euocatus ſtudio veterum amicorum, hoſtibuſque ad diui Dionyſii templum tumultuario certamine profligatis,in vrbem eſt receptus. Exinde Martinus vſurpato imperio cuncta regere,plebiſque præcipue commoda tueri,nouis,& ſellulariis hominibus præſidio eſſe:contra vero nobilitatem aſperrimis edictis armiſque perſequi & late vndique ſummouere. Confugerant patritii ad Actiolinum à Romano,quem Eccelinum perperam aliqui nominant, qui rei militaris peritia & immanitate crudelis ingenii duces omnes atque tyrannos anteibat. Is Cæſarianarum par-

tium princeps erat, Federicoque ſecundo dux & miles operam nauarat. Itaque magnis coactis copiis aduerſus Turrianos bellum ſuſcepit, tranſgreſſuſque Abduam in agrum Mediolanenſem ſeſe effudit, patritios in patriam reducturus, vlturusque eorum iniurias ſanguinaria manu, niſi Dii eam diræ peſtis cladem auertiſſent. In eo enim metu & trepidatione, Martinus conſtanti animo populum ſub ſignis eduxit, interclusumq. tyrannum amne Abdua quum à tergo Vbertus Pallauicinus, & Actius Ateſtinus, Boſiuſque Douaria, fœderati principes inſtarent, commiſſa pugna ſuperauit, tanta felicitate vt ipſe tyrannus Nerone crudelior ſuo atque alieno cruore perfuſus, quum ſeſe incitato inſigni equo eripere conaretur, viuus in poteſtatem hoſtiū deuenerit, nec multo poſt in taberna culo Boſii repudiatis remediis expirârit, quum nullis vel benignis precibus adduci poſſet, vt bene ſperaret, & obligari vulnera pateretur, toruis enim oculis ferociam ſpirans neminique reſpondens, tot ſcelerum pœnas effugere accerſita morte properabat, ne turpi incertæ vitæ deſiderio ludibriis ignominiæque ſupereſſet. Cæterum eo prælio nobilitas proſtrata fugataque eſt, & Martinus authoritate, gloria, atque opibus adauctus, ſoluto pudore dominatum arripuit, aboleuitque eius concilii nomen, quod populus ſub Credētiæ nomine inſtituerat, cuius decretis ipſe dudum ſolenni ſacramento adactus ſe ſtaturum iurauerat. Sed ea moderatione & temperantia Martinus vtebatur, vt nullum ſuperbum aut inſolens dictum ore vel geſtu prorſus excideret: ſtudebat tranquillati, copiæ, vbertatique rerum omnium, Paulique Soreſinæ aduerſarū partium principis filiam matrimonio ſibi copularat, vt & inimicis ducem opulentum detraheret, & pacem atque ocium ſe maxime cupere oſtenderet. at patritii ab his nuptiis repudiato Paulo ad Iordanem Ruſcam Comēſem ſe contulerunt: quamobrem Martinus maiorem indies gratiam, exactæque prudentiæ opinionem eſt conſecutus. Ad confirmanda quoque populi ſtudia declinandamque inuidiam, quum ſumptuoſius ædificare diceretur, omnes operas ad Ticinum conduxit, vt non procul ab Abiato oppido emiſſarium nauigabile deriuata parte amnis ad vrbem perduceret, ad facillimas ſubuectiones importandorum ex agris fructuum, qua incomparabili commoditate populus in quotidianos vſus perpetuo frueretur. Sub id tempus variæ patritiorum manus ab exilio latebriſque remotiorum oppidorum ad Othonem peruenerunt, patriam & ſacerdotii ſedem ex authoritate pontificis repetentem. Hi nanque in nouam ſpem quæ exules & miſeros nunquàm deſtituit erecti, vndique coiuerant, parabant arma, veteres amicos & propinquos qui domi remanſiſſent, nunciis ac literis ſolicitabant. Itaque Otho creſcentibus viribus confecto noctu itinere ad Verbanum clientelaſque ſuas contendit, Aronamque occupat, vt ea bello certa ſedes foret, & firmiores demum copias tuto cogeret, ad bellum Turrianis inferendum. His rebus cognitis Martinus quāta maxime potuit celeritate copias ex oppidis deducit,

Pallauicinum euocat,quem in quinque annos perampla mercede conduxerat, Ticinumque tranſgreſſus ad Aronam caſtrametatur. Horum aduentu Otho quum diu terreſtribus & naualibus copiis obſeſſus & oppugnatus, nihil vel repugnando vel erumpendo proficeret, fortunæ ceſſit, deditoque oppido noctu profugit, ne in conſpectum hoſtis deueniret, & ſuos ex pactione ſeruauit incolumes. At Turrianus Aronæ, Angleriæ Brebiæque arces demolitur, vt nihil in quo hoſtis tuto conſiſteret omnino relinqueretur. Exulante autem Othone, Martinus moritur, Philippoque fratri reipublicæ gubernacula committuntur, verùm ille confirmatis opibus ad principatum aperte contendens ſe prætorem in decem annos creat, certantibuſque etiam Comi inteſtino bello Vitanis atque Ruſconis, vrbe potitur, prætoremque ibi de Vitanis creat, aduerſarios expellit, in Volturenamque vallem vſque perſequitur. Sed tanta vis erat patritiorum exulum duce præſertim Othone, vt occulto metu plurimum angeretur, atque ob id parandas ſibi omnino nouas amicitias affinitatibus atque coniugiis exiſtimaret, vt aliquorum nobilium aſſenſu & ſtudio ſtabilire opes, retinere vim prætorii iuris, imperii authoritatē maiorum virtute collectam tueri poſſet. Itaque Guliermo Puſterlæ patritio filiam nuptui dat, ipſe tum cælebs vxorem ex Biraga nobili familia ducit, traditur etiam vxor Franciſco Turriano, Iacobi patruelis filio, ex gente Caſtillionea, qua cognatione ſubnixus, diſperſis iam atque attritis exulum viribus, vt impenſæ parceret, Vbertum Pallauicinum exacto ſtipendii quinquennio miſſum facit, ſingulari Turrianæ gentis incommodo: nam ille contumelia accenſus, per occaſionem quantis maxime potuit artibus, patritiis adhærens Turrianos ſemper oppugnauit. Sub id tempus Carolus Andegauenſis è Narbonenſi Gallia in Italiam venit, euocatus ab Vrbano pontifice aduerſus Manfredum pontificiæ maieſtatis authoritatem patris & proaui more conuellentem. Huius amicitiam quum Turrianus magnopere appeteret, copias eius intra fines recepit, & commeatu, veſte, armis liberaliter iuuit, vt Gallorum præſidio firmior factus Pallauicini nobiliumque exulum vim propulſaret, & quo præclarius ſtudium eius erga regem oſtenderetur, Emberram natione Gallum regis familiarem prætura ciuitatis ornauit. Philippus interea moritur repentino correptus morbo. Hic vir belli paciſque artibus abunde inſtructus principis & domini ſpiritus gerebat, virtute Martino par, ſed aſtu & ambitione ſuperior. Accepit imperium ſtatim Napus, quem Napoleonem aliqui appellant, Pagani filius, vir militaris, callido tyranno quàm moderato principi ſimilior, etenim nihil illi antiquius fuit quàm Patritios cædere, proſcribere, omnibuſque contumeliis atque iniuriis exagitatos, ad internitionem delere. Erat Laudi Pompeiæ certus miſeris & profugis receptus benignitate Viſtarinæ familiæ cuius princeps erat Succius. Hunc Napus obſeſſa & capta vrbe periculoſo certamine viuum cepit atque interfecit, necatis etiam in carcere eius gentilibus

atque

atque amicis. Fiſiragam verò familiam Viſtarinæ ex aduerſo æmulam quæ Turrianæ factionis nomen tueretur, aduerſariorum opibus ditat, & principem in vrbe conſtituit. vtque Guliermo Montisferrati regulo ad quem forte mortuo Pallauicino patritii exules confugerant, rerum ſuarum metum incuteret, traiecto Ticino & admotis ingentibus copiis Viglebanum expugnauit. Hiſdem diebus Vrbano vita functo, Clemens pontificatum adeptus enixè contendit, vt Otho à Turrianis reciperetur præſertim populis id expetentibus, prædiisque templo dicatis, & tota diuini iuris poſſeſsione potiretur. Cæterum Napus qui ad Othonis nomẽ fatali quodam metu expergiſci, ac ſermone & vultu inhorreſcere erat ſolitus, pontificis literas & preces, atque item minas ſuperbè contemnebat. Itaque indignante pontifice tanquàm rebellis & impius ſacris interdicitur. Mediolani templa omnia clauduntur, ſacrificiorum ſolennibus intermiſsis, populus dolet atque angitur, neque tamen timore conterritus poſtulare audet, vt admiſſo Antiſtite ira pontificis leniatur, ſimulq. ciuitas his imprecationibus expietur. Hærebat imperii finibus Otho, ad eumque exules vndique confluxerant, erat enim in eo præclara authoritas, atque ex honeſtiſsima belli cauſa repetendæ patriæ magna ſpes omnibus proponebatur. Quid enim æquius aut honeſtius quàm pro libertate ſacrati Antiſtitis contra tyrannum impotentem, ſæuum, inferorumque furiis ſacroſancti pontificis execratione deuotum, arma ferre, crudelique dominatu detrudere? Quum in his conſiliis nobilitas omnis verſaretur, ob idque in agro Vercellenſi ſæpius coiret, Napus, Paganinum fratris filium, acri ingenio iuuenem, & nobilium cædibus aſſuetum, Vercellenſium prætorem deſignat. Petit à primoribus ciuitatis, vt eum recipiant, in magiſtratuque conſtituant. Ea res delata ad patritios qui Vercellis erant, omnium animos metu concuſsit ac dolore ſuccendit, nemo enim ignarus rerum, non prouidebat eo conſilio Turrianum & eum quidem cruentum ferocemque hominem Vercellis prætorem imponi, vt patritios ſuæ gentis hoſtes vrbe pelleret, paſsimque opprimeret, atq. omnibus in locis perſequeretur. Itaque exulum principes coacta armatorum manu, aduentantem cum prætoriis inſignibus Paganinum in itinere obtruncant, quo nuncio Napus & Emberra adeo in vindictæ cupiditatem exarſere, vt immani eorum iuſſu, omnis ſexus & ætatis exulum propinqui, quum Paganini cadauer ad Diui Dionyſii tẽplum atrata familia conuexiſſet, ad eius tumulum tanquàm hoſtiæ mactarentur, & quod miſerabile ſpectaculũ fuit, ad ſepulchra maiorum plauſtris in vrbem referrentur. Scribit Triſtanus Scalchus adeo veſana rabie Napum fuiſſe correptum, vt Muſca filius, ad quem poſtea ex diuturno carcere recuperati imperii laus peruenit, cõprehenſo medico cui ſalutem ex lethali morbo acceptam referebat, vitam vix impetrare potuerit, quum grauiſsimè iuraret iuuenis, dolore atque inedia ſibi vitæ exitum inuenturum, niſi vir ſibi ſalutaris & innocens, ab crudeli ſupplicio ſeruaretur. Napus tamen vbi

totam immanis vindictæ libidinem expleuit atque ira deferbuit, id execrabile facinus deteſtari, in Emberræ ſæuitiam cum externi repentiniq. homines, tum etiam raro ſobrii culpam referre, prorſus multa verborum ac vultus ſimulatione facti atrocitatem lenire. Nec multo poſt, vbi id populum grauiter tuliſſe animaduertit, ad mitigandam inuidiam Gallus prætura deiicitur, atque vrbe ob iram ciuium excedere iubetur. Nihiloſecius tamen Carolo regi de interfecto hoſte Manfredo rege, partoque Apuliæ regno, victoriam gratulatur, miſſo ad id munus Franciſco fratre cum ornatiſsimo comitatu, doniſque regalibus, qui alacriter ſuſceptus, & donatus baltheo militari, regiæque militiæ honoris cauſa adſcriptus, ita demum Mediolani vitam egit, vt ad imitationem Gallici luxus ſplendore, & domeſticarum rerum apparatu Napum principem anteiret. Erat res Turriana in ſummo arridentis fortunæ faſtigio, cruciabaturque ingenti cura Antiſtes Otho, mœſtaque & extorris nobilitas errabat, ab infimo quoque regulo opem implorans, vti conſumptis opibus atque amiſſa dignitate, quando toties repetita patria bellum graue & ærumnoſum improſperè & Diis haud dubie inuitis renouaſſet. Vigebat tamen in Othone mira conſtantia & ſpes incredibilis adipiſcendi imperii ſacerdotalis, & perinde infracto animo Patritii eo duce qui iuſtiſsimam præferret cauſam, omnia ſibi ad reditum atque victoriam faciliora fore exiſtimabant. Erat inter extorres Squarcinus Burrus vir apprime nobilis & opulentus, vigoreque animi, atque armorum peritia illuſtris, cuius filia nomine Bonacoſa, virtute, forma, & fœcunditate inſigni, Matthæo Magno nupſerat: Huic Otho Patritiique, Pallauicino per eos dies morte ſurrepto, imperium militare detulerant, inierantque fœdus cum Gulielmo Montisferrati marchione, Ferdinandi Hiſpaniæ regis genero, eo conſilio, vt maiore belli mole Turrianos oppugnarent. Deſtinabat enim ſibi Gulielmus ſi id bellum ſuſciperet, multo maiores opes, multoque maius ſibi indies imperiũ; verum externis ſoceri auxiliis ſibi opus eſſe iudicabat, vt eximiæ virtutis gentem bellicarumque artium maximè peritã Germanis & Gallis opponeret. Remanſerant enim aliquot Gallorum turmæ apud Turrianos ex his quos Flandrius comes Caroli dux in Italiã adduxerat, ipſo enim in ea pugna interfecto, qua Pallauicinũ & Gibellinos ſuperarat, pleriq. ex eius equitatu, poſtquàm debellatũ eſſe videbatur, orbati duce, ſubſiſtere in Circũpadana regione quàm Neapolim vſque ad regem contendere maluerant. Itaque ad Ferdinandum ipſe Burrus in Hiſpaniam mittitur, vt legationi maior ineſſet authoritas. Is vti erat graui facũdia, explicatis partium pariter atq. hoſtium viribus, terminatiſq. conſiliis à rege copias impetrauit, impoſitiſq. in naues ſexcentis equitibus, & aliquot iaculatorum & ſaggittariorum cohortibus, in Liguriam eſt reuerſus. Nec multo poſt ab Sauona ſuperatis Apennini iugis cum ea manu ad Gulielmũ peruenit. Rex enim

enim generum ſuum exiſtimatione atque opibus augere,& prorſus efferre in ſpem ingentem amplioris imperii magnopere cupiebat. His confirmati auxiliis cum Othone Burrus & Guliermus ad Viglebanū quod Turrianus præſidio tenebat, proceſſere,tentata eſt per quatuor dies oppugnatio, promotis ſcalis, & in coronam circumdatis funditoribus & ſagittariis, ita vt murus continenter propugnatoribus nudaretur. Sed Turrianus miles, pluteos ex craſsiore materia pinnis coaptarat, quibus protectus magnam vim lapidum deuoluebat, vulnerabanturque ſubeuntes,neque ſpes vlla expugnandi oppidi, niſi ingentibus baliſtis & machinis longo laborioſoque opere ædificatis relinquebatur. quod tum minimè conandum exiſtimabat Burrus, ne vltra Ticinum oppugnando eo oppido hærens diutius diſtineretur, quum ſuperare amnem,& quamprimum oppidis Mediolano proximis bellum & pauorem inferre cogitaret. At Viglebanenſes irrito hoſtium conatu & felici ſuorum ſucceſſu elati, quum Burrus milites ab oppugnatione reuocaret, contineri minimè potuerunt,quin adaperta porta protinus erumperent. Hos temere incumbentes, inſolentiuſque prouectos Hiſpani ſuo more refugiendo & late pauorem ſimulando opportune ludificati, à porta longius abſtraxere,adeoq. celeriter in gyrum reflexis turmis circumuenere, vt hoſtes quum ſe penè ab oppido interclusos cernerent, & in receptu multis confixi iaculis laborarent admiſtis Hiſpanis intra portam refugere cogerentur, ac niſi impeditis atque occupatis valuis, demiſſa repente cataracta denſato ordine irrumpentes excluſiſſent,Hiſpani proculdubio ſine vulnere oppidum cepiſſent. Ex Viglebanenſibus aliqui occiſi,plures capti. Periere & intus aliquot equites Hiſpani ſupernè tegulis oppreſsi, cæteri permutatione facta cum his qui excluſi fuerant,in caſtra redierunt. Erat tum Ticino amni ſublicius pons ad Turbicum vicum impoſitus, munituſque ad capita lunato agere, & ligneis caſtellis, in queis binæ vtrinque Mediolanenſium & Comenſium cohortes, ad cuſtodiam excubabant. Decreuerat forte per eos dies Ticinus,ita vt expediti equites certis vadis,haud magno cum periculo tranare poſſe viderentur. Itaque Othoniani equites ferme omnes & in primis Hiſpani conceſſores totidem pedites in equorum clunibus tranſportātes, in aduerſam ripam euaſerunt, & vtrinque ſub auroram improuiſo aggeres adorti,magno tumultu,magnisq. clamoribus ſubire cœperunt. Tanta celeritas Hiſpanorum fuit, vt in ea parte præſidium penè prius deiicerent, quàm alterum à tota mole pedeſtris exercitus expugnaretur. Paucis interfectis, omnes Burrus potitus ponte,inuiolatos conſeruauit,& quum liberaliter etiam dimitteret rogauit, vt ad referendam eius beneficii gratiam iam tandem à Patritio ſanguine temperarent, & ſacroſanctum antiſtitem templo ſedeque ſua atque ipſos denique nobiles,patria atque penatibus dignos exiſtimarent. Ob eam humanitatem,Burri nomen Mediolani & Comi clariſsimum fuit, & magna quoque pars eius laudis ad Othonem referebatur,

vel inuitis & negantibus Turrianis,qui plebis animos his humanioribus officiis pietateque hoſtium deliniri poſſe metuebant. Huius Burri monumentum in Periſtylio ad ædem Euſtorgianam nuper vidimus, exeſis literis & ſuperſtante ſcutata equeſtri ſtatua cum ſceptro, imperatoriiſq. inſignibus ad veram oris effigiem depicta. Cæterum Burrus & Gulierinus diffuſo per Laumelinum agrum equitatu, atque inde cum magna agricolarum trepidatione Seprienſem ingreſsi regionem, ac demum tranſuerſis itineribus Comenſem & Ticinenſem ſecantes viam, vicos Mediolano proximos inuaſere. Erat ad Caratum oppidum in æſtiuis Narbonēſium Gallorum equitum ala,ad eam reliquæ Italorum turmæ, atque item cohortes vti conſcriptæ inſtructæque erant Mediolano mittebantur. Napus interea quanto maximè conatu poterat ſuas atque externas copias cogebat,vt iuſto exercitu cum hoſte patenti in campo cōgrederetur. Sed dum à Parmenſibus auxilia expectantur,Carrocciumq. cum ſignis militaribus & Valentes prætoriani inſtruuntur (ſic enim eos ſpectatæ virtutis milites vulgò appellabant, qui ad tuenda ſigna delecti erant) Otho fit certior Gallos negligentius vt in nullo metu, vigilias obire atque eos noctu opprimi facilè poſſe,ſi expedita cum parte copiarum Hiſpani equites mitterentur. Nec mora re ad conſilium delata,expeditionem ſuſcepit Burrus, pauciſque horis confecto per noctem itinere, Caratum peruenit. Forte Gallos Italoſque ſimul ea nocte liberalius epulatos altior ſomnus oppreſſerat, & vigiles rari in ſtatione ſegnius agebant, quum Caratenſes exacerbati hoſpitum iniuriis Burro faciliores aditus oſtenderunt. Itaque magnis clamoribus occupato oppido, nequicquàm tentata defenſione inermes diſcinctique equites capti, Italicæque turmæ eandem fortunam tulere. Sed quum victores ingenti potiti præda captiuis indulgenter cuſtoditis, corpora & equos curarent, affuit inſtructo agmine Napus, Othoque & Guliermus eodem ferè temporis puncto ſuperuenere. Commiſſa eſt extra oppidum pugna Burro atque Othone nec opinantibus, fœda vtrinque militum concurſatione, nam & oppidum Germani equites irruperant, & captiui reſumebant arma, foris verò Turriani equites,& Mediolanenſis legio, Valentiumque cohortes, Guliermi copias adeò perturbarant, vt diſiectæ in fugam verterentur. Hiſpani quoque equites qui ſatis maturè equos conſcendere atque arma expedire cœperant,anguſto in loco confertæ, Germanorum alæ impetum non tulere, vti magna ex parte inermes,& Maurorum præliis aſſueti, ſua tamen agilitate eò profecerunt, vt primis ſuorum interfectis, celeriter ſeſe explicantes euaderent. Napus primi ſucceſſus victoria contentus ſuorum agmina in acie continuit,ſiue quod dolum ab inſidioſa gente ſuſpicaretur, ſiue quod in ea admodum repentina vtriuſque exercitus perturbatione, quum nihil pro certo explorari poſſet, libertatis præſertim Gallis legionis diſſolutionem periculoſam exiſtimaret. Otho,Guliermus & Burrus,cum integro ferme equita-

tu, & magna parte peditum euadentes continuatis itineribus vltra Ticinum ſe recepêre. Ita Napus ſua celeritate & opem oppreſsis ſuis opportunè tulit, & felici caſu de hoſte victoriam eſt conſecutus. Huius rei geſtæ ſeriem tempuſque Corius ſcriptor confundit, falſoque aſſerit, ea die Theobaldum Magni Matthæi patrem fuiſſe captum. Merulaque, vtpote eam annalium copiam qua nos vtimur, non nactus, de Hiſpanis anguſtiſsime perſcribit. Ab hac victoria Napum conſtat odium ſuum iramque violẽter exercuiſſe, in eas præſertim familias quæ ad hoſtes inclinaſſent, aut commeatum ex itinere præbuiſſent, Caſtellionumque in primis diruiſſe, quoniam eius oppidi nobiles licet Turrianis affinitate coniuncti, in Othonis partes tranſierant. Interea Otho ad Clementem qui Vrbano vita functo ſucceſſerat, proficiſcitur: orat vt eius ope in ſedem ſuam patriamque reſtituatur. Fauebãt Othoni plerique Cardinales, hortabanturque Pontificem vt ſacroſanctæ maieſtatis iura in ipſo principatus initio fortiter atque magnificè tueretur. Itaque Clemens grauibus literis Turrianos adhortatur, vt antiſtitem recipiant, abnuentes ſacris interdicit: diriſque execrationibus adiectis ciuitatem inferorum pœnis deuouet. Ita clauſis templis ſacrorum expers populus de Turrianis conqueritur, cõſternatuſque eo piaculi metu à Napo religionis iure poſtulat, vt pertinaciæ ſuæ finem imponere velit, Aequum enim eſſe Othonẽ recipi poſtquàm vti ciuis ſpectatæ probitatis nomine, à ſummo ſacrorũ principe præſulatu dignus eſſet exiſtimatus. In eius ancipitis curæ deliberatione aliquandiu fatigatus Napus, vt religione tangi & populi precibus permoueri videretur, legatos Romã miſit, vt põtificem magis ac magis auerſum atq. infenſum Turriano nomini, explicatis eius contumaciæ rationibus, mitigaret. Sed eos Clemens Chriſtiana ſeueritate tanquàm pollutos & execrabiles vrbis Romæ ingreſſu prohibet, præcipitque vt maturè pontificii imperii finibus decedant. Ita legati Vrbe excluſi, continuò Neapolim ad Carolũ perrexêre, vt ab amico rege, atq. eo quidẽ patrono & aſſertore pontificiæ libertatis opem implorarẽt. Carolus re cognita haud multum cunctatus Turrianorum cauſam ſuſcepit, pauciſque inde diebus Turriani rege deprecãte ſimulq. legatos ſuos Romam mittente, recipiuntur in Vrbem, ſtatimque in ſenatum introducuntur. Regius primo legatus poſtulauit pro communi iure gentiũ vt Turriani, qui ſupplices ad dicendã cauſam veniſſent, æquis animis audirẽtur. Eos eſſe in fide atque amicitia ſui regis, ad cuius dignitatẽ maxime pertineret ſocios tueri, vel ob id præcipuè quod ſemper Cæſaribus pontificio nomini infeſtiſsimis, hoſtes extitiſſent, regemque in primis pontificum iniurias vindicantẽ ſecuti, eius victoriæ participes eſſe voluiſſent, videri quoque procul à benignitate æquitateque ſanctiſsimi omnium parentis, eos ſacerdotiis atque opibus ornare, qui cum nefariis tyrannis conſilia atque arma miſcuerint, & tum maximè pacis & ocii tranquillitatem perturbare contenderẽt. Ipſos verò põtificiæ dignitatis defenſores,

& ob præſtitam fortem fidelemque operam vel ampla præmia meritos hoſtiliter perſequi, impoſitoque ipſorum vrbi Antiſtite ſæuo atque æter no hoſte, ipſoque duce exulum maximè factioſo, exagitãdos opprimen doſque præbere. Orantis Galli Turrianus legatus verba excepit, adeoque acerbè in cauſam Othonis eſt inuectus, vt quum vehementi & planè rabido ore modeſtiam omnem exueret, tanti conſeſſus obliuiſceretur, præſentisque Othonis famam maledictis atque inuſitatis criminationibus lacerando feruore intemperantis linguæ prouectus, magnam partem ſenatus ſibi ac Turrianis auerteret. Ea omnia Otho antiſtes ex aduerſo conſurgens, moderata quidem, ſed planè illuſtri & generoſa oratione confutauit, repetitiſque altè contentionum initiis, oſtendit Turrianos omnium præteritorum temporum tyrannos, aſtu, impietate ſæuitiáque ſuperaſſe. Quando Mediolanenſium inſigni beneficio in vrbem âſciti, & ex præclaro tuendæ plebis titulo ſummis honoribus honeſtati ipſum demum vrbis imperium imperitis hominibus deceptis, vti periuri ingratique homines arripuiſſent. De ſacerdotii autem ratione & de calamitate nobilitatis exulantis, deque ſtatu ipſo deformatæ vrbis, ita accurate grauiterque diſſeruit, vt facto ſenatus decreto pontifex reſponderit ſeque primum cardinalem legatum in Ciſalpinam Galliam miſſurũ, vt ex eius authoritate controuerſiæ componerentur, Hominem ea virtute atque induſtria vt breui rationem inuẽturus ſit, qua Othoni pariter ac Napo certis præſcriptis legibus caueantur, atque ita futurum eſſe, vt Othone recepto & de more diuini iuris dicundi facultate potito, ciuitati ſacra redderentur. Nec multo poſt legatus Othonem reducturus Mediolanum venit. actum ſubinde eſt de compoſitione, ex formula Romani ſenatus, omniaque pollicente ſe facturum Napo, & excolente omnib. officiis ac largitionibus legatum, ciuitas expiatur, nec tamen Otho recipitur, magnoque eius incommodo dum Napus nouas perficiendo negocio difficultates inſerit, ſenſimque inde tempus extrahitur eluditurque legatus, Clementem morbus repentinus oppreſsit. Nunciata pontificis morte Turrianus vel ob id etiam voti compos eſt effectus, quòd patres fœda diſſenſione in diuerſa ſtudia proclinantes, in comitio aliquot menſes cõtenderant. Peropportune igitur Napus excluſo ſummotoq. Othone ad firmãdas imperii vires conuerſus, Rodulpho Cæſari legatos cum ampliſsimis donis in Germaniam miſit, obtulitque vltro ſtudium ſuum atque opes ingredienti Italiam ad coronam Longobardici regni de more ſuſcipiendam. His pollicitationibus lætatus Cæſar, Napum ſuo auguſtali iure præſidem, procuratoremque in Inſubribus cõſtituit, alamq. Germanorum equitum mirificam ad eum præſidii cauſa miſit, cui Caſſonus Napi filius iuuenis decoræ formæ & militari virtute conſpicuus præficitur. Interim Othone in omnem occaſionem excubante cardinales Theobaldum vicecomitem Placentinum, indito Gregorii decimi nomine pontificem creant, quum is infimi ordinis ſacerdos, ſed virtute

in

inſignis,nunquàm de toga candida cogitaſſet. Magno quidem ſenatorum probro qui neminem è corpore ſuo in ea pertinaci cōtentione pontificatu dignum exiſtimaſſent,nolentibuſque ſimiles & caſu quodam ſuffragiis ludentes,probitatem ex alio, eoque humili ordine quæſiuiſſent. Ad hunc Otho profectus,de reditu in patriam ſedemque ſuam diu agitauit,adhæſitque ei in Galliam ad concilium contendenti, quum ille & Vrbani & Clementis acta ſe defenſurum in ea ſacerdotii cauſa prolixè polliceretur. Sed Napus tanto cum honore apparatuque pontificem Mediolani ſuſcepit, tantaque liberalitate abeuntem in Galliam eſt proſecutus, vt pontifex eius ſacerdotii controuerſiam,non prius ſe cognitu rum diceret,quàm peracto Lugduni concilio,in Italiā reuerteretur. Raimundumque ſubinde in gratiam Napi fratris totiuſq̀ue Turrianæ domus Aquileienſem patriarcham crearit. Hic erat epiſcopus Comenſis multa morum grauitate,ſed profunda ambitione,& nefaria ſimulatiōne inſignis, ab eo enim in id ſcelus tota familia conſpirante,ſummiſſos percuſſores ferunt,qui Othonem Placentiæ in aula pontificis obuerſantem, obſeruatis veſtigiis obtruncarent: ſed ille per ſeruū ex cauponariæ mulieris indicio, inſidias ſubodoratus, noctu iter arripuit, Lugdunumque contendit. Refert Stephanardus Flamma qui eam hiſtoriam carmine conſcripſit,Pontificem ipſum(quod vix credibile eſt)nefarii conſilii conſcium fuiſſe, quod fortaſſe pro falſo eſſet omittendum, niſi & tum & poſtea quantum vita ſuperfuit, Othoni animum planè hoſtilem, & quo lethalius noceret,inſidioſis honeſtorum verborum coloribus conuelatum oſtendiſſet. Ita bis Othonem à gladiis Turrianorum Fortuna ſeruauit, ſemel in æde Ambroſiana dum Octauiano cardinali adeſſet, quæritantibus eum Turrianarum ſatellitibus,vſque ad latrinarum receſſus. iterum ad Placentiam. Peracto Lugduni concilio & compoſita duorum Cæſarum controuerſia, decretoque nouarum copiarum ſupplemento ad inſtaurandum in Aſia bellum, Gregorius in Italiam eſt reuerſus,comitante Othone qui ſpei optimæ plenus ex præclara eius pollicitatione, diu exoptatum æquiſsimis poſtulatis ſuis exitum expectabat. Sed pontifex iam planè Turrianæ factionis effectus, Othonem occultè oderat tanquàm creditorem,& æqua poſcentem, palam tamen multo cum verborum honore veluti gentilem beniuolumque ſuum, vti bene ſperaret hortabatur. Adcurrerant ad Othonem viri Patritii, amicorumque & affinium clientumque numerus in dies apud eum augebatur. Quo illuſtri comitatu pontificis aula frequentior atque ornatior reddebatur,nemoq. iam exulum erat, qui non planè ſperaret propenſione ſtudioque pontificis Turrianos archiepiſcopum eſſe recepturos. Iam enim Franciſcus Septarienſis quem populus delegerat, vt Turrianorum potētiam authoritatemque minueret, tedio turbulentæ contentionis,ſponte ſe abdicans ad religioſi ocii quietem ſe cōtulerat. Cæterum Gregorius ab Alpibus deſcendens,Othoni nihil tale expectanti præcepit,vt Bugellæ Vercellen

ſis agri oppido ſubſiſteret, ne eius aduentu ad vrbem Medio'anum ea omnia, quæ de compoſitione paceque exulum prolixè tractata fuerant, noua Turrianorum ſuſpicione aut iracundia turbarentur. Paruit Otho extrema compulſus neceſsitate, in occulto gemens & ſæpe ſuſpirans, nec tamen animum deſpondens. Paucis inde diebus pontifex ipſo patriarcha Raimundo ornatiſsimè lautiſsimèque excipiente Mediolanum ingreditur, feſta fronde atque auleis conueſtitæ erant regiones. Napus & Franciſcus qui honoris cauſa ab equis deſilierant, aſtantes freno pontificis equum deducebant, Vmbella ſerica denis haſtis à Turriana iuuentute præferebatur. Quibus obſequiis aliiſq. muneribus pontifex haud dubiè traductus in partes, & ab Othone diductus ita demum Mediolano exceſsit, vt cum multa præfatione inanium verborum, æquiſsimam ſibi videri Othonis cauſam dictitaret, ſed eius controuerſiæ iudicium in aliud tempus eſſe differendum, quod nequaquàm è republica Chriſtiana fore videretur, ſi Turrianarum rerum ſtatum, reducto potenti æmulo perturbaret, quando ii potentia virtuteque animi magnis regibus æquarentur, queis fœdere & amicitia eſſent coniuncti. colerentque ſingulari officio ac pietate pontificiæ maieſtatis nomen, idque armis impigrè defenderenr, aduerſus Gibellinos, quorum inter principes, Otho præcipuus eſſe cenſeretur. Res enim tum in Italia aduentu Caroli regis eò deductæ erant, deteſtabili populorum omnium inſania, vt cunctæ ciuitates diris factionibus laborarent. Guelfi à pontificibus ſtabant quorum defenſores erant Galli, Germanis alteri ſtudebant, qui Gibellini vocabantur. Hi magna ex parte nobiliores familias ad ſe pertraxerant, populares verò familiæ & plebs, nouique homines Romanorum pontificum iura tuebantur. At patritii ſuperiorum Cæſarum militiæ adſcripti poſt emerita ſtipendia clari potentesque euaſerant, quum imperatorum benignitate prædiis, oppidis, portoriis, aquarumque iuribus donarentur, ſpecioſisque nominibus acceptis, aurati equites, Valuaſores, Capitanei, & Comites appellarentur. His vti Cæſarum beneficiariis mos erat pro inſigni Romanam aquilam geſtare. Ingredienti Italiam nouo Cæſari adeſſe, præſtare operam militarem, nouoſque honores perpetuis officiis promereri. Ita honeſtati priuilegiis & exempti ab communi foro iuriſdicundi, inferiores populi claſſes plebemque ipſam ſeruilem in modum deſpectui atque ludibrio habere, & ſæpe ſi iuſſa tardè faceſſeret, contumeliis atqueverberibus mulctare conſueuerant. Et quo nihil acerbius videbatur, vigebat iniqua lex, haud dubie ad iniuriam populi promulgata. Qua lege ſi quis è plebe à patritio eſſet interfectus, paucis aſsibus ea capitis pœna ſolueretur. Huius legis iniquitas aliquandiu tolerata, ad extremum plebis animos adeo vehementer exſtimulauit, vt vi atq. armis eam reſcinderet, & nobiles ducibus Turrianis perſequeretur. Nihil deinde medium aut æquabile plebs volebat, quum arma teneret, & vindicandas ſuperiorum temporum iniurias arbitraretur. Fruſtra etiam

patri

patritiis priorem licentiam ſuam moderantibus. Ea enim impotenter dominari quàm ex æquo iniurias propulſare malebat. Ea contentio Turriano (vti ſupra docuimus) in ciuitate prætores & principes ac demum recrudeſcente inteſtino malo, belli duces & dominos fecit, tantaqua demum fuit imperitæ plebis inſania, vt odio nobilitatis quam vrbe pepulerat, cauſa recuperandæ libertatis, nouæ demum & prædurae quidem ſeruitutis iugum, æquo animo perferret. Quum iam Turriani ſublata publici conſilii poteſtate, cuncta pacis & belli munia ad arbitrium ſuum reuocaſſent, & vt imperii opes validius confirmarent, in partes Caroli regis & pontificum cõceſſerant, mutuiſque fœderibus initis, in eam curam euigilabant, vt Germani Cæſares Italiæ finibus arcerentur, Gibellinos vbique perderent, infirmarentque eorum vires qui à Cæſaribus opem implorarent. Per hunc modum Roma, Neapoli, Florentia, atq. Mediolano exacta proſcriptaque nobilitas errabat, conſilii inops, percul ſa metu, attrita opibus. Ex aduerſo autem pontificii imperii maieſtas, percolente tuenteque Carolo, atque adiuuantibus Turrianis authoritate viribuſque florebat. Sed neceſſe erat ſacroſanctos principes, qui vti omnium parentes Chriſtiana profeſsione ad componendam pacem medii æquiſsimique arbitri eſſe deberent, factiones ſequi, & quod propè impium videri poterat, ſeſe Guelpharum partium principes profiteri. His de cauſis Gregorius vt temporibus ſeruiret, præſentique ocio conſuleret Othonis & totius nobilitatis obliuiſcendum exiſtimauit. Verum ad inanem iuſtitiæ ſpeciem poſtulauit, vt archiepiſcopatus iura, atque item oppidorum & agrorum reditus ad exilii ſolatium Othoni redderetur. Vix credibile videri poterat Othonem, qui eximia Vrbani liberalitate creatus præſul, ſingularique demum Clementis ſtudio in repetenda dignitatis ſede vſus fuiſſet, ab eo demum qui & gentilis eſſet, & amiciſsimus putaretur, deſeri & eludi penitus hoſtiliterque traduci. Sed in Othone ea vis conſtantiæ virilis exactæque prudentiæ erat, aſperrimarum rerum vſu, & prouectæ iam ætatis curſu confirmata, vt tum maxime ſperare inciperet, quum cæteri exules animum deſpondere viderentur. In ſummis enim egregie educati hominis dotibus reponebat, nõ frangi animo in aduerſis, putare fortunam viuida virtute inferiorem eamque contemnere, vti penitus inſtabilem, atque ideo quum auerſa tam diu eſſet, non multo poſt in complexum commutata libidine redituram. In eo animi habitu quum aliquandiu ad Bugellam ſubſtitiſſet, intentusque in omnes rerum nouarum motus, aliquam efferendi ſeſe, & renouandi belli occaſionem circumſpectaret, Gregorius Aretii deceſsiſſe nunciatur. Nec mora ad eam famam patritia gens circumquaque ex infelicitate belli diſſipata, ad Othonem coit, in communi conſulitur, & quum duce militari atque opulento, qui afflictas res atque humi proſtratas erigeret, maximè opus eſſet, Gothifredus Languſcus deligitur. Hic erat natalium atque opum claritate apud Ticinenſes facilè princeps, gloriæ & imperii aui-

dus, & quo maximè placebat, Turriano nomini apprime infenſus. Nemo enim è Ciſalpina Gallia non ſuſpectabat Napi opes, vti in immenſum adauctas, coniunctasque Apulo regi, Romanoque pontifici, quodq. finitimos terrere poterat, noui etiam Cæſaris amicitia atque præſidio confirmatas. Bergomum enim, Cremam, Comum, Laudemque Pompeiam, Turriani certo iure in poteſtatem redegerant, iterque Ticinum & Abduam, atque in propinqua Rheticis alpibus Volturena valle, expugnatis & exciſis noblium arcibus, cuncta ſubegerant. Itaque Languſcus ampliſsimis patritiorum pollicitationibus oneratus (eum enim Mediolani prætorem cum militari imperio, opimisque ſtipendiis deſignabant) & ſuo fatali iudicio inductus, ſe partium ducem futurum profitetur. Euocat vndique veteranos & è Laumellino agro loricatas cohortes, ſagittarioſque item ex Liguria mercede conducit, ante omnia equitatui ſtudet, vt Germanorum turmis reſiſtat. Paucis diebus in eo apparatu conſumptis, & ſublatis ſignis ad Verbanum lacum proficiſcitur. Nullum fuit in ea præfectura oppidum, quod non ſtatim aperiret portas, Erat enim in eo tractu vicecomitum familia admodum potens & illuſtris, & iam erat cunctis inuiſa Turrianorum acerbitas, qui ſuperiore bello, præda & cæde aduerſariorũ non contenti, etiam in ipſa tecta & ſegetes igne ſeuierant. Itaque Arona & Angleria ſtatim recipiuntur. Otho ipſe cum valida manu in Seprienſem regionem irrumpit, ea intercincta Ticino atque Olona amnibus ad Verbanum vſque vicis atque oppidis florens extenditur, ab oppidoque Seprio nomen ducit. Hoc Othoniani facile expugnant, & eo capto late vndique excurſiones fiunt, magnuſque timor finitiſsimis pagis incutitur. Tum verò Napus à fœderatis ſociisq. ciuitatibus auxilia parare, equos militares mutuo acceptos, & è domeſtico ſtabulo fidis & fortibus amicis diſtribuere, vrbanam legionẽ ad Carroccii tutelam, ea ſeueritate atque eo ordine deſcribere, vt octo Tribus, tot enim erant vrbis portæ, ſuffragio ſuo totidem quos maxime putarẽt acres & impigros, ſingularum cohortium tribunos pronunciarent, tribuni eligerent centuriones, ii verò eos qui pari delectu Decurias ſacramento rogatas mulcta impoſita ad vexillum vocarent. His celeriter administratis Caſſonum filium cum Germanorum turmis præmittit, qui effuſo & vaganti hoſti occurrat, ac confeſtim vrbe cum Carroccio paludatus egreditur. Cura vrbanarum rerum Franciſco fratri demandata. Is diligenter vrbem nouo præſidio muniuit, ſuſpectos relegauit, dubiis obſides imperauit, circunſcripſit etiam metu & pœna nonnullos qui ſpiritu, gratia, opibus valebant. Interim Napus cum graui peditum agmine Angleriam ire pergens quartis caſtris ad Guaſſeram amnem peruenit, labitur is ex proximis vallibus in Verbanum, ſaxoſo paſsim impeditoque alueo, & quum imbribus intumeſcit minime vadoſo. Iam Gothifredus cognito hoſtium aduẽtu in aduerſa ripa aciem direxerat, prouectuſque equo vt cuncta oculis perluſtraret, ineundi prælii occaſionem

expectabat,eo animo vt hoſtes vadum petris atque virgultis impeditum ingredientes, adoriretur. Non dubitauit Caſſonus qui tribus ferme ſtadiis ſubſequentem cum pedeſtribus copiis patrem anteibat, Germanos per ſe pugnandi auidos cohortari atque incitare,vt contra hoſtes confertis turmis prouolarent. Erat in prima fronte præmio excitus à Caſſono Antius Lauſer, Germanorum dux, armis criſtiſq. conſpicuus. Hunc inſolenter traiecto alueo ante alios pugnam cientem, Languſcus ipſe pari alacritate concitato equo inuaſit,haſtaque transfixit. Quo ſtrato Languſcani clamore ſublato victoriã ingeminant, tumultuarioque procurſu in Germanos deferuntur. Fit acre in vado certamen humili tum admodum profluente: Baliſtarii Ligures in denſatos hoſtes ſagittas excutiunt. Equites peditesque miſcentur. Erat iam de Germanis magna ex parte vulneratis parta victoria, quum Languſcus terrefacto equo in tenacem aluei voraginem abreptus, ab hoſtibus capitur. Nec mora Germani commutata fortuna conglobantur. Languſcanis amiſſo duce animus concidit: Appropinquat Napus, totaque mole copiarum impreſsionem facit. Funduntur Othoniani viribus atque animis impares, inſequitur fugientes recens equitatus, magna cædes editur. Nobilium ala Theobaldo Vicecomite acriter depugnante aliquandiu reſtitit, & dum ſe in æquiorem locum ſubducere properat circumuenta à Caſſono cæditur. In ea receptus iniquitate Theobaldus ipſe & cum eo viginti duo Patritii capiuntur. Ferunt Napum filii virtute lætantem præ gaudio lachrymas tenere nequiuiſſe. Quando ea victoria vnius horæ momento parta, magno timori ſummiſque periculis & præduris laboribus finem attuliſſet. Franciſcus Turrianus qui Mediolani ipſo plebis Tribunatu ſuperbus,& populi & libertatis defenſor appellari volebat, quum rei feliciter geſtæ nuncium accepiſſet, eſſetque rogatus ſententiam de captiuis,crudeliſsime reſcripſit; aſſerens cuncta ſimul Hydræ capita enſe recidenda, ne renata venenum rurſus effundant. Contra Caſſonus generoſo conſilio in victoria nobili virtute parta, clementiæ laudem quærens,ne ſupplicium de Patritiis iure belli captis ſumeretur, obnixe deprecari. Sed Napus iampridem ex Emberræ ſæuitia extra aciem patritio ſanguine cruentatus,laudata ſed eluſa filii lenitate, in duriorem partem inclinauit, depoſcentibus præſertim Germanis truci cum fremitu,vt in vindictam interfecti eorum ducis, Gothifredus necaretur. Nec multo poſt Napus vt lege ageretur,dira voce pronuncianit,atque ita ad Galaratum oppidum duo & viginti inſignes patritii, ante alios & Languſcus dux ipſe & Theobaldus, nefariorum hominum more, ſecuri percutiuntur,& quod inuidiam adauxit ceruicibus tantorum Procerum, ad plauſtri temonem ludibrio quodam appoſitis,atque ibi repetito ſæpe ictu, ſæuiſsime detruncatis. Erat Theobaldus Andreoccio Othonis fratre genitus,ſua virtute & ſpecie corporis,ſed multo magis felici prole clariſsimus,reliquit enim Matthæum filium, qui poſtea ob virtutem, Magni cognomen adeptus,

Imperium ab Othone acceptum cum admirabili laude in poſteros propagauit. Id execrabile facinus non lege militari, ſed immani patratum rabie, nobiliſsimos quoſque, & inter primos Languſcæ familiæ proceres, aduerſus Turrianos vehementiſsimè concitauit, adeo vt non toto planè exacto triennii ſpatio, parem omnino cladem Turrianis, funeſta admodum illata calamitate rependerint. Otho mœſtus vti domeſtico publicoque ictus vulnere, è Seprio in Vercellenſem refugit agrum, diu indignam Theobaldi necem lachrymis proſecutus: toto autem tempore nunquàm animo ſeſe demittens, ſed hilari vultu acceptæ cladis mœrorem ſemper occultans, graui oratione patritiis oſtendebat, Deos immortales nefario Turrianorum ſcelere permotos occaſionem renouandi feliciterque conficiendi belli proculdubio præbituros. Nec multi effluxere menſes quum ad excitandos animos initium præbuit populus Comenſis, acerbitate prætoris ad arma concitatus. Is erat Accurſius Cutica, vir ingenio rapaci, factioſo, & quòd à liberis hominibus ferri non poterat, agreſti quadam ferocia ſuperbo: eum ſibi in Prætura ſuffecerat Napus, idque facilè impetrarat pro amiciſsimo homine & Patritiis maximè infenſo, in hoc etiam Comenſes pari obſequio remuneratus, quum pariter Corradinum Lauizarium Vitanarum partium principem, Mediolanenſi prætura eodem tempore ornaſſet. In hunc auarè atque inſolenter ius dicentem, quum forte iuueni è Ruſcona familia ad tribunal liberius locuto, manus iniiceret, Populus impetum fecit, fugatumque & in Prætorio obſeſſum cepit. Poſt id factum decuriones ad Napum ſcripſere, vt ſi Accurſium incolumem & dimiſſum vellet, ipſis honeſta permutatione Simon Locarnas remitteretur. Hunc ciuili bello captum Turriani ad ignominiam & cruciatum, clatrata in cauea feræ beſtiæ more concluſerant, ſeptimumque iam annum tetro ſquallore & fœda alluuie deformem ac miſerum adſeruabant. Erat Simon è Muralta familia Comi admodum nobili, quæ originem à Locarno Verbani lacus oppido deducebat, ob id à Corio, Merulaque ſcriptoribus, Locarnas appellatus, vir ingentis profectò animi, & proceri robuſtique corporis, atque vtraque Fortuna ſua clarus, ſed iniuriæ vindicta maximè illuſtris. Viſitur hodie Comi lapideum eius ſepulchrum ſuperſtante equeſtri imagine ad veſtibulum Abundianæ Baſilicæ. Porro Napus amiciſſimi hominis periculo permotus, Simonem cauea eduxit, vti etiam contracto iam morbo non multo poſt, aliqua vitæ aut aëris intemperie moriturum, improbante plurimum Franciſco & prædicante Simonem ſuo aſtu viam aliquando reperturum, qua diuturni carceris contumeliam vlciſceretur. Cæterum ea conditione Simon eſt deductus, vti iuraret nunquàm ſe aduerſus Turrianos arma laturum, ſed eius iuriſiurandi fidem, vti ſumma expreſſam neceſsitate non multis inde diebus eluſit, & quum inhumani carceris memoriam animo deponendam minimè exiſtimaret, grauibus apud veteres amicos habitis conſiliis ad Othonem

eſt profectus. Eius viri aduentu erexit ſeſe in nouam ſpem Otho, coiueremque ſubinde patritiæ gentis reliquiæ, nam hominem per ſe diuitiis & clientelis validum, efferatoque animo ſtudii ſui vires omnes ad oppugnandos Turrianos effundentē magna exulū multitudo ſequebatur. Apparebat enim Comenſes Simones Simone authore in Patritiorū partes eſſe tāſituros, quando iam à Turrianis ad ſingulare eius beneficiū rebellaſſent. Dum arma, equi, militeſque parantur apud Vercellas, Otho per ſpeculatores didicit, caſtrum Seprium de quo toties pugnatum fuerat exiguo præſidio & nulla propè cura cuſtodiri: nam toties deuictis profligatiſque hoſtibus, Turriani, vti in nullo metu, alendi præſidiarii militis ſumptum, cuſtodes verò excubiarum diligentiam & ipſi, remiſerant. Itaque maturandum ratus Otho Ticinum traiicit, delatuſque intempeſta nocte ad portas; & oppidum & arcem cepit. Paucis inde diebus aucto exercitu, totam eam regionem peruagatus finitimis Mediolano vicis magnam vti ex improuiſo hoſte trepidationem intulit. Ad eius rei geſtæ nuncium Napus cum ſua vetere vrbana legione, Caſſonoque filio & Germanorum alis vrbe egreditur, cæteras auxiliares copias ſubſequi iubet. Cæterum dolore ſimul atque ira angebatur, quòd hoſtes toties ſuperati cæſique, adeo inſolenter ſeſe efferrent, nec ſuperioris cladis exemplo, extrema ſupplicia formidarent. Sed in Othonem toto animo erat intentus, quē ſi aliquo caſu fortuna deſereret, eo ſemel oppreſſo Patritios facile debellari, delerique poſſe iudicabat. Appropinquante Napo, celeriter ex belli ratione Othoniani ad ſigna reuertuntur. Iuxta oppidum Seprium caſtra muniunt, murum oppidi atq. item arcem præſidio firmant, eo conſilio vt freti Sepriēſium commeatu, & tuti vallo, præfero cis hoſtis impetum fruſtrentur. Quum aliquot diebus minutis prælijs laceſſendo, leuem armaturam exercuiſſent, Napus è proximis caſtris ad oppugnandam arcem ſcalas & machinas protulit, inſtructaque legione, & equitatu in præſidiis collocato, mœnibus ſucceſsit, ratus ſe potiturum arce; aut ſi Otho ferendæ opis cauſa caſtris egrederetur, æquo in loco iuſta acie certaturum. Quum aliquot horis vtrinque acerrimè certatum eſſet ad murum, comminutiſq. ſcalis, & multis vulneribus acceptis, Turriani decidentium lapidum, tignorumque pondera vix ſuſtinerent, viſa eſt Othoni occaſio rei bene gerendæ, communicatoq. conſilio, cunctiſque approbantibus, oppido & caſtris in hoſtes erupit, tanto impetu vt pulſis & perturbatis primis, tota Mediolanenſium legio in fugam verteretur, eaque vis repentini timoris apud feſſos ſaucioſque & de arcis expugnatione deſperantes fuit, vt neque Napus neque Caſſonus conturbato à fugientibus equitatu, opem fuſis atque perterritis afferre potuerint. In ea fuga Otho clementiæ nomen quærens, orabat ſuos vt à ſanguine ciuium tēperarent. Sed haud facile continere frenareque eorum ferociam poterat, qui amicos propinquoſq. ſuos crudeliter extra aciem interfectos vlciſci properabant. Conſeruauit tamen multos, nam niſi maturius rece-

ptui ceciniſſet, quàm nox inſtaret, vſque ad caſtra fœdæ fugæ & trepidationis plena, iratorum Patritiorum gladii cum magna hoſtium cæde per uenissent. Agnouêre Mediolanenſes lenitatem Antiſtitis ſui. Sed Napus eius fugæ ignominiam animo minimè ferens vbi perterritos confirmauit, cohortante Caſſono, vt amiſſum decus celeritate atque audacia ſarciretur, præcepit præfectis vt corpora atque animos ad pugnam pararent: ſtatuiſſe enim intra paucas horas hoſtem nec opinantē, & ab recenti rerum ſucceſſu incautum adoriri. Ita ea nocte inſomnis Napus, in albeſcente cœlo ad hoſtes contendit, tanta celeritate, vt Othoniani vix arma induere equoſque frenare potuerint: dimicatum eſt aliquandiu ad vallum irrumpente vndiq. hoſte & repugnantibus ſatis conſtanter qui pro custodia caſtrorum in fronte excubabant, ſed reliquas cohortes ægrè ſuſtinētes nec ſatis conglobatas ex tranſuerſo Germani denſatis cuneis facile perruperunt. Quo conſpecto reliquus peditatus itemque equites effuſi caſtris atque oppido, protinus in fugam ſe coniecêre. Ita propè ſine vulnere perrupta & direpta caſtra, plurimi capti, cæſi pauci, adeò eius fugæ fœdo euentu vt nō facile appareret vtrisnā Fortuna humanis cœptis illudens, intra ſpatiū ſeptem horarū plus dedecoris aut militaris laudis attuliſſet. Otho premente vndiq. hoſte inter tela volantia periculo elapſus, cum magna parte equitatus ex fuga Comum peruenit. Eum Comenſes neq. intra vrbē recipere, neq. vt diu in ſuburbanis ædificiis ſubſiſteret, pati voluerunt; ne Turrianus victor, à quo iam planè defecerant, admoto exercitu per cauſam perſequēdi hoſtis, ipſorum agros euaſtaret. Præbuere tamen benignè & largiter commeatum, atq. item ſarcinaria iumenta, & peritos itinerum duces, quorum fideli opera vſus Otho, ad ſeptimum lapidem, Luragum caſtellum primo petiit, atque inde profectus ſuperato Lugani lacu, ad Zornigium ſubalpinum pagum contendit, in eo loco admodum tuto & ſyluestri, aliquot dierum quiete recreatus, ad amicos literas dedit, vt de ſua ſalute receptuq. certiores redderentur. Sed non multo poſt inopia & egeſtate compulſus deflexit ad Canobium inſigne & opulentū in ripa Verbani oppidum. Ibi Otho admirabili facundia ſua vſus oppidanos claudentes primo portas mox bidui tantum morā feſſo agmini concedentes adeo appoſitè feliciterq. permulſit, vt repræſentata hoſtium ſuorum crudelitate, in amicitiā eos ſuam fœduſque pertraxerit. Nec multo poſt coiuere rurſus Patritii exules fermè omnes: nam vbi fama perlatum eſt Othonem benignè amicéq. acceptum, Canobii conſtitiſſe; vnusquiſq. vel inermis vel ſeminudus ex fuga atq. ab hoſtium caſtris ad eum contendebat. Nam Turriani captiuos contenti ſpoliis ſtatim dimiſerant, ne qui felicitate in paranda victoria præſtitiſſent, humanitate vinci viderentur. Affuit & Simon Locarnas inuſitato tramitum flexu ex fuga ſeruatus, agitatumque ſubinde eſt de renouando bello & maiore quidē ſpe, maioreq. apparatu, adeò vt vix credibile videatur Othonem tantos geſſiſſe ſpiritus neque vnquàm tot aduerſis caſibus ſuccubuiſſe;

qui iam quinquies bello victus, tot propinquis & clientibus ſæuitia hoſtium amiſsis, ſummaque pecuniæ & rerum omnium inopia circumuentus, neque ipſe conquieſceret, neque hoſtes ocio frui diuque victoriis lætari pateretur. Erat enim iam plane quinque & ſexaginta natus annos, ſed viridi admodum viuacique ſenecta, atque aduerſus omnem algoris æſtuſque contumeliam indomita. Sed fatale ei erat Fortunam vel improbè ſemper cœptis illudentem, patientia & magnitudine animi ſuperare, excercereq. ſe perenni vigilia iis cogitationibus atque conſiliis, quibus dignitatem & patriam recuperaret, & poſteris cum inſigni gloria late imperium traderet. Inuenio apud ineptum quidem ſed non iniucundum verſibus rerum ſcriptorem, ab his familiis quæ in Apennini atq. Alpium tractu nobilitate, diuitiiſq. florebant, Othonem temperantia altitudineq. ingenii & pietate venerabilē, benigne ac liberaliter fuiſſe adiutum. Fuere inter cæteros Solarii, Rotarii, Malæſpinæ, Scarampi & Valpergæ, qui in apparatum belli equos, arma, tela, quadrigas, commeatum omnis generis, veſtem, pecuniam contulerunt. Apud generoſas enim gentes quodam miſericordiæ genere animos permouebat, ea fortunæ iniquitas, quā tot patritii diu extorres acerbeq. proſcripti, ad luctuoſam egeſtatem peruenerant, quando iam nihil eis vſquequaque afflictis, præter ſpem rubiginoſaq. arma ſupererat. Nec defuere voluntarii milites ab Aſta colonia, Taurino, Eporedia, Auguſta prætoria, Vercellis atque Nouaria. Guliermus quoq. Montisferrati regulus in ſocietatem certo fœdere accitus eſt; quo duce ſuperioribus annis Hiſpanorum aduentu, Othonē & Burrum cum Turrianis infeliciter dimicaſſe demonſtratum eſt. Subegerat hic in Montisferrati regione complura oppida, Albam & Aquas Statiellas, & Alexandriam, poſtremoq. Derthonam imperio ſuo adiecerat, potens æque atque impiger habebatur, bella ex bellis libenter ſerebat, vt is qui apud eum erat excercitus, ex reliquiis Hiſpanorum (eorum enim aliquot in Italia remanſerant) & ex fortiſsimo quoque confectus perpetuis ſtipendiis aleretur. Comparatis autem copiis, terminatiſq. conſiliis, ſtatuere vt Simon Locarnas naualibus præeſſet copiis, Guliermus cum terreſtri exercitu ad Verbanum progrederetur. Exornarat claſſem validā Simon, totamque oram ad Othonis ſtudia conuerterat. Stabat à Turrianis Angleria, ad eam Otho & Simon deuehuntur, oppidani refugiente in arcem præſidio ſe dedunt: arx vti ex ruinis temere & negligenter refecta, quum machinas non perferret, certa pactione recipitur. Tum vero ad Aronā naualibus terreſtribuſq. ſimul admotis copiis bellum transfertur. Arona & Angleria interiacente Verbano, qua Ticinus effunditur, Sextanæ atq. Abidenæ arcium in Helleſponto ſimilitudinē reddunt. Sed Arona ſicuti nobilitate inferior, ita opportunitate loci, ſituſq. munitione celebrior exiſtimatur. In ea oppugnanda quū aliquot dies cōtriuiſſet Guliermus agēdis maiorib. baliſtis quib. tecta introrſus lapidū cumulis prorueret, & è claſſe Otho & Locarnas ædificatis more maritimarum

triremium in ſummitate mali amplioribus caueis, atque inde ſcorpionũ ingentium verutis muri pinnas defenſoribus nudarent, præſidii milites & periculo ſuo & oppidanorum lachrymis permoti,ea conditione deditionem fecerunt, vt niſi triduo opem ferret Turrianus,ipſi arcem atque oppidum relinquerent. Vixdum confectæ erant deditionis tabulæ,obſidesque recepti quum Caſſonus Ticino ſuperato,quadrato peditum agmine & præmiſsis Germanis aduentare nunciatur. Tum verò impigrè aciem inſtruit Guliermus,è claſſe promptiſsimi propugnatores terreſtribus copiis ſe coniungunt, editiorem occupant locum,frontemque maxime veterano atque armato milite firmant. Sed Caſſonus coniectura iudicans validiores cohortes equitumque turmas in fronte fuiſſe conſtitutas, ex duabus Germanorum alis alteram in dextra coniunctam legioni conſiſtere iubet, in qua Muſca eius frater,& Andreas atque Hereccus patrueles curabant; alteram ipſe obliquo flexu in latus & terga hoſtium duxit: hæc in lixas ignobileſque manipulos inuecta magnum tumultum ab tergo excitauit, adeò vt Germani cædendo, ſternendoque obuios in interiora caſtrorum penetrarint,coactuſque ſit Guliermus nondum contracta in fronte pugna,equitatum ſuum conuertere, opponereque Germanis, qui fœda ſtrage cuncta compleuerant. Sed dum Germanorum audacia reprimitur, præliumque atrox in medio miſcetur,tota acies reſpectare ac mox nutantibus vexillis circumagere ſeſe trepidanter cœpit. Non defuit occaſioni Caſſonus, ſtatimque iuſsit alteram alam, relicta legione in frontem procurrere, Ea vis irrumpentium fuit vt priuſquàm Turriani pedites appropinquarent, Guliermus ancipiti acie circumuentus funderetur, atque vniuerſi terga darent, ex fugientibus complures, claſsis peropportune adpulſa littori excedit minoreque ob id cæde Turrianus victoria eſt potitus,quòd pedeſtres copiæ tardius appropinquantes in vacua caſtra impetum fecerant, prædã autem quæ alioqui exigua non erat nobilitauit Gulierrni tentorium Mauriſiaco opere acu pictum, cum inſtrumento militari admodũ luculento, quo olim à ſocero Hiſpaniæ rege donatus fuerat. At Guliermus perrumpens cum equitatu Ticinum iter intendit,Otho & Simon diuerſis itineribus cum reliquiis profligati exercitus,hic Comum,ille Nouariã ſe receperunt. Rebellarant (vt diximus) à Turrianis Comenſes Accurſio Cutica prætore,Simoneq.recepto,neque tamen ad patritios defecerant, medios enim ſe gerere, & neutris ſtudere malebant,quàm Turrianos iam plane victores, grauioribus iniuriis atq.offenſionibus aduerſum ſe cõcitare:& magnopere Turrianis fauebat Vitana factio,quæ iam pridẽ Philippo opẽ ferente Ruſconam armis deuictã principatu deiecerat. Vbi igitur Simon aduenit concionando paſsim,cœpit Othonẽ & patritios primoribus ciuium obnixè cõmendare, vti indignè pulſos domo, proſcriptoſque & crudeliſsime à plebeiis hominibus diuexatos. Quem inquit exitum conſiliis noſtris expectamus poſteaquam defecimus? niſi vt aut acre bellum geramus aut

inſo

inſolentiſsimo Tyranno ſeruiamus,& ab his trucidemur,qui maioribus noſtris patria expulſis tecta huius vrbis & mœnia in cineres redegerunt? Concordia nunc maximè opus eſt Ciues, vt libertatem cum dignitate tueamur. Otho ſupplex, & Patritia gens orant, vt noſtra ope in patriam reducantur: ad id vires abunde ſuperſunt, vt omnia mature atque feliciter confici poſſe ſperemus, dum Turrianus debellatum putat, & ſolutus metu victoria ſua ſuperbè lætatur. Erat Simon vehementi eloquentia, & ea quidem authoritati atque opibus æquali, ipſaque carceris calamitate clarior euaſerat, cuius indignitas, multorum animos ita permouerat, vt Turriani non mediocri inuidia deflagrarent. Eo modo Comenſes tumultuario ſtudio & ſubita quadam acclamatione, Othoni,patritiisque adhærendum decernunt,ſed ne ſtatim per Decuriones decretum ſcriberetur, ambo vrbis Conſules obſtitere, Henricus ſcilicet Aduocatus,& Gaſpar Ficanus Vitanæ principes factionis. His ſeſe oppoſuit Ioannes vrbis epiſcopus, qui Othonem ſtudioſe admodum colebat, patritiorumque exulum cauſam inſigni pietate ardoreque ſuſcipiendam arbitrabatur. Ita tumultu exorto diuiſus in duas factiones populus, arma corripuit, mediaque in vrbe atrociter eſt dimicatum. Lucterius Ruſca & Simon, aduerſarios è foro multis illatis vulneribus in Prætorianas ædes compulerunt,continuatoque certamine,Prætorio atq.vrbe, captis conſulibus eiecerunt. Nec multo poſt conſtituta ad arbitrium Republica & excifis Vitanorum turribus, Otho è Nouaria publicis literis eſt euocatus. Is primus dies Othoni è tantis calamitatibus felix illuxit, nam ab eo dehinc die vti rerum ſcriptores referunt, Fortuna Turrianis nuſquam arridens eos è tanto faſtigio continenter detraxit. Exceptus eſt Otho à Ioanne Comenſi epiſcopo, ſingulari cum honore,priuatique eius pecunia ad exornandas copias eſt adiutus. Cæterum Lucterius & Simon conquiſitis vndique equitibus, atque item ſagittariis & ſcutatis cohortibus è Verbano & Lario, Luganoque & Belitiona,armataq. etiam in primis Comenſiũ iuuentute iuſtum propè exercitũ coëgere.Interea Otho exuleſq. Patritii ad ſe Comum acciuere Ricardũ Lãguſcum Laumelli comitem, virum bello acerrimum & Turrianis ex Gothifredi fratris nece vehementer infenſum. Adduxerat is veteranã cataphractorum alam,ex his qui ſub fratre meruerãt, ſtatimq. ei omnium copiarum imperium magno aſſenſu delatum eſt. His comparatis Otho concionatus ad Comenſes,gratias cunctis eorum ordinibus humaniter egit,quòd liberali & egregia voluntate defendẽdas ipſius iniurias opportunè ſuſcepiſſent,militaremq.operam promptiſsimis animis præſtarent, aduerſus Turrianos impios execrabileſque homines, atque ob id toties à ſummis Pontificibus inferorum pœnis cruciatibuſq.deuotos,cuius ſtudii immortaliſq.beneficii memoriã,nunquam eſſet è memoria deleturus. Ioannes vrbis epiſcopus ad hæc totius populi nomine reſpondit ea mẽte Comenſes eius optimæ cauſæ ſtudio adductos ſumpſiſſe arma, vt proficiſcẽtem

ad patriam ſacratamque ſedem ſuam, eductis vexillis ſequerentur, fierentque eius victoriæ ſocii atque participes, quam Dii iuſtitiæ defenſores vltoreſque nefariæ tyrannidis aduerſus impios & iniquos homines pollicerentur. Proinde læto animo in hoſtes contenderet, ipſos enim ſi bellum extraheretur, ſocietatis initæ fidem atque amicitiam conſtantiſsimè ſeruaturos. Nec multo poſt Otho profectus ad Liciniforum po ſuit caſtra. Ea vrbs quondam inſignis & nota Ptolemæi temporibus, in minores abiit pagos, dilapſo, vti videre eſt, Eupyli piſcoſo lacu, in cuius ripa peramœnæ fertilitatis Liciniforum adiacebat. eius regionis tractum corrupto vocabulo Incini plebem vocant; aſſerunt non nulli ex vehementi terræ motu Eupylum cæco hiatu terræ hauſtum ſubſediſſe profundioribusque inæqualis aluei locis, reliquiſſe exiguos quinque lacus, è quibus Lamber amnis emittitur. Eius regionis incolæ Othonianos lætis animis exceperunt. At Napus vbi nunciatum eſt Othonem à Comenſibus receptum vehementique Simonis & Ruſconorum ſtudio adiutum inſtaurare bellum; dixiſſe fertur ad conuiuas ſuperbo ſæuoque ore quum è menſa diſcederet, paruo vt arbitror, labore noſtro, magnũ certe negocium agaſonibus noſtris afferemus. ſunt enim nobis horum manibus & exules, & ipſi rebelles infidique Comenſes, latronum more laqueis puniendi, atque ita properantius atque turbidius quàm ſoleret, veluti rapiente fato, in hoſtem porta Iouia copias eduxit. Pridie enim Caſſonum fatali errore præmiſerat cum Germanis equitibus, qui Canturium quinto ab vrbe Como lapide, opportunum oppidum præoccuparet, ne eo ad excurſiones faciendas hoſtis potiretur, & vt inde ipſe proximos Comenſium agros euaſtaret. Poſuère vitiferis in collibus vrbem Canturiges antiquiſsimi populi, authore Strabone, ſed ea demum mutante cuncta æuo conſeneſcens, in oppidum abiit. Turrianorum hic erat ordo, præcedebat Pontius Amatus prætor cum legione vrbana & mercenariis equitibus; ipſe Napus relicto ad vrbis cuſtodiam Oldrado Tangentio inſequentis anni prætore deſignato, propinquos omnes amicoſque & familiares citato & diſiuncto agmine ſecum trahebat. Eodem die quo Caſſonus Canturium eſt profectus, Othoniani ad Caracam nobilem olim vrbem ſupra Lambrum deflexere, ea Ptolemæo nota, hodie deſectis vltimis literis, antiquum nomen retinet. Quum ibi de inferendo bello à ducibus in conſilio ſententiæ dicerentur, è Decimo vicoſacerdos quidam pernici equa deuectus ad Othonem peruenit. Erat enim Decimi præclarum Othonis nomen, nam ab adoleſcentia ſacris initiatus, ſummum in eo pago ſacerdotium à pontifice impetrarat, vnde poſtea, & in æde maxima Mediolani, & in diui Ambroſii templo canonicas dignitates fuerat conſecutus. Is ſacerdos Othoni nunciauit, Mediolanenſium copias cum prætore, ipſoſque Turrianos principes, ſub occaſum Solis Decimum perueniſſe, cuncta ibi militari ſtrepitu compleri, & tumultuoſius atque acerbius quàm pro ſociorum conſuetudine milites,

tecta,

tecta, cubilia, ſtabula, pulſatis hoſpitibus, eiectiſque iumentis occupare, nec adeſſe Germanos qui pridie ad Canturium præceſsiſſent, proinde Turrianos ea nocte poſſe deleri, ſi improuiſus confecto per noctem itinere diſperſos atque ſopitos adoriretur. Hoc nuncio maximè lætatus Otho, Dii inquit qui à Decimo dignitatis initia præbuerunt, non inani proculdubio loci omine promiſſam nobis de hoſtibus victoriã dabunt; atque ita tota re ad conſilium delata, ſingulari omnium alacritate decernitur, non prætermittendam rei gerendæ occaſionem, & eo quidem ardentius atque audacius, quòd & antea per exploratores de Caſſoni conſilio atque itinere certius cognouerant. Nihil enim æque metuebant quàm aperto in campo manus conſerere cum Germanis equitibus, quorum vim atque impetum duce præſertim Caſſono, iam tribus in prælijs ferre nequiuiſſent. Otho, vt à cædibus impollutas ſeruaret manus, Ricardo Languſco copiarum imperium dedit, ſuperinduitque ſibi linteam ſtolam, ſacerdotali habitu multis ſtriatam rugis, præferrique ſibi iuſsit argenteam crucem veluti pacato itinere, Sacri imperij ſui ſedem aditurus. Magno demum ſilentio de ſecunda vigilia Ricardus caſtra mouit, tribuſque fermè horis ad Serenium vicum eſt peruentum: inde præmiſsi ſpeculatum expediti equites, ducibus agricolis, non multo poſt renunciauêre apud hoſtes, vt in ipſo conticinio accidit, cuncta quieta nocturnique ſilentij plena, conſpici tantum ſemiextinctorum ignium fulgorem, nec exaudiri caſtrorum fremitum, ita vt nec ad ipſos quidem pagi aditus frequentium vigilum ſtationes eſſe iudicarent. His diligenter exploratis, & inſtructis ordinibus priuſquàm diluceſceret, in conſpectum oppidi ſe dedere, oppreſsis aliquot excubantium. Id ſine facibus iter, & ſilenti quidem Luna confecerant, ne ab alta ſacræ turris ſpecula, patentibus in campis vaga lumina cernerentur. Eo inopinato hoſtium aduentu exterritus Napus, vix ſpatium habuit ad induenda arma: tubarum tamen clangore, & pulſu tympanorum cuncti excitantur. Pontius prætor legionem nondum plane inſtructam in apertiorem locum educit, equites aggregantur, magnis clamoribus pugna committitur: pugnabat in hac parte Languſcus admirabili virtute, interfectoque Pontio prætore, ſtratiſque vexillis, legionem cum multa cæde pepulerat, quum altero egreſſu & anguſtiore quidem via prouectus in aciem Napus irrumpentibus Comenſibus occurrit, vt eum Fortuna Simoni infenſiſsimo hoſti obijcere videretur. Eo in loco ſumma contentione aliquandiu dimicatum, quum Turriani proceres in prima acie, de imperio, de vita, fortuniſque omnibus dimicarent: ex aduerſo autem Simon & Lucterius Ruſca incitati efferatique diuturno inimicæ gentis odio, in aduerſos veſano impetu deferrentur. Inalbeſcente iam cælo Andreottus Turrianus interficitur, Franciſcus qui hoſti, equi frenum comprehendere auſo dextram ingenti gladio detruncarat, multoſque huc & illuc concitato equo vulnerarat, cuſpide in inguen coniecta confoditur, Napus ipſe

bus literis impuliſſet, ſemperque acerbiſsimè graſſatus in nobiles ciues, plebem ſatis ſuperque ſua temeritate concitatam ad audenda facinora intemperanter accendiſſet. Tum verò Oldradus prætor clade Mediolani nunciata, aduocare in conſilium ciues, plebem ad arma vocare. At ciuium optimus quiſque eius imperia contemnere, de pace & de concordia plurimum loqui, in virtute pietateq. Othonis antiſtitis ſpem reponere, proptereaque ſanandæ ciuitatis & parandæ quietis occaſionem diuinitus oblatam arbitrari, poſtquam vniuerſi ferè proceres Turriani qui renouare bellum poſſent, aut in acie eſſent cæſi, aut in fuga capti, ad manus hoſtium perueniſſent. Quibus rebus Oldradus valde conterritus, ac ſibi timens, in prætorium ſe recepit. Interim Caſſonus de aduerſo prælio certior factus è Cãturio Mediolanum peruenit, ratus aut patrem aut patruum, aut certe reliquos familiæ principes ex fuga in vrbem ſe recepiſſe. Sed ibi de ſuorum calamitate certior factus, non deſerit ſeſe, & quum non ſtatim admitteretur, refractis portis introductoque armato agmine in forum contendit. In eo tumultu ſuburbani incolæ Comenſis portæ, poſtremos ex Caſſonianis equitibus inuaſerunt, ex his multi vulnerati exutique armis & equis diffugerunt. Porro Caſſonus vrbem percurrẽs & veteres amicos plebemque præſertim ad arma euocans, & crebrò libertatem ſe aduerſus veteres tyrannos defenſurum repromittens, quum nemo cõmoueretur deſperatis rebus Romana porta ſe proripuit: adeo enim ex euentu eius pugnæ, apud omnes populi claſſes, veteris ſtudii & fauoris ardor territis mentibus exciderat, vt nemo vel egregiè factioſus in medium prodiret, qui proferre vexillũ auderet aut Turriani imperii nomen ſe defenſurum profiteretur. Hinc videre licuit quantam rerum animorumque mutationem aduerſæ pugnæ caſus attulerit, adeo vt facile iudicari poſsit, in toto tuendi principatus negocio, nihil omnino eſſe populari præſidio incertius aut inanius. Caſſonus continenti curſu, Laudem Pompeiam peruenit: vbi quum minime reciperetur, Cremonam atque inde Parmam ad veteres amicos confugit. Eodem die Mediolanenſes ad Othonem legatos miſerunt, qui omnia amica pacataque ingreſſuro vrbem pollicerentur. Ita haud multo poſt inſigni pompa in ſpeciem triumphi Mediolani receptus, cunctos qui aduerſarum partium fuerant metu liberauit, habuitq. orationem ciuili clementia & Chriſtiana pietate pleniſsimam, pacatiſque omnium animis reſpublica ad eius nutum conſtituta eſt. Creantur quoque, Prætor quidem Ricardus Languſcus; & Magiſter equitum Simon Locarnas; quorum illuſtri virtute ſe victoria potitum Otho gratiſsimo animo prædicabat. Dedicauit ſubinde aram in templo maximo Diuæ Agneti quam in prælio vouerat, addiditque agros in alimẽta ſacerdotum, qui quotannis eius diei memoriam celebrarent. Idque adhuc in vrbibus Mediolanenſi imperio contributis, Prætores Decurioneſque ad tubarum cantum inſtauratis ſacris religiosè repetere, poſt ducẽtos & ſexaginta annos videmus.

Pugnatum eſt duodecimo Calendas Februarii anno à Natiuitate Chriſti Milleſimo & Ducenteſimo ſeptuageſimo ſeptimo. Eius verò ſummæ victoriæ hiſtoriam Othò pingendam curauit in Angleriana arce, regio ſumptu ab ſe ædificata, extantque adhuc in maximo teſtudinatoque conclaui incorruptæ præliorum cum veris ducum vultibus imagines, latinis elogiis paſsim ſingula rerum argumenta indicantibus, quanquam Muſca Turrianus poſtea victor, recenti calce, maculare potius quàm oblite-rare eius infauſtæ hiſtoriæ memoriam contenderit. Auxit eius diei lætitiam Bonacoſæ Burræ partus, ea enim nocte qua ad Decimum pugnatum fuerat, Magno Matthæo filium peperit, cui ob Galli cantum Galeacio nomen inditum ferunt. Hic eſt qui poſtea omnes eius ſeculi principes & duces, magnitudine animi liberalitate atque imperatoria laude ſuperauit. His confectis rebus, Otho ad expugnandam montis Orphani arcem copias miſit, in quam Turrianorum reliquiæ confugerant, vexabantque inde diurnis nocturniſque decurſionibus ſociorum agros. Ea arx ad tertium à Como lapidem impoſita eſt monti qui ob id Orphanus appellatur, quòd vndique diſcretus atque abiunctus à cæteris ab ima planitie molli faſtigio in nemoroſam cautium metam adſurgit, inſidetque viæ militari ad Coxiæ torrentis vallem, qua iter eſt ad Liciniforum. Hæc quum machinis capi non poſſet, operibus circumuallata, ſexto demum menſe fame domita eſt. Deſeuiit in muros Otho, ſed non planè totam diruit, ita vt Guido è carcere elapſus, rerumque potitus, eam poſt viginti annos facile reſtituerit. Euerſa montis Orphani arce Turriani finibus exceſſere, & veteres eorum clientes, quum Othonis clementiæ ſalutem minime committendam iudicarent, in Cremonenſi, Parmenſique agro, & in Venetia ad Aquileiam familiæ proceribus aggregabantur. Tum verò Otho à belli ſtudiis ad pacis ciuiliſq. adminiſtrationis munia conuerſus, ciues de ſe bene meritos locupletare, omnibus iuſtitiæ atque humanitatis officiis nouas amicitias parare, procurare res diuinas, ſingularique moderatione principis ſimul ſacrique paſtoris officia implere.

Quum in his rebus eſſet occupatus, renatum eſt repente bellum initio à Laudenſibus exorto, nam Othone mirum in modum Viſtarinis fauente, qui vti diximus Principatu pulſi redierant, æmuli eorum, quum neminem ciuem dominatu potiri, pati vellēt, ad ſe Caſſonum & Gothifredum atque item Raimundum ab Aquileia cum magnis copiis acciuerant, indeque auxiliis Cremonenſium & Parmenſium adaucti in agros Mediolanenſium ſeſe effuderunt. Caſſonus multis expugnatis direptiſque oppidis Tritio & demnm Vaprio in Ripa Abduæ occupatis Lambrum traiecit, conflixitque collatis ſignis cum Mediolanenſi legione & vrbano equitatu, qui cum Carroccio temere vſque ad ſanctum Donatum Romana porta proceſſerant. In hac pugna Caſſonus paucis cæſis, ſupra viginti ſeptem ſpectatæ nobilitatis centuriones cepit, & in his Murium Soreſinam, Gaſparem Vicecomitem, & Antifoſſam Vercellinum, & præterea

magnum numerum peditum atque equitum. Quidam authores ſunt Othonem cum expedita manu ad Caſsianum vſque proceſſiſſe in ripa Abduæ ſitum, vt primis hoſtium incurſibus occurreret, maioreque conſpecto hoſtium exercitu, refugiſſe ad Gorgonciolæ vicum, ſuperuentuq. hoſtium, non aliter ſeruatum quàm munitione ſacræ turris, in quam nemini cognitus aſcenderat. At Caſſonus eius pugnæ ſucceſſu elatus per ſuburbana ad Ticinenſem portam adequitauit, terroremque oſtentatis copiis ad foſſas vndique circuntulit. Tum verò Otho in tam graui periculo mira vſus conſtantia, fidis cohortibus portas firmare, prætorem in foro cum ſignis militaribus excubare, ſuſpectos ciues apud ſe habere, eoque vultu cuncta adminiſtrare, vt in multa diſsimulatione pauoris, excellens fortitudo & prouidentia ſingularis eminere viderentur. Nec multo poſt Caſſonus nemine ex veteribus amicis, vti ſperauerat, ad ſe cõcurrente retro vertit agmen tranſgreſſusq. Abduam ad oppugnandum Bregnanum contendit. Diſceſſu hoſtis Otho recreatus, nihil potius aut expeditius exiſtimauit, quàm è Monteferrato Guliermũ veterem ſocium & militari laude florentem euocare, quo duce vim hoſtis acerrimi propulſaret, & inſigni apparatu conatuque egregio bellum conficeret. Nec ita multo poſt Guliermus accepta ingenti pecunia Mediolanum venit, ſtatimq. liberali ſtipendio ad quinque annos Mediolanenſium, Othonianarumq. partium aduerſus Turrianos eorumque ſocios, imperator deligiturr. Nec mora cum eo prætores Antonius Languſcus Ticinenſis, & Lucterius Ruſca Comenſis, exercitum inſtruunt, Carroccium educunt: Duo autem prætores erant, quòd coarctarat Otho Præturæ tempus vt pluribus honorem impatiretur, eoque beneficio plures ciuitates atq. familias ſibi conciliaret; nam qui annuus fuerat Magiſtratus, ſemeſtris effectus eſt, ea lege, vt qui deſignatus eſſet prætor, dignitatis inſignibus vteretur, ſed excluſus iuriſditione, bello tantum collegæ operam nauaret. Cæterum promotis caſtris, ad Vaprium recto itinere peruentum eſt: habebat id oppidum cum arce traiiciendi fluminis opportunitatem. Itaq. arx magnis vtrinque viribus oppugnata defenſaque eſt, bellumq. protractum, ita vt nihil præter vaſtationem agrorum incendiaq. villarum, memorabile gereretur. Verùm Guliermus noui conſilii rationẽ ſuſceperat, vt refecto ad Ticinum ponte, vltra Abduam bellum transferret. Erat in caſtris Otho, & ab alia parte Raimundus Turrianus, ab his vti decuit à ſacratis viris Bergomates legati impulſi ab optimis vtriuſq. partis ciuibus impetrarunt vt de pace liceret loqui, eoq. res interpoſitis aliquot dierum induciis, deducta eſt, vt depoſito metu, familiaritate vtrinq. milites amicos & propinquos conuenirent, adeò vt vna caſtra ex duobus facta viderentur. Sed quum à multis ex illuſtri ordine Mediolanenſium, Turrianos milites ſalutari ſtudioſiuſq. appellari Guliermus conſpiceret, inuectus equo in cõmeantium turbã ferrea claua minabundus, colloquia mili

tum diremit, paulo poſt tamen Raimundus, Caſſonus, & Gothifredus Melenianum venere, affuitque ad condictum Guliermus cum Othonianis, in queis erat Conradus Caſtellionus iureconſultus inſignis, breuique diſcepatore & arbitro Guliermo, pax his conditionibus dicta confectaque eſt, ſcilicet vt in ſumma Bripiana & Vapriana arces, ipſi Conrado & mercatorum collegio cuſtodiendæ traderentur; Agri porro paternæque poſſeſsiones, caſtella, domus Turrianis redderentur, loca tamen munita, his ciuibus qui neque harum neque illarum partium cenſerentur cuſtodienda relinquerent, poteſtaſque his eſſet, vti luberet, habitare in agro Mediolanenſi, vtque vtrinque captiui ſine pretio dimitterentur. Tabulis rite confectis Turriani captiuos Guliermo ea conditione tradiderunt, vt non prius ſoluerentur, quàm ii qui in Baradelli arce erant, dimiſsi forent. Id verò facturos Comenſes Lucterius & Simon pernegabant, qui iure belli captos peculiareſque hoſtes ſuos ad alienum nutum & commodum minime dimiſſuri viderentur. Nihilo ſecius Guliermus quanquam id à Comenſibus quod Turriani petebant non impetraret Mediolanenſes captiuos omnes dimiſit. Sed Otho cæteris pacis conditionibus non diu ſtetit, & ſua ſponte, & impulſu clariſsimorũ ciuium, qui priuato quodam inito fœdere aduerſus Turrianos conſpirarant. In his fuêre Vicecomites ferme omnes, Soreſinæ, Mandellii Puſterulæ atque item Cribelli. Ita Turrianis neque redditæ res neque reſtituti agri neque permiſſus in patriam reditus, neque captiui è Baradello cuſtodia liberati ſunt, magna quidem cum Othonis inuidia qui ſecuritatem Imperii, fide & iureiurando, potiorem habuiſſe dicebatur. Prouidebat enim amicos clienteſque ſuos, quibus Turrianorum bona dono data fuerant ex lege & conditione pacis, omnibus victoriæ præmiis ad contumeliam ſpoliari, quæ res ad conturbandas multorum fortunas, abalienandoſque animos manifeſte pertineret. Igitur Turriani à Guliermo atque Othone decepti, eo cum dolore animi latè finibus exceſſerunt, vt iniuriam violatæ pacis ad ciuitates paſsim, reguloſque deferrent, ab his opem implorarent, ſocia & mercenaria arma pararent, quibus acceptas iniurias vlciſci & patriam repetere poſſent. Sub id tempus in Baradello moritur Napus, fœda illuuie & enatis ſubinde pediculis conſumptus. Fuerat in eo ſquallore & vitæ tædio, annum vnum menſes ſeptem & dies viginti tres. Corius & Merula attractum pedibus & in ſylua ſepultum tradunt, ſed nos Triſtano Calcho potius aſſentimur, qui Comenſem epiſcopum agenti animam aſtitiſſe ſcribit, collatiſq. Chriſtiano more Sacramentis defunctum in ædicula Diui Nicolai piè honeſteque tumulaſſe. Eundem vitæ exitum tulerunt Lombardus & Cauerna biennio poſt, ex morbo ægritudineq. animi Napum ſecuti. Interea Raimundus ex Venetia, Foroiulio atque Hiſtria & ex Carnis & ſemi Illyricis gentibus ad duo milia equitum, peditum quatuor milia ſacerdotii opibus armauit, quibus Caſſonus veteres Germanos & Parmenſium, Cremonenſiumque & Laudenſium auxilia

lia adiunxit. Acceſſere etiam plerique Mediolanenſes qui Othoni principatum inuidebant, ægerrimeque ferebant Turrianorum iniuriam, & communem patriam fructu pacis & ocii fraudatam querebantur. Proptereaq. ſponte in exilium abierant, & Turrianorum ſigna ſecuti quantis maxime artibus poterant per affines & propinquos ſuos Othonis authoritatem in republica conuellebant. At Otho in eam curam experrectus ex fidiſsimo & fortiſsimo genere militum exercitum parare, à ſociis ciuitatibus auxilia accire, & veluti in ſupremo conatu ſupremaq. ſpe conficiendi belli omnem armorum apparatum ingentemque pecuniam proferre. Cunctabatur autem Guliermus prauis atque inſidioſis artibus, nec adduci poterat, vt reb. celeriter adminiſtratis in hoſtem copias educeret, utpote qui pericula augeri, confirmari hoſtiū vires, terreri magis ac magis Othonem magnopere cupiebat; vt operam ſuam ampliore pretio, periculo & neceſsitate circumuentis venditaret. Erat quidem Guliermus animo ingēti & in omni bellico munere prorſus intrepido, ſed auri atque Imperii fœda cupiditate corrupto. Adduxerat enim Mediolanum ſuperiore anno Beatricem vxorem quæ mirifico apparatu atque inſigni liberalitate ſuſcepta ornataq. regalibus donis ab Othone, atque ab Decurionibus, & demum introducta in nobiliū domos, admirari lautitiā, magnitudinem atque opulentiam vrbis; inuidere fortunæ Othonis, & demū Hiſpana cupiditate id Imperium affectare cœpit. Hæc quum impenſe laudaret apud virum. Quin tu inquit ſi vir es, hac vrbe potiri non contendis? Pater certe meus tibi non deerit, ſi pro te potius quàm pro aliis imperitis, belli peritiſsimus pugnare decreueris. In hanc ſpem Guliermus ab inani & cæca vt plerumque accidit ambitione, facile prolapſus, in Hiſpaniam enauigarat, vbi communicatis cum rege cōſiliis, quum voti cupiditatiſq. ſuæ Fortunam tentare decreuiſſet, galeatos amplius trecentos equites, & leuem armaturam equitum & peditum in naues ſuſtulit, & in Italiam eſt reuerſus. His de cauſis Otho profunda prudentia & ſolerti ingenio probe agnoſcens quantis animi receſsibus Guliermi conſilia conderentur, nihil antiquius aut validius habuit, quàm parum ſynceri ducis animum amplis pecuniæ munerib. expugnare; ſed Matthæus Vicecomes iam plane bello & pace ſpectatis operibus magnus, dies mora extrahentem iocabundus incitabat. An, inquit, Gulierme illam vim bellici vigoris qua vna laude maxime flores, hac infami cunctatione amittes? vt & tu & nos tecum militaris nominis dignitate ſpoliemur. Conuenere iam vndiq. auxilia tantæque nobis adſunt copiæ, vt hoc tempus quod tibi ſegniter deperit, morari de hoſte victoriam videatur. Aduenerant iam Simon Aduocatus à Vercellis, à Nouaria Guliermus Bruſatus, Antonius Languſcus à Ticino, & Lucterius Ruſca, Simonque Locarnas è Como: qui ſuarū ciuitatum magni roboris auxilia adduxerant. Itaque Guliermus compreſſa ægritudine animi nec minus accepto auro quàm pudore deuictus Carrocciū eduxit, & ad Vaprium, vbi hoſtes conſtiterant, cōtendit. Fuere in eius exercitu, vti aliqui authores ſcribunt, ad

triginta milia peditum,& ſex milia equitum, in queis ſupra duo milia ca taphractorum equitum cenſebantur. Inuaſit Caſſonum inſolitus pauor tanto conſpecto exercitu,ita vt ei ſemper antea intrepido atque pugnaci, expediendi conſilii vis omnis excideret. Non putarat enim Mediolanen ſes publica Caroccii ſigna aduerſum ſe adeò celeriter educturos, remq. ſibi tantùm fore cum Guliermo Othonianiſque clientibus bona victoriæ ſpe plenus exiſtimarat. Appropinquante itaque hoſte in id diſcrimē erat deductus,vt ſi vltra amnem ſe recipere exercitumque ſeruare vellet id nedum cōmode,ſed ne ſine ingenti quidem perturbatione, ſummoq. periculo facere poſſet:relinquebatur vt audacter irrumpendo iniqui cer taminis aleam ſubiret,aut ſe ad oppidum circumuallari obſiderique pateretur, quod quum indecorum ac miſerum fore iudicaret, vti dignum erat fortiſsimo duce,totieſque victore,inſtructa acie conflixit,edidítque ſupremo virtutis conatu egregium facinus. Nam quum vndique circum uenta acie à tanta hoſtium multitudine cæderetur,Germanos equites co hortatus,vt honeſta nec inulta morte cōciderent,conglobato cuneo ad Guliermi vexillum proſtratis Hiſpanis penetrauit, occiſoque ſignifero illud arripiens diſcerpſit,atque ibi demum interclusus à legione, interfectuſque eſt. Tum vero Turriana acies vndique pulſa trucidataque ad flumen ſe conuertit. Ibi quum pleriq. natando metu mortis, mortem nō timerent, magna ex parte ſummerſi ſunt. Periit & in vado Gothifredus Turrianus Cauernæ filius,deletaq. ſunt penitus Raimundi auxilia; ipſe enim Laudi Pompeiæ ſubſtiterat: Cremonenſium verò & Laudenſium duces capti. Pugnatum eſt ad Vaprium ſeptimo Calendas Iunias anno Quarto à Decumana victoria, quæ ſecuti Principatum Othoni dederat ita hæc eum ſublato vndique metu confirmauit. Honeſtatus eſt Caſſonus ſepulchro non ignobili, quod adhuc extra Vaprium in ædicula con ſpicitur:retinetque adhuc proximus ager eius prælii memoriam; quum ab incolis Turrianæ cladis nomine vocitetur. Nec multo poſt Lauden ſibus bellum indictum, depopulatuſq.eſt eorum agros Guliermus, tanta acerbitate vt Laudenſes villarum caſtellorumque vaſtatione perdomiti de pace legatos ad Othonem miſerint. Inde Guliermus in Cremonenſes duxit, multiſq. detrimentis illatis bellum aliquandiu eſt productum: nam Placentini,Parmenſes,Mantuani, Regienſes, Cremonēſibus opem attulerant:ad extremum inter eos inita pax, & in centum annos proclamata,ea conditione vt captiui vtrinque dimitterentur, & Turriani, eorumq.ex profeſſo fautores his vrbibus exularent. Interea Comenſes Guliermum in decem annos Imperatorem ſuum declararunt, conceſſaque eſt ei ſuprema poteſtas condendi atq. antiquandi municipales leges, ſed id vnum omnino eſt cautū,vt de captiuis Turrianis qui in Baradelli arce erant ius omne Comenſi populo relinqueretur,atq. ita à Comenſibus liberaliter ſuſceptus,iurauit ſe populi Ruſcanorumq. partiū iuſſu,aduerſus eorum hoſtes,vti res poſceret,bellum egregia fide geſturum. Inde fre

quenti comitatu Mediolanum rediens, tot rerum ſecundo ſucceſſu elatus, ad inſana conſilia reuerti, ſecreto hoſtilia moliri, & cogitare denuo cœpit, quibuſnam artibus Othonis exiſtimationem conuellere, circumuenire hominem iam plane ſenem, & denique vrbis Imperium poſſet inuadere. Homo ingenio procaci, auido, inexplebili, Reipublicæ accumulatis tot ſumptibus grauis, inuiſus eſſe omnibus cœperat, quum ſibi arroganter aſcriberet recentis prælii victoriam, & Othoni & ciuibus pacis ab ſe partæ beneficium obiectaret, ob id inflatius atque ſuperbius quàm antea ſe gerebat, vt non omnino diſsimulanter ad principatum aſpirare videretur. Ante omnia Boſium Doariam veterem aduerſæ factionis ducem, Cremonenſiumque tyrannum, in cuius tabernaculo Actiolinum expiraſſe docuimus, Soncino oppidi dominum Othone fruſtra reclamante conſtituit, vtque familiam illuſtrem atque opulentam Imperii vtique æmulam Othoni opponeret, Soreſinas incitauit, vt ſeſe efferrent, & his ciuibus æquarentur qui nobilitate pares, nec omnino virtute & diuitiis ſuperiores libertatem opprimere niterentur. Poſtremo poſtulauit vt Ioanni Pogio ipſius familiari prætura conferretur: Inde ſibi gradum facere ad dominatum maturans. Itaque Pogio prætore duæ ſunt exortæ factiones, magna pars ciuium Othoni fauebat, in altera erant Guliermus ipſe & Pogius prætor atque item Soreſina familia, & quanquam occulte Caſtellioni duce Guidone, cuius opera per id tempus auro corrupti cuſtodes è carcere Baradellæ arcis Guidonem Turrianum eduxerant, Muſca & Hereccus eripi nequiuere. Ea res Othonem quidem grauiſsime pupugit, ſed ferentes id iniquiore animo Comenſes ſibi à Mediolanenſibus capitalem iniuriam indigne fieri querebantur. In id graue ſalutis imperiique diſcrimen inteſtini hoſtis perfidia coniectus Otho, diſsimulatione in præſens opus eſſe exiſtimabat, adeo vt cuncta iniqua & immoderata petenti, perblando & familiari ore condonaret: Cæterum intentiſsime vigilabat vt conſilia & progreſſus eius notaret, multaque pollicendo, amicos hoſti detraheret, & ſeſe à repentina vi domeſtici hoſtis tueretur. Interim Guliermus domeſtico bello in Montem ferratum reuocatus Vercellas proficiſcitur. Ita celeriter adhibitis in conſilium amicorum fideliſsimis, non deeſt occaſioni Otho, quid faciendum ſit Matihæum admonet, correptiſque armis ipſe equo prouectus ad prætorianas ædes contendit. Pogius domo magiſtratuque & vrbe excedere cogitur: creatur nouus prætor Vbertus è Becharia familia, ſiue, vt ait Merula, Iacobus Summaripa Laudenſis in reliquos ſcilicet menſes vt coniectari lubet. Ita breui in tutiorem ſtatum reſtituta Republica & depulſo omni metu Iacobus & Carolus Soreſinæ in exilium aguntur, nonnulli porro ex Terzaghis & Balbis qui cum Guliermo conſilia miſcuerant, extra decimum lapidem relegantur, &

Soreſinarum domus quam illi ex ruinis Turrianarum ædium condiderant,incurſu plebis ſolo æquatur. His confectis rebus Otho, vt ſeſe aduerſus vim acerrimi & potentis hoſtis confirmaret, in Germaniam ad Rodulphum Cæſarem legatos cum muneribus ampliſsimis miſit, obtulitque ei amicitiam liberalemque operam venturo in Italiam adrecipiendam Romani imperii coronam. Cæſar tametſi Turrianis antea fauerat, ex vſu tamen rerum ſuarũ cum Othone certo amicitiæ fœdere coniungi maluit, quàm profligatarum partium quarum principes cæſi captiq. eſſent, inane nomen tueri. Itaque Othonem miſsis ad eum ampliſsimis literis in clientelam fouendum ac tuendum recepit,miſitq. ad eum Germanos equites qui in ſpeciẽ prætorianæ alæ corporis cuſtodiæ adeſſent. His de cauſis Guliermus, bellum quod parabat auertit in Derthonenſes & Alexandrinos. Sed non multo poſt Turriani in ſpem renouandi belli, repetendæque patriæ ſunt erecti,initio à Comenſibus exorto, qui quum veteres laxiores agri terminos ſibi reddi, vti antea ex auorum memoria poſſediſſent à Mediolanenſibus poſtularent,& ab his nequaquã pro iure fœderis & amicitiæ benignè reſponderetur,armata iuuentute agros Leucenſium & Cliuatenſium expugnatis caſtellis occuparunt, fineſque eos protulerunt victricibus armis,vti ex iure & æquo antea petierant. At Mediolani quum hæc eſſent nunciata,ſenatuſque Comenſes arroganter hoſtiliterque feciſſe iudicaſſet, in eos numeroſus exercitus eſt eductus, cui præfuit Matthæus Magnus, à quo Comẽſes ſuperati & caſtris exuti ſunt multiſque cæſis,compluribus captis,onuſti Comenſium præda Mediolanenſes domum redierunt. Hanc cladem grauiſsimè tulit Comenſis, quòd in ſe atrocius quàm in barbarum hoſtem;Mediolanenſes gladium exercuiſſent, iſque potiſsimum & dux & author cladis extitiſſet,qui paulo antè ciuitatis ipſorum Prætor & imperator fuiſſet, cuius recentis beneficii memoriam vti ſuperbus & ſæuus,amiſiſſe videretur. Itaque in eo dolore grauius decernitur,aduerſus enim Vicecomites repente coniurant, vinculis exoluunt Muſcam & Hereccum Turrianos, eos præturæ dignitate exornant,pecunia armiſq. inſtruunt,& bellum vehementibus animis in Matthæum & Othonem parant. Ad id etiam ipſe Guliermus, eo Comenſiũ decreto magnopere lætatus, opes atq.operã pollicebatur: cuius viri vim tanquam pugnacis, & ab recenti iniuria concitati,grauem & periculoſam Othoni futuram intelligebant. Eo modo Turriani iuuenes acerbo carcere poſt ſeptimum annum & menſem vndecimum educti, acre bellum & tum Othoni, & Matthæo deinde, eo pulſo & in exilium acto, variis ſucceſsibus intulerunt, quæ quoniam ductu Magni Matthæi geſta ſunt, in eius vita aptius atque illuſtrius perſcribentur. Iam enim in eum ab eximia virtute & rebus feliciter bello geſtis, præclaris ducibus parem Otho ſenex, omnia humana iura contulerat, adeo vt vtrunque Magiſtratum vnus occuparet impleretque. Nam & gerebat bellum vti dux atque equitum Magiſter, & è tribunali

prætorio patientiſsime ius dicebat, vt ipſe omnium litium diſcepator & iudex ex arbitrio iudicaret, & omnis ſubinde prouocatio tolleretur res graui ciuium incommodo ad ferendas lites excogitata. Sed mirum in modum eius nomen atque potentiam adauxit Guliermi inexpectata calamitas, qui Turrianis Comenſibuſque coniunctus, iam Othoni graue bellum intulerat, atque id tum vehementiore ſtudio reparaturus eſſe videbatur, quòd & Guido Caſtellionus Turrianis adhæſerat, vir inter primores conſilio, clientelis, atque opibus inſignis, erat is Guidonis Turriani qui è Baradello effugerat auunculus. Igitur Guliermus quum nefario ſcelere Derthonenſem epiſcopum necaſſet, in manus Alexandrinorum ex inſidiis captus deuenit, apud quos ferrata in cauea, atrocibus corporis atque animi tormentis excruciatus interiit. Gratias igitur Otho Diis immortalibus agens, quòd ſe votorum omnium compotem feciſſent, vti iuſtam ab omni labore vacationem nactus, apud Claræ Vallis cœnobiũ religioſa quiete fruebatur, apprime confiſus præcellenti prudentiæ virtutique Matthæi Magni; hunc enim ipſe à tenera ætate ſeuerè & diligenter educarat, inſtitueratque his moribus, quibus in omni bellica vel ciuili actione ad certam laudem ſemper illuſtris tanto imperio dignus eſſe videretur. Magnitudine quippe animi, patientia, humanitate, religioneque & domeſtico ſplendore cunctos anteibat. Nemo ei corporis aut ingenii vigore par erat, altitudine verò coſilii, facundia, & oris atque habitus dignitate antiquis heroibus æquabatur. Nec eo quiſquam prole felicior fuit. In quinque enim eius filiis Otho ipſe peracri iudicio, miram certamque indolem ad propagandum imperium quaſi diuinans prouidebat; & iam ex his Galeacius & Marcus cui Balatroni cognomen fuit, ad militarem ætatem peruenerant, & in Iohanne atque Luchino optimorum principum indoles elucebat. Poſtremus Matthæi liberorum Stephanus fuit cæteris prole quàm vita felicior, quum ad hunc filii, nepoteſque, & qui nouiſsime imperarunt pronepotes recta ſerie reſpiciant. Eo modo quum ad Claram Vallem amœniſsimis in hortis Otho tuendæ valetudini operam daret, frequentique comitatu inſignium philoſophorum, & ſacratorum virorum oblectaretur, ſæpe de diuinis humaniſque rebus iucundiſsime diſputans, ſenio potius quàm morbo confectus è vita diſceſsit, Auguſto menſe, eius anni qui fuit à partu Virginis nonageſimus quintus, ſupra mille & ducentos. Impleuerat ſeptimum & octogeſimum annum, nullis paulo moleſtioribus morbis obnoxius, ita vt mihi proculdubio omnium Principum longe feliciſsimus deceſsiſſe videatur. Vſque eo enim paucis conceſſo fati munere vixit, vt ſumma gloria plenus, quod ambitioſa cupidaq. mortalitas maxime optat, poſteritati ſuæ lætiſsimus interfuiſſe videatur.

Tumulatus eſt in templo maximo ad maiorem aram marmoreo ſepulchro, in cuius fronte hæc carmina leguntur.

Inclytus ille pater patriæ lux, gloria patrum,
Fulgor iuſtitiæ, fidei baſis, arca ſophiæ,
Largitor veniæ, portus pietatis egenis,
Intrepidus paſtor, quem moles nulla laborum
Ardua deuicit, populo latura quietem.
Ille prius princeps, & præſul amabilis, in quem
Altus virtutum ſplendor conuenerat omnis;
Quo Mediolanum radiabat lampade tanta,
Totaque fulgebat regio; nunc pallet adempto;
Clara vicecomitum proles venerabilis Otho
Oh dolor, oh vulnus, cinis eſt hoc marmore factus.
Chriſte pater vitæ requieſcat ſpiritus in te.
Annis vndenis, ter ſenis, terque diebus
Præfuit eccleſiæ paſtor bonus Ambroſianæ,
Mille ducenteno quinto, nouieſque deceno,
Quarto hic Auguſti bis liquit gaudia mundi.

MATTHAEVS MAGNVS

SIVE LIBER SECVNDVS.

NEMO ſi Fortunæ ludos ſpectare lubet, certiore vtriuſque ſortis meritò MAGNI cognomen adeptus eſt, quàm hic ipſe MATTHAEVS Vicecomes, cuius imagini ad veram oris effigiem ductæ, inſignes etiam excelſi animi dotes breui elogio expreſſas appendimus. Nec titulus, vti reor, vel ſummæ virtutis atq. potentiæ Regibus inſolens & grauis huic ad inuidiam ceſſerit, quum illi ſuperiores Alexander Pompeius & Carolus, tanquam humanæ virtutis modum ſupergreſſi inter Heroës referantur. Hic vero intra patriæ fines parta laude contentus, id tulerit, quod ciues poſt inuidiam morte extinctam, præclara etiam hoſtium confeſsione detulerunt. Natus eſt Maſino, in pago ad Verbanum lacum, eo forte inſigni die quo Federicus ſecundus, dirus Italiæ Cæſar, à filio Manfredo rege coniecta in os ſtragula veſte ſuffocatus interiit. Tradũt autem non inſulſi annalium ſcriptores, armenta eius vici ſponte ſoluta proripientiaq. ſe magno tumultu è ſtabulis domum, in qua Anaſtaſia mater infantem noctu enitebatur, inuſitato mugitu edito quaſi ſalutaſſe, adeo vt experrecta tota vicinia puerperæ magnus timor incuteretur. Sed id Theobaldus pater pro lætiſsimo oſten-

to accepit, gratulatus vel ob id vxori felicem partum, quòd miræ magni tudinis infantem ad ingentis ſpei fortunam edidiſſe videretur. Erat Anaſtaſia Vberti Pirouani nobilis atque optimi Mediolanenſium Antiſtitis ex fratre neptis. Hæc puerũ rara inter matronas charitate propriis vberibus aluit, adultumq. vſque adeo diligenti & plane virili cura honeſtiſsimis moribus inſtituit, vt Otho neſcio quid egregium & vere magnum in pueri indole ſe conſpicere fateretur. Cæterum Matthæus iam planè vir quanquam impubes, orbatus patre viro fortiſsimo, ærũnoſiq. exilii Othoni patruo comes, ita corpus pariter atque animum exercuit, vt vtrunque viriliter aduerſus rerum omnium contumelias indomitum, inuictumque voluptatibus præſtaret, & duris atque aſperis gaudere, nec aduerſis vnquam frangi, nec ſecundis efferri videretur, quòd nihil vnquàm aut demiſſum aut inſolens ore geſtuque eius excideret, præaltaque ſemper atque ardua ad imperium & gloriam intentus agitaret. Summum adeo decus in clementia & moderatione reponebat, quibus virtutibus Turrianos omnino caruiſſe ideoque celeriter excidiſſe principatu, prædicare erat ſolitus, oderat enim gladios extra aciem cruentos, quum in neminem Turriani ſanguinis, vel nunquam paternæ cædis oblitus, ſæuierit, neminemque ex infenſiſsimis hoſtibus bello captis occiderit vti videre licuit, quum omnes ferè aduerſarum partium ſummi duces atque ei capitali odio inimiciſsimi mira perpetuæ victoriæ felicitate in poteſtatem eius deueniſſent. In his fuere Simon Aduocatus, Gulielmus Bruſatus, Philippus Languſcus, Antonius Fiſiraga, Albertus Scotus, qui Vercellis, Nouariæ, Ticini, Laudi Pompeiæ, & Placentiæ Gibellini nominis hoſtes tyrannidem exercebant. Ad hanc quoque generoſi & clementis animi laudem, moderati nomen addiderat; quum in omni bellicarum & ciuilium rerum actione, cupiditatum exceſſus fugeret, & nuſquam timore aut ſuperbia præpeditus, cũcta conſilia certis temperãtiæ finibus terminaret, & id quidem eo diligentius, quòd vel in ſpeciem religioſe pius exiſtimari vellet. Sed ei inter ſæua arma nato atque educato nihil potius vnquàm fuit, quàm augere factionis opes, aduerſarios perſequi, & latè imperium proferre, etiam ſi id non facilè ſine cædibus atque incendiis patraretur. Plura tamen ſe tectis conſiliis & occulta largitione, quàm vi & cruenta manu cõfeciſſe, & plura denique auro quàm ferro feliciter expugnaſſe differebat, vt ſcilicet prodigis atque ad inanem ſumptum facile effuſis, & natura pugnaciſsimis filiorũ ingeniis, vtiles frenos imponeret. Henricum iam Cæſaris fratrem ab inimicis aduerſum ſe è Germania in Brixianum agrum cum ingentibus copiis euocatum multo auro aggreſſus auerterat: parique felicitate Philippum Valeſium, qui poſtea Galliæ regnum tenuit, pontificis impulſu formidoloſum exercitum ad Vercellas adducentem, multis legationum artificiis, magnis denique muneribus peruicerat, vt amicus quàm hoſtis eſſe mallet, in Galliamque rediret, quum Galeacius filius, pugnæ quàm pacis auidior vigin

ti peditum & ſeptem galeatorum equitum militibus tranſituro hoſti obiectis,quin prælii aleam ſubiret,paternis monitis ægerrimè paruiſſet. Imperauit Matthæus ab Othonis morte ſeptem annos, nouem in exilio toterauit, quum malignitate propinquorum & ſubita nobilitatis conſpiratione atque Alberti Scoti perfidia circumuentus, vt inuidiæ cederet,Mediolano exceſsiſſet. Sed eum poſt patriam fruſtra armis ſæpe repetitam deformis exilii incommoda conſtantiſsime tolerantem,nec vnquam deſpondentem animum,in ſpem non dubiam erexit Henrici Cæſaris aduētus. Fatali tum inſania Turriani inter ſe diſsidere cœperant,& Guido, patrueli Muſchæ morte extincto ſuccedens, conſanguineis & ciuibus vſque adeo,ſuperbia intolerandus euaſerat, vt Muſchæ liberos, ad quos paterni auitique imperii hæreditas redibat,cuſtodiæ traderet.His cognitis Matthæus,agreſti habitu auiiſque itineribus Aſtam ad Cæſarem contendit,vbi Caſſonus Turrianus Mediolanenſis Antiſtes cum Napino fratre, atque item principes Guelpharum partium conuenerant.Quis crederet ſexagenarium ſenem, venerabili canitie, & male tecto frontis honore,ipſoque præſertim arduæ ceruicis habitu conſpicuum,ſed pedibus iter habentem, tot inſidiantium oculos fallere potuiſſe? Proiecto ad pedes & ex iure & æquo opem imploranti, admiratus facundiam & oris decus Cæſar, ſpem dedit vt reduceretur, atque id egregia fide præſtitit, Philippo Languſco,Antonioq.Fiſiraga qui aderant atroci oculo intuentibus,acerbaque voce eum totius pacis & quietis turbatorem appellantibus. Sed Matthæus frequenti concurſu,liberalique ſtudio veterum amicorum & clientium, qui prodeuntem ornatiſsimo comitatu deducebāt, iam priſtinæ fortunæ ſuæ perſimilis,pacificatore Cæſare cum Turrianis fœdus percuſsit, his legibus,vt beneficio Cæſaris reducti in patriam antiquæ libertati reſtitutā æquo iure viuerent,& paternis bonis, ciuili actione partis, vtraque factio potiretur. Nec multo poſt Henricus Mediolanum venit,eique obuiam egreſſus Guido cum inſigni ordinum omniū pompa, & ab equo deſiliens,Cæſarem ſalutauit,ſed vultu non occulta bile perturbato, quòd Germani equites Turrianum vexillum ſignifero vi extortum, ſolo afflixerant, indignati quòd aliud inſigne quàm Romana Aquila præſente Cæſare præferretur. Cæſar eum humaniter alleuans & equum conſcendere iubens, renidenti ore, Guido inquit noli contra ſtimulum calcitrare, atque ita medius inter Matthæum & Guidonem vrbem intrauit, Guidone de Principatu plane deſperante, quum aſpectu tanti hoſtis qui dextrum Cæſaris latus tegebat,& propinquorum quia de rant rebellione conterritus, omnem vim expediti conſilii penitus amiſiſſet. Cæterum Henrico de more coronato atrox in vrbe tumultus incertum caſu an fraude exortus eſt,quum populus arma caperet,excitiq. ad arma Germani,fora & compita cohortibus & turmis occuparent, & Galeacius cum globo equitum diſcurrens, & veteres clientes ad arma vocans,Germanos vt nihil timerent hortaretur. Sed ea vis armatæ ple

bis

bis,quum nec cauſa nec author tanti motus extaret, repente verſa eſt in Turrianos nihil tale timentes, momentoque temporis eorum domus expugnatæ direptæque ſunt. Guido equum nactus ægre profugit, Caſſonus Antiſtes per hortos vix ereptus eſt: Reliqui Turrianæ factionis inter ſe diſsidentes, eandem improuiſi mali fortunam tulerunt. Iam propè reum patrati facinoris apud iratum Cæſarem rumor Matthæum fecerat, niſi ſenem quietum pacata familia domi epulum parantem Prætoriani Cæſaris inueniſſent, ipſeque digreſſus ad Cæſarem falsò credita multiplici teſtimonio diluiſſet. Relegauit tamen eum Cæſar Ticinum vt de ea re certius cognoſceret, & Turrianis per ſummum populi ſcelus omni honore omnique lauta ſuppellectile ſpoliatis, æqui iudicis officium præſtare videretur. Sed ea diſceptatio hunc habuit exitum, vt Matthæus ſingulari Cæſaris ſtudio Mediolani præficeretur. Henricum enim vt Romam ire pergeret, Cæſariani nominis ſtudioſi in Etruria, frequentibus literis euocabant, & ipſe quantum Guelphis fidendum foret, præclarè intelligens certo fideliqe præſidio factionis opes confirmandas arbitrabatur. Itaque Matthæus ſumma potitus poteſtate iterum decem annis imperauit, quo ſpatio aliquot ſubactæ vrbes, capti hoſtium principes, Turrianorumque opes attritæ deletæq. ſunt. Ipſe domi ab inueterata prudentia conſilio pollens, & foris filiorum ductu (ii enim clariſsimi duces euaſerant) multis prœliis victor ad conſumatam gloriæ laudem peruenerat, ita prorſus vt iure Magni pariter atque felicis nomen mereretur. Sed qui longa infracti animi patientia rerum omnium difficultates egregie ſuperarat, inuidiam veræ virtutis comitem ſuperare non potuit. Præcipui enim amicorum gloriæ eius ſplendore offenſi ab eo deſciuerant, quum Robertus Neapolitanus rex Guelpharum partium ſuſcepta cauſa in Liguriam veniſſet, Beltrandusque Vaſco Cardinalis, pontificius legatus, Matthæum diris perſequeretur. In eam nanque vnam curam animos intenderant, vt comminuta Cæſarum authoritate Guelphos tot aduerſis prœliis profligatos contra Gibellinos erigerent, Matthæuſque in primis tanquam maxime validus aduerſarum partium imperator, dominatu pelleretur. Dimicarant ſuperioribus annis in Etruria ad campum Aldinũ ſemel, iterum ad Arbiam flumen, nouiſsime autem ad montem Catinum Guelphi cum Gibellinis funeſto illis euentu, quo prœlio Roberti regis frater fuerat interfectus, & Luchini Matthæi filii paternorum auxiliorum ducis mira indoles enituerat, ipſeque demum Robertus à Marco Matthæi filio pro Spinulis atque Auriis exulibus depugnãte Genuæ obſeſſus & miſerè circumuallatus, in multo rerum diſcrimine multum dignitatis amiſerat. Quibus de cauſis acerbiſsimo conſenſu bellum atrox Matthæo parabatur. Ipſe porro Beltrandus conflato ingenti exercitu, & receptis ad ſe Turrianorum proceribus, diuini iuris tela contorquens Matthæum tanquam impietatis reum æternis inferorum cruciatibus de uouit, & Mediolanenſibus eo nomine Sacra ademit, vt populum diro

piaculo conſternatum in authorem tantæ labis concitaret. Nec legatum ea res fefellit, nam hæc emiſſa tela aliquanto grauiore mole quàm promoti ad portas ingentes exercitus, hoſtibus inciderunt. Clauſis ita que templorum foribus expers ſacrorum populus duodecim legatos ad Beltrandum decreuit, vt expiationem accuratis precibus impetraret. Sed in eo delectu de induſtria plures fuêre Matthæo infenſi & ante alios ex amicis veteribus, effecti noui hoſtes, atque ideo acerbiores maximeque peſtilentes, Leodriſius vicecomes patruelis, & Franciſcus Garbagnatus, quo authore Matthæus in amicitiam Cæſaris fuerat receptus, & Simon Cribellus numeroſa familia potens, vir atrox & inquietus, propterea alienati quòd minime paria ingentibus meritis præmia retuliſſent. Ad hoc ſuperbos animos naturaq. pronos ad leuitatem atque perfidiam inuidia alienæ felicitatis, inuaſerat, vt perinique ferrent, quòd non iam ſecus atque ex merito ſperauiſſent, ipſis Matthæi filiis dignitate atque opibus æquarentur. Verùm Matthæo alioqui moderato tardanteque ſenectute parum expedite liberali, præcipua cura inerat, liberos eximiæ virtutis duces amicis & propinquis omnibus anteferre, augere diuitiis, ac bellicis honoribus honeſtare, quum cæteris propinquis & amicis proximas ſpes maturæ liberalitatis relinquendas exiſtimaret. Itaque legati à Beltrando redeuntes, referunt, nihil à viro acri, iracundo & validis copiis inſtructo impetrari potuiſſe, niſi Matthæus ob conceptam hæreſim aqua & igni interdictus vrbe pelleretur. eo pulſo ciuitatem expiatam fore, & creatis Decurionibus qui æquo iure gubernent, ad priſtinæ libertatis decus deletis factionum odiis, continuo redituram. Nec mora inconditæ Plebis fremitus auditur, pacem atque concordiam poſtulantis, & coniurati ad augendum tumultum idoneos homines ſubornant, qui ſpecie religionis inducti exclament, non eſſe omnibus propter vnum deuotum caput æternas pœnas apud inferos ſubeundas. His vocibus Matthæus perpetuiſque inimicorum inſidiis circumuentus ad conſilium ſummæ prudentiæ, quod ei ſupremum & ad ſalutem expeditum fuit, extemplo decurrit, vt à Galeacio filio qui tum Placentiæ imperabat, licet ab ſe ex æmulatione Marci fratris alienato opem imploraret, nec differt ille vir impiger de ſummo rerũ periculo certior factus, quin ſtatim coactis veteranis equitibus ad patrem aduolet. Eius aduentu inimici maxime perterrentur, dubii deprauatiq. ad antiquam fidem redeunt, confirmantur clientium animi: Duodecim etiam legati occupante metu tecti primo latebris, mox intempeſta nocte elapſi vrbe diffugiunt. Nam Galeacius bellici vigoris plenus nobiliq. facundia inſignis, vti erat propter memoriam editorum toties ludorum, & totius Regiæ magnificẽtiæ populo charus populariq. humanitate percelebris, aduocata paſſim concione, ciuium propè omnium ſtudia, quæ forte nutabãt, ad ſe conuerterat: quum præclare doceret vnam eam eſſe mentẽ Pontificis atq. Roberti regis, vt Guelpho nomini latum ſtabileq. imperiũ in Italia

opprefsis Gibellinis adſtruerent,quod facile coſequi poſſent, ſi Turrianos viros crudeles implacabilique odio omnibus iratos in vrbem reducerent. Confirmatis eo modo ciuium animis, accitiſque vndique veteranis militibus,ſedatoque tumultu Matthæus duorum & ſeptuaginta annorum ſenex,vti adminiſtrando bello viribus impar,& vt plerunq.accidit in concurſu aſperrimarum rerum mente perturbatus,ſed virtuti filiorum plurimum fidens,Principatu ſponte ſe abdicat, Galeacioque militaris imperii vexillum tradit, deducique ſe ad templum maximum iubet, inuſtam enim ſibi vir contumeliæ inſolens, & egregie pius hæreſis notam ferre non poterat,ita vt ad aram aduocatis ſacerdotibus Chriſtianæ fidei ſymbolum præclara voce recitaret, teſtareturque iureiurando ſibi immerenti ſacra eripi, quòd nuſquàm à ſacroſanƈto dogmate diſceſſiſſet, itidemque Dei maximi vltoris numen inuocabat, poſtquam iniquiſsima faƈtioſi legati ſententia condemnatus patria excedere cogeretur. Sequenti porrò die Moguntiacum, quod hodie Modoëtia dicitur, ad diui Ioannis Baptiſtæ templum, ob memoriam Longobardicæ pietatis venerabile & à ſe multis donariis exornatum contendit, ibiq. eadem profeſſus in febrem incidit. Accurrerunt illico filii quum ad Creſcentiacum cœnobium leƈtica deferretur,id enim templum triginta ferè ſtadiis Mediolano diſtat. Suprema autem morientis verba ad circunſtantes quinque liberos hæc fuere. STABIT incolume vobis cariſsimi atque optimi filii, hoc imperium quod relinquo, ſi concordibus animis cum virtute tum fortuna veſtra vtemini, ſi verò diſſederitis omnis quamlibet eximia veſtra virtus fruſtra erit, & à vobis ad hoſtes illico Fortuna transfugiet. Nec eius prædiƈtioni tanquam veri vatis euentus defuit, vti mox dicetur. Exinde quum omnibus manarent lachrymæ, integris quidem ſenſibus, ſed collabente ceruice,ſupremum oſculum liberis dedit, moxque inter amplexus eorum expirauit, eique tot ſuperſtites liberi (vti maxime optarat) oculos clauſêre. Defunƈtum autem ſecreto ignobilique in loco tumularunt celata etiam aliquandiu morte, ne cadauer in aduerſa forte belli fortuna, ſæui legati contumeliis eſſet obnoxiũ. Sed deſtinata iuſti funeris pompa, & toto vel operoſi ſepulchri honore facile carere potuit,qui publico conſenſu illud perenne lateq. diffuſum decus excelſa virtute meruerat.

Tumulo eius hoc carmen affixum eſt.

Matthæus faƈtis merito cognomine Magnus
Tempore tam belli ſummus quàm tempore pacis
Mortuus eſt,& nullum habuit ſublime ſepulchrum
Claudere nanque illum non marmora ſufficiebant
Sed nunc propterea tellus eſt tota ſepulchrum
Et totum uolitat Matthæi fama per orbem.

GALEACIVS PRIMVS

SIVE LIBER TERTIVS.

GALEACIVS Matthæo Magno genitus, nouum id nomen quod poſtea manauit ad poſteros primus familiæ intulit, à matre Burra ioco inditum, quum ea forte in multo gallorũ cantu enixa puerum apertis oculis alte vagientem Gallacium appellaſſet, idque arridentes ancillæ ſæpe repeterent, nec abnüeret pater tanquam ab aue Martia militari augurio iucunde accepto idque præſertim inſigni euentu, Fortuna comproban te, quòd ea nocte puerum naſci contigiſſet, qua felici prælio ad Decimum interfectis aut captis Turrianæ familiæ proceribus ab Othone parta eſt ea inſignis victoria, quæ & principatus initium fuit. Nec verò ſine vllis deliriis educatus puer augurii fidem fefellit, quum ſingulari vigilantia, generoſo ſpiritu, atque indomito vigore pugnacis animi, ſuperbum & ferocẽ gallum æmularetur, & conſpicua quædam alludentis naturæ dona, hos mores adornarent. multo quippe rubore ſuffuſa facies, flagrãtes oculi, ſubcriſpa & fulua cæſaries, & lato in pectore erecta ceruix maximi futuri ducis ſpeciem reddebant. Ipſe porro vel plane puer tanta equorum atq. armorum cupiditate erat incenſus, vt aliquanto maturius quàm ætas ferre poſſet, thoracatus, galeatuſque ludicra certamina equeſtreſque ludos inter puberes agitaret, quereretur que admirante Othone tanquam par obeundis militiæ laboribus, quòd adhuc neque patris caſtra, nec hoſtium aciem vidiſſet. Ab hac indole nouum quotidie maturæ virtutis ſpecimen præbens, per omnes bellici muneris ordines pluribus aditis ſuperatiſque periculis decucurrit, ſic vt indies ab inſigni aliquo facinore laude cumulatus, patri pariter ac militi charior euaderet. Facile enim accidit impigro iuueni vt multis expeditionib. exerceretur, quòd ea tẽpeſtate nullum bello vacuũ, aut ab hoſte propinquo ocioſum tempus eſſet, vigẽtibus odiis inter factioſas ciuitates atq. ob id rediuiuis Turrianorũ ſtudiis quibus Guelpharum partium duces nitebantur. Cæterum ei ad præalta contendenti quum ſæpe egregii militis & ſtrenui equitum Præfecti nomen tuliſſet, ſummus honos militaris imperii deerat, cui rei Fortuna mature ianuam aperuit. Quum enim ex prætura Nouariam obtineret, repentina Guelphorum coniuratione, expulſus, ſumma celeritate coacto exercitu aduerſarios profligauit, confugienteſque Mortariam, magna vi expugnato oppido penitus deleuit, tanto terrore hoſtibus illato, vt Matthæo patre dux acrior atque felicior crederetur. Nec multo poſt patre Alberti Scoti perfidia patria eiecto, eandem exilii fortunam ſecutus in maxima pericula ſe coniecit, quum ſenem inuicto animo irrita arma circunferentem,

ferentem, minime deſerendum arbitraretur. Sed patre demum fractis opibus animum deſpondente, in vlteriorem Galliam tranſiuit, fortemque operam aduerſus Britannos nauans, Carolo Philippi Regis patri, militari baltheo ab eo donatus eſt, quod eſt equeſtris dignitatis inſigne maxime decorum, vbi ſpectato inſigni aliquo in acie facinore imperatoris iudicio paratur. Inde autem in Italiam reuerſus eo bello quo Pelagura Cardinalis oppugnata Ferraria Ateſtini Actii opes conuiuderat, multis inuſitatæ virtutis operibus editis vehementer inclaruit. Conſtat enim vno prælio per multas horas creſcentibus vtrinque ſubſidiis ſæpius inſtaurato, tres equos acerrime depugnāti fuiſſe ſuffoſſos, eumque poſtremo cum vexilliferum adacto per inguen mucrone ab ephippio deturbaſſet, inſiliiſſe in equum ſeſſore vacuum, atque ita impetu facto, perruptaque aduerſa acie ad ſuos cum ſuo tum alieno cruore oblitum rediiſſe: cuncta enim pericula, vt inde clareſceret præſertim extorris atque exul audaciſsime contemnebat. Erat etiam Actio ſumma propinquitate coniunctus, vt vel hinc oſtendendæ virtutis ſtudio vehementer accenderetur: nam Beatricem eius ſororem in matrimonio habebat, ſuſceperatque ex ea biennio ante filium qui de nomine auunculi Actius ſummæ poſtea virtutis Princeps, appellatus eſt. Hæc Beatrix præſtanti quidem forma, ſed nouem annis Galeacio maior antea nupſerat Nino Piſano Galluræ in Sardinia Regulo, antiqua ſtirpe, & multis diuitiis claro, ex eoque genitam nubilem puellam Mediolanum adduxerat, vt ludis nuptialibus intereſſet, qui regio ſumptu editi totius Italiæ vrbes inuſitatæ magnificentiæ fama compleuerunt. Nam & ſimulacra certaminum & caſtellorum expugnationes quæ armatis cohortibus & turmis interſe concurrentibus edebantur, & publici epuli apparatum & matronarum ſaltationes, quæ ad ſpectacula conuenerant, vehementer omnes mirati ſunt. Mille ibi per tres claſſes diſcumbentibus conuiuis ſingulæ veſtes cum ſericæ aureæque, tum laneæ coccineæque aut acu pictæ, dono datæ ſunt. Burra ſocru eas miro ordine perſpicacique iudicio ſublatis menſis diſtribuente, tot vero nouæ nuptæ collata munera gemmarum atque monilium, cælatique argenti & purpuræ à legatis ſociarum vrbium patritiiſque ciuibus, vt opulentiſsimorum Regum diuitiis æquarentur. Et hercle vel hinc mirari iuuat, tam malignum, quàm poſtea falſum Danthis poëtæ iudicium, quum ex hoc coniugio Viperam Gallura inferiorem putarit. Cæterum Galeacius confirmatis Actii opibus Taruiſii Præturā obtinuit à Gerardo Caminate eius vrbis domino, cui ex Beatrice priuigna nupſerat, geſsit autem eum honorem ſumma cum dignitate, vt nulla in re exulis vultum præferret, profitereturque ſe breui ad veteris fortunam imperii rediturum. Nec id votum diu fefellit, Henrici Cæſaris aduētu, quo diſsidentiū inter ſe Tyrannorū opes vehemēti ruina proſtratæ ſunt: aderat Matthæo Galeacius ex paterno cōſilio arma expediēs, feliciq. virtute ſemper dimicans: nā paternis auſpiciis

aduerſæ factionis vires attriuerat, duceſque belli & Guelphi nominis principes in poteſtatem redegerat. Quibus ſublatis ſingulæ Ciſalpinæ Galliæ vrbes ſe ad Magni Matthæi authoritatem contulerant. Ipſe quoq. proprio vtens conſilio & ſuis ſubnixus copiis, quum ad augendam ditionem potentiamque per ſe bella gereret, Guelphis formidandus eſſe cœperat, vtique poſtquam Placentiam Alberto Scoto vetere patris proditore armis eiecto, captoque ſuæ ditionis fecit. Nec multum inde, Iacobo Caualcaboue Cremonenſium Tyranno, ad Bardum vicum acie profligato atque interfecto, Cremonam valida claſſe & magnis copiis circumuallatam, ferro demum & fame ſubegit. Nec minore virtutis fama Marcus frater à patre rei Liguſticæ præpoſitus, aduerſus Robertum regem bellum gerebat, & Luchinus bellica laude nulli fratrum inferior Guelphoque nomini vehementer infenſus præcipuo terrori erat, quòd ab eo ad Tanari pontem, Vgo Baucius Roberti regis equitũ magiſter commiſſo prælio victus atque interfectus fuiſſet. Quibus de cauſis Guelphi nominis principes admonebantur, vt acciſis in Etruria partium viribus, & tum in Ciſalpina Gallia late profligatis, maiora præſidia compararent, quibus Matthæi potentiæ obuiam iretur. Itaque renouatis interſe fœderibus, Pontifex, Robertus, & Florentini peritos rei militaris duces, & validas bellicoſarum gentium copias è Narbonenſi Prouincia, Burgundis ſcilicet Allobrogibus Heluetiiſque in Italiam adduxerunt. vſque adeo ingenti conatu ſumptuque, vt tranſmiſſa grandi pecunia Henricum Auſtrium deſignati Cæſaris fratrem è Germania, è Gallia verò Philippum Valeſium qui poſtea rex fuit, aduerſus Vicecomites in Italiam euocarint. Sed Germanos Matthæus multa largitione mature auertit, Gallos vero Galeacius & Marcus oſtentato exercitu ita terruerunt, vt multa verborum humanitate, multiſque item muneribus ſuperati, trans Alpes nuſquam diſtrictis gladiis redierint. Deſcenderat Philippus ingenti curſu ad Seſithem amnem præter Vercellas iuuenili quodam vigore animi hoſtem contemnens, nec ſociorum auxilia expectans, ita vt in inſidias præceps datus eſſe videretur, niſi Galeacius paternæ grauitatis æmulus, vel in multa ſpe exploratæ victoriæ à conſerenda pugna; inuito etiam fratre par ferè cum eo imperium habente temperaſſet. Nolebat enim validam atque propinquam gentem nulla prope de cauſa, nulloque odio, ſed leui admodum bellicoſæ iuuentutis alacritate ad bellum excitam, ipſumque præſertim Regium ſanguinem inexpiabili in ſe odio concitare; vti neceſſe erat, ſi conſerto prælio totius feri Galliæ nobilitatem profligari atque interfici contigiſſet. Impetrato ſiquidem colloquio & per inducias oſtentatis miro ordine vniuerſis copiis, quas vallatis è caſtris eduxerat, facile Gallorum proceribus demonſtrauit, quàm ſtultum foret, pro alieno commodo, propriæ dignitatis & vitæ periculoſam aleam ſubire. Ea quoque res Galeacii fidem facundo ore hæc differentis cofirmabat, quòd veteris beneficii memoriã præferebat,

quo à Carolo rege balthæi militaris honore fuerat honeſtatus, tum producebat præter numeroſum peditatum, quinque milia vtriuſque armaturæ equitum, in queis ſexcentorum fere nobilium cataphractorum ala decoro ſimul atque terribili coruſcantium armorum cultu ſtupentes Gallos permouit, vt authore Ebrardo equitum magiſtro, viro æquè prudenti ac ſtrenuo certam pacem potius quàm anceps bellum optarent. Cum hac ala Marcus Galeacii frater, cum ſpecie ipſa excelſi corporis, tum felicium præliorum fama inclytus, explicatis turmis decurrerat. Geſtabant ſinguli equites in cono caſsidis & in lacinia Phrygii operis ſquamoſam viperam, cruenti pueri crura dentato ore deuorantem, Vicecomitum familiæ vetus inſigne, qua inuſitata ſpetie Gallos, vtpote non intellecto argumento, vehementer commotos fuiſſe moxque magnis muneribus exultos vtili conſilio potius quàm decoro, Villanus Florentinorum annalium ſcriptor in Galliam rediiſſe perſcribit. Sed Matthæo patre vita functo grauiora demum pontificis & Roberti Regis arma, conſpirantiumque patritiorum vim ac Germani militis perfidiam ſummo cum diſcrimine ſalutis expertus eſt. In eo enim vetere decreto fœderati hoſtes permanſerant, vt pulſis principatu Matthæi liberis, res Mediolanenſis ſub inani libertatis nomine, Guelpharum partium auſpiriis nutuque regeretur. Itaque Leodriſius & Garbagnatus atque Cribellus cum ſuo liuore, atque odio perciti, tum honoris maximi atque potentiæ non dubia ſpe inflati, in id incumbebant, vt ciues deprauarent, atque diducerent, Pontificiique legati nomine Germanos diuiſa inter eos pecunia, opimiſque ſtipendiis propoſitis, ad defectionem impellerent. Primi omnium Rogerius & Anechinus Vindelici Centuriones, ſoluto pudore defecerunt, nec ciuitas per ſe inſtabilis dubitauit, quin Germanorum exemplum ſequeretur. Qua repentina veteranorum defectione circumuenti Galeacius & Marcus, quum atrociora timerent, Laudem Pompeiam ad Viſtarinos veteres amicos ſe receperunt: eorum autem diſceſſu, ciuitas creatis ex vna quaque tribu decurionibus, libertatem arripuit. Cæterum immutatus in vrbe ſtatus hunc habuit euentum, vt factioſi ad arma excitati, duce quodam Burro Guelpharum partium vexillum attollerent, admirantibuſque primo, & mox non temere ſibi metuentibus Gibellinis, tumultuoſe per vrbem deferrentur, Guelphi quoque ex Martiana Abduani agri regione, & Brigantinis montibus Lucinoforoque præſertim, Tignaca Paruicino duce homine turbulento, Modoëtiam occuparent. Id facinus Mediolanenſis reipublicæ Decuriones magnopere cõmouit, quod noui imperii maieſtas, ſeditioſorũ temeritate ſuggillari contemniq. videretur. Ipſos porro Gibellinos admonuit, vt armata præſidia compararent. Mittitur ergo Leodriſius cum exercitu qui Modoëtiam, ſi dicto audiens eſſe Tignaca nolit, admotis machinis expugnet. Nec mora Guelphis maiore pertinacia quàm vi reſiſtentib. Leodriſius diffracto muro atq. incitatis ad prædam Germanis, oppoſita

munimenta perrumpit, multiſque cæſis capitur Tignaca oppidumque diripitur. Hinc iam non obſcure animaduerſum eſt, non aliam ob cauſam Galeacium fratreſque eius Mediolano expulſos fuiſſe, quàm vt Guelpharum partium dominatus induceretur, Nam veteres hoſtes ſemperque antea exules Turriani reuocabantur & legatus hominem natione Burgundum, quòd eſſet è Turriana familia vrbi præfecerat, Nec Germani quanquam mercenarii milites, vel Roberti regis vel Pontificis nomen Cæſaribus infenſum, pacatis auribus accipiebant, & tum forte ſtipendia à legato cardinale regiiſque præfectis largiſsime promiſſa, nequaquam liberali manu ſoluebantur. Quibus de rebus Germani Henrico Gruniſtenio homine nobili concionãte ſublatis dextris Galeacium continuo reuocandum cenſent, decernuntque ad eum legatos ſummæ dignitatis Centuriones, qui condonatæ veniæ fidem accipiant, vt Rogerio & Anechino cæteriſque recentis infidæ leuitatis authoribus caueretur. Gruniſtenius enim virtutem, fidem, munificentiam, atque animi magnitudinem quæ in Galeacio ſpectabãtur, eximiis laudibus extulerat, vſque adeo ſtudioſe, vt ſe vadem obſidemque præſtaret. Marcus quoque opportune in vrbem noctu regreſſus, Leodriſium inexpecta Guelphorum audacia perturbatum, animaduerſoque periculo conſilii ſui non obſcure pœnitentem cum lachrymis exorarat, vt iure ſanguinis ad familiæ ſalutem pariter ac dignitatem cum Galeacio in gratiam rediret, nec veteres Vicecomitum hoſtes ipſorum inteſtino malo lætari pateretur. Itaq. poſtridie Galeacius non ſecus ac ſi ex venatione ſuburbanoque ſucceſſu, non ab exilio domum rediret, læta ciuitate in vrbem eſt reductus. Eius aduẽtu Garbagnatus & Cribellus ad legatum arrepta fuga perfugerunt, Burgunduſque Turrianis vrbis præfectus cum Gulıermo Ruramonte Regio legato pariter euaſit. Sed non multo poſt Pontificiæ Regiæque copiæ adiunctis Florentinorum auxiliis, & Pagano Turriano Aquileienſis Patriarcha cum gentilibus ſuis ad id bellum euocato, ad Abduam contenderunt, eo conſilio vt ſuperato amne, recta Mediolanum contenderent. Imperii militaris nomen penes Gaſtonem erat legati ex fratre nepotem. Cæterum Raimundus Cardonius Hiſpanus, Henricuſque Flandrius & Simon Turrianus clariſsimi duces, gerendi belli munia ſuſceperant, cenſebanturque in eorum exercitu quadraginta milia peditum, & decem milia galeatorum equitum, ex omnibus ferè Europæ gentibus mercede collecta. Vbi ad flumen peruentum eſt paulo ſupra Tritium vado reperto cum primis equitum agminibus Garbagnatus & Cribellus tranſiuere, tum verò Marcus qui ad id vadum aduolarat, ita primos vrgendo cædendoque perturbauit, vt ambo duces intercepti, atque agniti, ſæuiente in eos Marco protinus interficerentur. Sed repulſis in amnem primis, Florentinorum turmæ eodem vado tranantes, quo minus reliqui ad vnum interirent, mature opem tulerunt. At Marcus Acerbiſsimorum inimicorum cæde contentus

vti impar viribus, Mediolanum ſe recepit. Nec multo poſt ipſe Marcus atq. Luchinus cum hoſtibus ad Tricellam pagum ſexto ab vrbe lapide dimidio minore, ſed aliquanto promptiore exercitu freti audaciſsime, inſigni cruentoque prælio contenderunt, nec dubia quidem victoria niſi graue Luchini vulnus, incumbentis in obuerſa iam plane hoſtium terga, Marci impetum retardaſſet. Exinde hoſtes promotis ad Comenſem portam caſtris Mediolanum per aliquot menſes obſederunt. Interim Galeacius à Ludouico Bauaro Cæſare auxilia equitũ impetrauit, venitque Mediolanum Bertoldus Guiffes cum quingentis galeatis equitibus ſtrenueque aduerſus obſidentes multis proſperis eruptionibus res geſta eſt. Sed hoſtes quum vera vi nihil proficerent, ad inſidias verſi Heluetiam cohortem multa pecunia corruperũt, vt quum in ſtatione eſſet, Galeacius reuiſens cuſtodias interficeretur. Sed detecto ſcelesto conſilio, primus omnium Ioannes frater, tametſi ſacris erat initiatus, militari animo captis armis proditores adortus, cõceptæ perfidiæ pœnas ab eis exegit. Hic eſt ille qui Archiepiſcopus Mediolanenſis factus ſecũdiſsima virtutis fama, maiorum ſuorum imperium late propagauit, atque auxit.

Poſt detectam & continuo vindicatam Heluetiorum coniurationem Gaſtone morbo abſumpto, Cardonius & Flandrius deſperata victoria, nocte ne conclamatis quidem vaſis, Modoëtiam ſeſe receperunt, noua auxilia à legato qui Placentiæ conſederat, expectantes. Eam enim vrbem Verguſius Landus expulſo ex inſidiis Actio Galeacii filio, acceptaq. pecunia legato tradiderat, propterea Cardonius & Flandrius Modoëtiæ plane obſeſsi ad Vaprium vicum Abduam ponte conſtrauerant, per quem tutus & expeditus recipiendis commeatibus venturiſque auxiliis tranſitus præberetur. Quo cognito hoſtium conſilio Galeacius eum pontem omnino ſibi præcidendum ſtatuit, cõiectura iudicans, ſi eo properaret nihil hoſtium duces cunctaturos, quin educto exercitu ad iuendum pontem conuolarent, & quam ipſe omnibus artibus quærebat conferendæ pugnæ occaſionem, non iniquo loco præberent, quòd in eius pontis beneficio, & obtinendi commeatus & parandæ demum victoriæ ſpes omnis poſita videretur. Nec ſua eũ opinio fefellit, Cardonius enim è Modoëtia prægreſſus Vaprium, quam hoſtis optabat nobili prælio facultatem præbuit. In dextro cornu vbi Burgundiones Belgæque erant Henricus curabat, læuo Simon & Paſſarinus Turriani, Verguſiuſq. Landus cũ Florentinæ alæ ducibus præerant, mediã aciem tenuit ipſe Cardonius, Gothalanis & Narbonenſibus atq. Apulis turmis ſeptus: peditatum autem omnem qui ex Italis & Tranſalpinis gentibus conſtabat ita diuiſerãt, vt inualidis ſtrenui, inermibus loricati miſceretur. Cæterùm Cardonio copias ex Vaprio in parentẽ campũ educente, inſtruenteq. acies Galeacius à diuerſa parte vacuũ ab hoſte vicum inuadi atq. incẽdi protinus iuſsit, quo incendio auerſus hoſtis adeo perturbatus eſt, vt reſpectare & de inſidiis inteſtinaq. perfidia dubitare cogeretur, quũ ex aduerſo vexilla

Aquilis viperiſque fulgentia pleno paſſu appropinquare conſpiceret. Nec mora Galeacius & Marcus hoſtem ſarcinas ſuas atque impedimenta ingenti incendio in vico pereuntia deplorantem vtrinque inuadunt, Marco primam aciem perrumpente Flandrius aliquandiu reſtitit, ſed eo ſtrato tota eius acies fuſa profligataque eſt. Nec ab altero cornu Galeacii impetum Turrianæ Florentinæque alæ diu tulerunt, media quoque acies à Gaudentio Marliano (is nobilis & vetus miles & dux impiger peditatui præerat) à fronte loco mota turbatis ordinibus in fugam verſa eſt:& Cardonius ad primum incurſum magno à ſagitariis & mox ab irruentibus cataphractis detrimento acepto, quòd flammæ deflagrãtis vici receptum eriperent,& in vtrunque latus victores fratres vehemẽter inueherenntur, & præaltus amnis ex fuga vadũ tentantes primis vorticibus abriperet,viuus in poteſtatem hoſtium deuenit, Præfecti Florentinæ alæ pariter capti. Simon Turrianus, Guidonis qui Mediolani imperium tenuerat filius interiit:ex minoribus ducibus prõptiſsimus quiſque aut occubuit aut in manus hoſtium deuenit, vexilla quoque maiora Roberti regis atque Pontificis & Florentinorum Turrianorumque relata ſunt. Vnus ferè Henricus Flandrius à Germano equite captus temereque dimiſſus quum pedes exutis armis totam noctem per ſyluas errabundus effugiſſet, prima luce Modoëtiam peruenit, quo Verguſius extremi ſupplicii pœnam timens, quòd Actium Placentia pepuliſſet, ab initio aduerſæ pugnæ cum reliquiis profligati exercitus perfugerat. Ab his ducibus inſtauratum eſt bellum,& Modoëtia per aliquot menſes fortiter defenſa, ſed magnis demũ operibus circumuallatã oppugnatamq. acriter, Verguſius ea condicione dedit, vt niſi iuſtis auxiliis à Legato miſsis obſidio ſolueretur,ipſe cũ præſidio ſaluis rebus exiret. Iam enim Flandrius deſperatis auxiliis noctu ex oppido profugerat, & Paſſarinus Turrianus quum opem obſeſsis afferre maturaret, à Marco ad Tinioſam turrem,equeſtri prælio fuerat profligatus, à quo etiam paulo ante eadem belli fortuna, Narbonenſium equitum manus, ad Caracam ſupra Lambrum dum ibi negligenter excubaret,oppreſſa eſt;ſed tantis hoſtium copiis aut ferro aut peſtilentia deletis, victor Galeacius præcellenti iudicio vir, ſibi omnino pacem parandam eſſe conſtituit, quòd inexhauſtis rediuiuiſque potentiſsimorum hoſtium opibus ſe imparem cerneret,ſæpeque dimicando vires experiri atque inſtabilem fortunam toties laceſſere periculoſum arbitraretur. Erat in cuſtodia Raimundus Cardonius dux hoſtium,vir ſolerti grauique ingenio præditus,hunc idoneum exiſtimans per quem à Pontifice pacem impetraret, carcere emiſit,vſque adeo egregie ſimulata fuga,vt duo ex intimis familiaribus inſigni nobilitate iuuenes Becalcius Landrianus & Phœbus Contes, elabentem comitati prodidiſſe cuſtodiam putarentur, ſingulari quidem cum infamia & ſummo cum dolore propinquorum,quum Galeacius eos tanquam admiſſi ſceleris reos per præconem exilio multauiſſet. At Hiſpa

nus

nus (vti generoſum decebat) ſincera fide cauſam egit, Placentiæ primo apud legatum, & mox Auenionem contendens apud Pontificem, Landriano & Phœbo arbitris & peculiari oratione probatiſq. mandatis ſuppliciter pacem petentibus: Nec abnuit Pontifex, quòd eam Cardonius omnino vtilem fore differebat, videreturque ex commodo dignitateq. Pontificii nominis, ſi Chriſtiana benignitate clementiaq. inductus, eos in clientelam fidemque reciperet, qui ab eximia virtute Diis & Fortunæ cordi eſſent, & vti bellis omnibus inuicti, non temere ab his qui virium periculum feciſſent, inſuperabiles crederentur. Petebat autem Pontifex ex conſilio Roberti regis qui ſuper ea re conſultus fuerat, vt poſtquam Galeacius conuerſo ſtudio amicum fidelemque clientem Romani Pontificis ſe fore profiteretur, etiam gerendo bello ſocius eſſe eoſdemq. hoſtes habere vellet. Sed is vnum Cæſarem beneficiarioſque eius excipiens adduci non potuit, vt quicquam polliceretur, quod familiæ ſuæ antiquiſsimo ſtudio indignum conſeri poſſet. Cæterum eo modo confecta pace Cardonius iterum magnis exercitibus à Pontifice Robertoque rege præfectus eſt, poſtulantibus eum Florentinis, qui à Caſtruccio vehementer exagitati, veteribus innixi ſtudiis Guelpharum partium nomen magnis opibus tuebantur. Itaque Cardonius ab oſtio Rhodani triremibus Telamonem deuectus, Florentiæ militaris Imperii ſceptrum ac ſolenne vexillum accepit, & contra Caſtruccium ad Phocenſium paludes caſtrametatus eſt, Phœbus autem & Landrianus ab eo humaniter dimiſſi ad Galeacium contenderunt, quibus protinus priſtinæ famæ decus reſtituit, quanquam confecti negocii arcana tum minime nudanda viderētur. Eos enim non obſcure de ſe bene meritos liberali gratoque animo tota ea ſimulatæ perfidiæ ſuſpicione liberandos exiſtimabat, qui nihil ſubeundæ infamiæ nomen veriti, modo iuſsis fideli obſequio parerent, periculoſi officii munus impleuiſſent. Nec demum Galeacius vel Caſtruccio ſibi priuato publicoque nomine coniunctiſsimo, vel ipſis Etruriæ Gibellinis defuit, quin maturæ tranſmiſsis auxiliis opē ferret. Actius enim filius per Apuanos Ligures Lucam deſcendere iuſſus, cum ſeptingentis cataphractis equitibus, magna ex parte Germanis ad Caſtrucciū in caſtra peruenit, vſqueadeo opportune atque feliciter, vt commiſſa ad Altopaſſum nobili pugna, Cardonius iterum caperetur & Florentinorū vexilla cum legatis & ducibus cæſo profligatoq. toto exercitu in Caſtruccii poteſtatem venirent. Cæterum Galeacius qui tantos coniurantium hoſtium exercitus, totq. vario euentu commiſsis præliis, & parta demum memorabili victoria, inuicto animo cuncta ſuperarat, ad extremum iam vndiq. victor & felix, propinquorum inuidias effugere non potuit, Leodriſius enim & ante aduerſus Matthæum, & nuper perfidioſa malignitate infamis, atque ideo ſemper inquietus, ex interuallo, vt plerunq. accidit, validior ad inſaniam redierat, adauctoque ſcelere Marcum Galeacii fratrem facile deprauarat, plenum quidem bellica laude, ſed ob id multa ſu-

perbia,multaq.occulti liuoris bile redundãtem. Hic ingenii captu ſupra æquum turbidus & ferox tanquam periculorũ omnium ſocius, & totius victoriæ præclarus adiutor,fratrem rerum dominum ferre non poterat, vel natu maximũ & prudentiæ authoritate potiorem, & quum Regnum duos non caperet, quibus modis id aſſequeretur violentus & vecors agi tabat. Præbuit autem occaſionem maturando flagitio Ludouici Bauari Cæſaris aduentus, qui euocante Galeacio vt Pontificis Robertique regis & Florentinorum adauctæ potentiæ obuiam iretur, Veronam peruenerat. Itaque Marcus & Leodriſius officii ſimulatione Cæſari obuiam euntes Veronæ Galeacium multis oneratũ calumniis Maieſtatis reum fecerunt,conniuente ad id ſcelus Cane Scaligero qui ex aliena diſcordia turbatis rebus obuentura ſibi commoda vir aſtutus atq. ambitioſus expectabat:verùm Ludouico Cæſare,à præeuntibus iterque monſtrantib. Marco & Leodriſio per Camonicos tramites Comum perducto, Galeacius affuit cum ornatiſsimo comitatu dona ferens, nouo nec admodum opulenter inſtructo Cæſari gratiſsima. Ibi de fraternis inſidiis certius didicit, Franchinumque Ruſcam Comenſium Tyrannum ab ſe Scaligeri Canis exemplo diductum ſenſit. Accuſabatur atrociter quòd intempeſtiue,parandæ pacis cupiditate adductus, Gibellinarum partium graui damno cum Pontifice tranſegiſſet, Cardonio præſertim tanto duce iniqua plenaq.perfidiæ ſimulatione hoſtibus reſtituto, Mediolani verò ſublata libertate,propinquis amiciſque veteribus plane contemptis,impotenter ſuperbeque regnaret. His quoque ſummæ offenſionis criminationes addiderant,quib.diluendis Galeacius quum vehementer æſtuaret, graui admodum uoce dixiſſe fertur,dum me Marcus frater impie ferit:ſeſe temere cõſauciat.Id verò deferentib.amicis audiens Marcus acute reſpondit,de hoc quid in fatis futurũ ſit Galeacius viderit,qui ædepol fratrem non habet,quum ſolus regnet.Sed eam diſceptationẽ Cæſar diſtulit,Comoq.profectus per Modoëtiam Mediolanũ peruenit, quo Galeacius præceſſerat,vt quæ ſolennis pompæ ornatum pertinebãt,magnifice atque celeriter appararet.Itaq. liberali ſumptu & plane regio ſplẽdore Cæſar exceptus eſt, & Calendis demum Iuniis in tẽplo diui Ambroſii ferreo diademate coronatus, tradente inſignia Guidone Tarlato Aretinorum Antiſtite, is in Italia Gibellinarum partium principem agebat; interfuit & Canis Scaliger qui mille equites galeatos, & delectorum peditum aliquot cohortes, ad ornandum Cæſaris comitatum adduxerat, vt ſtudium ſuum erga eum oſtentaret. Hic profunda ambitione incenſus, oblata ingenti pecunia petebat à Cæſare vt Mediolani auguſtali iure princeps diceretur. Etenim magno aſtu apud proceres Germanorum, Galeacium, vel nullo certo indicio maieſtatis reum, nec adhuc ad dicendum cauſam ad tribunal Cæſaris vocatum maligno iudicio prædamnabat.Sed Cæſar graui admodum ancipitis conſilii ſuſpenſus cura,quid ſibi decernendum foret,non videbat.Ita Scaligero reſpondit, vt ſpem ei non præcideret,& præſentibus eius copiis ad patrandum

facinus vteretur. Interea dabat operam vt Germanici ſanguinis vetus mi les perpetuis ſtipendiis & beneficiis Galeacio obſtrictus, vel ab ipſa Mat thæi Magni, Othoniſq. memoria fidem mutaret, nouumque ſibi reiecto ſuperiore, ſacramētum diceret, æquum enim poſtulare videbatur quum pro ſua & Germanicæ gentis dignitate ſaluteque peteret, vt firmiſsimo conſenſu Aquilani Romani imperii ſignum reſpicere, idque tueri & ſe proficiſcentē Romā ſequi vellent, futurū enim breui vt & opimaſtipen dia & digna ipſorum fide præmia conſequerentur. Nec mora Germanis graui ſcelere, niſi id præſentia Cæſaris eleuaret, fidem occulte mutan tibus concilium ſolenne proceribus indicitur: vocaturque ad id Galeacius cum fratribus Actioque filio. Tum verò Marcus prodit, venenumq. dirum domui ſibique demum lethale euomens petit ſupplex, vt æqui iuris libertatem ciuitati reſtituat, oppreſſam & plane extinctam inuſitata tyrannide ſuperbi fratris: Idq. ſi æquiſsimus Cæſar impetrari à miſeris pateretur, Mediolanenſes quantam oporteret in ſtipendium pecuniā præbituros, nec à fide atque amicitia Cæſarum vllo vnquam tempore diſceſſuros. Aderat forte perſoluendi ſtipendii dies, & eam pecuniam Galeacius exhauſto iam planè ærario, cui per tres menſes Cæſar auiditate inſatiabili grauis & importunus extiterat, non niſi cunctanter expediebat, quam ſine graui diſcrimine tanta oneratus calumnia imperare non poterat, Patritiis iam plane Marci & Leodriſii malignitate deprauatis, populoque per ſe cupido rerum nouarum ad ſpem libertatis erecto. Cæterum Galeacium obiecta crimina refellentem, ex compoſito Prætorii præfectus itemque Luchinum Ioannemq. fratres Actiumque filium in proximum cubiculum deducit, quaſi Cæſar remoto reo liberius loqui vellet. Sed iam ad eum modū captis Cæſar capitale ſupplicium comminatur, niſi triduo Modoëtianam arcem tradi iubeant. Id autem à forti fideliq. cuſtode vix multis cum lachrymis impetratum eſt, quum in tanto coniugis periculo trepida Beatrix vxor Modoëtiam peruolaſſet, miſſus eſt qui deditam arcem reciperet nouumque præſidium imponeret Guido Tarlatus biduoque poſt Nonis Iuliis Galeacius cum Actio filio Luchinoq. & Ioanne fratribus in ea arce duræ cuſtodiæ traditur, nō omnino iniqua ſorte, vt fabrefacti paulo ante ab ſe tetri carceris furnum, ita à depreſſa teſtudine vocatum, primus experiretur, quem aduerſarum partium captiuis ad pœnam parauiſſet. Verùm eam illis calamitatem vehementer auxit cuſtodiæ præfectus, è Norico Ancius Rizaccus, ingenio ita immiti erga miſeros tantæ modo fortunæ Principes, vt nec quotidianis muneribus emollitus, quicquam de inhumana feritate remitteret. Mirum id profectò fuit quum rerum domini, tantis muniti præſidiis dolo caperentur, neminem ſe commouiſſe, pauci enim ex his qui aderāt, id factum ſenſerunt. Etenim quis perpetuum atque acerrimum Cæſariani nominis defenſorem ab ipſo Cæſare ſummis precibus in Italiam euocato, tantiſq. officiis atque muneribus exculto in eam calamitatem detrudi potuiſſe

crediidiſſet? cum præſertim nulla in Cæſare, vel alienati animi, vel commutati vultus ſigna præceſsiſſent, nec in damnato verius quàm reo, vllus omnino metus ex conflata calumnia ſi ingenuum æſtuantis animi ruborem demeres, conſpiceretur? Sed potiundi auri dira cupiditas, quæ in Ludouico profunda infinitaque apparuit, accuſante Marco & immodica pollicente, vehementer excitata & veteris clientelæ & recentis officii, & hoſpitalis amicitiæ iura facile diſſoluit. Sequenti enim die aſtuto Cæſaris conſilio viri inſignes vigintiquatuor è ſingulis tribubus regendæ Reipublicæ creati ſunt ad imaginem antiquæ libertatis: ſed imperata ſubinde eſt pecunia honorarii ſubſidii nomine, & ea quidē multo amplior quàm à Galeacio popoſciſſet. Nec multo poſt qui ſummæ rerum publicoq. conſilio & tutelæ vrbis præeſſet, cum delecta manu Germanorum delectus eſt Guliermus Monfortius. His rebus Mediolani conſtitutis Cæſar Vrceos, Brixiani agri oppidum contendit, vbi conſilium indixerat euocatis vndique ſociarum vrbium tyrannis. Ibi ad leniendam inuidiam atrocis facti, literas protulit, concepti cum pontifice fœderis indices, captis vt dicebat; Galeacii tabellariis, interceptas quas tamen plerique commenticias & falſas exiſtimarunt, vt Villanus Florentinorū annalium eius ætatis ſcriptor, vel ex profeſſo Vicecomitum nomini infenſus, ſcriptum reliquit. Iam Gibellinæ factionis principes inexpectata Galeacii calamitate tanquam communi malo atque periculo conſternati Cæſarem non obſcurè oderant, ingenio ſuſpicaci, ac ſæuo maximeque rapaci partium neruos atrociſsime conuellentem, verùm paucos poſt dies, impetratis à Scaligero & Aceſtino Paſſarinoque Mantuano equitū auxiliis Romam iter intendens in Etruriam deſcendit. Piſani ei portas clauſere, nec Cæſaris expilantis ſocias vrbes, dicto audientes futuri videbantur, niſi Caſtruccius à quo Cæſar amiciſsime receptus, pecuniaque adiutus fuerat, nouo adiuncto exercitu Piſanis, extremas ſuburbani agri clades denunciaſſet. Cæterum Cæſar Piſanis pecunia multatis, aſcitoq. ſibi Caſtruccio, via Aurelia quæ maritima dicitur Romam contendit. Nec mora inſigni ſtudio Sarræ Columnæ, Iacobique Sabelli in Vaticano coronatur, tradente diadema Petro Coruario, quem cœnobio eductum pontificiaque thiara exornatum, Nicolai Quarti nomine pontificē appellarant, vt in vrbe Ioannis legitimi pontificis authoritas aboleretur. Ludouicum enim Bauarum Ioannes, Roberto regi fœdere coniunctus, tanquam Gibellinarum partium præcipuus hoſtis, Pſeudocæſarem appellabat, quem & anathemate perculerat. Romanus quoque populus præſentem pontificem colere quàm venerari abſentem malebat, vel ob id inuiſum, quòd multis legationibus euocatus, Auenionem ſacroſanctæ Vrbi prætuliſſet. Dum hæc fierent Caſtruccius quem antea Lucenſium & Piſtorienſium Lunenſiumque ducem Cæſar appellarat, ac cumulatis honoribus Senator Vrbis, comes Lateranus, & Cæſareæ Aquilæ vexillifer effectus eſt. In eo tum vno Cæſaris ſpes opeſque ſitæ

erant, quoniam nemo eo vel acumine ingeni, vel conſilii grauitate validior fuit, quum etiam cæteris eius ætatis ducibus, in omni gerendi belli negocio fortuna felicior haberetur. Is maximis officiorum vinculis familiæ Vicecomitum obligatus nullam prætermittebat occaſionem, quin Galeacium Cæſari commendaret, oraretque ſupplex, ne diutius Guelphos Romani imperii capitales hoſtes, præſtantiſsimi viri calamitate lætari pateretur. Verùm Cæſar ne inſontibus iniuriam temerè feciſſe videri poſſet, æquo durius reſpondebat, quamquam & Sarræ & Sabelli maximæ authoritatis & gratiæ Procerum continuæ preces adderentur, & Marcus admiſsi ſceleris pœnitentia adductus caſtigante atque exorante Caſtruccio à vetere diri odii inſania diſceſsiſſet, peteretq. excuſsis ingenuo pudore lachrymis, vt exutis imperio fratribus ſaltem cum libertate vita redderetur, quæ in eo carcere breuiſsima cenſeri poſſet, niſi Cæſar clementiæ nomine ſatis pœnarum eos pro vetere ſuperbia ex beatiſſimis factos mortalium omnium miſerrimos dediſſe exiſtimaret. Dum Romæ tantis deprecatoribus ad miſericordiam Cæſar inducitur, Caſtruccio nunciatum eſt Florentinos Piſtorium vrbem paucorũ ciuium proditione in poteſtatem redegiſſe. Qua re vehementer perturbatus, nec obſcure Cæſari ſuccenſus, quòd aliquanto grauior hoſtis Gibellino, quàm Guelpho nomini præpoſteris conſiliis euaſiſſet, abducto ſuo milite ad recuperandã amiſſam vrbem magnis itineribus Lucam contendit. Eius viri diſceſſu permotus Cæſar quòd pecuniæ inopia premeretur, nec Romani in ea expedienda prompti eſſent, & propinquæ vrbi ciuitates inteſtino bello laborarent, Robertique regis exercitus ab Aquila & Latio Romanis finibus immineret, animi ſententiam mutauit, perſcriptiſque literis Antio Riſacco, Modoëtianæ arcis cuſtodi, Guliermoque Monfortio Mediolauenſi Reipublicæ præpoſito, Vicecomites, cuſtodia educi, priſtinæque libertati reſtitui iuſsit. Itaque Galeacius cum fratribus filioque quum à Nonis Iuliis ad ſextum Calendas Apriles in prædura cuſtodia fuiſſet, incredibili veterum amicorum lætitia, Modoëtianorumq. inſigni gratulatione liberatus eſt, ea conditione, vt diſcedenti ab vrbe Cæſari, honoris cauſa Piſis occurrerent. Sed Galeacius curato corpore, inſtructaque ad profectionem vetere familia, atque aſcitis ex numero veteranorum lectiſsimis centurionibus equitumq. præfectis, nihil antiquius habuit quàm vt ad Caſtruccium, tamquam ſalutis, partæque libertatis præcipuum authorem, ad agendàs gratias communicandaque conſilia in Etruriam contenderet. Is tum Piſtorium circumuallatum præaltis aggeribus graui obſidione premebat, ea belli ratione, vt imitatus Cæſarem dictatorem ad Alexiam, retento intra munitiones exercitu, vtrinq. vallo foſſaque munitus, eruptiones facile ſuſtineret, nec exteriores hoſtium copiæ quanquam eſſent ampliſsimæ, adoriri munitiones auderent: vbi ingentes baliſtas quæ tum erant pro æneis tormentis, atque item maiores ſcorpiones, in æditis aggerum propugnaculis peritiſsime colloca-

rat. Is venientem Galeacium arctiſsime complexus, quòd eum vnicè adamaret, atque in eo ex tot rebus bellicis fortiter atque feliciter geſtis animi magnitudinem admiraretur, omnibus copiis abſoluendiſque operibus præfecit, donec ipſe ad explicandas ærarii difficultates Lucā profecturus, confecto ibi negocio, in caſtra reuerteretur. Eo itaque non multos poſt dies reuerſo, munitiones mirifice adauctas laudante, ita inter ſe compararunt, vt Galeacius interiores munitiones aduerſus erumpentes circumpoſitis nocturnis diurniſque ſtationibus tueretur: Ipſe exteriores, obuertendo vrbi terga, cum multo maxima copiarum parte defenderet. Nam Florentini duce Philippo Sanguineto Gallo, qui Piſtorium ex inſidiis ceperat, ac Beltramone Baucio, is erat pontificiorum equitum magiſter, ſupra numeroſum peditatum, ſeptem milia galeatorum equitum in conſpectum obſeſſæ vrbis adduxerant, aſsiduo tubarum clangore Caſtruccium ad pugnam prouocantes, quòd ſubire aggeres aut perrumpere conari, à peritiſsimis eius ætatis ducibus defenſos, tum auſu ſtultum, tum euentu luctuoſum fore exiſtimabant. Nec multo poſt Florentini inde copias in Piſanum & Lucenſem agrum vertentes diſceſſerunt, vt Caſtruccius vicorum ſuorum incendiis permotus, Lucenſibus opem ferre cogeretur. Sed degeneris conſilii conatum irridēte Caſtruccio, atque identidem ignauiam exprobrante, Piſtorienſes ita animis conciderunt, vt deſperatis omnibus auxiliis ſe dederent, ea conditione vt niſi ſociorum exercitus intra quintum diem, aut iuſtam commeatus copiam inferret, aut prælii fortunam experirentur; ipſi cōtinuo vita incolumes ſaluo etiam præſidio portas aperirent. Dum hæc agerentur vehemens atque lethalis morbus Galeacium inuaſit, exuſtum ſcilicet Auguſti menſis ſolibus, perpetuiſque laboribus diuturnæ obſidionis fatigatum, nihil autem de ſæuo impetu febre remittente, vt commodius opportuna remedia pararentur, ad Piſciam oppidum lectica delatus eſt: Ibi eum triduo poſt abſumpſit morbus, quum impleſſet alterum & quinquageſimū ætatis annum. Videri hercle potuit infelix ex tanta vtique fortuna collapſus, niſi viro ad victorias nato, vel exuli, in ipſa victoria mori contigiſſet. Funeratus eſt Lucæ miro ſtudio in eum ſupremos honores conferente Caſtruccio. Tumulum autem hoc epigrammate Poëta eo rudi ſæculo, non inſulſus honeſtauit.

Hic iacet in parua maiori dignus at vrna
Sanguinis Anguigeri Galeaz & gloria belli
Magnanimus, contemptor opum, formaque decorus,
Exulis hunc virtus, mala ſors mox fortiter vrſit
Quam rurſus vincens, ſimul & virtute refringens
Victor decedit, felix & in aſtra recedit.

Nec ipſe quidem Caſtruccius diu victoriæ ſuæ gloriæque ſuperfuit, ingruente enim peſtilenti autumno ex hiſdem Piſtorienſis belli laboribus, accerſita

acceſſita febre intra vigeſimum diem Galeacii fatum eſt conſecutus, vir haud dubie antiquis ducibus bellica virtute comparandus, niſi Tyranni nomen ex atrocibus factis, inuidiæ expoſitum, vel præcellentis virtutis famam facile prægrauaret. Exceſsit è vita tribus annis Galeacio minor, ita vt ad conſumati Imperatoris exiſtimationem, niſi præmatura fata vitæ curſum præcidiſſent, peruenturus eſſe crederetur. quamquam Macchiauellus Florentinus improbe corrupta hiſtoriarum fide in eum præferocem patriæ ſuæ hoſtem impudentiſsime iocatus, dum eius vitam commentitiè laſciuéq. contra veritatem ad riſum, nauſeamque perſcriberet, id vnum maligne contenderit, vt Nicolai Tegrimi Lucenſis, ſinceriſsime cuncta de Caſtruccio latine enarrantis, ſpectata authoritas interpoſito mendacio apud poſteros eleuaretur.

ACTIVS.

SIVE LIBER QVARTVS.

ACTIVS vigore bellico & præalto conſtantis ingenii ſpiritu patri Galeacio facile par, efficaci verò prudentia & longa infracti animi fortitudine auo Matthæo perſimilis, collapſam familiæ fortunam admirabili virtute reſtituit, tanta quoque felicitate vt recuperato dominatu, imperii fines paucis annis latè protulerit. Sed ab initio multa ei aduerſa obuenere: nam in exilio natus & educatus, pueritiam ſimul & adoleſcentiam nulla certa cum laude tranſegit. Poſtremo iam plane vir Placētiæ in præſidio à patre relictus, quum is perditis prope rebus opem ferens Mediolanum conuolaſſet, eam vrbem tantis laboribus partam vnius horæ momento amiſit, occupante Verguſio Landa, qui valida legati cardinalis ala equitum & magna exulum manu fretus irruperat, vitatis quidem diuerſo itinere Actianis copiis, quæ aduerſus aduentantem exierant: tanta porro irrumpentis Verguſii celeritas fuit, vt Actius breue ad fugam ſpatium nactus ægre hoſtium manus euaſerit, adiuuante præſertim matre, quæ tam ſubito quàm ſalutari conſilio, effuſis in limine domus, aureæ monetæ ſacculis, intrantes, dum eam auide colligerent aliquandiu morata fuerat. Erat Verguſius vir bello acer, ſed ab ingenio maxime turbido ſemper inquietus, qui tametſi Gibellinæ factionis erat princeps, commutata voluntate ad legatum perfugerat, quòd Galeacius vxoris eius pudicitiam procacius pertentaſſet. Verùm Actius collectis copiis ſuis & Ferrarienſium Mantuanorumq. opibus ad auctus, Sācti Domini oppidum in poteſtatē redegit, accurateque bellicis operibus id muniēs, aduerſus hoſtes egregie defenſo oppido bellū geſsit,

vſque ad id tempus, quo Galeacius poſt deuictum captumque Cardonium & deletas eius copias, Modoetiamque receptam Caſtruccio opem imploranti auxilia in Ethruriam tranſmiſit. Florentini enim nouas equitum alas ex vlteriore Gallia mercede conduxerant, coniunctiſque Roberti regis & pontificiis copiis, Cardonium qui nuper dimiſſus à Galeacio ad Pontificem peruenerat, ingentis exercitus Imperatorem effecerant, ita vt Caſtruccius ſibi timere & opem à ſociis Galeacioque in primis & Paſſarino Mantuano Caneque Scaligero implorare cogeretur. Quam ob rem coactis iam auxiliis Actium parantem ſibi iter ad Apenninum vt in Ethruriam tranſcenderet, in Sancti Domini oppido aliæ atque aliæ Florentinorum & legati copiæ acriter obſederant, vt deiectus ſpe auxiliorum Caſtruccius, priuſquàm ei ſuccurri poſſet, à Cardonio circa Foceſium paludes opprimeretur. Sed magno cum dedecore obſidentium, illatus eſt in oppidum commeatus, & recentes demum cohortes & ſociorum equites intrarunt. Actiuſque eductis ſignis detrectante certamen hoſte, cum octingentis galeatis equitibus per Apuanos Ligures ad Caſtruccium contendit vſq. adeo opportune, vt quum collatis caſtris prælium differri vltra non poſſet, Caſtruccius eius aduentu magnopere lætaretur, & Cardonius triſte omen acciperet, quum fatales ſibi viperas in vexillis fulgentes aſpexiſſet. Tum quoq. lætum de ea victoria augurium Actio obuenit ſicuti à Franciſco Petrarca his verbis ſcriptum legimus. Actius vicecomes, qui poſtea Mediolani dominium obtinuit, iuuenis nēpe victorioſus, antequàm à podagris vinceretur iuſſu patris profectus cum exercitu Apenninum trāſiit, & victis hoſtibus apud Altopaſſum, duce quidem Caſtruccio ſed egregia opera eius adiuto, ad vincendum Bononienſes pari impetu Fortunaque ſe cōuertit. In ea expeditione dum fortè equo deſcendens requieſcit, ingens vipera nullo comite aduertente in galeam iuxta poſitam irrepſit, quam quum mox capiti reponeret, ſinuoſo quidem & horribili ſed prorſus innocuo lapſu per decoras inperriti ducis genas illa deſcēdit. Eam à nemine lædi paſſus animoſus adoleſcens ad omen geminæ victoriæ traxit, hinc præcipuè quod ipſe pro ſigno bellico vipera vteretur. Nec multo poſt commiſſa eſt ea nobilis pugna, ad Altopaſſum, in qua victor Caſtruccius præclara virtute Actii adiutus, vniuerſas hoſtium copias deleuit, captis ferme omnibus ducibus ipſoque Cardonio Imperatore cum filio in poteſtatem redacto, & direptis caſtris: Quibus captiuis & ſpoliis aliquanto poſt ſplendidiſſimum Romano more triumphum adornauit, qua in pompa ducti ante currum Cardonius Vrlimbacaque Germanus, & Gueliermus Narſeius Gallus & plerique illuſtres Gotholani & Narbonenſes equitum præfecti cum legatis Florentinis, gratiſſimū Lucenſi populo ſpectaculū præbuerſit. Sed Caſtruccius ſtatim ab Altopaſſo victoria vtendū ratus, victrices copias Florentiæ mœnibus admouit, ſuburbanas delitias in oculis hoſtium euaſtans & pleraq. ædificia incendens. In ea expeditione Actius

Floren

Florentinis è muro ſpectantibus, ludos equeſtres in Arni inſula edidit, propoſito ad præmium velo ſerico purpurei coloris, vt reddito contumeliæ talione Florentinis illuderet, qui ſimiles decurſiones Mediolano obſeſſo ante Comenſem portam iactanter ediderant. Inde verò Actius ſpoliorum parte magnifice donatus Ethruriæ finibus excedens in Mutinenſi agro Paſſarini Mantuani Ateſtinique Ferrarienſis copiis ſe coniunxit, aduerſus Bononienſium exercitum legati auſpiciis Mutinæ Regioque imminentem. Nec multo poſt circa Scultemnam profligatis hoſtium copiis alteram Ethruſcæ penè parem victoriam eſt conſecutus, atque inde ad patrem geminata cum laude Mediolanum contendit. Inſecutus eſt annus, diro Ludouici Bauari Cæſaris aduentu, Vicecomitum familiæ, & toti penè Italiæ infauſtus, quo Actius eandem quàm pater patruique indigne ſubierunt, carceris fortunam tulit. Cæterum expiata inuidia, cum patre patruiſque libertati reſtitutus, quãquam immaturo Galeacii patris interitu atque importuna Caſtruccii morte angeretur, ac ciſaſque ſpes propè omnes noua atque inopinata calamitate cõſpiceret, nihil tamen (vti Magni Matthæi nepotem decebat) ſeſe animo demiſit, quin ad fortunam pertinaci virtute ſubleuandam cuncta experiretur. Summa conſilii hæc fuit, vt datæ fidei non deeſſet, ab vnoquoque Cæſare à quo vulnus acceperat præſentis remedii opem ſuppliciter peteret, poſtquam Marcus patruus infami ſuo conſilio deceptus peroſuſque non obſcurè, Cæſarem non dubie imperii decus Gibellinique nominis opes vel parua ab hoſtibus accepta pecunia paſsim euertentem, ad ſanitatem rediiſſet, eo enim deprecante Cæſar poſt ſubirati Caſtruccii ab Roma diſceſſum, fratres carcere eduxerat, territus vtique aduerſarum partium ſecundis ſucceſsibus & non obſcuro conſcientiæ pudore vehementer timens, ne ſocii clienteſque dificerent. Itaque Actius cum Ioanne patruo ad Cæſarem Piſas profectus, poſt multa colloquia, egregiè nauante operam Marco, Cæſaris animum inflexit, promiſſaque pecunia ad ſummam quindecim myriadum, vt paterni imperii princeps appellaretur, impetrauit. Erat tum Cæſar multis aduerſis rebus, & ſuper hæc extrema pecuniæ inopia circumuentus, Roberti tum regis copiæ Bertoldo Vrſino duce Cæſarianos præfectos vrbe Roma expulerant. Ioannis põtificis au thoritas ſtudio Iacobi Columnæ apud populũ vigebat, Gibellinorũ ſtudia magna ex parte refrixerant, quòd Syluеſtrũ Chattum Viterbii partium principem indigne torſiſſet, vt eius pecuniis, quæ ingentes eſſe dicebantur, ſummá cum iniuria potiretur. Sed Cæſarẽ grauis metus inceſſerat, quòd Germani Saxones, & Chatti validiſsima pars exercitus, conſternati animis & ſtipendia debita flagitantes à Vindelicis & Sueuis ſeceſſerant, cum quibus antea apud Velitras cruenta ſeditione cõtenderant, & tum forte renouato odio ſpretoq. Cæſaris imperio Piſanorũ & Lucenſium agros impune prædabantur, caſtriſq. demum in Ceruleo mõte poſitis, qui ſupra Viuinaiũ, iampridem à Caſtruccio permunitus ad agẽdam

prædam magnas habet opportunitates, eo terroris & fœdæ calamitatis circumiectam regionem adduxerant, vt incolæ incendiorum metu com meatum, veſtem & caſtrenſia inſtrumenta conferre cogerentur. Nam paulo ante in Lucenſi Camaioris oppidi incolas, quod irrumpentibus ali quandiu reſtitiſſent, direpto incenſoq. oppido crudeliſsimè trucidarant. Timebat quoque Cæſar, ne ea manus quæ octingentis armatis equitibus conſtabat, vtpote quæ nullo pudore defeciſſet tanquam plane venalis ad Florentinos opima ſtipendia pollicentes deficeret: Quibus de cauſis facile cum Cæſare tranſactum eſt, vt Marcus ad Saxones mitteretur: Is Actianæ pecuniæ dimidiam partem ex præteritis ſtipendiis à Cæſare debitam promitteret: Interim apud eos datæ fidei obſes foret, altera pars, Cæſaris procuratoribus Mediolani certis pēſionibus numeraretur. Non abnuit conditionem Marcus, vt prioris maleficii inuidiam nouo officii genere deliniret, auidéque à Saxonibus tantæ pecuniæ vades receptus eſt. Addidit quoque Cæſar perſcriptis obſignatiſque codicillis nouum munus, vt magis ac magis Vicecomites ſibi obſtringerentur, quum veteres iniurias accumulatis beneficiis expiandas exiſtimaret. Ioannes enim Actii patruus à pſeudopontifice Nicolao, ſuffragante Cæſare in ſenatu cardinalis creatus eſt: ſed vir ille ſummæ grauitatis atque prudentiæ gratias agens beneficium quidem agnouit, ne ſpernere videretur, verùm vſu purpuræ galerique honore ſemper abſtinuit, non obſcure in gratiam Ioannis legitimi pontificis, inſigni quidem ipſius cum laude commodoque, nam ei epiſcopatum Nouarienſem poſtea contulit, quo permutato demum cum aycardo Camedoio, Mediolanenſis Archiepiſcopus effectus eſt. Actius & Ioannes Piſis profecti diplomata Cæſaris Modoëtiam detulerunt, quòd eos Gulielmus Monfortius liuoris plenus magnis obuiam euntium ciuium gratulationibus paſsim exceptos Mediolano recipere noluiſſet, ſed eius cunctationem præbita pecunia celeriter reſoluit, atq. ita Monfortius dolore amiſſæ præfecturæ percitus, in Germaniam reuerſus eſt. Exinde Actius à veteribus amicis clientibuſq. & ex publico ciuitatis ærario, pecuniam mutuo ſumpſit, quæ præſenti Cæſaris procuratori ſolueretur. Is erat Conradus cognomento Porcarius rapaci ingenio togatus miles, atque ob id facile fidei pudorique, pecuniæ lucrū anteponens. Accepta enim quarta ferè promiſſæ totius pecuniæ parte in Germaniā perfugere quàm ad Cæſarem reuerti maluit. Eius potiundæ pecuniæ ſpe deiectus Cæſar, exacerbatiſq. propterea Saxonibus, efferato animo vt vndique corraderet pecuniam, graue auri pondus Piſanis imperat, Raimundum Cardonium auro ſe redimentem, pretioque nobiles aliquot Florentinos cuſtodia educit; Caſtruccii vxori pretioſa mundi muliebris ornamenta aufert, Caſtruccii filios Piſarum dominatu ſpoliatos Luca extrudit, & Franciſco Interminello accepta ab eo grandi pecunia, vrbis principatum adiudicat, Piſiſq. diſcedens Mediolanum contendit. At Mediolanenſes immanis auaritiæ Tyrannū ſe recepturos negāt,

eo modo excluſus ad Modoëtiam iter vertit. Id oppidum Actii præſidio tenebatur, quamobrem oppidani fortunis ſuis Mediolanenſiũ exemplo non temere timentes, venienti portas occludunt,nec per arcem aditus in oppidum datur,quòd Lambrus amnis intumuerat,& ſi qui vadum tentarent, profluente mergebantur. Eo modo Cæſar ludibrio habitus quum infamis auaritiæ pœnas daret, Papiam deflexit,vbi ab Actio collata pecunia facile delinitus eſt. Nec multo poſt quum per ſocias vrbes prædabundo ſimilis vagaretur,nec conſiliis ſuis dignum Cæſaris nomine exitũ reperiret,Gibellinis pariter & Guelphis odioſus, in Germaniã rediit. Interea Saxones in mõte Ceruleo Marcum audaci ingenio fortia quæſtuoſaq.conſilia,atq.ob id grata militibus explicantem, admiratione virtutis ex obſide captiuoque ducem ſibi creauerunt. Is ante omnia Henricum & Valeranum Caſtruccii filios graui ingrati Cæſaris iniuria Luca pulſos & in proximo exulantes Germanis conciliat, & per eos occupandæ Lucæ conſilium init: ab his Auguſtæ arcis cuſtodes,quòd erant Germani, veteres Caſtruccii milites facile oblatis præmiis corrumpuntur, vt improuiſus in vrbem pateret introitus.Nec mora,Marcus ad cõſtitutam diem à Ceruleo monte cum Saxonibus Lucam noctu peruolat,vrbs capitur,Frãciſcus Interminellus à Cæſare ad Principatũ euectus, profligato eius præſidio aduerſa porta profugit,cõtrariæ factionis ciuium domus in prædã vertuntur, ſedatoq. mox tumultu per nouas acclamationes,Caſtruccii filiis paterna ſedes reſtituitur. Tanta re feliciter patrata ditatiſque militibus,Marcus fortuna vtendũ ratus, cum Fatio Donoratici Regulo, qui Piſanæ nobilitatis erat princeps conſilium ſuſcepit reſtituendæ Piſanis libertatis,& vti inde Cæſariani præſides pellerentur.Nec voto defuit euentus. Marcus enim cum valida manu equitũ Luca profectus,Piſis à Fatio recipitur,ingens prælium excitatur, continuoq. Ponte vetere Cæſariani in vlteriorẽ vrbis partem protruduntur, libertatis nomen armati populi vocibus attollitur. Ipſe Tarlatus Aretinus à Cæſare Piſis præfectus,vbi ſe à Saxonibus circumuentũ,ſuoſq.profligatos videt, pontes occupatos expugnare conatus, cum ea præſidii manu quæ ſuperarat,deſperatis rebus vrbe exceſsit.Tum verò Piſani à Ioanne pontifice interdicti ſacris, expiari promeruerunt: quòd à Cæſare ab eo damnato defeciſſent,traditu ſque eſt ab eis conſenſu publico Nicolaus pſeudopontifex,quem diſcedens Cæſar Fatio commendarat. Is demum pontificiis triremibus Auenionem deuectus infelix, & alieno potius quàm ſuo crimine miſer in tetra cuſtodia periit. At Marcus à Piſanis Fatioque vti præclarus author libertatis magnis muneribus liberaliter donatus,vbi ſe honeſto euentu è manibus Saxonum explicatũ videt,maiora ſibi agitanda ratus, accepta fide Florentiã contendit. Offerebat Octouiris qui Rei publicæ præerant Saxonum nomine Lucam vrbem, ſi octuaginta millia aureorum perſoluerent, ea cõditione vt ſub fide publica Caſtruccii liberis honeſtus in patria locus relinqueretur. Interim vt bona fide pecunia

repræſentari poſſet, Saxones in Auguſtam arcem Florentini militis præſidium acciperent, & ex numero præfectorum inſignium obſides darent. Erat eius comparandæ tantæ vrbis facultas Florentino populo longe gratiſsima: ſed quominus decretum fieret, factioſi ciues Simone Toſa principe vehementer impediebant, obtrectatione eorum laudis inducti qui eam occaſionem non prætermittenda ſuadere conabantur, quum ſupra ærarii difficultates Marco tanquàm veteri infenſoque hoſti atq. ipſis præſertim fluxa fide Germanis, tanto amittendæ pecuniæ periculo, minime fidendum diſſererent: nec tyranni liberis, qui atrociſsimi nuper hoſtes extitiſſent, parcendum arbitrarentur. Sed non deerant ciues vti publicæ dignitatis augendæ ſtudioſi, amanteſque patriæ, qui eam pecuniam ex priuatis opibus in eius vrbis coëmptionem liberaliter offerrent, modo ipſis Lucenſium vectigalia non iniqua licitatione in triennium addicerentur. Interim à Marco acciti primores Saxonum Florentiam venerunt, & in his Bambergus Regulus & Arnaldus caſtrorum magiſter, vt coram Octouiris de obſidibus & pecuniæ ſumma tranſigeretur. Verùm inuidia & conceptus inter altercantes Patritios importunus liuor, Populi votum decora proculdubio atq. vtilia cupientis, interrupit. Nec multo poſt Saxones irriſa tum & mox punita Florentinorum cunctatione, vrbem Lucam ipſamque Auguſtam arcem integrumque in ciuitate dominatum Gerardino Spinulæ Liguri vendiderunt, tanto cum dolore indignantis populi Florentini, vt in Simonem Toſam pene coniectis lapidibus omnes ordines inueherentur. At Marcus iam non obſcurè Actio ſubiratus, quòd ad ſe redimendum pecuniam nequaquam liberaliter ac diligenter expédiſſet, ad fatalem veteris odii atque inſitæ ambitionis inſaniam redierat, vſque adeo, vt ſe pontificis Robertique regis, & Florentinæ reipublicæ clientem futurum iuraret, ſi ad pellendum Actium auxiliis atque pecunia iuuaretur. Sperabat enim Saxones qui iam plane à Ludouico Cæſare defeciſſent, nomen eius omnibus bellis illuſtre ad opima ſtipendia nouamque prædam continuo ſecuturos. Hoc concepto ſcelere, fœdereque percuſſo, quum per triginta dies Florentiæ viros nobiles & militiæ claros quotidianis epulis liberaliter excepiſſet, & vti erat excelſo corpore præaltoque animo & facundia inſigni; dignus paterno imperio videretur pro lautiis mille aureis liliatis publice donatus Bononiam contendit, proficiſcenti autem additus eſt comes Prætoris filius qui ciuis erat Bononienſis, hunc iuuenem, Octouiri ingenio apprime validum delegerant, vt ab eo Marcus ad Legatum deduceretur, eoq. arbitro cuncta ordine quæ Florentiæ promiſſa conſtitutaque fuerant iterata ſacramenti fide cõfirmaret. itaque magna ſpe inflatus à legato Bononia diſcedens Marcus Mediolanum peruenit, exceptuſque eſt ab Actio & fratribus multo cum honore & lætis vtique vultibus. Sed dum in rem ſuam nouandis rebus clientelas exploraret, tentaretque veteres amicos & turbido atrocique animo conſilia aſpera ad inuadendum dominatum agitaret;

ret;ab Actio & Luchino Ioanneque nefariæ temeritatis cogitationes facile deprehenduntur. iam enim veſano vultu oreque identidem querebatur, quòd ſe tam diu contra fidem datam apud Barbaros ſæuoſque homines reliquiſſent, & forte tum ſe ipſo amarior atque turbidior erat effectus, quò adamatam nobilem fœminam è matrimonio Othorini Vicecomitis impudenter abreptam, ſubita concitatus iracundia apud Roſatum in profunda arcis foſſa demerſerat, quòd illa lenitate muliebri mentita partum, ſibi alieni ventris puerum ſuppoſuiſſet. Sed eam ab eo flagitio ita oderat, vt necatam impotenti amore percitus, ſera deinde præcipitis vindictæ pœnitentia deploraret, indeque nouus perturbatæ menti furor adderetur. Eo modo Actius patruique ex multis indiciis quid Marcus agitaret, moliretur que non obſcure diuinantes, quum in vnum ſummo conſenſu conſpirarent vitandam omnino diræ belluæ rabiem, vindicandumque prioris perfidiæ immane facinus ſtatuerunt. Nec mora Marcus in Arenæ curia poſt epulas in cubiculum colloquendi ſimulatione deductus, à delectis aliquot prætorianis comprehenditur, eliſiſque linteo faucibus ſtrangulatur nullo ex eius nece tumultu exorto, quum proiectum cadauer è feneſtra in publicum nemo lugeret, & tanquàm ſponte præceps datus, ſumptuoſis honeſtatus exequiis, ad Euſtorgium ſepulchro maiorum inferretur, Florentini verò prætoris filius vel totius conſilii conſcius & funeſti exitus ſpectator ab Actio benigne dimiſſus eſt. Nec multo poſt Ioannes Bohemiæ rex, qui Henrici Cæſaris filius & Caroli Quarti imperatoris pater fuit, cum valido exercitu in Italiam deſcendit, neque Ludouico Bauaro Cæſari plane hoſtis, neque Guelpharum partium amicus. Bergomates primi eum receperunt, nec Actius dubitauit quin amicitiæ, quæ maioribus ſuis cum Henrico patre præclara fuerat, renouandæ cauſa, ad Bohemum trans Abduam contenderet, munera deferens vtroque digniſsima. Auxit exiſtimationem Bohemo id Actii officium, & Actius ex eo colloquio confirmatæ potentiæ apud ſocios pariter atque hoſtes opinionem retulit, eo euentu vt à Vercellenſibus ad ciuitatis imperium vocaretur. Nec multo poſt Bergomates à Bohemo præſidii iniuriis exagitati, ad Actiũ defecerunt. Ioannes enim ingenti curſu Brixia. Cremona, Papia, Parma, Regio atque Mutina potitus, ſuperato Apennino Lucam occuparat, Gerardino vrbe eiecto, & Florentinis copiis quæ Beltramone Baucio duce Lucam obſederant longe ſummotis. Is rerum ſucceſſus Gibellinos non ſecus ac Guelphos magnopere conterruit, eoque vehementius, quod Bohemus cum legato pontificio in colloquium deuenerat, famaque ferebatur Philippum Galliæ regem cum pontifice occulto inito fœdere conſpiraſſe, vt Bohemo duce cuncta ſubigerent, atque inter ſe Italiæ vrbes partirentur. Erat enim Bohemus Gallica pecunia inſtructus. Quibus de cauſis Florentini tanquam à Roberto rege plane deſerti, metu noui hoſtis cum veteribus inimicis communi commodo fœdus inire

coacti ſunt. Itaque Actius Maſtinus Scaliger, Paſſarinus Mantuanus, Obitius Ferrarienſis cum Florentino populo fœdera percuſſerunt, ea pactione, vt coniunctis viribus bellum gereretur, ſubactæq. vrbes Actio Cremona, Parma Scaligero, Regium Mantuano, Obitio Mutina redderentur, Luca Florentinis cederet. Nec multo inde quum Bohemi regis exercitus Ferrariam oppugnaret, ingenti prælio edito fuſus profligatuſque eſt, Pinalla Aliprando Actii duce feliciſsime operam nauante. Nec fortuna victoriæ curſum diu morata ſociorum votis defuit, pulſoq. Ponzono Ioannis præfecto Actius Cremona potitus eſt Papiamq. mox in ditionem recepit, quum in Vrbeculam compulſos hoſtes, deſperatis auxiliis deditionem facere coëgiſſet. Placentiam demum à Franciſco Scoto pecunia coëmptam recuperauit. Poſtremo Franchinum Ruſcam Comenſium Tyrannum, multis illatis detrimentis eò adegit, vt accepto Bellizone oppido ad ſolatium amiſsi dominatus vltro vrbem dederet. Cæterùm paulò ante id tempus quum pedibus æger decumberet, maximum rerum ſuarum diſcrimē ſubiit, Leodriſii perfidia circumuentus. Is antea Matthæi Magni gloriæ inuidens, quanquam eſſet patruelis, primas partes Legationis ad pontificis legatum ſuſceperat, vt ſub inani libertatis nomine Matthæus eiuſque liberi Mediolano pellerentur, cum Marco demum aduerſus Galeacium atrociſsime cōiurarat. Nec animus inquies ambitioneq. mutabilis vllis omnino donis atque honoribus collatis euinci mitigarique poterat, vt Actium rerum dominum imperio potiri pateretur. Itaque correptus vetere inſania inopinato transfugio abducta Germanorum ala, ad Franchinum Ruſcam & mox ad Maſtinū Scaligerum Veronam contendit, conductiſque Rhetorum Heluetiorumque cohortibus, & Germanis equitibus magnaq manu exulum paſſim collecta ad Abduam profectus eſt, nec tranſitu prohiberi poterat, quanquam diuerſa vada amnis Aliprandrus Pinalla tueretur. Ea improuiſa externæ gentis irruptione agricolarum fœda & plane miſerabilis fuga facta eſt per totum fere Inſubrum agrum, quòd tum præaltæ niues herbidi ſoli campos integerent, nec pecoribus armentiſque in loca tutiora refugientibus deſerto pabulo, paſcendi facultas daretur. Porro Actius quanquam pedibus æger nihil de celeritate diligentiaque remittit, quin ex omnibus locis milites cogat, munitioraque oppida ſubitario præſidio confirmet, donec auxilia conueniant. Aliquot enim diebus antequam hoſtes Abduam tranſirent, quid Leodriſius Veronæ moliretur, per exploratores cognouerat; ita vt auxilia opportune implorata tranſmiſſaq. à propinquis ſociiſque principibus ſingulis horis expectarentur. Igitur coactis in vnum è Liguria, Ferraria atque Placentia magnis auxiliis, Luchinus patruus dux vetus & multis præliis felix Mediolano totius nobilitatis equitatum & delectam ex promptiſsimis ciuium legionem educit ad hoſteſque progreditur. Conſederat Leodriſius ad Neruianum vicum duodecimo ab vrbe lapide, nec mora ad conſpectum hoſtis ineun-

dæ pugnæ ſignum dat, ordineſque componit. Verùm irruente Luchino prima Leodriſii acies ſternitur, ſed ex aduerſo Rheti Germanique more ſuo conglobati, ſecundum impetum excipiunt, Luchinique equitatū primis cæſis intemperanter prouectum vehementer vrgent, multi vtrinque cadunt, cruentum & atrox vndique prælium editur. Cæterùm Actianis ægre ſuſtinentibus & iam plane profligatis, Luchinus dum reparare perculſam aciem ingenti animo contendit, interfecto equo Heluetiorū ſecuribus ſternitur atque capitur. Tum verò Barbari clamorem attollunt & legionem Inſubrum armis animiſque imparem adoriuntur, tantaque vi Placentinas cohortes propellūt, vt Dondario Maluicino viro fortiſsimo Lancilottoque Anguiſola ducibus interfectis vniuerſa acies ad fugam reſpiceret. Leodriſioque parta victoria videretur, niſi Diuus Ambroſius Mediolanenſium tutelare numen, in nube equeſtri effigie, à multis conſpectus opem plane perditis rebus attuliſſet. Superuenit enim Hector Panicus cum ala cataphractorum Allobrogum à Ludouico Sabaudio Actii ſocero tranſmiſſa. Hæc Rhetos intempeſtiuè exultantes & cædi prædæque ſolutis ordinibus incumbentes ita protriuit, atque cæcidit, vt inſtaurata pugna & fortiſsimo quoque ex nouo euentu deſumente vires atque animos Leodriſiani terga darent, Luchinuſque ad arborem deligatus Heluetiis cuſtodibus eriperetur, & Leodriſius effugiens in manus hoſtiū incideret. Eodie interfecta ſunt ſupra quatuor millia hominū, ſed minus lætam Luchino victoriam fecit, Ioannes Fliſcus Fuſcæ vxoris frater Ligurum præfectus, in prima acie occiſus, Externus Leodriſii miles agricolarum ſæuitiæ dum vagatur, & fruſtra effugium quærit hyeme media, frigore vulneribuſque conſumptus ferme omnis interiit. Leodriſius cum liberis in arce Diui Columbani cuſtodiæ eſt traditus, vt poſt Actii & Luchini mortem, Ioannis archiepiſcopi clementia ſeruaretur. In eo autem campo vbi pugnatum eſt, inter Parabiacum & Neruianum, Luchinus & Ioannes templū in arce Diuo Ambroſio votum ad rei geſtæ memoriam condiderunt, vbi quotannis inſigni pompa effuſo Mediolanenſi Populo cum Prætore & Decurionibus altero & vigeſimo Februarii die ſacra ſolennia celebrarent; In eo templo ad læuam ſpectatur effigies Hectoris Panici cum armata Allobrogum alà perditis rebus opem ferentis, quòd facile dinoſcitur, quum in purpureis equitum laciniis albæ cruces Sabaudiani principis inſignia diſcernantur. Secundum eam victoriam confirmato imperio, Actius, Maſtino Scaligero graue bellum intulit atque ei demum, iniuriam probe vltus, Brixiam ademit. Exinde pacatis rebus Mediolani mœnia iam cœpta antiquitus, ad iuſtam altitudinem educta ſunt, additis per interualla altioribus propugnaculis, in queis marmoreæ ingentes Viperæ viſuntur. Perduxit etiam in vrbem fluuiolos duos euerrendis vrbanis ſordibus ad ſalubritatem opportunos Lironem ſcilicet & Cantaranam qui iam pene defecerunt, quum negligentia publica ſenſim oblimati iampridem, aluei curatoribus carue

rint. Eum quoque admirandæ magnificentiæ curiam in arena priſcorum temporum iuxta frontem templi maximi ædificaſſe conſtat, addito diui Gothardi templo cuius ſacram turrem nobili faſtigio inſignẽ, cum admiratione ſuſpicimus, id ille multis admodum pretioſis diuini apparatus inſtrumentis referſerat. Mortuus eſt Auguſto menſe, octauo & trigeſimo ætatis anno quum integros nouem annos regnaſſet, vſqueadeo improbe vrgente fato & articulorum doloribus aſsidue laceſsitus, vt ne lodicibus quidem in lectulo ſine intolerabili cruciatu volueretur. Ex Catharina autem Sabaudia vxore pudiciſsima nullam ſuſcepit prolem. Erat Actius facie candida lætaq. naſo autem ſimo, quòd nemini ſuperiorum gentilium contigerat, coma item barbaque ad patris ſimilitudinem ænei coloris valde criſpa, ſed cæruleis occulis atq. intempeſtiuo caluitio, non deformante quidem frontem ſed eximie decorante. Exiſtimatus eſt ex toto Actionum euentu, egregiè bello fortis & conſilio ſumme prudens, & quod ad popularem gratiam plurimum intererat, aditu facilis, & alloquio perhumanus publice & priuate cum ratione liberalis. In feriis porrò ſine faſtu grauis & in ferendis iocis omnium ſuauiſsimus euadebat, ea tamen temperie, vt cuncta ad Chriſtianam pietatem reuocaret, ſic vt Dii atque homines, perfidioſi & turbulenti patrui necem facile cõdonarint.

Tumulatus eſt marmoreo inſigni ſepulchro ad aram Diui Gothardi, in quo cælato inauratoque opere eius iacentis effigies ſpectatur, pari artificio circumſeptus eſt marmoreis tabulis ſepulchri loculus, in quibus ſcite ſculpta Ludouici Cæſaris ſolenni habitu imago conſpicitur, quum ſupplici ingeniculatoque Actio Mediolanenſis imperii inſignia largiretur.

Epitaphium Actii qui eo rudi ſeculo Azo dicebatur.

Hoc in Sarcophago tegitur vir nobilis Azo.
Anguiger, imperio placidus, non leuis & aſper
Vrbem qui muris cinxit, regnumque recepit,
Puniuit fraudes, ingentes ſtruxit & ædes,
Dignus longa vita, ſi fatis ſi foret ita
Vt virtus multos poſſet durare per annos.

L V C H I N V S

SIVE LIBER QVINTVS.

ACTIO immatura morte ſublato, quòd ſine virili prole deceſsiſſet, duo patrui Luchinus atque Ioannes Inſubrum omnium conſenſu, ſucceſſerunt. Sed Ioannes æquitate liberali motus vti ſacratum Antiſtitem decebat, diuini iuris poteſtate contentus fuit, quo fratri bellica laude illuſtri & in adminiſtranda Republica ingenio graui conſtantiq. prædito, integra exercẽdi imperii cura relinqueretur. Is initio ſtatim ſuſcepti principatus quod confirmandæ potentiæ, parandæque ſummæ gratiæ apud ciues plurimũ conferebat, à Benedicto duodecimo per Legatos impetrauit, vt interdicta ſacris ciuitas, tum verè ſupplex, clementia & benignitate æquiſsimi ſacrorum principis expiaretur. Recepit quoque pari pontificis indulgentia veteres theſauros qui è templo Modoetiæ, turbulentis ſuperiorum bellorum temporibus Auinionem aſportati fuerant. Cæterum quum ad arma vocaretur, per legatos ferè ſemper bella geſsit, tametſi antea longe acerrimus bellator fuiſſet, vtpote qui in omnibus ferè iuſtis prælijs honeſta vulnera ſuſceperit, in illa enim nobili cruentaq. ad montem Catinum pugna, qua Vguccio Fagiolanus victor vires Guelpharum partium vehementer contudit, paterna auxilia ductanti inuectoque in medios hoſtes, ſiniſtrum crus valida cuſpide traiectum eſt. Ad Alexandriam verò quum in Tanari ponte cum Vgone Baucio Roberti regis equitum Magiſtro confligeret, ita Baucium inuaſit atque proſtrauit, vt multo ſuo atque interfecti hoſtium ducis cruore fœdatus, opimo ſpolio & præclara victoria potiretur. Ad Tricellam quoque oppoſitus ingentibus externarũ gentium copiis, quæ pontificis & Roberti regis auſpiciis ſub Gaſtone Aquitano Raimundoque Cardonio ad Mediolanum obſidendum ire maturabant, maxime pugnacis & periti ducis laudem tuliſſe fertur, quum terribili longoque certamine edito reparataque ſæpe acie honeſta in facie vulnera ſuſcepiſſet. Poſtremo ad Neruianum acriter dimicans, Heluetiis ſecuribus perfracta galea ſuffoſſoque equo proſtratus captusque eſt, & manante per nares multo ſanguine ad iuglandis arborem tam diu nexus & ſemianimis iacuit, donec recentis Allobrogum alæ ſuperuentu, cæſis Heluetiis atque Germanis & Leodriſio hoſtium duce capto è vinculis eriperetur. Sed qui tot bellis ſumma pericula euaſerat, ex principatu demum oborta ſtatim inuidia amicorum & propinquorum ſæuas manus vix effugit. Coniurauere enim in eius necem Franciſcus Puſterla ex ordine patritio auitis diuitiis potens, & ante alios duo Aliprandi fratres Martinus atq. Pinalla, qui Actianis copiis præfuerant, neglectique à Luchino ad alios

ſcilicet,vti meliores tranſlatis honoribus, amiciorem liberalioremque dominum quærebant; coniectis vtique oculis in Galeacium & Barnabã ex Stephani eius fratris filios qui decore iuuentæ & iam plane matura militari indole florentes intempeſtiua atque nefaria ambitione,quæ ſemper domui Vicecomitum fatalis fuit,ad imperium aſpirare dicebantur. Sed dum Aliprandi fratres pertentatis amicorum intimis; coniurationi vires addere contendunt, à Ramengo Caſato inita conſilia produntur. Nec mora,Martinus atque Pinalla capti diuque torti in carcere fame necantur, cæteris in furca latronum more ſtrangulatis: de Puſterla autem, qui profugiens, ex Ethruria retractus fuerat, in foro ſupplicium eſt deſumptum,eo quidem atrocius atque miſerius, quòd duobus filiis adoleſcentibus in conſpectu parem pœnam ſubeuntibus,ſceleſtus pater paulò ante inter ciues maximè felix ſupremæ calamitati ſuæ domus interfuit. Nec multo poſt Margarita vxor quòd non conſcia modo, ſuſcepti eius immanis conſilii, ſed ad id mature patrandum peracerba concitatrix fuiſſet, perpetui tantum carceris pœna damnatur, quòd Othorino vice comite genita Luchinum arctiſsima propinquitate contingebat. Cæterum ex damnatorum quæſtione compertum eſt Galeaciũ & Barnabam non ignaros initæ coniurationis, paratoſque ad excipiendam principatus fortunam tanti facinoris euentum expectauiſſe. Sed Luchinus ne ſupra Marci fratris necem familiæ decus, vel maxime nocentium iuuenũ cruore macularet,deprecante Ioanne Antiſtite exilii pœnam non exceſſit.Ita tamen, vt eos perfidiæ impietatiſque ignominia notatos,ad Oceanum in extremos Belgas & Batauos relegaret. Exinde Luchinum natura ſubtriſtem, planeque ſeuerum ſolito amariorem ac duriorem factum ſcriptores tradunt, vſque adeo, vt nec in ioco, pallidam ſemper obducens frontem, ridere ſit viſus, quòd ad animi ægritudinem articulorum quoque dolores acceſsiſſent. Sed non inanis rumor de vxoris impudicitia per vrbem excitatus, mœrorem vſqueadeo cumulauit, vt in affecto tot malis ſene, nondum maturo fato viam aperiret. Nupſerat ei Iſabella cognomento Fuſca è Fliſcorum gente, apud Ligures apprime nobili, duobuſque præſertim Pontificibus Innocentio atque Hadriano, purpuratiſque ſupra triginta Senatoribus longe clariſsima, vnde illa faſtum atque inde luxuriem parum verecundo geſtu oreque præferebat. Hæc nobiles Inſubrum matronas forma,lepore,mundiciis, atque vna præſertim vteri fœcũditate,qua Luchinus felix videri potuit,anteibat. primo enim partu Luchinum nouellum, ſecundo Vrſinam, tertio gemellos mares eximie indolis Borſium & Foreſtinum rara quidem felicitate pepererat, niſi tantam prolem ex inceſto concubitu concepiſſet. Galeacium enim formæ dignitate cunctos mortales ſuperantem laſciue adamatum ab ea conſtat, vti aliquot poſt annos defuncto iam viro in extremo vitæ actu pie ingenneque confeſſa eſt,vt animum eo piaculo liberaret,vel cum certo infauſtæ prolis exilio tantiq. ſubinde imperii hæreditas ad legitimos

ſucceſſo

ſucceſſores verteretur. Cæterùm ſuopte ingenio procax & leuis mulier exulante Galeacio,& viro ex podagra decumbente, quum ſpectare Venetias cum ſitu ſtupendas, tum celebri feſto die Aſcenſionis Chriſti naualibus ludis & priuatarum plublicarumque opum oſtentatione mirabiles concupiſſet,importunæ vxori Luchino cuncta concedente,haud difficulter impetrauit, vt ornatiſsima claſſe per Padum deueheretur, delectis in comitatu fœminarũ nobiliſsimis, quibus & ambiguus ineſſet pudor,nec viri earum tuendæ pudicitiæ cura tangerentur. Verùm luxurioſiſsimæ nauigationis exitus fuit,vt cum inſigni probro proſtratæ pudicitiæ apud Vgolinum Gonzagam,Dandulumque Veneti ſenatus principem,redierit,pari infamia deflagrantibus nonnullis illuſtribus fœminis ex comitatũ,quum à pudicis pariter atque in eodem crimine maculoſis leuitate muliebri per mutuas delationes ſingularum adulteria proderentur. Hoc tanto inexpiabilis infamiæ vulnere percuſſus princeps, ita flagitii iniuriam tulit, vt non obſcura parati ad vindictam animi ſigna, contractæ frontis querela,demorſiſque ſæpe vnguibus oſtenderet. Itaq.Fuſca expedito ingenio non impudica modo , ſed etiam truculenta mulier pœnæ metum celeriter anteuertit, ægrumque adhuc coniugem veneno lento atq.tabifico præoccupat,nullo tum ſceleris extante veſtigio, quum plane maturatus ægri ſenis obitus,ad nouum inſurgentis morbi impetũ facile referretur. Vixit annos ſexaginta duos,imperauit nouem. Tumulatus eſt in æde diui Gothardi iuxta Actiũ , regio ſumptu celebratis exequiis. Luxere elatum veris lachrymis cuncti ciuium ordines : nã ſumma æquitate ius dicere,obliuiſci factionum,tueri ab iniuria infimos,& quod maxime populare videbatur, ſingulari prouidentia annonã curâre erat ſolitus,bella quoque, quod opulentæ tranquillitatis intererat, extra fines ſemper geſsit, eo animi decreto, vt & ſua ſtrenue defenderet, & ſocios conſtantiſsime tueretur. Parmam imperio adiecit ſexaginta milibus aureis coëmptam ab Obitio Ateſtino ægre eam vrbem aduerſus Gonzagas atque Scaligeros defendente. Piſanis porro ea conditione pacem dedit, vt honorarii tributi nomine binos equos, militarem vnum, alterum aſturconem album, quo domina veheretur,itemque binos ad aucupium falcones peregrinos, quotannis penderent. Nouiſsime Ligures fluxa fide antiqua fœdera violantes, magnis copiis inuaſerat Brutio filio duce Genuam gentis caput obſeſſurus,niſi exitum ei properantia fata vetuiſſent. Magnificentiæ monumenta nulla fere reliquit, Actiana domo contentus, quum antea in Ticinenſi regione præaltas ædes contra Diui Georgii templũ Palatii nomine vocatas,habitaſſet.Foris autem validam arcẽ in edito monte ædificatã, cui à vetere delubro Capellæ nomen eſt, Bergomatibus impoſuit. Delectatus eſt tuendæ valetudinis cauſa,ſuburbano ſeceſſu, non tã amœno quàm ſalubri, ad ſeptimũ lapidem Comenſi via ſiniſtrorſum,vbi tenuis eſt Pagus qui Sanus aër veriſsimo nomine nuncupatur. Liberos reliquit Brutium ex concubina, qui quum Laudi

Pompeiæ præferoci ingenio aliquandiu tyrannidem exercuiſſet, coniurante ciuitate expulſus obſcuro in pago in Euganeis inops & merito miſer interiit. Borſius autem & Foreſtinus detecto Fuſcæ matris inceſtu, tanquam ex damnato nati concubitu hic tetro in carcere, ille verò fuga elapſus exilio perierunt. Eãdem exilii fortunam tulit Nouellus, qui nequaquam animo degeneri militiæ aſſuetus propinquorum ſuorum hoſtibus ſemper adhæſit.

Eius autem tumulo hoc rude carmen inſcriptum eſt.

Iuſtitiæ cultor, ſcelerumque acerrimus vltor
Pauperibus carus, nunquam dum vixit auarus,
Egregiis factis, & cladibus ante peractis
Inſignem bello laudem meruit, niſi fraudem
Sors mala ſtruxiſſet, crudeliter & periiſſet.

IOANNES ARCHIEPISCOPVS.

SIVE LIBER SEXTVS.

POST elatum Luchinum totius imperii ſumma ad IOANNEM archiepiſcopum germanum fratrem abſolutæ virtutis principem rediit: nam in omni eximiæ prudentiæ & perfectæ pietatis officio, moderataque regendi imperii diſciplina, Othoni maiori patruo par fuit, quum & ipſo cenſu generoſæ ſtirpis Matthæum patrem & magnitudine cõſtantis animi referret; nec Galeacio fratri de nobilitate liberalis ingenii, vel decore formæ, vel ſtudio promerẽdæ gratiæ quicquam concedere cenſeretur; & Actium perhumana illa, nuſquam tamen niſi graui, ad faciles aditus atque ſermones comitate, atque magnificentia operum facile ſuperaret, præclaraque clementiæ laude paucisſimis regum conceſſa, quæ Luchino vti nimis duro militarique, quanquam viro alioqui ſummo, defuit; omnium opinione potiretur. Is inito ſtatim principatu, nihil antiquius duxit quàm Galeacium & Barnabam ab exilio reuocare. Rediere illi Belgarum more brachato habitu ſicuti videre eſt in incolumi adhuc pictura, in templo diui Ioannis ad Conchã: Coſmæ & Damiano diuis tutelaribus votũ ſoluentes, præferenteſq. eximium bellicæ virtutis ſpecimen, quũ Belgicis atq. Britannicis bellis parta non

obſcura

obſcura laude, militaſſent. Nec multo poſt Ioannes propagandæ ſoboli firmandoque imperio validas finitimorum principum propinquitates præſtanti iudicio quæſiuit; ſic vt Blancam Sabaudiam Aymonis Allobrogum reguli filiam Galeacius vxorem duceret, & Beatrix Maſtini Scaligeri filia à faſtu ſuperbiſque moribus Reginæ cognomen adepta, Barnabæ matrimonio iungeretur, binaſque deinceps nuptias ſumptuoſis ludorum equeſtrium ſpectaculis celebraret. Cæterum Ioannes Liguſtici belli cauſam ſecutus, Murtham Genuenſium ducem adeo armis terruit, vt abdicato principatu, ſeſe ciuitatemque ad eius authoritatem contulerit, & præſidium prætoremque à Ioanne delectum acceperit. Sed non multo poſt defuncto Murtha, populus vti ſemper factioſus & mutandis conſiliis repentinus & leuis Valentem ducem creauit. Ea contumelia permotus Ioannes, arma parat & bellum indicit; quo periculo Ligures territi, vel ob id maximè, quòd tum magnis claſsibus cum Venetis & Catalanis contendentes, circa Sardiniam infeliciter conflixerant, ſupplices & opem implorantes ad priſtinam fidem rediere. Valens quoque ſuſcepto temere principatu ſe abdicare cogitur; Recipiturque Genuæ Gulielmus Pallauicinus, qui Reipublicæ præſit, cum præſidio equitum & peditum. Nec mora, Genuenſes nouam claſſem exornant Ioanne in eam delectos milites pecuniam & commeatum abunde conferente, addenteq. duodecim triremes ſuo ſumptu ſuoque milite, egregie inſtructas. Eam claſſem Paganus Auria præfectus, quum Viperæ inſignia in vexillis præferret ad Sphragiam Inſulam, quæ Sapientiæ nomen habet, contra Methonem, cum Venetis feliciter conflixit; deuictaque hoſtium claſſe, Nicolaus Piſanus qui Sardoo in mari cladem Liguribus intulerat, cum quinque milibus Venetorum militum captus, Genuam in triumphum ductus eſt. Genuēſes autem ſingulari ope Ioannis ſe victoria potitos grato animo confitentes, nouo decreto deditæ ciuitatis iura, quæ Ioannis morte finiebantur, ad Galeacium pariter & Barnabam tranſtulerunt, ita vt totius Liguriæ vrbes à Coruo Lunenſi promontorio ad Herculis Monæci portum imperio Vicecomitum ſubderentur. Per id quoque tempus Bononiam in poteſtatem redegit, Pepulus enim vir nobilitate opibuſque inſignis, qui patriæ libertatem inuaſerat, pontificiis oppugnatus armis, à Ioanne matura ope implorata, validiſque Inſubrum auxiliis egregie defenſus eo demum deſcendit, vt acceptis Crepacorio, Nouantulaq. caſtellis ac multo inſuper auro, patriam vendere quàm ſuſcepti principatus nomen tueri mallet. Bononia parta Ioannes finitimis terrori eſſe cœpit, vſqueadeo vt Florentini antiquæ iniuriæ & Veneti recentis acceptæ cladis memores pontificiis copiis vires adderent, initoque fœdere cum pontifice, confeſtim impetrarent, vt dirum illud religionis telūmter dicendis ſacris in Ioannē vibraretur. Sed Olegiano duce Bononiæ impoſito felicibus armis vrbem defendit, nec multo poſt per Guliermū Griſantem pontificis Legatū qui poſtea Vrbani Quinti nomine deſumpto

Pontifex factus eſt, quum is Mediolanum veniſſet tranſactum eſt, vt tanquàm beneficiario iure conceſſam à pontifice vrbem retineret, & quotannis ſexaginta pondo auri tributi nomine ſoluerentur. In Florentinos demum inteſtino malo laborantes, tamquam in veteres & recentes hoſtes arma vertit concitantibus Vbaldinis, Vbertiſq. & Pactiis exulibus; qui aucti viribus Tarlatorum & Caſaliorum, Aretii Cortonæq. principum, à Ioanne Antiſtite tāquam Gibellinæ factionis principe patronoq. certiſsimo opem aſsiduis precibus implorabant. Olegianus qui ex eadē Vicecomitum ortus familia ipſius Ioannis Antiſtitis filius putabatur, ab Olegioque, is ad Verbanum lacum pagus eſt, cognomen ferebat, è Bononia profectus Apenninum ſuperat, ac Sambucum vicum in Piſtorienſibus Alpibus capit, peruagatuſque montanum agrum ad oppugnandam Scarperiam ad duodecimum ab vrbe Florentia lapidem deſcendit. Erāt in exercitu ſupra ingentem peditum numerum, decem milia galeatorum equitum exules quoq. ab Arni valle armatis agreſtibus opportune in ſuburbanum agrum irrumpentes infenſis ſæuiſque animis tecta obuia crudeli incendio deformabant: quare mœſta & trepida ciuitas, vti viribus impar à ſociiſque deſerta, vel non æquam pacem appetebat. Nec Ioannes à pace abhorrebat, modo ſociis Gibellinarum partium honeſta conditione caueretur. Itaque proclamatis induciis indictus eſt locus Sergiano in oppido Lunenſis agri, quò conuenientibus totius Ethruriæ Vmbriæque legatis, querelæ omnes neglecti aut prætermiſsi iuris duob. diſceptatoribus Gulielmo Pallauicino pro Ioanne, & Carolo Strozza pro Florentinis deferrentur. Ferunt ſupra ſexaginta vrbium, illuſtriumque Regulorum legationes coiuiſſe, pacemque moderatis legibus ſingulis datam, ſumma quidem cum laude Ioannis, qui clementi ingenio, detrimenta belli innoxiis atque immerentibus illata populis peroſus, ſuſceptum bellum optima pace quàm cruenta victoria finire maluerit. Nec obiter prætermittendum videtur magnanimi Præſulis factum iter multa memorabile, quo pontificium ſummæ ſeueritatis imperium faceriſsimo obſequii genere magnificit, ſimul & eluſit. Paulò enim ante id tempus quum è pontifice expetentibus Florentinis Auenionem, ſub anathematis pœna citaretur, lætiſsima fronte reſpōdit ſe eò vti fidelem dictoq. parentem ſeruum deceret, inſtructa mature profectione, venturum: vt præſenti obſequio prouolutus ad pedes ſacroſanctum pontificem veneraretur. Cæterùm legatos præmiſit qui per omnes vrbis regiones ampliſsimas domos, perſoluta eius anni penſione conducerent ingentemque omnis generis commeatus copiam compararēt, qua numeroſus comitatus aleretur. Porro Quæſtor multa onuſtus pecunia, adeo in id profuſe operam intendit, vt & mirū in modum annona in foro creſceret & peregrini negocioſiq. homines ex omni Europa Auenionem ad pontificiam aulam confluētes nullum omnino tectum aut hoſpitium Inſubri omnia occupante vacuum reperirent, & propalam populus & inquilini

de

de annonæ caritate quererentur. Quibus vocibus permotus pontifex Mediolanenſes legatos cuncta prodige coëmentes vocat, cauſam quærit cur tantum commeatus accumulent, totque paſsim ampliſsimarum ædium hoſpitia inani ſumptu ad querelam publicam conducant? Legati ita parare ſe iuſſos à Ioanne præſule reſpondent, qui ſeptem milia armatorum equitum, totidemque peditum, præſidii & comitatus cauſa ſit adducturus. Intellexit illico pontifex quo rerum ſuarum periculo, Ioannes tantis inſtructus viribus foret expectandus; leniterque ſubridens tanti itineris laborem, præſuli tanquam occupato & præclare pontificii nominis ſtudioſo benigne ſe remittere, dixit. Legati autem quum dimitterentur, honeſtiſsimis viris virtutis nomine aut parum ditibus conductas domos gratuito conceſſerunt, ita vt commeatum quoque omnem, aut ſacratis Cœnobiis aut è Plebe miſeris & egentibus largirentur, tanta cũ laude vt nemo eſſet qui Ioannis cauſam non ſtudioſiſsime tueretur. Sed non multo poſt creſcente potentia, vt plerunque fit, inuidia virtutis & felicitatis comes pariter creuit, formidabilis enim vel amicis veteribusq. ſociis apparebat, vſqueadeo vt conſternati metu Aceſtini, Gonzagæ, Scaligerique principes, fœdus inter ſe percuterent; coactoque numeroſo exercitu caſtra foſsis aggeribusque vallata, prope Mutinam adorirentur, ſuſtinenteque impetum præſidio fortiter repulſi in Cremonenſem agrum cuncta vaſtantes irrumperent. Hæc caſtra muniti inſtar oppidi Ioannes aduerſus Regienſes conſtruxerat, videbaturq. inde non Regiũ modo ſed etiam Mutinã inuaſurus, vt à Bononia Placentiam ſuæ ditionis continuũ iter pararet. Hæc agitantem & ſeptimum regnantem annum Auguſto menſe concepta febris & lentis demum acceſsionibus producta in Septembrem, climacterico ætatis anno leniter extinxit. Conditus eſt marmoreo tumulo iuxta Othonem ante ſacrarium templi maximi, vbi hæc carmina rubro lapidi inciſa leguntur; quæ ex eius rudi ſæculi memoria ad iucundam ingeniorum æſtimationem præterire noluimus.

Quàm faſtus, quàm pompa leuis, quàm gloria mundi
Sit breuis, & fragilis humana potentia quàm ſit,
Collige ab exemplo qui tranſis, perlege, diſſer;
In ſpeculo ſpeculare meo lachrymabile carmen,
Qui ſim, qui fuerim licet, qui marmore claudor
Sanguine clarus eram, Vicecomes ſtirpe Ioannes.
Præſul eram, paſtorq́; fui, baculumq́; gerebam,

Nomine, nullus opes poſſidebat latius orbe
Imperio tituloq́ meo mihi Mediolam
Urbs ſubiecta fuit, Laudenſe ſolum, Placentia grata,
Aurea Parma, bona Bononia, pulcra Cremona,
Bergoma magna ſatis lapidoſis montibus altis,
Brixia magnipotens, Bobienſis terra, tribuſque
Eximiis dotata bonis Derthona vocata,
Cumarum tellus, nouaque Alexandria pinguis,
Et Uercellarum tellus, atque Nouaria, & Alba,
Aſt quoque cum caſtris Pedemontis iuſſa ſubibant,
Ianuamq́ ab antiquo quondam iam condita Iano
Dicitur, & vaſti narratur Ianua mundi,
Et Sauonenſis Rax, & loca plurima quæ nunc
Difficile eſt narrare mihi, mea iuſſa ſubibant;
Triſtia tota meum metuebant languida nomen;
Per me obſeſſa fuit populo Florentia plena,
Bellaq́ ſuſtinuit tellus Peruſina ſuperba
Et Piſa. & Sena timidum reuerenter honorem
Præſtabant, me metuebat Marchia tota.
Italiæ partes omnes timuere Ioannem.
Nunc me petra tenet, ſaxoque includor in iſto
Et lacerant vermes laniant mihi denique corpus,
Quid mihi diuitiæ, quid & alta palatia proſunt?
Cum mihi ſufficiat quòd paruo marmore claudor,

MATTHAEVS SECVNDVS

SIVE LIBER SEPTIMVS.

EX teſtamento Ioannis vniuerſum imperium equiſſima ratione trifariam diuiſum, tribus Stephani liberis ceſsit, ea conditione vt Mediolanum & Genua communis eſſent ditionis, ab vnoque tantum Prætore regerentur, quem pari iudicio delegiſſent. Reliquæ porro vrbes nobilioraque oppida à grauiſsimis Iureconſultis amicisque communib. fideliter æſtimata, digeſtaq. in tres portiones ſortem ex vrna ſequerētur. Matthæo Bononia obuenit, quæ ex ſolenni tranſactione quatuor vrbes tanquam ſua membra ſecum trahebat, Laudē ſcilicet Pompeiam, Placentiam, Parmam, & Bobium in Apennini vallib. ſitum, item Lucū & Maſſam Togatæ Galliæ, Pontemq; tremulum ſupra Macram amnem Apuanorū Ligurū caput, & Sancti Domini oppidum

quod in Aemilia via à Tarro amne ſeptem milibus paſſuum diſtat. Sed Matthæus nequaquam diu Bononia potitus eſt, Olegiano eius vrbis imperium occupante. Is enim ſub id tempus quo Ioannes Archiepiſcopus ſuprema tentatus valetudine decumbebat, cum rebellantibus Patritiis atque arma capientibus, in foro proſpere conflixerat; coniurationiſque principes captos ſecuri percuſſerat: in quibus nonnulli ex Blanchis, Gozadinis, Bentiuoliſque & Sabadinis fuerant. Poſt id factum quum ædificatam à Ioanne Antiſtite veterem arcem egregie permuniſſet, inuaſit eum libido arripiendi imperii, cuius ipſe præcipuus defenſor extitiſſet. Itaque fortuna nefariis cœptis aſpirante, Prætorem militareque præſidium Matthæi, inſigni compoſita fraude vrbe expulit, Bononienſeſque armis territos in nomen ſuum iurare coëgit. Erat Matthæus ingenio ciuili potius quàm militari, nec ideo ad vindicandam iniuriam parato; vtpote qui nihil ex magno auo, ſi ſpeciem corporis demeres, præter nomẽ referret; ignobili enim ocio delectatus nequaquam bellica laude ducebatur, eique ſummæ curæ ſummæque voluptati erant accipitres; atque ea omnis venatio quæ vel fœminas admittens prorſus ſine ſudore exercetur: has autem diurnas exercitationes, nocturnæ libidines excipiebant; quibus adeo intemperanter corpus atque animum efflœminauerat, vt inter duas ſæpe concubinas eneruatis viribus cubitãs, inſtillaret (vt Corius in hiſtoriis author eſt) muliebribus locis vnguenta peregrina, quibus intermortuæ veneris ſegnitiem prodigioſa titillatione ſuſcitaret. Per hunc modum fractis lateribus quum ad Seronum oppidum, vbi munitam pinnis domum ædificarat, medio itinere inter Mediolanum & Comum ſeceſsiſſet, diuturna febricula tabefactus interiit anno ſecundo poſt Ioannis patrui mortem; Valentina matre multis cum lachrymis à fratribus veneno ſublatum, vſqueadeo conſtanter aſſeuerante, vt Galeacio & Barnabæ diras imprecaretur. Matthæum enim ex ſermone quodam inuidiæ pleno apud fratres exitiale odium paraſſe referebat; quòd Creſcentiaco in vico, vbi auum obiiſſe retulimus, quum forte in cœna Galeacius & Barnabas, tanti imperii à maioribus conditi amplitudinem atque opulentiam laudarent, omniumque pulcherrimum fortunæ munus principatum eſſe faterentur; Matthæus incaute ſubiunxiſſet: id quidem ſine controuerſiã verum eſſe incomparabileq. videri, modo Principatus ſocio conſorteque careret; adeo vt non obſcure Ioannẽ patruum perſtrinxiſſe videretur, qui ſecus ac magnus auus feciſſet, non vnum, Galeacii primi, atque Actii exemplo; ſed tres ſimul iniquo iure diuiſi imperii hæredes ſcripſiſſet. Id dictum ſubamaro ſale ſcõmatiſque nomine prolatum, vſqueadeo in pectus fratrum alte deſcendit, vt ſequenti cœna ſuillos lũbos cuius obſonii Matthæus erat appetentiſsimus, toxico illitos appoſuerint. Duas habuit filias abſque vlla virili prole, ex Liliola Gonzaga, Philippi Mantuæ principis filia ſuſceptas, Catharinam ſcilicet & Vrſinam; hanc Balthaſari Puſterlæ patritio valde opulento; illam verò Vgolino

Gonzagæ bellica virtute illuſtri nuptui dedit. Tumulatus eſt ad Euſtorgii templum iuſtis exequiis à Serono Mediolanum vſque perductis, ſed ſepulchri marmorei honore tituloque Epitaphii caruit tanquam fratribus inuiſus,& nihil laudis à literatis promeritus, quos in ea turpi ſupinæ vitæ deſidia contempſiſſet.

GALEACIVS SECVNDVS.

SIVE LIBER OCTAVVS.

GALEACIO SECVNDO cuncta prope quæ expeti mortalibus poſſunt,cum naturæ,tum fortunæ rariſsima dona contigerunt,corporis enim dignitate & decore formæ lectiſsimos iuuenes ſupergreſſus, tum maxime ſeipſo celſior & pulchrior euadebat, quum nouo more comam aurei coloris promitteret, complicatamque ſæpe in tricas & nonnunquàm diffluentibus cincinnis per humeros expanſam reticulato pileolo, aut florea corona caſtigaret, id enim eum decebat alioqui lacteo colore atque ænea barba conſpicuum vti videre eſt ex multis eius imaginibus vnaque præſertim equeſtri thoracata, quæ Ticini in arce ad ſiniſtram porticum ſpectatur. Balthei militaris dignitatem Hieroſolymis promeruit, quum religionis cauſa Chriſti ſepulchrum inuiſurus in Iudæam nauigaſſet; Belgico item bello,non ſecus atque Otho familiæ princeps ſuperiore ſæculo in Syria Viperam, perpetuum gentis inſigne ipſe quoque proſtrato nobili Belga, nouum geſtamen inſigni aquæ & ignis argumento, tanquam opimum ſpolium retulit. Ex ipſa enim clypei pictura ardentes bini torres pendentibus totidem aquariis ſitulis,contrariæ poteſtatis facultatem exprimebant, vſque adeo ſpecioſo emblemate, vt id ad poſteros ipſoſque Sfortianos in Vicecomitum familiam adoptatos, manarit. A Carolo autem Quarto Cæſare qui Mediolanum aduenerat, ſolennibus codicillis rite confectis in Ciſalpinæ Galliæ atque Liguriæ imperio, Vicarius eſt appellatus,pari dignitatis beneficio fratri Barnabæ communicato, interque ſacra ſolennia Cæſar Ambroſiano in templo , vtriuſque filios quanquam planè pueros, militari baltheo cinxit, Ioannem ſcilicet Galeacium, qui demum totius imperii hæres potentia formidabili ſupra cæteros Italiæ principes euectus eſt, quum ex nomine nequaquam temere indito,duos ſummæ virtutis atque prudentiæ patruos referret, & Marcum Bernabæ, qui male auſpicatum infelicis patrui nomen ſortitus, ad frugem non peruenit. Cæſare itaque multa pecunia, magniſque muneribus iam donato, in Germaniam redeunte, multo certior quàm antea nominis authoritas amborum creuit, quæ demum perpetuo beneuolentiæ

ſtudio & fraterna charitate adeo ſtabilita eſt, vt concordibus animis vſque ad vitæ exitum quanquam diuiſo imperio regnarint, mutuiſque opibus bella geſſerint, communem eum ducentes hoſtem, qui in ipſorum alterum arma moliretur. Ea enim æquitate defuncti Matthæi fratris hæreditatem inter ſe diuiſerant, vt vrbem Mediolanum ab ortu Solis ad occaſum per regiones ducta linea partirentur, & in vrbe ſingulas arces ambo conderent, Galeacius ad Iouiam portam quæ Comum ducit; Barnabas ad Romanam; quòd huic Conchana domus, illi Actiana curia, ſicuti Matthæo antea Antiſtitis Ioannis ædes ſorte obueniſſent. Ceſſerat Barnabæ Bononia, quæ quum vehementibus armis repeteretur, Oleagianuſque pontificiis adiutus copiis ſtrenue reſiſteret, diuturni grauiſsimique belli cauſam præbuit: Nam plerique principes & cum his Florentini Piſanique quibus odio atque timori conſentientium fratrum opes erant, Conradum Landum Germanorum ducem & Marcoaldum cum Bohemis à Carolo Cæſare Piſis impoſitum, præbita in triplex ſtipendium ingenti pecunia, aduerſus Vicecomites concitabant, ea tempeſtate validæ externarum gentium manus, vt tum aiebant, fortunæ auſpiciis militantes, per Italiam prædabundo agmine vagabantur, hiſq. omnium regionum exules ſpe prædæ ſe commiſcebant. Itaque Landus & Marcoaldus mira celeritate confectis itineribus, in agrum Inſubrum peruolarunt, eorum aduentus cuncta ferro atque igne vaſtantium, magnam trepidationem Mediolanenſibus incuſsit, pertulere eas clades tantiſper Galeacius & Barnabas, donec accitæ vndique copiæ in vna caſtra cogerentur, nec multo poſt inſtructo exercitu contra hoſtes progreſsi ad Cãlæ auratæ pagum ſignis collatis conflixerunt, eo quidem euentu, vt Marcoaldo capto Landus ipſe poſt ſauciatus ferme toto eius exercitu cæſo captoq effugeret; in quo ſex milia equitum, quatuor peditum fuiſſe narrantur. Secundum eam victoriam Barnabas ad oppugnandam Bononiam profectus validiores quàm putarat hoſtes inueniens multis acceptis illatiſque detrimentis longo & difficili bello implicatur. nam Florentini, Piſani & Principes Ferrarienſis, Mantuanus, & Veronenſis, communicatis conſiliis cum Egidio Pontificis legato fœdus renouarant, ea mente vt defenſa Bononia duorum præpotentium fratrum vires non paterentur nimio plus creſcere; parte alia Ioannes Marchio Montisferrati à fœderatis incitatus, Galeacio graue bellum inferret; cum capta ex inſidiis Alba Pompeia, & Ticino vrbe prodentibus Guelphis occupata, Anglorum validam manũ in Italiam exciret. Ea gens ex Britannia inſula in continentem Galliæ tranſuecta, confectis Belgicis bellis in Prouinciam ſeſe effuderat ſtipendia & prædam paſsim quærens. Sed ea fuit Galeacii felicitas vt ab Anglis Albam reciperet, & Ticinum variis præliis fameq. perdomitum in poteſtatem redigeret, capto Buſſulario cucullato ſacerdote, qui nefariis cõcionibus Ticinenſem populum circumducẽs, miſeræ vrbis crudelis Tyrannus euaſerat. His rebus proſperè geſtis

Galeacius coactis vndique copiis Barnabæ vires attenuatas duobus aduerſis prælijs facile reſtituit. Quibus auctus vir acer & indomitus tanto impetu Bononienſium agrum populatus eſt, vt Olegianus deſperatis rebus, vrbem temere occupatam Egidio legato tradere cogeretur, Firmũ Piceni agri vrbem perfidioſæ pactionis præmium accipiens. Sed quum Barnabas iratus Egidio non ſecus atq. Olegiano nihil de belli apparatu remittendum arbitraretur, fœderatæ ciuitates ingentes copias, Vgolino Gonzaga Imperatore in agrum Inſubrum miſerunt, rati Barnabam fraterno periculo adductum Bononienſi agro detrahi, & trans Padum reuocari poſſe. Sed Barnabas Vgolinum traiecto Pado, & Nouaria capta magnam perturbationem Galeacii reb. afferentem, parib. belli artibus auertit. infecto enim exercitu Mantuanorum fines ingreſſus perruptoque Serrallio quæ eſt munitio ab amne Pado ad Mutinam perpetuis aggeribus ſuburbanum agrum complectens, Mantuanos duce præſidióque nudatos adeo perculit, vt Vgolinus vel in ipſo felici ſperatæ ingentis victoriæ curſu, de Imperio ſalutéque ciuium ſuorum magnopere ſollicitus, pacem petere cogeretur, cognationémque nouo fœdere confirmaret. Eo modo pace parta & Barnaba nihilo ſecius pertinaci ſtudio Bononiæ principatum tanquam ſibi fraude ereptum validis armis repetente, Galeacius externas affinitates, decoras quidem regio faſtu, ſed ſibi & poſteris damnoſas & ferè exitiales quæſiuit, Iſabella ſcilicet Caroli Galliæ regis ſorore Ioanni Galeacio filio expetita, Leonatóque Clarentio Britãniæ regis filio in generum adſcito, huic enim ex nuptiis Violantis quum ducenta milia aureorum nummûm dotis nomine recepiſſet. Mons etiam Regalis atque Alba Pompeia vrbes ceſſerunt. Iſabella autem quæ Mediolanum venerat vſqueadeo ſocero grauis fuit, vt ducentis milibus aureorum conſtiterit, quanquam Virtutis oppidi ditio, honeſtiſsimæque appellationis titulus, nouo ſponſo nomine dotis acceſsiſſet. Leonati porrò aduentu tantæ opes admirabili liberalitate profuſæ ſunt, cum & nuptiale epulum daret & equeſtres ederet ludos, & Britãnos ex generi comitatu ſupra ducentos eximiis donis adornaret vt opulentiſsimorum regum ſplendorem ſuperaſſe cenſeretur. In conuiuio enim in quo Franciſcus Petrarcha inter principes conuiuas diſcubuit, ſingulos ferculorum miſſus, qui ſupra triginta fuere, totidem inuſitatæ magnificentiæ munera ſequebantur, ea omnia Ioannes Galeacius delectæ iuuentutis princeps, ad menſam perducens Leonato obtulit. Fuere in vno tantum miſſu ſeptuaginta equi inſignes argenteis & ſericis ephippiis ſtrati, In aliis vero vaſa argenta, hierofalcones, venatici canes, equeſtria arma, nobiles loricæ, ſolidóque ferro ſplendidi thoraces, galeæque item & caſsides præaltis conis exornatæ, indumenta margaritis picta, balthei militares, poſtremo præſtantes aliquot gemmæ aureis emblematibus inſertæ, & aureæ purpureæque telæ ad viriles veſtes vis ingens. Is porrò conuiuii apparatus fuit vt relatæ à menſa dapes, decem milibus

milibus hominum abunde ſufficerent. Sed non multo poſt Leonatus quum nouæ nuptæ operam daret tempeſtiuiſque conuiuiis ad patrui moris diſciplinam, alieni cœli ignarus intemperantius vteretur, ad Albam morbo conſumptus interiit; Violãtes demum Othoni Marchioni Montisferrati, nuptui data eſt, ſed nihilo felicioribus auſpiciis, quum Otho in montibus Parmenſium ab agreſti agaſone confoſſus ignobili fato perierit. Cæterùm Galeacius diu antea ſæuiſsimis articulorum doloribus iactatus, quum filius præalta indole militaris Imperii munia capeſsẽs Aſta recepta, Vercelliſque defenſis Subalpinum bellum feliciſsime confeciſſet, in ſupremum incidit morbum, Noniſque Sextilibus defunctus eſt, anno à partu Virginis ſeptuageſimo octauo ſupra Milleſimum & treceteſimum, vitæ quinquageſimo nono, Imperii autem vigeſimo ſecundo. Delectatus eſt in toto vitæ curſu, quum ex bellicis occupationibus ſubciſiua ocia furaretur, nobilioribus literis, hiſtoriiſque præſertim; habuitque in honore præſtantibus diſciplinarum omnium & nobilium artium ſtudiis inſignes, ex hiſque præcipuè Franciſcum Petrarcham amœna ingenii fertilitate florentem, cuius hortatu bibliothecam cõdiderat, quum munere beneficióque Caroli Cæſaris Ticini celebre Gymnaſium inſtituiſſet. In puniendis reis etiam ſi natura plane lenis & exorabilis videretur, ita clementiam cum ſeueritate miſcebat, vt præſcriptas leges nõ temere præteriret. Magno autem incorruptæ iuſticiæ, exemplo fuit Picardonus Vaſallius è Vercellis in furca latronum more ſtrangulatus. Hunc Belgici exilii comitem, proptereáque ex humili fortuna ad præfecturam ærarii prouectum, indeque ſæui prædonis more, nullo metu pudoréue immenſas opes congerẽtem repetundarum & peculatus reum populus fecerat, iudiceſque damnarant, ita vt princeps nihil omnino ex damnati bonis neque in fiſcum neque in ærarium ſe reducturum teſtaretur, liberéque reſponderet ſibi lege agendum videri, atque eo quidem ſeuerius, quòd ſupra furti noxam grauioris flagitii nomen ferret, quando mortalium ingratiſsimus fuiſſet. Nimia quoque & penè crudeli ſeueritate in prætorem ad vicum Iriæ animaduertit, quòd præſcriptos ex indice quoſdam exules factioſos atque ſicarios perſequi, captoſque ſtatim laqueo necare iuſſus propinquorum precibus, pœnam tam diu ſuſpenderat, donec Ticini princeps adiretur: ex ea enim cunctatione Galeacius quod iure actum credebat, amicis ſupplicantibus facile damnatorum vitam quidem conceſsit, ſed mox prætor tanquam officii oblitus ſontibus ſeruatis, atq. ante carceres inſpectantibus, ſecuri ictus eſt. Sumptuoſo autem ædificandi ſtudio, magnificiſque operibus Romanæ potentiæ monumenta luculenter imitatus, Mediolani arcem Portæ Iouis mira celeritate conſtruxit, quum antea è regione templi maximi, anteriorem curiam vaſtis porticibus atque cœnaculis & media latiſsima area ad equeſtres ludos admirandam Actianis ædibus adiunxiſſet. Pontem verò lapideum Ticino amni Papiæ impoſuit, mirabilis ſtructuræ, cum

perpetuæ contignationis tectum aduerſus Soles & pluuias, ſuſtinentibus ab vtroque podio ſiliceis columnis ſuperinduceret,& vtraque pontis capita ſingulis propugnaculis muniret: arx demum in ſupercilio decliuis vrbis ad boream extructa, condecoratáque eximiis picturis ita ſpectantium oculos ad admirationem conuertit, vt Petrarcha nihil adulatus Galeacium, eo incomparabili ædificio quum cæteris operibus maximos Europæ reges anteiret, ſeipſum ſuperaſſe perſcripſerit; ſpatium enim quadratæ formæ ducentorum ferè ſtadiorum perpetuo muro circumplexus, opportunum, ad omne genus venationis addiderat, fundis nonnunquam antiquis poſſeſſoribus iniquo pretio ademptis vſqueadeo impotenter, vt Bartholus è Xyſta familia quum paterno agro pelleretur iniuriam fruſtra deprecatus, equitanti Galeacio ventrem cultello perfoderit, leui quidem inflicto vulnere, quod magno caſu in ipſam balthei fibulam cuſpis incidiſſet. Cæterùm in fronte arcis ſupra portam ad viridaria perducentem hoc vel rude carmen in marmorea tabula legebatur, antea quàm tormentis Gallicis ea muri pars cum inſcriptione perfracta concideret, extabant & lata inſignia gentilitiæ Viperæ inſculpta ſcuto vti moris eſt ſuperſtante galea cum frondoſo cono ad ſimilitudinem eius qua in prælijs vti erat ſolitus. Id autem eo libentius ne periret appoſuimus, quòd Galeacius temporario ligneóque tumulo conditus, dum ad nobile ſepulcrum ſero marmora pararentur; Epitaphio caruit.

Hac Galea Galeaz caſtrum defendit & vrbem,
Et ferus oppoſitos violenter comprimit hoſtes,
Inque fugam vertit timidam mucrone potenti,
Tractabitque ſuos vt fratres frater amicos
Et ſibi ſubiectos cultu pietatis, & omnes
Defendit Populos, ſibi quos Diuina poteſtas
Credidit, & longam dabit his per tempora pacem
Præ cunctiſque piam mens eſt ſeruare Papiam.

B A R N A B A S.

SIVE LIBER NONVS.

BARNABAS materni aui nomen tulit, eo quidem euentu, vt ab Auria gente naualibus victoriis inclyta, atque innatæ virtutis nomine maxime ſuperba, feroces atque indomitos ſpiritus accepiſſe diceretur. imperioſus enim immitis & aſper euaſerat, plane maiores Aurias æmulatus, Brancham Paganum, Lambam, & Lucianum, qui iuxta rei naualis diſciplinam naturali conditione prædurat atque atrocem, cruentis exercitati præliis crudeles apparuiſſent. Sed

qui

qui tantopere ſeuerus exiſtimari poterat infracto quodam corporis atque animi vigore, vti ſemper armatus atq.auide pugnax, vnaque ea quæ cuncta vitia præclare contegit, & ſtudia militum parat, inſigni liberalitate, cæteris eius ætatis ducibus præcellebat. In toto vitæ curſu, quum bella continenter gereret nunquàm conquieuit, quòd bella ex bellis ſererentur, neque pax ſtabilis neque induciæ diu vigerent,inter ſuſpectantes atque hoſtilia ex obliquo molientes. Id enim vnum ei non iniquæ ambitionis, verùm maxime odioſæ pertinaciæ conſilium fuit, vt Bononiam Olegiani perfidia ſibi ereptam interceptámque demum fraude Egidii Legati, in poteſtatem redigeret. Qua ſi ſemel potiretur, Florentini, Lucenſes, Piſani & vicini principes nequaquam diu ſe tutos fore pro uidebant. Factum eſt ex ea contentione vt cum pontifice coniurarent, coniunctiſque maximis viribus pellendos excindendoſque Vicecomites arbitrarentur, propterea conducti ſunt communi ære in Italiam Angli & Britones ex Armorico Oceano, Hiſpaníque Albornocio duce, & Hungari demum ex Pannonia Simone præfecto & poſtremo iterum accitus in Italiam Carolus Quartus imperator. Sed bellum varia fortuna vtrinque geſtum eum finem habuit, vt Barnabas non longe à Bononia ad Raphaelis templum profligatus victuſque iterum ad Guaſtallam, detrimenta accepta nouis victoriis ingenti animo reſarciret. Nauali enim certamine in Pado infra Vitellianam hoſtes ſuperarat, conſtructaque inſigni munitione ad Burgum fortem ita locum aduerſus præſentem Cæſarem defenderat; vt perruptis demum Padanis aggeribus, totum pene profluentem in Mantuanos agros effunderet. Quibus detrimentis illatis, omnibuſque iam plane feſsis, & pecunia exhauſtis, neceſſaria pax, ſed non plane ſtabilis cum pontifice cæteriſque fœderatis facta eſt, non abnuente Carolo, qui, Arioniſto Baioario Vindeliciæ Regulo Barnabæ propinquo interprete: quum belli tedio in Germaniam vocaretur, accepta pecunia & confirmata vetere cum Vicecomitibus amicitia non multo poſt domum rediit,ſic vt ab ea pace Barnabas tota ſpe recuperandæ Bononiæ decidiſſe videretur. verùm eo minore cum dolore, quòd ad ſolatium irriti conatus Regium Lepidi à Feltrino Gonzaga præſenti pecunia coëmptum in poteſtatem redegiſſet.Incredibile dictu eſt quãtum vtrique fratrum appetita oppugnatáque Bononia conſtiterit, quæ nouem bella ex hiſdem cauſis rediuiua, cum ſummo amittendi imperii periculo paucis annis adduxerat. Ferunt enim in bellicos ſumptus, ſupra trecentas myriadas ſignati auri expenſas;ita vt mirum videri poſsit tantas pecunias ex vrbibus imperio ſubiectis imperari atque exigi potuiſſe, quum ambos fratres pari atque inſatiabili mutuæ æmulationis libidine ad inſaniam ædificantes, multo maiorem pecuniam in calcem & lateres contuliſſe videamus. Inter nobilia opera Barnabæ præſtãtiſsimum fuit Tritianæ arcis pons admirabili fornicis ſtructura amni Abduæ impoſitus, vſque adeo in altum exurgens, vt tribus ſuperædificatis tranſi-

toriis aditibus, infimo currus cum machinis & impedimentis, medio equites, ſummo peditatum vno tempore tranſmitteret. Conſtruxit quoque arcem ad Romanam portam quæ Conchanæ domui iungebatur ponte penſili ſupra tecta priuatarum ædium perducto, inſtar longiſsimæ porticus, cuius adhuc aliquot interciſa membra, ſupra Craſſorum domos ſpectantur. Brixiæ arcem condidit, quæ ex molli cliuo vrbi imminet. In ſuburbanis autem Modoëtiam, maiorum opus luculenter imitatus, ad Lambri amnis ripas Melenniano in vico domum peramplam munitæ arci perſimilem cum latericio ponte conſtruxit, & quod egregiæ pietatis opus adhuc extat, laxos carceres Mediolani inſtituit, in quo egeſtatis vltimæ debitoribus & extra capitalem pœnam damnatis alimenta gratuita præbentur. Sed vel immenſas ærarii diuitias vni dotales ſumptus exhaurire facile potuerunt, quum numeroſam prolem nobiliſsimis Europæ principum domibus insereret. Viridem enim Leopoldo Auſtrio Norici regulo, Thadeam Stephano, Magdalenam Federico Baioariis Vindeliciæ principibus, Valentinam Federico Cypri regi collocauit; quum Agnetem Franciſco Gonzagæ, Catharinam Ioanni Galeacio fratris filio, Antoniam & Angleſiam Conrado & Federico Virtembergenſibus Sueuiæ regulis nuptui dediſſet, Lucia ſubinde Edemundo Britanniæ regis filio tradita, vt in remoto etiam Oceano ſobolem propagaret. Ex filiabus autem nequaquam ex Regina vxore ſuſceptis, generoſos ſibi adſciuit, bellica virtute clariſsimos quum Ioanni Aucutho Britanno Donninia, Lucia Lando Germano ad Brigantinum lacum illuſtri traderetur. Quarum omnium dotes cum luculento mundi muliebris apparatu, vicies centena millia aureorum exceſsiſſe conſtat. Nec tot ſumptus tamque immodici Barnabam deterrebant, vt quicquam de ſplendore vitæ remitteret, quin filios diuerſis magnis in domibus cum frequenti & liberaliter ornata familia alendos arbitraretur. Erant legitimæ prolis Marcus, Ludouicus, Rudulphus, Carolus, & Maſtinus, quibus imperii vrbes atque oppida per æquas partes diuiſerat, quum totidem ex damnato coitu ſuſceptis, latifundia & domos honeſtoſque reditus, donationis iure tribuiſſet. Erant ii Ambroſius, Euſtorgius, Palamedes, Lancelotus, & Sacramorus, cuius ſtirpis ſe eſſe fatentur ii Vicecomites qui præcipuam nobilitatem à Matthæo Magno repetunt, quum legitima ſoboles in Philippo principe defecerit: ex his autem Ambroſius tanta militaris ingenii indole ſupra cæteros omnes emicuit, vt eo duce Britaniſque militibus præfecto, Barnabas cum Romano Pontifice, Ioannaque Apuliæ Regina, Florentiniſque item atque Liguribus vario euentu bella geſſerit. Sed Ambroſius in Bergomatum montibus quum auide rebelles perſequeretur, præceps datus in inſidias, ab agreſtibus eſt interfectus, tanto patris dolore, vt montani vindicante irato patre ſupremæ cladis pœnam ſubierint. Cæterùm hæc diuiſi imperii ſortitio eum habuit euentum, vt vnuſquiſque eorum dolore nimis anguſtæ ditionis, Ioanni

Ioanni Galeacio patrueli multo opulentioris imperii fortunam inuiderent & de eo cuncti ſæpe contemptim & criminoſe loquerentur. Regina ſiquidem mater ambitioſa ſuperbaque mulier iuuenes ſuopte ingenio elatos & ſupra cenſum ſumptuoſos quotidianis ſermonibus impulerat, vt immoderata percuperent, audendoque, & moliendo aliquod inſigne facinus, ad præalta, vti generoſos deceret, aſpirare condiſcerent, ſicut non obſcure indicare videretur ſublato patruele, hoſte verius quàm propinquo, ipſos confeſtim ex opulenta hæreditate potentes & planè beatos euaſuros. Cæterùm non multo poſt Regina fato functa Barnabas cum liberis eadem ſpectare cœpit, vtpote qui tot filios ærario ſuo graues prætenui atque ob id infirma ditionis conditione regnaturos proſpiceret. Sed dum ſceleſta conſilia miſcet & diri odii cogitationes extendit, Ioanni Galeacio cuncta produntur. Is graui callidoque ingenio: audita explorataque diſsimulat, & aduerſus inſidias ſeſe domi & foris præmunit intimi officii miniſteria coarctat: abdicatoque luxu menſam certis dapibus aſtringit: cuſtodiam verò corporis ex fidis veteranis adauget: nec arcis limine pedem effert: niſi explorato præeuntibus ſcilicet armatorum turmis, & prætoria cohorte circumfuſa; ante omnia porrò ad ſtruendum ex longinquo dolum ſuburbana templa ſupplicabundus ſæpe inuiſens conceptæ religionis, & demiſsi pauentiſque animi ſigna præbet. Quibus artibus vſqueadeo in contemptum venit, vt nihil virile, vel ab aſtuto patruo ſene cogitare putaretur, & patrueles nonnunquam dictarent aliquanto eum opimo ſacerdotio quàm tanto imperio digniorem videri. Itaque communicato cum paucis conſilio, edicens ſe Mariæ virginis templum quod eſt in monte ſupra Vareſium oppidum multis miraculis atque donariis venerabile, ſoluendi voti cauſa profecturum, è Ticino Mediolanum contendit. Nec differt Barnabas quin venienti honoris cauſa occurrat, quanquam improuiſo aduentu perturbatus pudore metum vincente paulūlum cunctaretur. Nec multo poſt Vercellenſi porta prodeuntem dato ſigno armati equites inermem & mula vectum comprehendunt & in proximam Portæ Iouis arcem cum Marco atque Rodulpho filiis deducunt. At Ioannes Galeacius continenter armata agmina in vrbem introducit, domoſque capti fratris tanquam hoſtis ad excitandam plebem, opportuno aſtu diripiendas populo præbet, fit maximus in vrbe tumultus punctóque temporis memorabili fortunæ ludibrio tantæ opes euertuntur, nec quiſquam omnino repertus eſt qui opem ferret, quum amici pariter atque hoſtes in opulentiſsimæ gazæ aceruos auide graſſarentur, & maledictis Barnabam vti crudelem Tyrannum inceſſerent; nec in ea licentia publicanos & quæſtores vti populo inuiſos vllæ vel in ſterquiliniis latebræ diu tegunt, arx quoque ipſa attonitis cuſtodibus paucas poſt horas deditur, è qua ſeptem plauſtra elaborato argento & pretioſa ſuppellectile onuſta ſignatæque item aureæ monetæ ſeptingenta milia educta fuiſſe referuntur. Nec tanta calamitas

prodigio caruit, domus enim Palatina ſeptimo die ante cladem adeo vehementer de cœlo tacta eſt, vt intimi cubiculi periſtromata deflagrarent & Viperæ marmoreæ faſtigio ſuperſtantes fulmine frangerentur, vates quoque domeſticus cognomento Medicina vt Nonas Maias eo anno trium ſyderum coitu infauſtas caueret, multò antè prædixerat, & tum in fata ſua properantem retentare fuerat conatus, occulta enim vis fati tum maxime vrgebat, quum miſero mentis arbitrium eriperet. Euaſerat paulò antè Barnabas ad inexpiabile odium populi, ſeipſo acerbior & ſeuior, durum & atrox eius ingenium, ſenecta nihil molliente, quippe qui inopia rapax, infamis auaritiæ nomen immani crudelitate cumularet. nam præter perpetua inclementer imperatæ atque exactæ pecuniæ detrimenta illata Populis, noua etiam atque atrociſsima lege promulgata, inquiri comprehendíque eos iuſſerat, qui quinquennio antè contra vetus edictum apros occidiſſent; aut ex his vel in aliena menſa comediſſent, vſqueadeo inexorabili damnatione, vt ſupra centum ex miſeris agricolis laqueo ſuſpenderentur, reliqui vniuerſa ſubſtantia mulctati exilio ſolum verterent. diuiſerat enim per Pagos venationibus opportunos multa milia venaticorum canum grauiſsimo incolarum ſumptu alenda curandáque quum vicatim per familias diſtribuerentur, & præfecti venatorio apparatui multis cum miniſtris paſsim regiones circuirent tremendo ſuperbæ cenſuræ inſtituto ſingulos canes ex indicis volumine inſpectantes, vt inſolenti iudicio quos vellent verberibus pecuniáque punirent, quum pari mulcta damnarentur qui ſtrigoſos & graciles tanquàm inedia maligne eneruatos, & contra obeſos tanquàm nimia pinguedine inertes factos, aut impexis villis male curatos produxiſſent. At Barnabas in Tritianam arcem ab ſe ædificatam deductus, ſeptimo carceris menſe quum regnaſſet annos triginta, vixiſſet ſexaginta ſex, veneno faſellis indito, vt fama tum fuit, extinguitur, eo quidem æquiore animo tolerata calamitate, quòd in manibus Donniniæ Porræ adamatæ antea concubinæ, in ipſa extrema vitæ ſorte non plane miſer expirarit. Hæc Ioannis Aucuthi Britanni ſocrus fuit, quæ calamitatis vltro conſors ſupremum in tantis ærumnis miſero ſeni ſolamen attulerat. Cadauer Mediolani Conchano in templo tumulatum eſt, ſtatua equeſtri ex marmore Lunenſi, uperſtante in eo ipſo armorum cultu expreſsique oris habitu, quo bella geſſerat, nullo tamen epigrammate addito, quum iuxta cubans Regina vxor marmoreo ſepulchro tale carmen meruiſſet.

Italiæ ſplendor Ligurum Regina Beatrix
Hic animam Chriſto reddidit oſſa ſuo,
Quæ fuit in toto rerum pulcherrima mundo
Et decor, & ſanctæ forma pudicitiæ,
Laurea virtutum, flos morum, pacis origo,
Nobilibus requies, ciuibus alma quies.

Quam

Quam patris extollunt Maſtini geſta potentis,
Veronæ nuptam magnificique Canis,
Barnabas armipotens Vicecomes gloria Regum
Naturæ pretium conſpicuúmque decus,
Qui Mediolani frenos, & lora ſuperba
Temperat Auſoniæ, quem timet omne latus
Hac conſorte thori felix conſorte laborum
Exegit longa proſperitate dies
Hanc deus elegit ſecum periturus & inde
Spiritus æthereis regnat in arce Poli.

IOANNES GALEACIVS,

SIVE LIBER DECIMVS.

IN IOANNE GALEACIO à primis ſtatim pueritiæ initiis, vſqueadeo mira grauitatis atque prudentiæ ſpecies enituit, quum in eo ſupra captum eius ætatis, ſolertia, iudicium memoriáque vigerent, vt eum plerique ex ratione phyſica citiſsime moriturum crederent, neque vnquam tantas præcocis eius ingenii dotes ad opimæ frugis maturitatem peruenturas arbitrarētur. Ferūt enim ſicuti in Petrarchæ vita legimus Galeacium patrem quum ex conſuetudine conſilium aduocaſſet, multíque inſignes togati viri in intimum conclaue admiſsi conſediſſent, à puero tum forte intentis oculis procerum ora atque habitum contemplante per iocum quæſiuiſſe, quis nam ſibi ex eo numero ſapientior videretur, tum vero puerum qui tum erat fere quinquennis ſuſpenſo vultu conſideratis ſingulis, demum acceſsiſſe ad Petrarcham quem nunquam antea viderat, & blande arrepta toga eum oraſſe, vt ſe ad patris ſellam ſeſſum perduci pateretur; ſtatimque magnum cum admiratione omnibus riſum obortum quòd puer perſpicaci iudicio omnium longe clariſsimum ea tempeſtate poëtam delegiſſet. Nec eum per omnes ætatis gradus ſumma cura à lectiſsimis præceptoribus atque nutriciis educatum, quin in eundem iudicii morúmq. tenorem incumberet, natura deſtituit. à pueritia enim ad integram ætatem prouectum in tanta actionū varietate tale ſemper ingenii ſpecimen edebat, vt eius opinionem naturæ præſidio firmatam corroboratámq. multa hiſtoriarum lectione, atq. vſu rerū, nemo falleret atq. omnia vel plane fortuita præſentiēs conſilio Fortunā regere videretur. Nec id hercle mirum erat quum inueterata cōſuetudine multū ipſe ſolus deambulando meditari, cum peritiſsimis in omni negocio deliberare, exempla rerum ex annalib. repetere, inſtitura maiorū

quæ euentus belli comprobaſſet, diligenter imitari eſſet ſolitus. Nullæ enim eum voluptates venationis aut aucupii, nō aleæ ludus, non illecebræ muliebres, non ſannionum aut ſcurrarum fabulæ à negociis auocabant, exercebat corpus modice ad rationem tuendæ valetudinis, animum remittebat eruditorum colloquiis & frequēti lectione, ſecretiſq. item commentationib. ad iuſtitiam pietatemq. reuocatis. Conduxerat liberalibus ſtipendiis omnium diſciplinarum profeſſores, qui in Gymnaſio Ticinenſi à patre condito iuuentutem docerent. Bibliothecam porro, erecto iuxta delubro in quo diuorum & martyrum reliquiæ pretioſis diſtinctæ loculis ſeruabantur rariſsimis codicibus referſerat. Ex ordine profitētium celeberrimi tum fuere, qui monumenta ingenii poſteris reliquerunt, in iure ciuili Baldus, & duo Raphaëles, Fulgoſius atq. Comenſis, & Segnorolus Amadeus. In philoſophia Vgo Senēſis, & Blaſius Pelacanis à Parma, cuius etiam extant in Aſtronomicis, diſciplináque optices ſubtiliſſimæ quæſtiones; Tres quoque medici, Marſilius à Sancta ſophia, Syllanus Niger, & Antonius Vacca, quorum commentarii in Scholis hodie præleguntur. In tradendis autē Græcæ linguæ præceptis eminebat Emanuel Chryſoloras Byzātius. Sed ſupra Doctores omnium diſciplinarum erat conſpicuus Petrus Philargus Cretenſis, ſacrarum literarum interpres, qui poſtea Pontifex euaſit & Alexander Quintus eſt appellatus. Ex hoc præſertim lectiſsimo genere hominum, & ex his qui vſu rerū & prudentia valerent conſiliarios vberrimis honeſtatos ſtipendiis aſciuerat, vt non planè mirum videri poſſet, poſtquam ipſe illuſtri iudicio polleret, ſi in conſilio exactiſsime deliberata diſcuſſaque, ex voto plerunque felix euentus ſequeretur. Cuncta ſub eo officia quæ tanti imperii adminiſtrationem reſpicerent, admirabili ordine conſtabant, nihil enim in toto humanarum rerum negocio, domi & foris ipſo ordine eſſe præſtantius diſſerere erat ſolitus; quo vno & ipſa in primis res militaris, & actio ciuilis omnis, & domeſtica diſciplina, veluti certiſsima compage regerentur. Imperia autem iuſſáque in maximis minimiſque rebus de ſcripto exibant, & rerum omniū ſumptuariæ rationes, ampliſsimis codicibus mandabantur; ex quibus miniſtrorum fidem & diligentiam exigebat, & per cenſores quidem ſpectatæ probitatis, qui ſingula pro meritis ad pœnam & præmium reuocarent. Erant autem in eius aula infiniti prope librarii, amanuēſes, atque notarii, qui per ſingula officia rationum præfectis operam nauarent, tanta cura religionéque, vt non modò totius imperii vrbiumque ſtati redditus, & cuſtodiarum ſumptus, ſed ſi quid in publica ludorum ſpectacula impenderetur, & quot fercula ſigillatim in ſolennibus conuiuiis venirent, & quid claris hoſpitibus donaretur, ad exemplum atque ad memoriam ſcriberentur. Vidimus in archiuorum eius armariis, admirandos codices in membranis, qui in ſingulos annos ducum & præfectorum veteranorúmque militum nomina, ſingulorúmque ſtipendia, & alarum ac turmarum indices continebant; deſcriptáque item

exem

exempla literarum, quæ in grauiſsimis gerendi belli & conficiendæ pacis negociis, aut ipſe ad principes ſcripſiſſet; aut ab illis accepiſſet; vt ſi-quis iuſtam hiſtoriam condere velit, non aliunde vberiorem certiorémque materiam deſideret; quando ex his bellorum cauſæ, conſilia, & rerum geſtarum euentus facillime deprehenduntur. Apud patrem patruúmque Barnabam Germanorum & Britannorum aduentu rudimentum militiæ poſuit, nec multo poſt quum vigeſimum tertium ætatis annum impleſſet, à patre commentitio nomine emancipatus eſt, in patrimonii partem Nouaria, Vercellis, Aſta, Alexandriáque ei traditis, vt inde Othoni Montisferrati Regulo ſemper hoſti, nec vnquam quieto, diſsimulante patre arma inferret. Sed dum in eo bello verſaretur, prodentibus Guelphis Vercellas amiſit. Allobrogum enim Regulus, quanquam ei eſſet auunculus, & Fliſci Ligures periculi ſui admoniti, Othonis ſibi finitimi iniurias defendebant; acciuerántque auxilia Pontificiarum copiarum, arcémque Ioannis Galeacii præſidio cuſtoditam circunuallarant, vſqueadeo validis circumpoſitis ſtationibus, vt Ioannes Galeacius non ſemel obſeſſo præſidio, opem ferre conatus, quòd hoſtes caſtra caſtris contuliſſent, plane circumuentus obſideretur; tandémque præſidium vrgente fame & deſperato commeatu ex conditione arcem dederet. Sed aliquanto infelicius Britannorum aduentu, arma tractauit, nam à Ioanne Aucutho Britannorum clariſsimo duce qui ab amicitia Barnabæ diſcedens, Pontifici & Florentinis adhæſerat, in Brixiano agro acie victus profligatuſque eſt, vſqueadeo graui accepto detrimento vt eius duces ferme omnes cum vexillis caperentur, & ipſe celeri fuga, è manibus hoſtium ægrè ſeſe eriperet. Ab his infauſtis ſuſceptæ militiæ initiis, quum ſatis ſuperque cum virtutis, tum fortunæ ſuæ periculum feciſſe videretur, mortuo patre per legatos bella gerere conſtituit, quòd vnicus patris hæres extra infeſti Martis diſcrimina ſibi omnino parcendum, alienáque virtute quæ pecuniæ mercede pararetur, ſubeundam præliorum aleam exiſtimabat; rebatúrque vti natura cautus exactéque prudens, & vti mox apparuit, conſilio quàm manu validior, ſe domi quàm foris feliciorem euaſurum; pollicentibus præſertim ex genitura Mathematicis maximas opes, adauctum imperium, hoſtium calamitates, ſummámque gloriam ſi armorum pericula deuitaret. Neque fatidici vates aut ipſe naturæ Genius, humanæ voluntatis arbiter, fidem fefellerunt. Paucis enim annis admirabiles adeptus victorias, ita inimicos perdidit, cæcidit hoſtes, imperii fines protulit, vt arridentis fortunæ fiducia ſubnixus, totius Italiæ regnum affectaret. Iam enim eum Ladiſlaus Cæſar, nouo honoris titulo honeſtarat, quum ex ſolennibus codicillis primum Mediolani Ducem, ſceptro pileóque eius dignitatis inſignibus, per Legatos tranſmiſsis appellaſſet. Formidandæ ambitioſi Principis erant opes, & quòd longe omnium ampliſsimæ, & quòd vltra ſummam prudentiam veterano milite, ſtre-

nuiſque & præclare fortunatis Ducibus niterentur. Scaligeris Veronam atque Vincentiam ademerat, Carrarienſibus verò Patauium, Franciſco ſeniore in Modoëtianum carcerem coniecto; præterea Taruiſium, Feltrium, Bellunum, montanáque oppida cum Tridento in poteſtatem redegerat. Peruſini & Aſsiſiates ad eum à pontifice defecerant, Senenſes tedio incertæ libertatis, ad eius authoritatem, finitimos Piſanos ſecuti, ſe contulerant; quum nec Lucenſes imperium eius abnuerent: Propterea Florentini non obſcuro perculſi metu, potentiſsimi hominis vim ſuſpectantes ei vndique circummiſsis per omnem Europam legationibus, graue bellum concitabant, Roberto præſertim Cæſare in Italiam excito, & Gallis duce Armeniaco cis Alpes perductis. Sed eos externarum gentium conatus ita ſuſtinuit, vt Gallos virtute Iacobi Vermii ad Alexandriam ingenti pugna ſuperatos, interfecto duce deleuerit, Cæſarémque à Brixianis alpibus ſe demittere auſum, oppoſito Facinio Cane, primas Germanorum alas profligante, in Germaniam retruſerit. Exinde ad vindicandas iniurias pergens, Franciſcum Gonzagam, Mantuæ obſeſſum, deriuatis Pado atque Atheſi per emiſſarios, & pene ſummerſa vrbe, pacis condiciones accipere coëgit. Nouiſsime ad Caſalecium iuxta Bononiam, Pontificis, Florentinorum, & Bononienſium ingentem exercitum, Bernardone Aquitano fortiſsimo duce capto, collata acie profligauit; ab eaque ſtatim victoria vrbe Bononia potitus eſt, pro qua ab exceſſu Ioannis Antiſtitis per quinquaginta ferè annos fuerat dimicatum. Nec multo poſt victricibus copiis in Etruriam per Apenninum, tantum terrorem Florentinis intulit, vt demiſſi animo ciues, nequaquam in domeſticis præſidiis, ſed in vna tantum impotentis atque irati hoſtis morte, ſalutem reponerent. Nec eorum votis Fortuna defuit; in arce enim Mellenniani, Romana via ſupra Lambrum, peſtilenti febre correptus, exceſsit è vita, pridie Nonas Septembris, anno à partu Virginis ſupra Milleſimum Quadringenteſimo ſecundo, quum ætatis annum Quinquageſimum quintum attingeret, imperaſſet autem annis viginti quatuor. Duos ex Catharina Barnabæ filia impuberes filios Ioannem & Philippum reliquit; quum autem ex Iſabella Caroli Galliæ regis filia, priore vxore, nullam prolem ſuſcepiſſet; ad inſtaurandam cum Gallo rege propinquitatem, Valentinam ex eadem Catharina primo partu genitam, Ludouico Aurelianorum Principi regis filio, nuptui dederat. Quo coniugio Aſta Colonia dotis nomine Valentinæ obuenit, ad liberos verò eius hæreditatis titulo, Mediolanenſis imperii iura tranſierunt, quòd Valentinæ fratres ſine legitima prole deceſsiſſent, ſiniſtro quidem omine inſignique detrimento Italiæ Galliæque; quòd in repetenda ea hæreditate, diuturnum & atrox bellum ſit exortum, cuius adhuc nullum omnino certum finem videmus. Arſit per aliquos dies ante eius mortem cometes ingens, lurida & funebri oblongáque cauda, verſus

ſus eam cœli plagam,quæ in Corum ventum obuertitur. Nec eo cœleſti prodigio indignus videri potuit, quum nemo principum in Italia à Gothicis vſque temporibus repetita memoria, Imperii magnitudine & vitæ ſplendore, eo clarior atque potentior extiterit; quòd ſi victorias inter fortunæ munera numeremus; nemo certe ei vel innatæ grauitatis atque prudentiæ opinione, vel ipſa oris ac corporis dignitate, vel exornandæ virtutis ſtudio, ad cenſum veræ gloriæ comparandus eſt; quanquam tanti nominis famam prægrauaſſe videatur patruus Barnabas exutus regno, in Tritianóque demum carcere necatus, atque illa immenſa proferendi imperii cupiditas. Sed hanc quiſque non iniquus neque immoderatus Tyrannus, C. Cæſaris exemplo facile excuſauerit, ſi regnandi cauſa iuſiurandum violandum eſſe exiſtimet, & ipſe Ioannes Galeacius in exercenda ſæuitia, tempeſtiuus Barnabam, pares atque immeritas ſtruentem inſidias, recte præoccupaſſe cenſeatur. Contraxit tamen inuidiam, eius animo granem, vti ſæuè rapax & immitis; atque perpetuus vrbium ſuarum expilator, quum à ſubiectis imperio concepta odia detegi exercerique nequirent, quæ demum in morte eius per ſingulas vrbes eruperunt. Neque enim perpetuo imperatæ pecuniæ onere feſsis, ſatis digna tolerandæ iniuriæ cauſa videbatur; accerſita ſæpe vltro gerendi belli neceſsitas, quòd nunquam ex bello pacem expeteret; ſed ex pace ſemper alia atque alia bella quærerentur. Nec mirum, quum ferendis bellis, viginti milia equitum & totidem peditum, perpetuò alenda ſuſcepiſſet, nec vllis omnino ſumptibus parcendum arbitraretur, modo fortiſsimum quemque ex omni militari ordine inuitatum, vberioribus ſtipendiis, ob idque facilè detractum hoſti, ſibi adſciſceret. Profiteri enim erat ſolitus, nihil eſſe ea mercatura nobilius, qua viri inſignes pararentur. Obiectauit & ei probroſas libidines in hiſtoriis; Antoninus Florentinorum Antiſtes, inepto & improbo maledicendi genere; in hoſtem patriæ inſolenter inuectus. Nullum autem eius ædificium paulò luculentius extat, quum maiores eius vſque ad inſaniam domi & foris, curias, arces, prætoria ſumptuoſiſsime condidiſſent. Singulari tamen pietatis & magnificentiæ ſtudio, Carthuſiæ templum conſtruxit, ad quartum lapidem à Ticinenſi paterna arce, vbi ferarum ſepta terminantur, addictis in alimenta ſacerdotum latifundiis. In eo templo humari voluit, ſpectatúrque poſt aram maximam, cælati operis, admirabile ſepulchrum; ſubſcriptis ad hiſtorias rerum geſtarum, quæ marmoreis imaginibus decentiſsime figurantur, his carminibus, non omnino indignis, vt alibi quàm Carthuſiæ perlegantur.

Cum Ducis Anguigeri variis diuiſa ſepulchris
Membra cubent, ſic iuſsit enim, nam viſcera ſeruat
Antoni tua ſancta domus celebrata Vienna,
Cor Ticinenſis Michaël, Carthuſia corpus;
Hic quoque ad æternum populi patriæque dolorem
Vexilla, & Clypei, & lachrymoſæ inſignia pompæ
Exequialis honos, monumentum flebile pendent.
Inſtar & hoc tumuli ſemper memorabile noſtris
Impoſitum ſignum eſt oculis, lege principis ergo,
Hic etiam titulos nomenq́; genusq́; ſupremi
Cuius ab Angleriæ primus quos protulit olim
Natus ab Aſcanio Troiani ſanguinis Anglus,
Comitibus; ſi priſca petas primordia clari
Nominis, atque domus Vicecomitis extat origo
Talibus exortum proauis dixere Ioannem
Hunc Galeaz, quo non fama vulgatius vllum
Nomen in orbe fuit, factis ingentibus Heros.
Ille quidem Anguigeram ſuper aurea ſydera gentem
Extulit; & ſeſe virtute æquauit Olympo
Dux Ligurum, patriæque pater, Comesq́; Papiæ,
Virtutumq́; fuit, quantum ſplendebat in illo
Imperioſa oculis vis maieſtatis, & alta
Frontis honos, tantum ſpecie mortalibus ibat
Altior, vt dominum ſola eſſe doceret imago,
Quantum lux animi ſpecioſo in corpore fulſit,
Cognita per varium teſtantur plurima caſum
Conſilia alta Ducis cuius pietasq́; fidesq́;
Sacraq́; iuſtitia, & clementia ſanguinis expers
Innocuam fecere animam: Nec dulcior alter
Eloquio, nec magnificis præſtantior alter,
Nec fuit in totis Europæ finibus vnquam
Aptior imperijs princeps, nec ſanctior alter
Relligione fuit, nec pacis amantior illo.
Hanc propter ſæpe auſpicijs iuſta arma ſecundis
Induit, & claros ſuperato ex hoſte triumphos
Cepit, & vltrices quæ nulla eſt gloria maior
Nullaque compoſitæ maior conſtantia mentis,
Ipſe ſui victor de pectore depulit iras
Permiſitque pius victis ad ſana reuerti
Conſilia, & medijs pacem quæſiuit in armis.
Ipſe grauesq; Populis cruda de ſede Tyrannos
Deiecit, fregit tumidos, ſtrauitque ſuperbos.
Hic erat vnde quies magnorum certa laborum

Italiæ ſperanda foret, Duce læta ſub iſto
Illa ſibi antiquis iam promittebat honores
Nanque videbantur cœlo demiſſus ad vnum
Natus, vt indeptis componeret Aurea terris
Sæcula, & afflicto tandem daret ocia mundo.
At deus Auſoniæ dederat quod ſydus agenti
Tranſtulit ad ſuperos, ſiue illo ornare beatos
Angelicosue Choros voluit, ſeu lumine tali
Indignam eſt ratus Italiam, mundumque nocentem
Conſilij ratio alta latens & cauſa ſuperſtat.
Sed nos ò miſeri quorum ille piiſſimus heros
Deſtitit optatæ, nunquam vigilare, ſaluti;
Flete Ducem Ligures, talem lachrymate parentem
Vosque vrbes viduæ, Princeps quas ille ſub altis
Felices ſceptriſque ſuis cum pace fouebat.
Aeternas oculis lachrymas effundite veſtris;
Ante alias Mediolanum patria inclyta magnum,
Principis atque caput tantæ ditionis; & olim
Longobardorum domus auguſtiſſima Regum,
Magnanimoque Duci nuper gratiſſima ſedes
Papia, illuſtris titulis quas fecerat vrbes;
Et vicina ſequens matris veſtigia laude
Vrbs Pompeiani de laude vocata triumphi;
Brixia ciuili nec eneruata duello;
Funde pares lachrymas quibus alta Verona, ſororque
Ingenijs ornata bonis Vicentia, duris
Cognita temporibus, paruæque in montibus vrbes
Bellunum, Feltrumque adeant, & pulchra feraci
Planitie Cremona ſedens, memoreſque laborum
Vercellæ, antiquis tellus agitata procellis,
Et cum Derthona fœcunda Nouaria pingui
Piſceſumue Comum Populoque animoſa ſuperbo,
Bergoma & occiduus quas nunquam victor adiuit,
Nomen Alexandri retinens vrbs fertilis oris;
Quæque tot egregios in prælia mittit alumnos.
Parma potens animos, & opima Placentia campis
Et Bouium, & vicina malis vrbs ducta priuſquàm
Sub ducis imperium, & iuga non metuenda veniret.
Te quoque Lucenſis regio, licet obruta Luna
Mœnia ſint, reliquis plorantibus vrbibus addas
Quas inter magno eſt lacerata Bononia fletu
Et gemitu, & lachrymis proprium confeſſa laborem;
Quæ ſibi ſyderios ſubito mors improba vultus

Principis eripuit, nec paſſa diutius illam
Maieſtate frui, dulcis dulcedine ſceptri.
Ite ſimul ſic fata iubent, ſociare querelas
Urbs Piſa, quondam Tyrrheni Roma profundi.
Maſſaq́ Gorſetum, manu vehat inclyta ſecum
Et cum vicino turrita Peruſia ploret
Aßiſio, & mœſta ſaliant ad ſydera voces.
Romanum gemat Imperium, Romanaq́ plangat
Eccleſia, hi lachrymentt oculi duo lumina terræ
Raptus vterq́ pugil, Latijs quo maior in oris
Non erat, ex Italis Germanos depulit hoſtes
Finibus, & Gallos bello confixit acerbo;
Ante Quirinalem poſſet quàm cernere Romam,
Mille quatercentum atque duos cum duceret annos
Sol, hunc atra dies Septembris tertia ademit.

IOANNES MARIA.

SIVE LIBER VNDECIMVS.

MORIENS IOANNES GALEACIVS AD TEſtamentum antea rite conditum additis codicillis, Ioãnem Mariam maximæ partis Imperii, nouique tituli hæredem inſtituit; ea conditione, vt Philippus Papiam vrbem obtineret, Nouaria, Alexandria, Aſta, Vercellis atque Derthona adiunctis, Papiæ comes appellaretur: Gabrieli autẽ ex Agnete Mantegatia ſpurio, qui erat legitimis ætate ſuperior, Piſas, Cremamque legauit, atque ita Ioannes Maria deſumpto Ducis nomine ſuſceptiſque paternæ dignitatis ornamentis, ad imperiũ euectus eſt; funeſtis vtique auſpiciis; nam illico ciuile bellum exarſit, Gibellinis & Guelphis inter ſe vecordi impetu concurrentibus. eæ ſiquidem diræ factiones contempto adoleſcente principe, vetera ciuium odia refricarant, quæ ſuperiorum principum virtute, ſublata videbantur. Is longe grauiſsimus & ſumme lugubris tumultus, non vrbibus modo atque oppidis; ſed pagis agreſtibuſque familiis, eodem inſaniæ morbo correptis, vaſtitatem attulit; quum cædibus incẽdiiſque graſſari, cognatis & affinibus vltimam vim afferre; ſacra denique non ſecus ac profana violare fas putarent; virtutiſque & gloriæ loco ducerent, ſi ad oſtendendum inſigne factionis ſtudium, maxime crudeles euaſiſſent. Sed dum Mediolani per ſingulas regiones, cruentos euentus alternante fortuna certaretur, eadem peſtilentis mali lues, reliquas Imperii ciuitates, celeriter inuaſit; inſigni

perfidia

perfidia Præfectorum & Ducum, qui orientes tumultus quum facile op primere poſſent, turbidis rebus magnopere gauderēt.ii enim modo his, modo illis fauentes,altera partium expulſa, altera verò attritis feſſa viribus,ſubnixi validis præſidiis,vrbium dominatus arripere é medio cogitarant;per hunc modum nullo pudore violati militaris ſacramenti, Pandulphus Malateſta Brixiam & Bergomum occupauit,cuius factum infame ſceleſtumque ſubſecuti Gabrinus Fundulius Cremonæ,Facinius Canis Papiæ atq; Alexandriæ;Ioannes Vineatus Laudi Pompeiæ: Cremæ Benzones; Placentiæ Arcelli; Othobonus tertius Parmæ; Franchinus Ruſca Comi;Bruſati,& Tormelli quondam exules, Vercellis atque Nouariæ dominatum inuaſerunt. Qua fœda & repentina ducum atque vrbium defectione conſternatus princeps, docente & hortante matre, conſilium ſuſcepit de creando gubernatore; qui militari cũ imperio vrbem regeret, & ſalutem dignitatémque principis præſentibus armis tueretur. Veteres enim cõſiliarii amicique,quos pater in tutelam adoleſcentis reliquerat,diuerſo æſtu turbulentæ tempeſtatis iactati,aut ſecuri colla præbuerant, aut exauctorati, aduerſariis locum occupantibus, metu mortis diffugerant.Itaque Mediolanum accerſitur Carolus Malateſta. is introductis copiis factioſorum audaciam coërcet; præclarũ reſtituendi imperii & parandæ quietis ſtudium oſtendit; Fratriſque filiam principi in matrimonium collocat. Sed non multo poſt, quòd Guelpharum partium nomen præferret,vrgentibus patritiis, Mediolano excedere cogitur. Euocatus ſubinde eſt in eius locum Facinius Canis bello dux impiger,ſed impenſe rapax & vehementer factioſus. Verùm is multis expeditionibus proſpere confectis,quum parum æquus & reipublicæ vtilis foret, quòd Gibellinarum partium ſe defenſorem & ducem profiteretur, Guelphorũ inſidiis petitus,atque vrbe vſque adeo violenter exactus eſt, vt cum circumfuſis in eum cõiuratis,ne caperetur per auerſam Actianæ curiæ portulam adacto equo in fugam ſe proriperet, contuſa vehementer fronte in valuarum anguſtiis, relicto coccineo capitis integumento, continenti curſu Roſatum vſque percurreret. Tum verò Guelphi Antonio Turriano cohortante, qui apud principem quanquam nomine familiæ odioſus eſſe deberet, tamen plurimum gratia valebat, Ioannem Mariam perpulerunt,vt in Facinii locum, cum eadem imperii poteſtate, Bucicaldum Gallum acciret.Is tum à rege Galliæ deditis vltro Ligurib.præpoſitus Genuæ præſidem agebat, vir corpore pariter & ingenio vaſtus. Itaque ſtipatus Gallis equitibus,quum Mediolanum veniſſet, ante omnia infido conſilio, vt arce potiretur cuſtodis animum,oblata pecunia tentauit. Id facinus malignè ſuſceptum,quum minime ex ſententia proceſsiſſet, cuncta ad ſuperbum arbitrium reuocanda ratus, edictis propoſitis & percuſſa ſub nomine ſuo moneta, ita impotentis animi libidinem nudauit, vt non Ioanni Mariæ modò,ſed vtriuſque etiam factionis ciuib. in ſuſpicionem affectati principatus venerit. Sed dum Mediolani hac inani

ſpe immodicos ſpiritus alit,atque odium ſibi ingens parat,illudente Fortuna votis eius Gallica præſidia occiſo à Spinulis Serratone præfecto, Genua pelluntur, Theodoruſque Montisferrati Marchio, ſtrenue operam nauante Facinio, Genuæ Princeps acclamatur. quo nuncio perterritus nec ab re ſibi timens, priuſquam tanti accepti incommodi fama vulgaretur, ſimulata expeditione in Ticinenſes, copias Mediolano eduxit. quem Facinius euadentem ad Nouium oppidum adortus, adeo opportune commiſſa pugna profligauit, vt Bucicaldus amiſsis copiis Genuæ & Mediolani præfectura, vno tempore exutus, per aſperos Alpium tramites in vlteriorem Galliam perfugerit. Hic eſt ille Bucicaldus, qui Gabrielem Ioannis Galeacii filium, auaro truculentoque iudicio Genuæ ſecuri percuſsit, vt prægrandi ea pecunia potiretur quæ illi obuenerat,quum Piſas Florentino ſenatui vendidiſſet. Per id tempus Ioannes matrem amiſit, tantis curis, vt erat corpore imbecillo, facile ſuccumbentem; cuius peruerſo conſilio, non multo antè,vt propinquas vrbes facilius tueretur,aut occupātibus Tyrannis eriperet, cæteras quæ remotæ ditionis erant, Bonifacio pontifici tradendas cenſuerat,ſcilicet vt eo inſigni munere inanem promereretur amicitiam,& tutelare fœdus afflictis & planè perditis rebus impetraret. Per hunc modum Bononia tantis impenſis atque laboribus parta itemque Aſsiſium atque Peruſia Vmbriæ vrbes, Mediolanenſi imperio adiectæ, quum ex calamitate leuitateque Ioannis,Fortuna eodem pertinaci veſtigio nixa,alienæ felicitati aſpiraret; in ditionem Pontificii imperii conceſſerunt. Pari quoque ignauia aut deſperatione Senenſibus obtrūcato Corregio præfecto deſciſcentibus, libertatem cruentis admodum ſeditionibus implicatam reliquit. Cæterùm nihilo ſecius Mediolani certabatur, recrudeſcentibus ciuium odiis, per mutuas cædes, quòd neque victi vindictæ cupiditate pacem vellent,neque victores victis inducias tanquam ſucceſſu damnoſas dandas putarent:quibus rerū difficultatibus adductus princeps,quòd vnum omnino remedium in tanta ciuitatis perturbatione tranquillitatem afferre poſſe videbatur; Facinio datis obſidibus, ſeſe reconciliat, eumque iterum acceſſit,& bellicarum ciuiliumq. rerum moderatorem cum ſuprema poteſtate creat, eius aduentu Guelphi qui ſub Bucicaldo inſolentes euaſerant, arma poſuerunt; quieſcentibusque demum Gibellinis atq. vrbe pacata, Facinius Bergomatibus bellū inferre iuſſus,trans Abduam ducto exercitu, rebellantis vrbis agros omni belli clade vaſtauit. Sed quum Bergomates conſumptis hoſtili igne ſuburbanis tectis ne extrema paterentur,ſe dedere decreuiſſent, Facinium articularis morbi, renumque dolores vſque adeo grauiter inuaſerunt,vt abſcedere irrito incepto, Papiamque deferri cogeretur. Is morbus qui Facinio ſupremus fuit,nouandis rebus occaſionem præbuiſſe fertur: ſummæ nanque audaciæ turbulenti ciues in necem principis coniurarunt,in queis eminebant Baucii fratres Andreas & Paulus ex intimis familiaribus:duo Puſterlæ

ſterlæ

ſterlæ pernobiles:& Franciſcus Mainus,Bertonus Mantegatius,& Acontius Triuultius.Hos tanquam duces ex vtroque factionis ordine alii ſupra triginta ſequebantur,neque fuit quiſquam è tanto numero qui in ſumma ſpe ampliſsimi præmii fidem prodendo fallere voluerit, quum in vitæ periculum ex ſuſpecta conſciorum multitudine ſubiret,oderant enim eum omnes tanquam inuſitatæ immanitatis Tyrannum, quòd in tanta per nouem annos ærumnoſi imperii rerum omnium aſperitate, inſanæ feritatis morbum concepiſſet, vſqueadeo horrendum, vt iracundia in rabiem verſa, damnatos aut ſibi inuiſos, voraciſsimis canibus laniandos obiiceret,eoque atroci ſpectaculo magnopere lætaretur: haberetque in delitiis Squarciam Giramum alioqui honeſta ortum familia, inhumanæ ſæuitiæ miniſtrum,qui ad eam carnificinam ingentes moloſſos humana carne alendos ſuſcepiſſet, Diis itaque atque hominibus tale monſtrum abominantibus poſtridie Idus Maias ſacrorum cauſa in templum diui Gothardi deſcendentem Baucii fratres, reliqua coniuratorum manu incumbente duobus vulneribus confecerunt diſciſſa vſq.ad oculos fronte, & dextro crure ad ſuram detruncato. Exanimem & aliquandiu ab omnibus deſertum pauci ex infimo familiæ ordine in templum maximũ detulere. Ibi cum fœdis vulneribus & multo cruore deformatus non fine ludibrio ſpectaretur, infimæ ſortis meretrix tempeſtiuæ pietatis officium vſurpans,totum cadauer multa recenti roſa contexit. Inde poſtea à Philippo ſucceſſore opulentam dotem vt honeſte nuberet ingenuæ charitatis nomine habere promeruit. Eodem die Giramus ſceleſtus carnifex concurſu populi latebra extractus,quum viuus vnco traheretur pro ianua damnatæ & mox ad ſolum æquatæ domus, horribili meritoq. ſupplicio affectus eſt. Ipſe quoque Facinius copiarum Imperator, quum ei inſuperabilis morbus vitæ finem afferret, nunciata cæde principis, duces militeſque ſuos obteſtatus,vt percuſſores perſequerentur;Philippoq. ad principatum hæreditatis iure contendenti fortem atque fidelem operam præſtarent, paucas poſt horas expirauit, magno quidem coniuratorum commodo, qui nemine principis cædem vindicante,Haſtorem Barnabæ ex concubina filium bello ſtrenuum paternoſq. ſpiritus gerentem magnis acclamationibus ad principatum extulerant.

P H I L I P P V S.

SIVE LIBER DVODECIMVS.

IOANNE MARIA interfecto, atque eodem die expirante Facinio, Philippus qui captiuo perſimilis incertuſque ſalutis in arce Papiæ ſupremum vrgentis Fortunæ impetum expectabat, inopinato Facinii dudum hoſtis munere ſubleuatus, animũ erexit ad non dubiam ſpem recuperandi principatus, cohortantibus Facinianis ducibus,qui quum in ſupremam morientis imperatoris ſui voluntatẽ, per coniũctas dextras fidem datam fallere nefas putarent,vti viri militares etiam gerendo bello materiam quærebant. Deerat pecunia exercendæ virtutis neruus; ſed ea ſubitario prouentu à Beatrice Tenda vxore Facinii celeriter impetratur propoſitis cum nouo principe nuptiis, quas ipſe Facinius in extremo vitæ actu ſuaſiſſe ferebatur. Nec eas abnuit Philippus quanquam ætate fortunaque impares. Itaque leuis mulier intempeſtiuæ libidinis & maioris imperii auida, vix deterſis lachrimis inauſpicati coniugii thorum ſubit, quaterque centena milia aureorum nummûm dotis nomine dinumerat: nec mora,inſtructo exercitu Philippus Mediolanum contendit, obſidebat arcem Haſtor circumuallatam magnis operibus: Sed ductu Franciſci Carmagnolæ Caſtellinique Beccariæ, Philippi milites munitiones perrumpunt, Haſtoremque ad Comenſem portam accerrime reſiſtentem profligant. Tum vero Philippus vrbem ingreſſus per præcones in compitis pronunciari iubet, ſe nemini, exceptis fratris percuſſoribus hoſtem futurum,ſtatim acclamatus princeps ſingulari totius populi ſtudio in curiam Actianam deducitur. In eo tumultu Paulus Baucius & Franciſcus Mainus principes coniurationis & cædis intercepti ,teterrimo ſupplicio admiſſi ſceleris pœnas dederunt. Exinde Philippi duces ad oppugnandam Modoëtiam,quò ſe receperat Haſtor, profecti ſunt, nec multis inde diebus id oppidum in poteſtatem deuenit; & Haſtor qui in arcem refugerat,quum ad puteum ſederet,tormenti in incertum emiſſi lapide coxam ictus interiit. Extincto graui æmulo & propter ſtudia Guelpharũ partium magnopere metuendo, Philippus auctis opibus Tyrannos adortus incredibili fœlicitate, aliquot vrbes paterni imperii recuperauit, Pandulpho imprimis Malateſta Bergomo Brixiaque depulſo; Ioanne Vignato Laudenſium Tyranno capto & latronũ more in furca ſuſpenſo; Arcellis Placentiæ necatis aut in exiliũ pulſis: & Franchino Ruſca,qui Comum occuparat, certa præmii conditione ea vrbe eiecto. Verum incredibili lætitia Philippum affecit, Gabrinus Fundulius Cremonenſium Tyrannus fœlici aſtu captus. Is cum medio in foro Mediolani conſpecta ſupplicii machina cer

uices

uices ſecuri ſubdere cogeretur, hortarenturque eum de more cucullati ſacerdotes, vt ex diſciplina Chriſtiana compoſito animo vitæ exitum ferret, patratorumque ſcelerum ſperata inde à Deo Maximo venia rite pœnitere vellet; contortis atrocibus oculis, Deſinite inquit mihi indigne perfidioſeq. prodito moleſti eſſe; nam tantum abeſt, vt me iure belli factorum pœniteat, vt maxime etiam doleam, quòd Papam ſimul ac Cæſarem ad immortalem clariſsimi facinoris famam, è mea turre minime præcipitarim. Paucos enim ante annos Balthaſſarem Coſſam, Ioannis xxiii. nomine pontificem, & Sigiſmundum imperatorem hoſpitio exceptos ſtudioque peramœni atque admirabilis proſpectus in ſummã celeberrimæ turris coronam inuitatos inceſſente atrocem animum dira libidine in ſubiectum forum prouoluere cogitarat, neque alius omnino vel grauiſsimæ rei reſpectus duo totius orbis lumina ſeruauit, quàm in nefario Tyranno non ignobilis obortus pudor, ne hoſpitalis menſæ religionem, cui ipſe honoris cauſa conuiua adhibitus eo die fuerat, nõ crudelis quidem ſed ingrati animi piaculo fœdaſſe videretur. Cæterùm Philippus & fraternam cædem & Tyrannos probe vltus, fretusque mirifica virtute clariſsimorum ducum Carmagnolæ & Nicolai Picinini, ad recuperandas remotiores paterni imperii vrbes animum adiecit: Veronam enim Veneti, Piſas Florentini, & Bononiam põtifex Romanus ademerant. Sed ab eo conſilio non iniquo iure ſuſcepta bella geſtaque demum per triginta & ſeptem annos aliquanto maiore virtute quàm fortuna totius Italiæ vrbes grauiſsimis cladibus affecerunt; eumque poſtremò belli euentum Philippus tulit, vt conſpirantium inter ſe liberarum ciuitatum conſilio atq. opibus impar, Bergomum & Brixiam amitteret, & Genuæ dominatu pelleretur, quum ipſe domi ſederet paternoque exemplo, ſed nequaquam pari fortunæ conditione, gerenda bella per legatos arbitraretur. Verùm in hac perpetua & ſemper ancipiti difficillimarum rerum agitatione, maximæ conſtantiæ & generoſi conſilii laudẽ tuliſſe videri potuit, quum ſepties terreſtri aut nauali acie victor, ſed ſæpius victus eoſdem ſemper ſpiritus indomitæ virtutis geſſerit. Intentus enim & erectus ad tuendum nominis decus, quum ſæpe fortunæ aleam ſubiret, nullo ſumptu nulloq. periculo deterreri poterat, quanquam natura eſſet pertimidus vſque adeo vt vel mediocri tonitru audito formidine quateretur; & ſubterraneas latebras amenti ſimilis quæritaret, ſecreto cubiculo maxime gaudebat & in id pauciſsimos admittere, arcere ſalutantes, negocia tractare per interpretem, & denique reformidare cœtus hominum ſolebat, hebetata enim oculorum acie quòd adeuntium facies non planè diſcerneret, aſsiduo nomenclatore & monitore diſsilanter vtebatur; ne omnino captus oculis à minus familiaribus putaretur. oblectabat autem ocium hiſtoriarum lectione, quarum Antonius Panhormita literarum nomine, præcipuo in honore habitus, aliquandiu fuit anagnoſtes. Verum incolumi adhuc oculorum lumine,

libentiſsime adoleſcentium pila ludentium, aut luctantiũ certamina, obducto ad feneſtram ſpeculari vitro deſpectabat, vt lüdentes eum ſpectare neſcirent, quum tamen adeſſe crederetur. Inde enim eorum formæ decus, explicatos artus animique vigorem inſpicere, & quos ex eius exercitationis indole maxime probaſſet, ad menſæ cubiculique miniſteria deligere erat ſolitus. Sed eam voluptatem Candidus December illius ætatis ſcriptor iniquo felle turgidus, quum omiſsis laudibus, quæ in Philippo celebrandæ fuerant vitia notaret, ad ſuſpicionem libidinis reuocauit. Erat Philippus in flexu præſertim ætatis ingenio ſuſpicaci, feruido, mobili, ſæpeq. ſæuo; quum teneræ eius aures delatorũ aculeis figerentur. Nec deerãt ex intimis amicorum factioſi alienæque laudis obtrectatores, qui recte ſentientem ſæpiſsime deprauarent; inter quos Oldradus Lamponianus ab adoleſcentia cubiculo aſſuetus gratia authoritateq. tantum valuit, vt Carmagnolam ſummum ducem magno Philippi incommodo alienare atq. extrudere potuerit. adiit & graue ſalutis periculũ ipſe Franciſcus Sfortia iã aſcitus gener, falſis ſcilicet criminibus oneratus, quũ vno innocentiæ præſidio à multis beniuolis ægerrime defenderetur. Verùm Philippus ingrati ſæuique animi infamia ſeſe turpiter fœdaſſe viſus eſt, quum Beatricem vxorem adulterii cum Orumbello Citharœdo admiſsi ream nec in tormentis quicquam contra pudicitiæ decus confitentem ſecuri percuſsit; imparis vt ferunt coniugii pertæſus; cuius tamen non dubiis opibus ad imperium perueniſſet, vt demum Amadei Sabaudii filiam euentu ſterilem duceret, non ſine dote modo confectis nuptiis, verum vt ſoceri ſocietatem promereretur, vltro traditis Vercellis. Id quoque famam eius vehementer premit, quòd alioqui in amore odioq. inſtabilis, tum maxime firmus atque inexorabilis euaderet, quum veteres iniurias nouis beneficiis nequaquam penſandas arbitraretur, vt in Caſtellino Beccaria mox apparuit, non ob aliam cauſam in carcere necato, quàm quod recentis operæ fideliter ſtrenueque præſtitæ oblitus, veteris perfidiæ qua is Papiam Facino prodiderat meminiſſet. Sed vno memorabili inuſitatæ virtutis præconio Philippus vitiorum labes præclare aut deterſit aut operuit, quum Alfonſum regem nauali prælio ad Pontiam ſuperatum & captum, incredibili benignitate magnitudineq. animi non cuſtodia modo liberarit, ſed excultum eximiis muneribus & prægrandi pecunia inſtructum ad repetendam Neapolim dimiſerit. Rariſsimo quidem & incomparabili generoſæ clementiæ exemplo ſi vi decerpendæ glorioſæ laudis prouentu ſuperiorum atque eorum qui poſtea toto orbe regnarunt principum animos nobili cenſura metiamur. Superauit etiam maiores ſuos domeſtici ſplendoris munificentia, quum clariſsimos hoſpites acciperet, in queis fuere Martinus Columna Pontifex Maximus cui marmoream ſtatuam poſuit, & Sigiſmundus imperator ingentibus donis cum vniuerſo comitatu liberaliter expletus. Exceſsit è vita nondum ſexagenarius ex atroci febre & in multam bilem ſoluta repente aluo, pridie Idus Auguſti,

orũbelly citharœd[us] (manuscript marginal note)

Auguſti, anno à partu Virginis quadrageſimo octauo ſupra Milleſimū & quadringenteſimum, quum circumuentus Venetis armis & Mediolani ferè obſeſſus, Franciſcum Sfortiam generum diu antea pro hoſte habitum, opportuneque in gratiam receptum, è Togata Gallia euocandum curaſſet, vt grauiſsimis hoſtibus ſummæ virtutis atque felicitatis imperator opponeretur. Ferunt eum iuſto odio contra Venetos æſtuantem diu agitaſſe animo, an Alfonſum regem genero præferret imperiique hæredem relinqueret; vt eo inclyti opulentiſsimique nominis præpugnatore, ambitioſæ & præpotentis Venetæ gentis audacia frangeretur, ſed amore Blancæ filiæ quæ iam Galeacium Sfortiam ad ſpem imperii in agro Piceno pepererat, generum eundemque ſolemni adoptione filium prætuliſſe, præcipuis ſupremi decreti ſuaſoribus Andrea Birago & Petro Puſterla; quum diuerſo ſtudio Brocardus Perſicus & Franciſcus Landrianus pro Alfonſo contendentes victique ſuffragiis, ab ſententia popularis inuidiæ plena diſceſsiſſent, multis ciuium indignantibus, quòd pro homine longe omnium humaniſsimo atque fortiſsimo, qui iam adoptione filius Blancæque vnicæ Philippo genitæ maritus atque obiter Vicecomitum ſtirpi inſertus eſſet, externi ſanguinis ignotæque linguæ, ſuſpecti denique ingenii vir, ſtultiſsimo paucorum conſilio ad patriæ dominatum vocaretur; quo conſilio, breui, colonis Hiſpanis vrbem Mediolanum totamque Inſubrum regionem, ad non dubiæ calamitatis euentum eſſet repleturus: Fama tamen in vulgus manauit exaratum fuiſſe codicillū, quod priori teſtamento ſubderetur, ſed expirante Philippo priuſquam teſtib. adſcriptis obſignaretur, fuiſſe diſcerptum, quod vſqueadeo grauiter Alfonſus tanquam malignè excluſus tulit, vt ea ſuppreſsi codicilli iura Alfonſus Nepos ætate noſtra reſpiciens, vt ſibi totique Italiæ clades pararet, intemperanter aſpirarit. Caruit marmoreo ſepulchro Philippus, quum in arca lignea aureo contecta panno conderetur, eam in ſublimi fornicis intercolumnio ſuſtinentibus tignis ſupra aram maximam ſuſpicimus, ſed in infimo pariete affixum tale carmen legimus.

Clementiſſimus atque liberalis
Inſubrum dominus, Philippus hic eſt,
Victis regibus vnico duobus
Qui bello; manicasq; compedesq;
Leuari iubet, in ſuasq; abire
Donatos opibus Lucullianis
Sedes, & ſua regna, liberatos
Tetro carcere. Diſcite hinc Tyranni,
Sunt hæc munera Principum, ſuperbos
Debellare, pios & eſſe victis.

ARGVMENTVM DEVOLVTAE HAEREDITATIS AD AVRELIANORVM PRINCIPVM DOMVM BREVISSIMA NARRATIONE EX HISTORIIS EXPLICATVM.

PHILIPPO VITA FVNCTO, quòd in eo Vicecomitum principum vetuſta progenies à Matthæo Magno ducta defeciſſet, Mediolanenſes in libertatem ſeſe vendicarunt. Nam Barnabæ principis legitima virilis proles, ex tot liberis atque nepotibus præter quoſdã ſpurios, tota perierat. Neq; Ioannes Maria à coniuratis propere ſublatus è Malateſta, neq; Philippus ex Beatrice Tenda, nec demum ex Maria Sabaudia planè ſterili, inauſpicatis vxoribus liberos ſuſceperant. Relinquebatur Blanca, quam Philippus ex Agnete Maina nobili concubina ſuſceptã Franciſco Sfortiæ conceſſa in dotem Cremona collocarat. Verùm hæc quòd ſpuriæ nomen præferret, quanquam aſcititio iure legitimam pater feciſſet, paterni imperii hæreditate indigna putabatur. Ita vt tota ea directo iure poſſeſsio Valentinã Philippi ſororẽ omnino reſpiceret. Hanc Ioannes Galeacius pater Ludouico Caroli Quinti Galliæ regis filio nuptui dedit Aſta vrbe dotis nomine conceſſa, ad id quoq; ſuperaddita conditione, vt ſi fratres nouæ nuptæ ſine liberis decederent, ipſius demum Valentinæ filii legitimiq; ſucceſſores Inſubrũ principatu potirentur. Sed tabulis eo modo confectis Romani Cæſaris authoritas deerat, cuius muneris eſſet appellare principes, Regna dono dare, in clientelã Regulos aſciſcere, & translatitiis hæreditatibus aſſentiri. Itaq. vt Valentinæ, eiuſque liberis ritè caueretur, quòd nullus tum ex interregno certus Cæſar extaret, altercantib. in comitio Germaniæ proceribus, ad Romanum pontificem eſt decurſum. Is præclare aſſenſu ſuo

Cæſaris

Cæſaris vices impleuit, quòd ſupremæ poteſtatis iure rite præſtari poſſe videretur, à ſummo ſcilicet ſacrorum principe, præcipuoq; humani atq; diuini iuris interprete, & conditore legum, quãdoquidem Cæſar ipſe qui antiquo Romani pontificis beneficio in media Germania ſeptemuirali ſuffragio crearetur; Inungendus demum ab eo appellanduſq; Auguſtus, & denique aureo diademate coronandus foret. Cæterum confirmatis eo modo dotalibus tabulis nonnulli ex ordine Iuriſconſultorum Cæſareo nomini impenſe fauentes reperti ſunt, qui diſſentire viderentur, vt pontificem authoritate ſpoliarent, interpoſita ſcilicet ſubtiliore quadam legis interpretatione, quod nullum omnino Ius pontifici eſſe videretur in transferendis adiudicandiſq; regnorum feudis, tametſi peramplum foret, In his litium controuerſiis quæ à præſenti iudicio feſtinatæ deciſionis remedia flagitarent. Verum hæc aliquanto cauilloſius quàm probum Iuris profeſſorem deceret, inducta, vel hoc vno viuidæ rationis exemplo falſiſſima Aureliani cenſere, quum & Delphinatus perampla veterum Allobrogum ditio, & Arelatenſis Prouinciæ regnum, authoritate Pontificia non dubio tum, ſed certo iure tranſlata atque adiudicata fuiſſe conſtet. Itaque Valentinam Ludouicum coniugem, inſidiis Ioannis Burgundiæ ducis apud Luteriam immaniter interfectum, ſuo fato ſubſecutam filiis ſuſceptis Galliæ Ciſalpinæ principatum certiſſimo hæreditatis iure reliquiſſe. Quanquam alios prioribus iureconſultis nihilo doctiores ſed pudentiores tamen, quòd cauſam prioris quæſtionis, de Pontificia facultate, tanquam reiectam paſsim & exploſam deſerant, adinuento diuerticulo obliqui tramitis in cauſæ caput deferri vt in dubium reuocare non dubitent, an Valentinæ pater legitimi verique Cæſaris munere Mediolanenſis ditionis princeps & dux fuerit appellatus; quaſi Ladislaus inſigni ſtudio maximæ partis ſuffragantium Germaniæ procerũ Cæſar ſalutatus, & acclamatus, id liquidiſsima poteſtate præſtare nequiuerit, quoniam à Roberto Baioario pſeudo Cæſare ſeditioſis armis ex infelici æmulatione peteretur. Id igitur cum facile tanquam inane commentitii iuris argumentum, ab omnibus refellatur, Valentinæ ſua iura probe defenſa relinqui. Peperit autem Valentina tres mares, Carolum ſcilicet, qui in Aurelianorum principatu Ludouico patri ſucceſsit, & Ioannem Angoliſmorum regulum, qui huius Franciſci primi Galliæ regis bellica laude, & optimorum ſtudiorum amore valde inclyti paternus auus fuit, & Philippum Virtutis oppidi Comitem; in quem ditionis titulum, Ioannes Galeacius ducta Iſabella Caroli ſorore, nomine dotis vocatus antea fuerat. Tribus quoque fratribus acceſsit ſoror, quæ, quod minime prætereundum videtur, Fuſio in Aquitania nobiliſsimo regulo nupta, Gaſtonem inuſitatæ virtutis adoleſcentem, protulit. Illum inquam antè imperatorem quàm militem terrificum belli fulmen in ipſa partæ victoriæ gloria Rhauennæ extinctum. Cæterùm ex Carolo qui Britannico bello captus multis annis Londini in cuſtodia fuerat, Mariaque

Cleuenſi Menapiorũ principis filia natus eſt Ludouicus rex Galliæ eius nominis Duodecimus. Is Carolus audita Philippi auunculi morte occaſioni minime defuit, quin tranſmiſſo in Italiam cum iuſtis copiis Raynaldo duce hæreditatẽ vindicaret, verùm à Raynaldo ſtrenuo hercle duce, ſed valde præpropero, Fortuna nequaquam ſtetit. Alexandria enim ferme tota vltra Tanarũ capta quũ oppidum Caſtellaccium oppugnaret, eo euentu cum Bartholomeo Coleone. Aſtoréq; Fauentino Mediolanẽſis Reipub. ducibus, prælio decertauit, vt profligatis eius copiis, fortiter, ſed poſtremo fruſtra repugnans caperetur. Eo tempore Veneti inualidũ adhuc incertæ libertatis ſtatum inuaſerant, Ita vt ſingulæ imperii ciuitates, quum Mediolanenſibus ciuibus parere, ſubeſſeque indignarentur, nouos ſibi dominos quæritarent. Placentini & Laudenſes ſeſe vltro Venetis dediderunt, Papienſes & Derthonenſes Franciſcum Sfortiam recepere, Nouarienſes Vercellis proximi ad Sabaudiam inclinabant. Sed Franciſcus Sfortia Mediolanenſiũ auſpiciis Venetos adortus, expugnata Placentia Laudéque recepta, ita eórum vires memorabili prælio, ad Carauaggium contudit, vt Veneti maximi periculi metu, & felicitate tanti ducis perterriti, cum Sfortia paciſci cogerentur, ea tum inſidioſe oblata conditione, vt ſi in Mediolanenſes arma conuerteret ad parandum ex soceri teſtamento Principatum, ipſi in id bellũ validas copias, prægrandemque pecuniam conferrent. Itaque Sfortia deterſo pudore, in ſuam ſpem à Fortuna ſubleuatus, cum alienati animi cauſas prætenderet, illico diremit amicitiam, armaque intulit. Nec multo poſt votis eius vehementer aſpirante victoria, Veneti ab eo pari impudentia ad Mediolanenſes defecerunt. Sed Mediolanenſibus turbidè & cruente Rempublicam adminiſtrantibus, inuicti ducis virtuti Fortuna comes fuit. nam breui Mediolanenſes armis fameq. perdomiti, fruſtra adiuuantibus Venetis, Sfortiæ ſe dediderunt. Idem fecere reliquæ ciuitates, pacatiſque demum rebus, Franciſcus, vt imperiũ armis partum Cæſaris authoritate ſtabiliret, per legatos poſtulauit à Cæſare vt quod adoptionis iure conſecutus eſſet Auguſtali diplomate confirmaretur. Verùm quòd id multo maiore pecunia quàm putarat, coëmendum foret, Cæſaris munus generoſe contempſit. Vir enim magnitudine virtuteque animi nemini ſecundus, ineptum & ab ærarii tenuitate prorſus alienum exiſtimabat, eum dignitatis titulum ex venali membrana ceraque Cæſaris præferre, quem ſpectata bello virtus, & inuicta arma detuliſſent. Galeacius quoque eius ſucceſſor paternum, ſecutus exemplum, in ea re comparanda, ne mediocrem quidem ſumptum faciendum putauit, ita vt primus Sfortianæ gentis Ludouicus, id Cæſaris diploma, à Maximiliano quatercentum millibus aureis nummis impetratum, ambitioſè quæſierit, excluſo Galeacii fratris filio, quoniam ipſe Franciſco patre dominante, hæreditateque potito, natus eſſet, ſecus ac fratri Galeacio, apud Firmum Piceni agri nato educatoque, in priuata patris fortuna contigiſſet, qua natalitii iuris

præro

prærogatiua, ex hiſtoriis Cornelii Taciti repetita, fratrem eiuſque liberos & nepotes, antecedere videretur. Ea diplomata impetrata ſunt, quo, Carolus octauus Galliæ rex ad repetendum ex antiquo iure Andegauēſis hæreditatis Neapolitanum Regnum, ſuperatis Alpibus Papiam venit, vt Ioannem Galeacium inuiſeret, biduo poſt moriturum. Quo, non ſine ſuſpicione veneni, vita functo, Ludouicus patruus deſumptis inſignibus Mediolani dux & princeps acclamatur. In eo autem diplomate, tanta ſcilicet pecunia coempto, diſertè appoſitum fuerat, vt ipſe liberíque eius & ſucceſſores legitime procreati Mediolani duces appellarentur. Subiungit quóque Corius hiſtoriarum ſcriptor huic diplomati ad vnguem tranſcripto inſertóque hiſtoriarum volumini, codicillos appoſitos fuiſſe, aliqua, vt credi par eſt, ſuperaddita pecunia, quo benignus ac apprime liberalis Cæſar ad nothos & ſpurios, ſi legitima proles interiſſet, eadem Principatus iura transferebat. Sed horum ſolemne exemplar non comparuit, ſuppreſſum vtique, ſi extitit, quod non affirmauerim, à Ludouico demum à Maximiliano Franciſcóque liberis: at mox extincto Franciſco, in manus Cæſarianorum à Maximiliano Stampa arcis cuſtode ex ſcriniis Sfortianis traditum, quanquam is, vt nonnulli Sfortiano nomini fauentes prædicant, exempli copiam Ioanni Paulo Ludouici ex concubina filio, benigne ſed occulte feciſſe dicatur. Cæterùm non toto vertente anno quum rex Carolus ex incruenta celeríque victoria eiectis Aragoniis formidandus euaſiſſet, proptereáque non inani metu ad arma conſternati principes à Carolo diſceſsiſſent, Ludouicus Aurelianus ab Aſta ſua vrbe promotis regiis copiis Nouariam occupauit, vt inde fretus occaſione noui belli, cernendæ hæreditatis iter aperiret. Iámque Inſubres trepidante Sfortia, ad defectionem animos inclinabant. Sed is conatus ad recte exploratam facilémque victoriam ſecundo euentu caruit. Quum Ludouicus ingenti fœderatorum hoſtium exercitu poſt Tarrenſem pugnam oppugnatus, & obſeſſus Nouaria excedere cogeretur, Carolo rege cunctatius atque tepidius quàm opporteret, opem ferente. Verùm triennio pòſt Carolo ſine liberis vita functo Galliæ Regnum conſecutus, inito cum Venetis fœdere, Sfortiam vehementi impetu expulit, reuerſúmque demum ex Germania ad Nouariam viuum cepit. Eo modo ſine vulnere Inſubrum principatu potitus, quanquam nihil ſibi vllo tempore timendum putaret, vti erat eximiè prudens, & vtrámque fortunam probè expertus, quòd hæreditate legitima & iuſtis armis vendicatum arbitraretur, authoritate Cæſaris corroborandum exiſtimauit. Igitur cum Maximiliano Cæſare, qui ex Tridentinis Alpibus ad Benaci lacus fines peruenerat, numerata pecunia tranſactum eſt, procurante eius negotii tabulas Georgio Amboſio Rothomagenſi cardinale in hanc formulam, vt Ludouicus eiúſque gener ex Claudia filia, Franciſcus Angoliſmorum Regulus liberique demum eius poſteri ſucceſſores beneficiario iure, Mediolani duces appellaren-

tur. Verùm Germani Cæſaris conſiliarii in ipſo concepti diplomatis contextu, particulam trium verborum inſerebant, quæ conceſsionem ſine præiudicio alieni iuris factam oſtenderet, quòd Cæſar pudore incolumi prioris diplomatis ſeptennio ante Ludouico Sfortiæ eiuſque liberis conceſsi penitus obliuiſci non poſſet. Aderat tum Georgio cardinali Giofredus Carlius Senatus Mediolanenſis Præſes iuris intelligentia clarus. Is ad auertendas ſerendæ litis occaſiones egregie cautus eam trium verborum ſententiam, nequaquam ex vſu regiæ petitionis eſſe diſſerebat, quòd non extincta omnino ſed rediuiua Sfortianorum iura non obſcure denunciaret. Sed Georgius vt quoquo modo tranſigeretur, conſtantibus in id Cæſaris conſiliariis, ea verba generoſe contempſit, quum diceret ipſo Ludouico Sfortia patre in Locenſem carceris caueam coniecto, filios impuberes, qui apud Belgas in hoſpitali diuerſorio inopem vitam traducerent, potentiſsimo regi ſero litem moturos. Neque Giofredus in præſentienda lite falſus omnino vates fuit, quando ea demum ambigui ac ideo funeſti iuris particula non Italiam modo, ſed Europam omnem inuecto exitiali bello maxime conturbarit. Siquidem Ludouico Duodecimo poſt ſubactos Ligures, Venetóſque terreſtri imperio penitus exutos, ad conuellendam Iulii Pontificis authoritatem Concilium Piſis indicente, non aliunde Iulius pontifex quàm ex his tribus verbis tuendæ dignitatis occaſionem arripuit, vt Maximilianus Sfortia in paternum principatum reduceretur. Sicuti & Leonem pontificem octo poſt annos, eandem belli cauſam ſecutum, vt Parmam Placentiamque recuperaret, Mediolano Gallos depuliſſe meminimus. Non defuere tamen ſummæ grauitatis Iuriſconſulti, qui ea verba tanquam obſcure diſsimulantérque prolata & deſcripta in ſolemnes codicillos, non perinde valere iudicarent, ac ſi diſerte expreſſéque ad declarandam ſinceri ſenſus ſententiam appoſita fuiſſent, præſertim in grauiſsimis, vt aiunt, feudorum conceſsionibus, in quibus aperte & plane ſcienter ad non dubiam æqui iuris intelligentiam cauiſſe oporteat. Sed huiuſmodi controuerſias vel eruditiſsimi legum interpretes nunquam tempeſtiue definiunt, quum magnæ lites non in foro, ſed pro caſtris Marte iudice dirimantur. Dedit itáque Franciſcus rex, non grauate multis obteſtationibus Clementis & totius Italiæ precibus, quòd non aliter grauiſsimo bello finis imponi poſſet, vt tantiſper de iure ſuo decederet, & Sfortiam regnare pateretur, quem à Cæſarianis Maieſtatis reum factum, ac impotentibus circumuentum armis paulò ante tranſmiſsis auxiliis adiuuarat, ipſo præſertim Carolo Cæſare magna tũ æquitate moderati animi Franciſcum Sfortiam Bononiæ in gratiam Auguſtique imperii clientelam recipiente. Sed Sfortia eo Cæſaris beneficio & Franciſci regis indulgentia diu vti non potuit, repẽtina enim & inexpectata populis morte ſublatus eſt, vt nouas fatalis belli cauſas aperiret, quo iterum Europa vaſtaretur. Igitur rex Franciſcus Sfortiana ſtirpe penitus extincta, tota eius

ambigui

ambigui iuris ſuſpicione liberatus à Cæſare, qui tum ex Africa nobili parta victoria reuerſus Neapolim Romámque peruenerat, poſtulauit vt Mediolanenſis principatus redderetur, qui ſibi & liberis præclaro hæreditatis iure & Maximiliani demum Cæſaris legitima conceſſione in non dubiam ditionem obueniret. Verum Cæſar qui regiis legatis aliquam propinquæ ſed nondum maturæ liberalitatis ſpem dediſſe videbatur, vbi Romæ fuit, opinione Gallorum durior eſt inuentus, vſqueadeo auerſo obfirmatóque animo, vt quum legati regii inanibus promiſsis ſe circumduci, & Franciſcum ſuo legitimo iure fraudari quererentur, Carolus ad pontificem ſenatúmque omnem & legatos principum orationem haberet, luculentam hercle, ſed æquo amariorem, quum pro tuenda dignitate, auertendáque inuidia veteris odii memoriam refricaſſet. Cæterùm exitus orationis fuit, vt negaret quicquam ſe facturum ex voto regis, niſi Subalpina oppida cum Taurino, Gallicis armis Carolo Sabaudio nuper adempta, redderentur. Agnouêre tum plures id eſſe Cæſariani animi decretum, vt quamdiu arma valerent, ab Italia Gallos arceret. Ipſéque opportuno atque opulento Inſubrum principatu potiretur. Atque ita non multo poſt auctus viribus, terra marique Narbonenſem prouinciam, vno ſimul tempore Belgicis armis Galliæ inferioris fines inuaſit, ſcilicet vt Franciſcus domeſtico oppreſſus bello Subalpinæ regionis præſidia deducere, Italicarúmque rerum penitus obliuiſci cogeretur. Sed Gallis vtrinque fortiter ſuos fines defendentibus, ex eo bello, quod tum fruſtra ſuſceptum fuit, alia atque alia ſummæ calamitatis ſecuta ſunt bella, quum violatis induciis & deſperata concordia, poſt afflictas noſtras opes, Barbaro hoſti aditus ad occupandam Pannoniam ſit patefactus. Nec hercle ſperandum videtur, vt ille fatali noſtra ſocordia factus ingens hoc anno, qui eſt, ab exceſſu Franciſci Sfortiæ huius diri belli duodecimus, omnino conquieſcat, quin reliquas Pannoniæ Noricíque vrbes nouis illatis cladibus perturbet: niſi Cæſar ad victorias de Barbaris natus, pio generoſóque animo recenter ictū ad Sueſsionum vrbem fœderis conditiones reſpiciat, patrémque tuum orbatum præſtantiſsimo filio, deiectúmque obiter ſpe pacis benigne conſoletur, adinuenta ſcilicet tolerabili aliqua æqui iuris conditione, vt Chriſtianus orbis pace tandem vel ſera ipſius maxime immortali beneficio, perfruatur, & veræ demum ſummæque laudis & gloriæ trophæa Barbarico in ſolo defigantur.

FINIS.

Vita Sfortiæ Clariſsimi ducis a PAVLO IOVIO CONSCRIPTA, AD GVIDONEM ASCANIVM SFORT. A SANCTAFLORA CARDINALEM AERARIIQVE PRAEFECTVM.

QVVM honorem Senatoriæ dignitatis, quem tibi planè adoleſcenti maternus auus PAVLVS Tertius Pont. Max. inſigni iudicio, ſed maturius fortaſſe, quàm ſperaras, mandauit: cum virtutis indole, tum claritate familiæ, adeò egregie ſuſtentes, vt maiore fortuna dignus eſſe videare: Pergratum omnino futurum exiſtimaui; ſi tibi ardenti animo virtutem complectenti, nouæ faces adderentur, ductæ ſcilicet à maiorum tuorum exemplis, SFORTIA Eque præſertim abaui tui: qui ſumma cum laude ampliſsimis rebus geſtis familiæ veſtræ immortale cognomen dedit. Eius enim viri bello memorabilis dicta, factaque ſolerti indagatione ex variis, ineptíſque ſæpe rerum ſcriptoribus excerpta, in enchiridion deſcripſi, vt ad imaginem tanto frontis honore conſpicuam, quam domi pictam aſsidue contemplaris, excelſi quoque animi ſimilitudo ad veram effigiem ſtilo expreſſa, non indecenter accederet. Itaque enitere GVIDO Aſcani, virtutéque plurimum, & literarum ſtudio contende; vt paterni, materníque generis famam & æques, & ſuperes. Nec id tibi omnino difficile videatur. Pulchrum enim erit, & valde decorum, ſacrato viro inter tanta maiorum lumina pietatis, & literarum fulgore procul ab inuidia fulſiſſe. Vale.

De

De natiuitate eius. Cap. I. *De fama natalium.* II.
De Horoſcopo, & genitura, & nomine eius. III.
De diuinatione Aſtrologorum. IIII.
De educatione, & rudimento eius. V. *De prima militia eius.* VI.
De altitudine animi, & cupiditate gloriæ. VII.
De Ioanne Auchuto Britanno duce. VIII.
De Brolia, Biordo, & Alberico magnis ducibus. IX.
De Alberico cataphractorum equitum inuentore. X.
De cognomento ex re quæſito. XI. *De primis commilitonibus eius.* XII.
De præfectis ab ſe dilectis à promptitudine virium. XIII.
De amicitia cum Braccio inita. XIIII.
De cauſis amicitiæ cum Braccio abruptæ. XV.
De cauſis inimicitiarum cum Tartalia. XVI.
De prima equitum præfectura. XVII.
De inſignibus gentilitijs à Roberto Cæſare dono acceptis. XVIII.
De honoratiore militia eius. XIX. *De cæde Othonis Tertij.* XX.
De diuerſitate famæ ex Othonis cæde. XXI.
Quibus Principibus operam nauarit. XXII.
De Ludouico Secundo, & amore Reginæ Ioannæ. XXIII.
Quoties proſpere, infeliciterque pugnarit. XXIIII.
De Angelo Pergulano profligato. XXV.
De Ladiſlao Rege ad Lyrim ſuperato. XXVI.
De prælio ad Aquilam feliciter commiſſo. XXVII.
De Tartalia ad Tuſcanellam deuicto. XXVIII.
De pugna ad Sebethi pontem egregie depugnata. XXIX.
De Roma libertati reſtituta, & Picinino acie capto. XXX.
De Alphonſo Rege acie profligato. XXXI.
De infelicitate prælij ad Viterbium. XXXII.
De clade ad Cryptam accepta. XXXIII.
De infelici pugna ad Capuam. XXXIIII.
Quoties prælio, & inſidijs ſit captus. XXXV.
De prælio ad Caſalecium facto. XXXVI.
Quomodo ex inſidijs ſit captus. XXXVII.
Quomodo ad Beneuentum ſit captus. XXXVIII.
Quomodo Iacobus ex principe rex ſit appellatus, & Sfortia ſeruatus. XXXIX.
Quibus conditionibus Sfortia necem effugerit. XL.
De ſupplicio Cæſaris, & Sfortiæ felicitate. XLI.
De Regina capto Rege liberata. XLII.
De iniurijs eius Deorum iudicio vindicatis. XLIII.
De cæde Alopi. XLIIII.
De nece Iulij Cæſaris, Peretti, & Cecholini. XLV.
De calamitate Iacobi Regis. XLVI.
De Sergiano magno Seneſcalcho trucidato. XLVII.

De Nicolai

De Nicolai Urſini fœda morte. XLVIII.
De Paulo Urſino Braccij inſidijs interfecto. XLIX.
De Armalerij proditoris ſupplicio. L.
De infelicitate Braccianarum partium, & Sfortianarum proſpero ſucceſſu. LI.
De vulnere ad Viterbium accepto. LII.
De periculo eius in expugnatione Capitonis. LIII.
De vitæ diſcrimine, in quo Roma verſatus eſt. LIIII.
De inſidijs ad Calorem amnem ſtrenue vitatis. LV.
De inſidijs ad Saranum aſtu ſuperatis. LVI.
De periculo ad Caietam paruo caſu facile ſuperato. LVII.
De moderata liberalitate eius, & abſtinentia, contemptuque pecuniæ LVIII.
De duabus eius concubinis. LIX.
De vxore eius Antonia Salimbenia. LX.
De ſecunda vxore Catella Alopa. LXI.
De tertia vxore Maria Martiana. LXII.
De liberis eius ex Lucia Trezania. LXIII.
De affinitatibus ſumma prudentia contractis. LXIIII.
De clementia, & ſeueritate erga ſuos. LXV.
De Martino Paſolino conſeruato. LXVI.
De clementia erga Biſium. LXVII.
De inuſitato pœnarum genere. LXVIII. De Gratiani ſupplicio. LXIX.
De manſuetudine erga Brandolinum Comitem. LXX.
De inuidia ex nece Tartaliæ parta. LXXI.
De natura ingenij. LXXII.
De diſciplina domeſtica, & militari. LXXIII.
De cultu eius, & conuictu. LXXIIII.
De pietate eius erga ſuperos. LXXV.
De pietate erga patriam. LXXVI.
De pietate erga propinquos. LXXVII.
De præceptis Franciſco filio datis. LXXVIII.
De prudentia ex alienis iudicijs quæſita. LXXIX.
De candore ingenij, & memoria eius. LXXX.
De ſtudio literarum Hetruſcarum. LXXXI.
De generoſitate animi erga inimicos. LXXXII.
De fortitudine eius in dolore tolerando. LXXXIII.
De vrbanitate eius. LXXXIIII.
De facete dicto. LXXXV. De ſalſiſſimo dicterio LXXXVI.
De ſtatura corporis eius. LXXXVII
De agilitate membrorum eius. LXXXVIII.
De infelicitate mortis eius. LXXXIX.
De Braccij iudicio, & laude erga defunctum, & cæde ipſius. XC.
De prodigijs, quæ mortem eius ſignificarunt. XCI.

FINIS.

DE NATIVITATE EIVS. Cap. I.

NATVS eſt SFORTIA Cotignolæ, antiquo Togatæ Galliæ oppido, iuxta viam Aemiliam, agri Fauentini, patre Ioanne, ex Attendula familia, honeſta potius, quàm nobili, ſed maxime opulenta, & quæ numeroſa, & militari iuuentute floreret: Mater ei fuit Eliſa, virilis animi mulier, ex Petracina factioſa gente: Ea erat feruidis admodum, aſperiſque moribus, ſed pudicitia, & fœcunditate mirabili: Peperit enim alterum & viginti liberos, quos veluti ad arma natos ita educauit, vt facile comptiora indumenta, exquiſitáſque epulas, & mollia ſtrata contemnerent: verterentur autem robuſto quodam corporis, atque animi vigore, ad tuendum familiæ decus, & id ſæpius armis, quando grauiſsimas ſimultates cum Paſolinis æquè potentibus exercerent: Quum Martinus Paſolinus eius familiæ princeps puellam nobilem Bartholo SFORTIAE fratri ex chirographo deſponſatam, quòd in eius dotem perampla hæreditas veniret, arroganter intercepiſſet. Ob id ſæpius iuſta propè acie dimicatum eſt, magnæque cædes æditæ, in queis Bartholus vulneratus eſt, & Martini filius, itemq; duo propinqui eius ceciderunt. Sed res eum habuit euentum, vt Martinus orbatus filio, expoliatuſque omnibus amicis atque fortunis, oppido pelleretur. Per id tempus videre erat in Attendula domo conclauia, atq; cubicula, non aulæis, ſed ſcutis, atque thoracibus exornata, atque item lectos, ingenti amplitudine, ſine lodicibus, in queis loricatæ affinium cohortes promiſcue cubitarent: adeóque vigilantes, & intenti omnes erant, vt nullo cum honore menſarum, ſed plerunque ſtantes, & ſine vllo ordine cibum caperent, quem exiguo ſumptu, & nulla arte agaſones, vel armigeri pueri tumultuarie parauiſſent.

De fama natalium. *Cap. II.*

NON DEFVERE, qui dicerent, ſed in gratiam Braccianæ factionis, vt Sfortianis demum Principibus nouitas generis obiectaretur: Sfortiam paterno in agro ita operis præfuiſſe, vt & ſua manu faciundo operi vomeres, & ligones ſtrenue tractaret: quod vel ob id inuidioſe confictum videtur, quoniam tredecim annorum puer in Boldrini caſtra conceſſerit, neque inde redierit, niſi equeſtris ordinis miles. Sed iucundo prorſus mendacio fabulæ fidem fecit perennis fama, quæ manauit ad poſteros. Ferunt enim, quum agrum foderet, duro labore fatigatum, ab ea indignitate operis ſuſpexiſſe in cœlum, & de tota vitæ fortuna vota ſuſcepiſſe, ea ſorte precatum Deos, vt voto bene verterent: euibraſséque protinus ligonem in præaltam quercum, vt credi par eſt, antiquitus Marti conſecratam, eo animi decreto, vt ſi decideret, eum æquiſsime ad perpetuum laborem eſſet reſumpturus, at ſi ramis

hæſiſſet caſtra continuò ſequeretur. Verum Marti ligonem Fortuna appendit, vt fatis viam aperiret. Gloriabatur hac fabula Franciſcus pronepos, quòd vel ob id, familiæ nomen nequaquam antiquæ nobilitatis, ſed ſpectatæ virtutis auſpicio niteretur: adeo, vt quum mihi humaniter arcem ab excellenti munitione, ſtructuráque toto terrarum orbe longè clariſsimam, armamentariis patefactis, oſtendi iuſsiſſet, conuerſus læto ore: & hanc, inquit, P A V L E Ioui, quam miraris, & hoc imperium, quo potimur, ab illo ligone habemus, quum felici noſtra forte in arborem à proauo contortus, fatalíque ramuſculo ſuſpenſus minime decidiſſet. Vnde & illud Pontani in defunctos intemperanter genuinum dentem exercentis, quum dixit: dux ab aratro Sfortia. Quaſi non in ſumma gloria ſit, aut certe diſpudeat C. Marii exemplo, ex aratore imperatorem euaſiſſe.

De Horoſcopo, & Genitura, & nomine eius. *Cap. III.*

AEditus eſt vtero matris, die Martis, quinto Calendas Iunii ſub auroram, Anno à partu Virginis Milleſimo trecenteſimo, & ſexageſimo nono; ſub id ferè tempus, quo Carolus Quartus imperator auaritia infamis Italiam reliquit: Luſtrico autem die, quo rite ſacro fonte ablutis nomen imponitur, puero Iacobi & Mutii nomen indiderunt; Sed aliquanto poſt, obliterato primo nomine, tantummodo Mutius eſt appellatus: donec ab ingenii, viriúmque indomito quodam vigore S F O R T I A E cognomen tulit. Mutii vero nomen, & hodie quoque in nepote Ludouici Sfortiæ principis repetitum videmus: quem Paulus eius filius, ſed ex damnato coitu ſuſceptus è tanta ſobole vnicum, atque legitimum reliquit.

De diuinatione Aſtrologorum. *Cap. IIII.*

IN genitura eius Mathematici præcellentem ſyderum poſituram, & ſedes, aſpectúſque mirabiles conſpicati, ei magnum imperium, immortalem gloriam, felicémque ſobolem prædixerunt; ídque demum ſubiunxêre, eum nequaquam exacta ætate, & morte quidem repentina periturum.

De educatione, & rudimento eius. *Cap. V.*

ABea, vt diximus, domeſtica educatione vulnerum & periculorum contemptor factus, quum tredecim annos natus, miram indolem ad militiam afferret, clam arrepto domi equo, & inuito quidem patre, euolauit ad Boldrini Panicaliæ caſtra, qui Pontificiæ militiæ ſceptra tenebat: Eo nemo ducum felicior fuit: Nam dum viueret, acie ſemper victor, etiam poſt mortem ſæpius victoriis, triumphíſque militum ſuorum interfuit. Ii ſiquidem ducis ſui cadauer exſiccatum, conditúmque aromatibus in feretro circumferebant: quum neminem, qui ſuccederet, militari imperio dignum putarent. Tendebatur ei Prætorium, non ſecus ac viuo, & circumpoſitis vexillis, belli teſſera petebatur, ita, vt mortui conſiliis quadam ſorte exceptis, ad res gerendas

felici

feliciter vterentur. Adhæſit primum Spoletano equiti, cui ab iracundia Scoruccio cognomen fuit. Apud hunc quatuor annos permanſit. adeò pertinaci corporis, ac animi contentione ſemper vſus, vt ex armigero puero ferocium equorum domitor, & mox lateronis nomine ſtrenuus miles, cuncta officii munia Scoruccio charus adimpleret.

De prima militia eius. *Cap. VI.*

P Oſito apud Boldrinum tyrocinio, domum rediit, inteſtino reuocatus bello. Sed ibi demum pace parta, militiam repetiuit, oppignerato fundo, vt armis & equis inſtructior domo emitteretur, propinquis, vno patre excepto, ſumptum improbantibus: ad quos iuuenis conuerſus: deſinite, inquir, muſſare: Militari enim quæſtu aut cuncta rependam, aut idem mea hæreditas, ſi ita erit in fatis, vt acie occiſus cadam, cumulate perſoluet. Itaq. primo cataphractus eques (Hi eo tempore quaternos equos trahebant) & non multò poſt turmæ, & demum alæ præfectus ſub Alberico, Brolia, & Aucuto ſecunda fama militauit, adeò, vt vberiore ſemper ſtipendio, & maiore præfectura dignus haberetur.

De altitudine animi, & cupiditate gloriæ. *Cap. VII.*

E Xcitabatur die noctuque ad magnorum Ducum nomen, qui tum bellica virtute prouecti ad ingentes opes, ac imperia peruenerant: adeò, vt in corona, quum aliquid bello præclare geſtum nuntiaretur, commoto veluti animo ſuſpiraret: vtpote qui honeſta æmulatione inductus, felicitati eorum haud mediocriter inuideret.

De Ioanne Aucuto Britanno Duce. *Cap. VIII.*

E Rat ante alios in oculis Ioannes Aucutus vir Britannus, qui ab extremis Oceani finibus, traducta in Italiam Anglorum manu clarus euaſerat: quum rebellantem à Gregorio Pontifice Togatam Galliam, expugnatis aliquot vrbibus, pacauiſſet; tuliſsétque in præmium nauatæ operæ quinque oppida, & in his Cotignolam ipſius patriam: adeóque mox inclaruiſſet, vt Bernaboui Vicecomiti Italiæ Principum longè potentiſsimo gener adſciſceretur, & eum Florentini demum ingentis exercitus ducem crearent. Vnde illi, vti de Republica benemerito, imaginem coloſſeam equeſtrem, ſupra ſepulchrum in templo maximo poſuerunt.

De Brolia, Biordo, & Alberico, magnis ducibus. *Cap. IX.*

M Ilitari etiam virtuti apprimè nixus Brolia vir Allobrox Aſiſiatum in Vmbris tyrannus euaſerat: quum Florentinorum, & Romani pontificis dux fuiſſet. Biordus quoque, qui in Gallia aduerſus Britannos, magna mercede, & multo maiori cum laude militarat, apud Peruſinos principatum fuerat conſecutus. Sed vnus præ cæteris Albericus Balbianus illuſtri fulgore gloriæ clariſsimus, & ipſum, & Attendulos omnes ad obeundam militiam accendebat. Hic enim vnus, quòd externæ gentes mercenariis armis Italiam quaterent, multæque paſsim immani rabie baccharentur, indignitate permotus; Italorum animos,

qui tum per ſocordiam, amiſſámque libertatem vetere belli gloria decidiſſent, in ſpem recuperandi nominis erexerat. Fuere ſub eius imperio ingentes alæ cataphractorum equitum, qui auſpiciis diui Georgii militantes, ſacramento adacti, nunquam ſe terga daturos externo hoſti coniurarant. Ab his demum non vno in loco Britones profligati, cæſi Galli, pulſi deuictíque Germani, Hiſpani fuſi, Allobroges, Anglíque deleti, apud Italos non omnino extinctum antiquæ virtutis decus iuſta confeſsione docuerunt.

De Alberico cataphractorum equitum inuentore. *Cap. X.*

HIc eſt ille Albericus, qui equitem cataphractum ea ſpecie, quam videmus, formauit, & inſtituit, adinuento hoc concluſæ dupliciſque galeæ genere, quo nunc maxime vtimur, & Gothico nomine Helmettum vocitamus; Impoſuit & tegumenta equis, quæ Bardæ vocantur, recocto é corio, vt Clibanarios equites à Perſis ad Gothos, priuſquam ad Italos, reiectis loricis, adductos imitaretur. His enim nihil validius, ſi tormenta ænea ad exitium humani generis, corruptelámque veræ militiæ reperta, conſenſu publico tollerentur; Quando iam egregiæ virtutis decus nequaquam ad fortem, ſpectatámque duris in prœliis dextram, & inuictum corporis, ac animi robur, ſed ad fortuitos volantium pilarū ictus, cæca ſemper ſorte, & in his temeraria ſæpe fortuna, reuocetur.

De cognomento ex re quæſito. *Cap. XI.*

QVum in Alberici caſtris eſſet ferè imberbis, animóque ferox, & manu promptus, ſæpe turbas iurgiáque miſceret, nec quenquam ante ſe pugnam capeſſere pateretur: in eo peracutus imperator animi, atq. oris habitum notauit, prædixítque, eum, niſi immature caderet, & paululum feruidi ingenii impetum prudentia temperaret, abſoluti ducis nomen habiturum. Nec multo poſt ſuborta altercatione inter commilitones in partienda præda, immortale cognomen adeptus eſt; quum eam minus æqualiter diuidi immodice quereretur. Siquidem tota lite ad ducis arbitrium delata, iudicatáque ad Albericum ſubirato & minaci vultu conuerſus: Mihi, inquit, imperator, hoc tuo iudicio, rata pars prædæ perinique ſurripitur, ita, vt in poſterum ſimilem iniuriam æquo animo non ſim laturus. Ad ea Albericus renidenti, & contracto ore reſpondit; An & mihi quoque vti aliis ſoles, adoleſcens vim afferre voles? Deſume ergo tibi SFORTIAE nomen; atq. ita abolito Mutii nomine, vt ab omnibus vocaretur, edixit: quæ vox Latine exprimit violētum.

De primis commilitonibus eius. *Cap. XII.*

DVxit autem patria peregregiæ iuuentutis manum, adauctam mox concurſu inſignium equitum, quum bellicoſiſsimus quiſque ſpe laudis, & lucri cupiditate ad eum deferretur. In his fuere ex numero propinquorum Bartholus, & Franciſcus germani fratres: Sed in Franciſco mira indoles efflorebat, cui ab inſita ingenio eius audacia Boccalæto cognomen fuit: Præterea Boſius, Laurentius, Michaletus, &

demum

demum Foſchinus Attenduli cum ſancto parente Petracino auunculi filio, & aliis plerisque, qui è finitimis vrbibus amicitia, & partium neceſsitudine coniuncti, creſcentis in eo nominis famam vehementer obſeruabant. Hos omnes ferè in hiſtoriis celebres videmus. Verùm illuſtris admodum euaſit Michaletus, qui accumulatis ab humili gradu bellicis honoribus, Venetorum demum imperator effectus, ad exactæ ætatis terminos peruenit.

De Præfectis ab ſe dilectis à promptitudine virium. *Cap. XIII.*

Turmarum, cohortiúmque Præfectis eos maximè adamauit, fraternóque amicitiæ iure ſibi obſtrinxit, qui manu præcipue valerent. diuiſa enim inter Ducem, & militem eſſe militiæ munera dictitabat, vt victoria pararetur; quum in illo ante omnia rationem, atque prudentiam, in his autem expeditam vim, peracrem impetum, & indomitum robur omnino requireret. Propterea eos maximè deuitare, damnaréque erat ſolitus, qui in coronis ſollicite nimis, atque ſubtiliter de belli ratione, exitúque rerum diſſerendo, quid ſtatuendum, quídve tentandum foret, imperatori conſulere, atque præſcribere viderentur. Cæterum ipſi perlibenter aſpera quæque, & periculoſa munia detrectarent: ſolóque, & inani ſapientiæ nomine contenti fortibus viris veræ laudis materiam relinquerent: qui imperantibus alacriter parêre, vehementérque pugnare, nec vulnera, & mortem timere didiciſſent. Ex hoc ordine primores ardentiſsime dilexit, Martinum Fauentinum, qui aliquot poſt annos à Pandulpho Malateſta Ariminenſium tyranno necatus eſt: quum inhiaret eius pecuniæ, & creſcenti inſontis viri gloriæ vir crudelis inuideret: Præterea Euſtorgium Vicecomitem, Ludouicum Columnam, Thomam à Typherno, & Scorpionem, atque Tarantulam à luco Flaminiæ, Zenonemque, item Cribellum, & Parinum Derthonenſem, & Gentilem Montaranum, Angelúmque Lauellum, cui ob hæſitantiam linguæ, tumultúmque oris Tartaliæ cognomen fuit.

De amicitia cum Braccio inita. *Cap. XIIII.*

Cum vno autem Braccio Montonenſi, ætate, fortuna, virtutéque fermè æquali, arctiſsima familiaritate coniunctus, adeò fraterne, & liberaliter amicitiam excoluit, vt aliquot annis inter ſe duo longè omnium in Italia maximi futuri duces, conſilia, arma, equos, pecuniam, & tabernacula in communem vſum conferrent, iiſdémque vexillis, & laciniarum coloribus vterentur. Militaria enim ſagula ſingulis equitibus ab humero dextro in obliquum femur, coccineo colore; è contraria vero parte, per tranſuerſum albo, & cœleſti alternatim vndulato diſtinguebãtur. Verùm vt aliquod ex propinquo diſcrimẽ foret, peracutos Stortia fluctus, obtuſiores vero Braccius elegãter expreſſerãt. Quorum inſignium argumentis, atque coloribus, hodie quoq. vtriuſq. factionis ſtudioſos vti videmus: quum centum quinquaginta & quatuor anni numerentur, ex quo ea ipſi authores, & Principes geſtare cœperint.

De cauſis amicitiæ cum Braccio abruptæ. Cap. XV.

SEd eam demum amicitiam iampridem obtrectatione gloriæ, & virtutis æmulatione comminutam, Sfortia grauiſsimis offenſus iniuriis, poſt XXX. annos adaperto tandem animo, & libero ore penitus abrupit: quum ipſo Sfortia ad Beneuentum in carcerem coniecto, Braccius nihil amici calamitate permotus, violata repente amicitia, ea oppida, quæ ſunt in Thuſcis, inter Caſsiam viam & Aureliam, Sfortianæ ditionis, Tartaliæ inuadenda, occupandáque tribuiſſet: idque eo infeſtius à Braccio factum fuiſſe videbatur, quoniam ab initio ipſius fidei commendata fuerant, & ſubinde Tartalia grauiorem iniuriam occupatis oppidis addiderat: quum Sfortianas turmas in hybernis oppreſsiſſet, fortiſsimo quóque decurionum, & equitum in vinculis retento. Braccius enim in Vmbria felici rerum ſucceſſu elatus, vaſta cupiditate animum intenderat, vt vrbis Romæ imperio potiretur. Tribus ſiquidem ea tempeſtate Pontificibus, immani Cardinalium ambitione, atque ſuperbia creatis, Chriſtiana religio lacerabatur: Romáque terrarum quondam Domina, fame, peſtilentia, ac incendiis deformata, obſeſſa latronibus, ac orbata Pontifice, factioſorum libidini ſeruiebat. Ad id audendum, patrandúmque facinus, idoneus, & opportunus erat Tartalia: quum ſub ſignis eius mille equites, & bis totidem pedites militarent. Fœdere itaque icto, vt mutuis auxiliis, atque opibus fines proferrent, & ſeſe aduerſus vim hoſtium tuerentur, Tartalia facile cuncta vſque ad Senenſium fines in poteſtatem redegit, præter Aquenſes, & Porſenianos, qui Sfortianorum præſidio tenebantur. Braccius verò poſitis ad Anienem caſtris, fuſiſque tumultuario prælio Romanorum copiis, vrbe potitus eſt. Per eos quoque dies Braccius Michaletum, qui, capto Sfortia, ad eum amicitiæ iure cum trecentis equitibus confugerat, omni pudore diſſoluto miſſum fecit, nec perſoluto quidem ſtipendio. Quam demum contumeliam indignatus Braccio Picininus, magno, nobiliſque animo reſarciuit, quum ex domeſtico abaco argentum omne, vt æs alienum cum milite diſſolueretur, ad Michaletum detuliſſet. Per hunc modum inter ſe diducti, accenſíque odio Sfortia, & Braccius Italicæ militiæ principes effecti, magnóſque exercitus ductantes, de nomine, ſectas condiderunt. Quibus demum liberarum ciuitatum, Regum, atque Pontificum opes vehementer attritæ, conuulſæqúe ſunt: quum veluti ex condicto, pudenda eius ſeculi conditione, ad alenda bella ſæpe altercantes, & ſemper aduerſi, modo his, modo illis, mercenaria arma inferrrent, aut ſuſtinerent.

De cauſa inimicitiarum cum Tartalia. Cap. XVI.

GRaui etiam de cauſa multis ante annis cum Tartalia amicitiam diremerat: quum ad Caſalecium, malignitate, aut metu deſerente locum Tartalia, ſe ab hoſtium cuneis ex obliquo irrumpentibus, cum turma protritum, & captum quereretur. Ea res, vti multorum ocu

lis liq

lis liquidiſsime ſpectata, euulgataque vtrinque in caſtris, dilui nō potuit. Ob id in Tartaliæ pectus alte, taciteque deſcenderat, adeò, vt occultum vigeret odium: & eo quidē lethalius, quòd illa eadem familiaritatis imago officiis quibuſdam, & alloquiis ſuſtentabatur.

De prima equitum præfectura. *Cap.* XVII.

Vo primum ductu apud Broliam vigintiquinqueequitibus præfuit;
S qui numerus equitum eo tempore turmam implebat. Apud Albertum autem Ferrariæ principem iuſtæ alæ vexillum ſuſtulit, coniuncto ſibi Laurentio: In ea fuere equites ducenti. At confecto ibi bello reuerſus ad Broliam haud multum ibi permanſit, accitus à Raſpantibus, qui tum Peruſiæ popularem ſtatum induxerant: Oppugnabat eorum libertatem Ioannes Galeacius Vicecomes: Illi ex aduerſo, contractis auxiliis, vno maximè Sfortia duce, ſeipſos acerrime tuebantur. Sed ciuitas viribus impar opulentiſsimo hoſti tandem ceſsit. Eo bello Sfortia vigilantis, intrepidi, maximeque pugnacis ducis famam conſecutus, vtrinq. virtutis & fidei præmium tulit. Donatus enim eſt publice ad ornamentum abaci, cælato argento, & ab hoſtium duce, duplicato ſtipendio, Ioannis Galeacii militiæ adſcriptus. Iniit tum arctiorem amicitiam, ſocietatemque cum Parino certa lege communicatis turmis, vt æquali auſpicio regerentur. Sed profecti ad Inſubres, quum non vno in loco æquali ſorte, ſed diſpari cum laude militaſſent, obſcuriuſque indies fieret Parini nomen, Sfortia ſcilicet fortibus factis duorum famam vendicante, liuore atque perfidia Parini exauthoratus, dimiſſuſque eſt: Quum falſo accuſaretur apud ſuſpicacem Principem tanquam occultus, & capitalis Gibellinarum partiū hoſtis, & genere Guelphus: cui factioni ſe maximè aduerſum Galeacius, quod ita ſibi conduceret, factis & dictis profiteretur. Eo modo proditus, ſed cum multo verborum honore à Galeacio dimiſſus, ad Florentinos ſe contulit, qui tum Gallorū Reges, & Germanos Cæſares aduerſus Galeacium concitarant.

De inſignibus gentilitys à Roberto Cæſare donato acceptis.
Cap. XVIII.

Vb id tempus SFORTIAM iampridem eximiæ virtutis opinio-
S ne percelebrem, Robertus Cæſar Auguſtus Romanorum imperator illuſtrem fecit. Deſcenderat is in Italiam Florentinorum pecuniis euocatus ad bellum, vt Galeacius Mediolano pelleretur. Sed demū duobus tumultuariis prœliis ad Brixiam pulſus, repreſſuſque quum Patauium reparandis copiis diuertiſſet, obuiam honoris, & præſidii cauſa Sfortiam habuit, qui tum ſtatiuis in caſtris ad Montagnanam Patauino Principi Venetorum oppreſſo armis opem tulerat, præpoſitus Florentinorum auxiliis, quæ ſocio, amicoque principi iure fœderis mittebantur. Excepit Cæſarem perornato, compoſitoque more militiæ, toto equitatu circunductis, & in duplices alas digeſtis ordinibus, ita, vt Cæſar ea ſpecie cataphractorum equitum, qui criſtati, bardatique omnes procurrerant,

ratos, duro in carcere quatuor menſes detinuit: adeóque inhumaniter cruciauit, vt media hyeme nudos gelida aqua perfunderet. Sed perrupto demum carcere feliciter effugerunt, vt eam iniuriam Othonis cæde vindicarent.

De cæde Othonis Tertij. *Cap.* *XX.*

Otho, vbi conatibus ſuis ſuſtinente, vrgenteque Sfortia, acerrime reſiſti videt, pacem, vt falleret ſe appetere ſimulauit, ſperans Nicolaum, prægrauante ſtipendio, Sfortianas copias eſſe dimiſſurum, vt demum ex occaſione incautum, exutumque armis repentinus inuaderet. Poſtulabat igitur Otho, vt Nicolaus in colloquium deuenire minimè grauaretur, vt coram de pace liquiſsime agi poſſet. Id bis abnuerat Nicolaus ab inſidioſo, aſtutoque homine dolum veritus. Sed tandem aſſenſit, vt eius perfidiam præoccuparet: Res eo modo compoſita eſt, vt ambo inermes, binis ſtipati equitibus, parique ſpacio à ſuorum agminibus prouecti ad primum à Roberia lapidem militari in via conuenirent. Aderant Othoni Guido Taurellus, & Antonaccius Aquilanus clari duces: Nicolaum vero Sfortia, & Michaletus medium tenebant. Cæterùm vixdum cœptis ſermonibus, Sfortia præalto, & feroci equo in Othonem repente concitato eum per loricam, quam lacinia tectam fruſtra induerat, ſub coſtis gladio transfodit, proſtratum confecit Michaletus: Taurellus & Aquilanus, quum ſigno dato vndique ex inſidiis procurreretur, capti: comitatus verò eorũ in fugam præceps, magna ex parte armis, & equis exutus eſt. Extemploque Sfortia promotis caſtris Parmam contendit: receptuſque à ciuibus, qui liberatori, & tyrannicidæ inſigni ſtudio fauendum exiſtimabant, Othonis filium in arce obſedit: Is erat Nicolaus cognomento Guerrerius, quæ vox bellicoſum ſonat. Ea dedita, pari demum euentu, & Regium, & ſancti Domini oppidum, cum triginta amplius caſtellis in ditionem Ateſtini deuenerunt: ita, vt Fortuna puncto temporis Othonis imperio pariter, ac vitæ finem attulerit. His rebus biennio cõfectis, Sfortia quum à Nicolao diſcederet, Monticulo Parmenſis agri oppido donatus eſt; atque item vexillo, in quo adamas turbinatus aureo incluſus annulo depictus erat: quo inſigni poſtea, & ipſum, & poſteros eius perpetuò vſos fuiſſe conſpicimus.

De diuerſitate famæ ex Othonis cæde. *Cap.* *XXI.*

Fere ea tempeſtate, qui clariſsimi facti nomen accumulata cum laude celebrarent. Porrò alii contrà interpretarentur: vtpote qui ſacroſanctam colloquii fidem ſingulari perfidia violatam, iuſq. gentium fœdo in poſteros exemplo temeratum, atque ſublatum dictitarent: Adeo, vt Sfortiæ, militari iudicio, magna quidem inuidia, ſed Nicolao multò maxima conflaretur. Quamobrem Sfortia, vbi ſe acrius perſtringi didicit, publico in loco, ita, vt à multis inſignibus viris exaudiretur, in hunc modum eſt prolocutus: Deſinant, inquit, ex occulto verbis criminari, quicquid de Othone tranſactum eſt: Quandoquidem ego eum iure

ſum, ſiquis improbet, ſingulari certamine ſim oſtenſurus. An non ego etiam ingratus,& nequam exiſtimari potuerim, ſi principi,qui me ipſum copiaſque meas alit, parêre,operamque præſtare recuſaſſem? in eo præſertim homine tollendo,qui perfidia, & ſæua tyrannide infamis, contra fas,& æquum, ſceleratis armis aliena appetebat:quum & ego quoq. immani laceſsitus iniuria eum priuato nomine, & iure quidem optimo, vel ad aram fuerim occiſurus.

Quibus Principibus operam nauarit. *Cap.* *XXII.*

Q Vatuor demum Pontificib. Maximis,& totidem Regibus, aut dux ſummus,aut æquali cum imperio operam nauauit:Gregorio XII. primum, ac Alexandro V.quum Ludouicum II. Andegauenſem, in paternum regnum reduceret:ac demum Ioanni XXIII. A quo inſigni liberalitate,vt merita ſtipendia ſoluerentur, Cotignolam patriam dono accepit.Quo munere nihil vberius,aut omnino iucundius in toto vitæ curſu ſibi eueniſſe fatebatur, quòd honeſtiſsimo dominatu parto, ciuium ſuorum Princeps eſſet effectus.Aſſeruit demum in libertatem Romanos, Braccio Vrbe depulſo, Legatumque Vſelanum in arce diu obſeſſum dignitati reſtituit, Stephanuccio Cardinale in carcerem coniecto qui ordinis,& patriæ dignitatis oblitus, auerſuſq. Pontifici,Braccii partes ſequebatur. Martinus enim in Concilio apud Conſtantiam, Ioanne in ordinem Senatorium redacto, omnium ſuffragiis Pontifex renunciatus in Italiam venerat. Nec multò poſt, Sfortia, vti decuit Pontificiæ dignitatis aſſertorem, vrbe Roma Iordano Columnæ tradita (is à fratre Pontifice præmiſſus fuerat) ſacroſanctæ militiæ Vexillifer creatus eſt: vt eo honore, qui in Italia ſupremus habetur, ſupra cæteros duces emineret.

De Ludouico Secundo,& amore Reginæ Ioannæ. *Cap.* *XXIII.*

A Ludouico Secundo inſignem tantum beneuolentiam, gratiamque promeruit,quum ille Ladislao ad Fregellas memorabili acie ſuperato, victoria vti neſciuiſſet, interrupto ſcilicet ſecundarum rerum curſu,peſsimis Pauli Vrſini artibus. Tranſiuit demum magnis,frequentibuſque iniuriis,ab eodem Paulo vrbe extruſus,ad Ladislaum. Ab hoc Rege, qui totius Italiæ imperium ingenti animo affectabat,quatuor oppidis in Samnio donatus eſt: quum & antea Franciſcum filium vrbis Tricarici Comitem feciſſet: qui tredecim annorum puer, vt paternæ fidei obſes foret,è Ferraria Neapolim aduenerat. Ladislao autem immatura morte ſurrepto, ſorori eius Ioannæ Reginæ adhæſit: iactatuſque eſt vario euentu, magnis fortunæ fluctibus: quum modo inſigni gratia floreret, modo graui preſſus inuidia mergeretur. Incredibile quidem dictu eſt, quantos æſtus receperit Reginæ animus, quum inſanis amoribus perditiſsime deſeruiret. Nam Alopo, Vrbanus Aurilia, atque eo prætextu legationis in Germaniam ablegato Carracciolus ſucceſſerant. His admiſcebatur Sfortia, procacibus Reginæ oculis ad amorem pellectus:

Eò

Eo cæteris grauior riualis, quòd omnes ſimul ingentis ânimi virtute, copiarumque inuictis opibus anteiret. Inter tantos rerum motus, quibus modo aduerſa, modo ſecunda, & ſemper inſtabilis fortuna Sfortiã exercuit, obuenere ei, largiente Regina, Beneuentum, Manfredonia, Barolum, itemque Trannium vrbes, & ſupra XX. oppida, partim in Apulis, & Samnio, partim in Brutiis, atque Lucanis. Sed diductus demum à Regina, quum Sergiani dolis, ac inſidiis peteretur, Ludouico tertiò Secundi filio ſe coniunxit, ita iubente Martino Pontifice, qui Ioannam Regiæ maieſtatis nomen perpetuis ſtupris dedecorantem, regno exturbandam ſuſceperat. Sed amantium iræ, bella, ſuſpiciones, eum rebus exitũ dederunt, vt Sfortia rurſus in gratiam, priſtinumque militiæ honorem reciperetur. Quo etiam tempore cum Braccio veterem amicitiam repetiuit, quum duo longè clariſsimi duces, manentibus induciis, in colloquium Saccomania in ſylua deueniſſent. Deſciuit demum ab adoptante matre Regina ingratus filius, rex Alfonſus: adeò, vt capto Caracciolo in arce Capuana Reginam oppugnaret. Qua indignitate permotus Sfortia, obſeſſæ celeriter opem tulit: memorabilique pugna, Rege profligato, Catalanos in arcem nouam compulit: neque poſtea vnquam ab officio, amicitiaque diſceſſum.

Quoties proſpere, infeliciterque pugnarit. *Cap.* XXIIII.

SEpties iuſta acie feliciter pugnauit, ter tantum alteram fortunam expertus, & ea quidem conditione, vt aduerſis aliquantò clarior quàm ſecundis haberetur. Nemo enim eo conſtantius hoſtilem impetum ferre, pertinacius reſiſtere, nobilius pedem referre, & deniq. fortius ducis ſimul, ac militis officia implere didicerat: vtpote qui nunquam propinquo, & ferienti hoſti terga oſtenderet: nunquam niſi omnium poſtremus, & ora ferociter obuertens, & acriter repugnans, ſe reciperet.

De Angelo Pergulano profligato. *Cap.* XXV.

PIſanis graui bello, & prædura obſidione fermè oppreſsis, quum Angelus Pergulanus, incomparabili victoria de Heluetiis parta, admodum clarus, qui opem ferret, Aurelia via, per Senenſium oram aduentare nuntiaretur, vnus Sfortia obuiam eundi, reprimendique hoſtis munus alacriter ſuſcepit: Quanquam Bertoldus Vrſinus ad quem belli ſumma reſpiciebat, ne ancipiti prælio pugnandũ foret, remoturus à muris caſtra id conſilium damnaret, & minus ab ipſo quoque Tartalia probaretur. Concedente igitur Nerio Caponio legato, qui promptum in eo animi vigorem admirabatur, magnis, ac inuſitatis die, noctuque, confectis itineribus, ſyluiſque etiam, ac impeditis fluminibus, magno laborẽ ſuperatis, improuiſus ad hoſtes contendit. Quo repentino incurſu, cum ſigna è ſyluis educerentur, tantum terrorem imparatis intulit, vt Pergulanus bis fruſtra compoſito agmine, bis pugna ſtrenuè inſtaurata, fuſus, fugatuſque ſit, ſignis ac impedimentis omnibus amiſsis, & vix quarta par

te equitum ex vehementi curſu ſeruata. Ad eam quoque victoriam memorabile facinus adiunxit, quum detracta hoſtibus ſaga, equites ſuos induere, prælatiſque Pergulani vexillis ad proximi oppidi portam procedere felici dolo præcepiſſet. Id erat Caſtellionum ab Aprili piſcoſo lacu Piſcarium appellatum, in ora maris ſaxeo tumulo impoſitum. Nec mora, oppidani eo errore decepti, hoſtes pro ſociis gratulanter excepere. Atque ita irrumpente occupatam à primis portam toto exercitu, oppidum captum, direptumque eſt. Ob eam rem à Pergulano male geſtã, deſperatis rebus, Piſani Florentinis deditionem fecerunt. Sfortiæ autem, dum vita maneret, Senatus, vti de Republica bene merito, millenos quotannis aureos liliatos, donatiui nomine decreuit.

De Ladiſlao Rege ad Lyrim ſuperato. *Cap. XXVI.*

E O Bello, quo Ludouicus Secundus Andegauenſis, adiuuante Gregorio Põtifice, ipſo Sfortia, ac item Paulo Vrſino ducibus, in Apuliæ regnum reducebatur, mirum in modum, cum prudentiæ militaris, tum inuſitatæ virtutis laude, nominis famam adauxit. Ladislao enim Rege, vt fines tueretur, ex Caſsinatibus campis alacriter prouecto, quum ob id ſuſpenſo admodum Ludouico duces cunctarentur, Sfortia pernobili in medium prolata ſententia, tranſeundum omnino Lyrim amnem, atque eueſtigio hoſtes inuadendos cenſuit: quòd cunctari, & ſedere arma inferentibus, ineptum, & exitiale videretur. Itaque Lyri ſupra Fregellas, vado ſuperato, collatis ſignis eſt dimicatum: & eo quidẽ euẽtu, vt profligato Rege, & proſtratis eius copiis, caſtriſque etiam, & ſignis, ac ducibus captis, victoria inter memorabiles pararetur. Eo die Sfortia cuncta moderatus, inſtruxit aciem: & primum agmen in hoſtes induxit, ita, vt ferè omnium primus fortiſsimum quenque ſe ſequi iubens, inclinata, adpreſſaque lateri haſta, purpureis inſignibus conſpicuus, Nicolaum Campobaſſe Comitem, qui auratis armis refulgens, & præalte criſtatus eminebat, ingenti ictu proſterneret, & caperet: ipſeque demum, variante fortuna, vt fit, creſcentibus vtrinque auxiliis, in omni ferè pugnæ loco, atque periculo, & præclarus adhortator, & bellator acerrimus conſpiceretur. Vſus eſt ea die incomparabili equo ſpadice alternos pedes vſque ad genua calciato, cui ab agilitate Cato nomen erat. Primam igitur victoriæ lauream Ludouicus Sfortiæ detulit, inuidente Paulo Vrſino. Quod non multis inde annis Ladislaus, ambobus regiis in caſtris ad Tudertum militantibus, præclaro teſtimonio cõfirmauit: quum præſenti Paulo, Sfortiam interrogans, dixiſſet: An non, & hoc oppidum expugnabis, qui ad Lyrim cum illo Catone equo tuo vbique pugnax, & vehemens, me ipſum, copiaſque meas profligaſti? Quæ verba in Pauli animum iam antea cæco liuore corruptum, profunde admodum deſcenderunt. Sfortiam enim vir ſuperbus, neque ſuperiorem ſibi, neque parem exiſtimari volebat.

De prælio ad Aquilam feliciter commiſſo. Cap. XXVII.

QVum Regina delitiis, amoribuſque vacaret, & Alopus Regio planè faſtu rerum potiretur, capto demum Sfortia, plerique regni Proceres ab ea defecerant. Sed ante alios Alopum, Reginamq. terrebat Antonaccius Regulus, vir bello clarus, qui Aquilam validiſsimam vrbem occuparat. Is terror Sfortiæ ſaluti fuit. Cuſtodia etenim eductus, inſtructo valido exercitu, Aquilam contendit. Cum caſtra ad vrbem proferrentur, Antonaccius viribus, ac ingenio ferox, minimè dubitauit, quin copias omnes militares, atque item Aquilanorum iuuentutem, & ingentem armatorum agreſtium manum educeret, & magna loci fiducia, & populari quadam alacritate, infeſtis ſignis, in Sfortiam deferretur Ferunt Sfortiam temeritate, ac inſolentia hoſtium permotum riſiſſe paululum, monuiſſeque Præfectos vt confertum, maximeque denſatum cataphractorum agmen irruentibus obiicerent, nihil autem loco mouerentur, donec ipſe, quid fieri vellet, tuba ſignum dediſſet. Erat in dextra, accliuis locus, ibi cohortes locat: ad læuam, planiore in loco, leuem armaturam equeſtrem lunata ala ſeſe oſtentare iubet: ipſe ſubductis è medio agmine delectis aliquot turmis, magno itineris flexu, in tergo nihil tale putantibus ſeſe oſtendit, ita, vt nouiſsimos hoſtium exeuntes porta, partim intra vrbem compelleret, partim ab vrbe excluſos, & ad ſuorum extremum agmen confugientes perſequeretur. Tum vero ſigno tuba dato, & peditatus ab accliui loco repente in latus hoſtiũ decurrens, & leuis armatura è diuerſo expanſis alis concitata, in medios impetum fecère: Cataphractus quoque equitatus à fronte irruentium impetum egregie excepit, atque ſuſtinuit: Ac eodem ferè puncto temporis Sfortia cæcidit terga. Quibus malis vndique circumuenti Aquilani, in medio cæſi, & ad vnum ferè omnes cum ducibus, atque vexillis capti temeritatis pœnas dederunt. Qua calamitate permoti, qui in vrbe reſtiterant, portas victoribus aperuere, orantes Sfortiam, vt victos pariter & deditos conſeruaret. Nec mora, captiuos omnes vna voce liberauit: Antonacciumque in primis, & Decuriones vrbis cœnæ adhibuit. Tanta re patrata, confectoque bello ſine ſuorum vulnere, hortatus eſt Aquilanos, vt Reginæ nomen in poſterum fidelius colerent, & ad impetrandam erroris veniam ipſius authoritate, ac officio vterentur: ſe libentiſsime interceſſurum pro his, quos incolumes conſeruaſſet, quum iure belli diripere, atque interficere poſſet. Id verò fortunæ fuit humanis rebus illudentis, Aquilanos paulo ante ſuperbia elatos, ingentique mox fractos calamitate, & demum ſubito, atq. inſperato gaudio exultantes conſpexiſſe. Quo Aquilanorum exemplo adducti, Iulius Cæſar Capuanus, qui Capuam occuparat, & Carolus Martianus, & Chriſtophorus Caietanus, reſtitutis vrbibus, ac oppidis, veluti deſperantes, conſilioque depulſi, Sfortia vade, fidemque ſuam Reginæ nomine præſtante, ad officium redierunt.

De Tartalia ad Tuſcanellam deuicto. *Cap.* XXVIII.

Artaliam inimico ſimul, ac hoſtili animo perſecutus, ad Thuſcanel T lam improuiſa acie profligauit, vlturus iniurias, quas ſuperiore anno, dum in cuſtodia ſeruaretur, acceperat. Noctu enim à diuerſa Viterbii porta, vt ſpeculatores falleret, cum expeditis copiis profectus, pedites caua in valle occultauit, vt ex inſidiis, quum ſignum pugnæ datũ foret, extemplo proſilirent: Turmas vero quatuor, cum Sanctoparente, obliquo itinere locatas ſtatuit: ipſe cum robore equitatus intra ſyluam conſtitit: Vti præceperat, præmiſsi leuis armaturæ equites, prædatorum ſpecie, armenta paſcentia corripere, fugatis agreſtib. cœperunt. Tartalia ad clamorem excitatur, familiam armat, prædam abigentiũ tergis inhærere iubet: creſcente tumultu, oritur prælium. Auctis numero hoſtib. Tartaliani equites ad tubæ cantum ſub ſignis porta effunduntur. Nec ſe cõtinet Tartalia, quin ad ferendam opem cum globo cataphractorum erum pat. Tum vero erupere è ſyluis vndiq. Sfortiani: pugnatúmque eſt, ac ſi aliàs vnquam longè fortiſsime. Sed premente Sfortia acrius, ſternentéq. ſigna, Tartaliani intra portam ſunt compulſi, magno accepto detrimento, maioréq. ducis periculo, qui inuectus per pontem irrumpentib. ſimul Sfortianis caſu quodam ſeruatus eſt: quum Hugonem Sfortianæ turmæ præfectum, vehementi offenſione ab cathena pontis in foſſam deturbatum, reliqui impedito, atque occupato ponte ſubſequi nequiuiſſent. Nam Tartalia ſaucius, & multo perculſus metu extemplo cataractam demitti iuſsit, ita, vt alienæ ſalutis oblitus, tertiam ferè ſuorum partem excluderet. In his Donatus Lauellus Tartaliæ frater fuit. Captus eſt & in oppido Pellinus Cotignola dux turmæ fortiſsimus: qui cognitum Tartaliam, magniſque ictibus ferreæ clauæ perculſum, vt caperet, fuerat inſecutus. Eo prælio Franciſcus Sfortiæ filius ſextumdecimum natus annũ, quod antea ei pater minimè conceſſerat, in aduerſos hoſtes alacriter haſtam perrupit: ſubindeque cingulo militari, & calcaribus aureis, præclaro etiam hoſtium teſtimonio exornari promeruit.

De pugna ad Sebethi pontem egregie depugnata. *Cap.* XXIX.

Emorabili autẽ ea acie qua iuxta Neapolim ad Sebethi amnis pon M tem pluribus horis eſt dimicatũ, mirificæ virtutis laudem tulit: præclaro maximè Alphonſi Regis præconio confirmatã, qui tum hoſtis, & ſpectator è trireme cuncta oculis obſeruarat. Reducebat tum Sfortia Ludouicum III. Andegauenſem in auita, paternáq. iura Neapolitani Regni, authore Martino Pontifice: Quũ Reginam ſeuere aliquandiu, & fruſtra demum caſtigatam armis omnino perſequendam cenſuiſſet: quòd nihil famæ ſuæ parceret, nec vllo dedecoris metu, aut reſpectu Chriſtianæ pietatis permoueretur: Vtpote quæ iampridem cõtra fas, & Regium decus, amatoris Sergiani intolerandæ libidini nobiliſsimi regni nomen, & diuina, ac humana omnia ſubieciſſet. Ob id impotens ſui mulier, libidine ſimul atq. ſuperbia exardens, Alphõſum in Corſica bellum

gerente euocarat,adoptaratque in filium,vt Hiſpanicis opibus vim Galli hoſtis propulſaret. Itaque multis ante diebus oppugnata, & ex inſidiis per aquæ ductum,& obſoletam portam ſemicapta Neapoli, & Ludouicus in Sfortiana caſtra ad Auerſam peruenit,& Alphonſi onerariæ,& roſtratæ naues ad Oui arcem appulerunt. Quamobrem Sfortia,& nauandæ operæ,& oſtentandæ virtutis cupidus,ad Sebethum vſque caſtra promouit. Inde ſex ſtadiis ad vrbis portas, præmiſsis leuis armaturæ equitibus, non modo Reginæ ſtipendiis addictos, Vrſum Vrſinum, & Iacobum Candolam,& Bernardum Cartheium duces,verùm & equites Catalanos,quos Alphonſus aduexerat,& Neapolitanos, tum maximè equitatui ſtudentes ad prælium exciuit. Commiſſa eſt pugna paribus animis: Sed Alphonſo triremes ad littus admouente,& lapideas pilas tormentis in oppoſita hoſtium latera ſæpius emittente, ter repreſſa eſt Sfortiæ virtus. Sed deterſa tormenti ictu ab caſside criſta,eo ardore pugnam reſtituit, & ſigna intulit,vt pulſi loco hoſtes terga darent,& diſsipato agmine cum multa equorum, ac hominum ſtrage intra portam compellerentur. Tum vero Sfortia victor,vt Ludouico ſimul,ac Alphonſo deſignatis Regibus ardorem,ſtudiumque ſuum oſtentaret,in præalta ad portam munitione Andegauenſium ſigna præfixit, tutatus ea per ſemihoræ ſpacium ne à quoquam prius,quàm ſe reciperet,impune tollerentur. Eo prælio id certe memoria dignum accidit, vt virtutis amore Alphonſus in eum vnum tormenta naualia dirigi vetaret. Sfortia vero pariter ediceret, ne currulibus tormentis in littore cõſtitutis triremis Regia peteretur. Nam Squarcia Monopolitanus inter Sfortianos bellator acerrimus, quum ſuffoſſo equo captus,& ad Regiam triremem ſcapha perductus,petente Rege,pugnantem Sfortiam digito commonſtraſſet, ille pernobili, & planè regia humanitate,parcendum cum duci eximio,tum bellatori fortiſsimo protinus edixerat.

De Roma libertati reſtituta,& Picinino acie capto. *Cap. XXX.*

Miſſus à Regina cum validiſsimis copiis, vt vrbem Romam impotenti Braccii dominatu liberaret, ad promerendam eo inſigni beneficio gratiam apud Martinum Pontificem, inter Appiam,& Latinam portam caſtra locauit. Inde quum Braccium, vel miſſa per præconem cruenta ad eum cheirotheca, vt iuſto prælio certaretur, fruſtra prouocaſſet, ſupra Oſtiam demum Tyberi ponte conſtrato, exercitum traduxit,tanta animi magnitudine,victoriæque fiducia, vt dubitantibus, ſciſcitantibuſque Præfectis, an vllum haberet amicum, à quo commeatum eſſet petiturus, comprehenſo gladii capulo reſponderit: His viris, & fortibus omnia feliciter expediet. Atque ita pontem reſcindi iuſſerit. Ad eius rei famam, adeò mente commotum fuiſſe Braccium ferunt, vt diffiſus populo Romano,nec conclamatis quidem vaſis, multiſq. relictis impedimentis per Miluium pontẽ ſe proriperet,atque inde reciſa pontis parte,ne hoſtis inſequi poſſet,in Vmbriæ fines citato agmine deferretur.

Sed compoſitis iam vrbanis rebus, Picininus à Braccio circa Preneſte cum parte exercitus relictus, quum infeſta populatione circa vrbem Romanorum armenta diriperet, & Romanos primò, ac ipſum deniq. Sfortiam, vt opem ferret, ad prælium exciuit. Pugnatum eſt vario euentu, & vtrinque ſemper acerrime præter aquæ ductum: quum Picininus prædã tueri, & Sfortiani, Romanique iam longè abactam recuperare, ſumma contentione decertarent. Ad extremũ adnitente, cohortanteq. Sfortia, Bracciani profligantur, omniſque itẽ præda recipitur capiturq. ipſe dux hoſtium Picininus, ad augendam Romanorum, Sfortiæque lætitiam. Is tamdiu in Capitolio valde humaniter, ac liberaliter cuſtoditus, nõ prius eſt emiſſus, quàm impetrante Braccio Sfortiani milites, duceſque à Tartalia in inſulas Vulſinii lacus relegati, facta permutatione, ad Sfortiam incolumes peruenerunt.

De Alphonſo Rege acie profligato. Cap. XXXI.

Longè autem nobiliſsime, ſecundiſsimeque cum Alfonſo Rege conflixit: quum ille ingrato animo, atque impiis armis Reginam matrem oppugnaret. Procurante enim Martino, nec abnuente Ludouico ad Caietam pace facta, & reſtitutis demum Acerris, Sfortia Reginæ, Regiſque militiæ fuerat adſcriptus, ea conditione, vt præoccupanti, exigentique operam nauaret. Eo tempore Alphonſus regnandi auidus, neque probra famoſæ matris, neque portentoſam Sergiani potentiam ferre poterat. Itaque felici aſtu, ſimulata ægritudine, illectum ob id Sergianum, ac officii cauſa, vt decumbenti aſsideret, in arcem nouam venientem cum vniuerſa familia comprehendit, correptiſque repente armis, cum delecta ad id Catalanorum manu, vt Reginam opprimeret, ad Capuanam arcem aduolauit. Sed magno caſu renuntiante Sergiani caſum puero, qui facile inter crura cuſtodum portæ elapſus accurrerat, Regina ſeruata eſt. Iam enim armatus rex prioribus equi pedibus pontem attigerat, quum à Damiano centurione, reiecto per frenum equo, ianua eſt prohibitus. Nec mora, accitis vndique copiis, circumſideri, oppugnarique miſsilibus, atque tormentis cœpit. Peruaſere tamen cum literis Reginæ ad Sfortiam nuntii, maturam opem perditis rebus implorantes. Itaque Sfortia à Mirabello, inſigni celeritate, Neapolim, promotis ad arcem copiis, profectus, per idoneos homines orauit Regem, vt tam fœdo incepto abſiſtere, nec à fœmina eadem & matre oppreſſa (quod à virtute Regii animi alienum videretur) gloriam appetere vellet. Se enim officii lege præoccupatum Reginæ ſaluti deeſſe non poſſe: ſed daturum enixe operam, vt Regina eum ex æquo regnare pateretur: tollerenturque diſſenſionis cauſæ: quod factu facile foret: quandoquidem Sergianus in ipſius manu eſſet: à quo Reginæ animus ad omnem conſilii caſum expoſitus dependeret. Ad ea Alphonſus elate reſpõdit: Se Sfortia armato, diſceptatore, atq. arbitro vti nolle. Nec multo poſt, magnis accitis vndiq. copiis, regio ſpiritu egreſſus vrbe, collatis

ſignis,

ſignis,cũ Sfortia dimicauit.Eo prælio vera virtute, & vario ſæpe euentu, quum multis horis pugnaretur,ad extremum Sfortia,felici conſilio,hortorum macerias in latere hoſtium diſiecit, ancipitiq.acie circumuentos hoſtes fudit:tanta vi in tranſuerſos inuectus, vt penè rex ipſe interclusus caperetur.In ea equorũ, ac hominũ ſtrage,Sfortia primum Regiæ alæ Signiferum ſua manu confodit:captáq. ſunt equitũ ad duo millia, & in his nobiles Catalani centum viginti: Illuſtreſque viri Raimundus Perillius, Ioannes Moncata,Bernardus Contellia,& Lupus Corellia. Eodem victoriæ impetu in arcem Alphonſus eſt cõpulſus,ita,vt à Neapolitanis,Sfortianiſque Catalanorum omnium domus in prædam verterentur.

De infelicitate prælij ad Viterbium. *Cap. XXXII.*

INfelici porrò euentu ad Viterbium cum Braccio pugnauit:ſed deſertus, & proditus à Giliberto, & Nicolao Vrſino,qui cũ Braccio, paucis ante diebus, occulto fœdere icto, vbi occaſionem fortuna præbuiſſet,ſe Sfortiam in acie deſerturos promiſerant:Cuius ſceleris indices tabulas Nicolai ſubſcriptas manu. Braccius in colloquio ad Saccomaniam ſyluam Sfortiæ poſtea oſtendit. Dimicatum eſt in Caſsia via non longè à Buſſetanis aquis, quum Tartalia tranſuectis per Vulſinum lacum copiis ſuis Braccio ſe coniunxiſſet,qui ab Ariſpampano, & à Balneo Regio (id Feroniæ lucus fuit) ad montem Faliſcum peruenerat.Pugnauere ſummi duces,ſummis incenſi odiis,ſummiſque vel ob id annixi viribus, à meridie ad occaſum Solis:Quum nemo(teſte demum victore Braccio) è tantis copiis (quandoquidem ab octo millibus equitum pugnaretur) ipſo Sfortia,aut maiore arte,aut vehemẽtiore impetu,aut diuturniore conſtantia dimicaſſet. Cæterum Sfortiam fruſtra reuocantem ſuos,vt in prælium redirent, lethale vulnus ceruice acceptum tardauit, amiſsis ſubinde mille & ſeptingentis equitibus. In his capti ſunt quadraginta octo Præfecti, & Centuriones, virtute verò maximè illuſtres, Foſchinus ſororis filius, Acactabriga,Mannuſque Bariles, quos Braccius in Veſentinam,Martanamque inſulas cuſtodiendos miſit.

De clade ad Cryptam acceptam *Cap. XXXIII.*

VLturus iniurias à Sergiano ſibi illatas,qui diu venena,& ſicas fruſtra pertentarat, ſtruxeratq. dudum inſidias ad Sarni pontem, armato exercitu,Neapolim intrauit, inclamantibus Sfortianis Reginæ nomen: Sergianum vero ad necem depoſcentibus qui impotenti ſuperbia, malignitateq.,diuina,ac humana iura conturbaret. Fauebat Sfortiæ nobilitas omnis,cuius cõcurſu, authore Franciſco Morimino,porta intrãti patefacta fuerat.At Sergianus tanto metu conſternatus,quòd viribus eſſet impar,ad dolos ſe conuertit:emittiturq. arce Franciſcus Vrſinus,authoritate inſigni,qui Sfortiam adeat,nomineq. Reginæ oret,vt ab armis diſcedat: Fore enim, vt æquiſsimis conditionibus ea controuerſia ad otium deducatur:Non debere eum,quum priuatas iniurias vlciſci properaret, publicarum rerũ ſalutem in periculum de uocare, læſa præſertim

& ſugillata Reginæ maieſtate, quæ eundem cum Sergiano, conturbatio nis,atque moleſtiæ caſum ſubire cogeretur. Ad ea Sfortia reſpondit:ſe, vti antea Reginæ nomen in omni fortuna ſpectata fide coluiſſet, ita & tum eius cauſa iniurias omnes, & contumelias animo depoſiturum,modo ipſa ſe traduci, & circumagi fallaciſsimis Sergiani artibus minimè pateretur. Ita commeante ſæpius Vrſino, & res compoſitas ſimulante,& prædicante, vt co gendis, inſtruendiſque copiis ſpatium daretur, ad id Sfortia, poſtulante Regina, adducitur, vt copias eductas vrbe in ſuburbana Corregia transferret. Ea ſunt contra Arcem nouam, & ad ſubiecti littoris plagam hortorum amœnitate percelebrè extenduntur. Per hunc modum tanto armorum impetu, ſpe pacis ad otium compreſſo, quum Sfortia nihil omnino timendum putaret, ſpatiareturq. inermis in littore,Vrſinus magna armatorum coacta manu, improuiſus erupit; incompoſitos adoritur; funditque tanta celeritate,vt Sfortia ſeminermis inopinati periculi caſum excipere cogeretur. Sfortiani toto eo littore fugati ad Cryptam perfoſsi, à Cocceio Pauſilippi montis peruenere. Ibi aliquandiu Sfortia, globo facto, pugnam ſuſtinuit: ipſeque demum per Cryptam ſubſecutus, Caſale principis euaſit, amiſsis quingentis equitibus. Sed demum refecto exercitu ab Aurilia familia Acerris receptus, tanta vi demum ad oppugnandam Neapolim eſt reuerſus, vt Sergianus filios obſides dare, ſarcire detrimentum ad Cryptam receptum, remiſſaque potentia, parem ferre cogeretur.

De infelici pugna ad Capuam. Cap. XXXIIII.

Braccio quoq. tumultuaria pugna ſuperatus, ad ſanctæ Mariæ Burgum, quo in loco veterem Capuam fuiſſe conſtat, ſexcentos amplius equites amiſit.adeò,vt à Braccianis, Acatabriga, atque Iannucio captis, Tartalia primum, & ipſe demum Sfortia ad Auerſam vſq. pellerentur. Occultarat enim Braccius aliquot turmas prædenſa in ſylua, quæ ad Sciliceum Glanii pontem, Atellanamque viam pertinebat: quarum eruptione, quum in tranſuerſos impetum feciſſent, primæ pugnantium alæ à reliquis interclusæ,profligatæque ſunt. Cæterùm Braccius, vbi Capuam eſt reuerſus, de Iannucio viro fortiſsimo ſupplicium ſumpſit, quòd paucis ante annis ab ipſius caſtris,exacto ſtipendio,ſed nequaquam impetrata miſsione diſceſsiſſet.

Quoties prælio,& inſidiis ſit captus. Cap. XXXV.

Semel omnino manu hoſtium,bis inimicorũ fraude captus eſt. Cæterùm adeò felici ſorte,vt è calamitate,ſe ipſo ſemper maior,& clarior euaſerit. Siquidem præter honores,& opes,quas obiter ab innocentia, præclaraque virtute affluenter eſt conſecutus,etiam illi (quod in ſumma totius vitæ iucundiſsimum videtur) opportune,atque feliciter euenit, vt inimici eius ferè omnes,admirabili Deorum immortalium iudicio plecterentur.

De

De prælio ad Caſalecium facto. *Cap.* XXXVI.

E O inſigni prælio, quo ad Bononiam, iuxta Rheni pontem Bernardonus vir Gallus, Pontificis, Florentinorúmque, & Bononienſium imperator ſuperatus, captúſque eſt ab Alberico, & Vermio Ioannis Galeacii ducibus, Sfortia & ipſe in poteſtatem hoſtium deuenit. In eum enim conſtanciſsime dimicantem, & deſerente locum Tartalia, à latere præſidio nudatum, Facinius Canis dux acerrimus, cum denſata ala cataphractorum equitum irrupit, adeo vehementi, improuiſóque impetu, vt multis proſtratis, & ipſe Sfortia equo per armos haſta perfoſſo deturbaretur, ſuperincidentibúſque victis ſimul, atque victoribus, planè oppreſſus ſummum vitæ periculum adiret. Vbi verò Alberici beneficio caſtris hoſtium ſe explicuit, ingenti animo gregarios milites, qui exuti armis, & equis, more militiæ, dimittebantur, cohortatus eſt, vt bene ſperarent, & ſe duce Florentiam venirent. Fore enim, vt accepta incommoda Senatus liberalitate, & cura ſarcirentur. Ita ipſe pedes Apenninum tranſgreſſus, portæ vrbis applicans, vti erat puluerulentus, rectà in Curiam contendit, trecentos amplius viros fortes adducens: Patres conſcripti, inquit, nos veſtri milites, vti oportuit, pro dignitate veſtra, & militari laude impigrè pugnauimus: fortuna autem quod voluit, & potuit, inſolenter effecit. Cæterum ſi digni ſumus, qui veſtra benignitate, armis, & equis inſtruamur, dabimus enixe operam, vt vos iudicii veſtri minimè pœniteat, & nos vberiore ſtipendio digni videamur. Placuit Senatui in eo publico omnium dolore, generoſi infractíque animi vigor: extemplóque Sfortia, accepta largè pecunia, & refectis turmis, duplicatam numero equitum præfecturam obtinuit.

Quomodo ex inſidys ſit captus. *Cap.* XXXVII.

A Lignitate porrò, & parum virili inſidiarum genere Pandulphi Alopi circumuentus, & in Arce noua Neapoli cuſtodiæ traditus per quatuor menſes nihil mitius expectauit, quàm, vt à carnifice conficeretur. Id enim vnum ab improbis, ac imbellibus, quibus ex ignobili metu inhumana crudelitas ineſſe ſoleret, omnino timendum arbitrabatur. Quandoquidem illi naturæ vitio, viros fortes, & illuſtres, inſontéſque præſertim non capere, aut fortè captos, non temere vnquam dimittere, veluti exacerbatis iniuria eorum animis conſueſſent. Erat Alopus natalibus clarus, ſed decore formæ, & morum illecebris maximè inſignis, quibus Reginam, fracto pudore, inſanientem ad amorem pellexerat. Ea enim, vti iampridem vidua, ſublato ſcilicet marito, qui erat ex Auſtria domo, Norici Regulus, ac demum orbata fratre Rege Ladiſlao, apertius, atque liberius, vti libido extimularet, amoribus vacabat: adeò, vt Alopum ærarii præfectura ornatum, veluti conſortem imperii, & rerum omnium arbitrum, Neapolitani Græcorum more, in adulationem promptiſsimi, Regiis honoribus percolerent. Is diffiſus ſummo gratiæ loco, qui tum maxime lubricus videtur, quum ad faſti-

alas equitum ductantem, homines gloriæ, ac amplitudini Sfortiæ plurimum inuidentes. Hos diſerte etiam atque etiam Regina monuerat, præceperátque, vt Iacobum non alio, quàm Principis nomine ſalutarent. Verum, vbi in conſpectum eſt deuentum, ſolus Sfortia, cæteris omnibus, magno aſtu, & repentina perfidia in adulationem procumbentibus, Reginæ mandatis paruit: neque vel præſenti exemplo adduci potuit, vt eo ſcelere Reginam offenderet, ac officii, pariter & libertatis oblitus impudenter aſſentaretur. Ita, vti coniurarant veteres Sfortiæ hoſtes, Iacobum adeunt, in Sfortiam, falſis vera miſcentibus, peracerbe, & grauiter inuehuntur: addúntque magnis pollicitationibus, ſi animum Regio nomine dignum cœptis afferre velit, ſe omnes ſtrenue operam nauaturos, vti ei certiſsimo Procerum ſtudio, & ſecundiſſima Populi voluntate, nec demum ſuccenſente Regina, regiæ dignitatis corona deferretur. Sed ante omnia, Reginam duobus impotentibus mœchis, atque latronibus omnino liberandam videri, qui Regnum pro libidine lacerandum, euaſtandumque, ſubacta peſsimis artibus Regina, arroganter occupaſſent. Hos eſſe & Alopum & Sfortiam: Sed illum poſtea Neapoli facile tolli poſſe, ſi præſentem Sfortiam celeriter oppreſsiſſent. In hunc modum inita conſpiratione, per aſſuetos cædibus ſatellites, quorum Sclauettus ex Illyrico princeps erat, eum in itinere confodere ſtatuerunt: quum in vado Caloris amnis incautus, & à ſuis diſiunctus facilè confici poſſe videretur. Sed percuſſoribus demum ad patrandam tanti viri cædem animus defuit, quum inſidentem militari equo, cui à ſeſſoris fiducia, Sperantio nomen erat, quadratóque ſuorum agmine, & minaci vultu amnem tranſgreſſum, formidaſſent. Certis enim coniecturis, vir acutus, clam ab ſe quædam imperari, agmináque componi animaduerterat, notarátque pallentia ora in quibuſdam, qui atrocia, & periculoſa ſuſpenſis animis agitare videbantur. Sed nihil adeò ſæuum aduerſum ſe parari poſſe, vir adapertus, & generoſus ad animum admittebat, adeò, vt in Arcem Beneuentanam ad Iacobum aſcendere non dubitarit. Ibi ex compoſito, quum Iulius Cæſar ſpurciſsimo ore, maledictis agendo perfidiæ crimen obiectaret: contráque ipſe ſuccenſus ira, & calumniæ indignitate permotus, eum tanquam improbè mentientem in ſingulare certamen, militari prouocatione deuocaret: Spectante Iacobo, res eò deducta eſt, vt Perettus, & Cecholinus, ſimulatione officii altercantes dirimerent, comprehenſóſque in diuerſa cubicula diducerent. Sed Iulius ſtatim eſt dimiſſus, Sfortiæ autem manicæ ferreæ ſtatim iniectæ. Nec mora, magno concurſu facto, Sfortiæ domus diripitur, equites vertuntur in prædam, captíque tres liberi eius, & propinqui fermè omnes cuſtodiæ traduntur, vno excepto Sanctoparente, qui initio tumultus talia ſuſpectans, atque opportunè diuinans feliciter effugit.

Quomo

Quomodo Iacobus ex principe rex ſit appellatus, & Sfortia ſeruatus. Cap. XXXIX.

Apto Sfortia Iacobus Neapolim venit, prodentéque nouam Arcem Auerſano Centurione, cui à contrario euentu Seruatori nomen erat, ea potitur, Paulum Vrſinum liberat, interfectóque Pandulpho Alopo, nuptiales menſas eius ſanguine conſpergit. Nec multo poſt Reginam coniugalis quidem thori conſortem facit, ſed erepta totius imperii poteſtate, multis oneratam probris, & ſeuere caſtigatam, ne diffugiat à Gallis cuſtodiri iubet: Regios titulos ipſe vſurpat, & Gallis honores, præfecturas, & magiſtratus dilargitur. Interim Sfortia deuectus in inſulæ Megaris arcem, cui ab Ouo nomen eſt, acerbiſsimis tormentis cruciandus Bernardo barbaro homini traditur: vt expreſsis teſſeris quæſtione, ea oppida reciperent, quæ Sfortianorum imperio tenebantur. Nec ſuprema tamen vis, vti antea decreuerant, vitæ eius affertur. Tot enim acerrimos duces, propinquos eius, tantáſque copias veterano rum militum, amore, & ſtudio incredibili, multíſque beneficiis, & diuturna conſuetudine Sfortiano nomini addictas formidabant: Vtpote qui eius rei periculum, ſuperiore anno improſperè factum fuiſſe meminerant. Porrò Sfortiani milites fuga ad Petræfixæ oppidum in Samnio coëunt. Michaletus, & Laurentius Attenduli, & Sanctoparens infeſta populatione in ſuburbanas vſque villas, portáſque Neapolim deferuntur. Ob id Iacobus copias conſcribere cogitur, quibus Iulius Cæſar, & Cecholinus hoſtem reprimant, & Tricaricum vrbem expugnent, quam Ladiſlaus Franciſco Sfortiæ filio, præclara pueri indole adductus, dono dederat. Erant in præſidio Michaletus ipſe, & Michelinus Rabinianus, cui Margarita Sfortiæ ſoror, Foſchini, & Marci Attendulorum mater, defuncto priore marito, denupſerat. Ii de Sfortiæ ſalute ſolliciti, opportune de induciis, compoſitionéque agere cœperant, factáque poteſtate impune commeandi è caſtris hoſtium, ſummæ nobilitatis homines Tricaricum venerant, Antonellus Pudericus, Ruffus Caietanus, & Angelus Vellianus nouæ Arcis præfectus. In hos Margarita fraternæ virtutis æmula, arrepto venabulo loricata impetum fecit, comminatáque acerbiſsimum mortis genus, ni fratrem incolumen ſibi redderent, legitimo iure captos comprehendit. Quando ab ipſa, quæ Tricarici imperio, & ditione potiretur, nequaquam autem à Michaleto, Michelinóque, quibus nullum in ea vrbe ius eſſet, fides petenda fuiſſet. Id virile facinus haud dubiam Sfortiæ necem auertit. Extemplò enim à legatorum propinquis, concurſu ad Regem facto, facile impetratum eſt, vt Sfortiæ parceretur.

Quibus conditionibus Sfortia necem effugerit. Cap. XL.

His autem conditionibus inter Sfortianos, & Regios, res compoſitæ ſunt, vt tradito Tricarico, & remiſsis legatis, Sfortiæ liberi, & propinqui omnes, ac milites dimitterentur, præter Franciſcum,

qui

qui ad ſolatium præteritæ calamitatis in liberiore iam, humanioréque cuſtodia cum patre relinquebatur: Laurentius autem & Sanctoparens, mille equitum ſtipendia ſub Rege mererent: Michaletus quoque, vti luberet, cum Leone, Ioanne, Alexandróque Sfortiæ liberis in Hetruriam proficiſceretur: iureiurandóque rex promitteret, nihil ſe poſtea Sfortiæ nociturum: Margaritæ item poteſtas eſſet, vbi vellet Neapolitano in Regno conſidere: Idémque liceret Catellæ Sfortiæ vxori, quæ in tanto rerum tumultu ad ſacratas virgines in templum Diuæ Claræ cum Liſia priuigna confugiſſet. Michaleto quoque conceſſum eſt, vt quoties vellet, Sfortiam inuiſeret, alloqueretúrque ſine arbitris: Iſque demum approbante, adhortantéque Sfortia, ad Braccium, veluti ad veterem amicum, tuentémque Sfortiæ oppida in Hetruſcis cum ſexcentis equitibus contendit.

De ſupplicio Cæſaris, & Sfortiæ felicitate. Cap. XLI.

Acato Regno à Sfortianorum incurſionibus Iacobus nihilo ſecius P Reginam in cuſtodia continebat, abutebatúrque imperio adeò inſolenter, vt ſolis Gallis cuncta deferret, Italicos vero homines vſque ad faſtidium omnino reiiceret, atque contemneret: & denique illuſtrium amicorum obliuiſceretur, qui cum ſummo ſcelere, atque periculo ei Regium nomen aſſeruiſſent. Hac indignitate permotus Iulius Cæſar ingenio ſuperbo, atque præcipiti, vlciſcendæ cum publicæ, tum priuatæ contumeliæ conſilium deſumpſit. Repulſam enim ter tulerat, quum in locum Alopi ſupplicio affecti, aut captiui Sfortiæ, aut denique Peretti paulò ante defuncti, ſuffici cupiuiſſet: præoccupantibus cuncta Gallis, qui ampliſsimos honores ſibi deberi exiſtimabant. Ii ſunt ordine Magiſter equitum, Regiæ aulæ præfectus, atque item Præfectus ærarii, qui hodie nouitio vocabulo, Conneſtabilis, Seneſcalcus, & Camerlingus appellantur. Igitur Iulius Cæſar lethali bile percitus, Reginam ſecreto adit, ipſius iniuriam, & communes omnium miſerias deflet: quibus ſe præbuiſſe initium fatetur: Sed accepta fide ſerio promittit, tam forti animo, quàm antea incauto his rebus omnibus finem allaturum: modò ipſa dignum Regio ſanguine, & præſenti fortuna conſilium ſyncera fide ad animum tranſmittat. Confoſſurum enim ſua manu pſeudo regem pollicetur, vt Reginam ſimul, & patriam à barbarorum tyrannide liberet. Tum vero Regina gratias agens excuſsis lachrymis, & præbita dextra, fidem dedit, ſe immortali beneficio obſtrictam fore, ſi id, quod egregio voto conciperet, & à Diis immortalibus, & à fortuna probaretur: cæterum in id facinus animum pararet, & ad ſe triduo reuerteretur, vt cuncta aptius, vti opus foret, conſtitui, atque inſtrui poſſent. At ſæua mulier, nec oblita recentis iniuriæ, quòd authore Iulio Cæſare, & necatum Alopum, cuius memoriam occultis fletibus aſsidue percolebat, & Sfortiam tutorem Regni, defenſorémque Regiæ dignitatis, tormentis excruciatum, ipſámque Regio faſtigio de-

ſectam, in cuſtodia Barbaris traditam, obliuiſci non poterat, animum ad vindictam, atque perfidiam reuoluit, detulitque cuncta ordine ad maritum, vt incorrupti amoris, & propenſiſsimæ voluntatis fidem, animo eius inſereret, & geminata demum proditione, vtrunque diſparibus inſidiis aggrederetur. Iacobus ea nouitate periculi exterritus, nec planè mulieris inditio fidem præbens, vbi compoſitis inſidiis in Reginæ cubiculo Iulium Cæſarem eadem de patranda cæde promittentem, conopeo tectus audiit, proſilientibus armatis extemplo Cæſar eſt comprehenſus, & in foro, quum ſecuri percuteretur, demum dignas inſtabili, & turbido ingenio pœnas perſoluit. Per hunc modum Iacobus adeò inſigni vxoris officio deuictus, familiarius, atque frequentius Reginam adibat, permittebátque, vt ſolito liberius, & ſine cuſtodibus tota arce vagaretur.

De Regina capto Rege liberata. *Cap.* XLII.

CÆſo Iulio Cæſare, & ob id facinus Regina in coniugalem thorum, communéſque epulas recepta, Iacobus nequaquam omnem animo ſuſpicionem deterſiſſe videbatur, quum ſpatianti Reginæ arcis limine pedem efferre, aut nauicula deuehi non liceret. Itaque duo Neapolitani, altitudine animi inſignes, eripiendæ, aſſerendæque in libertatem Reginæ, ac expellendi Regis, negotium ſuſceperunt, Othinus Caracciolus, qui inter Optimates authoritate, & opibus præcellebat, & Anechinus Moriminus popularium Princeps. Diſceſſerat opportune per eos dies Lordinus Gallus, equitum Magiſter, cum copiis in Aquilanum agrum profectus: & feſtus dies publico epulo, & chorearum ludis in theatro celebrabatur. Ad id, honoris cauſa, Gallorum proceres inuitati: & quum nouæ nuptæ omnes, matronæque nobilitate, & forma lectiſsimæ ad eam celebritatem ducerentur, haud difficulter, ſed magnis tamen precibus à Rege impetratum eſt, vt Regina iucundiſsimis huiuſmodi, voluptuariiſque ſpectaculis intereſſet. At poſtquam, inclinante in veſperam die, ſaltationi finis eſt impoſitus, Reginam ciuibus agentem gratias, & ſimulanter in arcem nouam redire parantem, à dextra, ſiniſtráque Othinus, & Anechinus comprehendunt, ſtipatique valida iuuenum manu, eam in Capuanam arcem perducunt. Extemplo Reginæ nomen inclamatur: inuaduntur Galli, totáque vrbe fugati in arcem compelluntur. Rex ad inopinati periculi diſcrimen, metu conſternatus, portas claudi iubet. Neapolitani ex aduerſo circumuallare arcem, egreſſus obſtruere, & latè obſidere Regem pergunt. Quibus rebus non modo dignitati, ſed & ſaluti vehementer timens, nudatúſque omni militum præſidio, & conſilii penitus inops, his conditionibus in deditionem eſt receptus, vt in poſterum Regiis titulis abſtineret, Tarentinus Princeps appellaretur: Gallos vero omnes, præter quadraginta, in Galliam remitteret: & Sfortia ſtatim cuſtodia emitteretur, redderentúrque ei vi erepta oppida, renouatóque veteri honore, Magiſter equitum

tum crearetur.

De iniurijs eius Deorum iudicio vindicatis. *Cap.* XLIII.

Haud dubie conceſſu, & munere Deorum, ea, quæ longè omnium honeſtiſsima, maximáque videtur, per omnem ætatem voluptate potitus eſt, vt inſignes iniurias ſuas ab his plerunque, qui erant inimiciſsimi, vindicatas conſpiceret. Facile enim accidebat, vt hominem multo candore, fide, probitatéque ingenii prædıtum, & nunquam per circuitus, atque fallacias, ſed militari, adapertáque via ad verum decus properantem, ii maximè ex inſidiis peterent, qui imbelles, malis artibus, & perfidioſa ſimulatione in aula Principum valerent, aut bellica virtute valde inferiores, in receſsibus animi cæco liuore torquerentur. Sequentibus enim naturæ vitium, merita pœna non defuit, quæ nocentes, vel pede claudo, mature conſequitur.

De cæde Alopi. *Cap.* XLIIII.

Pandulphum Alopum; cui Ioanna Regina eius amore perdita, ærarii præfecturam, ingentes opes, & totius Regni procurationem detulerat: adeóque ei profligato pudore erat obnoxia, vt ab imbelli, impudicóque iuuene, ipſum Sfortiam virum fortiſsimum, inſontémque carcere includi pateretur, ſecuri percuſſum, triduóque inſepultum Neapolitani in foro ſpectarunt, quum Iacobus rex, qui tum & Sfortiam in cuſtodia ſeruabat, ipſum Alopum in Reginæ ſtratis occultatum, deprehenſúmque cepiſſet.

De nece Iulij Cæſaris, Peretti, & Cecholini. *Cap.* XLV.

Iulio Cæſari Capuano, Peretto Troiæ Comiti, & Cecholino Perufino par vitæ exitus fuit. Hi enim virtuti, atque amplitudini Sfortiæ inuidentes, nihil tale ſuſpicantem Beneuenti comprehenderant: quum etiam eum biduò ante, ſummiſsis percuſſoribus, interficere cogitaſſent. Horum igitur malignitate, atque perfidia captus Sfortia, & crudelitate Regis in quæſtione tortus, priuſquàm è carcere mitteretur, audiit Iulium Cæſarem ab ipſo Rege, digno perfidia eius ſupplicio publice necatum: Perettum verò idem expectantem, acerbiſsimo inteſtini dolore, incertum an veneno ſublatum. Nec multò poſt Braccius in Aſiſiatum campis, memorabili pugna ſuperatos Carolum Malateſtam, & Cecholinum viuos cepit: Recuperata ex ea victoria vrbe Peruſia, Carolum tanquam hoſtem, ingenti pecunia redimi permiſit: Cecholinum autem vti inimicum, & aduerſarum partium acerrimum ducem in carcere necauit.

De calamitate Iacobi Regis. *Cap.* XLVI.

Ipſe quoque Iacobus, qui Reginam vxorem, in captiuæ morem, Gallorum cuſtodia ſepſerat, infauſtóque Iulii Cæſaris, & Cecholini ſtudio rex fuerat appellatus, vix vndecim menſibus regnauit: nobiliſsimorum enim ciuium conſpiratione in poteſtatem Reginæ redactus, eum ſuperbiæ, & crudelitatis exitum tulit, vt talionis pœnam ſub-

iret. Sed demum impetrante Martino Pontifice, quum liberiore cuſtodia ſeruaretur, nauigio repente conſcenſo, Tarentum profugit: ſed eo fortunæ euentu, vt inde oppugnatus à fœmina Maria Baucia Ladiſlai Regis vxore fœdiſsime pelleretur. Senſit & demum vel Italia pulſus, infeſtos Deos, rabidiſsimis ventis in Cephaleniam inſulam raptus, & longo tandem, varióque errore delatus in Galliam. Deſperatis nanque rebus, vt ignominiam, & calamitatem, religionis voto contegeret, ſacrati habitus cucullam ſumpſit: atque ita vir ſæuitia, & faſtu intolerandus, inter ſacerdotes in obſcuro vitam finiuit.

De Sergiano Magno Seneſcalco trucidato. *Cap. XLVII.*

FVit etiam perpetuò infeſtus Sfortiæ Sergianus Caracciolus, qui à Regina in delitiis babitus ad id gratiæ, potentiæque faſtigium peruenerat, vt Alphonſo Regi in filium adoptato, authoritate, ac opibus æqnaretur. Hunc à Rege captum, qui Reginæ matris nomen tantis impudicitiæ probris liberare contendebat, Sfortia redemerat: ita, vt in eius gratiam, cupiente præſertim expetentéque Regina, illuſtres duodecim Catalanos, quos, profligato Rege, ceperat, graui admodum permutatione dimiſerit. Sed tanto etiam obſtrictus beneficio, in poſterum nihil ab ingenio ſuo diſceſsit, quin peſsimis artibus, hoſtilia, & maxime atrocia in Sfortiam moliretur. Hunc ad extremum viri illuſtres, qui tale monſtrum ferre non poterant, vt Reginæ pudori conſulerent, pernoctantem in arce Capuana, euocatúmque cubiculo trucidarunt. Iacuit & ſemiuiuum cadauer in via publica tanto fortunæ ludibrio, vt Regina nullam vocem emitteret: propinqui tanti viri cædem vindicandam non ſuſciperent: Magiſtratus autem id facinus miro ſilentio tranſmitteret.

De Nicolai Urſini fœda morte. *Cap. XLVIII.*

NIcolaus etiam Vrſinus Bartholdi filius, à quo Viterbienſi acie Sfortiam deſertum, proditúmque memorauimus, vti Braccius ipſe aliquot poſt annos ad Gaianellum in colloquio ſyncere teſtatus eſt, eius facinoris pœnas ignobili morte perſoluit. Quum enim apud Suanani oppidum Senenſis agri, ſuæ ditionis, impotenter agreſtium fœminarum pudicitiam expugnare pergeret, concurſu vnius familiæ, quæ in tyrannum coniurarat, venabulo, & irati quidem aratoris manu, crudeliſsime confoſſus interiit.

De Paulo Urſino Braccij inſidijs interfecto. *Cap. XLIX.*

CVm Paulo etiam Vrſino inſigni duce, dilacerata vetere amicitia, ſimultates adeò vehementer exercuit, vt ex militari prouocatione vſque ad ſingulare certamen, iram, atque odium efferrent. Sed id facinus auertit Ioannes Pontifex Balthaſar olim Coſſa, quem tum primum è Bononia Romam petentem Sfortia eius militiæ aſcriptus deduxerat, oſtentarátque in ea pompa per mediam vrbem ornatiſsimas alas, & veteranas aliquot cohortes, inuidente Paulo, qui clientelis, & Vrſinæ

ſinæ factionis viribus pollens,neminem potentia, & dignitate parem pati, & prorſus Romæ ſolus regnare cupiebat. Erat enim bello acer, verum ambitioſus, impotens, cruentus, & ab ingenii mobilitate, crebris, fœdiſque transfugiis infamis. Itaque, quum Sfortiam extimulatum variis iniuriis ab amicitia Pontificis diuellere, Vrbéque detrudere pergeret, quòd eo expulſo, nemo eſſet reliquus, qui licentiam, audaciámque ipſius frenare poſſe videretur: Id aperte molitus eſt, vt Sfortia de ſalute ſollicitus, vi ac iniuriis compulſus Vrbe excederet, & in Algido caſtrametaretur: Nec, vt rediret adduci potuit: quanquam Pontifex, miſſo ad eum Sancti Angeli Cardinale vetere eius amico, communi nomine pro Paulo fidem interponeret. Reſpondit enim, ſe eius hominis temeritati ſalutem minime commiſſurum,qui antea in conſpectu Gregorii Pontificis manu ſua Moſtardum clariſsimum ducem confodere non dubitaſſet,& ab eius inuſitati facinoris impunitate animum minoribus poſtea cædibus efferatum ad terrendos homines oſtentaret.Inde Sfortia Ladiſlao Regi ſe coniunxit:ad quem non multò poſt, & ipſe Paulus eſt profectus,prodita vrbe Roma, quam paulò ante cum inſigni laude defenderat. Sed eum demum Vmbrico bello proditionis accuſatum, & Neapoli ad ſupplicium in cuſtodia ſeruatum, Ladiſlaus immatura morte ſublatus, periculo exoluit. Sed, vt meritas, & fatales pœnas ſubiret, Fortuna demum eo pacto illum carcere eduxit, vt Braccio obiiceret, qui dum Sfortia in cathenis teneretur, eum ad Collem Floridum extra portam oppidi ſpatiantem nactus, Tartalia, & Ludouico Columna operam nauantibus, interfecit. Eo cædis nuntio erectum in ſpem libertatis Sfortiam, ſublata voce dixiſſe ferunt: Ergo & mihi inſonti Dii immortales mature cathenas ſoluent, qui vti æquiſsimi iudices impio, ac omnium deterrimo dignum vitæ exitum celeriter attulerunt.

De Armalerij proditoris ſupplicio. *Cap. L.*

ARmalerium quoque Aſculanum, cui vt equitum turmam, & cohortes peditum ſimul ductaret, contra vetus inſtitutum indulſerat, vnum omnino è tantis copiis, & beneficii oblitum, & ſumma cum perfidia alienatum ſenſit. Hic enim duce Neapoli cuſtodiæ tradito, vrbem Orbitum naturali munitione inexpugnabilem, quum fidem cum fortuna mutaſſet, Braccio venalem propoſuit, & prodidit. Nec diu Armalerius auro illo flagitioſe quæſito potitus eſt. Hoſtilia enim molitum, accumulatáque perfidia, nouæ proditionis conſilia, fallaci ingenio verſantem, Vitellius Patriarcha Cornetanus laqueo necari iuſsit.

De infelicitate Braccianarum partium, & Sfortianarum proſpero ſucceſſu. *Cap. LI.*

HAc quoque Deorum immortalium cenſura, id etiam in cumulo felicitatis acceſsit, quòd nihil, vel eo vita functo, iuſtæ vltionis videtur eſſe prætermiſſum. Quandoquidem Franciſcus filius ita patris virtutem, & opes, & ſtudia militum excepit, vt non multò poſt, Brac-

cium, atque item continenter eius partium duces non vno in prælio proſterneret. Non multis enim inde annis, cum Nicolai Picinnini opes, tum filiorum eius conatus, virtutis æmulatione certantium, magnitudine, & felicitate rerum geſtarum vſque adeò fregit, atque deleuit, vt nemo Braccianæ ſobolis hæres, qui dignitatem originis, & ſeneſcentis famæ nomen ſuſtineret, facile reperiretur.

De vulnere ad Viterbium accepto. Cap. LII.

Viterbienſi in pugna grauiſsimum ex obliquo vulnus ceruice excepit: quum ei Brandolinus Comes vehementi incurſu, diloricata caſſide, in iugulum vſque haſtæ cuſpidem adegiſſet. Neque prius, vel multo manante ſanguine, reduci è pugna potuit, quàm à Sanctoparente irato ſimul, & reclamante, correptis equi habenis, retro verteretur. Adeò enim ira, doloréque incenſus erat, vt vindictæ cupidus, inſana quadam temeritate cum paucis ſæpius in medios hoſtes procurrere, peruaderéque vſque ad media ſigna non dubitaret.

De periculo eius in expugnatione Capitonis. Cap. LIII.

Eadem penè animi peruicacia, quum vlturus iniurias, Braccium Martini auſpiciis in Vmbria perſequeretur, in expugnatione Capitonis oppidi extremum vitæ periculum adiit. Defendebatur acerrimè oppidum à Braccianis. adeò, vt Sfortiani, quater redintegrata pugna, & irrito ſemper conatu multis acceptis vulneribus, ſegnius murum ſubirent. Id dedecus, ſe præſente, admitti, elato indignantéque animo, minime ferens, comprehenſam ſua manu ſcalam mœnibus admouit, & ſubiit. Nec defuere hoſtes, quin in eum accendentem forti exemplo milites, ingentia trabium pondera, molaréſque lapides prouoluerent, ita, vt comminutis ſcalis, terribili ſtrage in præceps dati, tota foſſa ſternerentur. Decidit Sfortia è ſummo ferè muro deturbatus, adeò, vt multis fomentis, vix poſt horæ ſpatium ad vitam ſit reuocatus. Eo tamen caſu, nequaquam intermiſſa pugna, recruduit, inuſitatóque ardore Sfortianorum militum, corona muri occupata, oppidum eſt direptum, & Bracciani duces capti, ipſo propè ſpectante Braccio, qui laturus opem cum magnis copiis aduentabat. Inter captiuos fuere clariſsimi poſtea duces, Comes ipſe Brandolinus, cuius manu Sfortiam ad Viterbium vulneratum fuiſſe meminimus, & Gattamellata Narnienſis, cuius hodie ænea equeſtris ſtatua Patauii à Senatu Veneto poſita conſpicitur.

De vitæ diſcrimine in quo Romæ verſatus eſt. Cap. LIIII.

Verſatus quoque eſt in longè maximo vitæ diſcrimine: quum media in vrbe Roma, continuato per tres dies cruento certamine, pugnaretur aduerſus Vrſinos, contrà vrgentibus Columnis, atque Sabellis, quibus Sfortia dux aderat. Non longè enim à Mineruæ templo, quà itur ad Aemilianum arcum, è feneſtra, ingenti ſaxo, brachium eſt ictus, adeò vehementi dolore, conuulſiſq. neruis, obortáque oculis caligine, vt exanimatus ab equo prorueret, & à ſuis pariter, ac hoſtibus fœde proculca

culcaretur. Sed vir nequaquam dolore victus, in genu ſeſe fortiter erexit, læuáque proximi equitis lora ſtapedis comprehendit: Is erat Laurentius eques Romanus, cognomento Surdus, qui claua ferrea obuios pertundens, vt opem ferret, proturbatis, diſiectíſque hoſtibus, ad Sfortiam ferocem equum adegerat, cohortans, & monens, vt galeæ bucculam eleuaret, raptaríque ſe equi viribus pateretur: Atque ita correptus per bucculam, innixúſque ſtapedis loro, ægre pertrahente Surdo, in pacatum locum peruenit, magno prorſus miraculo ſeruatus, ſanatúſque: Quandoquidem quadraginta amplius diebus, cum brachii, tum dextræ manus ſenſu vſúque caruerit.

De inſidijs ad Calorem amnem ſtrenue vitatis. *Cap. LV.*

T Et ex inſidiis in ſummo vitæ diſcrimine verſatus eſt: Primo ad Calorem amnem, apud Beneuentum, pridie quàm à Iacobo Rege, & à coniuratis cuſtodiæ traderetur. Profluentis enim vadum tentanti, diſiunctóque à ſuis, ad id delecti equites, diſtrictis repente gladiis, & adactis equis, vim afferre decreuerant. Sed ille, quanquam nihil tale ſuſpicaretur, quum ſine conſilio ſuo quædam turbatius, quàm pro pacati, & nihil hoſtile timentis agminis conſuetudine, imperari, & circumagi videret, tanto animi vigore ſub vexillo agmen compoſuit, & galeatus ferocem equum, quo in prœliis vti erat ſolitus, conſcendit, vt coniurati, ſubito pauore concepto, quominus tela expedirent, vel vna terribilis, & parati eius facie terrerentur.

De inſidijs ad Sarnum aſtu ſuperatis. *Cap. LVI.*

S Ergianus Caracciolus deformi poſtea vitæ exitu memorabilis, quum anxiè riuales timeret, ob ídque Vrbanum Auriliam Reginæ genio reſpondentem, ſpecie honoris, legatum Conſtantiã ad concilium ablegaſſet, Sfortiam & ipſum eodem aſtu tollere conatus eſt: hoc demum à Regina impetrato, vt aduerſus Sanſeuerinæ familiæ proceres in Brutios mitteretur. Diſceſſerant enim Sanſeuerini à vetere officio, nec planè tamen rebellarant. Ob id putarat Sergianus, Sfortiam aut minus feliciter Reginæ operam nauaturum, aut Sanſeuerinos inexpiabili iniuria affectos contractæ affinitatis, ac amicitiæ iura turbaturos. Sed Sfortia authoritate ingenti potius, quàm belli metu, ſanatis Sanſeuerinorum mentibus, ita celeriter negotium confecit, vt ei Sergianus regredienti, non vno in loco inſidias pararet. In Picentinis enim occupati calles, ſuppreſſi commeatus, & circa Salernum exciti agreſtes, qui præciſis itineribus, Sfortianas turmas aggrederentur, præpoſituſque demum ad Scaffatam ponti Sarni amnis Campanus Centurio, vt tranſeuntem inuaderet, atque conficeret. Verum id reſciuit Sfortia, copiiſque ad Anchariã vicum ſubſiſtere iuſsis, obſoleta lacinia indutus, armatuſq. tragula, & galeatus, ſtabulario ſimilis percuſſores fefellit. Quum enim in equi clunibus, de more, mantica cum ſtrigili geſtaretur, & cribrum ab ephippio dependeret: quis eum tanti nominis imperatorem putaſſet?

De periculo ad Caietam paruo caſu facile ſuperato. *Cap. LVII.*

PAruo etiam temporis momento, & magno quidem parcentis fortunæ beneficio, Alphonſi Regis inſidias præuertit. Venerat ad Reginam Sfortia, quum illa, graui tum ad Neapolim autumno, Caietam cum Sergiano ſeceſsiſſet, atque vnà rex Alphonſus in Formiano littore inter fontes, & Citriorum ſyluas, vitandi æſtus cauſa verſaretur, vt cum ambobus, poſt redditas Acerras, de ſtipendiis, ac oppidorum poſſeſsione diſputaret, inuaſit repente Regis animum ſæua libido Sfortiæ tollendi. Is enim vnus erat, qui virtute animi, & bellicis viribus terribilis, offuturus eſſe videretur, ſi ambitioſo animo ſpes ſuas proferre, & aperte regnum inuadere vellet. Sed Sfortia magno, & planè regio comitatu, multiſque fortibus alarum præfectis ſemper ſtipatus, nequaquam ſine ancipiti periculo comprehendi poſſe videbatur. Excogitauit itaque dolum rex peracutus, triremémque conſcendit, inuitato Sfortia, vt honoris cauſa ſecum, legato Pontificio obuiam venire minime grauaretur. Is erat Fonſeca Cardinalis, qui ad eum à Martino mittebatur. Nec dubitauit Sfortia, quin pariter conſcenderet, nihil de Catalanorum perfidia ſuſpicatus: vtpote qui, adaperta ingenui animi fiducia, nihil ſibi inſonti timendum arbitraretur. Paratæ iam erant compedes, & laqueus more gentis, ſaccúſque, quo inuolutus, profundo mergeretur: quum id promontorium, in quo mirabile Planci ſepulchrum latè conſpicitur, tranſuectis celerius opinione omnium, è Speluncano littore, legati triremis apparuit. Tum vero Alphonſus, qui tum in receſſum extremæ puppis ſceleris miniſtros euocarat, animum à nefario conſilio ad priſtinam comitatem reuocauit: ne aduentantis ſacrati viri lætitiam, & publici officii ceremonias, tanti facinoris atrocitate conturbaret. Ita Sfortia Deorum immortalium munere conſeruatus ad ſuos rediit: quum eum Sfortiani omnes, tanquam fato functum, veriſsimis lachrymis eluxiſſent.

De moderata liberalitate eius, & abſtinentia, contemptuque pecuniæ *Cap. LVIIII.*

IN exercenda vero liberalitate, qua vna maximè virtute, vel ingentia vitia occultari facile poſſunt, mediocritatem tenuit: varia admodum fama, quum in erogando diſtribuendóque meditata, & prouiſa largitione vteretur: quaſi Ducem ad gloriam, & ad magna imperia ſemper aſpirantem penſitata ratione vti non deceret: quum militi præſertim improuiſa, & feſtinata potior videretur. Sed ille opes ſemper contempſit, adeò liberali iudicio, vt à ſignatæ pecuniæ nota oculos ſemper auerteret, vituperatis, qui diro eius conſpectu, & venenata libidine gauderent. Sumptuarias rationes, cenſu oppidorum, & ſtipendiis æquabat: ne, vt ipſe dicebat, temere decoqueret. Creditores raro contempſit, nunquam eluſit: quoniam opum, & diuitiarum opinionem, fide potius, & incorrupta exiſtimatione, quàm præſenti pecunia, conſtare iudicabat.

dicabat. Nemo enim ea tempeſtate, quum oporteret, opulentior, ac inſtructior fuit. Quandoquidem inſigni ſtudio menſariorum omnium exoneratus etiam grauibus impendiis iuuaretur. Vt tum accidit, ad Viterbium amiſsis ſupra mille equitibus, ad pecuniæ inopiam redacto: quũ è foro Romano, amici, atque beneuoli certatim ſub vna tantum ſyngrapha aureorum nummûm triginta milia contuliſſent. Irridebat pleroſq. & in hoc Braccium etiam ipſum, qui aliquando aliena rapere, prædarique quàm æs alienum diſſoluere mallet, vt ab extemporanea, & diſsipata liberalitate militum animos ſibi deuinciret. Præcipua enim cura ei ſemper fuit, paganos, & agricolas ab auaritia militum defendere: hoſpites tueri: licentiam militarem, in hybernis, & in agmine, indicta graui, ac inexorabili pœna, cohibere: ac demum deditis, conſeruatiſq. quàm expugnatis, atque deletis vrbibus, lætari. Adeò, vt eum Braccius in colloquio ad Saccomaniam ſyluam, quod vtrique ſupremum fuit, poſt multa de bellicis artibus grauiſsime diſputata percunctaretur: Cur nam tantopere ſeueritatis, ac abſtinentiæ laudem quærendam putaret: quando id prorſus à toto militaris conſilii propoſito alienum eſſe videretur. Quod promereri ſtudia militum, vel cum iniuria generis humani oportere cenſeret: ſi ad ingentia imperia, & opes, vti ipſi ab humili fortunæ loco proſperè decreuiſſent, foret euolandum. Ad ea Sfortiam reſpondiſſe, ferunt: nihil eſſe gratius Diis immortalibus, æquitate, atque iuſtitia: qua vna maxime, quæſitæ bello opes, poſitis demum armis, cum inſigni gloria firmarentur.

De duabus eius concubinis. *Cap. LIX.*

QVum Perusinis, apud quos Biordus, & Cecholinus fratres interfecto Pandulpho Baleono nobilitatis Principe, popularium ſtatum induxerant, ſtipendia mereret, in hybernaque conceſsiſſet ad Martianum oppidum, virginem admodum nobilem adamauit, Luciam Trezaniam, adeò, vt amatoriis obſequiis & ſpe nuptiarum pellectam, iuſtæ vxoris loco haberet, & coleret. Ab huius felici admodum fœcunditate auctus eſt fortunata ſobole maximorum ducum, & principum. Sed eam aliquot poſt annos, vti iam planè impar, tantis ſcilicet opibus partis ab illuſtri virtute famam conſecutus, Ludouico Folianeo in matrimonium opulenta dote præbita collocauit: quum paulò antè maximas ſpes parandi imperii ingenti animo verſantem, vt vxorem opportunè duceret, temporum neceſsitas impuliſſet. Ex ea demum natus eſt Conradus, qui Franciſco Sfortiæ vterino fratri, pluribus in bellis fortem, fidelémque operam nauauit. Subſequentibus vero annis adamauit & Tamiram venuſtate admirabili, oriundam è Calle Vmbriæ oppido, iuxta viam Flaminiam: è qua ad aquas Pendulas in Hetruria ſuauiſsimi oris filiam, nomine Honeſtinam, ſuſcepit.

De uxore eius Antonia Salimbenia. *Cap. LX.*

ITa vero nuptias appetiuit, vt nequaquam ſponte vxorium iugum ſubire videretur: quando liberis pro ea in qua tum erat, fortuna, abũdè auctus, nihil magis cuperet, quàm certis, & legitimo iure quæſitis ſedibus, vaga, & mercenaria arma ad tutos receptus alicubi confirmare. Ob id Antoniam Salimbeniam apud Senenſes antiquiſsimæ ſtirpis vxorem duxit. Ei maritus fuerat Franciſcus Caſalius Cortonæ Regulus, paulò ante coniuratione ciuium interfectus. Vnde illi ex mundo mulieri, pretioſa ſuppellex, & dotalia quatuor caſtella obuenere; Mons Iouis, cum Monte Nigro, atq. item Ripa, & Balneo Cluſinis aquis propinquo. Addidit, & Cluſium vetuſtiſsimæ claritatis vrbẽ, Cocchus Salimbenius Antoniæ frater iampridẽ Sena patria eiectus, vigente ibi popularium factione. Quum enim nouæ affinitatis præſidio, res ſuas, dignitatemq. tueri, & confirmare percuperet, vnũ præcipue Sfortiam inter multos ſororis procos, vti bellica virtute inſignem, opulentis, & imbellibus anteponendum cenſuerat. Quo conſilio tranſtulit & Cluſii ditionem in ipſum Sfortiam, tabulis ritè confectis, vt Senenſib. antiquo iure eam vrbem, & agrũ repetentib. armatus, & acer defenſor opponeretur. Ex hac Antoniá vnicus legitimæ prolis, ex nobili materno genere, puer ſuſceptus eſt: quem Sfortia Boſium appellari iuſsit, vt Patruelis ſui Boſii Attenduli fortiſsimi equitum præfecti: quem ad Spoletum amiſerat, in domo ſua memoriam renouaret. Hic porrò Boſius virtute animi, & rebus bellicis Franciſco fratri penè par, priuſquam ille regnum apud Inſubres, arridẽte Fortuna, virtute, & armis compararet, vxorem duxit Chryſeidem Aldobrandeſcam Sanctæfloræ Comitis filiam, nataliũ claritudine, & dotis opulentia illuſtrem: Vtpote quæ ſeptem oppida non longè à Porſeno, de nomine à Porſena Hetruſcorum Rege cõdito, in hæreditatem traheret, & genus eius, Dantis Poëtæ teſtimonio, in præaltam Hetruſci, Regiiq. ſanguinis originem referretur. Itaq. quod in abauo nomen fuit, iure optimo in eius memoriã in patre tuo Boſio repetitum vidimus. Tu vero quod in proauo fuerat GVIDONIS nomen ſuſcepiſti, quod ille ab auo materno Sanctæfloræ Comite, pari ac vſitata ratione deduxerat. Auo autem tuo Federicus Feltrius Vrbinas dux prælio inuictus, ſupra affinitatem in ſacri fontis cæremoniam vocatus, nomen ſuum indidit. Additum quoq. tibi eſt Aſcanii nomen, fatali quodam augurio, vt in te demũ ampliſsimi, & longè optimi Senatoris Cardinalis nomen, & decus, veluti rediuiua domus dignitate refloreret: Et eo quidem nobilius, quoniam ille ſtirpe eadem, ſed nequaquam legitimo ortu cœpta, nomen deducebat: quum natales tui ab incorrupta maiorum ſerie, impolluta ſtemmata fateantur.

De ſecunda vxore Catella Alopa. *Cap. LXI.*

ACceſsiſſe autem ad ſecũdas nuptias dira neceſsitate coactum, conſtat, quum à Pandulpho Alopo Aerarii præfecto, inuidia virtutis eius, & obtrectatione creſcentis apud Reginam gratiæ, in carcerẽ

eſſet

eſſet coniectus. Neque enim aliter, vel pacare Alopum qui cuncta vnus totius regni munia vſurparat, aut denique Reginæ voluntatem à vindictæ ſuſpicione redimere potuit, quàm Catella Alopi ſorore in matrimonium ducta. Siquidem Alopus præcellenti forma, eruditis munditiis, & latere demum infracto, deuictam penitus, & in ſeruitutem (animo ſcilicet muliebri, impotenti amore facile ſubacto) redactam, nutibus regebat. Ea affinitas, maturatis nuptiis apparatiſsimè celebrata, Sfortiam haud dubiè à parato iam capitali ſupplicio ſeruatum in libertatem eduxit: leuauitque item Alopi animum ingenti metu: quum meritas illatæ iniuriæ pœnas, à viro fortiſsimo, & tot militum gladiis inſtructo formidaret. Cæterum Catella nihil omnino à fratre, præter venuſtatem ad maritum attulit, dote ſcilicet à Regina liberaliſsimè collata. Dotali ſiquidem iure quinque caſtella in Samnio in Sfortiæ ditionem venerunt. Peperit Catella non toto vertente triennio, tres liberos, præmiſſa puella, quam nomine ſuo Regina, Ioannam vocauit: mares item duos, Leonardum ſcilicet; Id nomen in eius Diui honorem inditum fuiſſe conſtat: quoniam per quietem Diuum Leonardum ea ſpecie, qua depingi in templis ſolet, ſibi opem ferentem vidiſſet: quum & clatros ferreos feneſtræ carceris difrumpere, & compedes ſoluere, præſenti numine videretur. Impleuit autem ſomnii fidem, & numinis oraculum rei euentus. Nam eodem die lætam ſomnio noctem ſecuto, & rex Iacobus imperium cum libertate amiſit, & Sfortia, adaperto carcere, ingenti omnium lætitia, iterum magiſter equitum eſt renunciatus. Sed Leonardo vix infantiam egreſſo vitam morbus eripuit. Et immatura quoque morte ſurreptus eſt alter cui Sfortia Bartholo nomē indiderat, in memoriam ſcilicet Bartholi fratris, & fortiſsimi commilitonis, quem lue abſumptum apud Peruſiam iampridem amiſerat.

De tertia vxore Maria Martiana. *Cap. LXII.*

Poſtremò quinquageſimum ætatis annum agens vltimas ſibi nuptias ambitioſe admodum quæſiuit, aſsiduis artibus, ac ingentibus armorum officiis: petita, ductaque Maria Martiana Sueſſani Reguli filia, quæ in Campania, & ad Fucinum lacum multis oppidis imperabat. Nupſerat hæc antea Ludouico Secundo Andegauenſi: eoque ante nuptias celebratas vita functo, ad Celani Comitem ſecūda thori vota tranſtulerat. Hic in Marſis, & Furconenſibus multorum caſtellorum ditione præpotens, quum è vita excederet, vxorem, teſtamento magnarum opum dominam reliquerat. Quamobrem, & ipſo Sfortia demum importuna vi fati ſurrepto, quartum ſibi coniugem facile inuenit Franciſcum Vrſinum Manappelli Comitem, qui bis, & diuerſa quidem fortuna apud Neapolim cum Sfortia collatis ſignis dimicarat. Natus eſt ex Maria Carolus, id nomen imponente Regina, in honorem ſcilicet Caroli Regis eius patris: qui magnis rebus in Italia geſtis, Pacificatoris cognomen adeptus, in Pannonia demum coniuratione procerum inter epulas

trucidatus eſt. Cæterum Caroli nomen haud multum in puero permanſit: nam atra bile diu vexante, attenuatiſque inde viribus, vti obeundis militiæ muneribus impar, pietatem voto profeſſus, ſacratam cucullam deſumpſit: atque ita abdicato priore nomine Gabriel eſt appellatus. Hunc poſtea Franciſcus frater Galliæ Ciſalpinæ imperio potitus, cœnobio eduxit, vt inſigni dignitate ad familiæ decus ornaretur. Idque facile à Pio Pontifice impetratum eſt. Nec multò poſt Mediolanenſis Archiepiſcopus eſt effectus.

De liberis eius ex Lucia Trezania. *Cap. LXIII.*

PRimo partu ex Lucia Trezania puerum ſuſcepit, qui de patrui nomine Franciſcus eſt appellatus. In hunc, ab admirabili quodam ſyderum concurſu, cuncta humanæ felicitatis ornamenta, virtus & fortuna contulerunt. Natus eſt in Diui Miniati Hetruriæ oppido, iuxta Arnum, Piſana via, Anno à partu Virginis vno, & quadringenteſimo ſupra milleſimum, decimo Calendas Auguſti, quum Sol occideret. Militabat tum Sfortia, alterum & triceſimum ætatis annum agens, Florentinis, qui Piſanis bellum intulerant. Secundo autem partu Eliſam, in qua maternæ auiæ nomen repetitum videmus. At tertio partu alterna fœcunditate puer eſt editus, cui ab inſignibus, Roberti Cæſaris munere, Patauino bello acceptis, Leonis nomen impoſitum eſt. Peperit & mox Antoniam venuſtate inſigni. Cæterum Leo ab ineunte ætate Franciſco fratri omnibus ferè bellis aſsiduus comes, eam in re bellica ſpectatis operibus laudem tulit, vt non magno interuallo, ad fraternæ virtutis nomen accederet. Leoni biennio poſt ſucceſsit Ioannes, nomen paterni aui deferens, ingenio, viribus, & fortuna fratribus diſsimilis. Sed eum ſecutus eſt, natu quartus, à Pontifice eius nomine Quinto Alexander appellatus. Is tanto ſtudio, tantaque vi præſtantis animi arma tractauit, vt non modo Franciſco fratri indomiti corporis, & pugnacis ingenii vigore, verum & felicitate rerum geſtarum æquaretur. Condidit enim ſibi filiiſque item, atque nepotibus Principatum apud Piſaurenſes, vt in Togata Gallia, non ſecus, ac in Ciſalpina Franciſcus frater, Sfortianæ domus ſtirpem insereret.

De affinitatibus ſumma prudentia contractis. *Cap. LXIIII.*

LEonato ex Sanſeuerina familia nobiliſsimo, atque fortiſsimo iuueni Eliſam nuptui dedit, vt generum armorum ſtudio illuſtrem, potentemque clientelis, & opibus apud Picentinos, & Brutios, certo veluti præſidio, rebus ſuis adiutorem, defenſoremque pararet, contra potentiam inimicorum, Sergianique præſertim, à quo ſe cuniculis, & machinis oppugnari, petique inſidiis haud obſcure intelligebat. Ex Eliſa natus eſt Robertus ipſe Sãſeuerinus, præclarus imperator, & maximis eius temporis ducibus præferendus, niſi in extremo vitæ actu à Germanis ad Atheſim prælio fuſus, ac interfectus ſuperiorum victoriarum nomen obſcuraſſet. Dedit & in matrimoniũ Marino Caracciolo Sergiani germano

mano fratri, Claram Attendulam, Foſchini, & Marci ſororem (ea erat ipſius ex ſorore Margarita, neptis) procurante, cohortanteq. Regina, vt erumpentia, & iam coalita alternis offenſionibus odia tollerentur. Deſponſauit demum Antoniam Arditioni, Cararienſis Comitis filio, cuius ditionis erat vrbs Aſculum in Apulia: vt patrem eius eximiæ authoritatis ducem, magnas tum copias ductantem, in Reginæ partes pertraheret: In eo etiam Braccii hoſtis ſpem fruſtratus, Cararienſem multis pollicitationibus ſibi adiungere properantis. Polyxenam quoque Ruffam, in Brutiis, dotali iure tres vrbes, & viginti amplius caſtella in nuptias trahentem, vt Franciſco filio collocaretur, à Regina feliciter impetrauit: ſed infauſto demum ſucceſſu, quum ab amita præferoci, ſceleſtaque muliere, & Polyxenam, & eius filiolam dudum infelici vtero æditam, admiſto dapibus veneno, ſublatas audiſſet. Curauit quoque, vt Polyxena Sanſeuerina Michaleto Attendulo, & Ioannella Ieſualdia Dominico Boſii iungerentur: quando eæ mulieres in Hirpinis inueterata imperii conſuetudine ingentes opes, tuendis Sfortianorum cœptis, allaturæ viderentur. Nec alia quoq. de cauſa Tartaliæ filiam, Ioanni filio deſponſatam, intra Penates nurum recepit, quàm vt Braccio Montonio, vetus ſibi hoſtis, & acerrimus bellator detraheretur: vtpote, qui plerunq. diceret, nihil commodius, ac vtilius videri, quàm trib. propoſitis hoſtibus, cum primo pacem paciſci: cum altero autem inducias parare, vt in tertium maximè expedita, & grauiora arma verterentur.

De clementia, & ſeueritate erga ſuos. Cap. LXV.

TAnta autem varietate clementiam ſimul, & ſeueritatē exercuit, vt delicta familiarium, & militum, nunc puniendo atrociter, modo facile ignoſcendo, neque huius, neque illius virtutis conſtantem famam aſſequeretur. Sclauetto Dalmatæ inſigni equitum præfecto, qui in gratiam Iulii Cæſaris, ſe primū è percuſſoribus in tranſitu Caloris amnis Sfortiæ latus mucrone petiturum pollicitus fuerat, adeò generoſe pepercit, vt captum ad Caſam Marii, & iure belli armis, & equis diſpoliatum, non modo (id improbantibus amicis) incolumen, verum omnibus impedimentis, ne quid omnino deſideraret, magna cura conquiſitis, & reſtitutis, cumulate inſtructū dimiſerit: perblanda, & nobili contentus interrogatione, quum ad eum dixiſſet: Quis nam furor inhumani, crudeliſq. animi, Sclauette, alioqui vir fortiſsime, te impulit, vt nulla laceſsitus iniuria adeò prolixè promitteres, te gladium ex cæde mea cruentum ad Iacobū Regem omnino relaturum? Sed immanis vir, ad id tum oculis in terram defixis, non multò poſt apud Philippum Inſubrum Principem, perfidiæ militaris crimine conuictus, in furca pependit.

De Martino Paſolino conſeruato. Cap. LXVI.

EAdem animi magnitudine vſus eſt erga Martinum Paſolinum aduerſæ factionis principem cum quo multis vtrinque cædibus editis aliquot annos Attenduli inteſtino bello contenderant. Eum

enim vndique pulſum,infeſtaque Attendulorum arma fugientem, deſperatis rebus ad Sfortiæ pedes procubuiſſe,ſalutẽ,veniam pacemq. exemplo impetraſſe conſtat:Et eo quidem maiore cum laude,quòd tum planè iuuenis,& vindictæ libidine vehementer exardens,ea odia, infecto ſemper animo,& cruentis manibus exerceret.

De clementia erga Biſium. *Cap. LXVII.*

Biſio quoque è Cotignola peditum præfecto præter omnium opinionem, inexpiabilem iniuriam, & grauiſsimi delicti pœnam remiſit. Nam, quum Sfortia,ſpectantibus ex propinquo duobus Regibus,penè intra Carmelitanã portam ad Neapolim victricia ſigna,perturbatis iam,fugatiſque hoſtibus,intuliſſet,vnius Biſii ſocordia, perfidiaque obſtitir,quominus cumulata victoria potiretur. Iuſſus enim duabus veteranis cohortibus intra hortorum macerias in inſidiis conſidere, & ad ſignum datum prorumpere,vt ſtudio pugnæ prouectos hoſtes intercluderet,neque deſignatum in locum peruenit,neq.prius apparuit,quàm poſt trium horarum pugnam,receptui ſignum tuba datum audiuit. Ob id Sfortiam, irato animo, ea mediocri victoria minime contentum, exclamaſſe rauco ore plurimum ferunt,itidem ſæpe repetentem:Biſi,ſceleſte deſertor, redde mihi hoſtium duces captos, atque intercepta eorum vexilla,quæ incredibilis ignauia pariter,atq. perfidia tua dudum nobis è manibus eripuit.Cæterum eum ex conſcientia animi,metu conſternatũ, & crimen ineptis verborum ambagibus excuſantem,ea lege caſtris excedere iuſsit,vt perpetua ignominia notato,acerbiſsimi ſupplicii pœna,ſi in conſpectum caſtrorum vnquam veniret, indiceretur. Ea eſt æneo tormento includi,& ſuccenſo demum ſulphureo puluere,per aëra diſcerptis artubus diffundi.

De inuſitato pœnarum genere. *Cap. LXVIII.*

Equitem Patauinum è turma Scorpionis à Luco, qui Bononienſi medico in caſtris artem profitenti, coccineam togam è tabernaculo,dum alte ille ſterteret, noctu rapuerat,eadem indutum toga,ſed vinctis manibus per forum, & ſtationes, & contubernia militum traduxit: Adeò,vt ridente,& exſibilante toto exercitu, ne reliquo ignominiæ dolori ſupereſſet, ſeipſum pugione transfoderet. Domitorem quoque equorum, magiſtrique ſtabuli vicarium, patria Campanos,qui equis militaribus hordeum ſubtrahere, idque diuendere cœperant, deprehenſos,alligari per pedes equorum caudis, incitatoque curſu per prata, & ſata raptari ad necem iuſsit. Equitem etiam è Ferraria nobilem, qui contra edictum,vel ſæpe admonitus,ſcortum adoleſcentis armigeri habitu, circumtonſa cæſarie, habebat in caſtris, pudenda ludibrii pœna affecit, quum muliebri veſte indutum, per caſtra armato in equo circumduci, oſtentarique iuſsiſſet.

De

De Gratiani ſupplicio. *Cap. LXIX.*

QVum Ioanna Regina Alphonſi Regis repentinis armis circumuenta, obſeſſaque in arce Capuana, cohortante demum, deducenteque Sfortia Auerſam ſe recepiſſet; Gratianum Fauentinum cuſtodiæ arcis propoſuit, commendante eius virtutem, ac fidem Sfortia, qui illum magnis beneficiis, ac præfecturis ornatum ab humili militiæ loco ad primos honores extulerat. Is beneficiorum oblitus, vt militare decus auaritiæ ſimul, atque perfidiæ ſcelere fœdaret, corrumpentibus eum multo auro Catalanis, ſe proditurum arcem pepigit. Verum à Sanctoparente interceptis literis, & detecta perfidia, non dubitauit Sfortia, quin ſeueriſsime in eum ageret, qui ſacramenti religionem, & priuatæ fidem amicitiæ, nefaria proditione violaſſet. Atque ita eum apud Sciliceum Glanii amnis pontem, Auerſana via, præalta in arbore ſuſpenſum, agitandũ vento, & volucribus carpendum reliquit.

De manſuetudine erga Brandolinum Comitem. *Cap. LXX.*

NOn defuit in eo, qui in ſuos ſupra æquum ſeuerior habebatur, humanitatis, & candoris eximii laus erga hoſtes. Brandolinum Comitẽ, cuius manu Viterbienſi in prælio ſauciatus, & penè interfectus fuerat, expugnato Capitone oppido, captum, quum in eo tumultu inimicum pariter, ac hoſtem facile, et quidem procul ab inuidia tollere poſſet, adeò humaniter apud ſe habuit, vt ex conſcientia magnopere ſibi metuentem, effuſe laudaret in conuiuio, atq. omni penitus metu liberaret. In hoc etiã gloriatus, quòd in tanta fortunæ iniquitate, neque à gregario, vel ignauo milite, ſed à nobiliſsimo, atq. fortiſsimo duce vulnus accepiſſet. Erat Brãdolinus Braccianæ factioni vehementer addictus: ſimilemq. animum Tibertus filius aduerſus Sfortianos ſemper exercuit, ne à paterna diſciplina diſcederet: Vnde illi demum fatale exitium. Franciſco enim Mediolani ad Principatum tanta felicitate prouecto, quum Braccianas opes vndique fractas, deletaſq. conſpiceret, ſeſe turbido ingenio à veteri inuidia, odioq. ad perfidiam vertit. Atque ita deprehenſus, & cuſtodiæ traditus; vt imminenti ſupplicio ſe eriperet, præacuto ferreæ lucernæ manubrio, ſibi iuguli venam perfodit, & interiit.

De inuidia ex nece Tartaliæ parta. *Cap. LXXI.*

ONerauit autem eum inuidia maxime ingenti, ſupplicium de Tartalia ſumptum: quanquam ille meritas cõceptæ perfidiæ pœnas luiſſet: quòd nequaquam ſyncera fide ad amicitiam, affinitatemq. vocatum, circumueniſſe diceretur, occulta ſcilicet in id tẽpus, & mox detecta naturæ malignitate, vt ſublato bellicæ virtutis æmulo, eodemq. fortiſsimo duce, veteres iniurias vindicaret. Sed id Martini Põtificis iuſſu factũ fuiſſe ſcriptores fatentur: Ipſeq. in primis Campanus in hiſtoriis alioqui Sfortiæ infenſus paſsim, & contrà Braccii gloriæ impudentiſsime ſemper fauens, cuncta reticendo, aut eleuando verbis, quæ Sfortia conſilio, manuq. feliciter geſsiſſet. Reducebat in regnum Martinus Ludouicum

n

Tertium Andegauenſem, Sfortiæ ductu, vt Ioannam omnibus impudicitiæ flagitiis coopertam, expelleret. Illa vero Alphonſum ab Hiſpania, adoptatum in filium euocarat: bellumq. gerebatur aſperrimum, Sfortia tantam belli molem ægre ſuſtinente: quum Braccius dux ea ætate clariſſimus magnis præmiis, atq. ſtipendiis conductus, Reginæ partibus adhæſiſſet. Sed æquatæ demum ſunt vires Tartaliæ aduentu, quem ſuperiore anno ab amicitia Braccii diductum, Martinus cum mille & quingentis equitibus ad Sfortiam auxilio miſerat. Eo autem anno Tartalia his artibus operam nauauit, vt contra naturam ingenii cunctatior, & ſegnior factus, Sfortiam vetere gloria ſpoliari, profligarique, quàm Braccium omnino vinci, malle videretur. Ad Sarnum enim ſeparatim ſibi caſtra fecerat, collegæ præſto nunquam adfuerat, ceſſarat ab excurſionibus, quibus Campani, Neapolitaniq. ab Auerſa, vti Sfortia præceperat, facile poſſe vexari, premiq. acrius infeſta populatione viderentur. Auxerat & eam ſuſpicionem Braccius, per eos dies inuſitato militiæ more, Sfortianos milites bello captos ad triremes Catalanorum relegare, Tartalianos vero benigne remittere ſolitus. Commeabant & frequentes nuntii, præconeſque à Tartalia ad Braccium, adeò, vt iam nemo eſſet, qui repetitam cum Braccio amicitiam, & ob id Tartaliam ex occaſione ad hoſtes tranſiturum non putaret. His ad Põtificem perſcriptis, venit ab vrbe Roma Colaus Squarcia Romanus Iureconſultus, vt ex indiciis in reum iure ageret. Hic Tartaliam inopinato Sfortiæ aduentu oppreſſum, captumque quæſtioni ſubiecit: & de confeſſo, poſt tertium diem, Auerſano in foro, capitale ſupplicium ſumpſit.

De natura ingenij. *Cap. LXXII.*

EX diſciplina, totoque vitæ ordine, & ſucceſſu rerum, manu, quàm conſilio potior cenſeri poteſt: quum incauta facilitate, vel contumacia ſubagreſti, in ea conſilia plerunque adigeretur, vnde nullus pateret felix exitus, propter ſimulatas multorum voluntates, & neceſſe eſſet à fatali virtute, vel diuina ope, ſubſidia comparare. Maximas enim iniurias quum æquo animo ſæpius ferret, leuem demum contumeliam tolerare non poterat: ita, vt iracundiam plerunque exerceret imparatus: quum mori præſtare diceret, quàm iniuriæ indignitate minime commoueri. Verſauere itaque hominem, occulto aſtu, & in maxima vitæ pericula coniecere, Paulus Vrſinus, Alopus demum, & Sergianus. Sed Dii immortales eius viri virtute, ac innocentia adducti, ita nequiſſimorum hominum inſidiis obuiam iere, vt vltro eas demum iniurias vindicaſſe viderentur. Nunquam transfugit, nunquam diſceſſit ab officio, niſi magnis de cauſis: ita, vt nunquam improuiſo factus hoſtis arma conuerteret, niſi renuntiata prius amicitia, remiſſiſq. vexillis: vt eo facto, diſſenſionis cauſam in alterum reiiceret, & ſe ad tuẽdam dignitatem bellum nequaquam inſidiis, & dolis, ſed vera virtute geſturum teſtaretur.

De

De diſciplina domeſtica, & militari. Cap. LXXIII.

Q Vum ad multa conniuendum eſſe cenſeret, nec exactiſsimus delictorum vltor eſſe vellet, ita inſtitutum domi erat, vt contemptores diuûm, ac hominum limine penitus arcerentur, fures nocturnos, & interdiu expoſita ioci modo carptim inuolantes, maneret pœna; nemo impune ſpecularetur. Abhorrebat vero plurimum ab inſanis, & morionibus, qui atra bile laborarēt, quòd ancipiti ioco riſum pariter, & luctum mouere poſſent: Suo ſcilicet periculo admonitus, quòd ad Collem Senenſis agri oppidum inſanus quidam, dum ioco militari intemperanter laceſſeretur, & ob id irritantem ſaxo petere vellet, ipſi Sfortiæ tegumentum capitis ſummo cum vitæ diſcrimine decuſsiſſet. Omni autem vitæ tempore in caſtris aleam peroſus, vti Duci pariter, ac militi maxime peſtilentem, ita otii tempora tranſigebat, vt in vſum militiæ ad palæſtram cunctos ordines exerceret. Tum enim mos erat multa arte luctari: ingentis ponderis ſaxum iactare: ferreum vectem iaculari: teretem palum, in terga conuerſis manibus euibrare: ſaltuque, & curſu plurimum contendere. Quibus in ludis ipſe multum lacertoſus, & induſtrius facile validiſsimum quemque ſuperabat. Pluuiis, nocturniſque temporibus, quòd nequaquam Latinas literas attigiſſet, vernaculis conſcriptæ verſibus Heroum, & Galliæ Procerum hiſtoriæ pariter, & fabulæ legebantur: vnde illi exempla peterent, qui ſe duce virtutis famam clariſsimis factis extendere decreuiſſent.

De cultu eius, & conuictu. Cap. LXXIIII.

E Rat in cultu, veſtituque moderatus potius, quàm elegans, vel ſumptuoſus. Oderat veſtis munditias. Sagulorum autem, & armorum nitorem ita exigebat, vt maculam, & eruginem contumelia, & nonnunquam verbere vindicaret. Equiti ex hybernis eruginoſa geſtanti arma, in conſpectu hoſtiū ſeuere imperauit, vt adaperta caſside in aciē prodiret: ſcilicet, vt cum periculo noſceretur, ſi parum gnauiter dimicaſſet. Cæterum in pompa, & cum luſtrarentur exercitus, ſaga ſerica, argento, atque auro bracteata conſpiciebantur: auratæ item, & egregie perpictæ Bardæ, quibus equi Perſico more tegebantur. Is vero eques ſibilo notabatur, qui decoras in caſside criſtas nequaquam oſtentaſſet. Menſarum vero honos non in delicatis, & exquiſitis dapibus, ſed hilari ſimplicitate, perenni copia, comitatéque, & frequentia conniuarum cenſebatur.

De pietate eius erga Superos. Cap. LXXV.

D Eum optimum, Diuóſq. omnes ſyncere potius, quàm religioſe coluit: vtpotè, qui à rationibus bellicis procul eſſe exiſtimaret, ineptis cæremoniis, & ſimulatis precationibus Deos fatigare: quum neceſſe foret bella gerēti cuncta rapinis, cædibus, ac incēdiis permiſcere: neq. vel infanda ſcelera poſſe puniri, corrupta iam militari diſciplina. Qua in re ducē belli, præfectúmq. à ſeueritate vrbani Prætoris plurimum differre oporteret. Sed palàm earum rerum agnoſcebat culpam, & veniam

ſecretò precabatur: quotidiana ſacra audire, aut ſi inſtante negotio impediretur, poſtridie ea repetere, & quotannis pio, pœnitentique animo expiare ſeſe, maximeq. ſacramenti hoſtiam rite ſuſcipere ſolitus. Id vero demum probi, & verecundi ducis eſſe prædicabat: honeſtiorem belli cauſam ſequi: inuiolata templa præſtare: in captiuis pudicitiam tueri: nunquam abuti ſanguine militum, aut hoſtium cæde lætari.

De pietate erga Patriam. Cap. LXXVI.

Didit & inſigne pietatis exemplum erga patriam Cotignolam: AE quum fortuito incendio abſumptam, priuata liberalitate inſtaurādam ſuſcepiſſet, ſingulos ciues cohortando, vt ædificare luculentius vellent: quando ipſe lateres, materiam, calcem, ſe gratuito collaturū profiteretur. Factumq. ſubinde eſt, vt celeriter reſtitutis, adornatiſq. domibus, & directis regionum viis, priuatim, & publice magnificentiſsimo Principi gratiæ ingentes agerentur, quòd opportuna liberalitate, & priuatæ commoditati, & elegantiæ publicæ conſuluiſſet.

De pietate erga propinquos. Cap. LXXVII.

P Ietatem quoque cum incredibili charitate erga propinqnos, & rariſſimo quidem exemplo oſtendit. Bartholum etenim, & Franciſcum fratres, euaſtante Peruſinum agrum lue peſtifera; apud Martianum exitiali correptos morbo, adeò conſtanter inuiſit, vt vel deprecantibus amicis ab his diuelli nequiuerit: quin deſertis, & morientibus venas tangeret, fomentaq. præberet. Quibus demum celeriter expirantibus, ſepulchrum extruxit, addiditq. aram, & ſacerdotem, qui certis diebus inter ſacra eorum manibus parentaret. Pari quoque officio, amoreq. Boſium Patruelem complexus, ad Spoletum ex caſtrenſi per hyemem fatigatione neruis conuulſum diligentiſsime fouit, elatumque inſigni pompa fratrum ſepulchro intulit.

De præceptis Franciſco filio datis. Cap. LXXVIII.

S Vb hac diſciplina educatum Franciſcum filium, quum ab ſe Sfortia in Brutios ad dotales vrbes profecturum dimitteret, ei attribuit eximiæ virtutis duces, & milites, qui bello, paceque ætatem eius regerent: Diu iuuenem cohortatus; vt pietatem, & iuſtitiam coleret. nobilique animi decreto exiſtimaret, virtute potius, quàm malis artibus ad opes, & gloriam contendendum. Illud etiam grauiſsimis præceptis adiecit, vt etiam atque etiam caueret, ne amici, aut imperio ſubiecti vxorem, vnquam impudicis oculis intueretur. Neminem vulnere, aut duro verbere puniret; aut ſi id caſu, aut ira præcipiti accidiſſet, extemplo lenitum, donatumque digno munere longius ablegaret. Poſtremò nūquam indomiti oris equum aſcenderet, nunquā eo vteretur, qui ab vngula molliore facile ſoleam excutere conſueſſet; quòd ſe ab equo alioqui longè optimo, ſed in frenū cōtumaci, cui Draconi ob id nomen erat, quum ſub orto ex inſidiis Bracciano hoſte, irrita habenarū contentione abreptū ſe, & in Auerſæ foſſam præcipitatū memoraret; In Vmbris autem tumul

tuaria in pugna, quum ex equo, cui à colore auis, Picæ nomen erat, depugnaret, eo inter colluctationes omnibus ſoleis diſcalciato, vix ipſe pedibus eo relicto è manibus hoſtium effugiſſet. Quibus præceptis maxime vſus Franciſcus, quod nemini ferè contigerat, omnibus conſiliis felix, & præliis victor euaſit, vt ſpem de præclara indole, patris iudicio conceptã, fataque, & vota hominum impleret.

De prudentia ex alienis iudicijs quæſita. Cap. LXXIX.

EVm vero prudentiæ, iudiciique militaris tenorem vſque ad vitæ exitum conſtantiſsime tenuit, vt non temere quicquam in rei bellicæ negotio decerneret, niſi accito, vel infimo quoque centurione, & milite veterano, vt exquiſitis ſeparatim omnium ſententiis, quod patrandum foret, multorum iudicio probaretur. Sed id tanta diſsimulatione expetebat, vt ſemper alienis exordiis, & fabulis animi propoſitum celaret: atque apte demum ad id, quod vellet, inſtituto nouo ſermone deferebatur: Quoniam eo pacto nunquam prolato interiore animi decreto, authoritatem ſuam egregie retineret: nec ob id perſuaſione prudentiæ animi minorum Ducum inflarentur; Quando ii alia ſemper de cauſa vocatos, & fortuito demũ ſermone in grauiorem conſultationẽ incidiſſe humanitate ducis facile exiſtimarent. Verum illos confecto negotio iucunde potius, quàm grauiter in corona laudabat, qui feliciter in diſputatione diuinaſſent: & id quidem iucundiore gratia, quòd liberaliter, & nullo faſtu gloriam communicare videretur.

De candore ingenij, & memoria eius. Cap. LXXX.

INgenio enim natura fuit candido, adapertoque potius, quàm latebroſo, & callido. Vnde quum dolis, occultiſque aulæ artibus parũ valeret, facile in inſidias præceps daretur: ſed ſtatim inde alleuatus fatali quadam virtute reſurgeret. Stata autem ætate, propter occultas hominum voluntates, atq. ora fictitia, itemq. ad eludendos ſpeculatores cohibere linguam, iram frenare, ac opportune, aptequevaria perſona vti didicerat, Ita tamen, vt ſiquid ſimulatius faceret, aut diceret, à familiaribus, atque domeſticis facile noſceretur. Natura ſiquidem eos oderat, qui animo ancipiti eſſent, multoſq. receſſus, & varios anfractus haberent; diſſentiente præſertim fronte, in qua præclare apud generoſos, ac probos, & fides, & pudor habitarent. In eo etiam ſupra, quàm credi par eſt, admirabilis rerum, ac nominũ memoria viguit, tanta felicitate, vt quum nullis commentariis inniteretur, non modo militum ſuorum, verum & equorum nomina à multis annis repeteret, Nec in perſoluendo ſtipendio vlla in re vnquam falleretur.

De ſtudio literarum Hetruſcarum. Cap. LXXXI.

LIteras Latinas nequaquam attigerat, ſed admirabatur, ſecutus Hetruſcas, atque vernaculas, quæ ex vſu militari commodiores viderentur. His neceſsitate quadã totum id otiũ, quod ex negotio ſupereſſet, vehemẽter addixerat, vt hiſtorias calleret; quas è Græcis, Latiniſq.

ſcriptoribus traductas lectitare erat ſolitus, inuitatis liberalitate ad id munus ſuſcipiendum literatis: in queis fuit Porcellii Poetæ pater, ob tralatos Cæſarem, & Saluſtium, honeſta donio cum hortis donatus. Quòd autem literas neſciret, perurbane ſeſe excuſabat: quandoquidem vna, atque eadem manu librum ſimul, & gladium tenere minime didiciſſet. Neque etiam ſua manu epiſtolas, niſi tumultuariis, ridendiſque literis vnquam perſcripſit: adeò, vt ipſo dictante ab amanuenſibus exaratas, quodam ſymbolo potius, quàm deſcripto nomine ſubnotaret, & mitteret. Vſus eſt in literario, ſcriptorioque munere Theologis cucullatis: Quo genere hominum ad longè, lateque ſpeculandum, nihil aptius, atque ſecurius aſſerebat: quandoquidem prætextu religionis omnibus rerum diuinarum, ac humanarum negotiis libera vbique, & ſemper impunita ſimulatione miſcerentur.

De generoſitate animi erga inimicos. *Cap. LXXXII.*

Ladislao Rege magnis viribus Tudertum oppugnante, quum Braccius repentina, & graui eruptione Paulum Vrſinum veterem inimicum ſuum adortus, ita copias eius cæcidiſſet, vt ſtatione, & totis denique caſtris ipſo Duce pulſo, & fugiente pelleretur, non dubitauit Sfortia, quin circumuento, & penè capto opem ferre maturaret: quum ſibi in ſua caſtrorum parte deſignatum locum tueri, ac inimici cladem otioſe ſpectare, optimo militiæ iure licuiſſet. Deſcendit enim ab accliui loco inſtructis turmis, atque cohortibus tardauitque impetum inſequentis atque victoris hoſtis: adeò, vt longo, ac acerrimo certamine edito, Bracciani intra portam compulſi, non mediocri accepta clade, terga dare cogerentur, vociferante, atque irridente Braccio: quòd Sfortia communē inimicum, quem interficere deberet, clementiæ, & ſtultæ lenitatis nomine conſeruaſſet. At Paulo inter metum, & pudorē Sfortiæ gratias agenti, ille alta voce, vt omnes exaudirent, reſpondit: Non eſt, Paule, quòd parem referre gratiam cogites, quoniã hodie cum ſignis, & copiis meo inſigni beneficio ſis conſeruatus: Quando id, quod ſtrenue, & peropportune factum videtur, id totum Regiæ, & publicæ omnium dignitati ſit datum: ne ſcilicet in oculis Regis ac meis inexpiabile dedecus admitteretur. Tu vero nihilo ſecius inſectari, & perſequi, venenatis etiam telis me ipſum perges: Ego certe immeritas acceptas abs te iniurias probe, & ſtrenue vlciſcar: quum te mihi fortuna, quæ nunc ſocium facit, aliquando hoſtem obtulerit. Id factum, dictumq. Ladislaus magnopere cōmendauit, Sfortiæq. dono dedit equum phaleratum, atq. item liciniam ex purpura, auroq. inſignē, argenteis ſquamoſam bracteis, qua ille vti in præliis ſoleret, vt palàm in Sfortia raræ virtutis ſimul, & clementiæ decus teſtaretur.

De fortitudine eius in dolore tolerando. *Cap. LXXXIII.*

Miram quoque animi fortitudinem, & patientiam in tolerando omni dolore in aduerſis ſemper oſtendit. Neque enim frangi, aut demitti animo, vlloue lachrymarum veſtigio fœdari, virile putabat: vt

tum

tum accidit, quum vno ſimul tempore multarum concurſu calamitatum penè obrutus, nulla omnino vel ſubtriſtis, vel perturbati animi ſigna prætuliſſet. Ipſo enim in edito colle ſupra Campanam portam Romano opere vallatis caſtris Neapolim circumſidente, atque oppugnante, prius quàm Ludouicus Tertius claſſe in eam oram aduceheretur, Franciſcus filius grauiore veruto maioris Scorpionis per duplicem ferreum thoracem penetrante lethaliter vulneratus, ac item Foſchinus ex ſorore nepos ſimili telo ictus penè deſperata ope iacebant. Ipſe quoque Leonatus gener, tantæ indolis dux ex prouocatione ad oſtentandam equeſtris diſciplinæ peritiam virtutémque, cum Caraſſello Caraffa nobiliſſimo equite, nulla intercedente ſimultate congreſſus, recepta per caſsidem haſtæ cuſpide, lugente toto exercitu ceciderat. Quem mœrorem mirum in modum adauxit, funeſtus ex Brutiis nuntius, qui Polyxenam nurum, ac item eius filiolam ex Franciſco neptem, veneficiis amitæ acerbiſsima morte ſublatas attulerat. Suborta & tum Sergiani arte, dolóque exitialis fama totis diſſeminata caſtris inſolitum pauorem, & magnam conſternationem inuexerat. Ferebatur enim Ludouicus intermiſſo ad Maſsiliam nauali apparatu aduentum ſuum atque eius conflati belli maritimam expeditionem ad prima veris ſigna diſtuliſſe: ita, vt milites iam plane deſperatis auxiliis, & aduentante Alphonſo, quanam belli arte incepto obſiſtere, ſéque incolumi exercitu in pacata loca recipere poſſent, inſigni concepta formidine cogitarent. Sed his tantis priuati luctus, & publici mœroris incommodis conflictatus, ea magnitudine animi, ac patientia compreſsit dolorem, vt neque in tabernaculum ſe abderet, neque vllo, vel tacito gemitu, vel exili ſuſpirio æquabile illud frontis decus immutaret. Eo enim oculorum vigore, eóque eloquentiæ ſpiritu militum animos erigere, ſuſtentaréque exiſtimationem erat ſolitus, vt tum maxime, quum à fortuna victus eſſet, eum proculdubio viciſſe crederes.

De vrbanitate eius. *Cap. LXXXIIII.*

NOn caruit vrbanitate in dictis: Plerunque ſalſus, & apte, ſcitéque remordens, ſiquis prouocando laceſſeret. Vt tum accidit, quum à Sergiano magno Seneſchalcho, ad exprobrandam generis nouitatem, ligonis fabula obiectaretur: In hoc, inquit Sfortia, vti video, ſtirpis origine pares ſumus, quum Adamus mortalium primus, terram & ipſe foderit. Sed ego certe quòd iure diffiteri non potes, illo meo ligone, multo nobilior euaſi, quàm tu tuo pene, & pēna. Quo ſcommate lepide admodum hominem transfixit: quum in eo tanta cum inuidia dignitatem ſtupro quæſitam, & patrem eius ad Prætoris tribunal, ignobilem ſcribam, adulteratoque teſtamento, falſi damnatum, ſcitiſsime notaſſet.

De facete dicto. *Cap. LXXXV.*

QVum transfuga Nolanus eques ingenio infami, vt ſibi gratiam cum Sfortia compararet, Tartaliam omnibus maledictis in conuiuio Sfortiæ famam laceraſſe detuliſſet: déque ea re, vt fides ſibi habe-

retur iureiurando ſæpius affirmaret: Non opus eſt, inquit, ſodes, vt multum in perſuadendo mecum labores: quum Tartalia nunquam verbum de quoquam ſit elocutus, quin maledixerit: & tum multò quidem atrocius, atque liberius, quum locum ad id maxime opportunum nactus, vt dicis, totum maledicentiæ impetum effudiſſe credendum ſit: Peracute delatorem auertens ſimul, & ſua vitia Tartaliæ obiectans, titubantiam ſcilicet oris, vnde cognomen acceperat, & temulentiam, quum eſſet omnium, & quidem natura potius quàm ætate, bibaciſsimus.

De ſalſiſſimo dicterio. Cap. LXXXVI.

QVum inſidiis, armiſque Pauli Vrſini exterritus, exceſsiſſet vrbe Roma, & in Algido caſtra poſuiſſet, ad eum à Pontifice Cardinalis Sancti Angeli legatus venit, vt fidem interponeret, confirmarétque hominem, in vrbemque reduceret. Inter multos autem ſermones, Cardinalis quum dixiſſet: An Sfortia vrſum timebis, quum ſis ſub columna tutiſsimus? Extemplò reſpondit: An non tibi Pater, omnino inſanus videbor, ſi dum fruſtra à ſurdo marmore opem imploro, bellua ingens, dente, ac vnguibus ferox, ac humano ſæpe greſſu incedens, mihi minime ſit formidanda? Non illepide remota, & parum expedita Columniorum auxilia deſignans, & Pauli Vrſini ingenium, præſenteſque vires aptiſsime depingens.

De ſtatura corporis eius. Cap. LXXXVII.

STatura fuit corporis erecta, excelſáque ſupra mediocrem, macro habitu potius, quàm ſuccoſo, prævalidis artubus, à firmiſsimo quodam neruorum nexu: ſed cruribus ad ſuram maxime toroſis, & parum teretibus: Manu autem ampla, & prælonga, digitorúmque compage adeò firma, vt diſtractam in diuerſum vtraque manu ſoleam ferream facile diſrumperet, & prælongam equeſtrem haſtam à calce ſublatam attolleret. Inerat autem lato pectori, patuliſque humeris militare decus: Adeóque reſtricto, & decenter caſtigato fuit ventre, vt anguſtiſſime cingeretur: quandoquidem in medio ad zonam duobus primis ab vtraque manu expanſis, lunatiſque digitis facile comprehendi, atque præcingi poſſet. Erat facie ſubagreſti, parúmque hilari, vti à plumbeo quodam pallore ſubfuſca, quum & oculi colore cæſii minaci ſpecie intra cauos orbes multum recederent, & ſupercilia maxime piloſa prominere viderentur. Sed naſus à medio elatus, nec aduncus tamen: labra decentia, & candidiſsimi dentes illud os probum effingebant. Tonſo autem capillo, & deraſa barba ſemper inceſsit: quòd ita concluſa caſside vtentibus expediret. Coccineo capitis tegumento ſemper inſignis, quòd duobus gradibus in præaltam, ſtriatámque pyramidem exurgebat. Tanta autem ſpecie ad exprimendum militare decus in hoc homine, diſsimilium rerum partes ratione, atque ordine reſpondebant, vt à rudibus, ruſticaniſque, qui eum nunquam vidiſſent, pari inter multos cultu, & ſæpe ſine comitatu vti omnium princeps, ac imperator noſceretur.

De

De agilitate membrorum eius. *Cap.* *LXXXVIII.*

E A erat agilitate, vt nullo adiutante, ac impellente, quum ſiniſtrum pedem hemicyclo ferreo, quem ſtapedem vocant, induiſſet, vel omnibus contectus armis, & galeatus in ephippii ſellam eleganter inſiliret, progredereturque ſæpe ad multa paſſuum millia cataphractus, duratis ſcilicet membris ad omnes vel iniqui laboris exercitationes, frigusque præſertim. Neque enim in tota vita peregrinis pellibus eſt vſus, quibus aduerſus algoris iniuriam veſtes fulcirentur. Torquebatur autem facile ſiti, quum in magnis æſtatis feruoribus equitare, pugnaréque oporteret: Adeò, vt ſe armatum, ſiti potius, quàm ferro confici poſſe diceret: atque id mortis genus maxime vereretur. Qua de cauſa armigerum puerum inſtituerat, qui lagenas aquæ, viníque, & alia ex ſaccaro, ſitis ſubſidia, valido equo præferret, nec à ſe vnquam vel in extremis pugnæ periculis diuelleretur. Cæterum adeò robuſta, ac indomita corporis temperatura ſemper fuit, vt facile morborum initia exercitatione diſcuteret: & ſi quæ febres incidiſſent, eas incredibili patientia ad ciendum ſudorem lodice coopertus, & inedia præſertim, repudiatis pharmacis, feliciſsime ſuperaret.

De infelicitate mortis eius. *Cap.* *LXXXIX.*

A Nno demum ætatis quinquageſimo quinto, quum iam in eo virtutes omnes, quæ ſummum ducem decerent, penè perfectam maturitatem cepiſſe viderentur, fortuna inſolens, & victoriarum, vitæ curſum pariter abrupit. Braccio enim fatali pertinacia Aquilam vrbem obſidente, & Alphonſo demum Rege, qui opem afflictis rebus ſuis ab eo fruſtra poſtularat, in Hiſpaniam reuerſo, Sfortia maximorum in Italia Principum imperator effectus, ex Apulia mouit, vt Martini Pôtificis, Reginæque, & Philippi Vicecomitis auſpiciis Aquilam obſidione liberaret, atque inde demum ſpe gerendarum ingentium rerum in Hetruriam proficiſceretur. Erant in eius exercitu ſeptem millia equitum, & valida peditum manus. Itaq. Anxano vrbe, & Buccianico, Millionicoque deiectis Braccii præſidiis, Orthonam peruenit. Ibi duodecim diebus ad quietem militi côceſsis, quum inſigni religione Natale DEI CHRISTI celebraſſet, ad Aternum amnem eſt profectus; Is hodie à Piſcaria oppido nomen habet. Peruenerat in Marucinos Braccius, dimidia parte exercitus ad obſidendam Aquilam relicta, vt Sfortiam tranſitu prohiberet. Defixis enim in ripa frequentibus, & præacutis arborum ramis, hiſque deligato magnis funibus nauigio, impoſitaque ſagittariorum manu, certioris vadi locum tuebatur. Præſidio quoque duarum cohortium, & quadringentorum equitum lapidei pontis propugnacula ad oppidum Piſcariam firmata erant. In ea tranſitus difficultate, Sfortia in dextrâ ad oſtii fauces, quibus in mare vadoſum amnis effunditur, ſigna deflecti iubet. Ibi vado pertentato, Michaeletus, Sanctoparens, & Franciſcus Sfortiæ filius, armati, galeatíque cum ſexcentis equitibus amnem tranarunt, ſub-

ſequente mox Sfortia. Franciſcus cum Braccianis, qui è Piſcaria ad prohibendos ripa hoſtes aduolarant, proſpere conflixit, ita, vt multis cæſis, captiſque, reliquos intra oppidi portam compelleret. Eo ſpectaculo nihil Sfortiæ animo, atque oculis iucundius fuit. Ex admiratione etenim virtutis in filio incredibilem ceperat voluptatem, quòd ſummam ſpem ex matura indole antea conceptam, feliciter adimplere videretur. Interea perflante coro, allidentiſque maris aduerſis fluctibus, intumeſcere flumen cœpit: adeò, vt cunctantium, dubitantiumque equitum turmæ in aduerſa ripa viſerentur, neque vlla ſignificatione adduci poterant, vt prⲁaltum amnem intrarent. Tum vero Sfortia, vrgente fato, in amnem rurſus equum adegit, vt exemplo timentes inuitaret. Ibi dum armigero puero periclitanti, protenſa dextra, opem ferret, cœnoſo ſubſidente vado, eius equus, quanquam inſignis, poſterioribus cruribus defecit: atque ita grauantibus armis eſt ſubmerſus. Bis ſuſtuliſſe fertur armatam dextram, neque tamen quiſquam opem tulit, quum hora fatalis adueniſſet.

De Braccij iudicio, & laude erga defunctum, & cæde ipſius. *Cap.* X C.

Erunt, Braccium, qui è Theate ad primum tranſeuntis hoſtis nuntium, maturata profectione, præmiſſiſque impedimentis, iter ſuſceperat, vt magnis itineribus antecedens Aquilam contenderet, alio atque alio renuntiante Sfortiæ interitum, nulla omnino conceptæ lætitiæ ſigna prætuliſſe; ſed contracta fronte, defixiſque oculis, fortiſsimi viri caſum humaniter indoluiſſe: adeò, vt defunctum, poſtquam inuidia deceſſerat, tum primum exquiſitis, veriſsimiſque laudibus proſequeretur. Neque enim vel tanto præſentis belli periculo liberatus, alacriorem vultum militibus oſtendit, vtpotè qui fatalis arcani conſcius ab Aſtrologis didicerat, Sfortiam violenta correptum morte, anteceſſurum quidem, ſed paulò poſt & ipſum, pari veluti ſorte, eandem exitus fortunam ſubiturum. Erat Braccius Sfortia natu maior, octo menſibus tantum, & nouem diebus: ita, vt tum Mathematicorum diſciplinæ ex vtriuſque inſignis viri caſu, magna fides aſtrueretur. Vix enim quintum ſuperuixit menſem, quum ad Aquilam per tredecim menſes fruſtra oppugnatam, obſeſſimque, memorabili tandem prælio, Sfortiani militis gladio ſuperatus, ac interfectus, & ſyderum, & multorum vatum fidem impleuiſſet.

De prodigijs, quæ mortem eius ſignificarunt. *Cap.* X C I.

Ridie quàm ab Orthona diſcederet, quum, ſacris de more confectis, ab omnibus ordinibus ſalutaretur, in corona præfectorum omnium ſomnium enarrauit, quod ei ſub auroram alte quieſcenti contigerat. Somniaſſe enim ſe profunda aquarum mole oppreſſum in extremo vitæ periculo verſari, proſpexiſſéque virum gigantea ſpecie, Diuo Chriſtophoro perſimilem, à quo vel magna, ac iterata voce fruſtra opem imploraſſet. Quo infauſto omine, adeò exterriti ſunt Fran-

ciſcus

ciſcus filius, Michaletus, Sanctoparens, Acatabriga, Mannúſque Bariles, qui poſtea eius rei fidem, & late famam fecerunt, vt deprecantes inſtitutum iter, enixéque orantes, tridui quietem impetrare nequiuerint: quum ille propoſiti ſui tenax, ſpem omnem præuertendi hoſtis, parandæque victoriæ in vna celeritate poſitam docuiſſet. Signiferorum quoque Princeps, qui quadratum vexillum ſupremi militaris imperii deferebat, egreſſus Orthonæ porta, concidente equo, adeò vehementer vexillum ſolo afflixit, vt fœdatis cœno inſignibus haſta frangeretur. Sed nec id eum in fata ſtrenue vadentem retardauit. Quandoquidem ad vitæ exitum ſemper improuidi mortales, tum maxime oſtenta contemnant, quum fata vrgent, dirámque illam, ac omni prouidentia maiorem neceſsitatem incautis pariter, ac reluctantibus imponunt.

FINIS.

EX HOC INDICE
Profitetur Author, per quos profecerit.

EX Blondi Decadibus.
Pogio, qui Florentini populi res geſtas Hetruſco ſermone conſcripſit.
Hiſtoriys Pij Secundi Pontificis. *Pontano.*
Iacobo Bracellio, qui Alphonſi Regis Bellum Latine conſcripſit.
Leodriſio Cribello, qui Sfortiæ & Franciſci filij hiſtoriam Latine ſcripſit.
Donato Boſsio. *M. Antonio Sabellico.*
Pandulpho Collenucio, qui Neapolitanorum Regum hiſtoriam Hetruſce ſcripſit.
Leonardo Aretino, qui varias Latine hiſtorias ſcripſit.
Campano Epiſcopo Aprutino, qui de rebus geſtis Braccij Latine ſcripſit.
Auguſtino Iuſtiniano Nebienſi Epiſcopo, qui Genuenſium hiſtorias ſcripſit.
Baptiſta Campofregoſio, qui exempla Latine ſcripſit.
Annotationibus Benedicti Nurſini Medici.
Georgio Merula, qui Vicecomitum hiſtoriam, & Sfortianorum initia conſcripſit.
Renato Sarauallino Piſano, qui patriam hiſtoriam Hetruſce ſcripſit.
Ioanne Simonetta, qui Franciſci Sfortiæ hiſtoriam Latine ſcripſit.
Bernardo Corio, qui ingentem hiſtoriarum codicem vernacule ſcripſit.
Palmerio, qui Annales ſcripſit.
Eremitano Bergomate, qui Chronicarum ſupplementum adidit.
Candido Viglebanenſe, qui ad Philippi Vicecomitis vitam commentarios addidit.
Antonij Panormitæ Rapſodijs. *Diurnalibus Mimati Tabellionis.*
Collectaneis Bectucij Tritij. *Annalibus multarum ciuitatum.*
Archiuijs Romanis, Martini præſertim temporibus.
Fide veteranorum militum Sfortianæ domus.
Fama tradita per manus, apud Neapolitanos præſertim ciues.
Platina de vitis Pontificum.

PAVLVS IOVIVS Epiſc. Nucerinus Conſaluo

FERDINANDO CORDVBAE PRINCIPI SVESSANO.

S. D.

LVDOVICVS Pater tuus generoſo perilluſtrique ingenio vir, quum ab Hiſpania à Carolo Cæſare legatus Romam miſſus apud Hadrianum Clementemque Pontifices in eo grauiſſimi officij munere verſaretur, vſque adeo ſplendore vitæ munificentiaque liberalis animi, & denique (quod ad promerendam gratiam plurimum intererat) vrbana comitate præcelluit, vt vel à moroſis & maximè parcis Principibus, quæ in rem Cæſaris forent, inuſitata dona feliciter impetraret, eum vero omnium ordinum ex aula lectiſſimus quiſque vehementer adamaret, ipſaque præcipue Romana nobilitas ſtudioſe percoleret. Is me tum in præclara luce Vaticani condendæ noſtrorum temporum hiſtoriæ acriter intentum, ex optimiſque literarum ſtudijs, ſi huic ingenuo labori noſtro non dubia vita proponitur, non facile interituram laudem & gloriam ſperantem, humaniſſime rogauit & impulit, vt peculiare volumen de vita & rebus geſtis MAGNI CONSALVI *eius ſoceri auique tui, latinè conſcribendum ſuſciperem, quòd ſuppreſſa eius viri laus, à quibuſdam annales anguſtè ſcribentibus, & ab ineptis quoque Poëtis defraudata videretur. Itaque beneuolentiſſimo homini honeſta petenti cohortante præſertim Eluira matre tua virilis animi fœmina, alacriter ſum obſecutus; ita vt continuis lucubrationibus, id volumen ad vmbilicum ferè nec præcipiti quidem ſed accurata quadam celeritate perueniret. Verùm creſcente & iam prope conſumato opere, exortum repente bellum inſtitutas vigilias interrupit, & pater tuus iuſſu Cæſaris Vrbe excedere coactus eſt, qui dum apud Columnios Proceres Marini cohortes conſcriberet, in ſupremum incidit morbum. Id quum reſciſſet Clemens, & æger vt in eo tumultu facile accidit, ab agreſtibus medicis miſere iactaretur, amiciſſimo ei homini extra belli cauſam Pontificiæ humanitatis officium omnium præſtandum ratus, me ante alios delegit, qui ad eum inuiſendum contenderem. Quoniam intima familiaritate coniunctum profeſſioneque medicum, & veterem Columniæ domus clientem proculdubio ægrotantis animo atque oculis gratiſſimum fore intelligebat. Itaque id depoſcente Pontifice, amiciſque probantibus, quòd ſalutis cura parandi belli ſtudio potior eſſe cenſeretur, nec ideo publicæ ſimultatis nomen priuatæ pietatis officium excluderet, in Vrbem lectica delatus eſt. Verùm morbus ex contumaci febre vitalia carpens, neque inſignium medicorum diligentia, neque vllis omnino vel exquiſitis remedijs potuit mitigari; quum integris ſenſibus expirantem hora fatalis eriperet. Nec deſue-*

re qui eum mortifera potione ſublatum temere prædicarent, quòd ſacroſancto Pontifici, Vrbique, ſe infeſta arma niſi laceſſeretur, illaturum eſſe, vti vere pium decuit conſtantiſſime pernegaſſet. Sed nullum omnino huiuſmodi ſceleris veſtigium nobis apparuit. Inde tamen paucis admodum diebus, conceptum antea immane facinus, Vgo Moncata, Columnaque Pompeius direpto Vaticano obſeſſoque in arce Pontifice perpetrarunt. Vnde poſtea tanquam à lugubri initio longe omnium clariſſimæ atque miſerrimæ vrbis funeſtiſſima clades emanauit. In ea autem publico calamitate inchoatum (vt diximus) volumen conturbatis ſcilicet atque direptis omnium fortunis, magna ex parte perierat, & proculdubio interijſſet totum, niſi poſt viginti annos Franciſcus Mendocius Cardinalis doctrinæ atque virtutis nomine mihi plurimum excolendus, imperfectum, & planè ſepultum tanquam ab inferis tuo præclaro monitu reuocaſſet. Quo fit vt eius mirificæ pietati plurimum debeant, cum ipſa parens Hiſpania patria, & Cordubeæ gentis domus, tum & ipſi præcipue MAGNI CONSALVI *felices manes, qui puriſſimo in æthere & in fama hominum perpetua gloria perfruuntur. Tu vero Princeps ampliſſime hoc vnum Iouio debebis, quod ei pro trophæo monumentum erexerit, omni quidem ære cælatoque marmore perennius, quod non Granatæ tantum vbi temperario in loculo ſatis anguſtè, longe maximi viri oſſa cubant, ſed toto terrarum orbe religioſa cum veneratione omnis poſteritas admiretur.*

Vale. Romæ Idibus Septembris

M. D. XLVII.

PAVLI IOVII NOVOCOMENSIS, EPISCOPI NVCERINI, DE VITA ET REBVS GESTIS CONSALVI FERDINANDI CORDVBAE COGNOMENTO MAGNI, LIBRI TRES

LIBER PRIMVS.

VELLEM vt afflictæ peneque ſubactæ Italiæ fato eſſet datum, quod certè haud mediocri ſolatio, iis maximè luctuoſis temporibus foret, vt eum virum qui omnium longe optimus atque inuictiſsimus noſtræ tempeſtatis extiterit, in ea naſci contigiſſet. Nam poſtquam veterem belli gloriam dignitatemque omnem inſanis diſſenſionibus noſtris amiſimus, acerbiſsimus certe dolor deploratæ libertatis, vel hac vna percepta voluptate leuaretur. Externi namque hominis vitam, ante alios literarum memoriæ commendandam exiſtimaui, poſtquam diuturno immenſi operis labore fatigatus, aliquam honeſta cum voluptate requiem fueram quæſiturus. Sed vel ea potiſsimum ratione, vt clariſsima perfectæ virtutis exempla, quæ in Hiſtoriis attigiſſe non decuit, imitanda poſteris traderentur. Quanquam nec Italiam fortibus viris atque omni ciuili bellicaque laude digniſsimis adeo effœtam arbitramur, vt in ea veterum ducum, qui cæteros quondam omnium ætatum ac gentium haud dubie veræ virtutis gloria ſuperarunt, ſobolem penitus interiiſſe putemus. Nam ſi ingentes bellorum clades quæ non modo Italiæ ſed toti vel incognito antea orbi terrarum, omnium propè rerum funeſtam mutationem attulerunt, memoria repetamus; multos profectò hæc turbulentiſsima tempora tuliſſe fatebimur, qui inſignibus maximarum virtutum ornamentis, vel clariſsimos antiquorum triumphos æquaſſe videantur: Quòd ſi Romana res ſtetiſſet incolumis, veteriſque militiæ diſciplina ad hunc vſque diem incorrupta perueniſſet, nec interea diræ factiones quas Barbarus hoſtis inuexit, mentem cunctis eripuiſſent, nulla profecto collata huic noſtræ, vel militum vel ducum feracior ætas extitiſſet. Etenim vigentis Reipublicæ, atque ipſorum Auguſtorum inexhauſtæ opes, felixque ille & ſalutaris Italiæ conſenſus, quo cuncta ſunt domita, mediocribus ſæpe viris, qui vel ſorte Magiſtratum iniiſſent, admirabiles victorias triumphoſque pepererunt. At noſtræ tempeſtatis imperatoribus aliam rerum faciem infenſiſsimi ſeculi fortuna prorſus oſtendit, quibus ſæpenumero ſuum militem in officio continuiſſe aliquanto difficilius fuit, quàm hoſtes periculoſis ambigui Martis operibus deuiciſſe, adeo enim militarem diſciplinam vel tenui-

tate opum Italiæ importuna Regulorum multitudine laborantis,vel diuturno exitialis negligẽtiæ morbo affectam proſtratámque conſpicimus, vt iam ea ab externis gentibus, quibus illam maiores noſtri cum multa gloria tradiderunt, imitatione parum decora, poſtquam fatali deſidia concidimus, repetenda videatur. Nam ſi quo militum obſequio, qua Centurionum Præfectorúmque religione, quáue imperatorum ſeueritate conſtiterit, animo reputare velimus, paucos certe verorum militum nomine dignos eſſe cenſebimus. Inueterato namque fatiſcentis huius ſæculi vitio, ſi qui ſunt ingenui vel à mediocri Fortuna non ignobiles, qui vires atque animos militiæ idoneos afferre videantur, ii ante omnia pedibus ſtipendia merere, quod multo glorioſius maioribus fuit, longe turpiſsimum ducunt; quo fit vt ex peſsimo ſeruilique genere hominum, legiones conſcribantur, temerario potius impetu, quàm certa ratione pugnaturæ, aut ignauia turpique flagitio prodituræ ducem in cuius manu atque conſilio gerendi belli ſumma conſtiterit. Nec id mirum videtur quum milites linguarum ac morum varietate diſsimiles,nõ vnum omnes militandi finem reſpiciant, nec ſenſibus inter ſe coniungi, nec à ducibus regi poſsint, niſi vim imperii, quod reuerentia quàm ſeueritate validius ſemper fuit,atrocibus exemplis præſentibuſque ſuppliciis,fœdata ſæpe nominis maieſtate experiantur. Quis enim vel diuinæ virtutis imperator rem.bellicam ratione gubernauerit, quum milites accepto ſtipendio ſæpe transfugiant, opus militare detrectent, in agmine prædentur, in caſtris nec vini, nec obſonii quidem recentis deſiderium patienter ferant, atque in acie demum canente claſsico inſtantéque hoſte, ſtipendium flagitare non erubeſcant? Porro quis leuiſsima ſæpe de cauſa conſternatis, quis contumacibus, quis ſeditioſis deſertoribúſque pepercerit? Quis hæc vnquam militum errata, prænuncia calamitatis & cladis, ingenio prudentiaque correxerit? Per has ergo labantis diſciplinæ difficultates, noſtræ tempeſtatis ducibus, ærumnoſo quodam labore fuit eluctandum, ita vt nulli ſit dubium quin innatæ eorum virtuti, & ad ſummum proculdubio bellicæ laudis faſtigium contendenti, ea plurimum offecerint. Floruere quidem multi æquales, quorum res geſtas perpetuo Hiſtoriarum curſu late perſcripſimus, cum Itali, tum externi duces imperatoria laude cõſpicui;ſed qui diuerſis omnino virtutibus ad ampliſsimos eius nominis titulos peruenerint, & ante alios Triuultius, Pitilianus,Franciſcus Gõzaga,Paulus Vitellius,Liuianus, Gaſto Foiſſeius,Nauarrus, Proſper Columna, & qui modo immatura morte præreptus eſt Ferdinandus Daualus.Quis enim Triuultio à pueritia vſque ad ſummam ſenectutẽ omnibus militiæ muneribus glorioſe perfuncto, aut plures,aut meliores artes in adminiſtrandis conficiendiſque bellis ſecum tulit?qui quum floreret omni genere virtutis,ea tamẽ incomparabili laude clariſsimus fuit, quòd ſæpe ſine ſuorum vulnere magnas hoſtium copias profligarit. Quis Pitiliani cunctatoris atque ſtatarii ducis conſtan-

tiam

tiam iudicium ac vigilantiam æquauerit? Quis autem Gonzaga Mantuano authoritate, ſplendore, militum ſtudio, equorum atque armorum apparatu, alacritate, ardoreque pugnacis animi ſuperior fuit? Quo non genere laudum Vitellius dignus eſſe cenſebitur? qui flagrantiſsimo bellici decoris ſtudio ductus, tanta ingenii grauitate, tanta arte, ex domeſtica maxime diſciplina, quæ mirifica eius familiæ ſemper fuit, tantaque demum vi militaris ſpiritus arma tractauit, vt niſi in medio curſu cecidiſſet, ſolus ipſe libertatem Italiæ defenſurus eſſe videretur. Liuiani autem acuti, vehementis, exercitatique hominis promptam & paratam in conſulendo agendoque induſtriam nonne omnis poſteritas impenſe laudabit? Porrò quæ nam ætas Foiſſeium adoleſcentem non admirabitur? qui pene prius imperator quàm miles, prius victor clariſsimus quàm receptus imperator multo plures nobilioreſque victorias pauciſsimis diebus incredibili celeritate eſt adeptus, quàm quiſquam ferè dux vetus toto longiſsimæ vitæ curſu compararit. Nauarrus quoque, qui omnibus veræ virtutis ſubſidiis fretus ſine vlla maiorum commendatione aduerſis pariter atque ſecundis rebus inclaruit, maximi profectò ducis famam conſecutus eſſe videretur, niſi eum impotens fortuna in has ſupremi carceris miſerias præcipitaſſet. In Proſpero Columna ſingularis altitudo moderatique animi eximia ſolidaque prudentia, incredibilis authoritas, ac religioſa potius quàm ſeuera diſciplina, cum perpetuo quodam tenore lautioris vitæ plurimum enituerunt. Verùm vel ob id ſempiterna laude fruetur, quòd vti Romani ſanguinis imperatorem decuit, tanquam terræ patriæ amantiſsimus, dira belli incommoda tam pio inſtituto quàm ſeuero in externos præſertim milites imperio ſemper auerterit. Sed Daualum eiuſdem belli imperiique & gloriæ ſucceſſorem, quonam ſatis decoro meritæ gloriæ præconio dignum exiſtimabimus? quem ſicuti inuſitatus mirificarum virtutum concurſus, omnibus bellis admirabilem fecit, ita eum tot opimæ incomparabileſque victoriæ, vno eius diuino conſilio, vnaque prope eius fortiſsima fatalique dextera comparatæ, ſupra ſummos rariſsimarum laudum honores extulerunt. Cæterum eorum quos modo præſtantiſsimos fuiſſe memorauimus, nemo omnes ſimul militarium virtutum numeros ad bellum attuliſſe iudicabitur; quum aliis in gerendis rebus expeditus vigor, aliis matura conſilia, aliis ſynceræ fidei nitidior fama, pleriſque verò fortuna ipſa, quæ iam ſibi ex profeſſo rei bellicæ gubernacula vendicauit, omnino defuerint; ita vt plane perfectum imperatorem, quem fruſtra oculis & cogitatione requirimus, neque nos vidiſſe, neque vnquam in poſterum viſuros eſſe fateamur. Quòd ſi miſcere in vnum ſingulas omnium virtutes, abſolutúmque ducem, detractis ingentibus vitiis effingere animo, & ſpectandum comparandumque cæteris proponere velimus, ei certe MAGNVS CONSALVVS cum felici meritóque cognomine, tum virtute ingentis animi, linea-

mentiſque excelſi corporis, longe omnium noſtræ ætatis proximus ad illum acceſſerit. NATVS eſt Cordubæ, Bætica vrbe peruetuſta, & quod ſummum dignitatis locum reſpicit, præcellentium ingeniorum altrice clariſsima, vel ſi à Romani imperii tempeſtate qua nobiliſsimi vates Lucanus & duo Senecæ inde prodierunt, fidem repetamus, vel ſi recentiorem Punicarum rerum memoriam ſequamur, quum poſt eiectos Gothos & Vandalos, Hiſpania ferè omnis Maurorum armis ceſſerit, & Cordubæ Gymnaſia diſciplinarum omnium inuectis literis Arabicis inſigni profeſſorum fœcunditate floruerint. Maiores Conſalui æque nobiles à præalta ſtirpe ac ſtrenui bellatores fuiſſe produntur. Aquilarii ſiquidem appellati ſunt; quod vti credi par eſt, Aquilam Romanæ legionis illuſtre ſignum, ſpectatæ virtutis prærogatiua deferre conſueſſent. Ita vt præclari eius officii dignitas, quum in generoſa progenie viri fortiſſimi tanto muneri implendo, pares nunquam deeſſent, in familiæ nomen tranſiiſſe exiſtimetur; vnde & ipſum quod incolerent antiquæ ditionis oppidum appellationem traxerit. Iuuat enim in militari familia prætuliſſe Martium decus, omnibus Gothorum proſapiis, quando ſicuti hodie audimus, quod magnopere diſpudeat, non aliunde quàm à Gothorum ſanguine, generis claritas, in Hiſpania petatur. Sed hoc de Romanæ legionis Aquila pro certo non affirmauerim; quanquam magno veritatis argumento ſit, quòd Aquilarii antequam Cordubæ nomen ſuſciperent, Aquilam in antiquis eorum gentilitiis inſignibus geſtarint. Licet tamen ſcriptoribus vel à fabulis Heroum nobiliſsimi cuiuſque ſanguinis origines cum bona legentium venia repetere. Quo fit vt noſtro iure quoſdā Poëtas Hiſtoriarumque ſcriptores demiremur, quòd quum rectiſsime nec vlla quidem mutata litera Conſaluum ſuo certiſsimo nomine Aquilarium vocare poſſent, modo Agidarium, modo Agellarium inepte appellare maluerunt, ſecuti vti reor corruptam vocem Aghilarii oppidi, vnde more gentis ſicuti in Hiſpania, Galliaque videre eſt, à ditione poſſeſsioneque oppidorum, in familiis nouum cognomen obuenire perſpicimus. Verùm Conſaluus, vt à Ludouico eius genero accepimus, ſe Corduba familia ducto ſtemmate ortum enarrabat, quanquam id vrbis familiæque nomen in familiaribus epiſtolis omitteret, vt à cæteris gentilibus ex oppidi nuncupatione diſcerneretur. Egregii nanque vlterioris Hiſpaniæ Proceres, quum ab eis vrbs Corduba diuturna obſidione fatigata, demum capta eſſet, pro decoro ſpolio captæ vrbis appellationem prætulerunt, recepto vtique nouo tanquam nobiliore Cordubæ cognomento, vetus familiæ nomen abdicantes. Quanquam familia Corduba ab vno præalto ſtipite in multos diffuſa ramos, alia atque alia ad diſcernendas cognationum propinquitates cognomenta, vel ab oppidorum poſſeſsione, vel à matribus ſæpiſsime ducta recipiat. Cæterùm Petrus Conſalui pater ab adoleſcentia Punicis exercitatus armis priuſquam Granata oppugnaretur, quòd grauitate con-

ſilii,

ſilii,& militari fortitudine inter ſummos Principes emineret,bellicæ laudis plenus nequaquam ſenex, apud Toletum lateris morbo conſumptus eſt, reliquitque ex vxore Eluira Erreria nobiliſsimi ſanguinis & formæ incomparabilis fœmina Alfonſum & Conſaluum filios adhuc impuberes, magnæ demum fortunæ gloriæq. multis in prælііs oſtentatos. Vigebant enim in vrbe Corduba duæ factiones & vtraque ex Corduba familia,quarum altera Capræ comitis dicebatur, altera ab Aquilariis nomen ducebat. Huius acerrimus dux & defenſor Petrus extiterat, ita vt eo mortuo Aquilarii in contentionibus & præliis nullum omnino alium ducem quàm fratres orbatos patre,vel adhuc impuberes mallent,eoſque in aciem ſæpe producerent,quòd nunquam his Ducibus ab hoſte vinci poſſe arbitrarentur. Granatenſi autem bello quod ipſis iam planè adultis, & tanquam inter ciuilia arma natis & educatis,proſpera virtutis fama florentibus incidit,ab Antichera oppido Granatæ propinquo multa detrimenta Mauris intulerunt. Verùm Alfonſus triennio maior Hiſpanica lege ferme integram paternæ ditionis hæreditatem adeptus eſt,ita vt Conſaluo res domi anguſta, & ea tantum quæ in virtute fortunaque poſita forent,ſperanda relinquerentur. Sic enim nobilis ſtirpis iuuentutē(quum in vnaquaque familia natu ex liberis maximo,tota ſubſtantia paternæ facultatis obueniat) egeſtatis malo impelli ad nouas ſpes atque ad bellicum laborem vnde præmia proueniant, antiqui patres arbitrati ſunt: Quòd generoſos adoleſcentes ab ignobili pinguique ocio,ad expetendum procul à delitiis verum militiæ decus excitari conſtet. Itaque Conſaluus adhuc imberbis munificentia Alfonſi fratris liberaliter inſtructus ad Alfonſum puerum Regem mittitur, deducente Didaco Chartamo honeſto prudentique equite. Is præceptoris atque nutricii officio & munere, adoleſcentem & ardentis ingenii capiu,& toto firmiſsimi corporis habitu,ad virile decus aſpirantem elegantiſsimis moribus erudiebat. Commendarunt adoleſcentem Regi ex paternis amicis viri ſummæ dignitatis atque potentiæ Alfonſus Carillius Archiepiſcopus Toletanus & Ioannes Pacecus magnus Compoſtellani ordinis equitum magiſter. Sed non multo poſt Alfonſus in ipſo Regni limine morbo ſurrepius interiit. Nec multis inde menſibus coætaneo Rege dominoque orbatum, Iſabella ad ſe pari condicione Segobiam accerſiuit. Hæc erat Ioannis Caſtellæ Regis filia,pueri Alfonſi atq. Henrici Regis ſoror & hæres, Aragonio Ferdinando nupta,quæ vlterioris Hiſpaniæ Regna dotali iure, citerioribus Regnis adiunxit,cum generoſi prudentiſque animi magnitudine,tum pudicitiæ & pietatis laude antiquis Heroidibus comparanda. In eius aula Conſaluus quum ſpectacula & equeſtres ludi,vel concurrentium iuuenū haſtatorum,vel arundines more Mauriſiaco iaculantium ederentur,vſq. adeo ſupra æquales ſummæ nobilitatis adoleſcentes ſeſe extulit,vt acclamatione ſpectantis Populi iuuentutis Princeps appellaretur. Superabat enim cunctos eximiis viribus,decora facie,proceritate corporis,& ſupra

hæc admirabili facundia,quæ (quum cæteræ virtutes aſpirant)animis ac ingeniis hominum impotentiſsime dominatur. Ad hæc acceſſerat illa au ræ popularis captatrix, profuſa & nuſquam aſtuta liberalitas; Largitor enim animus nullum omnino modum ſumptibus imponebat,quum nobilitate equorum, armorum ornatu, in omnique genere principalis elegantiæ,& perpetuo hoſpitalis menſæ ſplendore,maximorum Regulorũ filios anteire contenderet. Erant ii ſumptus non modo ſupra eius cenſum, qui erat pertenuis, ſed ſupra rationem humanæ ſpei, quæ nouum prouentum afferre poſſe videretur, adeo vt quum purpuream veſtem Scythicarum Sibillinarum pellibus ſuffultam,quæ duobus aureorum mi libus conſtiterat,nec ſolenni quidem feſto die induiſſet, muſſaret Chartamus, Alfonſus vero frater per literas ſeuere quidem admoneret, ſed fraternè ſimul hortaretur, vt inſanis ſumptibus indulgere deſineret, ne vertente anno cum ignominia nominis, æmulorumque riſu ambo bus eſſet decoquendum. Ad ea Conſaluus his fermè verbis reſcripſit. Non eripies mihi profecto Alfonſe frater, quam Dii dederunt animi magnitudinem,hoc inani futuræ egeſtatis timore iniecto; nam præclarè compertum habeo, neque te amantiſsimo fratri vnquam ex ſubſtantia tua defuturum,neque Deum ipſum,qui haud dubia prouidentia ad honeſtum decus vadentibus ſemper adeſſe conſueuit, à fide ex arcano ſyderum data deſciturum. Ominabatur enim ſibi iam opes ingentes, quibus totius beneficentiæ & liberalitatis vota eſſet expleturus. Eo modo nobiliſsimorum atque inſignium morum cõmendatione totius aulæ, ſpecimen præferentem,militiæque auidum, exorto cum Luſitanis bello,Iſabella ad Alfonſum Cardenem miſit. Is tum Regiis in caſtris ad Trongillum poſitis erat imperator;impetrauit autem Conſaluus, vt fraternæ alæ, quæ ex cẽtum & viginti armatis equitibus conſtabat,legatus iret: atque ita apud Cardenem primum militiæ rudimentum poſuit, vſque adeo proſpero ſucceſſu,vt quum ab Alboheram inſigni prælio eſſet dimicatũ, & victor Cardenes aduocata concione gratias militibus ageret,vnum ante omnes Conſaluum ex his qui fortiſsimè dimicaſſent, cum multo verborum honore laudarit, vtpote quem ipſe in medio pugnæ ardore armis criſtiſq. conſpicuum acerrime pugnantem conſpexiſſet. Nec multo poſt quum rex Ferdinandus Iſabellaque vxor acre bellum aduerſus Mauros ſuſcepiſſent,ſummamque vim & longe maximum terrorem Granatæ vrbi ex propinquo admouendum arbitrarentur,expugnata iam Alhama,contra Taiaram caſtra poſuerunt.Id erat magnæ opportunitatis & validæ munitionis oppidum, ita vt Conſaluo id magnopere expetenti, aggrediendæ expugnándæque Taiaræ munus imponerent. Nec dubitauit iuuenis impiger, quin muro ſuccederet plurium ſcilicet oſtiorum valuis pluteorum more ante ſe erectis, quòd extruendæ munitioni locus aſper & frequentibus petris verrucoſus glebam & ceſpitem denegaret. Hos autem pluteos multo ſubere, cuius materiæ copiam hortorum aluearia ſuppeditabant,

ditabant, ita protexit, vt milites egregie tecti, aduerſus ſagittas telaque omnis generis in oppugnatione verſarentur. ipſe verò Conſaluus ante omnes pericula intrepide ſubiret, acreque certamen omnibus in locis nuſquam fatigatus inſtauraret; Adeo vt Mauri nouitate pluteorum, & virtute confidentiaque Conſalui magnopere territi colloquium peterent, internuncioque Conſaluo de deditione paciſcerentur. Taiara eo modo in poteſtatem redacta, quum Conſaluus acerrimi militis laudem tuliſſet, induſtriæ quoque & felicis eloquentiæ in trahendo in condiciones ſuas Barbarorum duce, nomen adeptus eſt, atq. inde caſtra ad Hiloram ſunt traducta. Id eſt oppidum egregiæ munitionis, Granatæ intra centum ſtadia propinquum, ideoque Mauris ad conuectiones commeatus valde opportunum, Quoniam eo tanquam ſtatione ſpeculaque tutiſsima ad quotidianas expeditiones vterentur. Rex qui ad Taiaram Conſalui promptitudinem & nouæ ſubitariæq. munitionis induſtriam vehementer fuerat admiratus, vni ei expugnandæ Hiloræ negocium impoſuit, tantaque vi tormentis mœnia quaſſata ſunt, vt murus nonnullis in locis ſterneretur, Maurique variis feſsi prælis & magna ex parte à Scloppettariis vulnerati animos deſponderent, & Halatar præſidii præfectus ſaluti conſulendum ratus, Conſaluum ad colloquium euocaret, atque eo totius pactionis arbitro fidenter vteretur: itaq. non abnuente Rege his quas Conſaluus dixit legibus oppidum magno poſtea incommodo Mauris futurum, in poteſtatem eſt redactum. Id verò Ferdinandus excellenti iudicio poſsidendum defendendumque virtutis cauſa Conſaluo attribuit, eique tum primum alæ centum viginti equitum præfectura, vti antea Alfonſo fratri obtigerat, ad inſignis meriti nomen data eſt. Regina porrò ſtudioſiſsime Conſaluo fauente, vt is optime inſtructus ad gerendũ acre bellum magis ac magis accenderetur, magnam telorum & tormentorũ commeatuſq. omnis generis copiam, & delectos ſubinde pedites & equites præſidii cauſa impetrauit, idque aſsignata pecunia ex certo vectigali, vt militibus ad certam diem ſtipendia præberentur. Ab hac Hilora auſpicatus haud dubie Magni cognomentum, vti magnopere cupiebat, indomiti corporis atque ingentis animi vim ad celebritatem nominis oſtẽdit, quòd ante omnes hoſti proximus quotidianis prælis exerceretur, & in oculis Granatenſium circumiecta oppida perpetuis detrimentis afficeret, vſque adeo vt cum Alarcone Muclini oppidi Præfecto conſociatis præſidiis, ad Granatæ portam vſque, quam Bibataubim vocant, deferretur, diſiectiſque molis frumentariis, atque earum cuſtodibus inibi trucidatis, ipſas portæ valuas incenderet, Rege ipſo ad id facinus excito, & ciuitate ad tumultum metu conſternata, quòd non caſu aut militari audacia, ſed dolo & tectis perfidioſe prodentium inſidiis, Conſaluum tantam rem aggredi auſum fuiſſe ſuſpicarentur. Eo enim tempore diſſentientes inter ſe duo Reges Granatæ regnabant. Nam Bulahace Rege mortuo, Baudeles eius frater regium nomen dimidia parte Regni ad ſui ſtudium

authoritatemque traducta, haud cunctanter vſurparat. Erat enim re Alzagal, ſicut & nomine, quæ vox Punicè audacis & expediti hominis vim exprimit. Alter autem erat eodem nomine Bulahacis filius patre viuo à poſſeſſæ vrbis ditione, rex Gaudix appellatus. Hunc Hiſpani Ciquitum hoc eſt paruulum, quòd ætate ſtaturaque patruo minor eſſet, appel labant, Is Albaizina arce ſe tenebat; Ille autem Alambra potiebatur. Vrbs enim Granata quæ ex antiquæ Illiberis ruina creuit, mali Punici ex maturitate perrupto cortice ſeſe aperientis formam refert. Nam duæ aduerſo exurgunt Regiæ oppoſitis in collibus aliquanto maiore amœni tatis quàm munitionis ſtudio à delicatis Regibus ædificatæ. Odoratis enim Citriorum arborum viridariis, & perennium fontium ſcaturigine, vermiculatiſque paſsim pauimentis admirabiles exiſtimantur; Ita vt ima gine quadam ſicuti in naui, hæc vrbis proram, illa vero puppim obtinere videantur. Media namque vallis domorum frequentia celebris vrbem diſterminat. Porro Populus regionatim in contraria ſtudia diductus, cō tentiones primo de iure imperii peracerbas, mox & arma atque inteſtinum bellum attulerat, ea conſuetudine, vt regionum compita ad prohibendos incurſus magnis trabibus atque repagulis obſerata, armatorum ſtatione firmarentur. Auari namq. ſeditioſique homines, & ſupra quàm credibile ſit natura ſuſpicaces, atque ideo fluxa fide Regum diſcordias dum enixe alerent, opimæ prædæ loco habebant, ita vt vtrumq. propter Regni æmulationem ab æquo & bono deſciſcentes ac deprauatos, atque ob id ſuorum quiſque perfidiam timentes, ad cædes atque rapinas incita rent. Quibus de rebus tumultuoſa ciuitate diductaque in factiones inferior opibus rex iuuenis ægre dominatum retinebat, præualente ſeniore qui maiore aſtu conſtantiaque regere ac temperare ſuorum animos ſolitus, eo cunctis artibus ferebatur, vt vnus tantum in Bethica rex foret, qui par externo bello rem Punicam ab Hiſpanorum iniuria defendere tutarique Regni caput & Bethicæ fines integris viribus poſſet. Augebant quoque metum apud iuuenem Regem importuni auarique milites, qui ſtipendia labefactatis vectigalibus ægre prouenientia, flagitioſis voci bus poſtulabant, atq. ideo non obſcuro minarum genere ad Alzagalem ſtudioſum multitudinis liberalemque, vti ad legitimum Regem ſe tranſituros dictitabant, adeo vt indignatus contumeliam & perfidiam timens, accerſendos in auxilium Hiſpanos potius quàm patruo parendum eſſe decerneret. Huius iracundiæ conſternationiſque Regiæ à ſpeculatoribus & captiuis certior factus Conſaluus, per idoneos homines Regem perpulit, vt ipſe acceptis obſidibus in vrbem accerſeretur, contraque ini micum Regem & patruum Hiſpanorum auxiliis vteretur. Atque ita re bus occulte compoſitis, quum fratres obſides Rex dediſſet, Conſaluus cum Martino Alarcone ſibi amiciſsimo atque fortiſsimo viro (hic enim aſperis in rebus fidus ei atque acer adiutor extiterat) Granatam intrauit: valida ſcilicet ſagittariorum & ſclopettariorum manu duarum alarum

rum equitibus adiuncta, qua inter anguſtas regiones & inæquales vrbis anfractus barbari ex occulto peterentur; Attulitque ſecum pecuniam quam ſtipendii nomine Mauris militibus diuideret, & ſupra eam ſericæ quoque & laneæ veſtis opportuna dona, aulæ Principibus Regis monitu largienda, vt ſcilicet dubios & nutantes in fide contineret. His fretus auxiliis Rex iuuenis commiſſa ſæpe pugna in mediis plateis & regionib. magna Alzagali patruo detrimenta intulit: oppreſsitque omni ex parte factionis ſuæ tumultus. Nam ex liberalitate Conſalui Hiſpanorumque ſocietate Populus in vniuerſum ex mœrore diuturno ſe in lætitiã repente conuerterat, tanquam externo bello ſubleuatus erectuſque ad non dubiam ſpem ſummæ commoditatis & lucri: quòd ex eo Conſalui fœdere permulta emolumenta mercatoribus obuenirent: quoniam Mauri qui in partibus iuuenis Regis eſſent, vendendis & coëmendis vndique mercimoniis tutiſsima facultas daretur, vſqueadeo ſtabili Hiſpanorum fide, vt inuiolati benigneque apud Hiloram & paſsim cæteris in oppidis recepti ad Cordubam & Hiſpalim vſque penetrarent, Quum in vnos tantum Alzagalis imperio ſubiectos, Chriſtianorum ſæua arma verterentur. Dum hæc Granatæ agitaret Conſaluus in id omnem ingenii curam intẽdit, vt Alzagalem extra vrbem eliceret, prouectumque longius ab vrbe intercluſumque opprimeret. Erat in proximo Alhendinum magnæ opportunitatis Caſtellum quod Alzagalis præſidio tenebatur: vt hoc oppugnatum irent, proximos præſidiorum præfectos Conſaluus admonuit, diemque conſtituit gerendæ rei ſcilicet vt rex Maurus laborantibus ſuis opem ferre, in aciemque prodire cogeretur. Verum Fortuna cœpti conſilii ſucceſſum ita direxit, vt quum ex condicto Alfonſus Pennauela à Loxa oppido, & Sancius Lopes ab Alhama ad Alhendinum cuncta vaſtantes excurriſſent, idque Alzagal ex fuga ſuorum cognoſceret, ne in oculis luctuoſa calamitas acciperetur, contineri nequiuerit, quin auxiliũ ſuis laturus erumperet. Iamq. in ſuburbanum Almorauæ (vt aiunt) campum peruenerat, quum Principes Sacerdotum quos Alphaches appellant, & apud Reges præcipuo in honore ſunt, quòd vaticinandi diſciplinam callere exiſtimantur, ab Alzagale, ne iter intenderet graui obteſtatione ac precibus impetrarunt, ſcilicet ne ab interno hoſte intercluſus vrbe, ab Hiſpanis cæderetur. Nec eius rei oborta ſuſpicio ex ſacro monitu inanis videri potuit: nam ſuppreſſa ſtatim profectione, quum Conſaluus & Alarcon propere ſub ſignis erupiſſent, nec Alzagal vltra Almorauam procederet, tumultuaria pugna conſerta eſt, tanto ardore incumbẽtibus Hiſpanis, vt Alzagal perturbato agmine multis ex familiaribus amicorumq. intimis in eo tumultu deſideratis, intra portam ſit compulſus, ſummo quidem timore concepto, quòd prædicentibus Alphachis, breue campi ſpatium ad receptum nactus ſummi periculi caſum euaſiſſet. Nec multo poſt Conſaluus, Alarcone ad Moclinum remiſſo Hiloram regreſſus, nihil vnquam conſilii vel laboris intermiſit, quo Mauris

hoſtibus quàm maxime noceret, ante omnia cum Barbaris vtriuſque factionis qui vel Granatæ vel in Caſtellorum præſidiis eſſent amicitias iungens, largiendo ſcilicet & captiuos ſæpe donis exornatos ſine pretio dimittendo. Ante alios autem exquiſitis artibus aggreſſus Halatarem qui antea Hiloræ præfectus fuerat, & tum præſidio oppidum nomine Mūdaiar tenebat, egit, vt id Caſtellum ſibi traderetur.. Quo recepto Hiſpanoque milite firmato, magnus Granatenſibus terror illatus eſt. Quod Mundaiar Alhendini præſidio vicinum frequentes contentiones & grauia incommoda vrgente Conſaluo afferre poſſe videretur. Eo periculo adductus Mamphoth vir egregie bello fortis qui Alhendino præerat Nihulam (hæc paucis ſtadiis abeſt à Mundaiar) cum parte copiarum contendit, vt Hiſpanorum eruptiones ex opportuno loco interciſis itineribus expedita manu cohiberet. Sed celeritate Conſalui euenit, vt ab eo Mamphoth priuſquàm ſe communiret, imparatus opprimeretur, & viuus in eius poteſtatem perueniret. Is non multis poſt diebus quum Hiloræ humaniſsime cuſtodiretur, vti nimis cupidus libertatis, ad eam conditionē deuenit, vt Alhendinum ſine pretio dimiſſus traderet; eo quidem minore cum pudore quàm Halatar, quòd pro libertate id facinus patraſſe videretur. Horum quoque exemplum ſecutus Abemmelech, quod de re Punica diſſentientibus regibus deſperabat breuique affuturum, id prædicente Conſaluo, cum ingentibus copiis Ferdinandum Regem arbitrabatur, ſaluis rebus Mahalam ſuæ fidei commiſſam tradidit. Quo nuncio tantus Granatæ cum luctu mœror exortus eſt, vt intercurrentibus atque obteſtantibus Alphachis, ambo Reges Reipublicæ cauſa & religionis ſtudio, inter ſe poſitis ad tempus odiis, certo fœdere iungerentur, & iunior Baudeles oblitus fratrum obſidum ad oppugnandū Alhendinum priuſquam Hiſpanorum munitiones perfici poſſent, ire pergeret: expugnatoq. præſidio, ſumma id celeritate reciperet: continuo etiam Mahalam vbi Conſaluus conſtiterat obſeſſurus, pro certo exiſtimans eo oppreſſo captoque obſides fratres qui penes Alarconem in arce Porchunna erant, facile recepturum. Sed Baudelem ab eo itinere repentinus nuncius auertit, afferens Hiſpanos ad Salobrennam obſeſſos, & quoniam eis aqua deficeret, ex ſiti de oppidi defenſione deſperantes, ſi ipſi aductaret nullam deditioni moram allaturos. Verum Baudele obſeſsis ſupplicia comminante & Hiſpanis extrema pati potius quàm dedecus admittere paratis, quum fruſtra tempus tereretur, Tendilius atque Ciſonſius cum valido equitatu multiſque cohortibus ſuperuenerunt, ſubſequente eos ex propinquo cum reliquis copiis ipſo Ferdinando: quorum aduentu cognito perfectoque Baudeles inuſitatis tramitibus per Serram quam Niuoſam vocant, ad Granatam ſe proripuit, tanta perturbatione, vt amiſsis impedimentis multi non ignobiles ex poſtremo eius agmine cæderentur. Hæc molientem Baudelem & magna vi cuncta aſpera tentantem, Fortuna ingrati perfidioſique hominis vltrix, in inſidias præcipitauit. Ad Lucennam

cennam enim quum excurriſſet commiſſo tumultuario certamine fuſus captuſque eſt à Didaco Corduba Capræ comite gentili & Conſalui con ſanguineo. Is fuit paternus auus Ludouici Cordubæ,ipſius Conſalui ge neri, qui Romæ legatione functus interiit. Baudeles quum ſe Præfectũ non Regem eſſe mentiretur, à Mauro equite captiuo, qui ad eius pe- des oſculabundus cum vlulatu ſe prouoluerat, proditus eſt,atque ita eum Comes ad Regem Ferdinandum deduxit, promeruitque ad inſignem pulcherrimi facti memoriam, vt in gẽtilitiis inſignibus imago cathenati Regis & vexilla barbarica ad XXIIII. quæ ex prælio relata fuerant, per- petuo deferentur. Nec multis poſt diebus Montem Frigidum Caſtel- lum oppugnante Rege, Conſaluus muralis coronæ decus promeruit; nam quum fruſtra redintegratis aliquot præliis feſsi milites languidius murum ſubirent, vulneratorumque & cadentium ex alto exanimata cor- pora ad pedes iacerent: ipſe intrepidus alios ad promerendam laudem accendens, ſcalam muro appoſitam conſcendit ſcuto pedeſtri oblongo in terga reiecto, & murali galea caput munitus, quo deiecta ſaxa & te- la contemneret, comprehenſaque muri pinna & confoſſo propugnato- re per coronam deiectis Mauris deferretur. Sed hæc ferè innumera & prorſus ſtrenuis imitanda, quæ Bæthico bello ab ipſo vel milite, vel vni- us tantum alæ equitum præfecto geſta ſunt, tanquam celebrata Hiſpano rum annalibus omiſerim; vel ob id quòd alienis auſpiciis ea geſsit, quan- do Rex ipſe Ferdinandus præſens, & vxore quidem caſtrenſium labo- rum virilis animi comite id bellum adminiſtraret, aut quum ipſe abeſſet Indicus ante alios Mendocius Tendiliæ comes vir grauiſsimus in caſtris cum imperio relinqueretur. Ab hoc duce omnibus cum ciuilis tum bel licæ laudis numeris abſoluto non minus quàm ab ipſo antea Alfonſo Ca dene primo ſolertiſsimoque Magiſtro exactæ militiæ documenta præce ptaq. quibus poſtea ſuo cognomine Magnus euaſit,accepiſſe fatebatur, vſqueadeo gratè ſtudioſeq. vt eum non ſecus ac parentem ſingulari cum veneratione percoleret. Cæterum Conſaluus qui ab initio belli (vti in- cenſum ſpe laudis decebat) aduerſus omnes diuturni laboris aſperitates indomitus nunquam caſtris abſceſſerat, quum ad finem laborũ eſſet per- uentum, perfecti belli ſupremum decus tulit. Quando vni ei inſperato ar ridentis Fortunæ munere contigit, vt paratæ ſed ægre obuenienti victo- riæ limen aperiret. Protulerat Rex Ferdinandus caſtra in conſpectum Granatæ vrbis, eaque adeo egregie & ſumptuosè muro circũducto mu- nierat, vt in nouæ vrbis formam cum ſummo hoſtium terrore conſurge- rent, eorumq. ambitus religioſo ſanctæ fidei Ciuitatis nomine vocaren- tur. Conſtabat enim Mauris nulla iam alia re quàm inſana animorum ob- ſtinatione ſe ſuſtentantib. nunquam inde abſceſſurum Regem, niſi patra- to vltimo belli opere, decem annorũ labores deletæ Granatæ ruinis ex- piaret. Cũcta enim iã Mauri antiquæ ditionis oppida & vrbes vi Hiſpano rum deiectis trucidatiſq. præſidiis amiſerãt: Ita vt exigua tantũ ſuburbani

P

agri parte, eaque quotidianis incurſionibus euaſtata, variis prædur æ obſidionis circumuenti malis, potirentur. Non reſederant odia inter Reges Mauros, apparebatque Baudelem iuniorem nequaquam ex animo, ſed pudore religionis & optimatum obteſtationibus ab Hiſpanorum amicitia diſceſsiſſe, conſenſiſſeque cum patruo nequaquam ſyncera fide, quum vtrinque noua occaſio ad ſtruendas inſidias, & ad facinus maturandæ mutuæ necis, non obſcure expectaretur. Dum eo modo ciuitas diuiſa in veteres factiones firmi conſilii expers, & multarũ rerum inops, tanquam in diuerſo æſtu extremis periculi fluctibus iactaretur, Baudeles iuuenis merita ſupplicia timens, neque ſibi iterum clementiæ locum apud Regẽ futurum exiſtimans, oblata deditione Ferdinandi animum, an eo munere promereri veniam poſſet, experiri conſtituit; meminerat enim ſe paucis ante annis quum ad Lucẽnam à Regulis Cordubæ familiæ prælio ſuperatus & captus fuiſſet, inſigni cum laude Regiæ clementiæ & liberalitatis à Ferdinando dimiſſum in tutelamq. aduerſus patruum receptum, ſcilicet vt demũ ingrato animo acceptæ ſalutis & libertatis obliuiſceretur, rurſuſq. cum patruo cõmuni hoſte in amicitiam rediret. Hæ quum eſſent in Rege anxio nocturnæ diurnæq. cogitationes, neminẽ, qui fidelius tantæ rei conſilium explicaret, Conſaluo potiorem ratus, ad eum ex fidiſsimis Mauris hominem idoneũ miſit, qui magnis precib. oraret, vt ſub fide ſecretò vrbẽ intrare, & ſecum de grauiſsimi negocii deliberatione colloqui vellet, fore vt eius officii benigne præſtiti eum nunquam pœniteret, magnamq. ex eo ſermone voluptatem animi referret. Conſaluus totum id, qua de re colloquium futurum diuinabat, ad Regem defert. Is magnæ ſpei occaſionem probat, ſed vt ſibi cauere velit prolixe admonet, neu ſe fidei Punicæ temerè committat. Tum vero Conſaluus, ne dubites magnanime Rex inquit, timor enim in hoſte ſummus intrepidũ me facit, & hercle ſalus mea Deo magno pro quo pugnamus cordi eſſe debet, & mirifica virtus tua, & hæc ipſa caſtra quorum fremitum Barbari trepidantes in vrbe exaudiunt, honeſta & decora auſum proculdubio defendent. Nec mora, Conſaluus remiſſo nuncio ad conſtitutã intempeſtæ noctis horam, vt aduentus eius tegeretur, in vrbem eſt receptus, ampliſsima componendæ pacis mandata Baudeli afferens, quorum ſumma erat, vt ſi Granata vrbe excedere, eamq. bona fide tradere, quàm ſupremi periculi caſum experiri mallet, fore vt Ferdinandus & fractæ fidei & totius præteritæ immanitatis ac pertinaciæ veniam condonaret; eumque beneficiario iure ad Almeriam in Bæthica regnare ſuis legibus pateretur; itemq. res incolumes Mauris ſuas præſtaret: Nec ii qui in Bæthica remanere quàm in Aphricam tranſmigrare mallent, ſacra ſua deſerere cogerentur. Si qui porrò Mahometicam ſectam vltro conuerſis animis exuerent & Chriſtiano baptiſmate lauarentur, ea vitæ conditione in tutela clementiſsimi atque optimi Regis futuros, vt nuſquam liberius aut beatius ſecuram vitam poſſent traducere. Hæc tanta facundia Conſaluus explicabat,

vt vel

vt vel fortiſsimis terrorem incuteret, quum acerbiſsimæ cladis diſcrimẽ oblatæ pacis abnuentibus conditionem, imminere prædicaret, teſtarereturque iuraſſe Hiſpanos milites vti exacerbatos longo militiæ labore, & non dubia ſpe opulentiſsimæ prædæ excitatos, niſi Granata capta exciſaque, nunquam ad vxores & liberos eſſe redituros. In has ſupremæ pactionis leges proclinatum Baudelis animum vna ea, ne ſtatim iureiurando confirmaret cura retinebat, ne patruum immani, flagitio præterire, hoſtibuſq. tradere videretur. Etenim generoſus pudor vel in aduerſa Fortuna Regiis pectoribus inſidet, vt omnem periculi timorem plerunq. de decoris metus exuperet. Quam ob rem Cõſaluus minime cunctandum ratus, vt continuo tranſigeretur Baudelem tanquam æqua pro ſe nec indecora Ferdinando poſtulantem, eo animo eſſe iuſsit, vt cuncta quæ ad ſalutem dignitatemq. Patrui Regis eiuſque factionis Maurorum omniũ commoda pertinerent, ex Ferdinandi liberalitate expectanda exiſtimaret. Nec promiſſo fides defuit, redeunte enim Conſaluo ex ſententia Baudelis ſolennes concepti fœderis tabulæ ſubſcribente Rege, impreſſa que ad ceram Regia gemma cõfectæ ſunt. Sed Alzagal natura ingenioq. ferus & peruicax, integro conditionis beneficio vti noluit, ac priuſquam Baudeles ad Almertam non diu regnaturus Granata excederet, impetratis nauigiis in Aphricam transfretauit, aperte abominatus leuitatẽ atq. perfidiam Baudelis tanquàm Regiæ ſtirpi & Punico nomini peſtilẽtem, quum quando ipſe ab eo nefarie proditus eſſet, antiquæ eius exiſtimationis iacturam vel tota Regni poſſeſsione pluris æſtimandam apud Mauros prædicarent. Per hunc modum Ferdinandus honeſtiſsima vitæ conditione cunctis Granatæ ciuibus, qui ſeruandæ fidei ſacramentum dicerent per præcones atq. interpretes benigne propoſita, acclamante Populo vt diu felix eſſet, vrbem triumphans intrauit Quarto nonas Ianuarias anni à partu Virginis Nonageſimi ſecundi ſupra Mille & Quadringentos, quum ſeptingẽti ferme anni eſſent, ex quo Miramolinus Maurorum, qui ad Atlantẽ montem vergunt, bellicoſiſsimus princeps, Hiſpaniæ fere omnis domitor, id regnum in Bethica condiderat. Non caruit ea victoria memorabili oſtento, nam non multo antequam Granata dederetur, ex nocturni luminis candelabro flamma emicans & ventilata auræ flatibus, vela ſenſim lambens, Reginæ tabernaculum ita corripuit, vt Regia magni ambitus tentoria priuſquam allatis hydriis ſuccurri poſſet, incenderentur, concremato que toto penitus lectorum inſtrumento, Regina fere nuda in apertum ſe proriperet, nec ei quicquam ex muliebri ſecretiore cultu, linteæ ſuppellectilis quo ſe contegeret, omnino relinqueretur; Rege quidem exterrito, ſed mox extra metum poſito, paratæ victoriæ ex elucente flamma omen accipiente. Tum Conſaluus parandæ ab Regina gratiæ occaſionem agnoſcens, Mauricam vxorem in proximo Hiloræ caſtello conſidentem admonuit, vt Reginæ toto tunicarum & lodicum neceſſario ornatu exutæ, quicquid ipſa haberet

ex mundo maritali,& domeſtico multarum ancillarum acu pingentium labore, linteæ veſtis copiam largiretur. Non defuere in opulenta domo apud generoſam fœminā (ſi dici fas eſt)ipſo coniuge liberaliſsimo ſplendidiorem,quæ ſupra ſpem Conſalui votumque Reginæ immenſæ atque expeditæ liberalitatis munus implerent. Dono enim celerrimè opportuneque tranſmiſſa ſunt,tot & tanta muliebris vſus ornamenta, vt Regiæ opulentiæ æquari poſſe cenſerētur. In his erant pretioſi operis textiliſq. materiæ conopæa reticulatis commiſſuris inſutoque paſsim auro & purpura vndique limbos depingente.nuptialibus Regum thoris digniſsima. Sed interularum tunicarum & lodicum ſudariorumq.omnis generis ſcitiſsime acu pictorum operoſas amœnitates vſqueadeo Regina lætis oculis mirata eſt, vt quum ſumptum ſubtiliſsimæ pretioſæq. artis inæſtimabilem iudicaret, vna maxime diligentiæ & celeritatis admiratione teneretur, vt ea dona tanquam in eum incendii caſum multis ante annis opportune prouiſa atq.elaborata crederentur. Superueniente autem Conſaluo Regina cum eo his erga eum verbis blandè iocata eſt, repentinum eius incendii caſum ſibi magno commodo ceſsiſſe, quod ab inceſo tentorio ſuo importunus ignis in ipſius Conſalui domum rapaci violentia peruaſiſſet. Ea liberalitas inexpectato munere reginæ animū ita obſtrinxit,vt ea omnibus ſermonibus vnum Conſaluum virtutis atque elegantiæ nomine cunctis præferre effuſeq. laudare non dubitaret, vſqueadeo vt nonnulli Conſaluum à Regina tenerius adamari crederēt; quanquam ea eſſet certiſsimæ atq. inpenetrabilis pudicitiæ, & ipſe Conſaluus iocos omnes inſigni verecundia terminaret. Cæterum Ferdinandus reb. Granatæ compoſitis vrbeque cum Alambra arce Indici Mendocii Tendilii prudentiæ fideiq.commiſſa,Conſaluum felicis induſtriæ merito, ampliſſima domo & certo reddidu,qui ex ſerici bombicis vectigalibus exigitur, liberaliſsime donauit. Poſt Bæthicum autem bellum Conſaluus modica quiete curādo corpori apud Hiloram deſumpta, Regem mediterraneas Hiſpaniæ vrbes adeuntem vxore comite ſecutus eſt:tanta autem præcellentium morum temperie in aula illuſtris atque omnib. gratus verſabatur,vt quanquam pleriq.Hiſpaniæ Reguli eum cum ætatis honore atque opibus,tum ſpecioſis rerum geſtarum titulis anteire viderentur, ipſe tamen recenti ſpectatæ virtutis gloria conſpicuus, & Regis & Iſabellæ in primis Reginæ gratia polleret. Erat enim exquiſitis aulicæ vitæ artibus abunde inſtructus,grauibuſq. pariter ac iocundis morib. militares virtutes reſperſerat:ita vt quum in tranquilla pace molliora iocandi tempora inciderent,vel in mediis fœminarum coronis omnes eius ſermonis vrbanitate ducerentur. Deduxerat Iſabella Regina ad proximum Cantabriæ portum Ioannā filiam,huius qui modo rerū imperio potitur Caroli Cæſaris matrem, vt inde ad Philippum maritum in Belgicam oram nauibus adueheretur. Ea quum materna charitate ab adamatæ filiæ cōplexu diuelli non poſſet, vnaq.ad claſſem lēbo trāſuecta eſſet, in regreſſu intumuit

Oceanus,

Oceanus, adeo vt lembus adigi in terram commode non poſſet. Poſtulabantur aſſeres à nautis totoque litore ſubſidia ad excipiendam Reginam parabantur; quum Conſaluus eam ignobilium miniſtrorum manibus attrectari indignum ratus, vt erat in ſago purpura auroque contexto, in mare pectore tenus ſe haud cunctanter immiſit, complexuſq. Reginam atq. in humerum attollens, in littus acclamantibus cunctis eam reportauit. Quo inexpectato officii genere tam opportune quàm alacriter Reginæ animum elegantibus obſequiis gaudētem mirifice delectauit, adeo vt illa virili ingenio grauiſsimorū conſiliorū munia capeſſens, & cū Rege coniuge ex æquo imperans, vnum ante alios Conſaluū ad omnia fortiter ac ſplendide peragenda diuino munere natū prædicaret & rex æq. grauis ac prudens animo gratiſsimo vel in maximarum rerum deliberatione Reginæ plerunque obſequeretur, vt qui ab ea vlterioris Hiſpaniæ regnum accepiſſet. Ita euenit vt quum paranda claſsis, in Siciliamque dux bello impiger mittendus foret, ipſe Conſaluus, tot inclitis Hiſpaniæ Procerib. commendante Regina præferretur. Eo enim tempore Carolus Galliæ Rex octauus euocante Ludouico Sfortia, qui Mediolanenſe imperium oppreſſo fratris filio occuparat, totam Italiæ lōgitudinem inuictis armis percurrens in Alfonſum Regem ferebatur: qua ingentis curſus felicitate perterriti Italiæ Principes; vtpote qui formidoloſa arma victoris immodicique iuuenis magnopere ſuſpectarent, animos conuerterant, fœduſque inter ſe pro communi ſalute percuſſerant, authore Alexandro Pontifice. Is ſubito Gallorum aduentu occupata vrbe Roma, in arcem confugiens, iniquaſque amicitiæ leges accipere coactus Cæſarem filium Cardinalem obſidem dederat, vt præſenti periculo ſeſe explicaret. Itaq. Carolus incredibili celeritate Latina via progreſſus, cūcta ſibi armis aperuit, Aragoniis Regibus Neapoli depulſis arceque expugnata. cuncta ſine vulnere vſque ad Siciliæ fretum in poteſtatem redegit, ita vt Meſſanam quoque traiecturus eſſe crederetur, quod eius inſulæ imperium antiquo hæreditatis iure ad Galliæ Reges ſpectaret. Quibus de cauſis Ferdinandus Hiſpaniæ rex Siciliam firmo præſidio præmuniendam ratus, vnum ante alios Conſaluum vt inter maiores ipſos Regulos appeten di eius honoris æmulationem præcideret, claſsi copiiſqne præfecit, edicens vt è Carthagine noua primis tempeſtatibns oram ſolueret. Nam tametſi Ferdinandus paulò ante Perpennianum vrbem in montibus Pyrenæis à Gallo Rege benigne concedente acceperat, ea conditione vt Aragoniis Neapolitanis Regibus nullam terra mariúe opem ferret, perculſus tamen cum publico, tum ſuo maxime periculo ad id fœdus acceſſerat, quod Pontifex & Maximilianus Cæſar Venetuſque Senatus, & Ludouicus Sfortia libertatem Italiæ defenſuri percuſſerant. Itaque per Antonium Fonſecam legatum Carolo Regi denunciarat, ſe amicitia incolumi non paſſurum vti Pontifex ſacrorum Princeps vlla iniuria læderetur. Alfonſus quoq. qui attonito ſimilis Regnum Ferdinando filio relinquēs

in Siciliam enauigarat, vbi didicit cõmeatus eſſe principum voluntates, atq. arma parari aduerſus Gallos, poſtulabat opem à Ferdinando Rege, monebatq. ſedulo vt Siciliæ rebus caueret, quod ab inſita Gallis victoribus repetendæ Siciliæ cupiditate, Carolus obſecundante Fortuna incitatus, curſum non eſſet remiſſurus, donec tota Sicilia potiretur. Opportunè itaque Conſaluus cum quinq. milibus peditum & ſexcentis equitib. Hiſpanico more armatis, Meſſanam applicuit, ſub id fermè tempus quo Carolus præſidiis per ſingulas Regni præfecturas diſtributis cum lectiſſima parte exercitus è Neapoli Romam profectus fugiente Pontifice, in Galliam iter intendit. In ea rerum commutatione rex Ferdinandus pari deſperatione Alfonſum patrem ſubſecutus, ab Aenaria in Siciliam traiecerat, ſubſtiteratque Meſſanæ, & cum Federico patruo amiciſq. ducibus Regiæ calamitatis Fortunam ſecutis, de renouando bello, repetendaque Neapoli conſultabat, veneratque eò è Mazara Rex Alfonſus, vt fratrem filiumque & vnum maxime Conſaluum inuiſeret. Is quanquam abdicato Regio cultu circũtonſi ſacerdotis habitum præferens, humanis curis & voluptatibus renunciaſſe videbatur, filium tamen & militari conſilio, & quanta ſibi ex ea extremi caſus acerbitate ſupererat pecunia iuuit. Nec mora conſcriptæ ſunt aliquot cohortes, nauante in id operam Vgone Cardonio Siculo, cuius erat eximia authoritas apud Siculos & inſigne ſtudium erga Regem; & eo quidem præclarius, quòd ſororem Alfonſo Daualo inter Regios duces gratia virtuteq. præcipuo collocarat. Itaque explicatis conſiliis, & multo commeatu repleta claſſe, cohortibuſque miro ordine in naues diſtributis, Conſaluo cohortante omneſq. moras præcidente, è Meſſanæ portu Rhegium ſecundo freti æſtu traiiciunt. Nec dubitauere Rhegini territis Gallis in conſpectu tantæ claſsis, quin arma caperent, & exoptatum Regem ſingulari alacritate reciperent. Galli ferme omnes in arcem confugerunt. Hanc Conſaluus oppugnare adortus, quũ prolatis tormentis vndiq. vim inferret, eò Gallos adegit vt inducias peterent, per quas de deditione tranquillius ageretur. Sed aſtute & diſsimulanter id petebant, vt eo temporis ſpatio interiorem munitionem extruerent, & ſocii qui in proximis Brutiarum vrbium præſidiis erant, de ſuo periculo admonerentur. Sed Conſaluus intellecto dolo quum inducias ſuſtuliſſet, eo magis quòd Galli contra edictum paulò ante quoſdam Hiſpanos incaute obuerſatos ante arcem minorum tormentorum glandibus & quidem lethaliter vulneraſſent, totum expugnandæ arcis apparatum protulit; accenſiſque militibus ſpe prædæ, atque his magno animorum ardore irrumpentibus arce eſt potitus, multis Gallorum cæſis, reliquis ad vnnm qui in tutiorem arcis angulum refugerant, conceſſa vita, in deditionem acceptis. Recepto Rhegio & Gallis ſeſe in munitiora oppida recipientibus, Bruti magna ex parte ad Aragoniam fidem redierunt. Inde rex profectus ad Sanctæ Agathæ oppidum poſuit caſtra. Nec oppidani cõſpecto Rege portas aperire cunctati ſunt. Galli per eos
dies,

dies qui vt in nullo metu vicatim in æſtiuis agebant,ad improuiſi hoſtis famam aduentumque opinione celeriorem , ad ſigna Obegnini prouinciæ præfecti variis itineribus diſsipatoque agmine coibant , Brutiorum prædæ expoſiti , nam agreſtes armati notos ſaltus anguſtiaſque viarum inſederant , & Hiſpanorum aliquot turmas Conſaluus ſpeculandi cauſa prædatum emiſerat, à quibus ala Gallorum quæ Semenariam ſe recipiebat in caua valle circumuenta interceptaque eſt , Brutiis infeſto clamore edito maiorem periculo metum Gallorum ita augentibus , vt plane ſine vulnere ad vnum omnes caperentur. Ab eo ſucceſſu Conſaluus cum vniuerſo equitatu, Rege cum pedeſtribus copiis ſubſequente ad Semenariæ portam proueɛtus, oppidanos monuit vt Ferdinandum ſummæ humanitatis atque virtutis Regem , quem & antea regnante patre benignum liberalemque dominum experti eſſent, Gallis externis feriſque hominibus anteferre vellent , ipſum adeſſe inſtructo exercitu ea ſpe , vt exiſtimaret Semenarienſes nequaquam veteris ſtudii erga Aragonium nomen oblitos , continuo adapertis portis ad fidem rедituros . Iam enim appropinquantis exercitus tympana exaudiri,& vexilla conſpici cœperant , & à Conſaluo Galli equites oſtentabantur, qui in ſupplementum præſidii quod erat infirmum euntes ex itinere oppreſsi fuerāt.Quibus de rebus Semenarienſes quod auerſo animo paucos Gallos facile contemnerent , & Aragonia factio clamore edito prævaleret , emiſsis per aduerſam portam Gallis Regem exceperunt . Cogebat tum vndique copias ad Terramnonam quam Terinam antiquam vrbem fuiſſe quibuſdam videtur, Ebrardus Stuardus cognomento Obegninus natione Scotus. Is vir egregie fortis & impiger à Carolo Rege Brutiis præfectus cognita Rheginorum defectione , Perſiuum Alegriæ fratrem cum Heluetiis cohortibus & valido equitatu è Lucania acciuerat , deductiſque ex proxima regione præſidiis, exercitum robore quàm numero firmiorem effecerat : Quibus adauctus copiis nullam profectioni moram attulit,& priuſquam hoſtes de Perſiui aduentu certiores fierent , ad Semenariam profectus eſt; eo conſilio vt cum Ferdinando quàm primum confligeret,vel ſi ille Semenariæ mœnibus teneretur,neque aperto campo ſe committere vel dimicare auderet, veluti victor expreſſa hoſtibus ignauia reuerteretur. Quòd ad Populos in officio continendos plurimum conducere iudicabat, præſertim quum ex Campania Apuliáque, & Pelignis conuentura ad ſe auxilia intra paucos dies exiſtimaret. At Ferdinandus, qui nondum quidem de Perſiui aduentu cognouerat, ſed tantum de Obegnini copiis (eæ pertenues erant) à ſpeculatoribus certior erat factus, oppido copias educere, & aduentanti hoſti obuiam ire non dubitauit . Quoniam quicquid nouæ exiſtimationis & gratiæ audendo & Fortunam egregia virtute experiendo paulò ante collegiſſet, vna fœdæ obſidionis & concluſionis infamia conceptíque timoris dedecore ſi oppido ſe contineret, amiſſurus eſſe videbatur. Conſaluus cuius

animo ea vis exactæ prudentiæ inerat,qua poſtea cæteros ferè omnes noſtræ ætatis duces ſuperauit, monere iuuenem recuperandi regni pariter & parandæ laudis auidum cœpit, atque obteſtari, ne prius oppido exiret, quàm certius de hoſtium conſilio ac viribus cognoſceret; Ea ſatis decora eſſe conſilia quæ dubiis rebus ſecuritatem promitterent: illa vero longe turpiſsima atque miſerrima, quæ à temeritate, dum inanem animi vigorem oſtentamus, omnes ſummæ rei conceptæque demum victoriæ rationes conturbare conſueuiſſent. Ergo inquit Ferdinandus, eadem qua Regnum amiſimus ignauia, nobis erit recuperandum? nec quam ſedendo abſtinendoque à prœliis in Aemilia & Campania aduerſam ſenſimus Fortunam, eam nunc in tam proſperis cœptis agendo audendoque experiemur: Quaſi initia bellorum maximum in reliquos ſucceſſus momentum non habeant, & quæ audacter cœperis, niſi ea perficere fortiter pergas, fœdum atque infelicem exitum non ſortiantur? Aderit audentibus Fortuna Conſalue, quæ hactenus pro Gallis ſtetit, quum iam cœptis arrideat noſtris, nec quos vltro ad victoriam vocat, vnquàm deſeret, niſi ipſam ignobili cunctatione deſeramus. Videamus aliquando Gallorum ora, quos ſola, & ea quidem inanis fama terribiles fecit, & ſtrenue noſtras atque alienas vires collato pede experiamur. Peditatu & equitatu hominumque ſtudiis, ipſo deníque Fortunæ fauore ſuperiores ſumus, néque de veſtra virtute erit dubitandum. Quis enim veſtrum fuerit qui ſi ſingulari certamine erit depugnandum, ſuum ſibi Gallum vel Germanum hoſtem alacer non depoſcat atque egregie non obtruncet? Ego certe quem primum in acie armis inſignem conſpexero, primus eum ante alios intenta haſta princeps inuadam, fortique auſu exemplum vobis præbebo, vt eodem ardore irrumpentes celerem de temulento hoſte victoriam paribus animis referatis. Erant in conſilio plerique viri illuſtres, qui poſtea ad ſummam rei bellicæ laudem peruenerunt. Andreas è pernobili Capuana familia Altauilla, Vgo Cardonius, Theodorus Triuultius, præterea ex Hiſpanis Emanuel Benauidius, Petrus Paceus, Alberadus & Pennaloſa, qui quum prælio decertare magnopere cuperent, Conſaluum orabant, vt militum virtuti diffidere nollet, ſtrenuamque ſe operam nauaturos pollicendo, Ferdinandum vt ſigna portis efferri iuberet hortabantur. Semenaria edito loco poſita eſt pertinentque perpetui colles ab eo oppido ad modicam vallem quæ humili vado flumen emittit, ab ea patentes campi initium habent, in quos Galli à Terranoua proceſſerant. Ferdinandus per colles agmen duxit & confectis tribus paſſuum milibus ad amnem peruenit, collocatiſque ad leuam peditibus citeriore in ripa, & toto equitatu in dextram ad alæ ſimilitudinem exporrecto, ſi hoſtes amnem tranſirent expectabat. Ex aduerſo Obegninus atque Perſiuus Heluetios in vnam denſatos phalangem hoſtium peditibus opponunt. Brutiorum cohortes in tergo ſubſidiarias collocant, partiuntúrque inter ſe equites. Erant

ii cataphracti paulo minus quadringenti, & more Gallico leuis armaturæ bis totidem, quadratóque agmine tranſgreſsi amnem in hoſtes feruntur. Id conſpicati equites Hiſpani, concitatis equis alacriter procurrerunt, & quum armis viribúſque impares, cataphractorum confertam aciem loco pellere nequirent, clamore edito flectere equos & ad ſuos per gyrum Hiſpanico pugnæ genere redire cœperunt. Ea res & peditibus Aragoniis animum fregit, quum ſuos ab hoſte pulſos refugere putarent, & Gallos ad incumbendum incitauit. Ita Obegninus à dextra & Perſiuus à læua ex ſubſidiis cum ala ſua in pedeſtrem aciem accerrime inuecti, eam totam penè priuſquam Heluetii à fronte haſtas inclinarent, perturbarunt, & compluribus eorum ſtratis penitus diſsiparunt. Ferdinandus fruſtra ſuos, vt in pugnam redirent cohortatus, cum familiaribus cataphractis ſtrenue in hoſtes incurrit, in aduerſóque inſignis Galli pectore lanceam perfregit. Sed quum hoſtium multitudine obrueretur, in fugam ſe coniecit. Fugientem criſtis auratiſque armis conſpicuum, multi ſunt perſecuti, ſed nemine eius curſum æquante lapſu equi in arctas conciſæ viæ anguſtias præcipitatur. Nec multum inde Galli aberant, quum deſuper equo reſupinato, ſtapedi ac lunatis ephippii cornibus implicito, ſúmmoque in vitæ periculo laboranti Ioannes Andreæ Altauillæ frater, eius ſcilicet qui poſtea militiæ clariſsimus multa decora nobili familiæ ſuæ intulit, auxilio ſuperuenit, & memorabili charitate equum obtulit, quo ipſe perniciſsimo ad ſalutem vtebatur. In eum Ferdinandus, vti erat deſultoriæ artis peritia mire agilis, quanquam grauibus contectus armis eſſet, inſiliens è manibus Gallorum euolauit. Ipſe autem Altauilla in pedes deſtitutus, paulo poſt ab hoſtibus interfectus eſt. Obegninus magna parte peditum cæſa, non longe ab eo loco conſedit amiſſa occaſione conficiendi belli, ita vt victoria vti neſciuiſſe ab omnibus diceretur, quòd nec tot illuſtres viros, in quibus etiam erat Ludouicus Aragonius Cardinalis fuiſſet perſecutus, nec ad Semenariam victorem exercitum protinus adduxiſſet. Quo ſpatio & illi cum Rege variis itineribus incolumes ad claſſem peruenerunt, & Conſaluus, qui acerrime depugnans non vno in loco reſtituta acie haud dubie multos ſeruarat, oppidum ingreſſus impedimenta & pretioſiorem omnem apparatum aſportauit. Rhegiumque nequicquam poſtea perſequentibus Gallis ſe recepit. Eo prælio re infeliciter geſta ſecus atque aliis accidit, Conſaluus eximiæ prudentiæ laudem tulit, quòd ſuis alieníſque viribus rectè æſtimatis nihil temere audendum eſſe iudicaſſet. Apparuit namque Hiſpanos equites cum Gallis cataphractis, Hiſpanoſq. & Siculos pedites cum Heluetiis vel genere armorum, vel ordinum conſtantia nequaquam eſſe comparandos. At Ferdinandus tanto accepto incommodo, quanquam à ſumma ſpe ad extremam rerum deſperationem puncto temporis erat redactus, nihil tamen ſeſe animo demittere, eoſdem propè ac ſi viciſſet ſpiritus gerere, queri tantum ſe ſua opinione deceptum, ac ni-

hil de Fortuna dubitare, quæ iam pluribus oſtentis maturum in Regnum patriamque reditum deſpondiſſet. Inerat eius animo fiducia quædam fato potius quàm vllis humanis innixa rationibus, ita vt cuncta quæ amicorum animis obuerſabantur pericula deſpiceret, ac ſi non modo ciues ſibi fauturos, ſed & Deos quoque ipſos terra marique præſenti numine adfuturos arbitraretur. Nec ſpes eum, quanquam temere concepta, rem extremæ difficultatis atque dementiæ aggredi auſum fefellit; ſuperato namque freto & collectis Meſſanæ circiter ſeptuaginta nauibus, in queis aliquanto pauciores quàm nautæ milites erant, ſecundiſsimis vſus ventis Neapolim peruectus eſt, penè priuſquam certior fama de prælio ad Semenariam facto in vrbem perueniret. Excepere eum ciues incredibili ſtudio multiſque demum rebus proſpere geſtis Gallos vrbe arcibuſque expulit, vti diffuſius in hiſtoriis perſcripſimus. Dum vero ea à Rege gererentur; Conſaluus qui tota ea æſtate è Rhegio extremi Brutiorum anguli oppida aduerſus Gallos Obegninumque recenti victoria elatum ſtrenue defenderat, euocatus à Rege in caſtra ad Atellam in Hirpinos venit. In id oppidum Galli duces multis acceptis detrimentis compulſi obſeſsique ab Aragoniis ægra ſpe ſupremi conſilii ſui euentum expectabant. Nam Ferdinandus ſuperiore æſtate ad Semenariam prælio ſuperatus, nihilo ſecius ac ſi victor euaſiſſet inuictos ſpiritus gerens conſcenſa claſſe cum reliquiis fuſi exercitus felici auſu Neapolim adnauigarat, vrbeque receptus Gallos in arce circumuallatos ad deditionem fame compulerat, quanquam Perſiuus ab Obegnino obſeſſis auxilio miſſus, fuſis in itinere Aragoniis, ad Ebulum Picentinorum, geminata victoria ferox, in conſpectum arcis deueniſſet. Datis enim obſidibus ex lege induciarum nihil ſeſe commouere obſeſsi in arce poterant, nec Perſiuus Ecciæ ſuburbani montis muniriones à Proſpero Columna venienti obiectas, perrumpere auſus fuerat, Itaque irrito conatu per Pauſilipi montis cryptam agmen auertit, & retro vnde venerat, in Lucaniam reuerſus eſt. Ab eo fœdo rerum exitu Gilbertus Borbonius cognomento Monpenſerius, ad quem militaris imperii ſumma authoritas pertinebat, Neapolitana arce cum reliquis copiis emiſſus, bellum priore vehementius adiuuante Salernitano Regulo in Apulia reparauit, acceſsit ei Virginius Vrſinus cum Paulo Vitellio, Panloque Vrſino & Liuiano tria milia vtriuſque armaturæ equitum adducens. Hic indignatus quòd duo Columnii duces Proſper atque Fabritius contrariæ factionis apud Ferdinandum in honore eſſent, oppidaque ſua in Marſis occupaſſent, Gallicas partes ſequebatur, ex agroque Romano profectus in Apuliam ad Monpenſerium Perſiuumque peruenerat. Ita coniunctis tribus clariſsimis ducibus, & magno coacto exercitu cum Aragoniis vtrinque ſpes alternante Fortuna magnis conatibus certabatur. Nam & rex ipſe recentibus fœderatorum Venetorumq. præſertim auxiliis confirmatus, egregie vim hoſtium ſuſtinebat, aduentu ante alios Franciſci Gonza

Gonzagæ Mantuani, qui Tarrenſi prælio pugnaciſsimi ducis laudem conſecutus poſt receptam Nouariam & Gallos Italia eiectos, Veneti exercitus imperator euaſerat. Cum eo fuere mirificæ Græcorum alæ quæ per patentes Apuliæ campos aduerſus cataphractos Gallorum prouolando atque eludendo æquiore conditione certare videbantur. Fuere ſæpius in conſpectu aciebus inſtructis Galli atque Aragonii, nūquam tamen vniuerſo prælio certatum eſt, quod adeo è re Gallorum erat vt eos exploratæ victoriæ occaſionem ad Frengetum oppidum amiſiſſe omnibus appareret, idque malignitate Perſiui, quod Monpenſerium atque Virginium imminentis calamitatis ignominiæque conſortes quàm victoriæ ſocios habere maluiſſet. Is peruicaci ſuperboque ingenio apud Heluetios egerat vt non prius pugnam inire decernerēt, quàm ipſis debita ſtipendia ſoluerentur. Ita exuti vetere exiſtimatione Galli duces, inſtante veſtigiis Rege, & Græcis terga cædentibus in Atellam compulſi ſunt. Igitur Rex in ſpem potiundæ victoriæ adductus, ſtatuebat totis viribus obſidere atque oppugnare hoſtes, qui temere ſeſe in id oppidum conieciſſent, vnde elabi ſine inſigni detrimento non poſſent, modo vndique circumpoſitis caſtris perpetua veluti corona cingerentur. Sed ad eam rem efficiendam augendus nouis copiis exercitus erat, vt ſeperatis caſtris ad diuerſos viarum exitus opponi ex tuto hoſtibus poſſet, quibus ex valido genere veterum militum non contemnendæ vires erant, quibuſque duces diuerſarum gentium ſtrenui præeſſe cenſebantur. Hæc erat cauſa cur Conſaluus è Brutiis accerſendus videretur, eo namque coniuncto in quo tanta vis induſtriæ militaris vigeret, bellum mature atque feliciter confici poſſe iudicabant. Miſſus eſt ad Conſaluum Bernaudus Brutius vir togatus conſilii & fidei nomine, authoritateque apud Regem pollens. Is mandata detulit, docuitque occaſionem ſummæ laudis ſummique prouentus ad victoriam à generoſo fortique duce non eſſe prætermittendam. Hiemarat tum apud Neocaſtrum, & ad famam receptæ Neapolis Rhegio egreſſus variis expeditionibus Brutiorum vrbes pulſis Gallis in poteſtatem redegerat, & in his Scylaceum, Crotonem, Sibarim ad Ionium mare ſpectantes, ipſamque Semenariam, pro qua infeliciter à Rege fuerat dimicatum, Terrámque nouam, & pleraque alia caſtella opulenta, idque tanto ſucceſſu, vt in ora magnæ Græciæ, & ſecundum litora Tyrrheni maris certatim Aragonii Regis vexilla figerentur. Obegninus enim qui dimidiato exercitu infirmus in prouincia remanſerat, munitis locis ſe tenebat, quod Perſiuus Neapolim ire pergens, vt in arce obſeſsis opem ferret, robora Gallicarum copiarum, Heluetias cohortes & veteranum equitatum ſecum abduxiſſet, quorum poſtea inſigni virtute nobilem ad Ebulum victoriam fuerat conſecutus. His de rebus Conſaluus conſilii anceps ſedulo expendebat an ex re eſſet, & ad ſummam totius belli conduceret, in ea Populorum inclinatione Obegninum perſequi, vlciſci obiter infe-

ſtos Andegauenſium partium Proceres, eorum ſpoliis ditare milites; an omnino honeſtius foret atque præclarius, petenti opem Regi non cunctanter obtemperare, atque intereſſe victoriæ & creſcenti virtuti ſuæ, rebus amplioribus gerendis viam aperire. Hæc quum in excelſi viri deliberatione ſententia viciſſet, copiis inſtructis procedit in Conſentinum agrum ſuburbanoſque vicos inuadit & diripit adortuſque Conſentiam vrbem, quæ in Brutiis ſummam obtinet claritatem, fruſtra Gallis ab arce repugnantibus manu capit. Inde profectus eos omnes Populos qui Cratis amnis in Ionium ſinuoſo curſu decurrentis vallem incolunt, in fidem recipit atque item Caſtrumfrancum quod ex antiquæ vrbis Pandoſiæ Alexandri Epirotæ morte nobilis ruina creuiſſe ea coniectura creditur, quòd illac Flumen Acheros præterlabitur, hodie Campanianus ab indigenis appellatus. Promotis deinde caſtris ad Caſtrumuillarum inſigne oppidum ab Aragoniæ factionis exploratoribus didicit, ad Muranum magnam Andegauenſium agreſtium multitudinem occupatis nemoroſis ſaltibus inſidere, vt tranſituros Hiſpanos, quod vnicum & anguſtum iter eſſet, ex inſidiis adorirentur. Itaque ſpeculatus ſyluarum ſitum miro ordine inexpectatus inſidiantes tripartitò inuadit, incluſoſque velut indagine, nec militum vim aut clamorem ferentes, magna ex parte cædit, eo ſucceſſu, vt ipſe nunquam ſe opimius venatum aſſeueraret. Sequenti die trepidi Muranenſes deditionem fecerunt. Ab ea agreſtium ſtrage patefactis itineribus ad Laynum oppidum Lao flumini impoſitum, quod Lucanos à Brutiis diſterminat, contendit. Ibi Sanſeuerinæ familiæ Reguli Andegauenſis nominis partes ſecuti cum aliquot Gallorum turmis, & cohortibus clientium ſuorum caſtra habebant, aliquanto negligentius quàm militaris diſciplina poſtularet, quòd de Conſalui aduentu nihil admodum ſuſpectarent. Itaque Conſaluus noctu incautos & propè ſopitos aggreſſus, oppidum ſine vllo propè ſuorum vulnere cepit, tanta felicitate, vt interfecto Americo Sanſeuerino Principe qui ad tumultum ſemiermis adcurrerat, ſupra viginti nobiles eius familiæ cum Oppidanis Galliſque omnibus caperet, & Hiſpanos ſuos multa præda ditaret. Nec multo poſt eodem impetu Brutios agreſtes qui confragoſi itineris vallibus inſederant, adortus, circumuentos cæcidit: Ita vt ad aduentantis famam, refugientibus vndique præ metu hoſtibus expeditum latè iter pateret. Appropinquantem Regiis caſtris compoſitiſque more militiæ peditum atque equitum agminibus ordines explicantem, Rex ipſe Mantuanuſque & Borgia Pontificis legatus obuiam progreſſi, ſummo cum honore ſingularique lætitia ſuſceperunt. Conſaluus conſpecto procul Atella oppido, ſitum collium in theatri ſpeciem inferiorem planitiem cingentium oculis contemplatus, idoneo in loco caſtra fecit, auiduſque nauandæ Regi operæ, præſidium Gallorum adoriri conſtituit, vt quid valeret auderetque Hiſpanus miles, edito ſtatim inſigni facinore, inſpe-

ctanti

ſtantibus gentium prope omnium ducibus oſtenderet. Erat id præſidium in ſtatione extra oppidum ad frumentarias molas, ad quas exiguus amnis è proximis delabens iugis excurrenſque in Aufidum & molendi tritici, & aquandi, mágnam obſeſsis afferebat opportunitatem. Itaque Hiſpanorum cohortes ſcutatas aduerſus Vaſconum ſagittarios, & poſt eas haſtatos decurrere inuadereque hoſtes iubet, ſimul equitatum in duas partes diuidit, eo quidem ordine, vt altera in qua aliquot erant cataphracti ſeſe inter oppidum & molas inſinuaret, erumpentibuſque Gallis ad ferendam opem opponeretur; altera porro prouolans & late ſeſe extendens ex omni parte hoſtes circumueniret. Itaque vtrinque concurritur, attollitur clamor, cruentum certamen editur, Heluetii vix conſiſtunt, Vaſcones necdum iteratis ſagittis in fugam vertuntur, Hiſpani leuis armaturæ circumfuſi, diſsipatos & in oppidum refugientes trucidant. A diuerſa parte ii quos diximus cataphracti erumpentia Gallorum auxilia conſtantiſsime ſuſtinent, quo temporis puncto Conſaluus euerſis ligneis machinis molas perfringit continuoque ſuos reuocat, priuſquam Galli duces maiora præſidia ad ferendam opem expedirent. Tanta re eo ipſo die quo venerat ſtrenue patrata, Conſaluus præclaram promptitudinis atque prudentiæ ſingularis apud omnes laudem tulit, ſimul & Hiſpanis, quorum virtus adhuc erat incognita, bellici vigoris eximium decus peperit. Sed & triduo poſt Ripæ candidæ oppidum Venuſinæ viæ impoſitum admiſti Italis Hiſpani fortiter expugnarunt. At Galli aduentu Conſalui fractis animis de rerum exitu deſperantes, & aquatione prohibiti, ob quam ſæpius infelici contentione pro flumine dimicarant, & duo etiam Pauli, Vrſinus & Vitellius, eruptione facta Venuſiam euadere conati, in itinere fuſi, & retro in oppidum compulſi fuerant, de deditione agere cœperunt, Perſiuuſque demum cum Rege collocutus, ita tranſegit; vt Galli omnes in Galliam ſine iniuria tranſportarentur, Regno excedentes, torméta & equos Regio ſtigmate notatos relinquerent. Sed gentem vini & pomorum omnis generis, per eos præſertim æſtatis feruores auidiſsimam, hiſq. alieno ſub cælo intemperanter veſcentem, magna ex parte ad Stabias atque Puteolos peſtilens autumnus abſumpſit. Periêre inter alios, ipſe imperator Gilbertus Monpenſerius & Lenoncurtius cognomento Baylinus Vitrius, Heluetiorumque & Germanorum duces quatuor. Virginius Vrſinus contra fidem cuſtodiæ traditus, poſt aliquot menſes in carcere Neapoli interiit. Sed & eadem autumni intemperie Rex ipſe Ferdinandus correptus febre ad Veſeuum, ne deguſtata quidem victoriæ lætitia è vita diſceſsit, Federico patruo Regni hæreditatem relinquens. Hic Conſaluum arctiſsime complexus orauit, vt in Brutios conficiendo bello expeditionem ſuſciperet; nec Conſaluus impoſitum ſibi munus à nouo Rege detrectauit, regreſſuſque in Brutios, adauctus nouis copiis, tria Andegauéſium partium oppida in poteſtatem redegit, verſurus

arma in Obegninum, qui diſceſſu ipſius in nudatas præſidiis vrbes ferebatur. Sed Obegninus de infelicitate Attellanæ obſidionis edoctus, cognitoque Conſalui reditu, quem maxime ſibi metuendum intelligebat, Atellani fœderis beneficio vti, quàm irrito conatu bis iam damnata fatis arma reſumere maluit, atque ita deductis præſidiis vacuam prouinciam reliquit. Nec multo poſt Conſaluus à Federico Rege ad perdomandos Oliuetanos accitus eſt. Ii enim in finibus Aquinatium & Marſorum, mira pertinacia in fide Gallica permanebant, armaque ipſis inferentem Rodoricum Daualum Monteriſium, Alfonſi Piſcarii germanum fratrem, eximiæ ſpei ducem ad Inſulam Vicum interfecerant. Verùm audito Conſalui nomine, quòd in eius humanitate authoritateque apud Regem veniam ſibi repoſitam exiſtimabant, neque verò vim tanti ducis expectandam cenſerent, ad Aragoniam fidem facta deditione redierunt. Ita receptis pacatiſque Oliuetanis quum Neapolim ad Regem rediret, ſequereturque eum deditorum frequens legatio, vt eius commendatione apud iratum Regem pertinaciæ veniam impetrarent, magnis interim precibus ab Alexandro Pontifice Romam vocatur. Eo enim tempore Menaldus Guerra Cantaber pirata immanis, ex arce portuque Oſtienſi Tyberinas ſubuectiones ita intercipiebat, vt Populus Romanus multarum rerum viniquc præſertim inopia premeretur, quòd negociatores Siculi, Brutiique & aduenæ Hiſpani ac Ligures crudelitatem Barbari timentes aliò curſum dirigerent; nam vt quodque nauigium quis Oſtiam adegiſſet, niſi nautæ ſeſe diripiendos capiendoſque continuo demiſsis velis ſublatiſque remis ad ripam arci ſubiectam conſiſterent, coniectis ex propinquo tormentis demergebatur. Nec adeo multum abfuerat quin Pontificias triremes incaute ad amnis fauces prouectas interciperet, aut certe demergeret. Neque ea truculenti prædonis feritas vlla conditione propoſita leniri aut alia vi ſubigi poterat, niſi in inſanum arroganterque pertinacem, & diras imprecationeſque ſacroſancti Pontificis impie contemnentem iuſtum bellum inferretur. Nemo autem qui mature atque feliciter perdomare immane monſtrum, atque vrbem extremæ inediæ periculo liberare poſſet, Conſaluo efficacior & promptior futurus videbatur. Obtemperauit Pontifici Conſaluus cohortante præſertim Federico Rege, continuoque cum ſuis peculiaribus copiis Romam contendit; paucoſque poſt dies loco idoneo ad Oſtiam caſtrametatus eſt, poſtquã Menaldus per ſuperbiam atque obſtinationem, neque à maleficiis temperabat, nec de integro motas pacis conditiones vllas admittebat. Triduoq. tantum in apparatu conſumpto, ſpeculatus omnes aditus incredibili iudicio Centurionibus conuocatis prædixit locum per quẽ eſſet irrupturus; prolatis enim ab vna parte tormentis, vt quatiendo murum hoſtes ei periculo intentos diſtineret, ab altera ſcalas parari iuſsit, quibus auerſo nec opinante hoſte mœnia ſuperaret. Subiêre ab vtroq. loco Hiſpani alacri-

ter,

ter, ſed ad conſtrati muri ruinas aliquanto cunctatius, vti erat præceptum: admotis autem ſcalis ad deſtinatam partem tanta celeritate coronam mœnium ceperunt, vt paucis defenſoribus deiectis, & multo clamore edito, maiorem Gallorum manum quæ perfracti muri hiatum tuebatur, auerteret, & vndique cæſis captiſque Gallis Oſtia cum arce caperetur. Menaldus perditis rebus contuſa animi ferocia vitam tantum petens, ſeſe cum ignominia vinciendum tradidit, vt mox ludibrio cunctis futurus in triumphum duceretur. Ingreſſus eſt triduo poſt vrbem Conſaluus Oſtienſi porta, ouanti ſimilis, inter acclamationes vrbanæ multitudinis; tanto beneficio accepto plane pares, eaque ouatio iuſti triumphi gloria nobilior exiſtimata eſt, quòd hæc ipſa victoria ineffabili Populi Romani commodo parta, apud omnes ciuium inquilinorumque ordines maximas gratulationes inſignemque lætitiam & plauſum iucundiſsimum excitaret. Vehebatur in equo ſtrigoſo vinctus Menaldus, cana barba ad horrorem prolixa, incultaque, & trucibus oculis metuendus, fractos quidem, ſed non plane domitos ſpiritus triſtiore amaroque intuitu paſsim oſtendens, quum per mediam vrbem gratiſsimi ſpectaculi pompa inter tympana & tubarum cantus ſequentibus cohortium alarumque vexillis in Vaticanum duceretur. Pontifex autem in ampliſsimo ornatiſsimoque conclaui ſub vmbella in ſolio ſedens venientem Conſaluum, aſſurgente ſenatu, & genua ad ſacratos pedes flectentem, oblato oris oſculo excepit, accurataque oratione laudauit, gratias agens quòd Vrbem inuecta rerum omnium copia maximis incommodis liberaſſet. Ad ea breui & grauiter modeſto ſermone reſpondens Conſaluus, nihil demum petiit quàm vt de more Chriſtianæ clementiæ, ſupplici & ad pedes proiecto veniamque petenti Menaldo parceretur, Oſtienſeſque acerbiſsimis detrimentis afflicti, ſublatis vectigalibus, decem annorum immunitate fruerentur. Quæ omnia Pontifex ſanè benigne Conſalui precibus tribuit, Menalduſque in Galliam abire permiſſus eſt. Nec multo poſt Conſaluus eximiis muneribus à Pontifice, Romanoque Populo honeſtatus, Neapolim ad Federicum rediit, ſed ex itinere quum Latina via Romanis finibus exceſsiſſet, Gulielmæ arcis oppidum inter Venafrum & Fregellas, quòd Gallicum nomen pertinaciter coleret, neque clade Gallorum permoueretur, authoritate ſua in poteſtatem redegit: tantam enim & virtutis & clementiæ opinionem præferebat, vt plura ſuadendo deterrendoque, quàm vi & armis dimicando conficeret, vt iam nemo rebellantium eſſet, qui in certam ſpem æquæ conditionis ſe dedere, quàm ad non dubium ineuitabilis excidii euentum inuicti ducis vim experiri mallet. Quum vero Neapolim eſſet reuerſus, tãto cum honore lætitiaque Rege obuiam prodeunte, & Neapolitanis vias exornantibus, arcem intrauit, vt vere dignus MAGNI cognomine ab omnibus cenſeretur. Nec multis poſt diebus à Rege duabus vrbibus ſeptemq. oppidis virtutis nomine donatus,

in Siciliam nauigauit, quod ibi conquerentibus Siculis multa à Ioanne Nuccia præfecto, auare peruerſeque adminiſtrari, nec ex fide commodoque Regis frumentariæ negociationis vectigalia locari, exigique cognouerit, eius aduentus ſanè toti Siciliæ expectatiſsimus fuit. Nec multo poſt quum Siculis omnibus conuentū Panhormi edixiſſet, paucis diebus authoritate & moderatione ingenti, & præclara iudiciorum æquitate, Nuccia ſeuere admonito vt benignius imperare condiſceret, cuncta compoſuit. Rebus Siculis ex Ferdinandi ſententia conſtitutis, à Federico Rege iterum in Italiam euocatus, ad eum vltra Sylarim amnem, quū Dianum nobile oppidum oppugnaret, in caſtra venit. Dianenſes enim Antonelli Salernitani Reguli & Sanſeuerinæ domus clientes, Andegauenſibus partibus fauebant, vni prope omnium nihil fracta ſpe, quòd Gallicas claſſes ad renouandum bellum ad ea littora venturas rebantur. Itaque confiſi loci munitione ingentique copia parati antea commeatus, magnæ ſibi gloriæ futurum putabant, ſi cæteris victori Regi manus dantibus, ſoli prope omnium in fide permanſiſſent. Conatus eſt Conſaluus per colloquia Dianenſes Regi conciliare, ſed apud peruicaces animos inſanientis multitudinis omnia fruſtra fuerunt, quum ſummæ humanitatis conditiones ſe etiam vade patronoque offerret. Ita res ad vim bellumque conuerſa eſt, Conſaluique monitu à duabus partibus tormenta muralia ſubiecta ſunt, vineiſque oppugnantes protegentibus, oppugnatio in aliquot dies protenſa eſt. Quæ laborum diuturnitas magis ac magis ſpe prædæ atque vindictæ milites accendebat, quum contrà obſeſsi cædis atque ſupplicii metu, quamquam feſsis corporibus in ſuprema pertinacia ægre animos ſuſtinerent, propugnatores acerrimi redderentur. Sed eum oppugnationis exitum Conſalui humanitas Dianenſibus dedit, vt vi perdomiti captique, ac ſupremos cruciatus merito expectantes, eo deprecante miſericordiam ab irato Rege impetrarent. Poſtquam vero Federicus Neapolim eſt reuerſus, Conſaluo redditæ ſunt literæ, quibus eum rex Ferdinandus, vt de rebus geſtis quàm exactiſsime doceretur, in Hiſpaniam reuocabat. Igitur cum delecta parte copiarum, atque his maxime Præfectis equitum & Centurionibus, qui digna laude præmioque facinora tot bellis ediderant, conſcenſa claſſe in Hiſpaniam enauigauit. Incredibile dictu eſt, quanto cum honore eum Rex Iſabellaque Regina ſuſceperint, confitente Rege aliquanto plus gloriæ Hiſpanico nomini fuiſſe partum, conſanguineis & gentilibus ſuis in auitum Regnum reſtitutis, quàm ipſe nuper capta Illiberi & Mauris Granatæ Regno pulſis peperiſſet. Eam vero commendationem & laudem non adulatione, ſed ex animi iudicio profectam re ipſa præclare teſtificatus eſt, magnis in eum beneficiis opima & plane Regia liberalitate collatis. Sed quum ne ſic quidem opibus & patrimonii Fortuna maioribus Hiſpaniæ Regulis æquaretur, quòd Alfonſo fratri natu maiori tota paternæ ditionis hæreditas Hiſpanica lege obueniſ-

ſet, vno certe ſpectatæ virtutis præconio ferè omnes anteibat. Nec dum exacto biennio quum requiem à tantis laboribus atque ocium in terra patria quæſiſſe videretur, Fortuna illa eadem quæ antea nequaquam inſtabilis, ſed fida virtutis comes extulerat, nouam belli materiam nouóſque triumphos non inerti vtique ſed generoſe ſemper ad parandum decus erecto protinus oſtendit. Per id enim conceſſæ quietis tempus tumultuantes Mauri Granatini qui Baudelem regem bello victum amiſſóque Bæthicæ Regno Hiſpania decedentem ſequi noluerant, & in fidem certis legibus recepti fuerant conſternati ad arma ſpeciem noui grauiſſimíque belli præbuerunt, quòd ſeſe ad Chriſtiana ſacra vi adigi minime paterentur; iamque ab his repente rebellantibus Regiæ ſtirpis iuuenem ex proxima Mauritania in ſpem Regni accerſiri apparebat, qui maximis Barbarorum auctus auxiliis continuo traiecturus eſſe videretur. Ad eum tumultum excitus rex Ferdinandus quantas pro ſalute dignitatéque Hiſpaniæ copias efficere poſſent omnibus Regulis imperauit, breuíque erectis omnibus & impigre rem nauantibus copiæ peditum ac equitum penè innumerabiles conuenerunt. His autem militari cum imperio Conſaluum præfecit graui hercle iudicio, ne ſummæ dignitatis atque potentiæ Regulos ſi ex eorum ordine quis præferretur, cæteris veluti deſpectis offenderet, quum nemo exiſtimatione ſibi æqualem efferri vellet, libenterque extra æmulationem inferiori opibus pareret, qui virtutis opinione peritiáque rei militaris & locorum vtique noticia, in queis egregiæ fortitudinis monumenta reliquiſſet, confeſsione omnium ſingulos anteiret. Per hunc modum accepto imperio quum exercitum per turmas cohortéſque diligenter inſpiceret, & milites tirones à veteranis ſegregandos dimittendóſque domum arbitraretur, Alfonſo fratri alam traducenti, vt cito agmen cogeret & pertranſiret imperauit, adeo graui ſeueraque voce, vt fratris oblitus & ſuæ tantum perſonæ memor eſſe videretur, eumque maximæ potentiæ Reguli exactiſsime parentes, magnopere laudarent, & Mauri vnum eum inter duces maxime timendum arbitrarentur. Nec multo poſt Mauri tranſmarinorum auxiliorum ſpe decepti, territíque tantis expeditis productíſque hoſtium copiis animos deſponderunt, quum Conſaluus tot iam colloquiis cum duobus eorum Regibus notus & ſemper pacis benignus arbiter æquiſsimam pacem oſtentaret, ita vt ſine ſanguine ſummæ difficultatis negocium adiuuante procuranteque Mendocio Tendilio Granatinæ arcis præfecto, ignoſcenteque Rege Ferdinando tota Bæthica pacaretur. Tulit autem Conſaluus humanitatis ciuiliſque induſtriæ laudem caſtrenſi gloriæ parem, quod vna tantum eloquentia fretus, tantam rem ſine ſanguine decoram atque vtilem Regio nomini perfeciſſet. Eo quoque tempore Ludouicus Galliæ rex qui Carolo repentina morte ſublato ſucceſſerat, itemque Pontifex Alexãder & Veneti Florentinique aduerſus Ludouicum Sfortiam Federicumque Regem

diro toti Italiæ fœdere coniurarant. iis conditionibus vt Ludouico Regi Mediolanum, Venetis Cremona cederet, Cæſari vero Borgiæ Pontificis filio qui Candiano fratre immaniter interfecto ſacri ſe pilei honore abdicarat, in Galliaque Carlotam Alabretam Cantabriæ Regis filiam vxorem duxerat, auxilia præberentur quibus Flaminiæ, Aemiliæque & Vmbriæ vrbes trucidata aut eiecta omni antiquorum Principum ſtirpe inuaderet, regnum vero Neapolitanum Reges ipſi Ferdinandus & Ludouicus inter ſe partirentur: tanta autem calliditate Ferdinandi nomen in fœdere ſuppreſſum eſt, vt Federicus à nemine in ipſo ſummi periculi metu, maiorem opem quàm à Ferdinando conſanguineo, vetereque ſuo defenſore certius expectaret. Hac atroci Principum conſpiratione Sfortia circumuentus, quum à Maximiliano Cæſare per ſe pecunia ſemper indigente, & tum ab Heluetiis Rhetiſque arma inferentibus laceſsito fruſtra opem expectaret, ad Baiazetem Turcarum imperatorem legatos miſit, qui docerent in vnum id conſilium ea coniuratione parari arma, vt poſtquam ex ſententia confectæ in Italia res eſſent, communia arma terra marique in Græciam transferrentur. Intellexit occaſionem atque periculi momentum Barbarus, extemploque mare Ionium magnis claſsibus compleuit, Schenderbaſſamque Illyrici præfectum qui omni belli clade Venetos fines popularetur ad intimum vſque ſinum Euganei littoris cum expedito equitatu, ita vt Venetæ vrbis turres conſpiceret, penetrare iuſsit. Sed adeo grauiter Gallica arma ab Alpibus in Sfortiam incubuerunt, prementibus etiam à tergo Venetis, vt miſere deſertus ab omnibus & plane proditus à ſuis, amiſſo Mediolano in Germaniam effugere ſit coactus, idque paucis ante diebus quàm Turcæ obiecta præalta flumina Liquentiam, Natiſonem & Tiliauentum Anaxumque tranantes acerbiſsima calamitate, nihil tale timentibus agricolis illata, in Taruiſinum agrum peruenirent. Aliud quoque Venetus detrimentum cum ſummo dedecore ad Protum inter Sporades inſulas ad Peloponneſi oram accepit, quòd Grimanus claſſe validior cum Othomanica claſſe congreſſurus, aliquot triremes naueſque ingentes duas incendio abſumptas, exploratæque demum victoriæ occaſionem turpiter amiſiſſet. Sed non toto vertente anno quum Ludouicus Sfortia Heluetiis auxiliis & Burgundionum equitatu inſtructus, Mediolanum pulſis Gallis recepiſſet oppugnata etiam captaque Nouaria, is demum belli exitus fuit, vt ab Heluetiis ſumma perfidia Gallorum duci Tramulio proderetur, Aſcanium quoque fratrem eius cardinalem, Veneti in Placentinum agrum fugientem ceperunt, Galliſque depoſcentibus tradiderunt. Baiazetes vero per Iſthmum cum ingentibus copiis Peloponneſum ingreſſus Methonem expugnauit. Iuncum quod Neſtoris pylus olim fuit, & Criſſeum vltra Acritem hodie Galli caput appellatum, Coronemq. in poteſtatem redegit, quum paulò ante & Naupactum in Aetolio ſinu & Dyrrhachium in Epiro Venetis ademiſſet. His

ſecun

ſecundis Turcarum ſucceſsibus Veneti perterriti ab omnibus Chriſtianæ Reipublicæ Regibus opem implorabant, primuſque omnium Ferdinandus eorum precibus benigne liberaliterque reſpondit, vtpote qui ſupra recentis gloriæ nomen, nouum decus cumulare contenderet quum nuper eximia virtute & pietate inſigni Mauros Reges Bæthicæ regno expuliſſet: quanquam altioris conſilii cauſa ſuberat, vt ſcilicet diuiſi ex fœdere cum Rege Gallo Neapolitani Regni dimidiam partem paratis copiis occuparet. Itaq. Malacæ amplam claſſem exornauit; maxime enim decorum fore videbatur, ſi Reipublicæ laboranti religionis cauſa expeditam opem attuliſſet, Siculis proſpiceret rebus, priuatiſque ſimul conſiliis quæ tum detegenda non videbantur in tempore deſeruiret. Itaq. Conſaluus publico omnium iudicio & fauore delectus eſt, qui in Siciliam militari cum imperio traiiceret, atque inde aduerſus Turcas contendens cum Veneta claſſe iungeretur. Eoque modo militibus ad claſſem Malacæ conuenire iuſsis Alfonſi fratris opibus liberalitateque adiutus è Malaca Meſſanam atque inde Zacynthum ſecundis tempeſtatibus nauigauit. Recenſebantur in ea claſſe quatuor inſignes Liguſticæ naues, omni bellico apparatu exornatæ, quarum maxima nomine Camilla Prætoria fuit. Præterea minores onerariæ trigintaquinque. Celoces militariter inſtructæ ſeptem, Triremes octo, quatuor Biremes. In his fuere circiter octo milia delectorum peditum, equites mille ducenti, in quibus pleriq. ſummæ nobilitatis iuuenes Conſalui nomen ſecuti, & ante alios corporis atque animi magnitudine præcellens Didacus Mendocius Toletani Cardinalis filius, conſpiciebantur. Ceſſerat Turcis paulò ante Cephalænia, quam poſtea Melchior Triuiſanus, Grimano ob rem male geſtam à ſenatu damnato, relegatoque in Oſſorum Abſirtidum inſulam, ſuccedens fruſtra oppugnarat. Hæc maximam ad maritimas negociationes habebat opportunitatem, verebanturque Veneti, ne Barbari hoſtes pari audacia euentùque proxima Zacyntho potirentur. Tenebat tum maris imperium Benedictus Piſaurius militari conſtantia virtuteque animi inter Venetos maxime inſignis, conſtiteratque cum vniuerſa claſſe ad Zacynthum. Is ſummo cum honore ingentique omnium alacritate appellentem Conſaluum ſuſcepit, & cum eo communicatis conſiliis Cephalæniorum vrbem oppugnare conſtituit. Othomanica tum claſsis ad Helleſpontum inclinante autumno ſe receperat, quum ad Baiazetem, in Hiſpania, Gallia, atq. Italia aduerſum ſe parari claſſes fama perueniſſet. Ipſe Methone capta, & Nauplio in Argolico ſinu ex itinere fruſtra tentato, in Thraciam redierat. Cephalænia inter Zacynthum & Ambracium ſinum Ionio in mari ſita eſt, gemino portu vbertate agri, & dulcis aquæ fontium copia nobilis. Ea magnam in negociatione maritima opportunitatem habitura videbatur, præſertim amiſſa Methone quæ tutiſsimam ſtationem nauigantibus in Syriam antea præbuiſſet. Igitur omnibus quæ ad oppugnationem opus erant vndiq. comparatis, Conſaluus priuſ

quàm eò traiiceret, Legatos ad Turcas, Pucium Trierarchũ & Soliſium inſignem peditum præfectum tranſmiſit, qui docerent opulentiſsimi Regis Hiſpaniæ veteranas copias longa exercitatas militia, quæ ipſorum ſectæ Mauros deuiciſſent, auxilio Venetis aduenisse, propterea ſi inſulam arcemque dederent, incolumes abituros omnes, ſin Hiſpanorum vim experiri, & tormentorum ictus expectare vellent, nullum poſtea veniæ ſalutiue locum inuenturos. Ad ea Giſdares natione Epirota præſidii præfectus alacri vultu; gratias inquit vobis agimus viri Chriſtiani, quòd nobis aut viuis, aut egregie defunctis eximiam conſtantiæ gloriam apud Baiazetem parituri eſtis. Nos nullis hominum minis perterremur, quum omnibus media in fronte vitæ exitum Fortuna præſcripſerit. Itaque duci veſtro renunciate ſingulis militibus meis ſeptenos eſſe arcus & ſagittarum ſeptena milia, quibus interitum noſtrum egregie vlciſcemur, ſi fato aut virtuti veſtræ ſuccumbemus. His dictis arcum validum cum pharetra inaurata, muneri Conſaluo ferendum dedit colloquiumque diremit. At Conſaluus atque Piſaurius idoneum nacti ventum à Zacyntho ambobus Cephalæniæ portubus inferuntur, expoſitiſque in terram copiis, hinc Veneti, illinc Hiſpani caſtra ponunt, & omnem tormentorum apparatum admouent. Habebat Piſaurius ænea tormenta ingentis magnitudinis, quæ Baſiliſci nomine vocabantur. Horum tanta vis erat, vt pilæ ferreæ octonum pedum murum tranſuerberarent, & quæcunque intus muris adhærebant, horribili fragore diruerent. Contra Turcæ ſupra quàm cuiquam credibile ſit, intrepide conſiſtere, fœda ſuorum ſtrage non commoueri, munimenta interiore in parte ex congeſtitia gleba materiaque conſtruere, tormentis inceſſanter vti, tantam denique ſagittarũ vim emittere, vt his, totis caſtris tentoria complerentur; eoque res erat atrocior, quòd ſagittæ veneno illitæ, vel ictu minimo mortem ſauciatis militibus afferebant, ſicuti Seruantio Velaſco ſummæ nobilitatis atque virtutis iuueni accidit; qui prius quàm à Venetis medicis certiora ad id remedia peterentur, leui ex plaga celeriter extinctus eſt. Arx erat ſaxeo tumulo impoſita, propterea aditus in eam per accliuem rupem & ruentium murorum ſtragem difficilior præbebatur, ſubibant tamen Hiſpani impigre, & cruenta omnibus horis contentione præliabantur. Nec Turcæ ſibi deerant, miſsilem namque ignem, ſagittas, ſaxa in confertos iaciebant; aliquos ſcalis ſubeuntes, demiſsis vncis ferreis quos lupos vocant, ab imo thorace baltheiſque correptos, in murum extrahere nitebantur. Quibus vncis ante alios cum ſummo vitæ diſcrimine pependit Didacus Garcias Paredius, qui poſtea multis bellis eximiæ fortitudinis laudẽ adeptus eſt. Erumpebant per obſcuram noctem ſæpe Turcæ quod tempus tenebrarum beneficio ab omni tormentorum periculo vacuum eſſe videbatur, tantamque ſagittarum multitudinem totis caſtris ſuperfundebant, vt ſæpe Conſalui prætorio cum ſummo cubantis diſcrimine figerentur. Quibus malis quum nulla prope ratione occurri poſſet Conſal

 uus,

uus,remedium admodũ ſalubre ingenio fretus excogitauit; opere enim militari munitionem angulari faſtigio contra portam oppidi obuerſam & lateribus vndique ſeptam ædificauit; & in ea ad conſpectum portæ atque aditus,quà Turcis erat erumpendum diſpoſitis collibratiſque tormentis communiuit; ita vt Turcæ prius tormentorum pilis certo prope ictu directis ſternerentur, quàm ad ſolitum ſagittandi ſpatium peruenirent;ea res Barbarorum audaciam fregit: nanque Pignerius vir fortis, cui tuendæ munitionis cura fuerat demandata,intentis ſemper ad id excubiis, bis eos de more erumpentes adeo feliciter excepit, vt repentina pilarum procella non exiguus eorum numerus fuerit interfectus. Ex aduerſo Turcæ cuniculum perfecerunt, per quem noctu erumperent, & ad Conſalui tabernaculum deferrentur, ſed ipſe Diis præclare tanti viri ſalutem tuentibus tantum diſcrimen ſomnio monitus vitauit: Ita contrario effecto cuniculo, vt cum nece teterrima Barbarorum coniecto in illum incenſoque ſulphureo puluere obuiam iretur. Interim commeatus penuria Hiſpanos haud mediocriter afflixerat,partim quorundam mercatorum incuria & tarditate ad alendam tantam militum & nautarum multitudinem,auarè commeatus expedientium, partim nauigandi difficultate,nam hiberni dies erant & mare ſæuis aquilonibus agitatum quotidianas ex Corcyra & Zacyntho ſubuectiones retardabat, vſqueadeo vt plerique incognitis herbis atque fruticibus veſci cogerentur, vnde tormina viſcerum incurrerent, recondita tamen erat vtriſque in caſtris & claſsibus aliqua frumenti copia; Itaque paruas truſatiles molas, quæ in vna quaque trireme nexorum remigum manibus voluerentur Conſaluus inſtituit,& quum cribra deeſſent linthea ad excernendos furfures,ve la rara ſcortorum capitibus detraxit, furnoſque ſubitaneos & clibanos paruos in littore ad percoquendos panes extruxit. quum reliqui cacabis contuſum triticum quanquàm ventribus inimicum cum larido percoquerent. Quibus rebus non modo leuata eſt fames, ſed vtraque caſtra noua ſpe victoriæ ſunt completa. Nam per eos dies Petrus Nauarrus, qui poſtea ad ſummum imperii militaris honorem euectus eſt, mirabilium operum inuentor muri partem excinderat, ſuffoſsis in ſubiecta arci rupe cuniculis, atque his tormentario puluere ad excitandam flammam repletis; qua repentini ignis violentia,obſtruſis ſcilicet vndique ſpiracu lis cuncta celeri momento rumpebantur. Iamq. voces indignantiũ mi litum audire erat, quòd in expugnatione ignobilis oppidi aduerſus inermes ſagittarios tot dies abſumpſiſſent. Itaque Conſaluus ſingulari ardo re militum fretus,communicatis cum Piſaurio cõſiliis, qui alteram oppi di partem oppugnandam ſuſceperat, vniuerſas ſimul vires admouere conſtituit, magnis in concione propoſitis præmiis iis,qui primi in oppi dum perrupiſſent. Ergo omnibus rebus ad ſupremum eius oppugnationis certamen diligenter ac induſtriè comparatis, tuba ſignum proponitur, cuncta vno tempore maiora minoraque tormenta emittuntur,tan

to fragore edito, vt tota inſula ſubito veluti quodam terræ motu concuſ ſa penitus mergi & fluctibus abſorberi crederetur. Non muri, non erectæ intus munitiones, non Barbarorum conſtantia, Hiſpanorum cohortes morantur, certatim inferuntur ſigna, cæduntur in veſtigio ſtationis fortiſsimi Turcæ, oppidum extemplo capitur. Octuaginta circiter Turcæ viui in poteſtatem deuenerunt, ex his maximè qui ſuperiorum dierũ vulneribus debilitati primas partes defendendi muri ſibi deſumere nequiuerant. Cæteri omnes circiter trecenti in ſumma mortis contentione propugnantes cum Præfecto Giſdare ceciderunt. Ita vt qui modò Turcarum arma, & rude militiæ genus deſpiciebant, illorum vim, ſi cum magnis eorum copiis certandum foret, maxime timendam eſſe iudicarent. Cephalænia capta Conſaluus multis de cauſis in Siciliam ſibi omnino redeundum exiſtimauit, quanquam Veneti de expugnanda Leucade deliberarent, namque Regiis ex literis paulo ante didicerat Gallorum duces qui Mediolani eſſent pluribus conductis Heluetiorum cohortibus, & valida claſſe Genuæ comparata ad prima veris ſigna terra marique Federico Regi bellum illaturos. Itaque tantas quantas maxime debuit Piſaurius diſcedenti Veneti ſenatus nomine gratias egit, in præmiumque nauatæ operæ dono dedit vaſa ex auro argentoque cælata, coccineos item laneos pannos, & ſericos purpureos, & plures ex his auro intertextos, Equos vero Thraicios decem, & auri argentique ſignati circiter decem milia aureorum nummum quæ ferè omnia exercitui in vniuerſum Regia liberalitate & ſigillatim militum amicorumque fortiſsimis diuiſit, quum vix quatuor ingentes ſcyphos ad exornandum in pace abacum tanquam teſtes virtutis ſuæ & Venetæ munificentiæ retinendos cenſuiſſet, quum eximia animi magnitudine lauream de capta Cephalænia labore partam omnibus illis muneribus anteferret. Sed Fortuna prædulce illud præclaræ laudis decus, domeſtici luctus amaritie perfudit. Sub id enim tempus Alfonſus frater familiæ princeps & ſummæ authoritatis dux ad Syluam Vermegiam à Mauris eſt interfectus, quum ea gens certa pacis conditione poſt Granatenſe bellum in Turdulorum montibus relicta, quòd ab Antiſtite Toletano Chriſtiana ſacra ſuſcipere cogeretur, correptis armis rebellaſſet. Itaque Alfonſus adoriri eos & bello perſequi iuſſus, quum audacius pugnando progrederetur, & ingruente iam nocte Mauri ex inſidiis vndique in eum conſurgerent, confoſſo equo cecidit, Nec Gironius Vroniæ comes eius expeditionis collega circumuento opem ferre auſus eſt, licet & Petrus Alfonſi filius iuxta patrem grauiſsimis vulneribus acceptis in eodem periculo verſaretur. Sed Franciſcus Aluarus à Corduba idẽ fortiſsimus & fidiſsimus cliens, ſummotis magna vi Barbaris transfixa coxa iacentem erexit, equoque impoſitum egregia cum laude ſeruauit. Sed vt eò vnde diſceſsimus reuertamur, poſtquam Conſaluum claſſe non modo incolumi ſed victrici Meſſanam applicuiſſe nunciatum eſt, legationes ei vndique ex omnibus Siciliæ

liæ vrbibus, cum donis victoriam gratulatum venerunt; Verùm eius reditus Federico Regi longe gratiſsimus fuit, quòd imminētis Gallici belli cura anxius, omnem reliquam ſpem in Hiſpanis Conſaluiſque virtute ex vetere amicitia collocaſſet. Veneti enim & Florentini in ſocietate Gallorum erant, Pontifex Alexander aduerſus Federicum cum Gallo coniurarat. Quibus de cauſis Federicus legatos ad eum ſæpius in Siciliam miſit, ac ſimul frequentibus literis edocebat, quanti terra marique Gallorum apparatus ad inuadendam Siciliam fierent, ſi ipſi tantæ moli inſtantis belli impar deſtitutuſq. ab omnibus antiquis ſociis Neapoli Regnoque excedere cogeretur. Conſaluus qui Ferdinandum Ludouicumque Reges, occultè animos conſociaſſe, Neapolitanumque Regnum inter ſe ex æquo diuiſiſſe cognouerat, Federicum ſpe auxiliorum aliquandiu ſuſtentauit, quanquam id quidem inuitus faceret; namque ingenuis anteactæ vitæ moribus, atque ipſo (quo maxime erat laudatus) inuiolato ſynceri animi candore, penitus indignum arbitrabatur, optimum Regem de ſe benemeritum, mutuiſque beneficiis ſibi in amore coniunctiſſimum fallacibus promiſsis traducere, vt ille mox deceptus atque eluſus, natura ſæuis, ac ſuperioris belli clade exacerbatis hoſtibus proderetur. Sed Ferdinandi Regis iuſsis erat ſeruiendum, ne dum priuato decori ſtuderet, Regi ſuo fidem fallere videretur, cuius animum quibuſdam offenſionibus alienatum, Federicus aduerſum ſe concitaſſet. Agitaſſe enim cum Ludouico de pace perpetuaque concordia ferebatur, quam annua pecunia certiſque tributis redimere contendebat. Eam rem perinique tuliſſe viſus eſt Ferdinandus, quum id Regnum inimicæ gentis tributarium fieri nollet, quod eius patruus Alfonſus maior, ſingulari virtute belloque difficili ac ſæpe ancipiti victoria quæſiuiſſet; quodque ipſe paulò ante Hiſpaniæ Siciliæque opibus aduerſus eoſdem Gallos defenderat. Nec multo poſt quum Galli duces magnis inſtructi copiis è Ciſalpina Gallia in Campaniam delati, per inducias capta Capua crudeliterque direpta Aragonias copias deleuiſſent, Federicus deſperatis rebus cum vxore & liberis in Iſclam Aenariæ Inſulæ arcem confugit, iratuſque Hiſpano Regi à quo nefaria ſimulatione ſe proditum querebatur, cum Namurtio atque Obegnino Gallorum ducibus tradita arce Neapolitana tranſegit, vt ſibi tuto liceret in Galliam nauigare, experirique Ludouici Regis clementiam, quem ſupplex eſſet aditurus. Per hunc modum Federici rebus veluti repentino turbine proſtratis, Cōſaluus, vti antea conſtitutum ex occulto fœdere fuerat, è Meſſana Rhegium transgreſſus, breui omnes Brutiorum vrbes in poteſtatem redegit. His enim legibus Reges fœdus inter ſe percuſſerant, vt in diuiſione Regni tota Campania & Samnium, Populique Marſorum & Pelignorum, cum ipſa Neapoli Gallorum ditionis eſſent; Brutius autem ager & Lucania, Apuliaque omnis, cum Salentinis ad Hiſpanos pertinerent. Ante alia autem Conſaluus generoſo præſtantique iudicio priuſquam Federi-

co Regi arma inferret, legatum Neapolim ad eum miſit cum mandatis, vt vrbes atque oppida in Veſtinis ad Garganum montem, quibus ſuperiore bello ob egregie nauatam operam ab eo donatus fuerat, per ſolennes tabulas reſignaret, ne qui hoſtis ex iuſſu Ferdinandi Regis ſui futurus erat, tanquam abolita veteris accepti beneficii memoria, ingratus videretur. Sed Federicus verecundiam & magnitudinem animi in Conſaluo miratus, ſe agnoſcere vel in hoſte virtutem reſpondit, proinde nequaquam pœnitere veteris ſuæ erga eum liberalitatis, atque ita renouata donatione cum ampliſsimis codicillis legatum remiſit, congeſtis vtique miris laudibus in Conſaluum, qui ſe Regio imperio coactum arma inferre, liberali teſtificatione ingrati animi notam diluiſſet. Poſt id factum Sanſeuerinæ familiæ Regulis, Bernardinoque præſertim Beſenniano, oppida ditionemque reſtituit, quos triennio ante Federicus veluti ſibi infenſos & Gallicis rebus pertinaciſsime ſtudentes expulerat. Putabat enim Conſaluus ea liberalitate voluntates eorum eſſe redimendas, vt aliquando Andegauenſium partium obliuiſcerentur. Quibus Brutios prope omnes ſuperiore bello ſemper fauiſſe perſpexerat. Columnios quoque Romanos proceres altiore conſilio ſibi adſciuit, ac eos multo cum honore humanitateque ſingulis alarum Præfecturis honeſtauit. Fabritius enim quum Capuæ captus fuiſſet, è Gallorum manibus pecunia ſe redemerat. Proſper verò Federicum ſæua iam iniquæ Fortunæ tempeſtate iactatum reliquerat, ſæpe eius conſilium euentu calamitoſum & infelix non obſcure deteſtatus, quum ille Hiſpani Regis odio & vana ſpe Gallicæ benignitatis inductus, ad Ludouicum ſupplex atque miſerabilis in Galliam nauigaret. Erat & in Sicilia Ioannes Columna Cardinalis Proſperi frater, qui, quum Alexander Pontifex Vrſinos proceres in clientelam recepiſſet, liberalique ſtipendio conductos, Cæſaris filii militiæ adſcripſiſſet, & Columnios vrbe atque oppidis paternis eieciſſet, & ipſe vrbe profugeret. Enimuero Conſaluus, vti erat ſumma ingenii altitudine, ſummoque ingenio præditus iam non obſcura diuinatione prouidebat Gallos cum natura præferuidos, tum ex victoriis nullo negocio partis inſolentes & immodicos, nequaquam ſtatutis imperii finibus contentos fore, & propterea exarſurum aliquando bellũ, quo in decus ſuum pulſis hoſtibus nobiliſsimum Regnũ Ferdinando Hiſpaniæ Regi eiuſq. poſteris vendicaret. Ad eas res quas & ſpe & magnitudine animi ſpectabat præmoliendas, plurimum pertinere arbitrabatur, Columnios ſummæ nobilitatis, ſpectatæque virtutis militares viros, ſibi Hiſpanique Regis nomini quàm primum adiungere; Quos non modo Pontifici Gallorum ſocio, ipſiſque maximè Gallis infenſos eſſe, verùm ſecum veteres Italicos milites, Aragonioſque omnes & magnum affinium clientiumque ſuorum numerum in partes tracturos intelligebat. Federicus Regno & Italia excedens Ferdinandum filium adoleſcentem natu maximũ quem ineptæ Calabriæ ducem vocabant, Tarenti reliquerat, vt vrbem totius

Regni

Regni munitiſsimam atq. opportuniſsimã præſidio tueretur. Cum Ferdinando erant Ioannes Geuarra Potẽtianus Regulus, & Leonardus Aletius è Rhodia militia vir bellica virtute inſignis. Manfredonia quoq. ad Garganum montem vbi vetus Sipontus fuit, Federici præſidio tenebatur; reliquæ vrbes arceſque in Gallorum aut Hiſpanorum poteſtatẽ conceſſerant. Itaq. Conſaluus coactis in vnũ copiis & acceptis à Namurtio qui Gallis omnibus præerat, Vaſconum ſagittariorum cohortib. duabus & totidem equitum alis, ad Tarentũ caſtra poſuit. Eò quoq. venere Proſper ac Fabritius, bellumq. geri cœptum, Nam Aragonii plerunq. erumpebant, & in ſubiectis vrbi campis equeſtribus præliis admiſto pedite cũ Hiſpanis contendebant. Sed Conſaluus quum vrbem vi ac tormentis expugnare ſe poſſe deſperaret, premendam acri obſidione, ac fame domãdam iudicauit. Nam tametſi munitiones in caſtelli altitudinem contra portam erexerat, indeque tormentis oppugnaret, tamen erat loci natura vt Aragonii egregie ſeſe defendentes, tormentis contra propugnacula collocatis, ea vi hoſtiũ minime terrerẽtur. Eſt eius vrbis admirabilis ſitus vtpote quæ vndique mari abluitur: Abſciderat enim eam à continenti Alfonſus iunior, cui Straboni cognomentum fuit, quum Turcæ Hidrunte capta inter alias Salentinorum vrbes Tarento propter ſummam eius portus opportunitatem imminerent, vrbſque nunc eo loco eſt conſtituta, quo antiquitus Tarentina arx ampliſsima fuit, tam longa quàm inani Annibalis obſidione nobilitata, vbi vero vetus Tarentum fuit, nunc ingentes ſunt ruinæ, paſsimque admiranda deletæ vrbis veſtigia apparent. Igitur Tarentum vrbs noua eſt, totaque in eam inſulam traducta, & circumfluo mari cincta, duobus ligneis pontibus ab ortu & occaſu tantum aditur. In capitibus interioribus eorum pontium duæ ſunt egregii operis arces ædificatæ, quæ ab vtraque continenti intercurrentibus duobus Euripis, difficilem habent oppugnationem. Ab aperto autem mari nequaquam adigi poſſunt naues, nam id vrbis latus perpetuis ſcopulis à natura permunitum eſt. His difficultatibus deterritus Conſaluus, exquiſita operum ratione ageres foſſaſq. iuſtæ magnitudinis ſub vrbe ad tormenti iactum circumduxit, duoſque à pontibus egreſſus adiectis caſtellis è ceſpite, tormentiſque impoſitis præſepſit, atque ibi hiemare conſtituit. Hiſpanorum autem claſſes & Siculorum ab aperto mari cuncta latè obtinebant, amboſque aditus eius inſulæ quæ portum efficit perpetuis cuſtodiis obſeruabant, ne per eos aut exitus aut ingreſſus in portum & ad vrbem vllis nauigiis præberetur. Fuit ea obſidio omnium quæ in Italia auditæ ſint maxime diuturna, ſed quieta admodum & ſegnis. Nam Aragonii ſicuti vrbem per ſe ex agri proximi fertilitate commoditateque, facillimæ nauigationis rerum omnium copia abundantem, importato etiam ac aduectitio commeatu referſerant, ita quietos hoſtes laceſſere & periclitari vires quæ admodum erant exiguæ, ſummæ temeritatis eſſe cenſebant. Dum Tarentum obſideret Conſaluus, dabat

operam vt in omnibus cum bellicis tum priuatis rerum actionibus, aliquo ſemper illuſtri virtutum exemplo ab Italis, ipſiſque præcipue Gallis admirabilis haberetur. Inter alias quæ ei non minus à natura quàm ab arte eximiæ dotes inerant, liberalitate qua maxime militum animi capiuntur, admodum inſignis fuit. Nemo enim eo aut exquiſitius aut opportunius, aut denīq. hilarius vnquam erga ſuos non modo, ſed & hoſtes ipſos magnificentiæ ſplendorem exercuit. Peruenerat à Lesbo Inſula tum forte ad proxima Calabriæ littora ſæuiſsimis eiectus tempeſtatibus Philippus Rauaſtenius Belga, Gallicæ claſsis præfectus, nauibus partim naufragio amiſsis, partim vi ventorum diſsipatis: ipſa vero Prætoria naui adeo quaſſata, vt quum violenter ad Cytheram inſulam ſcopulis illiſa, magnis rimarum hiatibus aquam vndique admiſiſſet, ipſe ſeminudus cum nobilioribus euaſerit. Ad eum itaque Conſaluus cum nauſea confectum, tum recentis periculi imagine, reique male geſtæ dolore conſternatum, omnique caſtrenſi & domeſtico exutum apparatu, continuò dona miſit, quæ & præſenti rerum fortunæ maxime congruebant, & (ſi multitudinem pretiumque ſpectares) Regiam liberalitatem ſuperare videbantur. In his præter omnis generis commeatus vim ingentem, fuere ſericæ veſtes pretioſis ſibellinarum ceruariorumq. luporum pellibus ſuffultæ. Itemq. lecti ſerici, ſtragulæ, tapetes, & vaſa argentea in menſarum vſum, nobileſque aliquot equi phalerati, tantuſque earum rerum numerus fuit, vt ad eius quoque comites ferè omnes, ea liberalitas perueniret: quibus muneribus adeo ſibi Gallorum animos obligauit, vt tantum virum cum omni laude, tum eo ipſo quod regebat regno, dignum prædicarent. Aderant cum Rauaſtenio plerique Gallicæ nobilitatis iuuenes & ante alios Ioannes Stuardus Albaniæ Regulus in Scotia Regiæ ſtirpis adoleſcens, quē poſtea inclyti nominis ducem in Italia vidimus. Iamque ipſe Rauaſtenius minus iniquo animo fortunæ acerbitatem ferebat, quum nulla in re ſe Conſaluo parem eſſe fateretur. Paulo enim ante æmulatione gloriæ ductus inuitantibus Venetis in Lesbum Inſulam nauigarat, aduerſus Turcas, vt Conſalui decus Cephalæniæ feliciter partum, expugnata Mythilene, tanquam nobiliore vrbe Inſulaque ſuperaret. Sed ea oppugnatio alacriorib. aliquāto quàm fortiorib. Gallorū animis tentata, fœdum admodum habuit exitū: nam ab vrbe, cuius mœnia tormētis late proſtrauerāt, propugnantib. ingenti animo Turcis, repulſos inſulaq. excedentes atrox ac vehemens tēpeſtas in Aegeo mari adeo diſsipauit atq. iactauit, vt nulla ex his quæ ſuperfuere nauibus aliarum curſum tenere potuerit. Cæterùm non deerant Hiſpani milites, qui quū Gallis ea dona plurimū inuiderent, in cōtuberniis & coronis aperte dictitarent, Conſaluū Regia manu opes in alienos profundentem, militum ſuorum egeſtati potius proſpicere debuiſſe, vtpote quibus multorum menſiū ſtipēdia deberentur. Adeo que ea vis iniquioris inuidiæ indignabūdos militū animos inuaſit, vt vno cōſenſu ſubita alienatione cōſternatus exercitus, captis armis inſtructaq.

propemo

propemodum acie, aduerſus ducem ſtipendia flagitaret: iamque eò proceſſerat furor, vt haſtas contra inermem inclinarent; neque vlla res eum in tanto diſcrimine magis tutata eſt, quàm mira oris conſtantia, verborumque maieſtas. Siquidem militi gregario atrocibus oculis cuſpidem intentāti læua haſtæ ſuppoſita arridens dixit, Attolle miles incaute, attolle cuſpidem ne me per ludum transfodias, idque tam familiari vultu ac ſi miles ille alioqui peracerbe dentibus infrendens iocari videretur. Violátus tamen eſt contumelioſiſsimo verborum genere: nam excuſanti ſtipendiorum dilationem & ſe in extrema pecuniæ inopia conſtitutum eſſe iuranti, Hiſchia Cantaber Centurio ſuperbe reſpondens, ſi pecuniam, inquit, non habes filias tuas proſtitue. Quod verbum quanquam nullū conceptæ indignationis ſignum, ab irato in præſens exciuerit, adeo tamen alte in pectus deſcendit, vt quum ſeditio ſedata certis pecuniæ ſponſionibus fuiſſet, nocte quæ inſecuta eſt Hiſchiam correptum laqueo ſtrangulari, feneſtræque ſuſpenſum exercitui ſpectandum proponi iuſſerit. Ea ſeueritate Conſaluus priſtinam imperii authoritatem, quæ recenti militū conſternatione penè amiſſa conuulſaque fuerat, non modo recepit, verū & in poſterum ſeditioſorum ac petulantium animos, ne ſe dicto factoúe lædere auderent, eius repentini ſupplicii atrocitate deterruit. Crebræ tamen voces ab totis cohortibus edebantur, vt extemplo, aut debita ſibi ſtipendia perſolueret, aut vniuerſi ſoluti ſacramenti religione dimitterentur. Aliam enim ſibi milites Fortunam liberalioremq. militiam cupidiſsimis animis ſpectabant, namque eo forte tempore Cæſar Borgia Alexandri Pontificis filius, quum omnium Vmbriæ, togatæque Galliæ & Thuſciæ Regulorum imperiis & ditionibus inhiaret, magno ſtipēdio, ingentique præda ex opulentis vrbibus oſtentata, veteres milites maximeque Hiſpanos ad ſe vocabat. Ita vt iam vniuerſi per partes ſenſim dilapſuri, ac ſigna deſerturi viderentur. Verùm ei Fortuna, quæ ipſum in arduis rebus nunquam deſtituit, alienato prope exercitu & nullum ex Hiſpania Siciliaq. aurum expectanti, opportuno præſentiq. numine adfulſit. Siquidem ex mercimoniis admodū pretioſis Liguſticæ nauis, quæ Aſiam petens forte in Tarentinum ſinum venerat, repente ditatus eſt, quum eam nihil tale expectantem, atque à triremibus Liſcani Hiſpani circumuentam, iure quodam quòd ferrum ad Turcas deferret per Pucium Trierarchum in prædam vertiſſet, earum mercium pretium centum milium aureorum nummûm ſuperaſſe ferebatur. Coactus nimirum eſt contra naturam ſuam Conſaluus impotenter agere, non quidem auaritia inductus, ſed extrema impulſus neceſsitate: vt ſcilicet milites in officio contineret; quorum virtuti confiſus maxima quæque atque ardua feliciter ſe confecturum ſperabat; ſi eorum ingenia aliquot iam de cauſis deprauata, vehementerque incitata exoluto ſtipendio pacarentur. Solebat ille dicere quum humana iura violaret, Imperatori æqua vel iniqua ratione omnino eſſe vincendum, vt parta demū victoria detrimenta

illata miſeris cumulata liberalitate ſarcirentur. Iam aliquot menſes in ea lenta obſidione conſumpſerat, quum multis ſenſim coniecturis factus eſt certior Gallos haud quaquam ea Regni diuiſione contentos, occulte hoſtilia moliri, literiſque tranſmiſsis ſolicitare Geuarram Ferdinandi Aragonii adoleſcentis nutricium, & Leonardum præſidii præfectum, vt Gallis potius quàm Hiſpano Regi, qui ipſius patrem Regem prodidiſſet Tarentum dederent. Auxerat quoque ſuſpicionem Alegria Gallorum ducum longe promptiſsimus, qui paulò ante per ſpeciem religionis poſtularat, vt ſibi aditus pateret ad Sancti Cataldi templum, cuius numen tanquam tutelare à Tarentinis religioſe colitur, ſcilicet vt votum pro ſalute ſuſceptum oblatis donariis præſens exolueret. Per idem quoque tempus Galli Manfredoniæ Præfectum vt ipſis potius quàm Hiſpanis arcem vrbemque dederet, magnis pollicitationibus inuitarant. Sed Conſaluus Gallorum conatus in præoccupanda Manfredonia, miris artibus ſuperauit, & cum Geuarra egit ac Leonardo qui natura Gallis infenſi erant, vt ad deditionem maturandam, adoleſcentem æquis propoſitis conditionibus hortarentur. Iam ipſe admirabili ſtupendaque ratione Annibalis Pœni exemplo circiter viginti nauigia plauſtris impoſita ab aperto pelago in internum atque concluſum mare tranſuexerat. Eſt id latum miliaria circiter quatuor inſtar ingentis ſtagni, in circuitu vero decem & octo milia paſſuum amplectitur, ſemperque vel ſæuis incidentibus tempeſtatibus tranquillam & tutam nauibus ſtationem copioſiſsimamque piſcationem præbet. Ab ea parte Tarentum minime munitum erat, ſed domus popularium frontibus inter ſe coniunctæ pro muro erant, nihil vnquam hoſtile ab ea parte expectantibus Tarentinis. Nauibus itaque ingenti militum plauſu, multiſque tympanorum & tubarum cantibus in portum deductis & toto mari vagantibus, magnus Aragoniis terror illatus eſt, Quanquam ea res ſpecie ipſa quàm vſu & facultate oppugnationis terribilior erat. Nec multo poſt veluti deſperatis rebus Leonardus atque Geuarra Ferdinando adoleſcenti perſuaſere vt ſe incolumen melioribus Fortunæ caſibus ſeruare vellet. Quia ſi conſeneſcere obſeſſa in vrbe perſeueraret, certa ei vitæ pericula inſtarent; infenſos enim ipſi imminere longe maximos Reges, cæteros vero Principes eorum eſſe fœderatos, à quibus auxilia opperiri & opinione ſtultum & exitu miſerum videretur. Tarentinos porro adeo cumulatis diuturnæ obſidionis tædiis & incõmodis afflictos eſſe, vt iam acerbiora quæq. exoptent, modo obſidione belloque liberati tot ærumnis atque laboribus finem inueniant, Si vrbem arcemq. dederet, à Conſaluo facile impetraturum, vt ſibi in quas velit terras cum Regia ſuppellectile & domeſtico comitatu libere proficiſci liceat. Igitur Ferdinandus his adductus conſiliis Geuarram emittit, induciæ ſex dierum ſtatuuntur, commeãtibuſq. in vrbem Aloiſo Errera, & Petro Paceo Conſalui Præfectis, de Tarẽti deditione trãſigitur: Cuius quidẽ præproperæ deditionis

Leonar

Leonardus & Geuarra Tarentinorumque primores inuidia deflagrarunt. At Ferdinandus ſummo cum honore, ſingularique humanitate à Conſaluo ſuſceptus, quum ex conditionibus Regno excedere & paterna ſequi conſilia maturaret, è Bytunto oppido non multò poſt Tarentū retrahitur, fruſtra querens & gemens quòd à ſuis fallaciſsime inductus & ſub fide Regia nefarie proditus cuſtodiæ traderetur. Nec multis inde menſibus (quod vehementer mœrorem eius auxit) in Hiſpaniam deuectus eſt, vbi in libera honeſtaque cuſtodia paternæ ſimul fortunæ & iniquæ ſuæ ſortis caſum æquo animo ferre condiſceret. Verebatur enim Conſaluus, ne adoleſcens Federici patris conſilio innixus ad Gallos tranſiret, Aragoniorumque animos in ſpem recuperandi Regni erigere & ab Hiſpanis curaret auertere. Iubenti enim regi & ab ſe minus honeſta poſtulanti Conſaluus vel cum laude ſuæ dignitatis parendum iudicabat; Quod tametſi ſacramento adactus quæ promiſerat non præſtaret, id totum tamen ad imperantis Regis arbitrium referretur; Qui vti abſens, ignaruſque earum rerum ex Iureconſultorum reſponſis nulla Conſalui ſponſione obligari poſſe cenſeretur. Interea oborta eſt contentio de finibus regionum inter Gallos & Hiſpanos togatorū primo hominum & Iureconſultorum, moxque inſolentia & libidine militari ad cruentam altercationem deducta, quum vtrinque à Conſaluo atque Namurtio publica monumenta deſcriptarumque regionum tabulæ ex Geographorum atque annalium fide ad iudicii coniecturam proferrentur; Quando iam à multis ſæculis immutante vetuſtate vrbium & regionum antiqua nomina perierint, aut perperam translata corruptaque ſemibarbaris vocibus, tenebras ſcribentibus legentibuſq. offundunt. Conſtabat enim Neapolitanum Regnum, quod pari prope æſtimatione Reges Gallus & Hiſpanus inter ſe diuiſiſſent, in quatuor Præfecturas, ita partientibus antiquis Regibus abiiſſe. In Campaniam ſcilicet quæ magna ex parte Leboria terra dicitur, extenditque ſeſe nouo Regni limite à Fundano ſaltu vltra Sarnum & Sylarim Picentinorum extremos amnes vſque ad Laum, Lucaniam à Brutiis diuidentem: cuius prouinciæ caput eſt Regia ipſa Neapolis vbertate rerū omnium incredibili, proſpectuq. maris periocundo, & quòd animis vel triſtibus perpetua hortorum viriditate ſemper arridet. Poſt Campaniam incipit Aprutina regio olim Prætutina: hæc ab Apēnino per Samnium ad Hadriatici maris orā protenditur: cuius caput eſt noua vrbs Aquila, ex antiquis Amiterni Forconæq. ruinis ædificata. Reliquas porro duas, à læua Apuli Salentiniq. obtinent, à Gargano ſcilicet monte, ad Iapygiū extremum definentis Italiæ promontoriū Quarta autem regio Brutiis attribuitur, quibus hodie perperam Calabriæ nomen eſt inditum, quum contrà Calabri ii ſint, qui circa Brunduſium Apuliam ad mare Superū incolunt. Brutiorum caput eſt Coſentia. Ita Brutii ſub falſo Calabriæ nomine à Sylari ad fretum uſq. Siculum extenduntur, comprehenſa quidem ad Ioniū Magnæ Græciæ ora

eaque parte Lucaniæ ſimul intercepta, quæ inter Laum hodie Lainum & Sylarim Tyrrheni maris littus attingit Brutii itaque & Apuli Hiſpanis, Campania omnis cum Aprutina regione Gallis obuenerat. Intererant autem duæ exiguæ & nouæ quidem appellationis regiones, Capitanata ſcilicet & Baſilicata, abſciſſæ proculdubio ab Apulia atq. Lucania, quum vetuſti Reges noua ſemper diuiſione gauderent, vt benemeritis Proceribus quorum numerus æquo amplior offerretur, donatiui nomine præfecturas largirentur. Capitanatam complectuntur amnes duo Fronto ſcilicet, qui hodie Fortoris nomen induit, & Aufidus in ſiticuloſa Apulia nobilis. Baſilicatam autem Hirpinorum & Lucaniæ fines includunt. Igitur Tripalda quod eſt oppidum in Hirpinis parato, ſed nondum cœpto bello limen aperuit, quū Galli ea occupata ſuperuentu Hiſpanorum qui eam tanquam ſuæ ditionis repetebant, commiſſo cruento certamine infeliciter dimicaſſent. Ab hoc enim, quanquam leuis pugnæ proſpero euentu, totius obuenturæ victoriæ non dubium omen accepe- runt.

FINIS PRIMI LIBRI.

DE VITA ET REBVS GESTIS CONSALVI FERDINANDI CORDVBAE COGNOMENTO MAGNI

LIBER SECVNDVS.

QVVM hæc in Hirpinis geſta eſſent, Galli vlturi iniuriam, tanquam turbata pace, ſe ſe in Hiſpanos è proximis præſidiis effuderunt, certatumque eſt per multas cædes de poſſeſsione oppidorum, quæ ambigui iuris eſſe viderentur. Sed Conſaluus quod diſperſis per hiberna copiis ſuis, valido paratoque hoſti eſſet inferior, iure & legibus quàm armis diſceptare malebat, teſtabaturque legatis ad Namurtium miſsis, id fœdus quod inter Reges ictum eſſet, ſe nulla ex parte violaturum, niſi ad ſummam iniuriam ſibi vis inferretur, ne temerè ſumptis armis, inexpectatum ambobus Regibus bellum excitaret, quod demum niſi luctuoſo rerum exitu finiri non poſſet, ſeris vtrique remediis ad repetendam pacem, quum Fortuna ſemel alterutræ partis cauſam vel leui rerum inclinatione fouendam ſuſcepiſſet. Ad ea Namurtius reſpondebat, nihil ſe omnino ex his regionibus appetere, quæ diſerte in fœderis tabulis Hiſpano Regi adſcriberentur, arbitrari autem quæ prætermiſſæ videri poſſent, Capitanatam ſcilicet & Baſilicatam, ad ſe potius æquiſsimo iure pertinere, quàm ad eos qui feraciores frumentariaſque Prouincias ex rudi vel aſtuta diuiſione conſecuti, Gallis demum præclaro hæreditatis iure, in eo Regno potioribus Pelignorum, & Prætutinorum, ſteriles atque aſperos montes reliquiſſent. Quum eo modo intentis vtrinque armis de interpretando fœdere, æquitateque diuiſi Regni diſputaretur, Conſaluus atque Namurtius in colloquium deuenerunt, apud templum Diuo Antonio dicatum. Id erat religionis cauſa percelebre inter Atellam & Melphim. Conſtitêre igitur ambo duces conſecrato in loco, ad aram maximam, vbi ſolennia ſacra peracta ſunt, dictiſque ſententiis in vtramque partem aliquandiu de ratione finium explicationeque fœderis contendêre. Sed is diſceptationis exitus fuit, vt oppida, de quorum poſſeſsione dubio iure certaretur, interim communis Imperii forent, erectis ſcilicet amborum Regum vexillis, donec è Gallia pariter & Hiſpania exploratis Regum voluntatibus, quid illi in perſcribendo fœdere ſenſiſſent intelligique vellent, interpretatione legitima referretur. Nec multo poſt milites quibus à certa ſpe prædæ, bellum maxime vtile & concordia ſemper inanis & ſterilis fuit, ipſique duces ingenio aſtuto ambitioſoque

Regulus, ingenio optimis literis exculto, exercitatoque militiæ inter alios Andegauenſis factionis Proceres facile primus; cuncti enim fere eius ſectæ ab Hiſpanis ad Gallos defecerant. Is nihil potius ac omnino vtilius atque ſecurius ad non dubiam ſpem incruentæ prope victoriæ demonſtrabat, quàm admotis continuo viribus vniuerſis, Barium oppugnare, in poteſtatemque redigere, proximam ſcilicet amicamque hoſti vrbem: nobileque totius Hadriatici maris Emporium: vnde maxima terra marique Conſaluo detrimenta inferri poſſent. Subeſſetque inde facultas Bytunti copioſæ vrbis potiundæ, expugnandique in ora Iuuenatii, quod olim Iuuentus Egnatia fuit. Obtinebat autem Barium Iſabella Aragonia Alfonſi Regis filia, hoſtili animo in Gallos mulier; quòd, euerſo Sfortianæ domus Principatu ipſius filium ex Ioanne Galeacio Sfortia genitum in Galliam abduxiſſent, vt ibi adoleſcentulus ſacris cucullatorum initiatus, captiuoque ſimilis, extra paterni imperii ſpem, ſacratis in clauſtris conſeneſcere cogeretur. Hæc vti generoſam decebat, gerentemque paternos ſpiritus, ferre non poterat Gallos rerum dominos, qui duo, paternæ ſimul & coniugalis fortunæ ſuæ imperia deleuiſſent, propterea mirifice fauebat Hiſpanis, à quibus ipſa genus duceret, ipſique præſertim Conſaluo: à quo vti ſæpe Barium adeunte inuiſenteque, ſtudioſiſsime coleretur. Erat id Aquæuiuæ conſilium in rem aptiſſimum: Sed in fatis erat, vt Galli tota Italia pellerentur. Ex aduerſo enim duo veteres acerrimique duces inter ſe ſenſibus affinitateque coniuncti Alegria atque Palicia id conſilium oppugnandæ Fœminæ, tanquàm ignobile fortibuſque viris turpiſsimum improbantes, vniuerſas vires Barolo potius admouendas cenſebant, vbi dux hoſtium & belli caput, & quicquid floris eſſet in Hiſpanicis copiis: præterea Columnii tanti nominis duces Gallico nomini infenſi, opprimi poſſe viderentur, quando Barolitana mœnia per ſe vetuſto ædificandi more debilia, nulloque intus aggere confirmata, nec primos quidem tormentorum ictus ferre poſſent. Futurum enim eſſe ſi egregio nobilique impetu quo Gallicum decus ſemper creuit, ſeque ſuper cæteras gentes feliciter extulit, audendum arbitrarentur, vt vrbe capta, deletiſque hoſtibus, bello vix dum cœpto, finem imponerent: aut certe Conſaluum priuſquam nouis erectis munitionibus, ſe permuniret, & maioribus augeretur copiis, ad iniquas omnino pactiones compellerent, omnique penitus vetere exiſtimatione ſpoliarent. Ad ea Namurtius, hæc inquit veluti ſpecioſa, maximeque decora auribus quidem: ſed nemo ſanus tanquam ardua atque aſpera factu ad animum admiſerit. Neque enim adduci poſſum, vt acerrimum credam hoſtem & pro ſalute & gloria propugnantem, tormentis noſtris continuo ceſſurum, aut deditionis nomine quicquam admiſſurum, quod indignum priſtina ſua dignitate videri poſſit. Quo fit vt obſidere Barolum quàm oppugnare ſatius exiſtimem, quòd hoſtis commeatus inopia laboret, quòd pecunia indigeat, & quòd

maximum ad vniuerſi belli victoriam momentum affert, Brutii vltro deſciſcentes vexilla Gallica ſingulis in vrbibus extollant. In hanc igitur ſententiam continuo iêre Ludouicus Arſius & Caſtellio cognomine Formantes, ipſeque Ciandeius Heluetiæ legioni præpoſitus. Obegninus enim, cuius poſt Namurtium in caſtris ſumma erat authoritas, cum tertia ferè exercitus parte ex Apulia profectus, in Brutios contenderat: apud quos iampridem nomen eius erat percelebre; quòd ſuperiore bello ex præfectura, moderatè & leniter illis ſemigræcis gentibus imperaſſet: & bellica demum virtute inclytus ipſo Conſaluo cum Rege ad Semenariam memorabili pugna ſuperato, opinione omnium cæteris Gallis ducibus anteferretur. Quibus de cauſis multas amicitias, multaſque in illis regionibus haberet clientelas, ex vetere ſcilicet Andegauenſium partium ſtudio, & tum peropportune Sanſeuerini Principes audita Regum diſcordia ab Hiſpanis deſciuiſſent. In his erant Bernardinus Beſennianus, Robertuſque Salernitanus, & Honoratus Myleti comes: quorum maximæ atque expeditæ opes erant ad conflandum bellum, ſi eò pergere Obegninus, vti erat multorum literis ac nunciis accerſitus, & exoptata diu Gallica ſigna proclinatis ad defectionem Populis oſtentare maturaret. Nec properantem opinio de Brutiorum ſtudio non temere concepta vſquam fefellit, nullum enim oppidum fuit, cum ipſa vrbe Coſentia, quæ aduentanti minime portas aperiret. ipſeque eo ſucceſſu depulſis vndique Hiſpanorum Præſidiis, & Magiſtratibus, propè ſine vulnere victor vſque ad Meſſanæ fretum deferretur. Interea Namurtius medii atque ideo parum ſalubris conſilii rationem ſecutus, diuiſis per circumiecta oppida copiis, ex longinquo obſidere hoſtes, qui Baroli conſtiterant, ſubuectos commeatus intercipere, excurſiones hoſtium cohibere, infirmiora eorum præſidia tentare, atque expugnare conſtituit; ſic vt plures dies vtrinque milites ſuſceptis ex occaſione diurnis nocturniſque expeditionibus exercerentur: leuia tantum prælia fierent; oſtentandæque virtutis cauſa quæſitis fruſtra congreſsibus Galli dictitarent, ſtrenuos quidem pedites Hiſpanos videri, equites vero ſecus; vt pote qui eludendo & in gyrum flectendo equos, robuſtas Gallorum haſtas formidare, concurſioneſque vitare ignobili fuga conſueſſent. Non tulêre elatis animis verborum contumeliam nonnulli Hiſpani equites, ita vt reſponderent, ſi pari numero, & paribus armis quibus cataphracti vterentur, pro gloria decertare vellent, ſe patentem in campum prodituros, vt qui nam maxime ſtrenui bellatores forent, Galli an Hiſpani, nobili ſpectaculo edito, verum ex collata virtute ſpecimen præberetur. Non abnuêre condicionem Galli, dieque conſtituta, Venetus Tranii præfectus, vti ex profeſſo nemini ſocius, & vtriſque pari ſtudio amicus atque hoſpes, locum certamini, Veneto tutum præſidio, ad vrbis mœnia conceſsit. Ea autem prouocatione Conſaluus magnopere lætatus eſt, quòd ſtudio parandæ laudis milites accendi, exacui-
que

que eorum virtutem egregia contentione perſpiceret. Vndecim ex con dicto prodiêre Galli, quibus totidem oppoſuit, ex vrna ſorte ductos, quum ſupra centum equites ambitioſo concurſu nomina dediſſent. Concurrêre vtrinque tanta vi, vt nunquam ardentioribus animis, vehementioribúſque viribus certatum ſit. Plures haſtarum impetu deturbati, aut ſuffoſsis equis deſtituti in pedes, tanta pertinacia decertarunt, vt quum ſex horis continue depugnaſſent, omnes ferè cum ſuo, tum alieno cruore fœdati, nec fatigati quidem ſub tanto armorum pondere in occaſum ſolis certamen extraxerint, certa iam ad Hiſpanos vergente victoria: niſi eam quatuor Galli memorabili caſu penitus eluſiſſent. Septi enim equorum cadaueribus, mira conſtantia felicique virtute, tanquam ex caſtrenſi munitione repugnarunt, fruſtra Hiſpanis equos adigere conantibus, quum eorum equi, aſpectu olfactuque ſtratorum equorum abſterriti, ſeſſores ipſos in diuerſum à limine victoriæ tranſportarent. Ex Gallis longe fortiſsime dimicarunt Torſeius Palicianæ alæ legatus: & Mondraco, qui demum Mediolanenſis arcis cuſtodiæ præpoſitus, prodigioſo ictu fulminis conflagrante turre, cum tota pene cohorte interiit. Ex Hiſpanis autem ſummam laudem tulere Didacus Garcias Paredius, qui perfracta lancea, excuſſoque è manu forte gladio lapidibus iactis, quibus pugnæ ſpatium continuata ſerie tanquam corona deſcriptum erat, pertinaciſsime rem geſsit. Et Didacus Vera, aliquanto poſt ad Algerium in Africa, amiſsi exercitus infelicitate clarus. Spectatores & Iudices ex Tribunali incertam victoriam fuiſſe pronunciarunt, ea quidem teſtificatione, vt apud Hiſpanos expediti roboris nomen, apud Gallos autem inexpectatæ conſtantiæ laus manſiſſe cenſeretur. Non videtur prætermittendum ſalſe & peracute dictum Conſalui. Equitibus enim ex eo certamine reuerſis, quum Alarco (is pugnæ ſpectator affuerat) vnius maxime Garciæ Paredii virtutem miris laudibus attolleret, quòd haſta, enſe, clauaque alio atque alio caſu amiſsis, ſubitum ex ea neceſsitate conſilium arripiens, collectis ac euibratis in hoſtes lapidibus longe omnium pertinaciſsime dimicaſſet. Non eſt inquit, cur tantopere mireris Alarco, quòd Garcias alioqui vir egregie ſtrenuus, ſuis peculiaribus ex natura ingenii fretus armis, ante omnes optime & vehementiſsime rem geſſerit. Ita vt aſtantibus extemplo riſus ſit obortus. Notabatur enim argute facetéque in Garcia vehemens atræ bilis morbus, quo ſæpe ex interuallis vſque ad inſaniam correptus, pugno ferire obuios, ſaxaque in turbam iaculari inſanientium more conſueſſet. Exinde Galli Hiſpanique æmulatione virtutis accenſi, multo quàm antea ardentius atque audacius bellum gerebant. Vſque adeo vt de gloria potius quàm de regno certare viderentur. Quamobrem neceſſe erat ſingulis prope diebus multos capi ac interfici, quòd plerunque diſpoſitis inſidiis, & nonnunquam apertis in campis ex occurſu iuſta pene acie dimicarent. In redimendis autem permutandiſque captiuis,

crebræ contentiones, querelæque, vtrinque ducum & militum animos exagitabant, quum æquo ſæpe grauius pretium captiuis imponeretur, neque vllos vnquam pares oblata permutatione, militaris auaritia reperiret. Quibus contentionibus obuiam eundum ratus Conſaluus, cum Namurtio egit, perſcriptis legibus, vt gregario pediti menſtrui ſtipendii, & trimeſtris equiti, pretio libertas conſtaret, cohortium autem præfecti atque ſigniferi ſemeſtris ſtipendii ſumma mulctarentur. Annuum porro legatus alæ perſolueret. Cæteri ductores ex ordine nobilium, ſi caperentur, ex ſummi ducis arbitrio pretium penderent. Edixit autem, ſeuereque ſingulos duces admonuit, vt benigne ac liberaliter captiuos cuſtodirent. Hoc enim ad famæ decus requirebat, vt Hiſpani non virtute tantum Gallos, ſed humanitate, & munificentia ſuperare niterentur. Per eos enim dies Baiardus Gallus Hiſpanum equitem ex nobili Sotomaiore familia, ad ſingulare certamen prouocarat, quum ſe Gallus ab Hiſpano graui affectum contumelia quereretur, quòd durius ac illiberalius quàm deceret, fuiſſet cuſtoditus. Cognita nāque cauſa Conſaluus ſeuere hominem increpauit, iuſsitque certaminis aleam ſubire, vt animi ſubagreſtis ignominiam Marte iudice dilueret: aut victus, quod gentis atque familiæ decus improbo facto defœdaſſet, meritas turpi vitæ exitu pœnas daret. In eo itaque certamine fortuna ius dixit, eo euentu vt Hiſpanum Gallus non obſcuro pudore confuſum neque ſe promptiſsime ad inferendos ictus explicantem, gladii mucrone per ſummam iuguli loricam coniecto, celerrime confecerit, Hiſpanis iure cadentem omni contumeliarum genere onerantibus: vtpote qui patriæ nomen turpi antea facto, & mox ignobili morte dedecoraſſet. Hic eſt ille Baiardus, qui poſtea tanquam longe pugnaciſsimus opinione omnium exiſtimatus, à Franciſco Gallorum Rege promeruit, vt ante alios deligeretur, à quo ipſe ad Mediolanum acie victor profligatis Heluetiis, equeſtris ordinis inſignia ſuſciperet, ſpectatæ quidem virtutis merito vel ſummis Regibus maxime decora: Quandoquidem nobili in prælio partus honor, vel Regi imperatorique, præter id totum quod in his accurate ſuſpicimus maieſtatis decus, nouæ, propriæque laudis dignitatem accumulet. Cæterùm Namurtius peramplo ſubnixus equitatu aliquanto effuſius quàm Hiſpani per Apuliam euagabatur, tanta quidem licentia, audaciaque, vt paſtoribus ediceret, omne pecus in herbidos Cerignolæ campos, paſcendi cauſa deducendum, Quando ipſe eius tractus paſtiones ab iniuria hoſtium diſpoſitis præſidiis eſſet defenſurus. Ea res vti erat præconis voce pronunciata, & à ſpeculatoribus delata ad Hiſpanos, multos eorum ex proximis præſidiis ad prædam exciuit, iêre autem eo agminis ordine, vt tertia pars expeditis armis inſtructa, pecora ſimul & paſtores inuaderet; reliquæ porro duæ partes in inſidiis conſiſterent: & effuſum in prædatores Gallorum præſidium aggrederentur. Nec dolo compoſito, euentus defuit. Galli enim, vbi

primos

primos hoſtium inuadentes, turbanteſque pecoris greges, & paſtores in fugam coniectos conſpexêre, in eos extemplo impetum fecerunt: tantaque vi eos refugere ſimulantes perſecuti ſunt, vt in inſidias inciderent & plerique eorum caderent, ac multo plures caperentur. Sed id ex voto maxime lætum facinus, Fortuna dolis libenter illudens, è manibus Hiſpanorum celeriter eripuit: quum valida Gallorum manus, quæ Canuſio ad incertam ſpem prædæ forte exierat, hoſtibus feſsis, & in abigendo pecore occupatis, occurriſſet. Improuiſo enim ſuperuentu hoſtium Hiſpani nequicquam expedire arma, componereque ordines & repugnare conati, præda omni captiuiſque relictis, in fugam ſe dederunt. In ea commutatione fortunæ, tenente campos equitatu, nonnulli Hiſpani cæſi, vulneratique ſunt. Venêre autem in poteſtatem Didacus Vera vnus (vt diximus) ex vndecim pugnatoribus, & Theodorus Boccalus Græcæ nobilitatis Spartanus ciuis, qui leuis armaturæ equitibus præerat, & Aloiſius cognomēto Gordus, quod Hiſpanice præpinguem ſignificat, cohortis Celtiberorum præfectus. Is eſt qui poſtea Rhauennate in prælio Odettum Lotrechium inclyti nominis Gallorum ducem, multis acceptis vulneribus cruentum proſtratumque, ne à commilitonibus qui iuxta eum ipſum Gaſtonem hoſtium imperatorem confoderant, interficeretur, corpore ſuo protexit atque ſeruauit. Hac re ex inſperato bene geſta, Galli coactis in vnum copiis; ad Baroli vſque portas ſeſe effuderunt. Sed oſtentata tantum acie retro inde ad Cerignolam repente ſigna conuerterunt. Cerignola antiquitus Gerionis Caſtellum fuit, Pœni Annibalis id temere oppugnantis irrito conatu pernobile. Ab hoc oppido Galli quum murum ſubiſſent, Acunia equitum præfecto, & Zaracte ſclopettariorum duce ſeſe acerrime defendentibus cum detrimento ita repulſi ſunt, vt non multo poſt nouis adauctis copiis, conuectoque tormentorum muralium iuſto apparatu, ad oppugnandum Canuſium conuolarent. Erat Canuſii Petrus Nauarrus cum ſua Cantabrorum cohorte, cui Collius ſclopettarios circiter ducentos addiderat, cum hac delecta manu Namurtium prolatis tormentis ſternentem muros, & aliis atque aliis Vaſconum Gallorumque cohortibus ſubmiſsis, prælium magno omnium ardore inſtaurantem, per triduum incredibili virtute ſuſtinuit: haud dubie in ipſis vel fruſtra defenſi oppidi ruinis honeſto interitu nominis ſui famæ ſatisfacturus: niſi per occultos nuncios iubente Conſaluo vt ſibi conſuleret, fortiſsimoſque milites conſeruaret, parendum eſſe cenſuiſſet: quando eius ſalus incolumi cohorte, poſſeſsione ignobilis oppidi multo carior haberetur, poſtquam ipſe in eo periculo laboranti, opportune opem ferre nequiret, niſi, quod à belli ratione penitus alienum cenſeretur, vniuerſæ pugnæ aleam periniqua condicione ſubeundam exiſtimaret. Iam enim pari conſilio, ne iterum ſalutis periculum ſubirent Acuniā & Zaractem, Gerione excedere iuſſos in caſtra receperat: coniectura iudicans hoſtes

Canuſio in poteſtatem redacto, confeſtim illuc, vt acceptum incommodum vindicarent, omnino redituros. Itaque Nauarrus quantis fieri potuit artibus ſumma auerſi animi obſtinatione ſimulata, Gallis non iniquas condiciones offerentibus aures adhibuit; vſqueadeo tamen grauatè, vt truci vultu contumacique ſermone condiciones non niſi honeſtiſſimas admiſſurus eſſe putaretur: quanquam vix tertia pars militum integra ſupereſſet: multis ſcilicet interfectis, & reliquis ferè omnibus ſauciatis. Nec ſibi vllam Namurtius moram attulit, quin extemplo tranſigeret, quod vel iniqua inuſitataque deſperatis hominibus, nec inultè perituris omnino concedenda viderentur. Impetrauit enim ea omnia Nauarrus quæ neceſſariæ deditionis caſum ad non dubium decus honeſtarent, ſcilicet vt ex præſidio decedenti, explicatis vexillis ad tubarum cantum ſonitumque tympanorum, ac incolumi demum omni militum ſubſtantia, Barolum tutò regredi liceret: Gallique item iumenta præberent, quibus ſaucii aueherentur: & Namurtius data fide Canuſinos ab omni ininria inuiolatos, ſecuroſque præſtaret. Hæc quum pepigiſſet, adeo elatis animis Hiſpani militari incedentes ordine, oppidi porta agmen eduxerunt, vt eos minime victos eſſe, ſed omnino viciſſe crederes: & Galli magnopere mirarentur, tantulas copias maximis ipſorum viribus reſiſtere auſas, tot iniqui Martis incommoda ſuſtinere potuiſſe. At Conſaluus aduentanti Nauarro obuiam egreſſus gratias egit, laudauitque palam, quòd ſeſe & fortiſsimos milites quos breui ſummæ victoriæ participes futuros ſperaret, opportuna vſus prudentia conſeruaſſet. Referebat enim ſingularis tolerantiæ indomitique animi inuſitatam laudem, qua audaciſsimæ gentis ſpiritus fregiſſe videri poterat: poſtquam facto virium, animorumque periculo præclarè conſtaret, vel grauiſsimos Gallorum impetus paucorum veteranorum conſtantiā ſuperari. Nec diu poſt Conſaluus Nauarrum exigua quiete recreatis cohortibus Tarentum miſit, ratus eam vrbem ducendo bello parandæque demum victoriæ, graue momentum habituram, cui hoſtis ex propinquo vehementer inhiaret, maxime valido fidelique præſidio muniendam. Auxit quoque pari diligentia Andriæ vetus præſidium ſummiſſa recentium militum cohorte, vt id oppidum à ſeptimo lapide Barolo ſubiectum contra hoſtes certæ opportunitatis munimentum foret. In hoc enim vnum præcipue conſilium intentus erat, vt inſultantem hoſtem patientia ſuſtineret, donec auxilia ſuperuenirent: Ab initio ſiquidem abruptæ pacis à Ferdinando Rege poſtularat, vt nouo delectu in Hiſpania conſcripti pedites & equites in Brutios mitterentur. Expectabat etiam à Maximiliano Cæſare Germanorum quingenarias cohortes ſeptem, quas Heluetiæ phalangi tanquam æqualis diſciplinæ par robur opponeret. Has enim Cæſar petenti Philippo filio facile dederat, quòd Ferdinandi gener vtriuſq. Regni Hiſpaniæ atq. Siciliæ hæreditatem aditurus eſſe videbatur. Efflagitarat quoque frumentum è Sicilia quum eius

inopia laboraret; mirabaturque non aduehi quando id peracerbis obteſtationibus à Nucia præfecto requiſiſſet: & iam Liſcanus cum triremibus Salentinorum oram teneret, vt Siculis nauigiis præſidio foret, aduerſus Prætianem Gallum Archipyratam, qui ad Iapygium promontorium tranſituris inſidias paraſſe diceretur. Opperiri quoque ſe dicebat, vt ad ſyngraphas nummarias, quæ ex Hiſpania Venetias eſſent trāſmiſſæ, à menſariis ingentes ſibi pecuniæ curarentur, quibus ſtipendia militibus vbertim exolueret. Hiſce ſermonibus tanta ſpe magnifice propoſita, & multarum rerum tegebat inopiam, & ſpes hominum mirifice ſuſtentabat: vt milites in ſumma egeſtate pecuniæ, quòd alimenta graui etiā empta pretio deficerent, quòd lacera in veſte ſeminudi eſſent, tot incommoda iniquiſsimis animis perferentes in officio facile contineret. Nam intrepidæ frontis honor, & facundi oris maieſtas, ac in peramplo excelſoque corpore vultus alacer, bonæque ſpei ſemper plenus, tantam promiſsis dictiſque eius fidem afferebant, vt vel aſtutiſsimi milites, qui pleraque tanquam inani voto ſperata, vti nimis ardua & difficilia facto, læto ſucceſſu caritura iudicabant, eum ab occulta vi præſtantis ingenii, vel ſupra rationem futura diuinare crederent. Nam per eos dies nauigium cum multo frumento è Sicilia vel aduerſis ſæpe ventis applicuit; cumulauitque lætitiam altera nauis, caſtrenſi plena mercimonio, quam Venetus mercator Barolum adduxerat. In ea erant præter thoraces & galeas, aliquot milia ex laneo panno caligarum, interiorumque tunicarum, multaque item ſaga, & integumenta capitis, & lintheæ tunicæ: præterea calceorum ingens numerus. Quæ omnia Conſaluus ita coëmit, vt pecuniam mutuam à familiaribus ſecretò acciperet, & ditiores præfecti, duceſque minores fidem interponerent: ab Iſabellaque Aragonia ad omne officium promptiſsima, ex numero Barēſium ciuium mercatori vades darentur. His rebus magna omnium lætitia per cohortes turmaſque diuiſis, exercitum ex diuturna illuuie ſordidum nouo cultu vſque ad elegantiam adornauit, vſque adeo expedite ac liberaliter, vt quum auri eſſet egentiſsimus, magnam recōditæ pecuniæ vim habere crederetur: quam opinionem inter milites alere erat ſolitus. Nam eos aliquando ſtipendia nimio plus quàm ipſi ferre poſſent differri conquerentes, allocutus, dicere erat ſolitus, Eſtote bono animo commilitones, nam obſignata integraque adhuc nobis ſupereſt illa ingens arca, ex qua, quum pro matura victoria opus erit, ad explendas omnium cupiditates, immenſus ſignatæ pecuniæ theſaurus effundetur. Cæterùm Namurtius Canuſio Gerioneque potitus, alia quoque oppida circumducto exercitu, quòd eſſent nudata præſidiis, ad deditionem facilè compulit, tranſgreſſuſque Aufidum Canuſino ponte, ad ſecundum lapidem à Barolo poſitis caſtris conſedit præcone ad portas miſſo, qui Hiſpanos ſi viri eſſent ad iuſtam pugnam prouocaret, vt vtriuſque gentis virtus æquo in campo ſpectaretur: ac ex ea victoria Marte iudice, bello finis imponeretur. Ad ea Conſaluus

feruidi paratique hoſtis impetum mora eludendum ratus reſpondit, ſe nequaquam ad nutum expetentis hoſtis, verum ex arbitrio rationeque exploratæ occaſionis dimicare ſolitum, nihiloſecius Namurtio gratias ingentes ſe habere dixit, quòd adeo alacriter ſeſe offerret: ſed multo maiores habiturum, ſi tantiſper, dum ſuorum equi calciarentur, & milites exacuerent gladios, armaque detergerent, opperiri minime grauaretur. Fremebant tum Hiſpani: eoque ferocius pugnam depoſcebant, quòd indignarentur hoſtes, iterum ex propinquo Baroli mœnia ſpectare auſos, inultoſque intra pauca ſtadia conſidere. Verum Conſaluus ita pugnæ ſtudio incēſos laudabat, vt eorum ardorem graui obteſtatione compeſceret: hortareturque, vt eoſdem animos in alium certioris auſpicii diem, quem iam ipſe præſentiret, ad conſerendum prælium conſeruarent. Fore enim, vt breui ex ea cunctatione magnopere lætarentur. Nec dicto fides abfuit. Non multo poſt enim, quum Namurtium ſatis ſe ad laudem ex ea prouocationis oſtentatione profeciſſe exiſtimantem motis caſtris retro ad Canuſium ſigna vertiſſe didiciſſet, emiſſo repente Didaco Mendocio eximiæ virtutis duce, cum omni equitatu vltimum abeuntis agmen adortus eſt, eo ordine inſtructa acie, vt binæ cohortes expanſæ in alas ab vtroque latere equitatum irrumpentem curſu adæquarent, & ſclopettis maxime rem gererent. His præfuere Centurionum promptiſsimi Pizarrus, Scaladda, Speſsius atque Zaractes. Conuertêre itaque ſe Galli alacriter, & magno impetu prælium inière: Ita vt Hiſpani tanquam cataphractorum vim iniquè ſuſtinentes, vti antea edocti fuerant, ſeſe retro explicatis turmis reflecterent: & Galli non iam confertim, ſed laxato agmine conuerſos non modo perurgerenr, ſed effusè conſectarentur. Tum vero cohortes lunato circuitu ad ſtadii ſpatium progreſſæ vtrunque latus procurrentium hoſtium inuaſere, & cataphractorum ala Columnia, leuis armaturæ equitibus ſubſidio miſſa, denſato agmine prælium excepit. Dimicatum eſt aliquandiu vtrinque vehementiſsime; ſed Galli ferè vndique circumuenti vulneratique tantam vim prementis hoſtis quin ſe fugæ mandarent, ferre nequiuerunt, quòd Namurtius nihil tale veritus diſiunctis agminibus more Gallico iter intenderat, præmiſſo vtique peditatu cum tormentis & Palicia, Formanteque ex itinere dimiſsis, qui in hiberna præſidiaque ſua, hic Quadratam, ille Rubos redibant. Eo modo victor Mendocius profligatos toto campo perſecutus, multos cæcidit & intercepit, penè prius quàm id acceptum incommodum à Namurtio, qui opem ferre poſſet, ex ſuorum fuga ſentiretur. Itaque cum captiuis & ſpoliis Barolum reuerſus, Conſaluo extra portam occurrit. Is enim ſummo conſilio reliquas copias ſub ſignis eduxerat, vt ſi Mendocio aliquid parum feliciter accideret, ipſe producta noua acie in pugnam deferretur. Tum vero ex complexu Mendocium cum ſua priſtina virtute nobilitateque, tum ſingulari eo facinore edito illuſtrem, miris laudibus extulit;

quòd inſolentis hoſtis ferociam contudiſſet, idque vnum ante omnia tanquam ad certum omen maturæ victoriæ facto virium periculo præſtitiſſet, vt Hiſpani Gallorum audaciam, & quo illi maxime valere videri volunt, impetum facile contemnere condiſcerent. Centurionum verò fortem operam collaudando ita probauit, vt menſtruum ſtipendium donatiui nomine, eorum cohortibus ſe continuo daturum polliceretur. Sequenti die Mendocius tempeſtiui lautique apparatus epulum amicis dedit, eo ordine, vt captiui nobiles Galli honoris cauſa inter proceres diſcumberent. Quum vero ad exhilarandum conuiuium poculis certaretur, & de heſternæ pugnæ ſucceſſu liberi ſermones inciderent, Mendocius præclarè teſtatus eſt Gallos valde ſtrenuos in omnique periculo egregie fortes fuiſſe; Sed in ea pugna proculdubio Italicæ virtuti palmam deberi, quòd cataphracti alæ Columniæ collatis equorum pectoribus longe omnium promptiſsimè ſe ſpectante atque admirante dimicaſſent. Diſcumbebat iuxta primos Carolus Anoierius, cognomento Motta, ſuopte ingenio ferox & forſan frequentibus poculis incaleſcens. Is Dii meliora inquit Mendoci quàm vt æquis auribus Italos virtute bellica nobis anteferri toleremus. Hiſpanos enim quum nobis pares eſſe fateamur, non eſt cur Itali vti ſemper imperitè, nec omnino fideliter arma tractantes vlla ex parte Gallis comparētur. Quandoquidem ſi gloriari captiuis licet, ſæpe à nobis non vno in loco per Italiam profligati, integram nobis rei bellicæ laudem reliquerint. In hunc modum vociferanti Gallo feruideq. tumenti proximus erat Indicus Lopes Hayala vetuſtiſsimæ nobilitatis Hiſpanus eques. Is admoto cubito Mottam comiter admonuit, vt Italis maledicere defineret, ne illi patrii decoris memores, ac omnis contumeliæ prorſus inſolentes, ſi id reſcirent proculdubio defenſuri publicam iniuriam, eum ad ſingulare certamen prouocarent. Tum ille altius ſublata voce, prouocent inquit, vt lubet, quando nihil mihi omnino felicius exoptem quàm id forti dextra verum eſſe teſtari, quod nequaquam temulento ore protulerim. Hæc vt dicta erant per Hayalam in contubernium Proſperi Columnæ delata ſunt, vbi frequentes de more Itali equites aderant, increbuitq. inter eos rumor, proſcindi contumelia Italicum nomen ab arrogante Gallo, viderique eam iniuriam ferro vindicandam. At Proſper vbi id didicit, cuncta maturè peragenda ratus in ea præſertim cauſa, quæ totius Italiæ dignitatem reſpiceret, duos Ianos Romani ſanguinis equites Brachalonium atque Capocciam ſciſcitatum miſit, an vera eſſent quæ à Motta in conuiuio prolata dicerentur. Id ſi Gallus ingenuè & extra menſam fateretur, continuo eum ſtultè mentiri dicerent, & tot quot ipſi Galli vellent, oſtendendæ virtutis cauſa ad certamen ex pari numero prouocarent. Non erubuit Gallus: pertinacique animo conditionem accepit. Hic eſt ille Motta quem Borbonianæ perfidiæ crimine damnatum, ideoque exulem in ruina cadentis Vrbis vſurpato Prætoris nomine, ex tri-

bunali ius dicentem vidimus, quum inter eos qui ſacra humanaque confuderant, aliqua iuris & æqui formula quæreretur. Sed is demum quum in Hiſpaniam pretioſa præda diues enauigaret, ab auaris vectoribus ex morbo ſemiuiuus in mare proiectus eſt. Verùm Gallus pecunia ſe redimens ad Namurtium reuerſus eſt, qui de omnibus quæ acciderant edoctus, ineundæ pugnæ cauſam dictaque & promiſſa Mottæ ſuorum omnium hortatu comprobauit. Statimque inuenti ſunt concitante Motta tredecim inſignes Galli equites, qui pro decore gentis ad ſubeundam eius certaminis aleam ſeſe obtulerunt. His autem pares Proſper delegit. Fuêre ii ex omni ferè Italiæ regione lectiſsimi, vt ſperatæ victoriæ laus, nemine conquerente latiſsime ſpargeretur. Romani tres erant, vt hoc dignitati omnium victricis vrbis daretur. Ipſi ante alios, vt diximus, Brachalonius atque Capoccia, & Hector cognomento Peracius. Marcum autem Corolarium Neapolis, & Capua Hectorem Feramuſcam bellicoſa ſtirpe æditum, dedêre. His autem à Theano Sidicino, Ludouicus Benauolus & Marianus Abignentius à Sarno & Meiales Ethruria oriundus ſuccedebant. Binos vt mitteret Sicilia impetrauit, ne Inſula impotenter abrumpente mari auulſa à ſuo, ius Italicæ ciuitatis amiſiſſe videretur: Franciſcum ſcilicet Salamonium multis poſtea bellis clarum, & Guliermum Albamontem. Ex circumpadanis vero vrbibus numerum ſuppleuere Parmenſis Riccius, & Titus è Laude Pompeia ſuperbo cognomine, quòd bello omne vitæ diſcrimen contemneret Fanfulla vocatus, & acer è Foroliuio Aemiliæ viæ Romanellus. Gallorum porrò nomina, quanquam ea diſertè ab ipſo Motta didicerim, hoc loco ſupprimenda cenſuimus, ne pro ſperata laude, poſtquam inauſpicato certauerunt rei malæ geſtæ dedecus cum deformi nobilium familiarum nota tranſmittatur ad poſteros. Proſper ſuos, quòd ferè omnes ex ſua aut Fabritii fratris ala delecti eſſent, graui ſermone, ſed vultu maximè læto hortatus eſt, vt meminiſſent publicum totius Italiæ decus in ipſorum virtute poſitum, propterea enixe darent operam, ne ipſius opinionem fallerent, qui eos potiſsimum tot fortiſsimis equitibus prætermiſsis, tanquam optimos Italici nominis defenſores delegiſſet. Nec quiſquam fuit qui non dulcedine paratæ gloriæ duceretur, iuraretque ſe non niſi victorem in caſtra rediturum. Monuit autem ſingulos: & inſtruxit adeo diligenter, vt arma & equos ſigillatim inſpiceret. Singulis autem robuſtas haſtas Gallicis ferè cubito longiores, gladios item binos: alterum mucrone ſolido, qui ab ephippio ad læuam dependeret, alterum lateri alligatum, breuiorem & latiorem, quo cæſim punctimque ferirent, tribuit, ad dextram quoque addidit pro claua ferrea ruſticam ſecurim graui pondere, ſeſquipedalique manubrio validam, ab ipſa ephippii fronte cathenulæ ferreæ inſertam. Equi autem ferreis ſplendidiſque frontalibus, ceruicalique lorica, & bardiis recocto è corio inauratis, & pictis tegebantur. Has antiqui clibanos vocabant,

cabant, pectora & clunes aptiſsimè munientes. Addita demum ſunt noui & perutilis apparatus duo venabula, quæ poſt aciem ſolo figerentur: vt qui equis deiecti forent, his arreptis rem gererent. Ea ſicuti à Proſpero & ab his qui depugnarunt accepimus, ad victoriam maxime contulerunt. Nec minore cura Namurtius ſuos inſtruxit, decora ſpecie aureos limbos alternante purpura virgatis in ſagulis prodeuntes. Hos Palicia ex multis id decus petentibus delegerat: conſerendæque pugnæ præcepta ſingulis tradens ad repræſentandum Gallicæ virtutis ſpecimen vehementer accenderat. Medio itaque in loco inter Quadratam & Andriam vnius ferme ſtadii ſpatium ſulco deſcriptum eſt erecto quidē ſuggeſtu, in quo ſub vmbella delecti tres iudices conſiderent. Ii ſtatuerunt, vt delati extra ſpatium pro victis haberentur. Singulis autem victoribus arma & equi centenique item aurei præmium forent. Quum vero iudices locum ab omni iniuria tutum tanti certaminis ſpectaculo præſtari poſtularent: ad idque Palicia fidem ſuam, vt in graui periculoſoq. negocio, interponere recuſaret: Conſaluus ſe egregie tuta omnia præſtaturū eſt profeſſus, ac vniuerſas copias Barolo eduxit, tanto quidem ordine inſtructa productaque acie, vt pugnaturus eſſe videretur. Gallorumque animos ambiguo quodam terrore iniecto ſuſpenderet. Accitos demum ad ſe Italos non aliis verbis hortatus eſt, quàm eius gentis ſtirpiſque homines generoſo conſtantis animi decreto contemnerent, vtpote quos à maioribus ipſorum ſubacta Gallia milies cæſos atque perdomitos meminiſſent: ſperarentq. pro optima cauſa aduerſus inſolentes, ſtolideq. ſuperbos pugnantibus certiſsimum victoriæ numen adfuturum. Tum vero dimiſsi ad ſtadium, ex aduerſo prodeuntibus Gallis ſeſe in aciem æquata fronte direxerunt. Nec mora ad tertium tubæ cantum indicto ſilentio concurſum eſt. Itali magno contra ſe impetu procurrentes Gallos ſecus ac omnes ex more militiæ crediderant, nihil promotis equis ſed inclinatis tantum haſtis conſtanter exceperunt. Eo quidem euentu, vt Galli priuſquam ipſorū cuſpides ad hoſtium thoraces peruenirent, longioribus haſtis induerentur, & quidam ab extrema acie ſtadii ſpatiū pertranſirēt. In eo concurſu nonnullis vtrinq. ephippii ſella deturbatis, haſtiſq. perfractis magna equorum colluctatio ædita eſt. Singuli autem clauas aut gladios expediuere. Sed ab Italis mirificè res geſta eſt ſecuribus: quum gra ui ictu caſsidum bucculas humeraliaq. diffringerent: enſeſque item è manibus hoſtium excuterent: Aequata tamen pugna videbatur, quòd Alba montes & Sidicinus aſportantibus equis, vrgenteq. hoſte pulſi, intra deſcriptū limitem ſe continere nequiuiſſent. Verùm ingenti animo Bracha Ionius & poſt eum Fanfulla, cadentibus eorū equis, in pedes deſtituti, arreptis extemplo venabulis quum acriter equos viroſq. perfoderent victoriam inclinarunt. Vnus omnino ex Gallis nomine Claudius, colliſa vementer galea, ita vt per nares cerebri medulla cū multo ſanguine diffluerет, interiit, qui quū eſſet ab Aſta Italiæ Colonia oriūdus, merito cecidiſſe

videri potuit: quòd pro gloria externæ gentis contra patriæ decus parum honeſta ſi non improba arma deſumpſiſſet. Reliqui vulnerati aut ex multis ſecurium ictibus attoniti, quum ſe victos faterentur, ad terram arma proiecerunt. Quo rerum euentu perſpecto Iudices è Tribunali cum multo tubarum clangore Italos victores pronunciarunt, atque ita Galli quòd eorum nemo centenos ex condicto aureos, quibus ſe redimeret ſecum attuliſſet, Barolum ſunt perducti. Nihil enim de eius prælii euentu dubitarant, quum arrogantius quàm deceret, vel contra vim vltoris Martis tantos ex inani fiducia ſpiritus deſumpſiſſent. Conſaluus hilari fronte ſuſceptos iucunda oratione conſolatus admonuit, vt æquo animo perferrent, quicquid diiudicante fortuna contra ſpē egregie pugnantibus contigiſſet. In poſterum vero linguam moderari condiſcerent, ſtrenuos enim honeſtoſque viros, qui equeſtris dignitatis honore digni exiſtimari volunt, neminem niſi in acie contemnere: & nuſquam iactabundos non inani verborum ferocia ſed fortibus factis perilluſtrem famam quærere conſueuiſſe. Exinde curare corpora iuſſos Proſper atque Fabritius vſque adeo liberali comitate ſuſceperunt, vt Galli quanquam deiectis vultibus perturbati, ferè totam oris triſtitiam exuerent: minuſque iam quoſdam puderet accepti dedecoris, poſtquam eorum virtuti conceſsiſſent, quorum humanitate vincerentur. Nec multo poſt recepta è caſtris pecunia, redempti, dimiſsique ſunt. Conſaluus vero Italos luculentiſsime laudatos, equeſtris ordinis dignitate traditis de manu ornamentis nobilitauit, ita vt ad ipſorum gentilitia inſignia argumentum virtutis atque victoriæ, tredecim torques adderentur. Hanc porrò celeberrimi certaminis hiſtoriam, vt manaret ad poſteros, Hieronymus Vida Cremonenſis vetus ſodalis meus pernobili heroico carmine decantauit. Per eos quoque dies Conſaluus ad ſubleuandam annonæ penuriam qua maxime laborabat, nouo inexpectatoque prouentu maxime lætatus eſt, Veneto ſcilicet nauigio cum magna frumenti copia circa Sipontum à triremibus intercepto, Barolumq. deducto. Alegria enim Gallus Fogia manu capta (hæc olim Ecana fuit) maximam in oppido frumenti vim nactus, id totum tanquam ſuam prædam venale proponens, Veneto mercatori præſenti pecunia coëmenti adiicere maluerat, quàm Neapolitanis fame laborantibus, qui id ſub fide ad diem exoluendi pretii poſtularent: & iam nonnulli publico vſui ad alendum exercitum in horreis recondendum dicerent, ita vt ex hoſtis auaritia Conſaluus inſigne beneficium ſit cōſecutus, & nulla quidem cum infamia; quum Veneto amplio res quàm ille Gallo dederat pecunias, numeraſſet. Ex inde quoque accumulata lætitia naualis victoriæ nuncium accepit. Liſcanus enim Præianē Gallum ad Iapygium conſecutus, ita eum conſerta pugna profligarat, vt demerſis captiſq. aliquot nauigiis, in fugam verteret, potiturus haud dubie prætoria naui, niſi Præianes in Hidruntinum portum ſeſe celeriter intuliſſet: vbi Venetus præfectus, tanquam amborum Regum ſocius, tutam

tam vtriſque ſtationem præſtare erat ſolitus. Ab ea autem Præianis infelicitate Siculæ naues ſeptem frumento onuſtæ libera tutaque vſæ nauigatione,& pacatis paſsim littoribus Barolum peruenerunt. Quarum appulſu tanta annonæ vilitas eſt conſecuta,vt pretia rerum propè omnium, ex dimidio planè decreuerint: his enim nauigiis Conſaluus præter triticum & ordeum, vini Mamertini, caſeique Sicilienſis, & ex Cetariis ſalſamenti magnam copiam ſibi aduehi curarat. Interea Namurtius qui è Canuſio, Altamura, Gerione, Quadrata, Rubis, Fogiaque & Siponto,Conſaluum circūfuſis copiis lenta obſidione premendum ſuſceperat, repentina Caſtellaneti rebellione excitus,ad vindicandā perfidiam, motis propere caſtris ire conſtituit. Superioribus enim diebus Meſapiam, Dauniam Iapygiamque peruagatus, multa in Salentinis oppida in poteſtatem redegerat,& in his Leccium nobile oppidum, Lupiæ antiquitus dictum,præterea Calatanam antiquiſsimā Theſſalorum Coloniam,quæ hodie à Sancto Petro nomen ducit, & Nardoum à Leucadia, Neritho condentibus Græcis dictum. Item Rudias Ennii Poëtæ natalibus celebres,quæ Rhodeiæ hodie vocantur, Oriam demum, & Mottulam:conuerſiſque ſignis,& Gallipoli ex itinere fruſtra tentato,Tarento copias ad mouerat,nihilq. ſe commouente præſidio, & quieſcentibus Tarentinis, Conuerſanum adortus eius oppidi Regulum fidem mutare coëgerat. Poſtremo vrbem Caſtellanetum medio ſed obliquo itinere inter Tarentum atque Brunduſium ſitam,ea conditione in fidem acceperat, vt præſidii cauſa duas Gallorum turmas imponeret: quibus ſeſe aduerſus Hiſpanos è Tarento ſæpius erumpentes tuerentur. Eo modo quum multa terrore præſentis exercitus,& pleraque ſine vulnere, colloquiis & pollicitationibus perfeciſſet,quòd præcellenti ſtudio Andreæ Aqueuiuæ & Fabritii Ieſualdi Andegauenſium Procerum vteretur: in magnam ſpem maturæ victoriæ veniſſe videbatur. Sed forte euenit vt Caſtellanetani Gallorum iniuriis exagitati coniurarent,quòd nonnulli procacius quàm Apulorum mos ferret, matronarum pudicitiam attentaſſent:alii hoſpitū penuariis copiis prodigè vterentur:& quidam hoſpites ſuos ægre iniquis imperiis parentes temere verberaſſent. Itaque præſidium intempeſta nocte ſopitum in hoſpitiis ad datam teſſeram eſt comprehenſum,accitiſque à Tarento Hiſpanis vrbs tradita: ea tamen conditione,vt Galli quā quam exuti armis & equis,quoad in tutum peruenirent, inuiolati præſtarentur. Id inexpectatæ perfidiæ facinus vſqueadeo Namurtium commouit, vt vel diſſuadente Aquauiua Regulo quin motis propere caſtris eò contenderet,retineri nequiuerit. Ille enim peritus belli, gnaruſque hoſtium Gerioni, aut Rubis, aut deniq. Canuſio timendum eſſe diſſerebat: ne ipſo abſcedente longius, Hiſpani rei bene gerendæ occaſionem arriperent. Verum Namurtius ſe feſtinanter iturum, vindicataque perfidia celerrime rediturum profeſſus.Caſtellanetum noctu diuque,continuato itinere peruenit,Oppidani ſubito aduentu irati repentinique hoſtis ma-

gnopere perturbati, quòd pauci in præſidio Hiſpani aderãt, quòd aduerſus vim tormentorũ imparati eſſent,& mulierum puerorumque planctus deliberantibus viris, fortia conſilia excuterèt, ad id conſilium decurrerunt, vt admiſsi ſceleris pœnas pecunia redimerent, poſtquam nihil in corpora deſæuiſſent. Sed dux iracundus, quum triplo maiorem pecuniam poſtularet: & niſi integram continuo perſoluerent, cunctis extrema ſupplicia minaretur, id omnino importunè effecit, vt oppidani ad deſperationem verſi extructis introrſus tumultuariis munitionibus aliquot tormentorum ictus conſtanter ſuſtinerent. Subireque murum ſcalis auſos prouolutis è corona trabibus ſaxiſque ingentibus deterrerent. Verum in eo conatu hærentem, ambigentemque an vi admota, quod eſſet periculoſum, an accepta quæ offerretur pecunia, quod indecorum videri poſſet, iniuriam vindicaret, ab eo conſilio nuncius auertit. Is attulerat Conſaluum Barolo profectum Rubos ad opprimendum Paliciam contendiſſe. Is enim de Namurtii profectione certior factus ex occaſione ſumpto conſilio, celeriterque expedito, noctu eductis omnibus copiis, tormentiſque, ita vt Decuriones Barolitanos non obſcurè fidei obſides futuros ſecum duceret, Rubos aduolauit. Tantaque vi tormentis admotis oppugnare adortus eſt, vt proſtrato ingenti ruina muro, collata veluti acie dimicaretur, & non vno in loco Hiſpani admotis ſcalis ſubire mœnia niterentur. Certatum eſt per ſeptem horas ſumma contentione, nam Palicia infracto animo vbi periculum poſceret, adhortando pugnandoque ſuis non deerat, quum pro vallo cataphractos equites pedibus dimicantes irrumpentibus oppoſuiſſet, & per ſagittarios Vaſcones idoneis in locis diſpoſitos crebra vulnera ſubeuntibus inferret. Sed ipſo demum Palicia vulnerato, & cataphractis incumbentium hoſtium impetu pondereque proſtratis potius quàm interfectis, Hiſpani in oppidum irruperunt; quum alii eodem ferè tempore conſcenſis ſcalis muri coronam cepiſſent. Primum, quod illatum eſt repulſis Gallis vexillum, fuit Franciſci Sances, qui Regis Hiſpaniæ erat diſpenſator: Muralis verò coronæ decus datum eſt Traiano Morminio nobili Neapolitano, qui primus muri pinnum apprehendiſſe conſpectus eſt. Multis igitur primo impetu cæſis, reliqui Galli omnes cum Ruboſtanis ciuibus capti ſunt, eminente inter eos Palicia cum Amideo Allobrogum equitum præfecto & Peralta Hiſpano, qui ante turbatam pacem ſub Gallo Rege ſtipendia merens, iu officio ſibi permanendum eſſe cenſuerat. Conſaluus in tanto ſtrepitu direpti oppidi præcipuam adhibens curam, fœminas coniectas in templum ab omni iniuria inuiolatas conſeruauit. Sequentique die non plane toto direpto oppido eadem vſus celeritate Barolum eſt reuerſus, penè priuſquam Namurtius qui ex itinere adiunctis ſibi Heluetiis & coacto ampliore equitatu feſtinanter aduentabat, de Paliciæ calamitate doceretur. Nec multo poſt Ruboſtanas mulieres Barolum perductas pudore incolumi & ſine pre-

tio

tio dimiſit; viroſque pariter ad vnum omnes: quibus exigua admodum pecunia redemptionis nomine impoſita fuerat. Gallos porro equites nequaquam redimi paſſus in cuſtodia retinendos iudicauit, quòd paulò antè Namurtius præſcriptis legibus parum integre paruiſſe diceretur. Reliquam autem peditum turbam ad Liſcani triremes vſque ad belli exitum relegauit, duriore aliquanto pœna quàm Chriſtianæ militiæ mos ferret. Quo inſtituto dux nonnunquam contra naturam ingenii ſeuerus & callidus, ob idque aduerſos de ſe rumores ex belli commodo facile contemnens, hoſtium alas, cohorteſque vehementer attenuari præclare intelligebat: Pauciſque diebus & equitatu quoque quo maxime valebat hoſtis, par euaderet; quum ſupra ſeptingentos militares equos variis expeditionibus Caſtellanetique præſertim & Rubis captos, lectiſsimis peditum dediſſet. Ita vt pedites ad equum reſcripti, ardua quæque & aſpera tentare auderent: & eo quidem alacrius, ne tanto beneficio, inexpectatoque honore indigni viderentur. Dum hæc in Apulia geruntur, Hugo Cardonius è Sicilia coactis tribus milibus peditum & trecentis equitibus Rhegium traiecit, Iacobum Sanſeuerinum Myleti Regulum Brutios ad defectionem concitantem tumultuario prælio fudit, Didacum Ramirum in arce Terrænouæ obſeſſum liberauit, oppidumque diripuit & incendit, Conuerſuſque demum ad oram magnæ Græciæ Martianum Roſſani Principem in fugam vertit. Quibus rebus cognitis Sanſeuerini duo Reguli Beſennianus & Salernitanus qui antea (vt diximus) ab Hiſpanis ad Gallos defecerant, accitis, vndique copiis armatiſque clientibus ſeſe aduentanti Obegnino coniunxerunt. Is parua manu Gallorum Coſentiæ relicta, qua Solitius Gometius in arce obſideretur, ad Hugonem quanta fieri poterat celeritate contendebat, vt quàm primum confligeret. Erant cum eo Grigninius atque Malharba, hic ſagittariis Vaſconibus & tribus Heluetiorum vexillis, ille cunctis leuis armaturæ equitibus præerat. Sed præcipuum robur erat in grauis armaturæ equitatu, in quo eminebat veterana Scotorum ala Obegnino familiaris fidaque. Habebat tum caſtra Cardonius in ea planitie quæ ab oppido Terranoua ad meridiem ſe extendit. Is de hoſtium aduentu fractus, rem ad conſilium defert, & quanquam nouis copiis eſſet adauctus, vitandos tamen patentes campos cenſet, & ſeſe ad Sancti Georgii arcem quæ pertinebat ad Apennini montes recipere conſtituit. Sed ne decretum fiat, noui duces impediunt, qui ab Hiſpania nuper aduenerant. In his fuere Emanuel Benauidius, Antonius Læua, qui poſtea ſummus dux euaſit, & duo Aluaradi pater & filius: qui quadringentos vtriuſque armaturæ equites, & quatuor cohortes adduxerant. Indecorum enim & planè turpe eſſe diſſerebant retro mouere caſtra pedemque referre, antequam hoſtis in conſpectum ſe daret, & quales quantæque eius eſſent copiæ certius exploraretur: vel ob id præſertim quòd ambiguæ fidei Brutius ſpeculator, Gallos nec biduo quidem affuturos

renunciaſſet. Sed eam hoſtium opinionem Obegninus dux vetus egregie fefellit, Gallica enim vſus celeritate, per inuſitatam viam monſtrantibus Brutiis, & noctu confecto itinere, inſtructam aciem oſtendit, & ſigna canere iubet. A dextero cornu duo Sanſeuerini Reguli lunato flexu producebant, in læuo Grigninius erat cunctis vt diximus leuis armaturæ equitibus præpoſitus, In media porro acie Obegninus ipſe conſtiterat denſato cataphractorum ordine Regulis ferè coniunctus. Malherba confertos Heluetios & Vaſcones ex raris ordinibus commode ſagittantes Grigninianis equitibus applicarat. Ex aduerſo Hiſpani conſpecto hoſte, quanquam pauciores, conſilioque decepti, intrepidè ordines inſtruunt, ſeſeque ad conſerendas manus cohortantur, & procurrentium Gallorum impetum conſtanter excipiunt, committitur atrox pugna, nec diſplodendis vtrinque tormentis facultas datur. Sed ardente pugna dum Cardonius admirabili conſtantia ducis & militis munus impleret, Grigninius lato circuitu extenſa ala in tranſuerſos hoſtium pedites inuectus, eos perturbauit & fudit: Quibus extemplo incubuêre Heluetii & Vaſcones tanto impetu, vt pulſi ab haſtatis ſagittiſque confixi, in fugam verterentur. Ex alia autem parte omnis equitatus Hugonis monitu conglobatus, Brutios æquata cæde ſuſtinebat. Verùm Obegnino ſuam aciem promouente, neque Siculi neque Hiſpani equites Scotorum cataphractorum vim tulerunt, quin celeriter terga darent, & præcipiti fuga ad montes contenderent: increpante Cardonio, & vt ora conuertere ſenſimque ſe recipere vellent, fruſtra obteſtante. Eo modo profligatis equitibus peditatus in medio cæditur atque proteritur. Equites verò magna ex parte ad montium anguſtias euadunt. In ea hoſtium perturbatione Grigninius quum abeuntium tergis inſtans intemperantius proueheretur, quòd ſubducta caſsidis buccula faciem nudaſſet, recepta per oculum conuerſi hoſtis cuſpide interfectus eſt. Nec Obegninus parum vitæ periculum adiit, quum Hiſpani equites vti poſtea ab Antonio Leua accepimus, circumuento & ferè capto, caſsidem detrahere conarentur, haud dubie iugulum petituri, niſi Salernitanæ alæ ſuperuētu, quæ facto cuneo circumfuſos diſsiparat, ſeruatus fuiſſet. Nouiſsimus porro omnium Hugo quū cæteri proceres per montes euaſiſſent, dimiſſo equo cui crura præciderat, ne eo potiretur hoſtis per niuoſas rupes ad Bubalinam Mottam ſe proripuit, atque inde collectis paululumque recreatis militib. qui ex prælio ſuperfuerant, in Locrenſem agrum ad vrbem Hieracium deſcendit, Impedimenta diripienti militi agreſtibuſque ceſſere, vexillæ autem cum multis nobilibus Hibericis equis ad Obegninum relata ſunt, captiuorum numerus quàm cæſorum amplior fuit. Nec ea victoria Obegnino admodum læta videri potuit, quum Grigninii amiciſſimi atque fortiſsimi viri morte conſtitiſſet. Poſt id prælium Obegninus quum Bubalinam Mottam in quam hoſtes ex fuga ſe receperant profectus ſine vulnere cepiſſet, & in Locrenſi Pentadactylos oppidum expugnaſſet,

gnaſſet, nemo ferè in Brutiis fuit qui non ad Gallos victores ſtudiũ continuo verterit, Hiſpanis vtiq. in munitas arces refugientibus: quas Gallus ægre per hyemẽ oppugnaturus eſſe videbatur. His rebus quæ in Brutiis & Apulia geſtæ fuerant Ferdinando Regi in Hiſpania nunciatis, extemplo alia claſsis maioris apparatus in portu Nouæ Carthaginis adornatur, quæ Meſſanã adnauiget, præerat copiis claſsique cum imperio Portocarerius è Buccanigra familia Genuæ pernobili oriundus, propterea cæteris Hiſpaniæ Regulis ad id imperii decus aſpirãtibus Regis iudicio prælatus, quòd Conſaluo arcta affinitate eſſet coniunctus. Nam is Manricæ Conſalui vxoris ſororem in matrimonio habebat: Videbaturque coniunctis cum eo ſenſibus ab omni æmulationis certamine procul abfuturus. Portocarerio parebant Alfonſus Caruaial, Italiæ poſtea bellis clarus, qui ſexcentis equitibus præerat, & Ferdinandus Andrada qui ex Gallecis, Aſturibus & Cantabris, ac Oceani littore circiter quinque milia peditum adduxerat. Nauiganti Portocarerio ita aduerſi fuere venti, vt ingenti tempeſtate circa Aeolias Inſulas iactatus aliquanto tardius quàm volebat, ſed claſſe incolumi Meſſanam peruenerit. Verùm traiecto freto, Rhegii exponentem copias ſupremus inuaſit morbus. Is quum fatalem horam ſibi adeſſe cerneret, conſulto Nucia Siciliæ Præfecto, ad Andradam ius Imperii tranſtulit, quanquam Emanuel Benauidius & Alfonſus Caruaial natalibus clari peritique militiæ ipſo Andrada potiores viderentur. Exercebãt enim inter ſe Benauidius & Caruaial veteres ſimultates ex diuerſo factionum ſtudio conceptas, vſqueadeo graues, vt neuter alteri ex profeſſo parêre vellet: ſed ambo in Andradam nequaquam ægre Reipub. cauſa conſentirent. Mortuo Portocarerio celebratis exequiis iuſta perſoluerunt, numeratoq. militi ſtipendio ex Siciliæ vectigalibus, ac initis cũ Hugone conſiliis Andradæ copias omnes Rhegio eduxit, & tribus caſtris ad Terrænouæ campos eſt profectus. Eodem quoq. die Obegninus è Bubalina Motta ad occupãdam Terramnouam venit. Sed præoccupante Aluerado, quum leui certamine hoſtium vires pertentaſſet, ad Caſtrũ Sancti Ioannis non procul à Semenaria deflexit, quo in loco ſeptem antè annis Ferdinandum Regem & Conſaluum collata acie profligarat. Nec longe aberant campi recenti Hugonis calamitate pernobiles, adeo vt Obegninus gemina victoria ferox quanquam numero copiarũ inferior, fatales hoſti campos ſibique felices oculis reuiſens, læto quodam auſpicio duceretur, vt quàm primum tertiæ pugnæ aleam ſubiret; mittereturque ab eo ad hoſtes Ferracutus Araldus. Is Caduceatoris officio fungebatur, qui ſuperbo ore Hiſpanos tanquam non valde ſtrenuos, & plane vinci ſolitos, ad certamen prouocaret. Quibus verbis Hugo per ſe ad abolendum dedecus ardore quodam indignantis animi concitatus, accipiendam pugnæ conditionem Ferracutumq. propterea argentea pelui ſcyphoq. donandum cenſuit. Ioannemq. fratrem qui nõ longe aberat cum pedeſtribus copiis accerſiuit. Sed milites negabant ſe

progreſſuros, niſi toties promiſſa pecunia ſtipendii nomine debita ſolueretur. Verùm eam animorum contumaciam omni quod habebat auro argentoque præbito, oppigneratаque amicorum fide, facile diſſoluit, atq. ita peditatus in caſtra perductus eſt. Obegninus autem aliquot leuibus præliis factis, ſuperatoque Petrace amne, ad oppidum Gioiam contendit. Abeũtem Andrada & Hugo motis properè caſtris ſubſecuti, eodem vado flumen traiecerunt, eo quidem ordine, vt quiſque eques conſeſſorem peditem tranſportaret. Poſtero autẽ die Obegninus inſtructa acie ab oppido Gioia deſcendit. Hiſpani autem conſpectis hoſtium ſignis, continuo aciem direxerunt. In cornibus erant Emanuel & Caruaial, mediam vero aciem tenebant Hugo, Antonius Leua, & Alueradus pater, cum vetere equitatu peditatuque. Hoc agmen ex modico interuallo ſequebatur Andrada cum equitibus ab Hiſpania nuper aduectis, & Gallicorum & Aſturum cohortibus. Hæ gentes antiquo more Romanæ militiæ ſcutis oblongis inflexiſque & tragulis miſsilibus vtebantur. Ipſe porro Obegninus in primo agmine fuit, ciendæ pugnæ auidus. In ſecundo Alfonſus, & in tertio Honoratus Sanſeuerini conſtiterunt, qui Regulorum gentilium ſuorum alas ductabant. Quadrato autem agmini peditũ præerat Malherba, iuxta quem erant tormenta, quibus vtrinque diſploſis ab equitatu procurſum eſt. Obegnino aduerſos Solis radios vitare conanti Hiſpanorum leuis armaturæ ala locum præripuit. Ita vt ſigna verteret, & in Emanuelis cornu vehementer inueheretur. Sed ardente iam prælio & ægrè vim Scotorum Benauidio ſuſtinente, Hugo, Antoniuſq. & Alueradus opem tulerunt, pugnaque tanto animorum vigore contracta eſt, vt Galli Hiſpanique gladiis rem gerentes permiſcerentur: nec eorum quiſquam de victoria dubitaret, quum Caruaial expedito conſilio ſiniſtrum cornu circumduxit: & in terga primi hoſtium agminis prouectus, tantum terrorem ancipiti prælio occupatis intulit, vt Obegninus diſsipato ſuorum agmine in fugam verteretur. Alfonſum verò cum ſecunda acie auxilium ferentem, Andradæ equites profligarent: pariq. forte Honoratus perterrito fuſoque tertio agmine profugeret: ſemique horæ momento (quod vix credibile eſt) trucidato ferè toto Gallico peditatu, inſignis victoria pararetur. Capti ſunt ambo Sanſeuerini Honoratus & Alfonſus. Obegninum Scotorum globus è manibus hoſtium eripuit. Iſque demum adiuncto Malherba continenti curſu Gioiam contendit. Sed ibi paululum moratus, quòd iam Hiſpani equites hiſdem veſtigiis inſecuti aduentare nunciarentur, citato per obſcuram noctem itinere, in Angitulam arcem confugit. Sæpe Fortunam incuſans, quæ inuictum hactenus, & Britannicis Galliciſque bellis duodecies iuſta acie victorem eluſiſſet. Sequenti vero die ante alios Valentius, Emanuelis frater, & ſecundum eum Caruaial, Alueraduſque filius, & Antonius demum Leũa, nihil de celeritate remittentes, Angitulam peruenerunt, Oppidoque põtiti Obegninum in arce obſidere ſtatuerũt. Nec multo poſt Andrada
dux

dux ipſe cum vniuerſis copiis ſuperuenit, erectiſque munitionibus, & circumpoſita cohortium ſtatione, ne dux hoſtium elaberetur, in conſpectu oppidi, ſed extra tormenti iactum, caſtrametatus eſt. Hiſdem quoq. diebus quibus poſt aduentũ claſsis & Portocarerii mortem, Andrada nouo duce in Brutiis cum Obegnino conuerſa iam planè Fortuna certabatur, Germanorum cohortes, quas Octauianus Columna à Proſpero patruo ad Cæſarem miſſus impetrarat, Carnicis iugis ad Tergeſtinum portum deductæ impoſitæq. in naues Barolum peruenerunt. Quarum aduentus tanta lætitia Conſaluum affecit, vt ſpem antea de ſumma victoria conceptam mirifice confirmaret: nec ideo diutius cunctandum arbitraretur, quin in aciem prodiret. Septimũ enim menſem Baroli anguſta vrbe obſeſſus, quum vicina oppida præter Andriam Namurtius occupaſſet, cuncta belli incommoda, vna inuicti animi magnitudine ſuperarat. Subleuante quidem Fortuna ſpes ægras, & ſæpiſsime extremis obſeſsi caſibus arridente, adeo vt nunquam de matura victoria dubitaſſe crederetur. Hoc inito ſuſceptoq. conſilio, quum omnia quæ ad profectionem opportuna forent, præfectos equitum & peditum parare iuſsiſſet, Petrum Nauarrũ, & Ludouicum Erreram propinquum ſuum cum ea manu qua poſſent, Tarento euocandos iudicauit: Horum enim eximiæ virtuti plurimũ tribuebat, pari quoque conſilio Namurtius coniectura iudicans hoſtem appulſis Germanorum auxiliis moliturũ aliquid, & Barolo protinus egreſſurum, Andreæ Matthæo Aquæuiuæ perſcripſit, vt è Conuerſano Altamuram peteret, vbi erat Arſius, atq. inde ambo coniunctis viribus ad ſe Canuſium in caſtra peruenirent: quòd in eius viri conſilio ad res gerendas maximã ſpem reponeret, nec ſine Arſio conſtanti impigroque duce quicquam ſibi audendum arbitraretur. Sed dum inter ſe Arſius & Aquauiua de profectionis die cõſtituunt, Nauarrus circa Tarentum Arſii literas intercepit. Qua re cognita vir acutus Aquæuiuæ trãſituro inſidias tẽdit, atq. ita ille improuiſo malo circumuentus, dum fortiſsime repugnat, confoſſo equo grauiter ſauciatus capitur. Ioannes eius frater ſtrenue dimicans cadit: equitatuſq. profligatur, & fermè totus in poteſtatem hoſtis deuenit. Eo negocio ex itinere feliciter geſto, Nauarrus & Errera Barolum perueniunt, Conſaluus geminata lætitia in riſum ſolutus pleno ore Fortunæ obſequenti ſuſcipienda vota pronunciaſſe fertur, quòd opportuniſsimo tẽpore capto prudentiſsimo hoſtium duce, viros ſummæ virtutis & fidei magno ſibi vſui futuros in caſtra recepiſſet. Iam ver florentĩbus aruis adultaque ſegete ad Calendas Maias inclinabat, quum forte eo ipſo die tanquam rite auſpicato maximeq. felici, quo ad Gioiam profligatis Gallis victoria parabatur, Cõſaluus copiis omnibus Barolo eductis ſuperatoq. Aufido ad Geryonem caſtrametatus eſt, ea mente, vt admotis tormẽtis opportuno oppido potiretur, aut ſi Galli opem ferrẽt, æquo in cãpo collatis ſignis confligeret. Peruentũ eſt ardentiſsimo Sole, æſtuoſoq. itinere, & maximè puluerulẽto, tanta totius exercitus fatigatione, vt

plerique milites ſiti,laſsitudineque confecti paſsim interirent:humoriſq. deſiderio ferulas,quas retorridus præbet ager, tanquam ex rore nocturno madidas exſugere cogerentur. Quibus malis Conſaluus circumductis ad ſingulas acies aquæ vtribus occurrebat, hos enim in eum caſum ab Aufido comportari iuſſerat, edicebatque ſingulis equitibus, vt ſingulos pedites,armatoſque præſertim in tergo conſeſſores acciperent.Id vero aliquanto benignius & alacrius equites præſtabant, quòd humaniore quodam exemplo ab ipſo duce receptus in equi clunes ſignifer Germanus veheretur. Geryo (vt antea diximus) irrito conatu Pœni Annibalis potius quàm ædificiorum frequentia nobile, tumulo inſidet,& perpetuis per decliuia vinetis clauditur. Vineta autem foſſa modica præcingit, intra quam Proſper atque Fabritius locum ſpeculati, dimenſique caſtra fecerunt; Sic vt tumultuario opere foſſa repurgata dilatataq. ac educto ad labrum interius paruo aggere,quantum in ea temporis exiguitate fieri potuit,ſeſe ſatis egregie aduerſus hoſtium equitatum permunirent. Conſaluo ipſo recentiores militum ad perficiendum opus cohortante, quum eodem tempore tormenta idoneis locis in fronte collocaret. Interim Namurtius Canuſio profectus non procul à Geryone conſedit,vt communi ducum omnium vſus conſilio de ineũda pugna ſtatueret. Sed intempeſtiua altercatione factum eſt, vt deliberando diei maxima pars elaberetur, quum ipſe & Formantes atque Arſius grauibus de cauſis pugnam in poſterum diem differendam cenſerent. Ciandeius autem Heluetiis præpoſitus & Alegria,nequaquam ſegni atque indecora cunctatione,ſed expedito virilique impetu, vti ſemper fortia audentibus Gallis feliciter eueniſſet, victoriam omnino petendam teſtarentur.Qua ſententia vehementer offendi nominis ſui famã Namurtius intelligebat,nam paulò ante malignas de ſe voces ab Alegria editas audierat, quod tanquam dux non plane peritus & ſtrenuus vniuerſi certaminis diſcrimen ſubire formidaret,& ſe per partes attenuatis copiis ab inſidioſa gente carpi atq. atteri cum labe Gallicæ dignitatis & magno virium incõmodo pateretur.Nec mora,non obſcure contumeliam indignatus,poſtquàm, inquit, ita videtur, vt hodie dimicando qualemcunq. ſors dabit bello finẽ quæramus, ego certe,ſi non publico Galliæ Regis voto,præclaro ſaltem priuato decori meo,honeſta morte ſatisfaciam, atq. ita concitante fato pugnæ ſignum propoſuit (quanquàm vix ad ſeſquihoram diurnæ lucis cadente Sole ſupereſſet) triplicique agmine inſtructo ad hoſtem perrexit, non æquata quidem fronte, ſed obliquo ordine per gradus promotis copiis,vt quum à dextro cornu vbi erat ipſe & Arſius procurreretur, Ciandeius à media acie vbi peditatus omnis conſtiterat,tormẽta diſploderet, conſequereturq. primos ex interuallo : & ſimili ratione Alegria tertiam aciem ad læuũ Heluetiæ phalangis latus vbi eſſet opus cõcitatis equis applicaret.Sic vt ternæ acies ſuo inceſſu expãſæ palmæ extremos tres digitos ab inæquali longitudine referre viderẽtur.Ex aduerſo autẽ Cõſaluus

ſex acies directa fronte hoſtibus oppoſuit, duæ equitum in cornibus fuerint, vna in ſubſidiis poſt Germanos, cui cohærebant Hiſpanorũ cohortes, adeò modico diſiunctæ interuallo, vt procul vna tantum peditũ acies appareret, & medio equitatui ad erumpendum ſi oporteret, ſatis ſpatii præberetur. Leuem autem armaturam omnem Fabritio Columna & Didaco Mendocio ducibus emiſit, quæ aduentantes hoſtes laceſſando retardaret. Tanta autem caligo denſi pulueris excitata eſt, vt proſpectus omnis præcurſoribus Gallis adimeretur. Auxit demum eam nubem, emiſſorum tormentorum fumus. Sed eorum altè prouolantes pilæ neutram aciem perturbarunt. Quum vero iterari tormenta Conſaluus iuberet, ei trepidanter & anxiè à Leonardo Aleccio nunciatum eſt, cados omnes ſulphurei pulueris, caſu an dolo incertum, concepta flamma conflagraſſe. At ille tanto nuncio nihil omnino territus, præclarum inquit omen accipio. Quid enim nobis lætius accidere potuit quàm prouenientis victoriæ luminaria ſpectauiſſe? Nec vanũ id augurium fuit, inuectus enim in Germanos, & ſiniſtræ alæ equitatum, Namurtius, reperta foſſa importunè hæſit, adeo vt repulſus, dum agmen flecteret, vt nouus aditus ad irrumpendũ quæreretur, glande traiectus caderet, pene prius quàm Ciandeius Germanos aggrederetur. Sed is eandem ab obiecta foſſa fortunã tulit, quum ab iniquo loco per aggerem peruicaci impetu irrumpere conantem, Germani prætentis haſtis, & ex obliquo Hiſpani ſclopettarii, occiſis & perturbatis Heluetiis, in foſſa quanquam humili trucidaſſent. In ſe enim vnum Ciandeius hoſtium manus atque oculos conuerterat, Quum à præaltis albentium pennarum criſtis ante omnes conſpicuus, pedibus depugnaret. Cæterùm cadente Namurtio, Arſius & Alegria quanquam diuerſi loco, idem fugæ conſilium ceperunt, verum ita caſus tulit vt hic in Samnium iter intenderet, ille verò Venuſtam continenti curſu deferretur. Hos equitatus Hiſpanicus aliquandiu perſecutus, multis interfectis & pluribus cum Formante captis, in caſtra rediit. Quum Sol occidens nec in ſemihoræ quidem ſpatium certi luminis finiẽdo prælio præbuiſſet. Quæ res Arſium & Alegriam coniectos in obſcuram noctem haud dubie ſeruauit. Primus omnium Proſper, in caſtra hoſtium aduolans ipſo Namurtii prætorio potitus eſt; vbi abacum inaurato argẽto inſtructum luxurioſæq. diligentiæ & copiæ paratam cœnam inuenit ea ſorte vt luculenter epularetur, & in lecto interfecti hoſtium ducis pernoctaret, quum eum interea Conſaluus atque Fabritius totam noctem fruſtra quæſitum pro mortuo deplorarent. Exorto autẽ Sole Proſper cum multo plauſu riſuque ſuorum ad caſtra rediit, & Namurtius inter cadauera agnoſcente humeri neuos cubiculario puero, repertus eſt, cui Conſaluus celebrato funere ſummos honores tribuit. Erat enim ex Armeniaca familia inter nobiliſsimas Galliæ valde celebri, quæ non ſemel Regio ſanguini inſerta verã nobilitatem præferebat. Pugnatum eſt ad Geryonem die Veneris quarto Calendas Maias, quum ſeptimo ante die Obeignũ

ad Gioiam ab Andrada profligatum Conſaluus à captiuis geminata lætitia didiciſſet. Sic vt nequaquam præcipiti temeritate Namurtius, Sed planè non opportuno conſilio inductus in prælium feſtinaſſe diceretur. ne ſcilicet acceptæ cladis fama, ſi emanaret, Gallorum animi frangerentur: Hoſtis verò maiorũ virium expectatione ſubnixus omnibus belli artibus pugnæ caſum deuitaret. Cæſa ſunt ad quatuor milia hoſtium tanta celeritate felicitateq., vt quum ſemihoræ momẽto res cœpta confectaq. ſit, nec centũ quidem ex victoribus perierint. Audiui ego Fabritium Columnam dum eius prælii ſucceſſum enarraret, aſſerentem eius diei victoriam nullo alio magis vel militaris induſtriæ vel Imperatoriæ virtutis quàm in vno exigui aggeris & perhumilis foſſæ momẽto cõſtitiſſe. Quo poſtea exemplo alios qui ſucceſſere duces potiſsimam in muniendis caſtris curam poſuiſſe videmus, repetita ſcilicet illa antiquorum tanquam optima caſtrametandi ratione, quæ Patrum noſtrorum tempeſtate cum tota militiæ diſciplina fœde corrupta perierat. Eodem die Conſaluus nullum moræ ſpatium perterritis & fugientibus dandum ratus, Garciam Paredium, qui Arſianos Venuſiam pertendentes inſequeretur, miſit, Petrum vero Paceum & Theodorum Boccalum Spartanum, Alegriæ veſtigiis inſiſtere iubet. Sed Alegria Traiano Caracciolo Melphiæ Regulo fugæ comite quum præuolante cladis fama nullo in oppido reciperetur, & demiſſa caniſtris cibaria paſsim vel grandi pecunia vix impetraret, ad Tripaldam peruenit; atq. inde deſumpta vnius diei quiete extentis itineribus, vitataq. Neapoli Auerſam ſe contulit. Ibi certior eſt factus, tumultu Neapoli exorto, ipſum Regii ſcrinii magiſtrum & quæſtores timore præpeditos in arcem confugiſſe: atq. eo modo deſperatis rebus præter Capuam & Sueſſam iter habens, ſuperato Lyri amne, Fundos atq. Traiectum, & demum Caietam peruenit. Altero quoq. die, qui à prælio ſecundus fuit, Fabritius Columna ad occupandam Aquilam Præcutinorũ caput cum Reſtannio Cantelmo Populi Comite profectus eſt. Proſper vero & Andreas Capua Regulus Termulanus à Conſaluo dimiſsi, Capuam vrbem, quæ erat Termulano Patria, pulſis Gallorum Magiſtratibus in fidem recepêre. Aperuit & demum eis portas Sueſſa, quum eò copias adduxiſſent. atq. ita pulſis vltra Lyrim Gallis, donec quid fieri vellet Conſaluus certius imperaret, in ea vrbe conſidendum putauêre. Interim ad Hiſpanos duces, qui in Brutiis Obegninum ad Angitulam obſidebant, literæ Conſalui, de parta victoria peruenerunt. Quibus ad arcem præmiſsis, Obegninus agnoſcere ſe Fortunam ſupra æquum Gallico nomini infeſtam reſpondit, propterea quum iniquæ ſorti diutius reluctari inſani eſſe & pertinacis animi iudicaret, ſe protinus deditionem facturum, ſi vera eſſent quæ nunciarentur, ſpopondit: atque eo modo emiſſo Malherba, qui datæ fidei obſes foret, conceſſæ ſunt duodecim dierum induciæ, Quo ſpatio Galli tres equites miſsi ad explorandum rei geſtæ exitum reuerterentur. Ii quum non multo poſt cuncta vti acciderant,

à captiuis edocti, Namurtium cæſum & profligatas eius copias renunciaſſent, Obegninus aurata in veſte & tranquillo quidem ore prodiens, ſe dedidit, ea conditione, vt reliqui ad vnum omnes liberi eſſent, ac ipſe ſolus in libera cuſtodia ſeruaretur. Ferunt Obegninum duos iuuenes propinquos ſuos, qui poſtea bello clari euaſerunt, ſeuerisſimis caſtigaſſe verbis, quòd mollius quàm viros genereque præſertim Scotos, & Regio ſanguine editos deceret, aduerſum belli exitum complorarent, quaſi non meminiſſent, nunquam animum generoſis eſſe deſpondendum: ſed Fortunam nouo ſemper conatu rediuiuæ inuictæque virtutis eſſe redimendam. Interea Conſaluus Melphi in ditionem recepta, quum ex itinere cuncta oppida victoribus portas aperirent: & nuſquàm tempus terere, ſed continuò Gallos perſequi vellet; ex Apulia per Samnium & Campaniam iter habens, Acerras venit. Vbi Neapolitani oratores primæ nobilitatis, quum victricem dextram apprehenderent, incruentamque victoriam gratularentur, victorem rogarunt, vt ciuitatem ex antiquorum beneficiorum memoria Aragonio nomini vehemēter obligatam in fidem reciperet: Iuraque eius, & antiquæ immunitatis leges tueretur: ſtudioſeque conſeruandam ac ex fidei merito nouis honoribus amplificandam ſuſciperet. His itaque tabulis, quas domi ex ſuperiorum Regum formula conceperant, Conſaluus liberaliſsime ſubſcripſit: pollicitus ſe curaturum, vt cunctis eorum poſtulatis Rex Ferdinandus de ſcripto clementer annueret. Nec multo pòſt ſub vmbella Regio apparatu in vrbem eſt receptus. Parata ei fuerat ſolenni cultu Salernitani principis domus, quæ longè omnium magnificentiſsima cenſebatur, aduocatæque demum ſingulæ Tribus Idibus Maiis, in nomen Ferdinandi Regis ſacramentum dixerunt, Militibus autem edixit priuato hoſpitio per vrbem ſuſceptis, capitalem fore pœnam, ſi quenquam auare aut inſolenter vel impudice violaſſent. Exinde conuectis muralibus tormentis, quæ magna ex parte ad Geryonem ex hoſtili præda fuerat conſecutus, arces expugnare conſtituit, Nauarro profitente ſe breui ſingulas in poteſtatem redacturum. Prima omnium, paruo admodum ſcopulo impoſita quæ Vincentina turris vocatur (hæc nouam arcem ex obliquo reſpicit) tormentis expugnata eſt, dedentibus ſeſe cuſtodibus qui tormentorum procellam ferre nequiuerant. Inde Nauarrus apparatum omnem ad nouam arcem conuertit, ita vt ſuperioris coronæ pinnas, & ſumma turrium tecta interdiu verberaret, noctu vero tutus in excauandis cuniculis verſaretur. Factumque eſt paucorum dierum labore, vt ex inſtituta diſciplina coniectis ad ima fundamenta ſulphurei pulueris cadis, totum id propugnaculum, quod hortos viridariaque deſpectat, ſubdito demum igne horribili fragore conuulſum laceratumque concideret: & Hiſpani per ruinas expeditis armis celeriter irrumperent: exterioreque toto arcis ambitu multis Gallorum interfectis potirentur. Reliquos verò Gallos vti erant inopinato malo per-

territi, per triumphalem portam in interiorem arcis aream refugientes, ita vrgerent, vt occupatum pontem, pondere degrauantes à Gallis cuſtodibus attolli prohiberent. In ea autem perturbatione Galli, æneæ cælatæque portæ valuas inductis peſſulis turbæ irrumpentium celeriter oppoſuerunt, adegereque item colubrinam ad fores, vt ea introrſus diſploſa conſiſtentium & in ponte & in area Hiſpanorum ſtrages ederetur. Sed admirabili caſu pila ferrea in ipſa valuarum craſsitie hæſit, non planè penetrato metallo, quæ hodie pro inſigni miraculo peregrinis arcem inuiſentibus oſtenditur. Conſaluus, quum meridianti capi arcem clamore militum edito nunciaretur, neque id planè crederet, arrepto tantum pedeſtri ſcuto ad arcem decucurrit, ipſoque admirante, occupata eſt area arcis interior, admirabili quadam audacia ſcandente Hiſpano, & Gallis qui in turres confugerant, trepide ſe dedentibus. Muralis coronæ decus promeruit adoleſcens ex armigeris Conſalui pueris Ioannes Pelaës Berrius qui pinnæ pluteum Gallo ei manum detruncante audacter apprehenderat. Milites cuncta ferè quæ erant in arce diripuerunt, vſque adeo inſolenter, vt nec annonam quidem ſe relicturos pernegarent, ipſo duce Conſaluo arrogantibus verbis penè violato, ſi militaris inuerecundia cum tanti viri maieſtate conferatur. Sed in ſummo omnium gaudio militibus tanta re patrata indulgendum eſſe iudicabat. Adeò vt ſingula horrea & ſingulas annonæ cellas à militibus parum liberaliter ea vendentibus coëmere cogeretur. Dictitabant enim ſuperbo ore ea omnia ſummis periculis quæſita, optimo iure ſibi deberi, poſtquam ægerrime debita ſtipendia ſoluerentur. Earum rerum opimam publica æſtimatione fuiſſe prædam conſtat, quum in arcem tanquam tutiſsimæ munitionis locum, Andegauenſium partium ciues, mercatores, atque menſarii, obſignatas pretioſarum rerum arcas detuliſſent. Non defuere tamen multi ex gregariis, qui nihil ſibi omnino ex pretioſa ea præda perueniſſe iurarent, & diris maledicendo de iniqua ſorte ſua improbè quererentur. Ad quos conuerſus Conſaluus, Ite inquit vt ex mea liberalitate Fortunam veſtram ſuperetis, & domum meam diripite. Quo oblato munere alacres ad eam illico conuolarunt, tanta intermixtæ plebis rapacitate, vt nudatis omni ornamento parietibus nec cellæ quidem vinariæ parceretur. At Conſaluus repurgata cadaueribus area, eductiſque captiuis, atque omni præda militibus exportata, arcis cuſtodiæ præfecturam Nonio Campeio, quod eſſet vir impiger, & ſibi admodum familiaris, detulit, Nauarro ad Oui arcem tormenta conuertere iuſſo. Ea eſt in Inſula de nomine vnius Sirenum Megaris antiquitus vocata, quæ Ecciæ montem ſpectat, & continenti ponte longo coniungitur. Succeſsit rupi Nauarrus, perfoſsiſque cautibus altero atque vigeſimo die quàm nouam arcem ad tertium Idus Iunias ceperat, ignes ſubdidit, qui vbi ex incenſis ſenſim funiculis ad tormentarii pulueris vaſa peruenerunt, tota illa extremæ partis arcis præ-

alta

alta rupes, inter horribiles eructantis flammæ crepitus, laté diffracta concidit, & tum forte quum arcis cuſtos vocatis in conſilium militum primoribus in delubro conſediſſet, Nihil eius loci numine à miſeris auertente cladem, quum ſubita cadentis arcis ruina feré omnes oppreſſiſſet. Cuſtode itaque miſerabili tumulo cum centurionibus conſepulto, qui ſupererant tantæ cladis euentu terrefacti, quin ſtatim arcem dederent, nullam deliberationi moram attulerunt. Per eos quoque dies ſeram bis arcibus opem ferens Gallica claſsis, quum in conſpectum Neapoli ſe dediſſet, deiecta conſilio, ad AEnariam vela flexit, vt vrbem Pythacuſas, quæ hodie Iſcla dicitur tentaret. Ibique Hiſpanorum triremes tutam ſub arce ſtationem habentes opprimeret. Sed Conſtantia Dauala ſummæ virtutis & fidei fœmina, quam Rex Federicus in arce reliquerat, ab excelſa munitione diſploſis tormentis Hiſpanos vſque adeò egregie defendit, vt vexillum Aragonium explicaret, & ſe cum arce vrbeque & tota denique Inſula, quæ ſeptem pagis conſtat, in fide Hiſpaniæ regis futuram profiteretur. Hæc eſt Conſtantia Dauala quæ pietatis & gloriæ nomine inter paucas memorabilis duorum fratrum filios Piſcarium & Vaſtium, bellica laude maximis antiqui ſæculi ducibus æquatos, feliciter educauit, quum ab infantia clariſsimis orbatos parentibus vti generoſa præcellentis vitæ magiſtra, in eam viam qua ex vera virtute in cælum itur, rectiſsime deduxiſſet. Porrò Conſaluus incredibili felicitate tribus arcibus potitus Andradæ ſcripſit, vt iuſtis confectis itineribus Neapolim cum exercitu Obegnino ſecurè humaniterque perducto venire maturaret, Quòd ſibi omnino oppugnanda Caieta videretur, in quam reliquiæ Gallorum confugiſſent, & ſpe maritimorum auxiliorum ſubnixi duce Ludouico Salaſſo, ad quem ius imperii reciderat de renouando bello cogitarent. Sed Andrada iam receptis Brutiorum arcibus, & nouis paſsim vti opus erat præſidiis impoſitis, prætervectus Peſtum, Veliam, & Buxentum quæ hodie Capaccium, Bucca, & Polycaſtrum vocantur, per Picentinos aduentabat. Scripſit quoque ad Didacum Arellianum, quem recepta Melphi in præſidio reliquerat, vt Arſium Venuſia ſæpe erumpentem à ſociorum populatione reprimeret. Proſperum verò Columnam & Andream Thermulanum cum primo copiarum agmine à Sueſſa ad Pontem curuum qui eſt ad Fregellas, progredi iuſsit, ipſeque ad Sanctum Germanum, quod olim Caſinum theatro nobile oppidum fuit, per Calenum agrum eſt profectus. Inde Gulielmæ arcis oppidum eiectis Gallis in fidem recepit, Solutoque apud Fregellas militibus ſtipendio in Fundanum agrum deſcendens ad Caietam prolatis tormentis conſedit. Iam eò Nauarrus tria milia peditum apparatumque oppugnandæ vrbis adduxerat, conabaturque eodem artificio quo Neapoli feliciſsimè vſus fuerat, pluteos facere, effodere cuniculos, mœnium pinnas detergere. Verùm Salaſſus & Alegria Gallorum & Vaſconum freti præſidio, Nauarrum ini-

quo loco talia molientem aſsidue coniectis colubrinarum & falconum pilis perturbabant, vſque adeo violenter, vt non ſolum qui circa tormenta atque aggeres in opere verſarentur, verùm & qui procul in caſtris eſſent, vitæ periculum adirent. Nam multis ad certos pariter atque fortuitos ictus diſcerptis, Galli peritiſsimè iaculabantur. Augebant quoque ea detrimenta apud Hiſpanos apertis in locis periculosè confidentes, Gallorum triremes, quæ ab Aenaria, Prochitaque repulſæ inter Molam & Caietam ſeſe intulerant, & tormentis quò vellent emiſsis, cum multorum exitio periculoque per Formiana litora vagabantur, Quibus diſcurſibus fiebat vt propter locorum iniquitates multi ex Hiſpanis interficerentur: admonereturque propterea Conſaluus vt parceret militi inultè pereunti: tormentiſque retractis ad Formianum oppidulum Ciceronis olim delitias, quod hodie Caſtellonem vocant, caſtra reduceret. Id verò aliquanto maturius quàm volebat, facere eſt coactus, quoniam præter fortiſsimos milites amplius trecentos, Rodoricus Manricus Nagerci Reguli frater, Manricæque vxoris propinquus & clari cohortinm præfecti Ioannes Speſsius & Alfonſus Lopes, & qui è Neapoli relicta claſſe cum ſociis naualibus euocatus fuerat Sancius Armentales Cantaber, cum ſigniferis quatuor tormentis icti cecidiſſent, & nouiſsime Antio Liteſtanio Germanorum duce falconis pila diſcerpto, ipſe quoque Hugo Cardonius ſummæ virtutis dux, qui è Brutiis victoriæ nuncius nuper aduenerat, reſiliente ad tormenti pilam muri fragmine genn ictus interiſſet. In eo prægraui dolore Conſaluus, & publico militum luctu ad Formianum caſtra fecit, vt incluſos & ſæpe repulſos hoſtes ſterili in vrbe tutius & latius obſideret, id verò percommode fiebat, quòd nouis copiis eſſet adauctus. iam enim cum Brutianæ victoriæ ducibus Andrada ad Caietam in caſtra peruenerat, quum paulò ante Obeguinum reliquoſque inſignes captiuos Nonio Campeio arcis præfecto, cuſtodiendos tradidiſſet. Dum in eo ſalubri loco & nobilium fontium ſcaturigine percelebri, caſtra haberet: Fabritii Columnæ & Reſtanii Cantelmi literis factus eſt certior Theatæ in Marrucinis & in Veſtinis ad Garganum montem aliquot oppida nequaquam vi ſed præclara voluntate in fidem conceſsiſſe. Horum exemplum ſecutos Sulmonenſes, Hadrianos, Interamnates, Pinnenſes, & qui ſunt circa Fucinum lacum Cælanenſes, & cuncta denique Præcutinæ regionis oppida, in primiſque Tallacotium, & Marſorum Albam; ipſamque Aquilam, quæ ex Amiterni ruinis creuit, totius prouinciæ caput, in ditionem veniſſe: pulſo armis Hieronymo Galeoſio (is apud Aquilanos Gallicæ factionis princeps euaſerat) reiectiſque obiter Vrſinis qui duce Fabio Pauli filio, oppida Columnæ familiæ Proceribus attributa, ademptaque olim Virginio Vrſino occupare conati fuerant. Fruſtra etiam Aquilanis inhiante Fracaſſa Sanſeuerino, qui eo cum ala equitum à Pontifice miſſus, oppidanorum animos pertentarat. Interea Conſaluus certior

fiebat

fiebat Ludouicum Galliæ Regem nequaquam demiſſo animo Fortunæ cedendum exiſtimantem, vti erat indomiti & conſtantis ingenii, bellum renouare, conductis ſcilicet duabus Heluetiorum legionibus, ac exornata ad Genuam nona claſſe, impetratiſque equitum auxiliis à Mantuano Ferrarienſique Regulis, & à Bentiuolo Bononienſium Tyranno, Florentiniſque, & ab ipſo quoque Cæſare Borgia Alexandri Pontificis filio. His copiis Ludouicum Tramulium ſummæ authoritatis & gloriæ ducem præfecerat, addideratque ei collegam Franciſcum Gonzagam principem Mantuanum, quo nemo gerendo eo bello aptior videri potuit, cum propter inſitum pugnacis animi vigorem, tum propter regionum ferè omnium Apuliæ Regni ſingularem noticiam, quum fama rerum his in terris feliciter geſtarum clariſsimus haberetur. His accedebat Antonius Baſſeius Heduus qui Heluetiis præerat, propter linguæ peritiam vetus dux eius gentis & moderator eximius. Iam Gallorum copiæ per Ethruriam aduentare dicebantur, quum ab Roma ex Regii legati literis Conſaluo nunciatum eſt Alexandrum Pontificem circiter Idus Auguſtas lethali correptum morbo poſt quartum diem deceſiſſe, Cæſare Borgia filio eadem rapida valetudine grauiter tentato, ita vt Populus pro comperto haberet, & patrem & filium ex eadem lagena venenum quod conuiuis paraſſent ebibiſſe: fatali ſcilicet errore miniſtri, qui lagenas improuide commutaſſet, in ea cœna quæ ad fontem in aduerſo Vaticani dorſo ambobus maximè hilaris, ſed exitu admodum lugubris fuit. Medici quum ſenem vim eius veneni minime ſuſtinentem ſeruare nequiuiſſent, Cæſarem filium, vti erat ætatis vigore præualidus, multis antidotis conſeruarunt. Accepi ego ab Hadriano Cardinale Cornetano, in cuius villa cœnabatur, ſe eodem mortifero poculo petitum, ita exarſiſſe ex ſubito viſcerum feruore, vt obortæ caligines oppreſsis ſenſibus ſibi rationem excuterent, & ſeſe in ſolium frigida plenum mergere cogeretur, neque prius peruſtis interaneis ad vitam rediiſſe, quàm ei extrema cutis in exuuias abiens toto corpore decideret. Id verò tanquam execrabile totique Italiæ maximè funeſtum caput, ſi religionis cauſam amoueas, auidis oculis populus ſpectauit, ſanie lurida deformatum, ita vt plerique inimicique præſertim Vrſini, ſæuitiam diri hominis merita talionis pœna vindicaſſe Superos crederent: quòd aliquot opulentos Senatores eodem veneno ſuſtuliſſet. Audita morte Pontificis Proſper atque Fabritius à Conſaluo dimiſsi ad Vrbem conuolarunt: vti oppida quibus iniquo iure expulſi fuerant, armis recuperarent, nec ea Cæſar atroci morbo vehementique inuidia circumuentus grauate reſtituit, ne oppugnatus ab Vrſinis, Columnios quoque ex iuſto odio infeſtos hoſtes experiretur. Fuit ea liberalitas quanquam extorta neceſsitate Columniis admodum grata, quòd Neptunum in Antiate & Genatianum in Latio, & Papeam arcem ad Algidum ſumptuoſis ædificiis & turribus à Pontifice permunitas, nullo labore recepiſſent. Tenebat ſe Va-

ticano Cæſar valido fidelique ſeptus exercitu:ita vt præ metu Senatores de comitiis acturi ad Mineruam conuenirent. Res erat infamis plenaque recentis inuidiæ,quum ſupra vetus odium ſacroſancto templo,& Vaticana ſede Senatus arceretur. Quamobrem Romani Magiſtratus in Capitolio ſuæ dignitatis eſſe ſtatuentes, liberum tutumque locum comitiis, atque omni armorum metu ſecuram Vrbem peregrinis & ciuibus præſtare,ſeueris obteſtationibus impetrarunt; vt eductis Vrbe copiis ad Nepe ſecederet. Nam per eos dies Vrſini Liuiano duce Vrbem intrarant interfectiſque nonnullis Hiſpanis, Turrionis portam crematis valuis in Vaticanum irrumpere conati,magnum tumultum excitarant.Itaque pacata Vrbe Pius tertius Pontifex eſt renunciatus. Sed eo intra paucos dies defuncto,Cæſar iam ex morbo firmior, in Vrbem eſt reuerſus, vt ſecundis comitiis intereſſet, Gallis enim aduentantibus fauere decreuerat, ita vt eis auxilia polliceretur, & Georgio Amboſio Rothomagenſi Cardinale candidato ſuffragatores ex amicis,Borgiæque domus ſenatoribus pararet. In ea rerum occaſione Conſaluus ſatagendum ratus, cum Hiſpanis ducibus qui Borgiæ militabant opportune tranſegit, vt poſtulato commeatu,cum ſuis alis atque cohortibus ad ſe tranſirent,Ferdinandoque Regi fortem, & Hiſpanico nomini iure gentium, debitam aduerſus Gallos operam præſtarent, vel ob id præſertim quod improuiſa arma ad Salſulas Hiſpaniæ finibus intuliſſent. Tranſiuere itaque vel in ſpeciem non inuito Cæſare, ipſa hercle publici decoris cura ſupra pudorem priuatæ neceſsitudinis eminente, Hugo Moncata ante alios, Hieronymuſque Olorius, & Ludouicus item Hiſcet Petruſque Caſtrius, & ſecūdum eos Didacus Chignones nobili loco nati, clarique militiæ. Hos Conſaluus certis collatis honoribus liberalique ſtipendio proſecutus eſt. Tentauitque demum Vrſinos Proceres peramplis propoſitis conditionibus vti Ferdinandi Regis vexilla ſequerentur, nec conſilio quanquam mire arduo, felix euentus defuit. Quis enim credidiſſet Vrſinos & Columnios ex vetere factionum odio diſsidētes in vna caſtra coituros? Dederat occaſionem Vrſinis vt alienatis armis, nouam à vetereque inſtituto penitus diuerſam rebus ſuis Fortunam quæritarent, Georgius Amboſius, quum Cæſari Borgiæ comitiorum cauſa vehementiſsime faueret, adducto enim ſecum è Gallico carcere Aſcanio Sfortia Cardinale, in eam ſpem venerat, vt quum candidatus prodiret,pontificatum adſequeretur, adiutore præſertim Borgia, cuius caput tanquam nefarii cruentique hominis Vrſini petere videbantur, vt propinquorum necem vindicarent: quum paulò ante Tyrannus ille tot familiæ proceres immani crudelitate proſtrauiſſet, ob id quoque ſe contemni exiſtimantes facile indignabantur, quòd Trantius Galliæ Regis legatus cui operam, copias, & opes obtulerant,aliquanto perplexius reſponderet,quàm inſtantis belli pericula flagitarent. Gallus enim aſtuta ſed fallaci ratione, Vrſinos vel ſine præmio ſtipendioque ſibi affuturos putabat, quando à vete-

repar

re partium ſtudio diſceſſuri minime crederentur: Liuiano ante alios Trantii vanitatem atque ſuperbiam non obſcura auaritia incluſam minime tolerante, quòd tanquam explorata victoria nequaquam ſibi opus eſſe Vrſinorum auxiliis exiſtimaret. Igitur expedita deliberatione Vrſini omnes præter vnum Iordanem Virginii filium Conſaluo ſeſe ea conditione celeriter applicarunt, vt ad eum opima ſtipendia merituri, cum duobus milibus vtriuſque armaturæ galeatorum equitum, & quatuor peditum vexillis per Sabinorum fines tranſirent, tempeſtiue quoque in id conſilium proclinatos Proſper atque Fabritius amiciſsimis cohortationibus accenderant, vt optime de matura victoria ſentire vellent: eaque demum præmia ſe adepturos ſperarent, quæ à ſummæ virtutis & fidei duce, ipſoque Rege gratiſsimo expectari poſſent. In his pollicitationibus ſeſe Columnii vades præbebant, ſpondente pro omnibus Didaco Mendocio, qui præſens egregiam promiſsis authoritatem afferebat. Iere ante alios Liuianus & Ludouicus Pitiliani filius, Fabius item ſummæ ſpei iuuenis Pauli à Borgia necati filius, præterea Franciottus qui poſtea Cardinalis fuit, & Rentius Ceres Anguillarius, Iuliuſque Vitellius Tiphernas. Interea Gallicus exercitus Gonzaga duce quòd Tramulius in grauem morbum incidiſſet, Vrbem ſecundum mœnia prætervectus, Latina via ad Regni fines ſine maleficio peruenit: quòd Gallis ſe hoſtem futurum ſi ſecus facerent Iulius dudum creatus Pontifex edixiſſet. At Conſaluus cognito hoſtium aduentu à Formiis Caſinum venit, recepta iterum ex itinere Rocha Gulielma, quum oppidani leuitate populari Triſtanum Acunium ſatis incaute ſacrorum cauſa ab arce ad templum deſcendentem intercepiſſent: & Gallis euocatis ſeſe defenſuri viderentur. Exterruit enim eos Nauarrus: & depulſo Gallorum præſidio leuitatis atque perfidiæ pœnas dare coëgit. Supra Caſinum, templum eſt, in edito monte diuo Benedicto conſecratum, degentibus ibi multis ſanctioris vitæ ſacerdotibus. Id tanquam tutiſsimam arcem Galli tenebant, qui paulò ante ſe præſidio exceſſuros datis obſidibus pepigerant, niſi intra certos dies auxilia ſuperueniſſent. Aduenerat præfixa dies, ſed Galli ex fama aduentantis noui exercitus ſpe ſubnixi, deditionem extrahebant. Id minime ferendum ratus Conſaluus, copias admonuit, ſpe prædæ milites accendens, tantaque fuit eorum vis atque celeritas in conſcendenda rupe, proferendiſque tormentis, vt quum poſt initum acre certamen duo fortiſsimi Centuriones Ochea & Iordanes Artiaca alter per appēſum funem in muri coronam euaſiſſet, alter per anguſtum perfracti muri hiatū audacter ingrederetur, conſequentibus manipulariis, trucidatoque Gallorum præſidio, tota ea Cœnobii arce potirentur. Verùm ea fuit in quærenda præda militum auiditas, vt nec à Sacrario refractis armariis abſtinerent, quin ſacrata vaſa, veſteſque altaribus dicatas diriperent: ac niſi Garcias Liſonius qui pietate inſigni ad Rubos captiuarum fœminarum pudorem conſeruarat, intētato gladio prædanti

tes coercuiſſet, venerabiles etiam ſanctorum patrum reliquiæ, loculis ſcilicet argenteis conditæ, profecto auaritiæ militum ceſsiſſent, Eodem quoque tempore Gonzaga ad Rochaſiccam, quod eſt oppidum Dauālorum, Pontificiis finibus propinquum caſtra fecit, miſſo præcone qui præſidio cædem denunciaret, ni ſe dederet priuſquam admota tormenta murum ferirent. Præerat præſidio Villalba ingenio ferox. Is præconem liberius loquentem arripuit, & laqueo è mœnibus ſuſpenſum hoſtibus oſtendit, qua ſæuitia offenſi Galli tormenta protulerunt, Verùm bis tentato certamine acerrime ſeſe tuentibus Hiſpanis, noctu caſtra mouerunt, quòd aduentare hoſtes nunciarentur: rectoque itinere Aquinum profecti ſunt. Conſaluus enim Proſperum Columnam & Didacum Mendocium, & cum peditatus parte Nauarrum Rochæſiccæ opem ferre iuſſerat, ſcripſeratque Villalbæ, vt his educto præſidio iungeretur. Ipſe verò cum Germanis totoque reliquo exercitu eadem via iter intenderat, vt cum hoſte confligeret. Verùm nocturno diſceſſu hoſtium facile accidit, vt eo die minime pugnaretur. Subinde quoque per aliquot dies vtrinque ceſſatum eſt, propter continuos imbres Gallis maxime aduerſos, qui nunquam ſe durius hyemaſſe fatebantur: quòd ægrè ad expediēdos commeatus ſubuectiones fierent, quòd lutulenta itinera educendo equitatu, quo plurimum valebant, peruehendiſque tormentis, periniqua eſſent. Quibus rerum difficultatibus impeditos Conſaluus aggrediēdos ratus, Fabritium Columnam, & cum eo Vrſinos duces qui dudum in caſtra peruenerant, ad Aquinum miſit vt qui nam hoſtium motus eſſent certius explorarent. Incidit Fabritius caſtra mouentibus contraxitque acre certamen cum poſtremo Gallorum agmine, vbi erat Alegria. Quo vehementer incumbente res eo deducta eſt, vt Fabritius impar hoſti ſe ſe recipere cogeretur, & Cōſaluus de motu hoſtium certior factus acies promoueret; vt creſcente prælio, ſi quid Galli audendum putarent, adductis omnibus copiis intereſſet. Sed nox admodum propinqua vtrunque ducem ex propinquo oſtentantem vires, facile diremit. Galli ad Fregellanum pontem conceſſerunt & Conſaluus ad Aquinum vnde hoſtis exierat, poſuit caſtra, pluresque ibi Gallos & Heluetios ex morbo fame & frigore tabeſcentes in templo hoſpitali repertos inſigni pietate conſeruauit, ſecus ac Preiannes Gallus effecerat, quum paulò ante nauigium quo Hiſpani aliquot, ex numero ſauciorum & ægrorū è Formiano Neapolim aduehebantur, ſupra Cumas pyratica feritate demerſiſſet. Nec multo poſt Conſaluus ab Aquino inopi deſertoque oppido Caſinum eſt reuerſus. Galli interim circa Fregellas ſeptem integros dies explicandis conſiliis conſumpſerunt: nihil enim primis eorum conatibus Fortuna reſponderat: vtpote qui ſecus ac ab initio crediderāt, à primo hoſtili oppido contumelioſe reiecti per Caſinatis ſaltus fauces in Calenum agrū & Leborios campos peruadere nequiuiſſent: Vetantib. ſcilicet fœdis tēpeſtatib. ac obſtante hoſtiū duce, qui æquiſsimo in loco pugnaturus in acie

u conſtite

conſtiterat. Nec deerant ex Gallis proceribus qui infirma ſpe de belli euentu iudicantes ad non inane omen aduerſi ſucceſſus verterent, quod in ipſo vix dum cœpti belli limine Alexander Pontifex non obſcure ſocius futurus repente concidiſſet. Tramulium verò in cuius ſpectata virtute authoritateque Galli milites ſummam ſpem reponerent, grauis admodum atque difficilis premeret morbus: ac Vrſini Principes qui fortem fidelemque operam obtulerant, pœnitendo Trantii errore, tanquam ſpreti ad hoſtes conceſsiſſent. Cæterùm Mantuanus, Salaſſo, Alegria, Baſſeio, cæteriſque Ducibus in conſilium adhibitis, nihil ad rem gerendam commodius ac opportunius eſſe diſſeruit, quàm ad Minturnas deflectere, Lyrique amne ponte conſtrato, per campos qui ad Sinueſſanas aquas pertinent penetrare, ad oppidū Montis Draconis, quod antiquitus Petrinum fuit: atque inde per Stellates campos, qui hodie Mazzonii dicuntur, Capuam proficiſci, aut ſi aptius forte iter ex motu hoſtium oſtenderetur, ſuperato amne, ac eo ad læuam relicto, per Caſcanum oppidum, Maſsici montis anguſtiis ſuperatis, rectà per Phalernum & Calenum agrum ad amnem Vulturnum deſcendere. At Conſaluus ex profectione hoſtium, id quod illi decreuerant, vti peracutus bellicarum rerum coniectator, facile diuinans, cum leui armatura Petrum Paceum ſecundum Lyrim miſit, qui diſcurrendo obſeruandoque aduerſam hoſti ripam tueretur, ipſeque demum ſubſecutus, idoneo in loco caſtra fecit, & ſua in ripa vbi vada ſtatuendo ponti idonea hoſtibus videri poterant, oblongam munitionem perduxit, ad quam cohortes excubarent, molienteſque pontem Gallos miſsilibus infeſtarent. Hæc ab vtraque fluminis ripa intentè ſpeculantibus ac vtrinque ſclopettis & baliſtis rem gerentibus Gallis & Hiſpanis, Fabius Vrſinus à Vaſcone, adacta inter oculos per apertam galeam craſsiore ſagitta, magno cum dolore gentilium ſuorum eſt interfectus. Interim Fabritius Columna Euandriam arcem Lyri imminentem adortus, vſque adeò grauem ſubito aduentu præſidiariis terrorem intulit, vt Federicus Monfortius filium obſidem daret, paciſcereturque ſe dediturum arcem, niſi Galli intra quintum diem adducto exercitu opem tuliſſent. Sed Mantuanus in parando ponte vehementer occupatus, leuem eius arcis iacturam putauit, atque ita Monfortius portas aperire coactus eſt. Eo quoq, tempore Galli admotis tormentis Turrem ad mare Lyris faucibus impoſitam in poteſtatem redegerūt, ea conditione vt pauci pedites Hiſpani, ſaluis rebus & vita incolumi præſidio decederent. Ea deditio vti infamis vſque adeò indecora Hiſpanico nomini in caſtris viſa eſt, vt qui metu mortis vitam ſeruarant, concurſu iratorum militum veluti publico iudicio damnati trucidatique miſerabilem atque teterrimam mortem ſubirent. Nihil vtique vel ſupra æquum atrox id facinus vindicāte Conſaluo, vt cæteri ſcilicet qui in præſidiis forent, eo maxime crudeli exemplo ducerentur, ideoq. ſalutem & decus in vna tantum animi fortitudine poſitam exiſtimarēt. Erat enim Cōſaluus,

eo ſtabili decreto à natura ad decus conformatus, vt quum dignitatem tueretur ſeuerus, & planè ſæuus exiſtimari minime recuſaret. Iam aliquot dies tranſierant, quum inter bina caſtra profluente Lyri Mantuani iuſſu conuectis ad ripam idoneis lintribus hiſque per tranſuerſas trabes nota ratione connexis, fluuius ponte iungi cœptus eſt, Hiſpanis qui ad munitionem erant fruſtra prohibentibus, tantaque diligentia & celeritate perficiendo operi Mantuanus cum cæteris ducibus incubuit, vt quum pons egregie latus & ſtabilis eſſet conſtitutus, Galli extemplo pro ducta acie equites ſimul & pedites conferti, facto impetu pertranſirent, trucidatiſque primis Hiſpanorum in ſtatione pugnantibus, cæteri tormentorum metu funderentur. Iam ſupra mille, in vlteriorem ripam audacter proſpereque tranſierant, quum exorto fremitu militum ad arma conclamantium recipientiumque ſe ad proxima caſtra, Conſaluo tranſire hoſtes, potitoſque iam ripa, atque inde pulſa ſtatione aduentare nunciatur. Is vti erat omni periculo impauidus & alacer, pugnæ ſignum tuba dari iubet, cæteri duces ſeſe expediunt, Nauarrus & Andrada cohortes promouent, vexilla explicantur, proditque ipſe Iberico conſcenſo equo, expeditis tectus armis, Fabritiumque ante alios nihil cunctandum eſſe proclamantem, & pugnæ auidum hortatur, vt tranſeuntes hoſtes inuadat. Ille celeriter iuſſa facit & procurrit, & quanquam tormenta hoſtium à ſuperiore inferioreque ripa ad pontem inceſſanter emiſſa prouolantibus pilis, multos proſternerent, audacter tamen inuehitur. Porro Galli quòd tumultuaria feſtinatione tranſierant nondum in ordines conglobati incumbentium impetum ægrè ſuſtinent, Fabritiana verò ala, vti permiſta Gallis minore tormētorum periculo rem gerit, cæduntur que Galli, & plerique eorum in profluentem deturbantur, tanto concepto metu, vt quum in fugam per pontem verſi ſocios in auxilium adcurrentes, retro auerterent, multi è margine pontis decidentes prætalto amne mergerentur. In ea perturbatione Galli duces qui inſtructi ad tranſeundum primis ſuccedebāt, profligatis opem ferre nequiuerunt, quòd productis ab hoſte tormentis pari diligentia peterentur, & iam Fabritio alii atque alii duces cum turmis & cohortibus acceſsiſſent. Fabritius tanto facinore edito, quo dimidia pars Gallorum ex his qui tranſiſſent aut trucidata aut merſa amne perierat, præcellentis inuſitatæque virtutis laudem confeſsione omnium tulit: laudatus quoque eſt publico præconio Ferdinandus Hileſca ſignifer Hiſpanus, qui rapiente ei dextram tormenti pila, imperterritus, vexillum læua manu ſuſtulit, & in hoſtem ire perrexit. Hunc poſtea Conſaluus eiuſque liberos virtutis cauſa ex Regio vectigali annuis aureis quingentis donauit. Accepi ego ab Vgone Moncata qui huic multiſque aliis terra marique prælíis interfuit, in nullum vnquam ſe terribilius conſertæ pugnæ diſcrimen incidiſſe, quòd equis paſsim viriſque diſcerptis aduerſus tormenta ad non dubiam mortem procurrere minime dubitarent, & Fabritium parce de

ſua

ſua laude mecum loqui ſolitum, intrepidi & vere ingentis animi ducem tam neceſſaria quàm felici audacia repræſentaſſe fateretur. Galli conſilio depulſi, & tanto in oculis affecti detrimento, nihilo ſecius vt generoſos vetereſque duces decuit, hiſdem in caſtris conſtiterunt; ea mente vt alterum quoq. pontem ſubuectis à mari onerariarum nauium ſcaphis inſtituendum curarent. Scilicet vt vno ſimul tempore impermiſti ordinatique pedites & equites ſeparatim ſuo proprio ac expedito ponte in vlteriorem ripam deferrentur, lunatamque munitionem lato ambitu ad pontium caput contra hoſtes perducerent, in qua validi roboris agmina, expectato ſubſequentium tranſitu, ſeſe tuto colligere confirmareque ad erumpendum defendentibus tormẽtis poſſent, quorum apud eos tanta erat copia, vt ſuperioris, inferioriſque ripæ margines, ipſaque vlterior inſtituta munitio facile munirentur. Dum hæc Diis inuitis pararent, Mantuanus Gallis odio & mox contemptui eſſe cœpit, quòd ſingula à malis initiis cœpta, ſecus ac putarant, tractatu dura euentuque aſpera prouenifſent, erratorumque omnium culpam in Ducis vel enixe fortis & ſtrenui cunctationem referrent. Plerumque enim bello accidit, vt quum tentatæ res proſpero ſucceſſu caruerint, vel felicium antea ducum exiſtimationem facile comminuant, adeo vt Galli natura pugnæ auidi, omniſque moræ & longi laboris intolerantes, vel iniqua conditione prælium exoptarent, cuius vel aduerſo exitu, bello pariter & tot incommodis, aliquis omnino finis afferretur. Propterea nonnulli ſparſis per contubernia ſermonibus, Tramulium ex graui morbo nondum receptis viribus, Romæ decumbentem, cogitatione atque oculis requirebant, cuius felici ductu, ſi affuiſſet iam partam victoriam, & confecto bello receptam Neapolim crederent, illum enim prompto nobilique iudicio diſcuſſurum fuiſſe nebulas intempeſtiuæ cunctationis, rectamque & expeditam viam, vti antea inſigni cum gloria ſemper feciſſet, victoriis aperturum. Erat inter duces qui cum Tramulio è Gallia venerant, Sandricurtus, bello quidem egregie fortis, ſed quoniam eſſet ſpurius, ab inſolenti ſermone, ingenioque valde turbulentus. Is in corona militum immodice loquens; Iure optimo (inquit) viri Galli multamur à Fortuna poſtquam eò denentum eſt, vt bugroni Italo parendum exiſtimemus, quaſi non multi ſint ex noſtra gente, noſtroque ordine potiores, qui bellica virtute præditi, his difficultatibus nos explicent & continuo vbicunque ſint hoſtes, ad certam omnino victoriam vincendos quærant. Ea verba vtpote quæ plures audiſſent, extemplo ad Mantuanum delata in eius pectus altiſsime deſcenderunt, quanquam obiecti probri contumeliam, omnino inanem duceret. Erat enim mos apud milites (quòd minime prætermittendum videtur) vt ioco ſerioque ſeſe mutuis contumeliis ex propria vulgarique gentium nota, prouocarent & inceſſerent, quum eſſent acies in cõſpectu & leuibus præliis certaretur. Nam Gallos Hiſpani Borraccios id eſt ebrios, & ex temulentia vinum meientes vocabant: Galli

autem Hiſpanos à furaci manu latrones laqueo ſuſpenſos appellabant: ſicuti Heluetios Germani ad exprimendam gentis ignobilitatem Couamelos, hoc eſt vaccas in ſtabulis mulgentes vocare erant ſoliti: Germanos verò Heluetii Smocharos: quæ vox Germanice ſpurcos nebulones indicat, Itali verò ab aliis Bugrones, hoc eſt puerarii vocarentur. Cæterùm Mantuanus qui vim Imperii cuius læſa & planè conuulſa erat maieſtas in Gallos minime exercendam rebatur, eò animum iniuriæ indignitate percitum flexit, vt ſeſe imperio protinus abdicaret, vel ob id præcipue quòd ab initio in Apuliam eundum eſſe grauiſsimis rationibus fruſtra cenſuiſſet: quòd pauci eius imperiis obedirent: quòd plerique cohortium præfecti falſum militum numerum referre, ipſique demum rei frumentariæ curatores, auertere pecuniam crederentur. Itaque ne imminenti calamitati cum iactura dignitatis intereſſet, excedere infelicibus caſtris & domum redire conſtituit, præſcriptis vtique tabulis, ac his multorum fideli teſtimonio confirmatis, quæ conſiliorum actionumque omnium rationes continerent, & Ludouico Regi mitterentur, atque ita imperio ad Salaſſum ætatis honore vſuque militiæ potiorem delato, Mantuam eſt reuerſus.

FINIS SECVNDI LIBRI

DE VITA ET REBVS GESTIS CONSALVI FERDINANDI CORDVBAE COGNOMENTO MAGNI

LIBER TERTIVS.

ABEVNTE Gonzaga, quum cæteri Gallorum duces neque ægri animis, neque corporibus feſsi de geminando ponte & proferenda munitione diligenter agitarent, eaque omnia per brumales dies omnium breuiſsimos tardius & difficilius molirentur, tota hyems oborto graui auſtro in prædenſas iugeſque pluuias ſeſe exoluit; tanta quidem iniquitate infeſti cæli vt quum inter bina caſtra intumeſcens Lyris ab vtraque ripa campos inundaret, nec vim decidentis aquæ linthea tentoria ſuſtinerent; viri iumentaque cœnoſo in ſolo extrema incommoda paterētur. Sed iniquiore in id commune malum Hiſpanorum conditione, quòd tota ea planities quæ ad Sinueſſana balnea porrigitur, hyemalibus aquis obſeſſa fœdaque, in perpetuam paludem abitura crederetur. Quibus rebus adductus Conſaluus ſuorum omnium hortatu cſtra ſubducere ad Montes & Sueſſæ hyemare conſtituit: quanquam id ægrè eſſet impetratum, quòd ad montis Draconis arcem nauigia ad conficiendum pontem occulte conſtrui iuſſerat, vt pari auſu & ſuperiore quidem loco traiiceret, aut traiecturi ad terrendos diſtinendoſque hoſtes ſpeciem præberet. Per eos quoque dies aut perfringere hoſtium pontem, aut iniecta flamma incendere fuerat conatus: irrito, vti caſus tulit, vtroque incepto, quum ex ſuperioribus locis deiecta materia, quæ violenti fluminis impetu raptata ponti incideret, partim hæſiſſet ripis, partim ab hoſte intercepta longuriis, ad pontem minime perueniſſet. Nauigium porro onuſtum arida materia, variis ſulphurei pulueris, & reſinæ piciſque fomentis intermiſtis, ad corripiendam flammam, quum dimitteretur, ignis aliquanto celerius quàm ex menſura temporis putaſſent excitatus, ita abſumpſit, vt priuſquam ad pontem accederet ad carinam vſque cremaretur. Eo quoque Conſaluus maiore ſecuritate, & quod plurimū intererat, incolumi dignitate caſtra mouit, quòd hoſtes paribus incommodis conflictatos, neque tranſire amnem, neque ſi tranſiſſent humentibus campis progredi aut omnino conſiſtere poſſe intelligebat. Suberant etiam Natalitiæ feriæ, quæ militem varia perpeſſum incommoda, ex tabernaculis ad tecta proxima reuocarent. Volebat enim, vti pium deceret, nequaquam in campeſtri tētorio, ſed in ſacrato templo religioſius & apparatius Dei Chriſti natalem diem celebrare, quod & facturos quoque hoſtes rebatur, qui ſolennia ſacra facere & per

eos feſtos hilarius tanquam Saturnales, ideoque geniales dies, ex induciis quodam ſacro iure conceptis, conquieſcere à bellicis operibus, remittereque animos,& corpora curare conſueuiſſent. Verùm Conſaluus biduo tantum ſacris ſolennibus conceſſo, ad eaſdem conficiendi belli cogitationes redierat: agitabatque interdiu noctuque in vnam intentus curam, quibus modis tranſgredi amnem, hoſteſque propter continuos imbres ad tecta relictis caſtris confugientes, opprimere poſſet. Galli enim mouente caſtra Conſaluo, illum pluuias fracto animo ferre nequiuiſſe, relictaque amnis ripa retro ſeſe vt pugnam deuitaret à conſpectu ipſorum imminentium ponti auertiſſe dictitabant, quum ipſi vel iniquo in loco egregie tuentes pontem, paratique ſemper ad pugnam perſeuerantia militari ſuperiores euaſiſſent. Verùm ea verborum iactantia vſq. adeo ipſa hybernæ tempeſtatis aſperitate frangebatur, vt quum ex conſcientia in præduram coniecti hyemem miſerè algentes cum præſentia, tum ea quæ imminebant incommoda, nequaquam læta cogitatione proſpiceret, tot pluuias tanquam exitio futuras, fato dari exiſtimarent, plerique enim veteres milites & cuncti ferè duces memoria repetebant, quale cælum ſumma fidelique ſerenitate Carolum regem paucis ante annis excepiſſet, florentibus paſsim & vernantibus campis per totam Italiæ longitudinẽ eadem Regna repetentem, à quibus demum ipſi rerum omnium commutata Fortuna, & Diis procul dubiò iratis arceretur. Placuit Salaſſo & cæteris, vt manentibus caſtris magna pars equitatus, ne equi nobiles iam planè horrida macie deformes conceptis morbis interirent, in oppida proxima & vicos Minturnenſis Fundaniq. agri duceretur. Heluetii porrò & reliqui pedites, ſub traiecto partiti inter ſe ſtationes, caſtra frequentarent. Sed iam multi ad producendam vitam pecunia egentes & ſecundum perpetuos imbres conſumpta veſte qua frigus arceretur, confecti tetra illuuie, in male ſartis tuguriis expirabant: quum præfecti annonæ & quæſtores, nec commeatus ea fide & diligentia, nec pecuniam in ſtipendium (vti opus erat) expedirent, vel abunde etiam ſuppetente publica pecunia, quæ ſumma prudentia Ludouici Regis curata tranſmiſſaque in omnes belli caſus in claſſe ſeruabatur. Corcutus enim Quæſtor, & Bailiuus Cadomius, quorum erat in eo negocio ſingularis authoritas, quod ſtipendiorum rationes interuertere, ac annonam maligne flagellare accuſarentur, auaritia infames euaſerant, nec ferebat miles, vt priuato eorum ſcelere publica ſalus turpiſsime proderetur. Hæc omnia explorante Liuiano, ſuadenteque, Conſaluus conſtruendi noui pontis conſilium cepit, non dubiam ex diſperſo torpenteque hoſte victoriã ominatus, poſtquam Liuianus peritus belli, ardentique ingenio fortia aggredi ſolitus, ſe ante alios tranſiturum polliceretur. Itaque Liuianus quæ animo agitaret parare atque exequi iuſſus, ſupra Gallicum põtem in ſpatio quinquaginta ſtadiorum conuectis noctu conſertiſq. nauiculis, quibus vinaria vaſa, interpoſuerat, pontem conſtituit; traductiſque copiis, alam equitum Normano

manorumque cohortes ad Sugium oppidum hybernantes improuiſus adoritur. Liuiano ſuccedit Nauarrus: hunc Proſper, atque Mendocius cum graui armatura ſubſequuntur, ipſeque demum Conſaluus reliquum equitatum & Germanorum legionem adducit, Andrada qui terga tuere tur ſubſequi iuſſo, equites Galli Normaniq. pedites inopinato hoſtium ſuperuentu cæſi fugatiq. diſpalantur, ad Gallica caſtra defertur clamor, duces arma expediunt, & diſperſas vndique ſuorum turmas accerſunt: nulla tamen certa manus cogitur, quæ aduentantes ſuſtineat. In ea rerum iniquitate Salaſſus, tormenta maiora, quòd his conuehendis iumenta deeſſent, lintribus impoſuit, ſummum enim admitti ſcelus Galli exiſtimant ſi tormenta deſerantur, & præcipiti curſu fugientibus omnibus, ad Caietam iter intendit. Nec multo poſt leuis armaturæ equites, & ſecundum eos Nauarrinæ cohortes in deſerta caſtra perruperunt. Ibi quum nemo ferè armatus occurreret, multi capti, direptiſque tentoriis, aliqui ſemiani mes & rigentes gelu immani Cantabrorum ſæuitia, trucidati ſunt. Nulla vnquam ab hominum memoria fœdior & miſerabilior fugæ facies fuit, permiſti enim pedites & equites, ſeſe curſu atque impetu proculcantes, quum nec ſigna nec imperia cuiuſquam agnoſcerent, nec in perſequentem hoſtem ora conuerterent, per Appiam viam ad Scauros atque inde Formias ferebantur. Nec prius ſiſti fuga potuit, quàm non amplius centum viri fortes cohortante Bernardo Adurnio Ligure ſummæ virtutis equitum præfecto conglobata turma in ipſo Formianæ aquæ lapideò ponte conſtiterunt, propulſantes inde hoſtem acerrime: & ſociis addentes animos, qui vndique in id oppidum ex proximis vicis confluebant. Itaque creſcentibus vtrinque auxiliis commiſſa eſt tumultuaria pugna initio aduerſa Hiſpanis, quod in ea Bernardinus Torteſilla Conſalui cubiculo præpoſitus, atque ideo fide & gratia inſignis, cecidiſſet, proſtrato vulneratoque etiam Conſaluo Daualo leuis armaturæ equitum præfecto. Sed quum retro renunciaretur Gallos duces Molæ conſtitiſſe: retentataque ſuorum fugam, ſeſe oppido ponteque tueri: propugnareq. inde ſtatuiſſe: proclamante Conſaluo, vt quiſque eò contra hoſtem feſtinaret, tanta vis peditum & equitum ad pontem incubuit, vt Adurnius qui fortiſsime aliquandiu pontem defenderat, extemplo deiectus ſit, & à Germanis interfectus. quo cadente nemo fuit qui nō terga daret, & Caietam verſus curſum intenderet. Hos Petrus Pacæus & Nauarrus perſecuti per montes Formianos viæ breuioris vſi compendio vt iter præciderent, ce lerrime peruenerunt ad biuium, eius viæ ſtratæ, quæ ab Appia Caietam ducit, ſic vt multi ex Gallis interciperentur, & quædam turmæ equitum ab oppido, cui iter in Appia via nomen eſt, & è Fundanis pagis deſcen dentes tanquam vrbe excluſæ, hæſitanteſque præ metu ſeſe ſponte dederent. Ea nocte Conſaluus Formiis caſtra fecit, deditque operam, vt ſub lucem & ſuburbanis tectis Nauarrini & Orlandio item monte potirentur. Is Caietæ imminet, marmoreo Munacii Planci ſepulchro inſignis.

Eum Nauarrus ſecus ac putarat incuſtoditum ab hoſte, penituſq. deſertum facile cepit. In eiuſque cacumine minora aliquot tormenta militum manibus proue&ta conſtituit. Tum verò Salaſſus tanta obrutus calamitate conuertens ſe ad Duces, Deus inquit maximus, Diuique omnes, tum præclare viros fortes adiuuant, quum ii vel ſerò ſapiunt. In aduerſis ſiquidem neque animos deſpondent, neque ſuprema ſæuientis Fortunæ vulnera pertinacius expe&anda exiſtimant. Mihi propterea in animo ſitum eſt nihil vltra audendo ſperandoque, vltimam belli ſortem experiri nolle. Sed ex tanta clade ſeruare quamplurimos, quod ex maturata pa&ione nobis obuenturum ſperauerim. Extremæ nanque dementiæ fuerit, toties damnata fatis arma reſumpſiſſe, vt demum neceſsitate quæ fra&is opibus nobis imminet, miſere ſuba&i, ab irato vi&ore tanquam hoſtiæ ma&emur, ſcilicet vt iuſtæ inferiæ perſoluantur Cardonio & Manrico, cæteriſq. eorum Ducibus, qui nuper à nobis tormentis interfe&i, ante hæc mœnia ceciderunt. Nos hercle ſtrenue ſi non feliciter pugnando noſtrã operam Regi probare ſæpius conati ſumus. Sed ſicuti in proferendis malis Fortuna peruicax, cun&a conſilia funditus euertit, ita hoc reliquum quod eſt in noſtra poteſtate eripere non poteſt, quin liberrime de ſalute noſtra ſtatuamus. Placet itaque ſi vobis vtile videatur vi&oris hoſtis animum experiri, qui ſi moderata vi&oria contentus eſſe velit, vt hinc terra marique in Galliam proficiſcamur, Caieta dedita facile concedet. Salaſſo peroranti nemo adeò ferox & pertinax fuit, vt tanquam omnium parenti agendas gratias non putaret, quòd ſaluberrimo omnium indu&o conſilio id vnum reſpiceret, vt ſalute incolumi finis cladibus imponeretur, nam eos quoque noui infortunii nuncius magnopere terruerat, quòd nauigia tormentis onuſta, abſorbente procelloſo mari, in ipſis Oſtii faucibus cum tota militum & nautarum multitudine periiſſent. In his fuit Petrus Medices, Magni Laurentii filius, decennio antea Florentiæ domi natu pulſus, ea quidem ignobili morte indignus, niſi Petrum Leonium ſummæ do&rinæ & claritatis Medicum qui infelici euentu Laurentium patrem fatis ſe erepturum promiſerat, in Caregianæ villæ puteum deieciſſet. Emiſſus itaque eſt Alegrianæ alæ præfe&us, cui San&a Columba nomen erat. Is Conſaluum inter duo templa quæ ſunt in ſuburbanis ædificiis caſtra habentem adiit, paratoſque eſſe Gallos Duces Caietam tradere profeſſus, facile impetrauit, vt cum grauiſsimis Ducibus, de condicione coram ageretur, ſequentique die in caſtra venerunt, Alegria pro Gallis, pro Heluetiis Antonius Baſſeius, & pro Italis Theodorus Triuultius. Ii non multis diſputationibus re extra&a, tranſegerunt, vt Galli tradita Caieta, quæ publicæ munitionis eſſent, tormenta, & commeatus in arce relinquerent, ipſi terra marique, vti luberet in Galliam proficiſcerentur, ea conditione, vt equites ſuis ve&i equis abirent, pedites verò, nihil armorum præter gladios & exarmatas haſtas ferrent, & captiui vtrinque dimitterentur. Sed à Conſaluo impetrari non potuit, vt Neapolitani

Proceres

Proceres qui bello capti in cuſtodia erant cōfectæ pacis beneficium ſentirent. Obegnino enim Palicia & Formante Tornonioque & reliquis bona fide liberatis, Andreas Matthæus Aquauiua, indignus ea calamitate, & Honoratus, ac Alfonſus Sāſeuerini teterrimo in carcere qui appellatur Foſſamiliaria ad imam turrem nouæ arcis ſeruati ſunt. Gallorum autem pars multo maxima claſſem conſcendit, reliqui pedibus Romam profecti vſque adeo duræ hyemis ſæuitiam & cunctas Fortunæ acerbitates ſenſerunt, vt hoſpitales ſacræ domus quæ in Vrbe miſeris gentium omnium patent, ægrorum & inopum multitudine complerētur. multiq. ignobiles circa ſtabula ſenatorū frigore rigentes interirent: Quanquam Iulius Pontifex inſigni cura pietateque oblatos & conquiſitos, conueſtiri alique, & demum nauigiis imponi iuberet. Duces quoque parem ferè ab infenſa Fortuna contumeliam tulerunt. Salaſſus enim inter nauigandum concepta ex dolore rei male geſtæ tabifica febre Genuæ deceſsit, magnifiçeque funeratus eſt. Sandricurtus autem ſuperbi animi pœnam veritus, adeo vitam contempſit, vt quum circa alpes ex morbo decubuiſſet, vltro in fata feſtinaſſe diceretur. Corcutus verò Bailiuuſque Cadomius maiore inuidia deflagrantes, ita gradu pulſi ignominiaque notati ſunt, vt à capitali ſupplicio non procul abfuerint. Baſſeius autem, quum ei alæ equitum præfecturam Rex ademiſſet, quanquam ea Gruerio fratri traderetur, adeo grauiter id tulit, vt exundante atra bile ad inſaniam verteretur: fruſtraque depoſcens vt ſibi dicturo cauſam Regiæ aures paterent, nec aditum impetrans, inter delyria deficeret. Cæterùm Conſaluus & ſummæ prudentiæ & moderationis eximiæ laudem ex ea pactione conſecutus eſt, vtpote qui vel in multa ſpe opulentioris victoriæ militum ſuorum ſanguine abuti noluerit, ratus omnino parcendum eſſe deditis, qui virtutis & clementiæ ſuæ teſtes Conſalui nomen in Prouinciis celebrarent, tantam verò, vt inuiolati benigneque habiti dimitterentur, curam diligentiamque adhibuit, vt quum Heluetio prætereunti Hiſpanus miles torquem rapaci manu detrahere conaretur, re cognita Hiſpanum vel in mare fugientem perſecutus adacto equo ſuaque manu grauiſsime vulneraret. Conſaluus Caieta potitus Ludouico Erreræ propinquo ſuo, arcis vrbiſque cuſtodiam ita attribuit, vt in eius locum Tarenti Petrus Nicoſſa ſuccederet: Liuianum verò Petrumque Pacæum in Apuliam miſit, vt Arſio bellum inferrent. Is valido firmatas præſidio Venuſiam, Atellam, & Altamuram tuebatur. Didicum Arellianum, Melfiæ obſederat, expugnatiſque aliquot oppidis expectabat earum rerum euentum, quæ à Mantuano Salaſſoque ad Caſinum & ad Lyrim traducto bello gerebantur: vt copiis adauctis, excitiſque ad rebellandum Andegauenſibus, bellum priore grauius in Apulia renouaret. Sed virtute Liuiani intra paucos menſes Arſius multis affectus detrimentis quanquam Caietanæ pactionis conditiones abnueret, eo deductus eſt, vt deſperatis auxiliis vrbes tradere, Regnoque excedere cogeretur. Pari quoq. vſus diligentia Pacæus,

quicquid Gallorum aut Andegauenſium nomini fauentium ſupererat, ex Salentino agro expulit. Indicus quoque Daualus, qui cum Conſtantia ſorore (vt diximus) ab Iſcla claſſem Gallorum repulerat, Salernitana arce admotis tormentis eſt potitus. Sed non diu ea re bene geſta lætari potuit quum intra paucos dies peſtilenti correptus febre, in ipſo iuuentæ flore deceſſerit, relicto infante filio Alfonſo Vaſtio, quo nemo Ducum ætatis ſuæ aut formæ dignitate, aut magnitudine liberalis animi, aut deniq. bellica virtute ſuperior euaſit. At Conſaluus vbi ex Caieta ad paratum meritumque triumphum Neapolim eſt reuerſus, longo vti credi par eſt militiæ labore in grauiſsimum incidit morbum, vſque adeo à vehementi impetu periculoſum, vt niſi ſupplicationes per omnia delubra à ſanctiſsimis ſacerdotibus, ſacratiſque virginibus, rite ſuſceptis votis factæ, maturam opem attuliſſent, humanæ facultatis remedia ad ſaluté omnino ſera crederentur. Vbi verò receptis viribus incolumis ex Capuana arce vbi decubuerat prodiit, vt in nouam arcem tanquam ſalubriorem digrederetur, vix ſalutantium & gratulantium turbæ per ſeptem dies diſpenſata humanitate ſatisfecit. Venerabantur enim eum omnis Nobilitas & populus vniuerſus, quum quiſque pro ingenio ſicuti ſtudium ferebat, aut excelſæ ſtaturæ & probi oris decus, aut imperatoriam grauitatem vrbana conditam comitate laudarent, alii porro iuſtitiam admirabili ſeueritatis & clementiæ temperamento præcellentem ſuſpicerent: omnes verò liberalitatem non modo potentiæ, ſed ſuperbiæ Regiæ æquandam mirarentur. Ducibus enim vrbes & oppida dono dederat, equitum verò præfectis & centurionibus, domos, villas, fundos, arciumque præfecturas diuiſerat, & quum militi commune donatiuum dediſſet, ſingulos item qui ſpectatæ virtutis nomine inſignes euaſiſſent, annuis præmiis fuerat proſecutus, tanta quidé in recenſendis meritis memoria, tantoque in diſpenſandis muneribus iudicio, vt æſtimatione rectiſsima, neminem vel gregarium militem præteriiſſe, neminemque niſi larga manu donaſſe vel inuidi teſtarentur. Didaco ante alios Mendocio Miletum, Liuiano Sancti Marci vrbem in Brutiis, & Nauarro Oliuetum in Præcutinis, Ioanni Cardonio Vgonis defuncti germano fratri Auellinum in Samnio, præterea Andradæ, Caruaiali, Alberado, Emanuelique ac Antonio Leuæ & Andreæ Capuæ Termulano inſignia oppida tribuerat, quum duo Columnii Proſper atque Fabritius receptis his oppidis, quæ Gallico bello amiſerant, ampliſsima præmia retuliſſent. In eo enim homine exquiſitis virtutibus exaggerato, ita iudicium ratioque vigebant, vt mirum eſſet: quum ei vel mediocres Latinæ literæ deeſſent, quòd ea tempeſtate in Hiſpaniá proceribus ad arma natis, damnarentur. Earum tamen laude celebres vſque adeo admirabatur, vt ab his non inepte perennem gloriam affectaret, proſequereturque peramplis muneribus Poëtas, qui ipſius res geſtas Heroico carmine celebrandas ſuſcepiſſent. In his fuere Cantalitius & Carmelita Mantuanus ſacrati viri, qui quũ alacri animo ſed ſubagreſti

Muſa

Muſa aliquot poëmata delicatis ingeniis inſulſa, publicarent, Petrũ Grauinam Neapoli ſummæ dignitatis vatẽ perpulerunt, vt nobiliora, ideoq. digno tanto Heroe carmina factitaret. Pontanus enim paulò ante, ipſo Caietam oppugnante, valde ſenex è vita deceſſerat, quum Actius Syncerus eiectum Regno Federicum Regem in Galliam ſecutus, ob idque dolore Aragoniæ domus funditus euerſæ, & odio in externos factus amarior, aliquanto condendæ Satyræ quàm pangendis Heroicis aptior haberetur. Excelſo nanque ingenio quantum decoris ad non interiturã laudem ſcriptores benigne cõciliati afferre poſſent, facile intelligebat, Quũ alioqui ex ipſa liberalitate, qua vna vel maxime vitiorum labes obſcurantur, gloriam peteret. Eam vero ob id certius atque liquidius aſſequebatur, quòd in vita eius nihil abſurdum aut impium quod Imperatoriæ virtutis aciem hebetaret, ab auſtero vel maligno cenſore notari poſſet; nullam enim vnquam Neapoli matronarum pudicitiæ ex vero maculam inſperſit, Quanquam ſumma comitate apud clariſsimas fœminas ſæpiſſimè iocaretur. Stultum enim eſſe dicebat viro Principi ex parua fugacique voluptate ſempiternum & prægraue odium parare, quum nec plane caſto Principatus ipſe ſine iniuria cuiuſquam varia in eam voluptatem inſtrumenta ſuppeditaret. Non procul enim ab immani perfidia ſcelus eſſe iudicabat amicorum vt plerunque fit, vxores attrectare; ne ſcilicet integris familiis & propinquitatibus nihil reticente fama dedecus afferretur. Sed in ipſo ſupra reliquarum virtutum admirabilem concentum, veræ pietatis ſpecimen eminebat. Nihil enim ei erat antiquius quàm in omni bellica ciuilique actione religionis decus omnibus commodis anteferre, templorum iura tueri, punire impios: & denique enixe dare operam, vt milites ſuo exemplo rerum omnium prouentus atque victorias ex diſciplina Chriſtiana expectandas exiſtimarent. Neque enim dubium videri debet quin eum his moribus arma tractantem Diui, Diuæque omnes qui cum Deo Max. cœleſti aura perfruuntur ſubleuandum, prouehendumque ſuſceperint, Nullo quidem certiore miraculo quàm quòd in multis & penè innumerabilibus prœliis atque periculis verſatum, nemo eum vnquam ceperit aut vulnerarit. Sed ne integra rerum omnium felicitate potiretur, ineuitabile malum vrgentis inuidiæ vitare non potuit, quanquam id incredibili magnitudine conſtantiaq. animi ſuperaret. Confecto enim bello partaque pace hilaritatis ac opulentiæ plena, multi quum in Hiſpaniam redirent, famã eius variis calumniis oneratam apud Regem (vt mox dicemus) lacerandam ſuſceperunt. quanquam ea omnia quæ Conſaluus militibus dediſſet, Rex ipſe liberaliter approbaret. diplomatibus ſcilicet ex formula beneficiarii iuris ab Hiſpania ſicuti Conſaluus præſcripſerat, tranſmiſsis, vt benefici gratique Regis oppinionem atteſtatione celeri tueretur. Sed in arcano aliquid reſidere credi poterat, quod animum occulte perſtringeret, ad largitiones extendendas nequaquam procliuem, poſtquam totius benigni-

tatis penè integra laus ex alieni iudicii decreto præerepta, aut certe deflorata ſpectaretur, ob idque Regi pudendum videri poſſet, ei vni ab omnibus haberi gratias, qui cuncta pro libidine tanquam ex alieno facile prodigus præoccupato domino vel ignotis donanda cenſuiſſet, propterea ferunt Regem aliquando ad quoſdam libellos ſupplices pro adipiſcendis præmiis porrigentes, reſpondiſſe. Cur mihi ex tanti Regni acceſsione magnopere lætandum ſit, non video; vt maiores quàm ſim ſolitus ſumptus facere poſsim, quando ille qui Regnum nomini meo quæſiuiſſe videtur, nequaquam mihi ſed ſibi atque aliis id pepererit, poſtquam inſigni virtute parta ab inconſulta demum & præcipiti liberalitate dilabuntur. Hiſdem ferè diebus quibus Galli bello victi Neapolitani Regni finibus exceſſerunt, Cæſar Borgia cognomento Valentinus Alexandri Pontificis filius, ſub fide Conſalui Neapolim venit, pauloque poſt cuſtodiæ eſt traditus, vt in Hiſpaniam ſicuti paulò antea Ferdinando Aragonio Federici Regis filio ad Tarentum euenerat triremibus adueheretur. Sed quoniam Magni Conſalui decus quod ad fractæ fidei famam aliqua ex parte læſum videri potuit, quibuſdam omnino defendendum videtur, operæpretium exiſtimaui pauca tranſcurſim de Borgiæ conſiliis factiſque ſicuti ab his qui interfuerunt accepimus, enarrare; quanquam ea diffuſius in hiſtoriis noſtris referantur. Igitur Cæſar ex Vanoctia Romana alioqui proba muliere quam nouimus, genitus, vbi adoleuit, patris ampliſsimi ſenatoris diligentia, ad capiendum ingenii cultum Piſas ſe contulit, vbi tum optimarum artium Gymnaſium florebat, adeoque profecit, vt flagranti ingenio, præpoſitis in vtroque iure quæſtionibus erudite diſputaret, qua iuuenis indole lætatus pater, vbi demum arridente Fortuna Pontificatum eſt conſecutus, Cæſarem legit in ſenatum, natu enim maiorem Franciſcum Candianũ Principem propagandæ ſtirpi & magnis imperiis amplificandiſq. familiæ opibus deſtinabat. Verùm Cæſar quòd purpurei galeri honos ingenti animo ſuo, ſpeq. ſua inferior videretur, Candianum fratrem quo cum hilariter cœnarat, noctu iugulari iuſsit: ita vt ad obeliſcum campi Martii in Tiberim deiiceretur: eumque biduo quæſitum piſcatores extraherent. Nec multo poſt Cæſar abdicata purpura, deſumptoque militari ſago, Princeps & dux copiarum creatus eſt: patre quidem ex atrocitate tanti ſceleris vehementer attonito; Sed poſtquam Candianus ab inferis excitari non poterat, cuncta indulgentiſsime concedente. Nec multum inde Cæſar Pontifice cum Ludouico Galliæ Rege in exitium totius Italiæ conſpirante, cum Carlota Alabreta, Ioannis Nauarræ Regis propinqua authore Ludouico Rege ſponſalia fecit. Ex eo fœdere Cæſar ſpes ſuas enudare, immoderato ſæuoque animo magnæ partis Italiæ dominatum affectare cœpit, vſque adeo dira cupiditate, vt in vexillis hunc titulum præferret, AVT CAESAR AVT NIHIL, Quaſi nihil animo mediocre, ſed immoderata & longe maxima cupere videri vellet. Ante omnia proceres

Romanos Columnios & Vrſinos tollere conſtituit: poſtquàm inter eos bellum aliquandiu fruſtra aluiſſet, vt vtraque pars mutuo ferro concideretur. Nam illi poſt id ciuile bellum, Borgiæ artibus intellectis, ſeſe pace facta conciliarant. Columnii nihil ſibi fuga exilioque potius rati, paterna oppida Borgiæ reliquerunt, Vrſini ſtipendiis allecti & in fide Tyrãni hæſitantes, ad vnũ ferè omnes teterrimo ſupplicio necati ſunt, Baptiſta Cardinali in mole Hadriani, gentilium ſuorum necem præeunte: quũ Vitellocius Tiphernas, & Liberottus Firmanus ad Senogalliam, in agro autẽ Peruſino Paulus Vrſinus, Latini Cardinalis filius, & Franciſcus Vrſinus Grauinæ Princeps, eandem necis ſortẽ tuliſſent. Caietanæ quoq. familiæ Proceres qui Sermonetã oppidum in Latio iuxta Priuernũ obtinebant, Iacobus Nicolaus, & Bernardinus, alio atq. alio modo interfecti, arces & opes Borgiæ cõceſſerunt. Camertes quoq. Reguli antiquæ nobilitatis, Iulius Cæſar, Venantius, Annibal & Pyrrhus Principatu exuti ſtrãgulatiq. ſunt. Aſtorẽ Manfredum Fauentiæ Principẽ ſub fide deditũ, necatumq. immaniter Tybris excepit. Catherina Sfortia quæ Foroliuii & Forocornelii vrbibus imperabat, expugnata tormẽtis, captaq. Romã tanquam ad Triumphum perducta eſt. Pandulphus porro Malateſta, Ioanneſq. Sfortia, & Guido Vbaldus Feltrius ipſorũ ditionis vrbes Ariminũ, Piſaurum & Vrbinũ, inuadenti relinquere, quàm interfici, arrepta fuga maluerunt. Ceſsit & impotenti Tyranno Iacobus Appianus oppidum Populonium in Ethruria. Sed dum hac cruenta via in alienos principatus graſſaretur, etiam Aragonium adoleſcentẽ Biſelii principẽ ac Alfonſi Regis filium, & (quod referre pudeat) Lucretiæ ſororis ſuæ maritũ, in atrio Vaticani templi vulneratũ, & quoniam ſpes eſſet curari poſſe, in ipſo cubiculo, lectoq. nuptiali ſororis mactari iuſsit. Borgiam quoq. iuniorẽ Cardinalem quod Candiano faueret, veneno ſuſtulerat. Ioannem demum Cerbellionem virum domi militiæq. nobilem, quòd pudorem in fœmina Borgiæ domus ſeuerius cuſtodiret, noctu à cœna redeuntem crudeliter interfecit. Ab eo quoq. capitali ſupplicio affectus eſt, Iacob. Sanctacrucius præclaræ nobilitatis Romanus ciuis, quo nemo ipſi Cæſari amicior & familiarior fuit; nec aliam ob cauſam quàm quòd validam promptiſsimorum hominum manum ex factione Vrſina ſubito cogere, & ad omne audendum facinus impellere poſſet. Cæterũ ex tanta propagandi imperii dira libidine ſitiq. quũ venenũ (vt diximus) cum patre bibiſſet, eiq. demum ex Nepe in vrbẽ reuerſo, ſecus ac ipſe crediderat ex comitiis res eueniſſent, à Iulio Pontifice cuſtodiæ traditus eſt. Is enim ab eo Togatæ Galliæ arces repetebat, eoq. vehementius, quòd Veneti Ariminum & Fauentiam tam cæca quàm pernitioſa inducti cupiditate, productis à Rhauenna copiis occupaſſent. Dabat Pontifici verba Cæſar ac indies deditionem extrahere conabatur, quum ſe in Galliam togatam proripere cogitaret. Ibi enim non defutura ſibi hominum ſtudia exiſtimabat, ea præſertim ſpe, quòd vtriuſq. factionis Duces Ioannes Saxatellus & Guido Vainius

liberalibus ſtipendiis & beneficiis præoccupati, apud eum in honore eſ-ſent: Ideoque ſimulatas & inanes ad præfectos literas ſcriberet. Quamobrem accidit, vt Petrus Ouedius cum his literis à Pontifice Ceſennam miſſus à Didaco Chignone de muro præcipitaretur, eoque atroci facto vehementer commotus Pontifex Cæſari acerbiora minaretur, niſi continuo Hiſpani præfecti repetitas arces dedidiſſent. Ab hac Pontificis iracundia territi Borgia & Remolinus Cardinales propinqui Cæſaris & Borgiæ familiæ inſerti, Neapolim perfugerunt. Verùm in id demũ vtrinque conuentum eſt, vt Cæſar ſi dimitteretur, ſecretiores teſſeras dedendis arcibus ad præfectum miſſurum promitteret. Eius autẽ rei præſtandæ conficiendæque vas fuit Bernardinus Caruaial Cardinalis, ea conditione, vt interim Cæſar in arce Oſtienſi ſibi cuſtodiendus traderetur, donec promiſsi fidem impleret. Interim duo Cardinales qui erant Neapoli, id expetente Cæſare à Conſaluo impetrarunt, vt Cæſari ſub fide Neapolim venire, atque inde proficiſci ex arbitrio liceret. Id Conſaluus ſummæ dignitatis viris nequaquam grauate tribuit, diplomaque manu ſua ſubnotatum, peculiarique obſignatum gemma, Oſtiam tranſmittit. Nec diu poſtquum Didacus Chignones & Conſaluus Mirafontes conſpectis teſſeris Ceſennæ & Foroliuii arces Pontificiis Præſidiis dedidiſſent, Cæſar à Caruaiale Cardinale ſtatim dimiſſus, conducta repente nauicula, Neapolim peruenit, lætus admodum, quòd præter ſpem antiqui hoſtis manus effugiſſe videretur. Tum verò Neapoli cum Cardinalibus & veteribus amicis ſuis Hiſpanis Ducibus nouãdarum rerum conſilia agitare cœpit, nequaquam enim animo ſe demiſerat, quin antiquæ ſpei totus inniteretur, & centuriones militeſq. ſibi notos & ignotos vndiq. conquireret, nauigiaq. pararet quibus Piſas adueheretur. Erat enim fama edita in vulgus eum Piſanis auxilio profecturum, qui libertatẽ ſuam aduerſus Florentinos iam nonũ annum conſtantiſsime defendebant, verum in arcano erat à Piſano littore per Lucenſium agrũ & Calphurnianos ſaltus tranſcendere Apenninũ, & per Mutinenſium fines recta ad Aemiliæ vrbes penetrare: auctus ſcilicet copiis ſtudio Alfonſi Ateſtini Ferrariæ Principis cui Lucretia ſoror nupſerat, ſperabat beniuolos ſuos vetereſq. clientes affuturos ſibi, vt paſsim propenſiſsima omnium voluntate reciperetur. Hæc vbi eum moliri Iulius didicit, nihil ſibi cunctandũ ratus, quin cæptis obuiam iret, ad Conſaluum perſcriberet, ſeuere admonens, ne hominẽ cruentum, audacem, maximoq. Italiæ malo natũ, & ſæuã tyrannidem ditionis ſuæ populis importantẽ, furere & craſſari iterum pateretur. Hæc eadem quũ per legatos Regios qui Romæ erãt, & per ſuos, qui in Hiſpania Regẽ ſequebantur, cum Ferdinãdo grauiſsime & vehemẽtiſsime ſæpius egiſſet, literæ Regiæ ab Hiſpania Conſaluo allatæ ſunt, quibus Cæſarem comprehendere iubebatur, quòd graui Principum omnium incommodo ſuſpicioneq. res nouas moliri, impiaque arma aduerſus Pontificẽ parare diceretur. atque ita Cæſar quum in exornanda claſſe ſcribendiſque

militibus occupatus, vti neceſſe erat, alloquendi cauſa ſæpe in arcem ad Conſaluum iret, à Nonio Campeio dum egredi vellet, humaniter retentus, & cuſtodiæ traditus eſt, nec quiſquam ſuorum, edito ingenti ſuſpirio, fortunam incuſanti, fruſtraque ſe ſub fide proditum querenti, opem ferre potuit. Nec multo poſt iubente Rege in Hiſpaniam à Liſcano deuectus eſt. Sic vt aliquandiu Conciliæ, & demum ad Medinam vrbem in arce cui Motta nómen eſt, duos ferè annos cuſtodiretur: ea tamen ſorte vt deceptis cuſtodibus, fune demiſſus, ſuppeditante equos Pigmentellio Beneuentano Principe ad Ioannem Nauarræ Regem perfugeret. Is tum cum Alarino Regulo qui à fide defecerat, bellum gerebat. In eo armorum motu quum egregiam operam Regi nauaret, conſerta ad Mendauiam pugna victor occubuit, eo euentu vt nequaquam agnitus detractis armis nudus relinqueretur. Sed ſcutifer eius cadauer equi ceruicibus impoſitum Pompelonem retulit: haud dubie rapiente fato, ad eam vrbem, cuius antiſtes antea fuerat, neque enim quiſquam ferè repertus eſt, qui, quum ſeſe ſuſceptis ſemel ſacris abdicarit, tranquillum vitæ exitum tuliſſe cenſeatur. Sed quis Conſaluum vt id faceret Regis Imperio coactum non excuſet? quum & paruiſſe iubenti Regi, & æqua poſtulanti Pontifici neceſſe fuerit obediſſe? ne ſcilicet graui ſcelere Regi parum fidelis, & grauiore piaculo, erga ſacroſanctum Pontificem inimicus & impius euaderet. In ea re præſertim quæ ſuperioris Regii ſacramenti fidem reſpiceret, ac humani demum atque diuini iuris religionem includere cenſeretur. Verùm ob id quoque honeſtiore de cauſa maioreque ratione à fide data diſceſsiſſe videri potuit, ne Italiam dudum ſublatis bellis tranquilla pace fruituram, vnius nefarii impotentiſq. tyranni immanis audacia perturbaret: proinde etiam gratum facturus Vrſinis pariter atque Columniis de ſe optime meritis, qui à peſtilentiſſimo homine ſummas auaritiæ & crudelitatis iniurias retuliſſent. Sed id pro tuenda Conſalui dignitate minime tacuerim, quod à clariſsimis ducibus Didaco Mendocio Antonioq. Leua me accepiſſe profiteor, quum enim apud eos amanter inuitatus Bononiæ cœnarem, quo tempore Carolus Cæſar à Clemente Pontifice coronatus eſt, multoſq. ſermones ſereremus de virtute Magni Conſalui, qui amborum Imperator, & militaris diſciplinæ magiſter fuerat, præclare teſtabantur, neminem eo viro pace belloque meliorem extitiſſe; Sed ei maximorum ducum exemplo prorſus eueniſſe, vt in extremo vitæ actu tanquam ſemiexul non plane felix moreretur: quanquam ſæpiſsime diceret, ſe nullius improbe facti pœnitentia offenſum lætiſsime ex hac vita fuiſſe migraturum, niſi Ferdinando Federici Regis filio, & Cæſari Borgiæ Valentino, fidem ſuam improuide dediſſet, vt ea demum à Rege cum ſui nominis ſugillatione violaretur. Subiungebat ad hæc duo Conſaluus ſe tertii quoque grauioris facti maxime pœnitere, quod tamen prodere nollet. Id autem Leua atq. Mendocius non inani forte coniectura interpretantes eſſe putabant

quòd Regiis pollicitationibus é Neapoli Italiaq. ſe abduci in Hiſpaniam permiſiſſet, in qua multi rerum nouarum cupidi, eum in ſpem noui principatus, maximarumque rerum bello gerendarum retinere conarentur. Sub id tempus quo Borgia Cæſar captiuus in Hiſpaniam eſt perductus, Iſabella Regina, deſperata ſalute decumbebat, enatum enim erat in pudendis vlcus ſæua ſerpigine mortiferum, ita vt tantæ victoriæ gaudio exhilarari nequiuerit. Proſperum tamen Columnā vel occupata ſupremo morbo humaniſsime ſuſcepit. Is cum aliqnot nauigiis militariter inſtructus Liſcanianæ claſsi cohortante Conſaluo ſeſe adiunxerat, vt triremibus præſidio foret, ne Borgia, vti in longa nauigatione accidere poſſet, à Gallis vel à prædonibus eriperetur, eum tamen Romana grauitate, neq. alloqui neque oculis ſpectare ſuſtinuit, ne ſcilicet atrociſsimi hoſtis calamitate lætari videretur. Nec multis inde diebus Regina fato conceſsit, incredibili cum dolore atq. luctura Conſalui, nam ab ea tanquā alumnus ac in eius Regia educatus, cuncta quæ exoptari poſſent virtutis & dignitatis incrementa adeptum fuiſſe fatebatur, Rege ipſo quanquam minus benigno parumque liberali nunquam Reginæ voluntati reluctari auſo. Id verò præclare tanquam veriſsimum apparuit, quum Rex elata ſtatim Regina, aures minus æquas, & ſupra alieni meriti pondus proclinatas, obtrectationibus præbere cœperit. Non defuere enim qui hominē multo gloriæ fulgore inuidorū oculos perſtringentē, grauiſsimis calumniis onerarent. Multi enim quanquam Regnum inſigni eius virtute quæſitum faterentur: id tamen profuſa & planè aſtuta largitione diuiſum, atque diſtractum ab eo fuiſſe prædicabant: vt prærepta occaſione Regiæ benignitatis, niſi præſcriptis annuiſſet, Regi demum ingrati illiberaliſque animi contumelia conflaretur. Ipſe porro nihilo ſecius à ſuis quos maturæ beneficentiæ deſtinaſſet, tanquam non ab ſe, ſed à Rege prætermiſsis, beneuolentiam cum Regis inuidia vindicaret. Nec deerant qui dicerent eum victoria ſuperbum, magniſque Regni prouentibus opulentum, delegiſſe ſibi ac amicis atque beniuolis clariora ditioraq. oppida, Regi porro nihil opimum & integrū præter geſtandæ coronæ decus, & inane noui tituli nomen reliquiſſe. Verùm alii diuerſa inceſſentes via, omnē eius authoritatem conuellendam ſuſceperunt, ex Hiſpanis Ioannes Nuccia Siciliæ Præfectus, Valentius Benauidius, Franciſcus Sancius, qui erat Regis diſpenſator: ſed multo omnium malignius ac atrocius Nonius Campeius, qui ab ea delatione ingratiſsimi nomen tulit. Hunc enim parum nobili loco eductum prætoriæ cohorti præfecerat: ac demū ei magno beneficio honoreq. nouæ arcis cuſtodiam attribuerat. Ferunt etiam Proſperū Columnam ſciſcitante Rege quum de Aragoniorum Regum ingenio diſciplinaque, & publicis ac priuatis inſtitutis diſſereret, vtpote qui eorum omniū auſpiciis poſt Alfonſum primū ab adoleſcētia militaſſet, de Conſaluo ſermones intuliſſe, vſq. adeo aculeatos & graues, vt Regis animum nequaquam vanis iniectis ſuſpicionibus perſtringerent, Quandoquidem

ingenue niſi maligne ex vero Conſaluum illis omnibus authoritate prudentiæ, ſplendore vitæ, militum ſtudio, & populari gratia præſtare fateretur, adeo vt nihil iam in eo qui cuncta nutu faſtuque Regio iuberet & regeret, præter titulum deeſſe videri poſſet, ad quem ſi aſpirare vellet, tot eius beneficiarii, qui diadema capiti imponerent minime defuturi crederentur. Hæc maieſtatem reſpiciebant: admonebantque Regem, vt mature caueret, ne omnia indulgendo confirmandoque, ex duce Præſideque Regni conſortem efficeret. Verùm Nonius adiuuante Ioanne Baptiſta Spinello Neapolitano, aliquanto criminoſius in Conſaluum inuehebatur: vtpote qui ſagaciſsime ſumptuum & vectigalium omnium rationes excuteret, docuitque eum nihil ærario, nihil fiſco reliqui feciſſe, vt incondite largiendo, maxime liberalis famam aucuparet. Qua demum oſtentatione priuatæ opes tegerentur, illæque præſertim diuitiæ tot ſpoliorum totq. munerum, cum ſignati auri, argentique cælati, tum nobilium gemmarum & ſericorum aulæorum, quæ eſſent ſupra Regii cenſus æſtimationem, ſedulo congeſtæ, aſtuteque repoſitæ à nemine viderentur, ne ſcilicet inuidorum curioſorumque oculis conſpecta, non ab re iam natam inuidiam concitarent. Hæc verò ſingulari malignitate delata, tametſi aut falſa magna ex parte, aut minora vero putarentur, eius tamen animum moderatione & parſimonia gaudentem magnopere permouebant: eo quidem altius atque vehementius, quòd in Rege non multum pecunioſo, nec vnquam in apparatu & conuictu ſumptuoſo, tanti auri & tantarum rerum non iniqua cupiditas accenderetur, ita tamen, vt eam facile reſtingueret ſumma æquitas, ſummaque prudentia, quæ in Rege nunquam præcipiti, nec vnquam temere ingrato, præclare vigebant. Multa enim & perampla vel ſupra modum exæquatæ rationis concedenda iudicabat: cum eximiæ virtuti, tum naturæ liberali, eius viri, qui tot rebus feliciter geſtis Regnum cum magna laude cepiſſet, maioreque defendiſſet, & tantum denique bellici decoris & gloriæ Hiſpanico nomini peperiſſe cenſeretur. Ea tamen omnia in profundum demiſſa pectus, tanta diſsimulatione conſeruabat, vt Conſaluo nullam conceptæ offenſionis ſpeciem præberet, delatoribuſque tantum ſecreto ageret gratias, palam verò de Conſalui actionibus honeſtiſsime loqueretur. Cæterùm Proſper cum multis nobilibus equis, quos Petrus Corduba Plegoi oppidi Marchio ſuopte ingenio liberalis, ipſius Conſalui patrui monitu, dono dederat, Neapolim reuerſus, nequaquam priorem amicitiæ locum reperit. Nonius vero Campeius, quum ab Hiſpania rediens in Italiam perueniſſet, veneno vt fertur à quodam ſatellite cui grauem antea iniuriam intulerat ſublatus eſt, merita hercle pœna ſi diuini iudicii vim ſpectemus, poſtquam alio turpiſsimo ingrati animi ſcelere, in optimum virum, Ducemque ſuum, ac authorem omnis eius dignitatis, venenum effudiſſet. Interim Conſaluo gratia incolumi, exiſtimationeque amplificata, Nea-

poli gubernacula moderante, Rex Ferdinandus cum Ludouico Galliæ Rege pacem fecit, fœduſque percuſsit: multis hercle de cauſis, quas hoc loco commemorare non eſt neceſſe, quum in Hiſtoriis noſtris accuratiſsime referantur. Affinitas quoque ſuperinducta eſt, vt concordia quæ ex tantis odiis ægre ſperari potuit, validiore vinculo firmaretur. Ferdinandus enim quanquam eſſet in flexu ætatis, Germanam ex ſorore Ludouici Regis genitam vxorem duxit. Paternum ei genus præclarum erat in Aquitania ex domo antiquiſsima Fuſiorum Comitum: quos Foiſſeios Galli corrupta voce appellant. Huius Germanæ Reginæ frater erat Gaſto, qui auunculi indolem præferens aliquanto poſt maximis rebus breui curriculo geſtis, ad Rhauennam memorabili acie victor interiit. In ea conficienda pace Ludouicus Regno cedens id impetrauit, vt Proceribus Gallicum nomen ſecutis, quæ ante bellum poſſediſſent, vrbes & oppida redderentur. In his erant Beſennianus & Salernitanus Reguli; Traianuſque Caracciolus & Honoratus Caietanus: & ii ante alios, qui carcere educti & libertatem & patrimonia & honores cum cæteris recuperarunt. Verùm poſt celebratas Regales nuptias non defuere præpotentes vlterioris Hiſpaniæ Reguli, qui Philippum Maximiliani Cæſaris filium Belgis imperantem ad capeſſendum Regnum in Hiſpaniam euocarent, exiſtimantes ſub florentiſsimo iuuene Rege aliquanto liberius atque licentius ipſorum potentia fruituros, quàm ſub auſtero & parum liberali, vt aiebant, ſene Catelano, Citerioris enim Hiſpaniæ Tarraconenſes Reges tanquam opibus tenues & precario ferè in liberis ciuitatibus regnantes, vlteriores Hiſpani, quorum erant ampliſsima Regna, aut oderant, aut contemnebant. Nec diu Philippus amicorum ſuorum ſtudia votaque fruſtratus, vt ſua Regna ex arbitrio adminiſtranda ſuſciperet in Cantabriam Oceano deuectus, peruenit in portum qui vocatur ad Columnas; fortaſſe quod ibi quoque alteræ Herculis columnæ, ſicuti Gadibus poſitæ fuerint, quum eo extremo litore terræ Hiſpaniæ finis, Oceani fluctibus terminetur. Ferdinandus vt generum exciperet ad Columnas eſt profectus: quo fere omnes Reguli conuenerant. Ab his Philippus ſummos honores, ſuaque ſpe auguſtiores tulit, ita vt ineundi adminiſtrandique Regni, inuſitata cupiditate deflagraret, nec omnino iniquum aut parum honeſtum arbitraretur, ſi excluſo ſocero Rege, ea Regna perciperet, quæ ab omni nobilitate vltro deferrentur, & ad ſe optimo iure maternæ hæreditatis pertinerent. Itaque vno ante alios Ioanne Manuele qui diu in Belgis legationem obiuerat, Philippi ingenium deprauante, res eo deducta eſt, vt Gener in conſpectum nequaquam familiariter ſocero ſe daret: amboque ex equis ad paruum ſpatium prodeuntes hic Gallico, ille Hiſpanico ſermone, & paucis admodum verbis, nec mutuo quidem intellectis, ſeſe ſalutarent, colloquio propere ab ipſo Manuele dirempto: ne Rex iuuenis rerum imperitus, callidiſsimi ſenis artibus caperetur. Nec mora (quòd

vix credi par eſt) Proceres Regulique ferè omnes, Ferdinandum nullo pudore deſeruerunt, quiſque enim in ſpes ſuas pronus & expeditus commodo ſeruiendum, & orientem Solem potius quàm occidentem adorandum eſſe dictitabat. Vnus omnium Federicus Toletanus Albæ Regulus in vetere ſuo ſtudio conſtantiſsime permanſit, nec vllis omnino pollicitationibus permoueri, adducique potuit, qui n ſumma fide præcellentique obſequio excolendum ſibi Regem ſuſciperet. At Ferdinandus vti profunda prudentia hominem decuit, eius turbulentæ tempeſtatis procellam artificio diſsimulationis vitandam ratus, graui opportunoque conſilio excedere Hiſpania & Neapolim nauigare conſtituit: ne ſcilicet alienati generi dicta factaque oculis ac auribus exciperet: quæ ſtatim vbi maieſtatis nomen offendiſſent, tanquam demiſſe tolerata in contumeliam verterentur, poſtquam ab ipſo tot proceres noui Regis ſtudia ſecuti aut odio, aut vanitate iudicii defeciſſent. Igitur Federico Albano viro ſummæ grauitatis atque prudentiæ, quòd paulò antè integerrimæ fidei præclarum ſpecimen dediſſet, in tutela Regni conſtituto, ductaque ſecum Regina, cum viginti triremibus è Barchinone ſoluit. Aderat ei nauigationis comes, honoris cauſa adſcitus antiquæ nobilitatis Bernardus Roſcius Deniæ Regulus. Sed illuſtres honeſtique citerioris Hiſpaniæ equites regium comitatum exornabant. Paucis autem diebus quum Gallici, Liguſticique maris littora legendo, Delphini portum tenuiſſet, certum de Philippi generi morte nunciũ accepit. Id quanquam intimos ſenſus non obſcuro aut leui gaudio perfundere poſſe videretur, nihil tamen indignum ea neceſsitudine quæ filiæ dolorem, totque nepotum orbitatem reſpiceret, in grauiſsimo Rege expreſsit, atque ita abiectis ornamentis, ſed nequaquam pullata Prætoria Neapolim initio hiemis eſt peruentum. Arſerat paulo ante circiter idus Septembres luridus cometes, in ea cæli plaga quæ vertitur ad Corum ventum: ita vt Belgis imminere diceretur. Philippum enim nondum expleto viceſimoquinto ætatis anno, Belgico more epulantem, importuniſq. exercitationibus deditum, diuerſo ſub cœlo atrox inuaſit morbus, & eripuit, quum præter reliquam ſobolem ſeptennem ferè filium reliquiſſet nomine Carolum, quem hodie imperatorem virtute animi & felicitate rerum geſtarum Auguſti cognomine digniſsimum veneramur. At Conſaluus vbi Regem Miſeni promontorium ſuperaſſe, aduentareque nunciatum eſt, obuiam bireme profectus, in Regiam triremem prorepſit, tanta quidem ex animi conſcientia frontis hilaritate, vt eum nihil vnquam de optima Regis erga ſe voluntate dubitaſſe appareret: nonnulli enim ex inuidorum numero paulò antè dixerant, eum nequaquam eſſe commiſſurum, vt conſcenſa Regia trireme incertæ Regis fidei ſe crederet, quum ille ſimulator & diſsimulator eximius decreta animi ad occaſionem depromenda egregie tegere didiciſſet. Nec vllum ei maius omnino periculum quàm in trireme imminere dicerent, quum terra tan.

tis ſtipato ſatellitibus nihil omnino quod vim afferre poſſet, foret timendum. Rex itaque ligneo ponte ad molem conſtructo exornatoque ſolenni cærimonia à Neapolitanis ſuſceptus, multa in adulationem parata, vti noui Regis aduentus appetebat, ſingulari modeſtia renuit: celebrauitque Generi exequias atratus, vt mox ad legatos Principum Regnique proceres Regio cultu prodiret, & iuxta eum Conſaluus in honore ſemper & conſpicuo quidem loco ſpectaretur. Eo enim præcipuo teſte monſtratoreque virtutis & fidei, quiſque vel infimi ordinis miles & ciuis produci ad Regem agnoſcique magnopere cupiebat, quando ipſe nemini deeſſet: nihil enim ei erat iocundius quàm officio benigne præſtito quamplurimorum voluntates promereri, idque eo ſplendidius & ad gratiam parandam cumulatius fiebat, quòd ſæpiſsime non rogatus, quos conſpexiſſet pudore cunctabundos, vel ægre quicquam ſperantes, vltro nominatim appellaret, commendatoſque mirifice ad oſculandam Regis dextram producere conſueſſet, vſqueadeo vt accepti demum beneficii gratia, vnum Conſaluum reſpiceret, quo auſpice mora omnis in Rege nequaquam expedite munifico citiſsime tolleretur. Rex enim ab æquitate atque iuſticia famam quærebat, Ille verò anhelabat ad gloriam ingenti virtute partam, quæ diu ſtare, manareque ad poſteros non facile poſſet, niſi præaltis grati & liberalis animi radicibus niteretur. Quamobrem Rex æquo animo ſecum reputans, quale quantumque Regnum Conſalui virtute captum atque defenſum ſibi obueniſſet, facile tolerabat, vt non fruſtra quicquam Conſaluus peteret: quanquam Regni recenti bello attriti facultates, tot cõceſsis immunitatibus & præmiis eneruari & penè conuelli prouideret. Nolebat enim exiſtimari omnium ingratiſsimus, nam ea quæ admiſiſſet Conſaluus, aut de affectatione Regni cogitaſſet, in arcano erant: quum eius merita ex tot victoriis toto orbi notiſsima, in ipſa hominum fama ſpectarentur. Eluſerat & per eos dies Quæſtorum & inuidorum diligentiam, ſibi admodum grauem, & Regio nomini parum decoram: nam quum ad Quæſtorum menſam tanquam ad tribunal vocaretur, vt ſumptuum bellicorum & vectigalium rationes in aduerſariis codicibus ærarii & fiſci annotatas agnoſceret, quoniam expenſi acceptique ſummæ inter ſe comparatæ, magno exceſſu diſpares, ſupputationi minime congruiſſent: tam ſeuere quàm lepide reſponderat, ſe priuatas tabulas publicis fideliores continuo prolaturum: quibus multo plus impendiſſe, quàm accepiſſe præclare oſtenderet: teſtareturque ſe id totum quod ex iuſta ratione ſupereſſet, tanqnam iure debitum ab ærario Regio, vel ſi pertinaci lite opus foret omnino repetiturum. Protulit autem ſequenti die libellum grauiſſimo titulo, ita vt Quæſtoribus ſilentium, pudorem Regi, cunctis verò qui non eſſent impudentes, multum riſum exprimeret. Ante omnia Deo maximo, Diuis Deabuſque omnibus ad parandam victoriam propitiandis, erogata ſcilicet in egentes, cucullatos, pioſque ſacerdotes, & ſa-

cratas

cratas virgines, qui perpetuis ſupplicationibus vacarent, aureorum nummûm ducenta milia ſupra ſeptingentos & triginta ſex, & Regales argenteos nouem, expenſa ad Indicis caput appoſuit. Secundo autem loco ſubiecit, ſexcenta milia, ſupra quadringentos & nonaginta quatuor ſecreta manu ſpeculatoribus data, quorum beneficio exploratis hoſtium conſiliis, multas victorias, & denique liberam tanti Regni poſſeſsionem eſſet conſecutus. Intellexit argutiam Ferdinandus, infamique negocio ſilentium impoſuit. Quis enim occulta manu expenſæ pecuniæ numerum, requiſitis nominibus, niſi maxime ingratus, & plane ſordidus, à tanto imperatore poſtulaſſet? Præterita ſiquidem omnia Conſaluo condonare, & quæ ille dediſſet tanquam optimo collata iudicio, rata habere ſtatuerat, atque item obliuiſci totius ſuſpicionis de affectato Regno, quæ à delatoribus iniecta videretur, vt eum benigne admodum, ſed callide magnis inuitatum pollicitationibus ſecum in Hiſpaniam abduceret: conſtitutoque nouo Præſide, toto noui Regni fructu atque integra poſſeſsione potiretur, poſtquam Philippi generi diſſentientis æmulatione liberatus, ad eadem totius Hiſpaniæ Regna, maturè ſibi redeundum eſſe iudicaret. Itaque conſtitutis rebus, & Andegauenſium partium regulis, qui confectæ pacis beneficio carcere educti fuerant, reſtitutis oppidis quæ bello amiſiſſet: ac his omnibus in gratiam receptis: Ribacurſioque præſide conſtituto, quintum poſt menſem ex quo Neapolim venerat cum Regina claſſem conſcendit, Conſaluum ea ſpe inductum ſecum aduehens, vt quum in Hiſpaniam perueniſſent, Compoſtellani ordinis equitum Magiſter crearetur. Is eſt honos primus à Rege cum ſumma potentia coniunctus, vtriuſque enim Hiſpaniæ nobilitas ferè omnis, honeſtata equeſtri dignitate, ditataque peramplis perpetuiſque redditibus, vni Magiſtro paret. Signantur autem equites bello paceque purpurea cruce, quæ ante pectus militaris ſpathæ capulum exprimit. Id inſigne religioſo ritu ſuſpicitur, in honoreque eſt: nec niſi præclaro merito à Magiſtro aut Rege impetratur, ſcilicet vt militibus pro Chriſti nomine aduerſus Mauros operam nauantibus, ſacrati redditus præmia perſoluant. Cæterùm Magiſtri nomen authoritatemque ab aliquot annis Ferdinandus & Iſabella Hiſpaniæ Reges, indulgente Romano Pontifice ſuſtulerunt: quòd tanti ordinis Magiſtri, Regio nomini potentia atque opibus æquarentur: ob idque formidabiles euaſiſſent, vti ſuperioribus annis Aluaro Lunæ accidiſſet, qui immodicæ potentiæ ſuæ ſuperbiæque reus Maieſtatis factus, capite pœnas dederat. atque ita euenit, vt quum tantus honos nemine ſuffecto penitus vacaret, ſummæ dignitatis prouentus omnis, & libera creandorum equitum facultas Regis arbitrio ſeruaretur: ſicuti & reliqua duo eiuſdem opulentiæ magiſteria: Colatranæ ſcilicet, & Alchantaræ ordinum, vſurpatione perſimili paulò antè conceſſerant. Erat igitur is honos ſponte præſertim oblatus omnium qui concedi poſſent ampliſsimus: Sic vt cum

Ludouico virum graui proceri corporis geſtu, excelſoque ore, antiqui Herois decus præferentem, vt iure optimo poſtquam tanta ſtaturæ atque animi dignitate præſtaret, Magni cognomento, quod ex rebus geſtis retuliſſet, vere dignum eſſe fateretur. Cæterum eo colloquio conſtat ambos Reges multum de Venetorum cupiditate inter ſe conqueſtos, ſtatuiſſe ea armis repetere, quæ ſibi adempta, aut nequaquam ſponte conceſſa viderentur: nec deerat Iulii Pontificis Legatus Antonius Pallauicinus Ligur, qui in id conſilium per ſe inflammatis Regibus opportunas faces admoueret. Iulius enim æquo animo ferre non poterat Ariminum Fauentiamque vrbes Pontificiæ ditionis per interregnum à Venetis occupatas, quum Gallus Cremonam, Bergomum, & Cremam, Brixiamque Mediolanenſi imperio detractas, Hiſpanus porro Apulorum & Salentinorum vrbes, Veneto parêre vehementer indignaretur. Diremptum autem eſt colloquium circiter Calendas Iulias. abeunteque ad Alpes Ludouico, vt in Galliam rediret, Ferdinandus ſecundiſsima nauigatione Barchinonem peruenit. Tum vero vtriuſque Hiſpaniæ Reguli certatim ad mare deſcendere, Regem modicis itineribus progredientem excipere, ei maturum & felicem reditum gratulari, notareque eius oculos irati aut pacati animi indices. At ille præalta diſsimulatione offenſionum omnium ſe penitus oblitum oſtendere, ſingulos hilariter complecti, certiſsimamque apud omnes clementis animi ſpeciem præferre: idque tanta arte, vt multos ſe ad pœnam reſeruari arbitrantes, ſuſpicione & metu liberaret, eoque certius atque ſincerius, quòd occurrenti Antonio Cueuæ illuſtri genere orto, & ſi aulæ mores reſpiceres, viro prorſus eleganti, facete in eum iocatus dixerat, Et tu quoque Antoni ad Columnas me dereliquiſti? Is enim ante alios ad Philippum adulatione præpropera ſe contulerat. ad quod ille ad promerendam veniam repente diſertus, Ita eſt inquit, Rex domine, nec inficior. Quis enim iuuenem xxiiii. natum annos firmiſsima membrorum compage & roſeo viuidi oris colore florentem, triduo moriturum credidiſſet? Tum vero iocunde arridens tanquam reſponſo libero delectatus Rex ſubdidit, non te ſalſum vtique, ſi non æquo leuiorem ciuem intempeſtiui conſilii euentus fefelliſſet, ſi clementem legitimumque Regem diu viuere, & feliciter regnare poſſe putauiſſes. Ea verba perurbane prolata exceptaque à circumfuſis cum voluptate, & mox recitata aliis, apud omnes pudorem & metum facile diſſoluerunt. Rex enim in vtraque Fortuna ſemper grauis, temperatoque ingenio flectere & moderari ſuorum animos aſſuetus, leniſsime cunctis pepercit: Sic vt Ioannem Manuelem quem maxime atrocem inimicum fuerat expertus, Manrico Hagereo Regulo condonaret. Cæterum ferme omnes à Rege ſtatim ad Conſaluum ſalutandum ferebantur. Is aliquanto poſt Regem moleſta febricula retardante Valentiam appulerat: exceptuſque fuerat ab vniuerſa ciui-

tate ſingulari cum plauſu: quum omnis ætatis ſexuſque ordines ſpectandi ſtudio ad mare ſeſe effudiſſent. Seraphinus autem Centellia Oliuæ Comes Valentinorum equitum Princeps, eius hoſpes, tanto ornatu, tantaque omnis lauticiæ magnificentia ſuſcepiſſet, vt Rex ipſe neque apparatius neque luculentius excipi potuerit: mitterenturque ad claſſem tot inſignes equi, mulæque phaleratæ, vt nemo ferè ex tanta militum turba, pedibus vrbem intraret. Paucis diebus ad quietem datis, quibus ſe ex nauſea, totoque nauigationis incommodo comitatus omnis ſeſe reficere atque exornare poſſet, ad vrbem Burgos quo Rex peruenerat contendit: tanta quidem frequentia, vt nequaquam vnum iter omnibus pateret. innumerabilis enim multitudo exercitui penè parem ſpectantibus ſpeciem præbebat: tot ſcilicet veteranis ab Italia deportatis, totque clientibus ac amicis qui officii cauſa vndique ad contingendam victricem dextram confluebant. Ita vt neque hoſpitia tectaue, neque commeatus vel ante prouiſus, tot agminibus ſufficerent. Mirabantur autem Incolæ noui ſplendidique cultus, coccinea ſaga, ſericas interiores veſtes, capitum porro integumenta aureo emblemate & variis criſtis exornata, fortiumque Centurionum ceruices aureis torquibus honeſtatas. Præterea mire proceros & acres equos grauibus frenis & protectis ferro ephippiis Italorum & Gallorum more inſtructos. Quibus de rebus fiebat, vt quorundam oculos liuore occupatos offenderet. mereretur autem multum plauſum & veram laudem à popularibus, qui eum non Magni modo, ſed Maximi cognomento dignum carmine edito decantabant. Propterea Gironem Oronium Regulum ad ea omnia ſtupentem vti erat vir acuto & hac in re diuino iudicio præditus, dixiſſe ferunt ſibi Conſaluum ingenti onerariæ naui perſimilem videri, quæ præalto mari indigeat vt æquora ſulcet: aliter neceſſe ſit, vt humilibus in vadis hæreat. quaſi diceret, tanti moli ferendæ Hiſpaniam Ferdinando regnante minime ſuffecturam. Nec multo poſt vſu euenit, vt Conſaluus non modo hæreret in curſu, ſed ſæuiſsimis inuidiæ fluctibus alliſus ſcopulis penè mergeretur. Aduentanti Burgos Rex ipſe honoris cauſa obuiam egreſſus, quum antecedentes milites vario luculentoque habitu excultos miraretur, ipſeque Conſaluus omnium poſtremus, ad appetendam Regis dextram ex modico interuallo ſequens accederet, his Rex inquit (longam militum ſeriem digito oſtendens) vt video Conſalue, quòd debebas optima fide perſoluiſti, quum toties bello te præeuntem ſecuti ſint: nunc demum parta pace commutato vtique ordine, vt te antecedant æquiſsimo iure concedis. Perurbane quidem nec obſcure eum laudans, quòd ante ſuorum aciem Dux intrepidus prima pugnæ pericula ſæpiſſime ſubiiſſet. At Conſaluus aliquot dies frequentandæ aulæ & priuatis officiis impartitus, quum à Rege, vt Compoſtellanus equitum magiſter crearetur, fruſtra per multos dies expectaſſet, idque tanquam

ex fide

ex fide & ſyngrapha promiſſum inſtantius flagitaret, ſeneſcente ſenſim gratia à Rege pro ampliſsimo munere grauiſsimum odium retulit. Is enim verba dare, & inanes moræ cauſas nectere ſolitus ita ſe ab ea liberalitate auerſum oſtendebat, vt Conſaluus apud amicorum præcipuos, contumeliæ dolorem ægritudinemque animi generoſe detegeret: & ſe deceptum traductumque vehementiſsime quereretur: apud vnum præcipue Bernardinum Velaſcum (is erat totius Hiſpaniæ equitum Magiſter) qui eo quòd Regi aſsideat, Comeſtabilis hodie vocatur, in vrbeque Burgos authoritate atque opibus potens, & Conſaluo ex hiſdem factionis ſtudiis iureque hoſpitii amiciſsimus, tanta ob id libertate inter ſe conſilia communicabant, & mutua fide intimiſque ſenſibus iungebantur, vſque adeo vt Conſaluus fide accepta dataque Heluiram filiam Velaſco deſponderet, is enim vxorem paulo ante amiſerat quæ erat filia Regis ex damnato coitu ſuſcepta, refrixeratque obiter generi amor erga ſocerum, quòd Velaſcus clientis & familiaris ſui capitali ſupplicio damnati vitam à Rege ſocero impetrare nequiuiſſet. Eam autem connubii ſponſionem ægerrime Rex tulit, Heluiram enim nepoti ſuo qui erat Cæſareæ Auguſtæ Antiſtitis filius vxorem deſtinabat, vt Conſalui opes ſubſtantiaque omnis hæreditate certiſsima in Regiam domum conferrentur. Ob id quoque Regina Germana ſubauſtero oculo Velaſcum compellans, dixerat, an tu qui non es inſulſus & degener non dedecori fore exiſtimas, ſi tibi cum filia Conſalui nuptias omnino faciendas putes, qunm Regis filiam in matrimonio dudum habueris? Ad id vero Velaſcus quum ſe præclarum in ea re exemplum quod ſequeretur habere reſpondiſſet, vt eius ſuſcepti conſilii minime diſpuderet, non obſcure Reginæ animum pupugit, quæ nequaquam Regis filia, magni tamen Regis coniugium meruiſſe videretur. Ex eo mordaci ſermone Regem cum Regina vſque adeo offenſum ferunt, vt Conſaluus qui dignitatis & præcellentiæ cauſa, prodeuntem in publicum Reginam ſubiecta ad lacertum dextra ſubleuare, equitantemque lateri adhærens comprehenſis mulæ habenis, deducere erat ſolitus, præoccupante Federico Toletano Albano Regulo ab eo officio & munere penitus arceretur: & Velaſcus Regiæ affinitatis gratiam prægrauante odio proculdubio totam amitteret: Nec multo poſt vti erat turbido liberioreque ingenio, à nimiiſque opibus ſuſpectus & inuiſus, properante Fato moreretur. Paulò etiam ante ſecus ac volebat Ferdinandus Franciſci Xymenis Archiepiſcopi Toletani patrocinium ſuſceperant. Is opinione religionis ex humili cucullato pannoſoque, vt pote qui ligneis ſocculis calciatus nodoſo fune cingeretur, ad opulentiſsimum totius Hiſpaniæ ſacerdotium Iſabellæ Reginæ ſtudio peruenerat: Ita vt tantas opes ex arbitrio ad Chriſtianæ pietatis diſciplinam diſpenſaret, inuidente quidem Rege, depoſcenteque, vt

id ſacerdotium cum eius filio Cæſareæ Auguſtæ antiſtite permutaret. Quam rem tanquam impotenter à Rege tentatam ac infamem. Velaſcus & Conſaluus deprecante iniuriam Xymene, vehementer improbarant, quòd ea permutatio ſummæ iniquitatis Iſabellæ Reginæ iudicium ſynceræ innixum pietati offenſura videretur. Ipſeque Xymenes robuſto conſtantique ingenio diceret, ſi paululum vrgeretur, ſeſe ſtatim abdicata mitra cum lituo paſtorali ad veterem cucullam eſſe rediturum. Eò enim Regis conſilia tendebant, vt filio ſummæ diuitiæ pararentur: ipſeque vbi neceſſe foret in bellicos ſumptus ſacris prouentibus vteretur, ſicuti de tribus ſacrati ordinis Calatranæ, Alcantaræque & Compoſtellæ equitum Magiſteriis Regiæ perſonæ contributis effeciſſet. Itaque Rex negocium cum magna inuidia inchoatum ſtatim omiſit, aliquanto iratior factus Velaſco & Conſaluo, qui rem impediiſſent, quàm Xymeni, qui pro ſua dignitate ac amplitudine contendiſſet. Sub id quoque tempus Fortuna, quæ vbi obortæ inuidiæ ianuam pandit, impendentis mali cauſas accumulat, grauiore offenſione Conſaluum perculit. Petrus enim Alfonſi fratris filius è Corduba Burgos venerat, vt ſum primum ab Italia redeuntem patruum inuiſeret. Hic quum eum animo ægro reperiſſet, quoniam ab Rege promiſsi honoris fides minime præſtaretur, vti erat ingenio libero & ad perferendam contumeliam inſolenti, indignatus ingratum Regem Cordubam ſe recepit, vbi perpetua quadam authoritate ab auo patreque tradita Princeps ciuitatis vel inuito Rege colebatur. Erat Petrus ab eo inſigni Cordubenſium ſtudio, ab eaque illuſtri potentia Regi grauis & inuiſus, vſqueadeo, vt eum Cordubæ regnare nollet, mitteretque ad ſenatum Cordubenſem, Lucerum inquiſitorem, id eſt officialis nomen, qui prælata virga, lictoris Regii & faſcium ſupremæ poteſtatis ac imperii nomen refert. Hunc qui violet, Maieſtatis reus efficitur. Hic ſenatui denunciabat non placere Regi, vt Petrus in vrbe Corduba diutius eſſet. Sed iret ad paterna oppida, ſicuti reliqui Cordubeæ gentis Reguli, & multo quidem ipſorum commodo facere conſueuiſſent. Ea res ab amicis ſenatoribus ad Petrum defertur: continuoque ſuperbum eius ingenium vehementer exagitat. nec mora, præcipiti ira concitus Lucerum à ſatellitibus ſuis comprehendi iubet: impoſitumque equo, & vinctum Mondelliam ducendum equitibus ſuis tradit. Id erat oppidum ab auo Petro validis mœnibus cinctum, auctumque arce munitiſsima, quæ marmoreis ornamentis erat inſignis, ac omnium inter Bethicas longe pulcherrima. Tantum vero admiſſum facinus Ferdinandus grauiſsime ferens, quòd ſuæ dignitatis intereſſet, armis vindicandum ſtatuit, poſtquam Petrus non obſcuræ rebellionis nòmine damnatus, lege publica cenſeretur. Sed parantem arma Regem Conſaluus & Velaſcus deprecando, ea conditione exorarunt, vt iuuenem feruidiore ingenio in id ſcelus prolapſum
ſuppli

ſupplicem ſe ad pedes perducturos pollicerentur. Nec multo poſt Petrus patrui atque Velaſci authoritate perductus ad Regiam venit. Sed eum Rex veniam petentem non admiſit, ita vt eum relegaret extra aulam ad decem miliaria, neque ei fas eſſet longius abeſſe, quàm vt itinere vnius diei, acciri reuertique poſſet. Addidit quoque grauiore decreto, vt Mondellia funditus euerteretur: vt æquata ſolo, apud turbulentos Proceres Regiæ ſeueritatis teſtis foret. Nec Conſaluus vel maximis precibus impetrare potuit, quin paternæ virtutis monumentum tantis ſumptibus ædificatum, quòd eſſet ipſius natale ſolum, & totius Bethicæ maxime decorum & celebre, deleretur. Quanquam Galliæ Regis legatos molliendo Regi deprecatores adhibuiſſet, qui æquum eſſe cenſebant, vt qui centum vrbes infinitaque oppida pro Rege cepiſſet, is mutuo munere, paternum oppidum impetraret. Sed Rex obſtinate manſit in decreto, ea tamen moderatione, vt pro Mondellia totius Bethicæ concurſu intra paucos dies funditus euerſa, Loxam vrbem Conſaluo poſsidendam dono daret, ſcilicet vt iniuriæ atrocitas eo munere leniretur. Ea vrbs à Granata decem milibus paſſuum diſtat, peramœna in valle poſita, quæ præaltis montibus includitur. Addidit quoque Rex tanto muneri benignioris animi ſpem, quòd Loxa ad hæredes eſſet peruentura, ſi Conſaluus Compoſtellanæ ſyngraphæ renunciaret. Verùm ad id generoſo dicterio reſpondit, ſe adeo inſulſum videri nolle, vt de iure Regiæ promiſsionis temere decederet, quum iuſtiſsimæ querelæ titulum præferre: quàm iniqua compenſatione accepta creditum diffiteri mallet, eminebat ſiquidem in ſermone eius reſponſiſque præſertim grauitas excellens, vrbana iocunditate condita, quum improuiſus & peracutus lepor in eludendo perſtringendoque eruditi ſalis acrimoniam referret. Sed Hiſpanicæ elocutionis argutias ex amphibologia facile naſcentes, Latinæ linguæ ſimplicitas non aſſequitur. Quo fit vt multa maxime feſtiua Scommata omittere cogamur, quæ quum in experrectis ſalſiſsimæ gentis ingeniis riſum ac admirationem excitare poſsint, translata demum tanquam exuta dignitate, vti languida vel obtuſa Latinis auribus non arrident. Hæc tamen minime prætermittenda videntur, vt illud Garciæ Paredio fortiſsimo equiti, quum ad Lyrim Gallis per pontem tranſire conantibus pilæ vndique hoſtilium tormentorum cum ſtrage equorum & hominum peruolarent, & Conſaluus imperterrito animo hortabundus in diſcrimine verſaretur, accurrenti, ſolicitéque monenti, vt è periculoſo loco ſe ſubduceret: Non ne tu (inquit) vir improbus & ineptus hodie mecum es Paredi? quum in omni vitæ diſcrimine nullus vnquam te metus occupet, vt ego pauorem admittam importunè ſuadere contendis. Quum oppidum Montilia (vt diximus) iuſſu Regis dirueretur, fruſtra deprecantibus Gallorum legatis, vt ei oppido parceret, quòd eſſet Magni

Conſalui natale ſolum, qui ad ducentas Vrbes, & ſeptingenta oppida Hiſpaniæ Regnis adiecisſet, nunciareturque homines ad opus coactos ex agreſtibus incolis ſupra centum in ſubruti & repente procidentis muri ruina oppreſſos, miſerabiliter interiiſſe: Hinc præclare liquet Conſaluus inquit, quàm fortiter viua & incolumis Montilia ſeſe defenſura fuerit, quando damnata planeque mortua, tot editis contra ſe molientium funeribus ſuum decus pertinacisſime tuetur. Eo die quo Galli in Formiano littore longa variaque pugna victi intra portam Caietæ compulſi ſunt, quum Cerbellio è citeriore Hiſpania nobilis eques ad nauandam operam ſerius quàm oporteret ſe expediſſet, confectoque iam prælio, partaque victoria armatus in nauicula concitatis remis ad victores ſocios appropinquaret, & multis è littore ſpectantibus quiſnam eſſet qui thoracatus aduentaret Didacus Mendocius ſciſcitaretur, repente ad eum Conſaluus, reſpondens inquit: An adeo tibi hebes eſt oculus vt Sanctum Hermum non agnoſcas? Sancti enim Hermi ſydus Chriſtiani nautæ vocant, quod ex turbulenta tempeſtate tranquillitatem pronunciat quum in antennis apparet, non ſecus ac antiqui de Caſtoris & Pollucis ignibus crediderunt. Agnouere aſtantes lepidisſime dictum, quum tarditatem Cerbellioni ſalſus imperator exprobraret, qui confecto prælio & pacatis rebus armatus aduentaſſet, tantò omnibus exorto riſu vt Cerbellionem è nauicula deſcendentem ſancti Hermi nomine ſalutarent. Idque ei poſtea cognomentum inter milites æternum fuit, Quum Galli Caieta debita Regno excederent, & à Conſaluo multis terreſtri itinere abeuntibus equi darentur, Obegninus eorum imperator alacri ore renidens, Conſalue (inquit) te obſecro vt validos nobis & robuſtos equos dari cures: vt abeuntibus & cito redituris nobis ſufficiant, quaſi ſe renouaturum bellum non obſcure promitteret. Agnouit Conſaluus vafre dictum: ſtatimque reſpondit, reditote vt lubet, nam hæc eadem quæ vobis lubens præſto veſtes, equos, diplomata, quum reuertemini ex clementia liberalitateque mea facile impetrabitis: aperte denuncians eos ſi redirent eandem omnino belli Fortunam ſubituros. Bernardinus Velaſcus qui fuit equitum Magiſter, vir apprime nobilis & elegans, puellam ex Reginæ aula vehementer adamabat: & more Hiſpanico ſtudioſisſime percolebat. In ea Velaſcus quum venuſtatem impenſe laudaret, nihil ad abſolutæ formæ dignitatem deeſſe prædicabat, præter plenioris ſucci habitum: erat enim gracilitate virginali. Hæc vti fit in aula amanter ad bonæ ſpei ſignificationem virili colore argumentum amatori Velaſco dederat, quo is in cultu familiæ vteretur. Prodeunti itaque Velaſco, & pueros ſeruoſque à pedibus viridi colore indutos oſtentanti: Conſaluus occurrit: laudataq. eius cultus nouitate, Rectisſime ſapis (inquit) Velaſce, cum hoc enim viridi proculdubio pingueſcet. Iocatus ſcilicet in ſtrigoſam eius amicam, translato dicterii ſale à paſtione mularum. nam Hiſpani recentis graminis & herbæ medicæ

farragi

farraginem viridis nomine appellant, qua adulto vere mulas enutriunt, vt vberrime pingueſcant. Quo ſcommate nihil lepidius viri eius aulæ elegantes exiſtimarunt. Quum ad Tarentum è caſtris maleficum ſeditioſumque militem ad ſupplicium duci iuſsiſſet, illeque multum reluctatus ſe iniquiſsime damnari vociferaretur, & proinde Conſaluum ad dicendam cauſam ad Dei Max. tribunal magna voce citaret, vade inquit Conſaluus: feſtinaque, confiſus optimo iudici, & cauſam inſtrue, nam ibi pro me aderit qui opportune reſpondeat Alfonſus frater, qui nuper è Serra vermegia in cælum contendit. Tum enim Conſaluo nunciatum fuerat fratrem à Mauris circumuentum dignam forti pioque Duce mortē oppetiſſe. Cæterum Conſaluus (vt vnde diſceſsimus reuertamur) in vrbem Loxam indignabundus ſe recepit ex tot repulſis ac offenſionibus trāquillum ocium quærens, donec inuidia decederet, & Ferdinādi animus iam plane auerſus, dum ipſe abeſſet veterum beneficiorum recordatione ad æquiora conſilia verteretur. Itaque Conſaluus veluti iuſtam vacationem nactus, biennium Loxæ Granatæque tranſegit, ſuis hercle opibus, quæ erant multo maximæ, & ſua denique gloria contentus, niſi ea, vt plerunq. accidit, æmulorum immodico liuore premeretur. In ea vitæ tranquillitate modice corpus exercebat, alebat autem animum ſuſceptis multorum patrociniis, collatiſque officiis, ſic vt omnes qui egeſtate oppreſsi, aut implicití litibus, aut aliquo periculo circumuenti eſſent, opemque implorarent, enixiſsime ſubleuaret. His actionibus exiſtimationem tuebatur, & ſingularem tota Prouincia gratiam ab omni genere hominum comparabat: à Maranis præſertim & à Mauris. Maranos Hiſpani eos vocant, qui Iudaica ſtirpe nati, quum ſemel ad Chriſtiana ſacra tranſierint, rurſus ad antiquæ legis ritus relabuntur. Id autem quum capitale ſit, ſpeculatores eis ſubmittere ſolent, qui dicta factaque eorum, & arcana religionis diligenter explorent: ſuſpectoſque Præſidibus accuſent, expoliandos quidē primo opibus: ac igne demum concremandos. In id genus hominum quanquam ii extrema ſupplicia mercantur ſecretis & ſæpe malignis indiciis delatum ſacrati iudices vt præclarius pietatis ſtudium oſtendant, per acerba quæſtione deſæuiunt. Id vero Conſaluus quantum incolumi religionis iure poterat pro æquitate humanæ lenitatis defendebat, ne miſerè circumuenti, præ metu ſolum vertere cogerentur: deſertaque Hiſpania ad Turcas confugerent: apud quos transfugientium Iudæorum tutiſſimus erat receptus, quòd homines ingenioſi mireque induſtri fabrilium operum & lanificii præſertim artifices, & quod mirum in modum Reipublicæ Chriſtianæ nocuit, æneorū tormentorum magiſtros attuliſſent. eadem, ſed alia via, Mauri qui in Bethica remanſerant, tanquam opportuni iniuriæ patiebantur: quibus cum clementiſsime agendum eſſe multis de cauſis exiſtimabat negens repentina, ſæuique Imperii inſolens ac animis ad reſumenda arma paratiſsimis, erecta, vbi reliquum conceſſæ libertatis eriperetur, demigraret in Africam, aut inde auxilia aduerſus no-

mentis tenore metiretur. Percunctanti enim Girone Oronio à quodam qui à Conſaluo ad Regiam veniſſet, quàm alte oneraria illa ingens nauis Conſalui magnitudini vt ſupra diximus comparata, in Loxæ vadis ſubſideret: idque Conſaluo referretur, Oronio dic inquit nauem firmis lateribus æſtum maris expectare, vt attollatur, & vela det ventis, qui non ſemper aduerſiſsimi perflare conſueuerunt. Nec perurbano reſponſo euentus defuit. non toto enim vertente anno, quum Rhauennatis cladis nuncius Regē magnopere perculiſſet, vnus ante alios omnes Conſaluus qui res perditas reſtitueret, non ſecus ac alter dictator Furius Camillus à Romanis contra victores Gallos ab exilio reuocatus eſt. Ea ſiquidem funeſta acie magna pars Veteranarum legionum quas ab Africa Nauarrus antea tranſuexiſſet, interierat, ſupraque triginta ſex aut illuſtres aut noti Duces ceciderant. Raimondoque Cardonio Imperatore fuga elapſo, captoque Ioanne Medice legato Cardinale, Fabritius Columna ipſeq. Nauarrus in poteſtatem hoſtium deuenerant. Qua calamitate obrutus Iulius Pontifex multorum perfidia in Vrbe circumuentus de fuga cogitabat. Fœderatique omnes Principes vnum maxime Conſaluum quem ſuperandis Gallis fatalem Ducem crederent, poſtulabant. Itaque Rex ingenti cura anxius, miſſo in Cantabriam Federico Albano qui pulſum Regno Nauarræ Regem reprimeret, Conſaluum Imperatorem delegit, qui primo quoque tempore in Italiam proficiſceretur: Pontifici opem ferret: daretque operam ne quid detrimenti res Neapolitana pateretur. Parabatur claſsis ad Malacam, eò innumeri equites & pedites confluebant, tantuſque erat equorum & armorum apparatus, vt homines minime dubitarent, quin Conſaluus Gallos ab eo vinci ſolitos Italia depulſurus eſſet: & nouum de ea gente triumphum in Hiſpaniam relaturus. Iam multæ omnis generis naues vndique ab Oceano Gadibuſque præſertim Malacæ conuenerant, paratuſque erat commeatus, delectiq. milites & equites nominatim in maiora nauigia diſtributi, vt conſcenderent, idoneam tempeſtatem expectabant, quum ad repentinum inexpectatæ victoriæ nuncium ex Regiis literis cuncta refrixerunt, ſic vt conſternati dolore milites, qui præmia & decus ex ea profectione concepiſſent, de Fortuna magnopere quererentur: & Conſaluus ipſe tanquam inauſpicato creatus Imperator, quòd donando, profundendoque priuatas opes exhauſiſſet, ad tantæ illuſæ ſpei incommodum plurimum angeretur. Sed quomodo eam laudis atque victoriæ ſpem Italici belli euentus interpellarit, operæpretium eſt paucis enarrare, vt quæ fortuita videri poſſunt, ad diuinæ mentis iudicium referantur. Non toto vertente biennio ex quo Reges ad Sauonam colloquutos inter ſe memorauimus, funeſto Italiæ icto fœdere in Venetos conſpirarunt, vt conuulſo eorū dominatu quæ ſibi erepta putabant, veteribus ipſorum Imperiis redderentur. atque ita factum eſt, vt quum à Gallis ad Abduam duce Rege ipſo vna victi acie, profligatique cunctas vrbes amiſiſſent, intra Paludes Vrbemque Venetias cō-

pulſi à Iulio Pontifice veniam ſupplices impetrarent. Is enim Heluetio milite non modo Fauentiam Ariminumque, ſed Rhauennã & Ceruiam multis antè annis à Venetis occupatas receperat. Ex Abduana porro victoria Ludouicus Cremona, Crema, Bergomo, Brixiaque fuerat potitus, quum eodem curſu Veronenſes, Vicentini, Patauini, Feltrenſes, & qui ad Carnicas alpes vergunt Populi, Maximiliano Cæſari deditionem feciſſent. Apuliæ autem vrbes ſine vulnere Ferdinandus receperat, Ateſtinuſque Alfonſus in Rodigina peninſula fuerat receptus. Cæterùm ab Alfonſo Iulius tanquàm à beneficiario Pontifici Imperii ſalinarum iura quæ ſunt in Paduſis ad Comaclum repetebat. Eius ſalis vectigal Alfonſus quod ſibi magno eſſet emolumento, armis defendẽdum exiſtimauit, fretuſque Gallorum auxiliis non vno in loco Pontificis copias cæcidit. Qua iniuria permotus Pontifex Alfonſum diris interdictoque perſequitur. Ludouico Regi denunciat, niſi auxilia reuocet, eum pro hoſte habiturum, additque nequaquam ſibi defuturos Reges qui Pontificiæ dignitatis iniurias defendant. Illudens Ludouicus contempſit anathematis diras tanquam inanes metus: promotiſque copiis Pontificem Bononia expulit, Conciliumque Piſis indixit, ex cuius cenſura excuſsis Iulii moribus Pontificatu pelleretur. Ea res acerbius ac arrogantius quàm deceret à Ludouico ſuſcepta reliquos Reges permouit, Henricumque ante alios Britanniæ Regem tuendæ religionis maxime ſtudioſum, ita vt magnis claſsibus Armoricas vrbes inuaderet. Nec Henrico genero religionis cauſa, iuſta Gallis arma inferenti Ferdinandus defuit: poſtulante præſertim opem Pontifice, cui deeſſe non poterat: eoque libentius, quòd accita in Cantabriam Britannica claſſe Ioannem Nauarræ Regem Gallorum ſocium, ideoque hiſdem Pontificis diris execratum Regno depellebat. Iulius quoque adiunctis iam ſibi Venetis, Ferdinandoque in ſocietatem facile aſcito (quòd huic ex iure Pontificio Neapolitanum Regnum adiudicaſſet) conductiſque Heluetiis, graue bellum Gallis vndique concitarat. Cuius belli is demum exitus fuit, vt commiſſo ad Rhauennam cruentiſsimo prælio, Galli quidem victores euaderent: ſed tanto accepto detrimento, vt incumbentibus Heluetiorum Venetorumq. copiis, intra ſeptuageſimum diem Italia pellerentur, Quòd dux ipſe Gaſto Foiſſeius cum Alegria vetere nobilique duce, præfectiſque alarum & cohortium ferè omnibus interfectis, in ipſo victoriæ limine cecidiſſet. Neque enim Palicia Gaſtoni ſuffectus quanquam id nouorum hoſtium aduentus flagitaret, reparare copias potuit, pernegante Quæſtore Normandio, ſe in ipſa victoria Regiis pecuniis abuſurum. Itaque deſperata pecunia, ſecundi cõſilii rationem ſecutus, equitatum incolumem in Galliam perduxerat, vt terræ patriæ opem ferret, quæ maritimo bello à Britannis, terra vero ab Heluetiis, qui in Heduos penetraſſent grauiſsime premeretur. His rebus in Hiſpania nunciatis, quum per omnia templa ſupplicationes agendis gratiis haberentur, belloq. finem impoſitum

ex

ex ea celeri victoria Ferdinandus exiſtimaret, ad Conſaluum continuo perſcripſit vt inſtitutum cohortium turmarumque delectum intermitteret: claſſeque dimiſſa, nobiles equites quos euocaſſet, aut qui ſponte nomina dediſſent, domum remitteret, gratiaſque publice Deo maximo & Diuis omnibus tota Bethica agendas arbitraretur, qui Italia metu liberata, maturiorem opinione hominum admirabilemque victoriam Sacroſancto Pontifici aduerſus execrabiles diriſque implicitos hoſtes tribuiſſent. Nullo vnquam acerbiore nuncio Conſaluum mente perculſum ferunt, nulloque milites, vel aduerſi caſus vel acceptæ cladis perturbatione magis conſternatos dux quiſquam vidit, vt profecto mirum videri poſſet, eum virum quem nulla vnquam pericula, nullique aduerſæ Fortunæ impetus ex arce conſilii deieciſſent, priuatum animi dolorẽ publica lætitia lenire nequiuiſſe. Id enim expectabat vt occaſione tanti belli quo haud dubie ſupremo virtutis conatu e dito præſtantiſsimam operam eſſet nauaturus, æmulorum animi ſubacta inuidia frangerentur. Conſtat enim inter primos ſermones ſuſpenſo ore dixiſſe ad aſtantes, Ergo ſecus ac ipſe putarã Gironius Oronius præclarus vates euadet? Quando vti perurbane figurabat meam Nauem ſecundo æſtu mirifice ſubleuatam, obortus opportune ventus, qui iam vela inflabat repente concidens, ſulcantem mare deſtituat. Nec multo poſt ad Anticheram quod eſt oppidum medio ferè itinere inter Granatam & Malacam ad milites euocatoſque omnes concionem habuit ſummæ grauitatis, eos magnifice conſolatus, vt æquo animo perferrent, ſi eluſi à Fortuna, oſtendendæ virtutis & parandæ gloriæ concepta ſpe decidiſſent. æquum enim eſſe vt publica vota priuatis anteponerent, & vti fas eſſet communi victoria lætarentur, ſe vero daturum operam, vt ipſos neque ſtudii ſui erga Regem quòd præclariſsimum extitiſſet, neque damnorum & itinerum quæ amore ſui nominis & ſpe laudis ſuſcepiſſent omnino pœniteret. Reliqua autem ſperarent ex Regia liberalitate, vnum enim quenque ſe per literas mirifice commendaturum apud Regem, nec dubitare, quod eſſet æquiſſimus, quin munera viritim daret, quibus ſuſcepti emenſique itineris & rerum omnium ſumptus benigna manu ſarcirentur. Dimiſſa autem concione vbi ex foro domum eſt reuerſus, pronunciauit ſe cunctis donatiuum triduo daturum. Id conſtabat partim ſignata pecunia quæ gregario præſertim militi præberetur, tum vero argento elaborato, auro textili purpuraque & ſericæ telæ omnis generis coloriſque in veſtes copia ingenti, equis item nobilibus, pictiſque tentoriis, inauratis armis, & caſtrenſibus lectis: quæ tot tantaque fuerant, quod ea omnia mercatores lucri cauſa tanquam ad nundinas Corduba, Hiſpali, Medina, Valentia, Granataque attuliſſent, vt centum milium aureorum nummum ſummam ſuperaſſe credantur. Ea vero tanta liberalitate diuiſit, vt nec domeſticæ ſuppellectili parceret: ipſeque iam multorum fœneratorum malum nomen fore putaretur, quum oppigneratis aliquot oppidorum reditibus ex

graui vſura plane decoqueret, ridentibus æmulis quòd inani ſumptu, vt regiæ opulentiæ odioſum ſpecimen præberetur, domum ſuam rebus omnibus exhauriendam ſuperbè temereque ſuſcepiſſet. Ferunt regem ab occulta malignitate Conſaluum eneruatis opibus, exiſtimatione ſpoliare cupiuiſſe. propterea inieciſſe ſpem, vt primo vere inſequentis anni, eodem apparatu in Italiam enauigandũ foret: ſcilicet vt diſcedentium militum voluntates munere ingenti redimere cogeretur. Sed quanquã id à clariſsimis Hiſpaniæ regulis acceperim, nequaquam tamen adduci poſſum, vt id ex omni parte verum putem, ne prudentis & maxime compoſiti regis fama, temere ſugilletur. Quid enim niſi temere de Conſalui animo atque opibus ei timendum fuit, qui pacatiſsimis Hiſpaniæ imperiis nouum Nauarræ regnum adieciſſet, victorque in Italia pacis & belli arbiter crederetur? Verum non multo poſt Conſaluus ex ſuprema liberalitate incomparabilem gratiam meritus in Loxam ſe condidit, ex eo hercle ſeipſo beatior, quòd nemini ſuo nomini fidem fefelliſſet: recteq. & fortiter factorum conſcientia lætus obuenientem vltro gloriam adſequeretur. In eo itaque ocio quod ad biennii ſpatium ſeſe extendit, tanquam occupatus in præcellenti erectæ mentis negocio verſabatur. animum enim magna ſemper & excelſa petentem, maximarum rerum cogitatione recreabat. Inſigni nempe cura ſumptuque inſtitutum habebat in omnibus vrbibus quæ Principatus nomen præferrent, non in Europa modo, ſed in Aſia atque Africa, vt per certos idoneoſque homines, quæ bello paceque geſta eſſent, ad ſe accurata fide perſcriberentur; ſic vt facile ſingulis prope diebus accideret, vt de grauiſsimis admirandiſque rebus certior factus, cuncta vti accidiſſent, præſentibus amicis recenſeret, & his qui longe aberant officioſe communicaret. In eo duorum annorũ curriculo quo eius vita finita eſt, ſtupendæ rerum omnium commutationes inciderant, quum ſecus ac multis antea ſæculis accidiſſet, totus plane terrarum orbis, ingenti armorum motu quateretur. Audierat Iulio pontifici vita functo, quo nemo in tuenda augendaque pontificii imperii dignitate, vel maior vel conſtantior fuit, Leonem X. qui ingeniis faueret, aureæque pacis mores inueheret, ſucceſsiſſe. deſumptaque triplici corona, eodem die redeuntis anni eodemque in equo quo ad Rhauennam in acie captus fuerat ſub vmbella triumphaſſe. Paucos quoque poſt dies didicerat Tramulium atque Triuultium ſummos Gallorum duces ad Nouariam à paucis Heluetiis eruptione profligatos. Tranſiſſe autem in Morinos cum ingentibus copiis Henricum Britanniæ regem qui cum Maximiliano cæſare coniunctus, intra paucos dies fuſo fugatoque totius Galliæ equitatu Terouanam Morinorum, & Tornacum in Neruiis inſignes vrbes in poteſtatem redegiſſet. Hiſdemq. diebus Iacobum Quartum Scotorum regem ab Hauardo Surreio ad Tuedum deleto Scotorũ exercitu acie victum ac interfectum. indeque nec tranſacto quidem menſe Venetos ad Vincentiam à Cardonio, Proſperoque Columna luctuo-

ſo

ſo prælio ſuperatos. Sed his quæ partium ſtudiis Ferdinandi regis voto ſecundiſsima euenerant, externa quoque noſtrorum & Barbarorum regum prælia ampliore cum voluptate miſcebantur. Nam confecta pace inter Gallos atque Britãnos, Ludouicus rex ducta in matrimonium Henrici ſorore, imbecillus ſenex, in ipſis nuptiis, fato conceſſerat. Franciſcuſque gener rex fuerat declaratus. Vladislaus porro Pannoniæ rex conſternatis ad arma viris agreſtibus periculoſo circumuentus bello Borna miſſa duce, rebelles acie victos meritis ſuppliciis affecerat. Conſtantinus item Ruthenus Sigiſmundi Sarmatiæ regis auſpiciis, innumerabiles Moſcouitarum copias ad Smolẽchum ſupra Boryſthenem memorabili acie ſuperarat. Ipſi vero ad orientem Selymus Turcarum, & Sophus Hiſinaël Perſarum, maximi reges, inter ſe armis contendebant. eoque deducta res fuit, vt ad Artaxata Armeniæ vrbem Calderanis in campis cruentiſſimo prælio certaretur: victore quidem Selymo, quum vulneratus Hiſmaël ex prima acie ad interiora Mediæ ſe recepiſſet. Sed honeſtiora iocundioraque videri poterant quæ interim de Luſitanorũ victoriis ſcribebantur, eos enim extremum Aethiopiæ promontorium ad antarcticum magnis claſsibus tranſcendiſſe, ſubactiſque totius ferè Indiæ regibus, præter Arabicum & Perſicum ingentes ſinus ad Melaceam aureæ Cherſoneſi, ipſamque demum inſulam Taprobanam perueniſſe; aromatumque omnis generis natale ſolum reperiſſe conſtabat, conterritis paſsim earũ gentium innumerabilibus copiis & claſsibus, quum tormẽta ænea diſploſiſſent. Pari quoque cum voluptate, & maiore quoque Caſtellanorum gloria incogniti orbis efferæ gentes, & Anthropophagi dirum genus narrabant, quum Ferdinandi regis claſſes alterũ & prope immenſum terrarum orbẽ pernauigato ad occidẽtem Oceano reperiſſent, vnde tantũ foſſitii auri & margaritarum gemmarumque in Hiſpaniam augendis publicis priuatiſq. opibus referretur. Dum in iſtis oblectationib. nequaquam ingenita ſed accerſita iocũditate vitam traduceret, in duplicis quartanæ morbum, non quidem natura difficilem, ſed ſeni præcipueque ex euentu rerũ minime læto planè mortiferũ incidit. traductuſq. à Loxa Granatã climacterico ætatis anno, in complexu vxoris Heluiræque filiæ ſuſceptis Chriſtianæ diſciplinæ ſacramentis expirauit, poſtridie Kal. Decembres, anno à partu Virginis ſupra mileſimũ & quingenteſimum decimoquinto, quum vixiſſet annos lxii. mẽſes iii. & dies xi. Tumulatus eſt circumpoſitis ad ſepulchrum ſupra centum vexillis in æde diui Franciſci. parentaruntq. ei iuſtis exequiarum honorib. adhibitis, Indicus ipſe Mendocius, Tindillius Granatæ præfectus, & reliqui Cordubeæ gentis Proceres. Mãricam porrò vxorẽ quæ ex teſtamento in tutela rerum omniũ remanſerat, Rex Ferdinandus humaniore epiſtola congeſtis in defunctũ innumeris laudibus eſt conſolatus, Ita quidem vt ipſe paucos poſt dies Magnum cæleſtis itineris ducem cõſequeretur. Intra enim quadrageſimum diem rex ipſe apud Madrigaletium vicum exceſsit è vita. Interiit autem

Conſaluus hiſdem diebus quib. Franciſcus Rex Galliæ Heluetiis ad Mediolanum ingenti prælio ſuperatis, vt cum Leone Pontifice de Republica conſultaret, Bononiam peruenit. Ferunt nonnulli quibus integram fidem minime tribuerim, Conſaluum pauló ante quàm moreretur cum præpotentibus ſuæ factionis Regulis conſpiraſſe,eo animorum decreto, vt Ferdinandus vlterioris Hiſpaniæ Regno repẽtina ipſorum manu extruſus,ad Tarraconenſes ſuos redire cogeretur, reſtituta quidem eius filia quam pater aſtuto conſilio vti mente commotam in ignobile oppidũ curandæ valetudini conieciſſet: Carolumque ſubinde eius ex Philippo Rege filium è Belgis euocarent,qui iam quindecimannorum adoleſcens præclaram adminiſtrandi imperii indolem præferret, cuius auſpiciis, quod paternos amicos de nomine iam pridem agnouiſſet,vindicare iniurias & aduerſæ factionis opes deprimere cogitarent. Supra vero id conceptum facinus Conſaluus multo maiora moliretur,Ferdinando ſcilicet Aragonio Federici Regis filio ex Setabæ arcis cuſtodia erepto,vt præſtita fide quam adoleſcenti temere dederat, animum iuſiurandi religione exolueret:ac ei paternum Regnum redderetur, ea conditione, vt penſo annuo tributo Hiſpaniæ Regum beneficiarius eſſet: Heluiaramq. ipſius filiam vxorem duceret: dotiſque nomine ea oppida atq. vrbes, quas ipſe poſsideret,ad antiqua Regni iura reuerterentur. Tantum enim poterat odium ex repulſa Compoſtellanæ dignitatis conceptum, vt hæc quanquam ſupra æquum peracerba alienaque ab eius ingenio videantur, non omnino temere credi poſsint. Fit enim plerunq. apud ſummos Principes, vt ingentis beneficii merita,vbi modum exceſſerint,quòd iuſtis præmiis exæquari nequeant, inſigni demum iniuria perſoluantur.Tum hercle liuor & odium pro gratia maxime vigent quum non planè generoſi Principes alieni meriti magnitudine obruuntur. Iſq. falſæ rationis viam inuenit,vt turpiſsimo nomine ingratus euadat. Sed hoc clariſsimis ducibus fatale videtur,vt in vltimo vitæ actu circumuenti inuidia imminutaque dignitate in ipſo contumeliæ dolore moriantur. Quid enim aliud (vt antiqua exempla Coriolani Alcibiadis & Narſetis omittamus) quàm hic dolor Borbonium atq. Nauarrum præcipites egit,vt hic contra gentis ſuæ nomen damnata arma ferens in carcere eius arcis,quam manu ceperat, miſer interiret, ille vero & ſuæ patriæ proditor ſceleſtus,& communis impius euerſor in limine diri facinoris pœnas daret?Sic vt Conſaluum quanquam prealte à Rege alienatum nequaquam crediderim, eò progredi auſurum fuiſſe,vnde nullus ſine inexpiabili dedecore receptus foret. Quòd ſi animo ex quartanæ febris atra bile commoto id omnino ſcelus patrare concupiuit, hoc vno, quòd nihil extra cogitationem vetere ſua fide atque prudentia indignum admiſerit ſe ipſo beatiorem exceſſiſſe vita fatendum eſt.Quid enim veræ gloriæ trophæis onuſto optatius atque felicius accidere potuit, quàm vt integra nominis fama ſublimis ille animus in cœlum,vnde venerat,euolaret.

FINIS.

Epitaphium Conſalui Ferdinandi Magni Ducis per Phaërnum Cremonenſem.

Parta ducum tumulis aliorum ex hoſte trophaea
Quaeſitique inſcribantur virtute triumphi.
Nos Conſalue tuo nec fortia facta ſepulchro
Nec magna Imperia, aut actos ſcalpemus honores,
Non Gaditana exactos trans aequora Mauros
Atque aſſerta tuo Regna olim Bathica Regi,
Nec duce te adiutos ab eo felicibus armis
In Turcam Venetos, Cephalenum gente recepta,
Nec Calabros motus, aut Parthenopeia bella,
Atque redundantem Gallorum ſanguine Lyrim.
Quippe etenim hos titulos, atque haec monumenta, ſibi olim
Virtutes poſuere tuae, quae ſparſa per orbem,
Perque aures, perque ora virum menteſque repoſta
Nomine cuncta tuo, vtque aeterna laude replerunt.
Quare haec ſufficiat memorando inſcribere buſto.
Conſalui, Magnique ducis, qui nomina geſſit
Hic iacet, illud ei pater, hoc dedit inclyta virtus.

PAVLVS IOVIVS NOVOCOMENSIS EPISCOPVS NVCERINVS IOAN. BAPTISTAE CASTALIO APVD CAROLVM CAESAREM CASTRORVM MAGISTRO

S. P. D.

CIRCVMSPECTANTI *mihi cui nam libros de vita & rebus geſtis Ferdinandi Piſcarii, in publicum prodeuntes commendarem tu ſolus ante omnes occurriſti, qui dignus eorum patrocinio viderere. Opus enim vt facile proſpicio multorum obtrectationi expoſitum, aduerſus liuidos malignè pleraque interpretantes, luculentiſſimo indiget defenſore; Nec quiſquam hodie ſupereſt è tot ducibus; qui te ipſo conſiliorum omnium rerumque geſtarum, locupletior atque viuidior teſtis eſſe poſſit; quum ab ineunte ætate in eius præſtantiſſimi ducis contubernio perpetuaque amicitia clarus, quòd alæ equitum praeeſſes, omnibus bellis & ſingulis prope expeditionibus interfueris; ſcilicet vt mirificæ eius virtutis ſedulus & felix æmulator euaderes, vnde tibi poſtea & inſignes tituli, & decora probatæ virtutis ornamenta ad perennem laudem obuenerunt, quæ modo vel per ſe ſatis ſpecioſa, inuictiſſimi Cæſaris iudicio caſtrorum Magiſter effectus, perdomita latè Germania, partis nouis inſignibus cumulaſti. Debes itaque hoc ſupremum defenſionis munus memoriæ tanti viri, à quo tot documenta exactæ diſciplinæ te didiciſſe profiteris. Quod enim aliud Piſcarii manes vſu nobilius officium expoſtulant, quàm vt eius gloriæ obtrectatores, ſi fortè exiſtant, ea fidei conſtantia refutentur, qua viuum & meriti triumphi laude florentem coluiſti? Liquet enim apud omnes quum in manibus tuis expiraret, ſuprema voce nihil tibi potius delegaſſe, quàm vt pro virili totius Daualæ domus decus tuerere, hoc idem quoque à te exigit Victoria Columna æquatis virtutibus eo coniuge digniſſima, quæ à te omni tempore ſtudioſè culta nuper æternæ lucis auida ex his terræ tenebris ad ſuperos euolauit. Neque tu propterea huius officij operam remiſeris, quod ea gloriam contemnere Chriſtiana pietate videretur; quum eam ſponte venientem diſſimulare potius quàm ſpernere non inepte exiſtimari poſſet; ſecus ac de ipſo Alfonſo Vaſtio ſuſpicari fas erat, qui modo cũ multis noſtris lachrymis immatura morte ereptus, vti Piſcarij patruelem, & tantarum opum Imperijque militaris ſucceſſorem decuit, veræ laudis erat cupidiſſimus, quum excelſo ingenio cunctas belli & pacis actiones ad decus reuocaret. Sed vtrunque noſtrum ex mœrore approperati eius obitus aſſiduè lugentes, mirifice conſolari poteſt, hic ipſe Vaſtij filius ſummæ ſpei adoleſcens, ab illuſtri indole dignus hoc bene auſpicato Piſcarii cognomento, qui dudum officij cau-*

ſa ad Philippum Hiſpaniæ Regem deſignatum, nauigauit; Nihil enim in eo plus optauerim, quàm vt te militarium & ciuilium morum lectiſsimo formatore atque Magiſtro, id quod facile ſperamus cum patris, tum patrui abſolutæ virtutis ſpecimen referat. Quantum verò ad me attinet, ita huius ingenui laboris famam improbè ſugillantes deſpiciam, vt meorum rectè integreq́ ſcriptorum conſcientia fretus, & in vita, & poſt mortem eos omnino contemnendos putem; præclara enim veritas ſupra calumniæ nebulas facile èmicat; & qui fide integra bonos mortuos colit, viuos conciliat.

Vale.

Pauli Iouii Nouocomenſis Epiſcopi NVCERINI IN LIBROS DE VITA ET REBVS GESTIS FERDINANDI DAVALI COGNOMENTO PISCARII

PRAEFATIO

AD VICTORIAM COLVMNAM EIVS VXOREM.

SI Quid eſt Victoria Columna in præcipuis honeſtiſsimæ vitæ tuæ votis, quod ad ſummam felicitatem, vel Dii maxime propitii vel mortales longe gratiſsimi, cumulate tribuere poſsint; id vnum eſſe arbitror, vt Piſcarii viri tui memoria fidelibus nec ineptis literarum monumentis ad poſteros tranſmittatur; vt quæ tua eſt virilis atque eximia pietas non inanibus lachrymis, ſed æternis honoribus inuſitatæ admirabiliq. virtuti illius inuictiſsimi ducis debita præmia perſoluantur; habeatque interim poſteritas tuo maxime munere, ad ſolidæ veræque laudis exemplum, quod domi militiæque feliciter imitetur, & diſcat; vt nequaquam ambitioſo rerum inanium titulo, verum factis illuſtribus non adumbratæ, ſed certiſsimæ gloriæ fructus quæratur. Nam ſicuti ſepulchra marmorea, & æneas equeſtres ſtatuas, quæ ad ſummum liberalitatis & pietatis nomen magnifice paras, condidiſſe, nimis operoſum videtur, & nequaquam pro merita laude diuturnum: quando ea ignauis etiam & imbellibus contigerunt; ita hæc ad veram perpetuò victuri nominis effigiem ſcripta & expreſſa diligenter, vti extra temporis vel hominum iniuriam poſita, omnem prorſus vel maxime ſumptuoſorum operum nobilitatem antecedent. Id nos ſi non felici (vt ſperamus) alacri certe fidelique labore præſtare ſumus adnixi, quum eorum hominum, qui ſimul & egregie poſſent, & vehementer vellent, in hoc difficili munere operam collocare, magna penuria eſſe cenſeretur. Scri-

pſimus

pſimus hæc ea fide qua vniuerſam horum temporum hiſtoriam condidimus, admiratione ingenii & virtutis tuæ ducti; cui ſicuti in hoc funeſto ſeculo, cum priuato tum publico literatorum nomine plurimum debemus; ita Piſcario vlla in re peculiari beneficio nos obligatos eſſe diffitemur: Quã quam ille nos bello & pace non iniucunda ſæpe familiaritate coniunctos habuerit, vti nunc hæreditario quodam iure, in amicitia Alfonſi Vaſtii patruelis imperatoris optimi, lætiſsime floremus. Probauere nonnulli erudito iudicio inſignes, vt hæc dum ætate integra, ac in hac præclara Romana luce præcellentium hominum cenſura frueremur, vel præcipiti iudicii libertate, in publicum æderentur, ſcilicet vt cum aliqua pudoris labe exiſtimationi ſeruirem meæ, quum integritatis & diligentiæ famam cunctis eloquentiæ laudibus anteponam, idque vnum tanquam in hiſtoria præcipuum, magnopere ſpectem, vt inconcuſſa ſcriptis fides adſtruatur; hæc enim fortaſſe me mortuo ab imperitis vel inuidis, veluti certiſsimo teſte ſublato, improbe refelli poſſet. Itaque ſi hæc eo animo quo ſcripta ſunt, accipies; iam tota ingenui laboris merces vel ſperata impudenter, vel benigne debita, cumulate referetur. Quum enim virili ingenio vſque eo excellas, vt præter ſolutæ orationis laudem, poeticis etiam numeris cum præcellentibus vatibus contendes, gratiaque Regum & Fortunæ amplitudine plurimũ præſtes, ſi de his recte vel potius indulgenter (quòd maxime cupio) iudicaueris; etiam ſola vel mediocris laudis commendatione, cuncta perſolues.

vale.

LIBER PRIMVS

SI præclaras corporis atque animi virtutes cum perpetua rerum geſtarum felicitate conferamus, prócul dubio Ferdinandus Piſcarius non æquales modo ſuos bellica laude, ſed ſuperiores etiam duces anteibit. Nam ſi eos qui manus cum ipſo contulerunt, enumerare velimus, liquido conſtabit ferme omnes aut cæſos & captos ab eo, aut inſigni accepta clade fuiſſe profligatos. Porro ſi quis eorum famam excuſſerit, qui ſecum in Cæſarianis partibus arma tractarint, aduerſam profecto Fortunam aliquando ſubiiſſe reperiet; Quum ipſe omnibus bellis ſemper inuictus nullam ab iniquo Marte iniuriam acceperit, niſi quum ad Rhauennam primis ſtatim ſtipendiis dux pariter & miles, cruenta illa acie dimicauit, tum enim Fortuna quæ mox benigno vultu ſe conuertit, viſa eſt omne id totum quod fuerat fatalis odii reliquum, egregia fide conſumpſiſſe. Ortus eſt Ferdinandus ex familia Dauala in vlteriore Hiſpania prope Toletum vetuſtâ potius quàm illuſtri, ſed cui Rodoricus proauus magnam claritatem attulerit. Is enim ingenio excelſo, & vi ingenti corporis, quum iuuenis adhuc prouocantem Luſitanum equitem ſpectante vtroque exercitu, ſingulari certamine confeciſſet, tantum ſibi ſtudium ab omnibus militum ordinibus, tantamque apud Regem beniuolentiam illo clariſsimo facto comparauit, vt non multo poſt Magiſter Equitum ſit effectus, qui honos militiæ ſummus vnis antiquæ nobilitatis Regulis demandari erat ſolitus. Ex hoc Rodorico natus eſt Indicus, qui auſpicia Alfonſi Regis Aragonum ſecutus, in Italiam venit, prælioque nauali ad Pontias cum ipſo Rege eadem in naui à Liguribus captus eſt. Is ex armigeris pueris intimus erat Alfonſo ob indolem ab omni virtutum concurſu gratiſsimam. Nec multo pòſt quum Philippus Viccecomes præclara ingentis animi liberalitate, Alfonſum libertate donauiſſet, magniſque auctum muneribus ad recuperandum Neapolitanum Regnum dimiſiſſet, ab Rege impetrauit, vt Indicus apud ſe Mediolani relinqueretur; namque is adoleſcens eruditis moribus & ſuauitate oris Philippi animum ita oblectabat & cèperat, vt inter cariſsimos emineret. Mortuo autem Philippo ad Aragonios rediit, optimarum literarum & diſciplinæ militaris ornamentis vehementer excultus, vnde mox cunctis, & Regi in primis carus, vxorem promeruit longe omnium nobiliſsimam atque ditiſsimam ex antiqua Aquinatum Regulorum familia, è qua Diuum Thomam natum eſſe conſtat, inter Chriſtianos profeſſores pietate ac ſacrarum literarum ſcientia præcellentem. Huius vxoris præſenti dote, ac demum inſigni multorum oppidorum hæreditate

Indicus

Indicus fortunas ſuas opportune ſtabiliuit, præfectura etiam ærarii & totius cenſuræ rationum regiarum, atque item perampla domo in qua ſeptemuirale iudicium exercetur, à Ferdinando Rege liberaliter honeſtatus. Vixit multos annos in perpetuo quodam Regalis vitæ ſplendore, & ob id in ſumma ſemper familiaritate Ferdinandi Regis, qui in vtraque belli Andegauenſis Fortuna fortem eius fidelemque operam fuerat expertus. Vltima verò ſtipendia (vti pium decuit) in publica Chriſtianorum cauſa aduerſus Turcas iam ſenex apud Hydruntem exoluit, Alfonſo ſecundo militiæ comes datus. Nec multo poſt confectum bellum Neapoli moritur, tres ante alios relinquens impuberes filios maternæ pariter ſubſtantiæ & paternæ virtutis hæredes, Alfonſum ſcilicet, Rodoricum & Indicum. Alfonſus natu maximus ab Aterno Apuliæ oppido amneque fatali caſu Magni Sfortiæ claro, quod hodie Piſcaria dicitur Marchionis Piſcarii cognomen adeptus, huius Ferdinandi pater fuit, vir omnibus Fortunæ naturæque muneribus inſignis. Etenim cum Ferdinando iuniore à teneris annis educatus, corpus atque animum armorum & literarum ſtudiis pariter exercendo excolendoque facile Neapolitanorum procerum præſtantiſsimus euaſerat. In hoc ſiquidem iuuene omnia ſumma inerant, ſcilicet ſupra viuidum atque habile corporis robur, incredibilis animi vigor, literæ, prudentia, diſciplina: quibus fretus in adminiſtratione Gallici belli quod in Aemilia via geſtum eſt facile Triuultio & Petiliano eximiis ducibus æquabatur. Neapoli verò quum Galli Alegria duce ab arce in portum erupiſſent, diſiectiſque munitionibus cuncta cædibus atque terrore compleuiſſent, vnus ante omnes Alfonſus incredibili virtute pedeſtri protectus ſcuto, repreſſa ſuorum fuga, per interiores ſcalas in molem euolauit: contemptoque omni tormentorum periculo, Gallos ita repulit, vt multis cæſis aut ex fuga in ſubiectum mare præcipitatis, Pharique turre ſubinde recepta, Populus Neapolitanus eum illo die Seruatorem patriæ appellarit. Verùm non multo poſt per hunc modum cunctis in locis Ferdinando ſtrenue operam nauantem & ſummo omnium ſtudio ad militarem gloriam prouectum immitis Fortuna deſeruit. Dum enim circumuallatis in arce Gallis cum ſeruo natione Mauro incendendæ claſsis conſilium agitaret, & ex condicto pretium perfidiæ deferens noctu ad ſummum hortorum parietem ſcala perueniſſet, perfidia ſerui ad acta per guttur lunata ſagitta crudeliter eſt interfectus. Nunquam ab vlla hominum memoria aut Rex vllus amicum & propinquum, aut vllus exercitus ducem, aut vlla ciuitas ciuem ſuum morte ſublatum vel grauiore mœſtitia, vel vberioribus lachrymis honeſtauit. Eandem quoque Fortunam tulit Rodoricus frater vir impiger & fraternæ virtutis æmulus, qui ſecundo bello Gallico, quum pedeſtribus copiis præeſſet, apud Inſulam Arpinatis agri vicum, Sclopetto caput ictus interiit. Neque eadem vis fati plus iuſto Daualis proceribus infenſa, Indico diu

pepercit, iam bellica laude inſigni & iuuenum omnium longe pulcherrimo. Is poſt exactum Regno Federicum Aragonium, quum de finibus Lucaniæ Galli atque Hiſpani inter ſe decertarent, peroſus Gallorum nomen vti Daualæ familiæ funeſtum, Hiſpanis adhæſerat, Aenariæque inſulæ præfectus cum Gallis terra marique contenderat; ad extremum Salerni arce cum ſingulari Magni Conſalui commendatione fortiter expugnata, dum ad id bellum properat, quod ad Lyrin amnem Hiſpanus victor confecit, peſtifera febre paucis diebus abſumptus eſt; eo acerbiore omnium dolore, quòd illuſtrem familiam ſummæ ſpei, ſummæque laudis Ducibus orbatam videbant; Quorum nemo ad trigeſimum ætatis annum incredibili Fatorum iniuria peruenisſet. Moriens Indicus Alfonſum filium, quem hodie omni bellica laude florentem Cæſarianis in caſtris imperatorem videmus, in cunis reliquit. Cæterùm ab Alfonſo qui Punica ſeruilique perfidia cecidit, hic ipſe Ferdinandus paterno cognomine Piſcarius admodum puer eſt relictus, qui intermortuum familiæ nomen, maximis rebus geſtis (vti mox dicemus) ad nunquam interituram Daualorum memoriam egregie reparauit. Natus eſt Neapoli Ferdinandus matre Cardonia apud Siculos illuſtri, quæ quatuor inſignium bello Ducum ſoror fuit. Infans quum primum materno vtero editus in lucem prodibat, ex tenui membrana veſtem ampliſsimam ſecum extulit; veluti militare quoddam paludamentum ex paterno maternoque ſemine haud obſcuro iure hæreditatis tantæ indoli deſtinatum. Habuit in geneſi circa cœli verticem Sydus Martis directo curſu ſua in ſede conſtitutum, & quo felicius victoriæ pararentur, ſalutaribus Iouis radiis delinitum; vnde Pontanus ſupra eloquentiæ laudem, etiam Syderalis ſcientiæ peritiſsimus, inſpecto themate victorias & lætiſsimos Triumphos puero ſit pollicitus; Itidem etiam monens vt faciem aduerſus vulnera diligentiſsime præmuniret, quaſi ex ferro Mars alioqui benignus, honeſto ori deformitatem, vti poſtea euenit, manifeſte minaretur. Puer vt primum ingredi firmiter & loqui diſtinctè cœpit adeo multus & aſsiduus fuit in ludis & ſimulachris rerum bellicarum, vt iam nequaquam obſcura eius inuſitatæ virtutis indicia præberentur. Puerili etenim cupiditate parua curulia tormenta effingendo & grauiter concionando, præferendoque vexilla ſequentibus pueris, & multiplices pugnas committendo, cuncta munia imperatoris implere videbatur, obſecrante ſæpe Muſephilo præceptore, vt ingenium ab his inanibus ludis ad literarum Latinarum ſtudia reuocaret; ſed ille quum eſſet literis ſtudendum, hiſtoriis potius & fabuloſis carminibus vernacula & præſertim Hiſpanica lingua conſcriptis oblectabatur, quibus heroum & fortiſsimorum equitum admiranda facinora celebrantur. Erigebat enim animum ad gloriam anhelantem in ſpem conſequendæ laudis; Agebat autem ſextumdecimum ætatis annum, quum Ferdinandus Rex Hiſpaniarum Neapolim venit, vt

Magnum

Magnum Conſaluum affectati Regni ſuſpicionibus obnoxiam, in Hiſpaniam ſecum aduehere t. Eius aduentus ſummo ſtudio Neapolitanorum eſt celebratus, & in primis matronæ omnes quæ forma & dignitate cæteras anteibant, in ampliſsimo conuiuio Regiis oculis oſtentatæ. Miniſtrabat fœminis ornatiſsima iuuentus, quæ mox remotis menſis choreas duxit; Quo in ludo Piſcarius ante alios, tanta arte, tantaque numeroſi inceſſus grauitate, omnes ſaltationis modos adimpleuit, vt Rex ipſe prudentia & iudicio maxime inſignis, quum oculos in vnum Piſcarium conieciſſet, palam diceret ad proximos proceres digito Piſcarium indicans. Ille adoleſcens ex geſtu certaque oris indole ſupra hos omnes, magnus quidam imperator eſſe videtur; & ſi me opinio nequaquam fallit omnium euadet longe præſtantiſsimus. Hoc de ſe tanti Regis iudicium nequaquam elatis auribus accepit, præfatus Regem qui ſe adoleſcentem immatura laude honeſtare voluiſſet, grauiſsimum pondus teneris humeris impoſuiſſe; quando ſibi magnopere bello & pace foret deſudandum, ſi promereri eam laudem vellet, quam ſibi Rex iuſto propenſior adeo benigne obuenturam eſſe prædiceret. At Piſcarius Rege in Hiſpaniam reuerſo in paterna oppida conceſsit, quæ ſunt partim in Frentanis & Samnio, partim in Campania & Picentinis: vbi auditis Populorum controuerſiis, ac inſpectis Quæſtorum, & Prætorum rationibus, ſumma æquitate & moderatione ſingulas rerum difficultates ſolertiſsime diſſoluit. Quibus actionibus apud omnes qui in ditione eius erant ſingularem grauitatis, & munificentiæ laudem eſt conſecutus. Nec multo poſt Regio apparatu nuptias cum Victoria Columna celebrauit; ea enim vixdum trima Ferdinandi innioris Aragonii Regis auſpiciis, ipſi Piſcario ætate ferme pari fuerat deſponſata; quum Fabritius Victoriæ pater, vigente Gallico bello ad Aragonias partes tranſiuiſſet, initæque cum Alfonſo Daualo amicitiæ in gratiam Regis etiam vinculum affinitatis addendum eſſe cenſuiſſet. Quaſi tum Piſcario in cunis adhuc vagienti; quando vnicus ætatis ſuæ fauentibus aſtris futurus eſſet imperator, eam vxorem Fortuna deſponderet, quæ fatale Victoriæ nomen, vti dotale munus, in mariti domum ferret, & ipſa vna omnium pietate, forma, literis, nobilitateque lectiſsima, viro inuictiſsimo rara quadam mutuæ ſortis felicitate iungeretur. Nec multum inde Piſcarius quum aliquandiu fruſtra ſuſcipiendis liberis operam dediſſet, ad nobile illud Gallici belli claſsicum excitatur; incredibili namque armorum cupiditate ſemper incenſus, nihil magis quàm bellum quo virtus eniteſcere poſſet, exoptabat. Erat tum Iulii Pontificis dignitas, maximis Gallorum iniuriis deformata, & penè conuulſa radicitus; Eam Ferdinandus Hiſpaniæ Rex, vti pium & vere catholicum decebat, tuendam amplificandamque ſuſceperat; diſruptoque demum fœdere Cameracenſi, Henricus Britanniæ Rex & Heluetii bellica virtute metuendi in partes trahebantur. Nam cunctis ferme totius Europæ prin-

cipibus Gallorum vires ſecundis ſucceſsibus in immenſum adauctæ, formidini eſſe cœperant, ceu Ludouicus Rex Gallus immoderata cupiditate, Italiæ imperium affectaret, vtpote qui opulentiſsimo Mediolanenſium imperio in poteſtatem redacto, ſubactis Liguribus, Venetis ingenti prælio ſuperatis, nihil demum ſacroſancti Pontificis maieſtate permotus, dum Alfonſum Ateſtinum Pontificis beneficiarium pertinacius defenderet, Bononiam Pontificiæ ditionis occupaſſet, & Bentiuolis veteribus tyrannis poſsidendam tradidiſſet. Igitur quum Bononiam armis repetere ſtatuiſſent, Nauarrus vir ſine vlla familiæ commendatione propter ſingularem belli peritiam, ſummos militiæ honores promeritus, legiones ex Africa tranſuexit & Iulius Pontifex exercitum magna celeritate reparauit. Certatim quoque Neapolitani Reguli ſeſe militaribus equis, & ſpecioſis armorum inſignibus exornarunt. Ante alios vero Piſcarius ſagula, criſtas, equorumque tegumenta Phrygiis & acu pictis operibus, ex auro & purpura ad ſingularem elegantiam maxime ſumptuoſa parauerat. Is quanquam ferè imberbis propter mirificam indolem & patris patruorumque memoriam totius leuis armaturæ equitum, præfectura dignus omnium iudicio exiſtimatus eſt. Nam Fabritius Columna ſocer & duo auunculi è gente Cardonia Ioannes Auellinus & Antonius Padulius, quorum in exercitu ſingularis erat authoritas, efferre iuuenem, & perpetuis duriſsimi eius muneris laboribus implicare cupiebant; Quando ad parandum nomen Ducis ſtrenui, prompti, vigilantis, nulla certior aut rectior via famæ cupidis oſtenditur, quàm leuem armaturam cum imperio ductaſſe, quoniam per eam cuncta aſpera & tumultuaria conficiantur, & nocturnis atque diurnis expeditionibus ductores exerceantur. Lætus hoc honore Piſcarius vexillum prætulit, in quo ſcutum Laconicum erat depictum, cum titulo ſeueræ matris Spartanæ, tironi filio, aut cum hoc, aut in hoc redire iubentis; quaſi idem animi decretum exprimeret, quo teſtaretur ſe domum niſi victorem non eſſe rediturum. Neque hominum opinionem fefellit, nam vbi coniunctis exercitibus Pontificii ac Hiſpani Duces ad oppugnandam Bononiam peruenerunt, & magna vi tormentorum effoſsis etiam cuniculis mœnia quaterentur, Piſcarius totum id munus quod leuis armaturæ equitibus imponitur, adeo diligenter obibat, vt in ſtationibus atque vigiliis & in quotidianis frumentariis expeditionibus, vnum eius vexillum conſpiceretur, quod turmarum præfecti peculiaria ſigna aliàs explicare ſoliti ad præclaram honoris conceſsionem obſeruabant. Cæterum Gaſto Foiſſeius admirandæ virtutis adoleſcens imperator repreſsis ſemel apud Comum atque iterum ad Mediolanum Heluetiis, quos Iulius in auxilium euocarat, incredibili celeritate Bononiam cum expeditis Gallorum copiis aduolauit, ſolutaque obſidione & Hiſpanis metu cedere coactis, in Venetos vim omnem ac impetum conuertit. Nec multo poſt Fortuna feruidi iuuenis auſibus intemperanter

ranter aſpirante, auxilia Veneta in Veronenſi ex itinere profligantur. Brixia per arcem capitur, cæſoque præſidio, & ciuibus inſigni clade affectis, ſumma Gallorum & Germanorum crudelitate diripitur. Vertuntur inde Gallorum ſigna trans Padum & recta per viam Aemiliam ad Rhauennæ mœnia deferuntur. Ibi Foiſſeium conatu ingēti ſed valde funeſto mœnia quatientem, Fortuna deſtituit, quæ leuis & infida lubrico veſtigio illuc vſque ſubſecuta, eum ad fatalis pugnæ locum pertrahere videbatur. Commiſſo igitur illo ex omnibus quæ in Italia à multis annis acciderint, prælio valde memorabili, Piſcarius nulla in parte vel præfecti vel equitis officio defuit. Sed afflictis & penè perditis rebus, eo vrgente Fortuna perductus eſt; vnde aut mature fuga ſaluti eſſet conſulēdum, quorundam etiam inſignium Ducum exemplo, qui pugna ſe non ſenſim explicabant; aut (vt dignum erat Dauala familia) inter armatos & planè victores hoſtes: omnino concidendum. Nauarrus enim inſana quadam elati animi obſtinatione inductus, nō modo totum penè Gallicum equitatum, ſed ipſas quoque Germanorum cohortes abſq. vllo impedimento, amnem tranſire permiſerat; veluti certiſsimam atque pleniſsimam ea die de hoſte victoriam concepiſſet, confiſus ſcilicet peditum virtuti, quos depreſsiore in loco pronis corporibus humi ſtratos, vt præteruolantes pilas euitarent, magis ac magis continebat, Fruſtra reclamante Fabritio, & dirum pugnæ exitum denunciante. Itaque Nauarrus dum funeſto conſilio cunctatius rem gerit, decora illa Hiſpanorum & Pontificiorum equitum agmina tormentis Gallicis conſternuntur, & miſerabili accepta clade toto campo diſsipantur. Raimundus imperator & plerique alii Duces effugiunt: Fabritius verò ad non dubiam mortem inuectus in confertiſsimam hoſtium aciem vulneratur & capitur. Eo modo dū Mars violentus horribili cruentoque tumultu cuncta permiſcet, Padulius qui medio agmini præerat, priuſquam vniuerſæ copiæ perpetua tormentorum procella delerentur conandū ſibi aliquid confertis manibus eſſe iudicauit, monuitque Piſcariū conglobatam ſuorū aciem in proximo continētem, vt in latus hoſtiū cum omni leui armatura illatis ſignis audacter incurreret: ſicuti ipſe cum cataphractis recta fronte aduerſam aciem eſſet inuaſurus. Nec mora Piſcarius auunculo paret, ſuos in vnum coactos alacri animo cohortatur, vt meminerint eos eſſe hoſtes qnos ſuperioribus bellis in fugā ſæpiſsime conieciſſent. Erant attributi Piſcario veluti nutritii militares, Paulus Romanus ciuis, Fabritii ſoceri veteranus, vir fortis & apprime bello ſagax, & Theodorus Boccalus nobilis Lacedæmonius cum ala Græcorū patriis artibus ad eludendos hoſtium conatus maxime inſignis: itemque Albaradus Hiſpanus cum turma cataphractorum, vt validiore eo præſidio leuis equitatus ad ſuſtinendam Gallorum vim in prima acie firmaretur. Sed Padulius quum per iniquum locum foſsis & vepribus impeditum ſuos induceret, & ob id vix cum tertia equitum parte ad mediam Gallorum aciem perueniſſet, pūcto temporis

A

eſt repulſus, & diſsipatis turmis in fugam coniectus. Ipſe quoque Piſcarius eandem ſubiit Fortunam, nam Galli cataphracti nihil temere ordines excedendo, ſed modica tantum equorum conuerſione in proruentes inclinando haſtas, totum eum leuis armaturæ impetum facile ſuſtinuerunt: opportune etiam à tergo Gallici agminis magna vis leuis armaturæ equitatus protinus erupit, qui in peramplam alam curuatus, vniuerſos fere cum Piſcarianos tum Padulianos equites à tergo circumuenit: ita in medio concluſi vndique propelluntur atque cæduntur. Padulius gladio per oculum recepto capitur: Ambroſius vir impiger Fabritianæ turmæ præfectus, Albaraduſque & Guliermus Sacca Siculus, vir ſpectatæ virtutis ante Piſcarium cadūt. Nomicicio nobili ſignifero multis grauato vulneribus Piſcarii vexillum eripitur: ſolus Boccalus Græco aſtu feliciter euadit. Interea Piſcarium inſignibus armiſque fulgentem vndique circumuentum, promptiſsimi Gallorum certatim petebant, Ille generoſum agilemque equum huc & illuc incitabat, gladioque impigre rē gerendo, obuios ita propellebat, vt bis coronam circumfuſorum premētiumque hoſtium multis acceptis illatiſque vulneribus perrumperet. Hærebat eius lateri Placidius Sangrius, nobilitate virtuteque eques inſignis. Is pauloante animaduerſo imminentis cladis periculo conuerſus ad Piſcarium non virilis (inquit) eſt animi macte virtute iuuenis, ſed penitus inſani, tam diu cum infeſta Fortuna colluctari, quin potius dum integer equus vireſque ſufficiunt, te morti eripis? & melioribus fatis reſeruas? Ad hæc ille: parerem inquit, fidiſsime Sangri ſalutari conſilio, ſi tam decora quàm tuta ſuaderes, lugeāt me potius amici honeſta morte defunctum quàm ego ex turpi & ancipiti fuga, tot funera magnorum Ducum domi cum ignominia defleam. Hæc dicentem Placidius reliquit, eluctatuſque per medios hoſtes ſeſe certamine explicuit. Sed in eo tumultu multis clauarū ictibus colliſa galea, poſt aliquot dies interiit. Interea Piſcario equus per ilia gladiis lanceiſque confoditur: ipſe corruit extemploque veſte aurea picta & auratis armis exutus, pro mortuo inter tot ſuper ingeſta cadauera relinquitur. Erat ora & totum ſinum cruore puluereq. fœdatus & penè quidem exanimis, quum eum attollentem manus & nomen profitentem Galli duo gregarii equites erexerunt, & ad prætorium Federici Sanſeuerini Cardinalis, vt ibi quæſito medico curaretur, deduxerunt: à quo nequaquam humaniter eſt receptus, quoniam in Bononienſi agro quadā in villa ex itinere diuertenti, Piſcarium cum equitibus inſidias ſibi tetendiſſe cognouerat, & certe ea victoria plena funeribus multorum animos ab humanitate & miſericordia penitus auertebat. Sed eū mirifice recreauit ſocer Fabritius incolumis ab Alfonſo Ferrariæ Principe conſeruatus, atque item Auellinus auunculus. & Homicicius vexillifer, quanquam grauiſsime vulnerati, quos in acie cecidiſſe crediderat. Nec multo poſt quum Gaſtonis imperatoris cadauer, is enim parta victoria ceciderat, excipientibus id paſsim populis, triūphali verius quàm funebri

funebri pompa in ſpeciem perpetui funeris Mediolanum deferretur, eò
etiam Piſcarius cum multis nobilibus captiuis eſt perductus. Inter eos
fuêre Ioannes Medices Cardinalis legatus, qui poſtea non toto verten-
te anno Pontifex eſt creatus, & Nauarrus tanti nominis dux, qui ad co-
honeſtandas victoris exequias inter capta vexilla Hiſpaniæ Regis atque
Pontificis, Feretri lecticam præcedebant. Cæterum Piſcarius in interio-
rem arcem portæ Iouis coniectus, ſatis honeſta cuſtodia ſeruabatur, nam
eum Triuultius Hippolytæ Daualæ amitæ maritus, Gallis vehementiſ-
ſime commendabat, à quo & ab vxore eius certatim vii calamitas fere-
bat rebus omnibus accurate & liberaliter iuuabatur. Ipſe vero ante o-
mnia prudenti conſilio in pretium redemptionis exemplo ſex milia au-
reorum nummûm equitibus Gallis quibus ad Rhauennam ſeſe dederat
eſt pollicitus. Verebatur enim, ne Ludouicus Rex Daualæ familiæ no-
mine offenſus, quæ omnibus bellis aduerſus Gallos acerrime dimicaſ-
ſet, ſe arctius & diuturno quidem in carcere; in vlteriore Gallia cuſto-
diendum iuberet. Sed Triuultius qui vel apud iratũ Regem ſumma erat
authoritate, facile impetrauit, vt perſoluto equitibus pretio libere dimit-
teretur, tanquam tiro imberbis, & ne iterum temere arma reſumeret, à
Fortuna tot acceptis vulneribus egregie caſtigatus. Lege etenim Re-
gia cautum erat, ne quis Dux, præfectus aut miles, vllum paulo clario-
ris nominis captiuum inconſulto Rege dimitteret, vt ædito nomine in-
tegrum Regi arbitrium relinqueretur, quem vellet perſoluta militi cer-
ta pecunia, publico in carcere reſeruandi. Ita Piſcarius ſingulari Triuul-
tii beneficio carcere eſt eductus. Dum eſſet in arce, vulneraque cura-
ret, nec exercendi corporis vlla daretur facultas, ingenium literis amœ-
nioribus ex doctrina Muſephili præceptoris haud mediocriter imbu-
tum, ita exercuit, vt paucis diebus ſummæ iucunditatis Dialogum de
Amore ad Victoriam vxorem conſcripſerit: qui libellus adhuc extat,
cum grauibus tum exquiſitis ſalibus atque ſententiis, ad admirationem
eius ingenii refertus. Iam enim animum per ſe conſtantem & inuictum
cum metu, tum grauibus curis exoluerat, & ſe ipſum frequentibus pro-
pinquorum nunciis in ſpem gerendarũ rerum erigebat. Nam Fabritium
ſocerum, Alfonſi Ateſtini liberalitate dimiſſum fuiſſe, & Paduliũ auun-
culum corrupto gregario equite Gallo, ẽ cuſtodia feliciter effugiſſe au-
diebat: ſimulque ferebatur Iulius Pontifex ingentes Heluetiorum co-
pias in auxilium euocare, quorum aduentum & impetum Galli minime
laturi dicerentur, Nec multis inde diebus Heluetiæ legiones, adiunctis
ſibi Venetorum copiis Duce Paulo Baleono, à Verona per patẽtes cam
pos, in torrentis morẽ effuſæ, Paliciam Gallorum Ducem à ponte Min-
cii depulerunt, receptaque ex itinere Cremona, ad oppugnandum Tici-
num conuolarũt, quo Palicia cum omnibus copiis properanti agmine ſe
receperat. Verũ ille peditatu impar, quum ab hoſte qui traiecto Ticino
amne Inſulam occupare contendebat, præcludi ſibi exitum animaduer-

teret, ponte lapideo ſeſe effudit, & continenti agmine deſertis Germanorum auxiliis incolumi equitatu in Galliam ſe proripuit. Eiectis eo modo Gallis, Mediolanenſes in verba Maximiliani Sfortiæ continuo iurant, idem faciunt cæteræ vrbes, ſummaque omnium alacritate Sfortiani recipiuntur. Erat tum Piſcarius Mediolani & in Triuultianis ædibus habitabat, incredibilique affectus voluptate mirum in modum lætabatur, quod quicquid Rhauennate in pugna amiſſum fuerat, inſperata demum ea victoria egregie reſtitutum eſſe videretur. Iulius enim Pontifex præmiſſo cum exercitu Franciſco Maria Vrbinate, Bononiam cum vniuerſis vrbibus Galliæ togatæ receperat, Raimunduſque Cardonius reparato exercitu in Etruriã miſſus, pulſo Florentia Petro Soderino, qui Gallicas partes tuebatur, Mediceos in patriam reduxerat: nanque Ioannes Cardinalis Legatus quum in Galliam traheretur, ad Padum amnem generoſo auſu Raynaldi Tacii Ticinenſis è manibus Gallorum fuerat ereptus. Conſtitutis Etruriæ rebus Proſper Columna cum valido equitatu ab Vrbe profectus Cardonio ſe coniunxit, atque ambo ad oppugnandam Brixiam contenderunt. Erat Brixiæ præſidio relictus Obegninus cum ala mirifica Gallorum equitum, oppugnabaturque magna vi à Baleono, qui eò ingentem tormentorum apparatum conuexerat: Sed Obegninus vt diſcordias inter fœderatos hoſtes ſereret, extrema neceſſitate compulſus, vrbem non Venetis, ſed Hiſpanis Germaniſque Cæſaris Ducibus dedidit, ea contumelia accenſus Venetus animum ad Gallos repente conuertit, vnde mox nouum id exarſit bellum quo Italia penè omnis aſsiduis calamitatibus attrita vaſtataque eſt. Erat tum ſine Duce peditatus Hiſpanicus, vt pote Nauarro capto, & in vlteriorem Galliam perducto, regebaturque à Soliſio viro equidem forti & ſtrenuo, ſed non ea generis nobilitate, vt ei plerique cohortium præfecti, qui neque vſu militiæ, neque natalium origine, inferiores videri poterant, æquis animis obedirent. Itaque vni ante alios Padulio imperium eſt demandatum: natus erat in Sicilia, ſed è Celtiberia Cardoniæ familiæ nomen trahebat, vir cum ſua in primis virtute clarus, tum fortiſsimorum etiam fratrum egregia morte commendatus: Nam Vgo quondam in Brutiis, nobili de Gallis parta victoria, ad Caietam demum tormenti ictu fuerat extinctus, & Ioannes Auellinus ex vulnere Rhauennate in pugna ſuſcepto, Ferrariæ perierat: Quum & ipſum diſpari ſorte amiſſo tamen oculo elapſum Fortuna ſeruauiſſet. Vexabatur per eos dies apud Mediolanum Ciſabduanus ager, aſsiduis Gallorum incurſionibus, qui pulſo Palicia in Tritianam arcem ſe contulerant. Ea eſt in peninſula circumagentis ſeſe pulcherrimo flexu amnis Abduæ conſtituta, carcere & nece magni quondã Barnabæ Vicecomitis, potius quàm ædificii munitione memorabilis. Præerat Gallis Baro Biarneus Vaſco, viribus ac ingenio ferox Gaſtonianæ alæ legatus. Hunc omnibus cohortantibus expugnandum Padulius ſuſcepit, nã Hiſpani ex Nauarri ducis diſciplina in magna

erant opinione ſingularis ſcientiæ & mirabilis artificii arcibus expugnandis, Itaque conuectis ad Tritium maioribus tormentis, actiſque vineis, tanta vi quaſſari arx eſt cœpta, vt Biarneus quum aliquandiu fortiſsime repugnaſſet, multis acceptis ac illatis detrimentis, Padulio deditionem fecerit. Erat tum aſsiduus Padulio auunculo Piſcarius incredibili gerendarum rerum cupiditate incenſus, quam modeſtis verecundiſque ſermonibus ita contegebat, vt multo maiores militiæ honores promereri, quàm expectare vel cupere poſſe cenſeretur. Eminebat enim in eo iuuene ſupra familiæ Daualæ præclarum genus, certa indoles acuti, grauis, & excelſi Ducis. Ipſe corpus habile potius quàm procerum nactus, valida neruorum compage abſque vllo ſegni ſucco firmiſsimum cunctis equeſtris atque pedeſtris diſciplinæ muneribus accommodarat: ætatis florem apprime commendabant barba erumpēs colore ſubrutila, aduncus naſus, & quum vi opus eſſet, ignei vehemētéſque oculi. Cæterum, mirum dictu, in ioco paceque ſuaues, & à modeſta quadam illecebra periucundi; ita tamen vt à geſtu corporis minus familiari, & à toto ſermone, parum hilari & in reſponſis ſeuera breuitate circumciſo, elatior eſſe diceretur. Compoſuerat enim ſe totum cunctis moribus ad Hiſpanorum habitum, quorum lingua eo vſque ſemper eſt delectatus, vt etiam cum Italis hominibus, vxoreque Victoria, Hiſpanice loqueretur: Quibus artibus iam militi carus, aditum ſibi ad militare imperiū facile parabat. Nec multo pòſt Padulio Florentiam ad Mediceos proficiſcente, qui eum magno cum ſtipendio copiis præfecerant, Piſcarius vniuerſi exercitus curam ſuſcepit, inclinatis quidem præfectorum & cēturionum animis, pro penſiſsimáque Ferdinandi Regis voluntate; Nanque eum duo Columnii Proſper atque Fabritius, ipſique Cardonii Raimundus atque Padulius, & præterea minorum Ducum quiſque fortiſsimus, ſuffragiis & præclara teſtificatione plurimum adiuuerant. Interea Ludouicus Gallorum Rex cum Ferdinando Hiſpaniæ Rege factis induciis, Tramulium atque Triuultium, duos bello longe clariſsimos Duces, in Italiam miſit. Erant Veneti cum Gallo noua ſocietate coniuncti, vt recentem iniuriam vindicarent, quam ab infidis fœderatis Hiſpanis atque Germanis, inique excluſi Brixia, nuper accepiſſent. Itaque Andreas Grittus & Liuianus qui in Gallia cuſtodiebantur, ex fœdere ſunt emiſsi. Liuiano ſupremi militaris imperii vexilla ſceptraque, quòd Petilianus deceſsiſſet, ex ſenatus conſulto ſunt tradita, Gritto autem eſt iniunctum vt legati nomine Tramulium atque Triuultium ſequeretur. Iam Liuianus cum Baleono coniunctis viribus iuſtum exercitum effecerat, progreſſuſque ad Cremonā eam vrbem dedentibus ſeſe ciuibus occuparat. In Liguria Adurnii Gallorum ſocii, Fregoſios Genua expulerant, Sacramorus Vicecomes equitum præfectus, nobilitate quidem clarus, ſed maleficiis & ingenii ſæuitia inſignis, à Maximiliano Sfortia ad Gallos defecerat, conuerſiſque ſignis Mediolanum ingreſſus, populum in verba Ludouici Regis iurare coēgerat.

pcolitam

Habebant tum caſtra Cardonius atque Piſcarius ad Trebiam amnem, monitique à Ferdinando Rege de induciis, neque animos, neque copias, vel obſecrantibus Sfortianis explicabant; Pudore tamen victus Piſcarius, ſubter Claſtidium ad Vicum Iriæ copias promouit, emiſitque leuem armaturam equeſtrem, quæ præter Derthonam in Alexandrinum agrum excurreret. Erant omnia plena cæco metu tot circumſtrepentibus armis, quum ſingula oppida vel in fide perſiſtere, vel dubia adhuc belli Fortuna, fidem mutare dubitarent. His de rebus Vicoirienſes, ſiue quòd ad Gallos inclinabant, ſiue quòd vererentur Hiſpanos recipere vti rapaces ſæuoſque hoſpites; portas clauſerunt, profeſsi ſe liberaliter commeatu atque omnibus oppidi copiis, exercitum adiuturos, ſi à vi ac omni maleficio abſtinerēt. Piſcarius indignum ratus arceri eo oppido quòd ſine vllo militari præſidio agreſtes in muro diſpoſiti tuerentur, efflagitantibus militibus vi facta irrumpere conſtituit, vt eo quanquam iniquo facinore, & ipſe dignitatem ſuam egregie cōſeruaret, & milites quodam donatiui nomine, opulenti eius oppidi præda replerentur. Qua vna re militares animos deuinciri maxime intelligebat. Nec mora magno tumultu ſuccedentibus ad murum cohortibus, admotis ſcalis, refractaque porta, & diſcuſſo ſubductili ligneo ponte, oppidum capitur, multiſque qui arma tenebant cæſis, cæteris ferme omnibus captis, late diripitur. Ea Vicoirienſium calamitas vehementer animos pupugit, cum Maximiliani Sfortiæ, tum Matthæi Sedunenſis Cardinalis qui Heluetiorum erat princeps, & multum Placentiæ dum Romam peteret, Cardonium fuerat obteſtatus, vt occultata induciarum fama, ad terrendos Gallos, caſtra promouere, & ſpeciem ſaltem hoſtilis animi præbere vellet. Vix enim ferebant quicunque Gallorum erant hoſtes, ab Hiſpanis incertæ fidei ſocijs & tranſire Padum recuſantibus, ea crudeliter oppida diripi, quæ paſsim ab ipſis etiam hoſtibus conſeruari viderentur. Interea Tramulius atque Triuultius ad Nouariam delati, qua in vrbe Maximilianus cum decem Heluetiorum cohortibus ſe tenebat magno cum apparatu tormentorum, mœnia quatere cœperunt, & læto quidem auſpicio, quòd ad eam vrbem ipſi duo duces ante tredecim annos Ludouicum Maximiliani patrem, hiſdem Heluetiorùm auxiliis confiſum, prodentibus illis cepiſſe, & maximum bellum, parto Mediolanenſi imperio prope ſine vulnere confeciſſe meminerant. Cuncta iam proſpera cedebant Gallis, nulla Sfortiæ reliqua ſpes niſi in fide & dextris Heluetiorum relinquebatur. Nam Sacramorus Mediolanum occuparat, Liuianus Cremonam erat ingreſſus, Adurnii Fregoſios Genua expulerant, Hiſpani nequaquam vtiles bello ſocii citra Padum ſubſiſtebant, Leo Pontifex veluti neque harum neque illarum partium nihil oſtētatis armis, Maximilianū pecunia tantū iuuabat; Gallica vero caſtra, equitatu, tormentis, Germanorū auxiliis & rerum omnium copia, ſub tantis Ducibus abundabant. Cæterum Fortuna ſua libidine, has tātas ſpes Gallorum celeriter eluſit. Nāque

A Heluetii

Heluetii vix antiquam ignominiam animo ſuſtinentes, vno inuſitatæ virtutis facinore omnem eius perfidiæ memoriam abolere conſtituunt, nihil expectatis ſuæ gentis auxiliis, quæ intra duodecimum lapidem aduentabant; vrbe, triplici inſtructo agmine erumpunt, ſine equite, ſine tormentis hoſtium caſtra adoriuntur, veraque virtute conſertis dextris, mirum dictu peditatum cædunt, tormenta occupant, equitatum fundunt, ac ſemihoræ momento incredibili victoria potiuntur. Gallis eo modo ſuperatis Piſcarius reducendi Octauiani Fregoſii negocium ſuſcepit, huic enim Leo Pontifex mirifice fauebat, expetebantque eum vnum maxime Genuenſes, qui Ianum pauloante ab Adurniis pulſum valde oderant, quoniam eius maxime cohortatione à fratribus ipſius ſanguinariis hominibus, Hieronymum Fliſcum ſummæ nobilitatis virum, dum ſenatu exiret, crudeliter interfectum fuiſſe exiſtimabant: nam Ligures quanquam inter ſe magnopere factioſi, non cædibus, ſed ciuili contentione inter ſe certare de principatu erant ſoliti. Erat enim Octauianus bellica virtute ac honeſtiſsimis item moribus illuſtris, Piſcario etiam affinitate coniunctus propter Victoriam vxorem, quæ pariter vti Fregoſius maternum genus, ad Feltriam Vrbinatium Principum familiam referebat. Itaque tametſi Adurnios clientibus abundare, copias parare, claſſe item Gallica, & toto eo præſidio atque apparatu Gallorum qui in arce erat, egregie iuuari ab exploratoribus audiebat; nihilominus eundum eſſe iudicauit. Videbatur enim ea expeditio propter itinerum & rerum omniũ difficultates, cum laboris, tum decoris eſſe pleniſsima. Erat exercitus per conualles Scriuiæ (hunc Ratum antiquitus fuiſſe arbitramur) impediti & maxime vorticoſi amnis, & per abrupta Apennini latera anguſtis & præciſis callibus traducendus. Montani Ligures feri, bellicoſique homines, iuga montium & notiſsimos ſaltus inſederant; modo à fronte, modo in latere & tergo repentinis decurſibus ſeſe oſtentabant; ita tamen vt truci clamore potius terrere, quàm adoriri agmina viderentur; namque Piſcarius expeditis delectis militibus in primo nouiſsimoq. agmine conſtitutis, qui ferme omnes erant ſclopettarii, receptiſque in medium impedimentis, quæ perpauca erant, tanta diſciplina agmen ducebat, vt ne vnum quidem militem ordine excedere pateretur; & equites cuncta luſtrare oculis præcurrendo, & paſsim referre quæ vidiſſent, non temere conſertis manibus redire præciperet. Siquidem per notos calles & per compendia viarum noctu confectis itineribus Ligures vbi illuxiſſet continuo aderant, & ad occaſum vſque Solis, in conſpectu ſæpe eminus, raro autem cominus præliabantur. In his periculis facile vitandis, maxime ea, quam diximus, adiumento erat diſciplina, ſeuere & pene crudeliter ab ipſo Piſcario, qui ex minimo quoque delicto grauem pœnam exigebat obſeruata. Accidit enim, quod minime prætermittendum videtur, vt quum Hiſpanus miles ad eum eſſet perductus, qui in proximam caſam non minus auide quàm arroganter, aut commeatus, aut ignobilis prædæ

petendæ cauſa diuerterat, ipſe ei pœnæ loco auriculam abſcindi iuberet. Quum vero Hiſpanus reclamaret,ſe non eam ignominiã eſſe laturũ, ſed potius ipſa morte ſatisfacturũ,Piſcarius obſequamur, inquit, huic militi tam egregie decoris auido,eumque ſtatim fruſtra reluctantem laqueo ad arborem ſuſpendi iuſsit. Iam ad decimum Pontem ſuperato iugo peruenerat,quum Adurnii & Fliſci,ſiue terrore imminẽtis exercitus adducti, ſiue ciuium diffiſi ſtudiis,qui cogitationes ſuas non ad factionis inſaniam ſed ad publicam ſalutem reuocabant, conſilium inierunt plenum æquitatis atq. modeſtiæ ciuilis; Vrbe ſcilicet excedendi,ne in dubia armorum contentione,ſi pertinacius obſiſtere vellent,fortunas ciuitatis in periculum ſummæ calamitatis adducerent; cuius conſilii autorem fuiſſe conſtat Hieronymum Adurnium iuuenem ſingulari animi virtute præcellentem. Othobonus etiam Fliſcus vir ſacratus & Sinibaldus qui paulo ante, cædem Hieronymi fratris præclare vindicarant, Ludouico & Zacharia Fregoſii fratribus in tumultu occupatæ Vrbis occiſis atque diſcerptis, vti pacati iuuenes & ex priuata cauſa potius quàm publica factioſi; non exiſtimarunt ſine iuſto præſidio cum Hiſpanis atque Fregoſiis eſſe dimicandum. Ità ſine vulnere confecto bello Octauianus Fregoſius eſt introductus. Is cum ciuibus & in ſenatu egit, vt Piſcario octuaginta milia aureorum nummûm ſtipendii nomine præberentur. Ipſe vt Ianum Fregoſium Principatu excluſum, aliquo munere leniret,Sauonæ eum cum prætoriis inſignibus præfecit. Inde conuerſus ad obſidendam arcem, quæ tormentis nauigia portumque vexabat, poſt aliquot menſes fame perdomitam recepit, & ſingulari animi magnitudine in ſignum recuperatæ libertatis,funditus euertit. At Piſcarius rebus Genuæ ex animi ſententia conſtitutis, retro agmen vertit, & ad bellum Venetum eſt profectus. Iam Liuianus & Baleonus Gallorum ſociorum infelicitate permoti, qui ad Nouariam victi, continuo in Galliam profugiſſent deſperatis rebus relicta Cremona, trans Ollium amnem ſe receperant, tentataque ex itinere Verona egregie defendentibus eam Germanis in Patauinum & Taruiſinum agrum conceſſerant. Decretũ enim erat fœderatorum omnium conſenſu, Venetos bello perſequi, qui commutata voluntate, ob acceptas iniurias Gallicum nomen cæteris ferme omnibus Europæ Principibus inuiſum ſequebantur. Suſceperat paulo ante cauſam oppugnandi Pontificis Ludouicus,vt ambitioſis & turbidis aliquot Cardinalibus indicto concilio deſeruiret, & ſubinde totius Italiæ imperium arriperet, depreſſo vtique ſublatoque Iulio Pontifice, qui vnus ingenio ferox, & diuino profanoque iure inexhauſtis viribus potens, libertatem eccleſiæ tuebantur. Ob eas cauſas Leo Pontifex Iuliana ſecutus conſilia aduerſus Venetos auxilia mittebat, ſenſibusque omnibus cum Hiſpano Rege ipſoque Cæſare ac Heluetiis & Henrico Rege Britanniæ erat couiunctus. Ii omnes vno tempore Gallo & Veneto terra mariq. bellum inferebant, nobiliſsimorum Regnorum opes,

funeſta quadam inſania lacerantes, quando ea arma à leuibus diſcordiarum initiis temere ſumpta, iuſte deponi, aut certe glorioſius in Turcas verti potuiſſent; Nam tum forte Othomannorum domus Selymi ſcelere & parricidio, tota fere conuulſa radicitus, Chriſtianos Reges ad longe omnium pulcherrimam ſuſcipiendi ſacri belli occaſionem, non dubiamque victoriam inuitare videbatur. Igitur Cardonio Proſperoque Columna & Piſcario ducibus, exercitus in Venetiam ductus, adiunctis Germanorum cohortibus & Pontificiis alis. Ex itinere Piſcariam oppidum quod eſt ad exitum Mincii amnis ex Benaco lacu, Piſcarius expugnauit. Liuianus interea deſerta Vicentia, Patauio ſe tenebat; Taruiſium tuebatur Baleonus, & per leuis tantum armaturæ equites bellum gerebāt. Contra hoſtes agrum nobiliſsimæ fertilitatis effuſe populati, vſque ad Patauina mœnia ferebantur. In his equeſtribus præliis Venetus ſæpius ſuperior euadebat; interceptuſque eſt à Mercurio Epirotarum præfecto Caruaial nobilis dux Hiſpanus, qui ad Rhauennam poſtremæ aciei præfuerat. Cæterùm quum neque Patauium vrbs egregie munita facile oppugnari neque hoſtes ad prælium elici poſſe iudicarent, & iam ſubeſſet autumnus, Medoacum amnem qui hodie Brenta dicitur tranſire ſtatuerunt rati vt poſtea euenit, Liuianum impigrum ducem, feruido audacique ingenio pugnæ auidum, copias in aciem confeſtim educturum; vbi primū exuri tecta, cædi, capique agricolas & armenta abduci conſpiceret. Itaq. Medoaco ponte ſuperato, Germani Hiſpanique effuſi per agrum, Barbara crudelitate cuncta vaſtant. Villas regio ſumptu, longa in pace à Venetis patritiis ædificatas incendunt, vſqueadeo audacter impuneque progredientes, vt è præaltis ſacris turribus à Veneto populo ea ſæua incendia ſpectarentur, Hiſpanus præda ſeſe ad ſatietatem repleuit, Germanus vero feritate animi crudelior, ferro & flammis vſque quaque eſt debacchatus. Prominet in mare apud Margarium vicum agger in linguæ ſimilitudinem exporrectus; in eum locum tormenta ſunt conuecta, diſploſaque ſic, vt pilæ ferreæ præter illum maris tractum ad ipſas vſque Venetias peruenirent. Non tulit eam ignominiam fortis ſenatus, ſtatimq. Liuiano id maximis precibus impetrante perſcribit, vt confeſtim copias educeret, Baleonum à Taruiſio accitum ſibi adiungeret, daretque operam vt iniurias à Barbaris acceptas, ſi ſe offerret rei bene gerendæ facultas, pari crudelitate vindicaret. Hoc accepto Senatuſconſulto Liuianus aduocata concione milites eſt cohortatus vt fortibus animis ſecum aduerſus hoſtes præda onuſtos, interclusos fluminibus & in viis admodū lutulentis & lubricis implicitos proficiſcerētur, dignamq. Italico nomine operam præſtarent, nec prædones Barbaros qui immani ſæuitia feras anteirent, inultos elabi paterentur; acclamantibus vniuerſis & ſe deuotis animis atque corporibus ſecuturos eſſe pollicentibus ſigna ſuſtulit & ad Medoacum in vlteriorem ripam ſumma celeritate contendit, eo conſilio vt redeuntes amnis tranſitu prohiberet, incluſos fluminibus circumſiſten

do enecaret fame;aut cum his ſi vim facerent, & erumpere in pacatum vellent,æquiſsima cōditione decertaret. Erant in Liuianis caſtris ſeptingenti ferme cataphracti, paulo minus duo mile leuis armaturæ equites, peditum ſeptem milia, magnuſque.curulium tormentorum apparatus. Itemque accedebat ad eum numerum Sacramorus Vicecomes,qui ſupe ratis ad Nouariam Gallis,Ticino excluſus,in Venetiam circiter ſeptingentos equites, equis & armis egregie inſtructos adduxerat. Præterea exciti erant agreſtes ad quos Paulus Manfronus vir militaris erat præmiſſus; qui inconditam multitudinem ratione conſilioque regeret, nullamque prætermitteret occaſionem à tergo inuadēdi hoſtis, quum eum ſaltibus & fluminibus impeditum, vel inito prælio occupatum eſſe conſpiceret. Hæc adminiſtrante Liuiano, Cæſariani incendiis finem imponunt, pretioſiorem tantum prædam conuectant, & ad Medoacum coacto agmine reuertuntur, vbi Liuianus in vlteriore amnis ripa caſtra poſuerat. Proponebatur maxima difficultas ſtatuendi pontis in conſpectu præſertim hoſtis, qui tormentis idoneo in loco collocatis, exitium, tranſire conantibus è proxima, minabatur. Itaque Ceſariani intempeſta nocte ſilentio copiis eductis, & relicta leui tantum armatura equeſtri, quæ frequentes excitaret ignes & ſpeciem præſentis exercitus redderet;ad ſuperiora fluminis vada contendunt;ludificatique Liuianum flumen tranſmittunt. Equitatus omnis in vnum agmen conglobatus ſuperiore loco in amnem ſe coniecit, vt profluentis impetus ea obice frangeretur; leniorque aquarum vis & humiliora vada tranſeuntes cohortes exciperēt. Ibi Piſcarius dimiſſo equo armatus ante primos ordines cohortando & alacriter dubitantes inuitando, in alteram ripam euaſit, ita tamen vt milites humeris atque pectoribus tantum eminerent. At vbi dies illuxit, diſceſſumque hoſtium detexit, Liuianus primo conſilio depulſus, ad præoccupādas proximorum collium anguſtias eſt profectus, per quas vnum omnino iter Cæſarianis relinquebatur; ſi rectà Veronam Vicentina via redeundum eſſe iudicarent. Diſtat is locus ab vrbe Vicentia tertio miliari, prope eum vicum, cui à patula & diffuſis ramis late opaca arbore Vlmo nomen eſt. Ibi Liuianus præciſo tranſitu, ſubitarioque opere perductis foſsis tormenta conſtituit, atq. ita vti erat rerum bellicarum egregie peritus & vehemens tranſitum præſepſit, vt nemo eſſet adeo rei militaris ignarus, qui non putaret inſanos fore hoſtes ſi illac omnino tranſire conarentur; Porro ſi euadendum, reflexo itinere, per montana atque aſpera Baſsiani ſaltus exiſtimarent; apparebat eos iter fugæ ſimillimum arrepturos, amiſsiſque impedimentis, vti plane victos & priſtina exutos dignitate, perſequentibus agreſtibus, Fortunam pene vel aduerſo prælio duriorem eſſe ſubituros. Iam in conſpectum hoſtium Cæſariani peruenerant, conſtitutiſque tentoriis adeo Venetis propinquo loco conſederant, vt hinnitus equorum hoſtilium, & caſtrorum fremitum audirēt, & à Liuiano frequentibus tormentis, & ſuperiori loco facile peterentur.

Tum

Tum vero in ea rerum aſperitate equites depreſsiora loca, aut ingentes arborum ſtipites, quibus ſeſe protegerent quæritare; pedites autem prona corpora humi ſternere, vt præteruolantes pilas euitarent; omnes ferè gregarii animo conſternari; & dirum omnino exitum expectare. At ingruente nocte vno edicto ignes totis caſtris extinguuntur, ne quid hoſtis, quo certius tormenta dirigere poſſet in perobſcura nocte conſpiceret. Inuaſerat militum animos quidam nec ab inani quidem metu horror inſolitus, omneſque vnius maxime Proſperi conſilium, & Piſcarii operam requirebant: quaſi ille vnus qui ea pericula denunciando profectionem improbarat, eas quæ imminerent difficultates, ſalutari prudentia hic vero qui eas contemneret, forti auſu feliciter eſſet ſuperaturus. Proſper enim tametſi nomen imperii penes Car donium eſſet, cum ætatis honore, tum inueterata quadam authoritate cunctos anteibat. Itaque quum ad eum Ducum & centurionum omniũ fieret concurſus, carros prædamque omnem deponi & concremari iuſſit, teſtatus fore vt poſtero die inſigni victoria potirentur, ſi retrocedentibus ipſis Liuianus inſiſteret, & præpropero ardentique ingenio, vti aliis bellis conſueuiſſet, vrgendo & prouocando periculoſam prælii aleam ſubiret. Cæterùm Piſcarius cum ſarcinæ cremarentur, adeo elato ſermone eius tanquam ignobilis facti conſilium vituperare eſt viſus, vt diceret nequaquam tales eſſe milites, vt vel pretioſiſsimam prædam decori & veræ laudi anteponendam exiſtimarent, quando ea eſſet omnium virtus, vt duplo maiores etiam hoſtium copiæ facile contemni & ſuperari poſſe viderentur: Quibus alacribus verbis, quaſi felicem futuri prælii euentum prouideret, non modo certa ſpe ſalutis, ſed præceptæ exploratæq. victoriæ, lætitia militum omnium animos implebat. Eam noctem dies excepit à craſsiore caligine, vt ferme ſemper depreſsis & aquoſis accidit in locis, maxime nebuloſus: tanta aëris denſitate, vt quum motis caſtris Cæſariani conuerſis ordinatim agminibus retro ad Baſsianam viam reuerterentur, id Liuianus neque ex ſuperiore cliuo ſpeculari, neque per emiſſos ad ipſa vſque hoſtium principia equites, quicquàm de eorum diſceſſu præſentire potuerit. Erat ei reconditum in intimis animis receſsibus ſummæ prudentiæ decretum, nolle hoſtem, niſi ex æquiſsimo loco prouocare; quoniam Hiſpanos pedites veteranos & Germanos maxime conferta phalange pugnare ſolitos, quibus Itali diſciplina & viribus eſſent inferiores, magnopere formidaret: quanquàm eos palam elatis verbis iactabundus, vt ſuorum animos magis accenderet, deſpicere videretur. Erat enim ſe ipſo cautior & conſideratior factus, pluribus ſcilicet ictus vulneribus, quum ſui ſæpius periculum improſpere feciſſet. Supra enim omne numen in bello Fortuna, inconſulti impetus & temeritatis præclara caſtigatrix eſſe conſpicitur. Sed fato prudentia minor ea die nequicquàm Liuiani animum ratione præſepſit. Is enim natura repentinus duorum temeritate, veteri ſuo propoſito depulſus, ſecus ac ipſe

ſtatuerat, in prælium deſcendit. Duobus agminibus Cæſariani abibant, Cardonius antecedebat, Proſper in poſtremo agmine vbi erat pugnandum, alloquendo, & componendo acies verſabatur; ſed frontẽ cum Hiſpanis Germanoque pedite Piſcarius hoſti & periculo proximus obtinebat, tanto ordine pedem referens, vt modico flexu arma oraque militum, nihil diſſoluta acie, in hoſtem, ſi laceſſeret celeriter eſſet obuerſurus. Præmiſerat Liuianus cum leui armatura equeſtri duobuſque minoribus tormentis Bernardinum Antiniolam ſororis filium, iuuenem impigrum. qui nouiſsimos carpendo, iterque explorãdo perſequeretur. Iam enim nebula ſenſim euaneſcente, & ſatis claro vndiq. proſpectu, Cæſariani retro abire nunciabantur: nec propterea quicquam Liuianus, vt ab anguſtiis munitoque loco in plana copias deduceret, omnino commouebatur: ratus non iuſta acie ſed tumultuariis & minutis præliis ex tuto hoſtem per aſpera euadentem loca, eſſe retardandum, vt inedia laboreque & vigiliis fatigatus, agreſtium circunfuſorum multitudini delendus præberetur. Sed Antiniola ardentius in poſtremos prouectus, cum Germanis equitibus vehementem pugnam excitauit; in qua quum repulſus tormenta deſeruiſſet, euocatis in auxilium aliis atque aliis turmis, redintegrata contentione recuperatiſque tormentis ita Germanos propulit atque cæcidit, vt Proſper equitatum conſiſtere, & Germanis in fugam coniectis, per medias turmas tranſitum dari iuberet, ne integram aciem tumultuoſius miſcerent, & Piſcarius ſumma animi alacritate directa acie cohortes in hoſtem conuerteret. Erat apud Liuianum Andreas Lauredanus Venetus legatus, vir vehemens, nec minus vindictæ quàm gloriæ auidus; ſed rei bellicæ prorſus imperitus. Is quum proſpera vndique de antecurſoribus nunciarentur, ad prætorium contendens, vti erat acribus ſpei & doloris affectibus magnopere concitatus. Quid cunctaris, inquit, imperator, hoſtes effugiunt? victoria certa & inſignis è manibus elabitur, perfidia potius hæc erit quàm ignauia ſi diutius cuncteris; nec opinio tolli poterit, niſi extemplo ſigna canere iubeas & fugientem perturbatumque hoſtem cum vniuerſis copiis conſecteris. Ad ea Liuianus ſiue falſa paratæ victoriæ ſpecie deceptus, & propterea ad naturam pugnacis ingenii facile reuerſus, ſiue vti poſtea prædicabat, iam veluti parata accuſatione, niſi confligeret, iudicium Senatus veritus, Pareamus, inquit famæ & legato, vel contra rationem, ne nobis vti nimis ſapientib. imperitorum ſuffragiis ſit concidendum, atque ita exercitum eduxit, inſtructaque. triplici acie præproperus & ferox ad hoſtes contendit. Erat Antonius Pius ad læuam, ad dexteram vero Baleonus cum Gritto legato quibus priore conſilio perſequendi & laceſſendi hoſtis ab vtroque latere, munus erat iniunctum. Ipſe Liuianus via lata vtrinque conſitis arboribus ad lineam directa, grauis armaturæ equitum& ante alias nobiliorum alam induxit; pari fronte peditatu hinc & inde producto. Pugnatũ eſt ab equitatu Veneto vehementiſsime pari conſtantia ſuſtinentibus

Cæſarianis,

Cæſarianis, in queis erat ante alios Troilus Sabellus: ſed peditatus Venetus vix primum Hiſpanorum & Germanorum impetum ferre potuit, ita vt fœdiſsime proiectis haſtis priuſquam ad hoſtem perueniret in fugam ſit effuſus. Initio trepidationis & fugæ facto à Balionanis cohortibus quæ erant ex Anemonis valle, reliquæ ferme omnes turpiſsime terga verterunt, quanquam ſummæ virtutis Centuriones deterrendo & caſtigando, ne tantum dedecus admitterent, conuerſos in fugam retentare conarentur, & incredibili conſtantia in prima acie depugnarēt. Ii erāt ante alios Alfonſus Mutus Piſanus, Bernardinus Aleccius, Seraphinus Callia, & Baptiſta Doctus Patauinus, qui inuadente prementeque Piſcario cum fortiſsimorum militum manu, quam ex ſingulis cēturis delectā prætoriæ veluti cohortis loco ſibi adiunxerat, ad vnum omnes ſunt interfecti. Quum in hos vehementius repugnantes Piſcarius ante alios dimiſſo equo prætenta longiore haſta impetū faceret, reſpectans, cauete commilitones inquit, ne me peruadentem in aduerſam aciem, & ſi id fatū dederit, honeſte concidentem, hoſtium potius pedib. quàm veſtris proculcandū relinquatis. Ad ea milites alacriter ſucclamarunt, vt bono animo ire pergeret, ſe enim vel ipſi duci egregie parendo, vel commilitoni fortia audendo ſummæ virtutis laudem eſſe quæſituros. Nec eorum mutuas ſpes euentus fefellit, nam ea præſertim impreſsione, initium non dubiæ victoriæ, vel ipſi hoſtes ortum eſſe fatebantur. Fuſo peditatu Hiſpani Germaniq. vtrinque equitatum acerrime dimicantem inuadunt atque proſternunt. Funditur etiam & capitur Baleonus in paluſtrem campum imprudenter delatus, dum viæ compendio properantis Liuiani curſum æquare contenderet. Antonius quoque Pius, tota ſua acie turbata, & cæco metu coniecta in fugam quum honeſte cadere poſſet, aufugiens dum Bacchilionem amnem quem Togiſonum antiqui vocarunt, tranat, armorum pondere preſſus, ignobili morte ſummergitur. Porro Sacramorus vicecomes, Hermes Bentiuolus, & Conſtantius Pius Antonii filius, Meleagerq. item à Foroliuio, Caroluſque Montonius, & Franciſcus Saxatellus alarum præfecti in acie cadūt. Ipſe Lauredanus legatus funeſtus committendi prælii author, dum ingens auri pondus diſtrahentibus Hiſpanis promittit, ab inermi lixa iugulatur, Grittum vero pernici equo tumultu elapſum, Vicentini quum demiſſa portæ cataracta niſi magno molimine ſubduci poſſet, in murum extraxerunt. At Liuianus perditis rebus fruſtra aciem reparare conatus, ſuperato Eretano amne, Deos vti Italico nomini nimium infeſtos ſæpe incuſans, Patauium contendit. Qui vero ad Bacchilionem vado & ripis impeditum nec plane tamen aquis tumentem ex fuga peruenerunt, aut profluentis gurgitibus ſunt abſorpti, aut in ipſa cunctatione tranandi amnis, dum alieno periculo moniti humiliora vada quæritant, perſequente hoſte perierunt. Cecidere ex Venetis circiter ſeptem milia prope ſine vllo vulnere Cæſarianorum; nam duo tātum viri inſignes ex ala Columnia ſunt deſiderati, Eberardus ſcili-

alendum exercitum valde opportuna. Sequenti anno ad prima veris ſigna Liuianus, qui exercitum inuicto ad omnes calamitates Veneto ſenatu, repararat, in Foroiulienſes cum expeditis copiis eſt profectus; Nā Cæſariani qui ſupra Iulias Alpes & Carnorum montes incolunt, duce Chriſtophoro Francapane, prouinciam incurſionibus euaſtabant, oppida pleraque ceperant, & barbaro prorſus more cædibus ac incendiis bellum gerebant. Erat cum ala equitum in Portonoño oppido Ricianus Germanus, hunc Liuianus præmiſſo, qui ad portam excurreret, Malateſta Baleono Pauli filio, facile elicit, cum eo Malateſta congreditur, vulneratum equo deturbat & capit, cæteri profligantur. Superuenit Liuianus, admotiſque repente ad murum tormētis, oppidum atque arcem biduo redigit in poteſtatem. Inde minima quiete militibus conceſſa Tiliauentum trāſgreſſus ad Oſophium Hieronymi Sauorgnani oppidum, quod à Frācapane magnis viribus oppugnabatur, ſumma celeritate contendit. Funditur Francapanis acceptoque vulnere tormentis & copiis magna ex parte amiſsis, ad ſuperiores alpes profugit. Quibus rebus feliciter geſtis Liuianus prouinciam per ſe Venetis fidam, ſponte ſeſe dedentibus populis, recuperauit. Dum hæc gereret, Antiniola cum trecentis equitibus, qui Patauino & Vicentino agro præſidio forent, ne quid incommodi in tergo reciperetur, ab ipſo fuerat relictus, totam eam regionem ab Hiſpanorum incurſionibus egregie tuebatur; tria oppida maxime complexus Cittadellam ſcilicet, Baſsianum atque Maroſticam; ea ratione vt nihil diuiſis turmis & commutatis itineribus circumequitando, regionem interdiu percurreret, noctu autem in vno è tribus oppido moraretur, hac diligentia & repentinis excurſionibus Hiſpanos deterrebat, quo pauciore numero minoreque fiducia in proximis vicis prædarentur. In hanc curam Piſcarius oculis atque animo ſemper intentus per idoneos homines magnis præmiis inductos, itinera conſuetudinemque eius & momenta omnia diligenter explorabat, vt dignam egregio facto occaſionem poſſet adipiſci, qua detrimentum ad Portononum & ad Oſophium nuper acceptum glorianti nimium de ea re Liuiano exæquata clade redderetur. Nec vigilanti Fortuna defuit; nam quum Piſcarius circuentem de more agrum Antiniolam Cittadellæ pernoctaturum eſſe didiciſſet, eum noctu aggredi conſtituit. Nec mora conſilio ad Cardonium delato atque id ipſo comprobante, ex ſtatiuis caſtris delectas cohortes educit, & confecto per noctem itinere, inopinantibus hoſtibus Cittadellam peruenit, ſubſequente Cardonio vt rem gerētibus præſidio foret. Habebat ſecum Piſcarius equites circiter trecētos, qui hiſdem equis receptos totidem ſclopettarios pedites ſecum adduxerant. In hos Antiniola vir acer & intrepidus repente erumpit; prælium committitur vtrinque magna vi, magnoque tumultu. Pugnāte ante alios Piſcario equus interficitur; ipſe deſilit in pedes, arreptaque pedeſtri lancea, adiuuantibus maxime ſclopettariis, hoſtes intra portam compellit.

Tormenta interim & reliquus peditatus ſuperueniunt; his murus portaque concutitur; nihil tamen animo ſe demittit Antiniola, fortiter periculoſo in loco repugnat. Ingredientes Hiſpanos ſemel atque iterum egregie repellit; ex his interficitur Ferdinandus cogonomento Niger, eximiæ virtutis centurio. At Piſcarius vbi nihil eo in loco profici videt, edicit, vt vehementi pugna & magno concurſu, vbi perfractus tormentis murus aditum oſtendebat, hoſtes deſtineant; cæterum ad diuerſam oppidi partem comportatis ſcalis nouum prælium accendit; milites ſumma alacritate ſcalas conſcendunt; ipſe in murum ingenti auſu poſt primũ ſigniferum euadit. Erat introrſus tanta mœnium altitudo quanta ferè exterioribus ſcalis aſcendebatur. Cunctantibus cũctis & Piſcario dum ſubeuntes præ ſe vrget vltro in genu gladii cuſpide vulnerato, Romerius ſingularis audaciæ vexillifer, quin ſe præcipiti ſaltu in oppidum dimitteret, minime dubitauit; Eum crura ex tam ingenti ſaltu ſibi confringentem, Mancius eſt ſubſecutus; cæteri demiſsis lanceis per eas delapſi, in oppidum ſeſe coniecerunt: Tum vero perterritis fuſiſque hoſtibus Antiniola ſauciato & capto, oppidum multis equis, multaque rerum omnium opima præda repletum diripitur. Tanta re proſpere atque celeriter confecta Piſcarius eximiam abſoluti iudicii & vehemẽtiæ militaris laudem eſt conſecutus. Quibus duobus maximè naturæ ſubſidiis perfecti ducis authoritas egregie ſuſtinetur. Nec multo poſt exercitus in Patauinum agrum ſeſe effudit, populando atq. vaſtando voluptarias præſertim poſſeſsiones, quas ſuperiore bello intactas reliquiſſent. Ea agrorum vaſtitas Liuianum, Gradiſcam oppugnare cogitantem ab incepto reuocauit. Is coacto exercitu ad Brentellas prope Patauium opportuno loco poſuit caſtra; Cæſariani verò inter ſe diuiſis copiis in oppida commeatu plena conceſſere. Piſcarius cum peditatu Lendenariæ conſtitit, Ita compoſitus & communitus, vt etiam in proximo Baſtiam præſidio impoſito teneret. Equitatus Hiſpanicus ferme omnis à Garcia Manrico Rodigium eſt deductus; Cardonius autem & Proſper itemque Germani omnes Veronam abierant, vt cum Cæſarianis legatis de bello conſultarent. Interea Liuianus quo nemo tum ducum vigilantior & promptior habebatur, noctes dieſque ſumma cura intentus in omnes gerendi belli occaſiones, equitatum Hiſpanicum adoriri conſtituit; crebro enim fiebat certior Hiſpanos magna cum ſecuritate atque licentia cum Rodiginis agere, ac nihil minus timere quàm hoſtium aduentum quos toties ſine vulnere profligaſſent. Itaque intempeſta nocte ſilentio caſtris egreſſus, Malateſtam cum expeditis equitibus præmittit: imperat vt quos in itinere vel in agris viderit, propere comprehendat, ne nuncius quiſquam de ipſius aduentu ad hoſtes perueniat, Erat tum forte ea dies Rodigii mercatu celebris: ob id felici auſu Malateſta adapertis & neglectis portis irrumpit; cum inermibus & ſe tãtum diſtrictis gladiis, & ſagis ad læuas intortis defendentibus, prælium committitur. Succedunt mox cataphracti

& expe

& expeditæ cohortes, quorum ſuperuentu Hiſpani omnes cum Garcia duce comprehenduntur. Tanta re feliciter confecta Liuianus ratus eadem celeritate Piſcarium ad Lendenariam opprimi poſſe, ſi rei geſtæ famam præcurreret, in eum equites conuertit. Verùm Piſcarius qui nunquam vllas vigilias & ſtationes, quieto vel remoto hoſte ſuperfluas exiſtimare erat ſolitus, & tum maxime à Liuiano callido & vehementi duce cauendum eſſe prædicabat, hoſtes facile ſuſtinuit & auertit, præmiſſo cum cohorte & duobus curulibus tormentis Ioanne Mancio, qui media militari in via explicatis ſignis & diſploſis tormentis in antecurſores Venetos parati inſtructique exercitus ſpeciem præbuerat. Ita Liuianus fruſtra petito Piſcario vna contentus victoria in caſtra ſe recepit. Id facinus non minus conſilio quàm euentu felix Liuiano nomen dignitatemque reſtituit, & exercitum equis ſupra mille eximiis prædaque omnis generis & armis repleuit. At Piſcarius, ne peditatum omni equitum præſidio penitus exutum diutius in his locis ad inſidias opportunis contineret, quadrato agmine Veronam celeriter eſt profectus. Sub id tempus Rencius Ceres qui Cremæ eruptione facta noctu Sylvii Sabelli caſtra illatis facibus incenderat, Bergomum pulſis inde Hiſpanis occupauit. Quibus de cauſis Cardonius & Proſper ad Bergomum cum parte copiarum conuolarunt, vt ibi Rencium mœnia munientem, imperantem pecunias, & ſacro campano ære conflato tormenta parantem, opprimerent. Erat iam Rencius ad extremas neceſsitates compulſus, adactiſque tormentis & murus erat perfractus, & munitiones adeo diſiectæ, vt parum abeſſet quin vrbs omnino caperetur. Sed Proſper, qui nequaquam vrbium excidiis & militum cæde gaudebat, atque ita gerendum bellum iudicabat, vt demum ſublatis hoſtibus lætiſsima pace frueretur, Bergomatibus Rencioque pepercit, ipſoque cum præſidio Cremam dimiſſo Bergomates pecunia mulctauit. Porro Liuianus de Cardonii & Proſperi profectione certior factus, Veronam verſus & ſiniſtrorſus ad Alieniacum Atheſis pontem caſtra promouerat, ſic vt Piſcario in vnam intentus occaſionem opprimēdi peditatus imminere videretur. Verùm Piſcarius Alarcone cum equitibus ſibi adiuncto & cohortibus omnibus Verona eductis, ad Montem Silicem eſt profectus; eo conſilio vt Liuianum vltra Atheſim infeſto exercitu arma circumferentem Patauio & veteribus caſtris excluderet. Interim Liuianus quum multorum literis Rencium amiſſo Bergomo pulſum fuiſſe & ſubinde Cardonium, Proſperumque Columnam per Mantuanorum fines aduentare didiciſſet: inſtitutam belli rationem incredibili conſilio commutauit, eluſo plane Piſcario qui fluminibus incluſum opprimere, aut omnino tormentis exuere ſe poſſe crediderat. Impoſitis ſiquidem in naues tormentis & magna parte militum per continentes ac inuſitatas paludes ad caput aggeris ſecundo Atheſi in Hadriaticum euaſit; Euadenti tamen ea inopinata nauigatione, haud mediocre detrimentum facile potuit inferri, ſi Corberia

Hiſpanus equitum præfectus, vti Piſcarius ſubtili admodum coniectura adductus præceperat, locum in ripa amnis maxime opportunum celeriter occupaſſet. Nec multo poſt, vt negligentiæ vel ignauiæ delictum, ſi non atroci, inſigni tamẽ ad exemplum pœna puniretur, Corberiam ignominia notauit, atque ei turmam equitum ademit. Dum hæc in Venetia geruntur Ludouicus Rex Gallorum rebus cum Henrico Britanniæ Rege compoſitis, atque eius ſorore in matrimonium ducta, dum nouis nuptiis iam ſenex intemperanter indulget, febricula conſumptus exſtinguitur, ſtatimque Franciſcus eius gener florentis ætatis ac ingentis ſpiritus iuuenis imperium cepit. Is gloriæ bellique auidus cohortante Triultio atque iter inſolitum ad Cottias alpes commonſtrante, in Italiam tranſgreſſus incredibili celeritate, & Heluetios iuga & tranſitus Alpium fruſtra obſeruantes decepit, & Proſperum Columnam cum toto ferme equitatu oppreſsit. Venerant auxilio Sforzianis Heluetiæ legiones ob diſciplinam atque inſitam feritatem inſuperabiles, ſi animorum conſenſus acceſsiſſet; Plerique etenim vel ſuopte ingenio inducti, vel Regia corrupti pecunia, ita Gallis fauebant, vt pagorum trium duces aperte recuſarent, ſe contra Regem prælio dimicaturos. Quibus de cauſis fiebat, vt Cardonius atque Piſcarius qui in Placentinum agrum vniuerſas copias adduxerant, Padum tranſire vererentur. Quid enim erat ſtultius, vt Piſcarius apertè prædicabat, quàm incertas infidæ & ſemi corruptæ gentis ſequi voluntates? copiaſque omnes & Regnum denique Neapolitanum, ſi aliquod ab hoſte tam propinquo vulnus eo præcipiti conſilio acciperetur, in ſummum diſcrimen adducere? Erat quoque Placentiæ Laurentius Medices cum Pontificio Florentinoque exercitu, impellentibus quibuſdam ex numero amicorum & Florentinis maxime legatis, in partes Gallicas proclinatus, Quanquam Gorius Placentiæ Præfectus, fide & vſu rerum inſignis, honeſtiora & decora præclare ſuaderet. Eo modo dum cunctantur, & Pado ponte conſtrato, qui nam primi tranſire amnem deberent, ignobili & fœda contentione decertarent, ſecus ac ipſe Leo Pontifex iubebat, pulcherrimæ occaſioni defuerunt; Siquidem Heluetii concitãte turbam militum Sedunenſe Cardinale, quanquam ab Hiſpanis & Pontificiis deſererentur, Mediolano repente eductis ſignis, caſtra Regia ad quintum lapidem Laudenſi via ſunt adorti; tantaque irarum & virium mole concurſum eſt, vt continuato per noctem & ſequentem diem valde cruento ac ancipiti prælio dimicarint. Ad extremum Heluetii vecordi impetu & Barbara temeritate in aduerſa tormenta peruadentes à circumfuſo vndique numeroſiſsimo equitatu, cæſi fuſique ſunt. In eo tumultu admodum repentino Rex ipſe manu promptus & armis inſignis, quum in mediam hoſtium phalangem equum adegiſſet, parem ſummo periculo laudem, omnium conſenſu promeruit. Liuianus quoque trans Abduam amnem raptato exercitu Veneto, Gallis haud ſerum auxilium tulit. Heluetiis ingenti prælio ſuperatis,

peratis, & continuo Comenſi via domum redeuntibus, omnes Galliæ Ciſalpinæ ciuitates Franciſco deditionem fecerunt. Leo autem Pontifex ea pactione pacem redemit, vt Parmam atque Placentiam relinqueret, quæ vrbes Iulius Pontificio imperio adiecißet. Quibus de rebus Cardonius atque Piſcarius retro conuerſis ſignis ad tutandum Neapolitanum Regnum cùm vniuerſis copiis in Campaniam & Apuliam conceſſerunt. Conuenêre demum Bononiæ Leo Pontifex & Rex Franciſcus, qui inter ſe occulta fœdera pepigêre. Nec multis inde diebus Ferdinandus Hiſpaniæ Rex moritur relicto hærede tot Regnorum Carolo ex filia nepote, qui poſtea ſuffragiis Germaniæ procerum imperator eſt appellatus. Is admodum adoleſcens Caroli Ceurii Belgæ nutricii conſilia ſecutus cum Gallo pacem neceſſariam potius quàm honeſtam ad Nouiodunum, legatorum conuentu habito confecit, in quam & ipſe Maximilianus Cæſar auus facile conſenſerat, quum Brixiam & Veronam vrbes, à Gallis & Venetis oppugnatas, accepta pecunia eductiſque præſidiis Venetis reliquiſſet. Ex eo fœdere Neapoli manauit in vulgus fama Carolum vti multis circumuentum difficultatibus & præſertim adeundæ Hiſpaniæ neceſsitate compulſum, poſtulante Gallo Rege conceſsiſſe, vt Regni proceribus qui Andegauenſium partium fuiſſent, & iure belli oppidorum poſſeſsiones amiſiſſent, liceret nouos dominos in iudicium vocare, ſuſcitatis antiquis litibus, quibus Ferdinandus Rex Hiſpaniæ æquiſsimo ſalutarique decreto finem impoſuiſſet: Cauerat enim ſummi iudicii Rex, vt rata eſſet liberalitas Aragoniorum Regum, qui fidelibus & de ſe benemeritis præmia ob nauatam ſtrenuæ operam gratiſsimo animo tribuiſſent. Ea fama Andegauenſium Regulorum animos in ſpem erexerat, amiſſa quondam aduerſo bello oppida beneficio noui fœderis iure & legibus recuperandi, quum nemo diffideret, de litis euentu, agendo & largiendo ſi ciuili iure diſceptaretur. Ex aduerſo Aragonii proceres quorum fortunas ea res penitus euertebat, conſternatis ad arma animis, eius iniuriæ indignitatem vix ferebant. Quid enim videri poterat iniquius, quàm eos qui toties pro imperio Aragoniorum cõtra Gallos in dubia rerum Fortuna dimicaſſent, nouis & periculoſis litibus inuoluiſſe? in eorum præſertim gratiam & inſigne commodum, qui veteri ſtudio ac aperta voluntate, ſe Gallico nomini haud obſcure fauere profiterentur. Eo modo perturbatis & ſuſpenſis decreuêre vtrinque proceres, vt vnus pro Ciuitate legatus ad Carolum mitteretur. Nec dubium erat quin ipſe Piſcarius propter eximiam ingenii grauitatem atque ſolertiam, & dicendi facultatem, ante alios omnes maxime eſſet idoneus. Sed Andegauenſes vſque adeo eius vim atque facundiam metuebant, vt quemlibet alium mittere quàm illum mallent, nec improbare tamen auderent. Verùm Piſcario collegam dandum eſſe cenſebant, rati illum qui adeo ingentes & elatos ſpiritus ferret, adiuncti collegæ indignitate commotum, extemplo repudiaturum id munus;

atque ita alios, vel remiſsioris ingenii vel propenſioris animi legatos eſſe creaturos. Quum magna altercatione in publico concilio orationibus habitis, vtriuſque factionis Proceres vehementiſsime contendiſſent, Piſcarius tanta vi grauitateque locutus eſt, vt Fabritius & Proſper Columnæ, qui antea pro Aragoniis dixerant, militari ſubagreſtique eloquentia fuiſſe prorſus oſtenderet, & contra Andreas Matthæus Aquauiuius & Traianus Caracciolus Andegauenſium principes, ætate prouecti prudentiaque & literis inſignes, eius iuuenis flagranti oratione obruerentur; quum vnum tantum legatum mittendum eſſe viuidis ac illuſtribus argumentis efficaciſsime demonſtraſſet. Itaque conſenſu totius concionis peruicit, vt quando vnus eſſet mittendus, ipſe ante alios mitteretur. Vix enim credibile erat eum qui in militaribus negociis adoleſcentiam contriuiſſet, tantum eloquentia profeciſſe, vt vel offenſorum animos quò vellet feliciter promoueret: quaſi non in morum ſtudus, ſed in Rhetorum præceptis omnem ætatis operam conſumpſiſſe videretur. Igitur ſuſcepta legatione ad Carolum in Belgarum fines ad Oceanum peruenit. Res acta eſt in concilio Regio tanta grauitate, vt facile perſuaſerit Ferdinandi Regis decreta nequaquam antiquari poſſe, niſi cum nefario ingrati impiique animi ſcelere, & fœda totius Regni conturbatione. Ea re feliciter impetrata, quum ex legatione in Italiam rediret, Carolus ob res quas fortiter geſſerat, ei imperium totius peditatus, quòd auus Ferdinandus antea tribuerat, ampliſsimis codicillis confirmauit. Quum Neapolim eſſet reuerſus, ciuitatem vniuerſam in ſe vnum militari ſimul & ciuili gloria florentem ita conuertit, vt populari ſtudio, & Procerum eum obnixe colentium ambitione, Cardonio Proregi, exiſtimatione atque potentia æquaretur. Nec multo poſt iubente Carolo ad Soram expugnandam copias duxit, quæ tum erat Franciſci Mariæ Rouerei Vrbinatum Principis in Feltriam familiam adoptati. Is quoniam Hiſpanos ad Rhauennam profligatos, minus pacato vel benigno animo in Vmbriæ finibus accepiſſet, & Soranos Neapolitano attributos Regno, iura Regalis imperii & ſalis vectigalia ſubire vetuiſſet; à Ferdinando Rege hoſtis fuerat iudicatus. Sorani extemplo deditionem fecêre, ſed arx loci natura & turrium munitione inexpugnabilis ſtudium eius magnopere tardabat; ſuadebatque Antonellus Tranienſis tormẽtorum magiſter, eam obſidendam potius quàm oppugnandam, quoniam ſummæ difficultatis, & extremæ prope dementiæ foret, ſi in præaltum & arci parem oppoſitum montem, tormenta perducere conaretur; quum mons arduus vndique præruptos aditus vel minorum etiam tormentorum curribus præberet. Hæc dicenti Piſcarius reſpondit, arcem omnino eſſe capiendam, ne fruſtra veniſſe diceretur; quòd ſi res omnino eſſet ardua & perdifficilis, à fortibus tamen viris, locorum iniquitatem virtute ac induſtria debere ſuperari; quando ea eſſent militiæ cum decora tum plena laudis, quæ inuſitata & maxime aſpera vel peritiſsimis

haberentur. Nec mora paratis rebus omnibus & trocleis in monte conſtitutis, tormenta ductariis alligata funibus, Ergatarum beneficio in opportunum locum ſtupentibus cunctis euexit; quo inopinato malo territi defenſores haud multis tormentorum ictibus expectatis, quum ſeſe tueri poſſe deſperarent, quòd alimenta etiam defeciſſent, impetrata ſalute deditionem fecerunt. Inde Neapolim reuerſus in morbum incidit, longe grauiſsimum, quum pacis ocia minime pateretur; vir corporis ac animi viribus exardens, & quieti ſemper infeſtus; Venationi etenim & falconum aucupiis magno apparatu & incredibili patientia deditum, nec grauia ſæpe & paluſtria loca vitantem, febricula ita lentis inuaſit acceſsibus, vt corpus per ſe gracile, & à naturali ignea vi facile exuſtum, corrupto iam oris habitu & tabefactis membris vix ambiguam ſpem ſalutis retineret. Sed conuerſa demum tota victus & medicinæ ratione, repudiatiſque remediis calidis, ſaluberrima epoti lactis & lactucæ refrigeratione ſanatus eſt.

Finis primi Libri.

LIBER SECVNDVS

SVB id ferè tempus quo Piſcarius confirmandis viribus operam dabat, Leo Pontifex Cæſari coniunctus, aduerſus Franciſcum Galliæ Regem, bellum ſuſcepit. Angebant enim Pontificem ingentis ſpiritus virum Parma & Placentia ignobili pactione turpiter amiſſæ, quas vrbes Iulius Pontifex Sacroſancto imperio immortali cum laude nuper adieciſſet. Sed ea quoque infamia laborantem, Galliæ Ciſalpinæ Regii præfecti & ante alios Lotrechius & Tarbelius antiſtes vehementer exagitabant, quum ſuperbè ac impotenter contempta dignitate Pontificis ſacerdotia ad profani imperii libidinem reuocarent. Galli eo tempore conſternatis ad arma Hiſpaniæ populis aduerſus Caroli Ceurii Belgæ nomen, cæteroſque Regios præſides ex occaſione tranſgreſsi Pyreneos ſaltus Henricum Regem Nauarræ pulſis Hiſpanis, in paternum agrum reduxerant, & ad Hiberum amnem arma promouerant. In Eburionibus quoque, Gallo res nouas moliente, & contra excitis ad arma Germanis & Belgis, bellum exarſerat. Erat propterea Carolus Cæſar adoleſcens grauiſsimis rerum difficultatibus circumuentus, conuentumque habebat Germaniæ procerum apud Vormatiam vrbem ad Rheni ripam; in quo quum egregia pietate Lutherum inſanæ hæreſis Principem Chriſtiano iudicio damnauiſſet, à Leo

ne promeruit, vt inito fœdere bellum in Italia Gallis inferretur. Itaque his conditionibus bellum eſt ſuſceptum, vt coniunctis copiis Gallos Italia pellerent: Mediolanenſe imperium Franciſco Sforitiæ redderetur; Parma Placentiaque vt antea fuerant, Pontificiæ ditionis eſſent; Duces bello delecti Proſper atque Piſcarius, ea ratione diuiſo imperio, vt hic peditibus, ille cunctis equeſtribus copiis præeſſent; Federicus autem Gonzaga Mantuanus Princeps Pontificii exercitus eſſet imperator. His initis conſiliis neque tamen planè euulgatis in Gallia Ciſalpina inſidiæ Gallis tenduntur, ab iis qui iniurias acceperant, & ob id Sfortianis rebus plurimum ſtudebant: Nam Lotrechius & Leſcutus Regis gratia præpotentes, Triuultios & Pallauicinos qui Gallico nomini amiciſsimi ſemper extitiſſent, ingrato hoſtilique animo perſequebantur, vt eorum oppidis potirentur. Hieronymus quoque Adurnus, præcipuus apud Leonem propter ſingularem ingenii præſtantiam, eius belli concitator, cum triremibus Neapolitanis Genuæ in conſpectum ſe dedit; ſed patefactis inſidiis, & nuſquam contra Gallos Fortuna cœptis aſpirante, coactis demum vndique copiis ad oppugnandam Parmam eſt peruentum. Erat in vrbe Leſcutus Lotrechii frater vir impiger cum tribus equitum alis, eoque Federicum Bozolum cum cohortibus euocarat hominem ſtrenuum militariumque operum & munitionum defendendis vrbibus maximè peritum. Igitur ad Parmam pluribus minutis equeſtribus præliis ad portas factis, dum auxilia Germanorum aduenirent, & à Bononia tormenta conueherentur, Piſcarius à Placentina porta vineas erexit, & magna vi turrem portæ impoſitam & murum ad dextram quatere cœpit. Iam haud mediocri ruina edita murus ad ingreſſum erat patefactus, quum Itali Hiſpanique certatim, nequaquam accepto pugnæ ſigno, ſingulari audacia in foſſam ſe demittunt & per ruinas arduo & iniquo loco in ſummum conniteuntur. Sed dum proſpiciunt, vt in vrbem deſiliant ab inſtructis interiore munitione Gallorum cohortibus emiſsiſque in eos vndique minoribus tormentis, in foſſam detruduntur, & multis interfectis Guicciardino imprimis Etruſco centurioni, pila caput abripitur. At Piſcarius qui aliqua factu aſpera vltro aggredienda eſſe militi, nec ea tamen à Duce palam imperanda vti eximie cautus & fortis, exiſtimabat, milites ad ſigna reuocauit adhibitiſque demum captiuis & Parmenſibus per quos diligentius munitionum mœniumque naturam cognoſceret, omnem apparatum in alium locum traduxit, vt expugnato ad inferiorem muri angulum propugnaculo, quod erat extrinſecus cum tormentariis feneſtellis ad eradenda mœnium latera ſatis exporrectum, certus aditus minore militum periculo præberetur. Ad hunc modum multis ictibus pertuſo & penè diſrupto propugnaculo, Leſcutus & Bozolus, deſperata loci defenſione, ſalutare conſilium ſibi deſumunt, magnoque ſilentio remotis tormentis, trans amnem, copias omnes reducunt, vt minore circuitu frequentioreque milite,

lite, vlteriorem tantum vrbis partem, conciſis & obſtructis pontibus tuerentur. Siquidem Parma amnis ita mediam diſtinguit vrbem, vt lato & præaltis muris vtrinque munito alueo decurrat. Nec mora Parmenſes qui citeriorem vrbis partem incolebant, animaduerſo Gallorum diſceſſu, id de muro Pontificiis & Cæſarianis excuſſa lacinia ſignificant, porrectiſque manibus primos ſcandentes ſubleuant, aliique alio in loco introducuntur, quòd vbi totis caſtris eſt euulgatum extemplo integræ ſub ſignis cohortes agminatim irrumpunt; incredibilique prædæ auiditate diſcurrentes ſacra profanaque diripiunt. tanta conturbatione totius exercitus, vt neque Piſcarius increpando cædendoque, nec ipſe Proſper & Mantuanus per præcones ad ſigna reuocando, opportunam indigna calamitate, oppreſsis ciuibus opem ferre potuerint. Conſtat eo momento Leſcutum & Bozolum, pulcherrimam occaſionem amiſiſſe delendi hoſtis, ſi patefactis pontibus occupatos & diſperſos, conglobatis cohortibus & turmis inuaſiſſent. At Piſcarius cohibitis quantum minis authoritateque fieri potuit militum rapinis, conuehi tormenta iubet, ea contra hoſtes dirigit, qui tota fluminis ripa, in ſummo muro diſpoſiti, amnis alueum egregie defendebant, quanquam multi caderent, & oppoſitis ligneis doliis terra ceſpiteque repletis, in genua depreſsi, contra incidentes pilas ægerrime tegerentur. ante alios Montacutus alæ Leſcuti vexillifer interiit. Sed Scoti maxime equites vel Lucatio Duce pila diſcerpto, dimiſsis equis, in munitionibus intrepide perſiſtebant. Dum Galli duces vix milites retinent, quin ab iniquo loco diffugiant, & ſeſe cum equitatu, extremis demum rebus, proripere per aduerſam portam decernunt, Lotrechius vt fratri opem ferret, cum Heluetiis mercede conductis, & Venetis auxiliaribus, vniuerſoque Gallico equitatu, Pado ad Cremonam ponte conſtrato, ad Tarrum peruenit. Alfonſuſque item Ferrariæ princeps opportune equitatum ſuum in Mutinenſium fines ita introduxit, vt inuaſurus vrbem & commeatus interclуſurus eſſe nunciaretur, trepido ad hæc præſertim Iacobo Guicciardino Mutinæ præfecto: qui de ſuo periculo impenſe ſolicitus ea cuncta augendo ad Franciſcum fratrem Pōtificis legatum in caſtra perſcribebat. Quibus rebus cognitis, Duces tacito iudicio potius quàm libero ore recedendum à ſemicapta vrbe cenſebant. Quoniam nec ſatis pilarum & tormentarii pulueris ad defringendas hoſtium munitiones ſupereſſet, nec tam propinquo hoſte Lotrechio, Duce peracuto atque impigro, dubio euentu opera hoſtium adoriri, è diſciplina videretur. Sed contrà quid turpius eſſe poterat & ad conuellendas vniuerſæ victoriæ ſpes omnes, fœdius & erumnoſius? quàm dimidia vrbe pulſos hoſtes, extremoque demum timore conſternatos è manibus emiſiſſe? dum in conſilio diſceptarent, & Mantuanus vti noui decoris auidus non modo perſiſtendum, uerum cum expedito exercitu aduerſus Lotrechium contendendum eſſe diceret vt vna acie de vniuerſa victoria certaretur: cæ-

que pedites ſeditio valde atrox & cruenta, à leui contumeliæ initio repente exorta, vniuerſum exercitum in ſummæ cladis diſcrimen adduxit; nam quum iuſto prope prælio certaretur, & iniquiore Italorum ſorte, qui iam in tabernaculis arma poſuerant, & inſtructis Hiſpanorum cohortibus occurrebant; in proximo productis copiis Lotrechius conſederat, ita vicinus, vt penè caſtrorum fremitus audiretur. Quum Iulius legatus in ſacra purpura prætenta cruce deprecabundus adcurreret, ſummum vitæ periculum adiit, ſolenneque votum Deiparæ virgini nuncupauit, ſi ea ſeditio non multa cum cæde ſedaretur. Affuit voto numen, nam ira militum extemplo repreſſa eſt, ipſius maxime Piſcarii authoritate, qui ſeſe inter ancipitia tela, medium furentibus Hiſpanis oppoſuit; quum vndique pilarum procella cum ſtrage multorum effunderetur, ſic, vt nunquam præſentiore animo maioreue periculo vel in maximis præliis, quibus poſtea interfuit, ſe miſcuiſſe teſtaretur. Periere tamen circiter ducenti, & in his Stephanus Facinius Romanus & Antonius Martellius nobilis Florentinus, atque inde ſecundum Ollii ripam promota caſtra ad Rebeccum, qui eſt vicus in aduerſa amnis ripa poſitus, contra Ponteuicum Venetæ ditionis caſtellum. Videri volebant Veneti eo bello ſe medios gerere, Alexanderque Donatus Caſtelli atque alæ equitum præfectus fidem dederat, nihil Venetos in ipſorum ditione Cæſarianis & Pontificiis eſſe nocituros. Erant caſtra tutiſsimo loco poſita, ſi Venetus in fide data perſiſteret: quòd ſi hoſtilia moliretur, nullus ad inſtruendam aciem locus patebat, qui non Caſtelli tormentis obiectus, & vndique expoſitus, vel imperitorum iudicio videretur. Hac re forte perſpecta dum hoſtilium caſtrorum ſitum, & idoneum pugnæ locum explorarent Franciſcus Maria Feltrius Vrbinas & M. Antonius Columna ad Lotrechium adcurrunt; quanto in diſcrimine hoſtes verſentur, demonſtrant: poſſe eos facile deleri, ſi ipſe à fronte promoto exercitu, vti prælio certaturus appropinquaret, & hoſtes in tergo tormentis è Ponteuici arce peterentur; Fore etenim vt pedeſtres, & equeſtres præſertim copias priuſquàm eæ coire in ordines & conſerere manus poſſent, fœdiſsime ſterni profligarique ſumma cum voluptate conſpicerent. Tantæ rei patrandæ certa ſpe concepta extemplo mittitur à Lotrechio Sardonus Gallus ipſius familiaris, vt locum inſpiceret, & ſi ita videretur, aliquot tormenta traduceret. Aduentu Sardoni cuncta factu facilia offeruntur. Nec mora dum ille in tanta occaſione inani gaudio præoccupatus effusè hoſtibus excidium minatur, Venetus præfectus datæ fidei penitus obliuiſcitur, & cuncta Gallorum arbitrio permittit, vtpote qui nihil de Cæſarianorum clade dubitaret; id vnum rogat vt non Venetis, ſed Gallicis tantum tormentis, & copiis res geratur, vt excuſationi locus aliquis relinquatur. At Sardonus moræ impatiens & Gallica alacritate præproperus, quum rem paratam, & exploratam contegere,

C

& occidente iam Sole in craſtinum diem differre omnibus artibus deberet, auidi ingenii vim, quin Falconem emitteret, ſuſtinere non potuit. Forte pila in domum legati Cardinalis adigitur. Ea re inopinata terrentur omnes; in conſilium extemplo Duces coeunt, de Veneto fruſtra conqueruntur, & ſilentio ſumma cum celeritate, mutanda caſtra ad Gablonettam vicum cenſent. Itaque cunctis ducibus rem adminiſtrantibus impedimenta totius exercitus carris, & iumentis imponũtur; egregiaque ſimulatione Piſcarius præfectis cohortium, & centurionibus ad ſe vocatis, vultu maxime hilari, & veluti magnæ alicuius ſpei longe pleniſsimo eos cohortatur, vt arma, corpora, animos ad breue iter expediant, quoniam cognitis hoſtium rebus, ea nocte occaſio longe pulcherrima ad patrandum inſigne facinus offerretur. Ita de ſecunda vigilia præmiſsis impedimentis penè priuſquàm conſilium ſumma expreſſum neceſsitate, militum turbæ, nedum hoſtibus proderetur, ſine tumultu ad locum quem ſtatuerant peruenere. At Lotrechius inalbeſcente cœlo ad conſpectum caſtrorum inſtructa acie prouectus, hoſtes è manibus elapſos cognoſcit; Fruſtra tantam rei bene gerendæ occaſionem fuiſſe corruptam Sardoni temeritate conqueritur: mittit tamen leuis, & grauis armaturæ peramplum equitatum Duce Leſcuto fratre, cum quo M. Antonius Columna, & Bonaualles, & Vandeneſius erant, qui nouiſsimos laceſſant, iter eorum explorent, & premendo inſtandoque abeuntes demorentur. Cogebat extremum agmen ipſe Piſcarius cum delecta ſclopettariorum cohorte, non agili equo, ſed ſtrigoſa vectus mula, vt quiſque vel timidus, quum ſingulari Ducis fiducia exæquatum eſſe periculum videret, ſummæ ſecuritatis alacritate compleretur. Iam aliquot milia paſſuum erat emenſus, adeo compoſito gradu, vt nihil de inſtante hoſte ſolicitus, nequaquam neceſsitate aut metu, ſed certo iudicio perpulchri edendi facinoris, caſtra mouiſſe videretur. Itaque conuerſus ad Nicolaum Valentinum, & Volagnem Cantabrum Duces ſclopettariorum, admirabili virtute homines, vultis inquit, vt ſine noſtro periculo, & ſingulari cum voluptate Gallorum horum equitum, qui adeo vehementibus equis atque animis nos ſectantur audaciam ac inſolentiam retundamus? quum illi nihil ſe magis cupere reſponderent, imperat vt delecti circiter centum inter virgulta, & foſſas quæ vtrinque militarem caſtigant viam, ac ſimul in ſacello agreſti ſemidiruto, ſeſe recondant, & quum Galli eò peruenerint, nihil tale dubitantes diſploſis repente ſclopettis adoriantur; ad confirmandos vero animos ampliſsimè pollicetur ſe de ipſorum ſalute, ſingularem habiturum curam, & quum opus foret binas cohortes, & totidem equitum turmas ſubſidio ſubmiſſurum. Re conſtituta ipſe ad extremum recedit agmen; nec mora Galli citatis equis adueniunt. Nicolaus & Volagnes hinc atque illinc ex inſidiis conſurgunt,

magno clamore edito pilarum procella in confertos effunditur; Galli pluribus ſimul viris, & equis cadentibus inopinata clade perturbantur, nulluſque anguſta in via relinquitur oſtendendæ virtuti locus; ſuccedunt tamen aliæ atque aliæ turmæ, & à diffuſis equitibus prælium miſcetur, nec Piſcarius ſuis deeſt, ſummittit alam equitum Duce Ioanne Medice, ac eius cohortem expeditam; atque ita ſcloppettarii incolumes, magno hoſtibus illato detrimento recipiuntur. Ea res inſequendi finem Gallis attulit. Lotrechius ſequenti die ad Binam vicum caſtra in conſpectum hoſtium produxit. Is vicus binis Romanis cladibus Othonis atque Vitellii ciuili bello inſignis, antiquitus Bebriacum fuit. Proſper, Piſcarius, & Mantuanus æquiſsimo in loco conſederant, aquationi, & accipiendis commeatibus opportuno; carris latera muniuerant; tormenta fronde contexerant, cunctiſque rebus aptiſsime præparatis, & exploratis hoſtium conſiliis id expectabant, vt Galli ac in primis Heluetii qui natura concitati, & alacri impetu vehementes eſſe conſueuiſſent, caſtris ſuccederent, & temere ad conſerendas manus progrederentur. Iam promouerat aciem Lotrechius, haud dubie funeſto prælio certaturus, niſi ab Heluetio transfuga Heluetii, qui in partibus Gallorum erant, de forma & munitione caſtrorum certiores facti, Lotrechium vt pugnā abſtineret, opportune monuiſſet. Siquidem nulla vnquam acies vel Ducum peritia, vel ardore militum aptius, aut alacrius fuit inſtructa. Hinc etenim Piſcario, atque illinc Mantuano & Proſpero cohortantibus Hiſpani atque Itali, qui ab recenti ſeditione minime pacatos animos oſtendebant, depoſitis ſyncera fide odiis, porrectis dextris, & collatis vexillis, pacem fecerant. Ea res Germanis, qui propter ſociorum diſcordiam victoriæ diffidebant, ita animos adauxit, vt manantibus præ gaudio lachrymis centuriones atque ſigniferi & gregatim denique milites omnium nationum, ad Iulium Legatum adcurrerent, & pia precatione obnixe peterent, vt Pontificiā poteſtate ab omni anteactæ vitæ ſcelere luſtrarentur. Erat enim in ſacra purpura & argenteam crucem haſtæ præfixam de more præferebat, concionabunduſque cunctos ordines, manu dextra cruce ſæpius deſignata ſolenniter expiabat. Sed nequaquam procedente Lotrechio, reductæ demum legiones amplius tamen quatuor horis equeſtri prælio eſt dimicatum, quo Ioannes Medices excellentis virtutis atque iudicii militaris laudem eſt conſecutus, emiſſaque ſunt aliquot tormenta ab altiore caſtrorum loco in Gallorum turmas, quorum pilis nonnulli clari equites, & in his Conaus Vaſco Lotrechii familiæ magiſter ſunt diſcerpti. Nec multo poſt ad Oſtianum caſtra reducta, vt Heluetias legiones expectarent, quæ in Bergomatem agrum iam deſcenderant, pulſoque Pontiremio Gallo, & Vgone Pepulo, qui clauſtra Sebini lacus & montium anguſtias præſidiis tenebant, recta in Mantuanum agrum peruenerant; quum eis iam ſexcenti ferme equites ex Cæſa-

rianis & Pontificiis, Succaro Heduo, & Aſtore Vicecomite, Matthæoque Beccharia ſummæ audaciæ ducibus occurriſſent. Gens enim ſæpe venalis & infida, quum in hoſtico magna tormentorum & equitum præſidia poſtularet, ita varias moræ cauſas nectebat, vt eos facile appareret cum Pontificiis ſtipendiis dicatos, tum Gallica largitione corruptos, nequaquam conſpecto hoſte, niſi eos Cæſariani, & Pontificii equites excepiſſent, domum eſſe redituros. Tantis in vnum coactis copiis, maiore iterum virium mole ad Ollium reuertuntur. In trãſitu autem amnis Paulus Luzaſcus Mediceis equitibus præfectus vir egregie fortis, ab ala Veneta ex inſidiis eſt interceptus. Quod vbi Dux eius Ioannes didicit, ira & dolore concitatus, nihil moratur, & cum paucis familiaribus, ala confeſtim ſubſequi iuſſa, ad abeuntium hoſtium agmen, ingenti curſu peruolat, clamoreque edito penè ſolus in poſtremos inuehitur; claua ferrea obuios pertundit ſternitque & totum agmen perturbat. Agnoſcitur ſtatim ab hoſtibus ex terribili voce atque equo maxime inſigni laciniarumque coloribus; nec territæ ad eius nomen Venetæ turmæ, conſpecto præſertim non procul eius vexillo conſiſtere audent, moxque vehemẽter vrgenti ac acerrime rem gerenti, ſuorumque accurſu opportune confirmato terga obuertunt, atque diffugiunt. Itaque paucis interfectis, & multis captis Luzaſcus eripitur, duoque turmarum præfecti, & in his Hercules cognomento Poëta cum duobus vexillis, & multis equis in poteſtatem deueniunt: admirabilique hac re geſta Medices cum inſigni omnium gratulatione oſtentato paſsim Luzaſco in caſtra reuertitur.

Interea Galli cognito Heluetiorum aduentu, quum eam leuis armaturæ manum, quæ à Sebino lacu deſcendentes exceperat, ex itinere ad Caruagium fudiſſent, ad Abduam retrocedunt, vt hoſtes tranſitu prohibeant, ſecundum ripam perpetuas extruunt munitiones, & eas idoneis in locis omni genere tormentorum complent, & præſertim contra Ripaltam vicum, vbi paucis ante annis Maximilianus Cæſar ſumma felicitate tranſiuerat. Dum pontes parantur, & ab aduerſa ripa Lotrechius, ne iungi contabularique nauigia poſsint, tormentis adactis prohibere contendit. Italicæ cohortes loco ſuperiore ſeptem milibus paſſuum à caſtris pontiſque opere diſtante, noctu piſcatorium lintrem nactæ, in Bremba amne, qui in Abduam influit, Duce Franciſco Marono Inſubre viro forti Abduam traiicere incipiunt, & Vaprio in oppido domum ripæ imminentem penè prius occupant, quàm ab Vgone Pepulo ſentiantur, qui cum ala Gallica loci præſidio erat præpoſitus. Tantus erat militum ardor, vt ſummo contentionis ſtudio qui nam primi commeantem continue lintrem conſcenderent, inter ſe decertarent. At Vgo vigilum incuria ſero excitatus, tumultuarium in ripa per tenebras certamen cum primis contrahit. Sed quum equites ex alta profluentis ripa, pedibus rem gerere cogerentur, eſſentq. animis & numero, ipſoque armorum genere impares, facile repellitur;

repellitur; nuncios tamen ad Lotrechium extemplo mittit; rogat vt in ſummi momenti negocio valida ſubſidia propere tranſmittantur. Sed primi nuncii ad cubantem imperatorem, à ianitoribus eius quieti blandientibus non admittuntur. Ita inalbeſcente cœlo iam ſupra quatuordecim Italorum vexilla in hoſtili ripa conſtiterant, Proſper, quo authore id facinus tentatum fuerat continue tranſeuntibus celeritatem adhibebat, & alias atque alias copias à caſtris euocabat; Piſcarius autem in opere pontis cum tota mole exercitus contra Lotrechium verſabatur. Re cognita Lotrechius, qui id antea ad ſe diſtinendum auertendumque ab hoſte tentari crediderat, Leſcutum fratrem & Vandeneſium Paliciæ fratrem cum equitatu pluribuſque peditum vexillis, & tormentis Vgoni ſubſidio mittit. Euolat impiger Leſcutus cum ſubitario apparatu, ita vt properantia Gallorum agmina à Proſpero Iulioque Legato de Italorum ſalute magnopere ſoliciiis, ad tormenti iactum intercedente Abdua ſpectarentur. Res autem omnium iudicio in vna celeritate poſita videbatur: nam ſi Leſcutus paucas & infirmas adhuc cohortes, & in vnius tantum anguſti nauigii beneficio, ſine ſpe celeritatis auxilia deſperantes, opprimeret, nulli dubium erat, quin demum tota ripa, tranſitu hoſtes eſſet prohibiturus. Eo animaduerſo periculo Piſcarius cohortem Hiſpanorum, & pernicisſimum quenque Sclopettarium extra ordinem ſummittit. Eo etiam proficiſcitur Techenus Griſonorum Dux cum duobus vexillis. Porro Leſcutus quum tanta ſummitti auxilia conſpiceret, ob id magis ſibi feſtinandum ratus, adeo citato agmine Vaprium contendit, vt tormenta atque item cohortes paucis tantum Sclopettariis in clunes equorum maturandi cauſa ſuſceptis, omnino relinqueret. Eius aduentu atrox prælium exoritur, Primo equeſtre ac demum quum equis parum proficerent res & pedibus à cataphractis geri cœpta, qui hoc imperante agenteque Leſcuto dimiſsis equis & deciſis ab vmbilico ſagulis, vt expeditiores eſſent, ſeſe peditum more conglobarant; multis vtrinque interfectis Galli latiore vici platea potiuntur, domos audacter oppugnant, & ædificium quo Hiſpanorum cohors ſe tenebat iniectis facibus ſuccendunt, cuncta clamoribus & fremitu auxilia implorantium fumo ignibus & perpetuis ſclopettorum bombis complentur. Dimicatur acerrime tribus amplius horis; quum iam in ſummo diſcrimine Itali verſarentur, Ioannes Medices ingentis animi iuuenis dolore ne dedecus acciperetur, ſimul & ferendi auxilii cupiditate vehementer incitatus, quòd aliter non poterat, cum paucis periculoſo auſu flumen tranauit, famaque ſui, & Italos ſpe compleuit, & Gallos haud mediocriter conterruit, admirantes & impenſe dubitantes, ne in tumido amne repertis vadis cum ala integra tranſiuiſſet, Ad extremum creſcentibus vndique auxiliis Italorum virtute, Hiſpanorum conſtantia & Griſonorum impetu, Galli area depelluntur; quo in tumultu ipſe Techenus ingenti corpore, oreque hirſuto, & ſupra thoracem & galeam

ferina pelle in horrendum habitum protectus, Leſcutum ſibi congreſſum haſta proſternit. Eripitur tamen periculo Leſcutus & à ſuis ſeruatur incolumis; Vandeneſio pugnanti equus confoditur; cohortes autem Vaſconum quæ ſerius aduenerant cadente Gratiano Luſcio,& vulnerato Sardono, qui mox interiit, amiſsiſque duobus vexillis, in fugam vertuntur. Non videtur prætermittendum Aretini militis cui Stoncinio cognomen fuit egregium facinus. Is ſpectatæ proceritatis Gallum, qui in ea dimicatione ingenti gladio quem ambabus manibus regebat Caponium & Serralium Florentinos viros fortes obtruncarat, decoris & vindictæ cupidine accenſus petiuit, feliciqueagilitate, elato in caput ſcuto ſuccedens, ſub inguine incumbentem gladio transfixit, & repetito ictu protinus confecit. Nuſquam maiore cum laude pedites ætate noſtra, militiæ munus impleuêre; nemo vnquam Leſcuto vel Dux vel miles, ardentius aut conſtantius dimicauit; eſſetque haud dubie inſigni victoria potitus, ſi tormenta in itinere minime reliquiſſet. At Lotrechius qui in eam vnam, ne Piſcarius pontem conſtrueret, curam incubuerat, cognito fratris ſucceſſu, & abiectis tuendæ ripæ conſiliis, Mediolanum vt ſe mœnibus tueretur retroceſsit. Eius aduentu ad terrendos Inſubrum animos Chriſtophorus Pallauicinus ſummæ nobilitatis & pacati animi Regulus, publicè ſecuri percutitur, quem antea nequaquam capitalibus quæ maieſtatem reſpicerent delatum criminibus, & nihil tale verentem, Leſcutus violatis hoſpitalis menſæ iuribus, direptaque eius opulentiſsima domo, apud Buxetum ceperat. Interea Piſcarius perfecto ponte copias traduxit. Lentoque itinere, propter incredibiles conuehendis tormentis viarum difficultates, ad Mediolanum eſt peruentũm,eo ducũ conſilio, vt ſi difficilis oppugnatio nequaquàm territis Gallis videretur; in læuam ad Ticinum vrbem deflecterent, vt propinqua & copioſa vrbe ad gerendum bellum potirentur. Iam enim eo Marius Montanus Ticinenſis epiſcopus cum ala equitum aduolarat, & ſingulari Ticinenſium ſtudio, vrbe atque arce dudum deſerta à Gallis, fuerat receptus. At Lotrechius vbi multos ex Heluetiis quibus iam minus fidebat, quod apud hoſtes maior eius gentis multitudo militaret; paſsim dilabi, & ſe peditatu inferiorem eſſe conſpicit, vt minore circuitu vrbem defenderet, ſuburbana ædificia ignobili & plane barbaro conſilio ſuccendit, Gritto Veneto Legato id maxime comprobante, qui ſuperiore Maximiliani Cæſaris bello, quum Triuultius atque Borbonius copiis Gallicis præeſſent, opportune factum fuiſſe meminerat. Erat res ſummæ plena crudelitatis lugente populo ea ædificia ſponte concremare, quæ pulchritudine inſignique frequentia, vel ingentis vrbis ſpeciem æquarent. A ſingulis enim ferè vrbis portis longe lateque intercedentibus hortorum delitiis exporrecta lateritiis propugnaculis, & magnis vndique foſsis atque munitionibus cingebantur. Quum à Laudenſi via modico flexu ad Ticinenſis portæ ſuburbana exercitus duceretur,

nemoque prodiret, fumantibus iam tectis ignotus, nec poſtea vſquam viſus vir agreſti veſtitu Iulio Legato apparuit, nuncians Gallos timore & deſperatione præperditos, inieciſſe domibus ignes & fugam parare. intentoſque eſſe ciues vt iniuriam vindicarent; proinde læto animo pergere maturarent, quando omnes indigenæ cuncta Gallis aduerſa, ipſis vero tanquam patriæ liberatoribus ſecunda & proſpera precarentur. Itaque Proſper & Piſcarius Iuliuſque legatus & Cardinalis Sedunenſis Heluetiorum adhortator, cæterique Duces circumductis in coronam equis coëunt; eiuſque ſententiæ ſunt omnes, vt quid ad munitiones hoſtium agatur per equites exploretur. Præmiſsi equites referunt in itinere neminem occurriſſe, ſegnemque admodum, quod pluuium eſſet cœlum, ſibi videri hoſtium ſtationem. Erat iam ſerum diei, & lenta in pluuia, lutulentoque maxime itinere, nulla ſolita alacritas in exercitu cernebatur, quod tormenta impactis cœno curribus, ægre perduci ad munitiones expugnandas, & niſi expugnaſſent, ſub diuo, & paluſtri in ſolo frigida & longiſsima brumali nocte, foret quieſcendum. Eo modo lenta ſpe deliberantibus. Quid opus eſt verbis? Piſcarius inquit, explorabo ego certius quid animi, & virium in defendenda munitione hoſtibus ſuperſit, vt in eorum cubilibus omnino pernoctemus. Vos date operam, vt Germani quibus tum primum agmen contigerat, per quàm mature ſubſequantur; Hiſpani iuxta Italique ſuccedant; Heluetii vero tormentorum cuſtodiæ relinquantur, leuis armatura equeſtris quæ pedites primos ſubleuet & cuncta exploret, mecum antecedat. Hoc dicto cum Nicolao Valentino & Volagoe deſumptis ſibi non amplius octuaginta ſclopettariis ſummæ agilitatis atque virtutis, ad munitiones contendit; mirum dictu Hiſpani per lubricos aggeres in ſummum munitionis enituntur: ſclopettos repente diſplodunt, lentamque & raram ſtationem improuiſo impetu perturbant; reſiſtunt tamen Heluetii tumultuario adcurſu, ſed minime denſatos in aciem Hiſpani facile propellunt; deſilit intra munitionem ipſe Piſcarius, prælioque miſcetur, ſuaque manu confoſſo Duce Heluetio, cæteris in fugam coniectis Veneta etiam caſtra capiuntur. Iam magnus omnis generis militum numerus, audito redditoque clamore ſeſe munitionibus intulerat. Germani ad turrem veterem quæ imperatoris dicitur ſubter fornices aquæductus, quum Heluetiorum & Gallorum globus ibi aliquandiu impigre reſtitiſſet, multis acceptis vulneribus irruperant. Theodorus Triuultius Venetarum copiarum Dux, qui inermis & penulatus, vt fugam ſuorum ſiſteret, mula prouectus adcurrerat, & iam vulnus in latere ſuſtulerat, à Piſcario capitur, ipſe Grittus è medijs hoſtibus elapſus, cum ala Epirotarum, Laudem tranſuerſis itineribus profugit. Capitur & in fuga Mercurius, ſed mox dimitttur; adeoque res fuit improuiſa, vt Veneti quæſtores qui forte in ſtipendium pecuniam militi numerabant, aureæ argenteæque monetæ cumulos in menſis, rapientibus Hiſpanis

reliquerint. Nuſquam vllæ copiæ fœdiore euentu memoria noſtra fuere profligatæ. Gallicus interim equitatus magno capto circuitu, ad arcem ſe proripuit, reliqui per mediam vrbem quadrato agmine ad aream arcis nihil ſe ad arma populo commouente, contendêre. Parua profectò cædes pro tumultu eſt edita. Cæterum ingens captiuorum & equorum impedimentorumque præda parta. Iam totus ferme exercitus munitiones erat ingreſſus, Proſperque ſecundiſsimo ſucceſſu lætus, quòd ſuburbanis tectis ad ſtatuenda caſtra potiretur, contentus eſſe videbatur; vt pote qui ea die, nocte præſertim ingruente munitiones manu capi poſſe, tacita cogitatione deſperaſſet; quum multorum nunciis affertur Piſcarium Romana porta ingreſſum, proximam portæ & Triuultianis ædibus regionem, cohortium præſidiis firmauiſſe, Gallos effugiſſe ad arcem, & Mediolanenſes expoſitis vndique luminibus, nihil magis optare quàm vt pacato, victor exercitus amicam vrbem ingrederetur. Eodem quoque tempore Aſtor Vicecomes & Puſterlius nonnullique alii exules, vrbem ingreſsi; propinquos & Gibellinæ factionis principes excitarant, vt portas aperirent, victoreſque reciperent. Itaque de ſecunda vigilia Proſper, Iuliuſque legatus, & Mantuanus, Ticinenſi portæ ſuccedentes lætiſsimis Mediolanenſium animis recipiuntur, coëuntque omnes in Cribelliana domo quæ eſt contra nobile Diocletiani templum, à Chriſtianis diuo Laurentio dicatum; ſumma quidem ſecuritate, ſed magno tamen periculo, ſi Galli de ſua tantum ſalute cogitantes, re cognita ad eos comprehendendos facillimo auſu conuolaſſent. Sed res aduerſæ ſicuti animos cæco metu perterrent, ita conſilia vel ſummæ facilitatis & rationis eripiunt, Venit in eam domum etiam Piſcarius, qui quum alios ſalutaret, Iulii legati dextram exoſculans & perblande arridens; non ne mihi, inquit, legate, pro his quæ hodie geſsi, aliquando gratiam es relaturus? Id verbum, quaſi ipſe vnus totam victoriæ laudem vſurparet, Proſperi animum adeo alte pupugit, vt iracundiam vix ſuſtinens, extenta ceruice, ac ore admodum agreſti interrogaret, quid nam id eſſet quod ſolus omnino geſsiſſet. Ad id feruida bile concepta Piſcarius valde commotus, gladii capulo dextra comprehenſo contumaci vultu ironice, nihil ſe geſsiſſe reſpondit; haud dubiè atrox facinus editurus, niſi iracundia puncto temporis inducta ratione reſediſſet, & legatus interpoſita dextra, pacificatoris habitu, ambos congeſta vtrinque laude pacauiſſet. Ab ea die nunquam poſtea inter eos quanquam militari officio coniunctos, adeo ſyncera fide amicitia conſtitit, quin alter alterius gloriæ & dignitati haud obſcuris inuidiæ ſtimulis obtrectaret. Eadem nocte Lotrechius qui nihil earum rerum contempto hoſte, accidere poſſe putauerat, & tot magnis circum ſe ducibus cum Italis tum Gallis, ſalutaria ſæpe monentibus, ſe cuncta vt res in tuto eſſent, egregie prouidiſſe reſponderat, animo fractus Comum profugit: tanta omnium mœſtitia, tantaque itineris atque agminis deformitate,

per

per anguſtos munitionis exitus educto equitatu, vt per tenebras fœdæ fugæ iter ſimile,nihil etiam perſequente hoſte videretur. Id ad ſummam Cæſarianorum victoriam defuit, quod non ſtatim feſsi equites, qui perpetuàm noctem in equis velut in acie ſtetiſſent, ad perſequendos Gallos educi potuere; ea quidem ſorte, vt tot Gallorum alæ in ſummum adductæ diſcrimen, non ducis conſilio, ſed torpentium hoſtium ſecordia ſeruatæ viderentur. Nec deerant Galli inſignes qui Lotrechium in ea calamitate intemperanter accuſarent, quaſi nimia ſuperbia in ſuos, & in Inſubres crudelitate cuncta penitus euertiſſet. Erant hercle in ipſo Lotrechio multæ virtutes egregiæ vel antiquorum ducum mòribus pares, vtpote qui in extrema Aquitania ad Pyreneos ſaltus ſummo loco natus, exultantem illum Gallicæ naturæ vigorem ſolerti Hiſpanorum grauitate condiuerat; verum ingenio & ſpiritu adeo erat elatus,vel longo ſucceſſu arridentis Fortunæ,vel amicorum adulatione, cui magna pars hominum immodicis capta votis facile deſeruit: vt in re bellica ſpretis aliorũ conſiliis, errare quàm doceri malle cenſeretur. Cæterum Comi biduo tantum moratus, ne tantus equitatus Lario lacu & perpetuis montibus incluſus, inutili mora, paucis diebus pabuli inopia conficeretur, Heluetiis domum redeuntibus Leucum contendit,quod eſt oppidum ad exitũ Abduæ amnis,vbi lapideo ponte antiqui operis vniuerſas copias in Bergomatem agrum Venetæ ditionis, incolumes traduxit. Comi autẽ præſidio eſt relictus cum ala equitum & quatuor peditum vexillis Vandeneſius vir exiguo corpore, ſed ſingulari animi promptitudine inter Gallos admodum illuſtris. Dum eſſent in Bergomati Gallorum copiæ afflictæ omnibus malis, & à Fortuna deſertæ, Lotrechio oblata eſt occaſio recuperandæ Cremonæ, Nam Cremonenſes qui dudum victoriæ ceſſerant, ſibi ſatis virium ad reprimendas Gallorum eruptiones, quæ ex arce fiebant, eſſe putarent, nulla externæ gentis præſidia recipere voluerant, Ingruente inopinato aduentu Lotrechio, fruſtraque petitis è Placentia Heluetiorum cohortibus, portas aperuerunt, Quum paulò ante Varolius & Palauicinus Gibellinæ factionis principes, ſupplicii metu profugiſſent.Lotrechius opulenta recepta vrbe recreatus, dum Cremonenſiũ leuitatem imperata ingenti pecunia,vlciſcitur,puncto temporis illudente Fortuna,Parmam amiſit, eodem enim ipſo die,Federicus Boxolus de ſperatis rebus cum præſidio vrbe exceſſerat.relicto ibi Roberto Sanſeuerino ſororis filio, vt iuuenis Mediceæ familiæ affinitate coniunctus, præclaram deditione vrbis gratiam apud Leonem mereretur. Sed Robertus ſucceſſu Lotrechii cognito, ancipiti cura anxius, cui nam Gallo an Pontifici.retenta aut addita vrbe deſeruiret, vehementer hæſitabat. Iam enim Parmenſes ad Iulium legatum oratores miſerant: & ipſe auunculi fidei, veluti depoſito accepto, iure quodam illigatus eſſe videbatur. Euiciſſet tamen omnem alium pudorem vnus auunculi reſpectus in eo iuuene, cuius Pater & Patrui Gallicæ factionis ſemper extitiſſent, niſi

Vitellius valde timens ne Parmam, Galli è Cremona Pado ponte iun-ᶜto peruolarent, è Placentia celeriter adcurriſſet. Succeſſere ad portam Alexander Vitellius & Hieronymus Columna promptiſsimi iuuẽnes cum ſingulis equitum vexillis ipſo ſeniore Vitellio ad tertium lapidem cum cataphraᶜtorum ala ſubſequente, ambiguis adhuc portæ cuſtodibus nec eos tamen admittentibus, Sed duces vt opportuit conſilio repente capto, duos equites maxime ſtrenuos loris equos trahentes per ſpeciem ſoleæ ferreæ diſcalciatis equis reponẽdæ, intra portam ſimulanter inſinuant, illi repente gladios diſtringunt, cuſtodes obtruncant, ſuccedunt alii, porta occupatur, inferuntur ſigna, ſingularique demum totius ciuitatis ſtudio, pontificis maximi Leonis nomen inclamatur. Dum hæc geruntur, Piſcarius ad oppugnandum Comum eſt profeᶜtus; poſitiſque à meridie ad Pentagoniam turrim maioribus tormentis, mœnia prædalto intus aggere munita ita attriuit & perrupit, vt effraᶜtis ſilicibus ingens ruina muri corruentis per decliue in foſſam ederetur, qua haud difficilis præberi poterat aſcenſus. ſed foſſa quæ intercedebat profundis plena aquis, & tormenta quæ propugnaculo turritæ portæ in dextrũ latus emittebantur, milites ne alacriter & minore cum periculo ſubirent, magnopere retardabant. Iam enim Nicolaus Valentinus inuſitatæ fortitudinis ſclopettariorum præfeᶜtus, & Peralta Centurio tormentis diſcerpti, quũ audacius ante mœnia verſaretur cum maximo Piſcarii dolore perierãt. Vandeneſius quoque vti erat intrepidus, in ſummis effraᶜti muri ruinis vinaria vaſa, plena ceſpite collocarat, extruebatq; aggerẽ introrſus, vt diſpoſiti in munitione milites ab hoſtiũ ſclopettariis tegerentur. Erat ante foſſam contra Gallicas munitiones, vbi maxime certabatur, ſacrata ædes Hoſpitalis, cuius faſtigium Gallorũ aggerib. æquabatur. Itaque Piſcarius ſublatis aliquot tegulis, culmen adaperit, & introrſus conſcendere ſclopettarios iubet, præcipit vt quum ſignũ dederit, procellam pilarum in hoſtes effundant, imperat etiam tormentorum magiſtris, vt libratis iᶜtibus munitionis dolia diuerberent. Tum vero dato ſigno, cunᶜta, vti in terræ motu accidit, cum fragore concuti, Gallos & Heluetios ſuperfuſa pilarũ grandine perturbari: multi cadere, alii ſaucii locum ſine pudore deſerere. Aderat ſuis Vandeneſius adhortator & propugnator egregius, Hiſpani tamen foſſam minime tranſcendebant, quamobrẽ locus ea die haud paruo accepto incõmodo, à Gallis præſertim cataphraᶜtis eſt defenſus, qui quanto doliis propriores erant, tanto tutiores ceu poſteriore acie magis deteᶜta, in opere & loci defenſione verſabantur. Erat adhuc integra ſpe Vandeneſius, quum nauigia à Leuco, vti Lotrechius ſe tranſmiſſurum promiſerat, ſulfureo puluere, pilis, tormentis, & milite completa ſingulis momentis expeᶜtaret. Sed Piſcarius vbi ea didicit aduentare, Guſmanum virum fortem & rei naualis non ignarum, cum claſsicula Gallicis nauigiis obuiam mittit, ita medio Lario in lacu commiſſa nauali pugna, Galli ſuperantur. Verum Guſmanus iam planè viᶜtor, dum in ho-

ſtilem

ſtilem nauem tranſcendit, & pede labitur, lacu eſt ſummerſus. Hæc vbi Comi nunciata ſunt Vandeneſius conſumpto omni puluere,& deſpe ratis auxiliis Piſcario deditionem facit,iis legibus vt ipſe incolumis cum equitatu totoq.reliquo præſidio,impedimentiſq. & vexillis ad Lotrechii caſtra deducatur, & nulla Comenſib. inferatur iniuria. Accipit læto animo conditionē Piſcarius,ſolennes tabulæ conficiuntur, ipſe Vandeneſius armatus ex muro deſcendit,& claues portarū vrbis,de manu,ſpectante exercitu,Piſcario tradit.Eo modo compoſitis rebus, Ioannes Dorbinus caſtrorum magiſter perrupti muri cuſtodiæ imponitur, vt Hiſpanos ab ingreſſu vrbis arceat.Comenſes ſoluti metu ſpectatū in caſtra exeunt, iurant in verba Piſcarii,& fœderatorum nomine ſacramento adiguntur. Erant deniq.omnia quòd Gallos externos graueſq.dominos expuliſſent, plena gratulationis atq.lætitiæ,ſed dum Galli collectis ſarcinis profectioni ſeſe accingunt, paſsim totis caſtris Hiſpani prædæ auidi in coronis & contuberniis ſeditioſis ſermonib. conqueruntur,quòd minime neceſſaria & prorſus inutili compoſitione, Galli & Comenſes in deditionem eſſent recepti, qui facile expugnari, iureq. diripi poſtquam tot tormentorum ictus expectaſſent,omnino potuerint, ſi eo modo bellum geratur,ex victoriis præmia & decus ſolis ducibus,porro labores & vulnera militib. obuenire,quod iam ſupereſſe oppidum ex hoſte,quod virtute expugnēt, vt aliquando ditentur, & non ſperatam modo ſed promiſſam laborum mercedem ferant,ſi iam ad extremos Italiæ fines fruſtra vincendo egeſtate & fame ſemienectis in tanta tenuitate ſtipendii abſque vllo prædæ commodo ſit peruentum? Has voces Piſcarius & commouentis ſe multitudinis fremitum aurib.accipiebat,nec credebat tamen milites tantum ſcelus auſuros,quum repente arma capiunt,eo ſpectante pertranſuerſum murum qui intercedebat,vſque adeo anguſtum, vt ſinguli tantum tranſirent, foſſam ſuperant,& per ruinas enituntur.Ioannes Dorbinus & Vargas ſignifer, qui erant cum cohorte in ſummo muro cuſtodiæ præpoſiti, non modo reptantes & ſcandentes non arcent,haſtiſue retrudūt, ſed eos porrectis dextris excipiunt & alacriter introducunt:ita incredibili celeritate, ſi loci difficultatem reputemus, Hiſpani omnes ac demum ipſi Germani in vrbem irruperunt. Vrbs tota miſerabili conditione eſt direpta, Patritii plerique ætate prægrandes vt maiore pecunia ſalutem redimerent, vulnerati, alii occiſi; Lucia etiam Capellia nobilis & forma ætateque florenti matrona, ſclopetto crudeliſsime traiecta eſt, non templi maximi Sacrario, quin vaſa altaribus dicata raperet, non Veſtalium virginum ſacris ædibus quin cuncta pollueret, Hiſpanus miles pepercit: tanta auiditate vt nunquam impudentius vel atrocius, ſi violatam fidem publicam ſpectes, vrbs vlla direpta fuiſſe videatur. Vnum Piſcarius qui cum Vaſtio fratre ſatis mature irruperat, diligenter cauit, vt Vandeneſium & Gallos ſeruaret inuiolatos, quibus equos, arma, veſtem vti potuit ſeuera facta conquiſitione reſtituit. tanti etenim

Regis ducem, ſummæque nobilitatis & excelſi animi virum iratum & frementem cui fidem fefelliſſe vel aliena culpa inexpiabile ſibi dedecus futurum eſſe intelligebat, omnibus humanitatis officiis lenire conabatur. Sed Vandeneſius vbi ad caſtra Gallica fuit deductus eam contumeliam iracundo ingenio minime ferens, per præconem miſsis & euulgatis epiſtolis Piſcarium ad ſingulare certamen prouocauit, tanquam priuatæ publicæque fidei violatorem, quòd ſe & Gallos omnibus vexatos iniuriis fœde violari & vrbem ſolemni deditam pactione, nō militū ſed latronum more, impune diripi permiſiſſet. Enimuero hæc prorſus indigna Piſcario cenſebantur, qui adeo religioſe, vti decoris cupidus in præclaro grauitatis & iuſtitiæ nomine famam quærebat, nam certe hoc admiſſum ſcelus, nec vlla doloris teſtificatione, demum impunitum, ingenti eum inuidia onerabat, hærebam ego eius lateri comes in Iulii Legati comitatu caſtra ſecutus, & in eo lugubri ſpectaculo tantaque rerum acerbitate pereuntis patriæ interitum deprecabar, poſtulando vt ad abolendam ignominiam, ſaltem in eos militari more animaduerteretur, qui vel primi nefario auſu, captis armis ad murū adcurriſſent, vel qui in ſtatione politi locum, illis ſcandentib. flagitioſe conſociata perfidia prodidiſſent. Sed Piſcarius quod tanta ſibi, ſcelerata militum licentia, ad grauiſsimam notam inuidia conflaretur, præ dolore ſe mortem optare, neque tum aliud poſſe præſtare reſpondebat, quàm vt eos quos indicabā & ipſe probe notauiſſet ſceleris authores ad merita ſupplicia reſeruaret. Audiui ego poſtea Proſperum in corona prædicantem Piſcarium famæ ſuæ iure optimo fuiſſe conſulturum, ſi totum exercitum, vel ſaltem ſtationis cohortē ſeuera lege decumaſſet. Sic vt multi poſtea crediderint eum præaltis innixum conſiliis in ſpem ingentis imperii ea vel inique militib. induliſſe, vt ſingulorum redimeret voluntates, & ob id eos maxime ſibi obſtrictos, & ad omnia audenda paratos efficeret, vti poſtea rebus maximis incredibili eorum virtute feliciter geſtis eum nō inani iudicio ſperaſſe manifeſte apparuit. Dicere etiam ſæpius ſolebat, nihil iis qui in bello verſarentur, eſſe difficilius quàm Martem ſimul & Chriſtum pari diſciplina coluiſſe, quando mos bellicus in hac corruptela militiæ, à iuſtitia & religione penitus auerſus eſſe videretur. Cæterum Vandeneſii literis reſcripſit non debere eum, dolore animi vehementius quàm æquum eſſet incitatū magis de ipſo conqueri quàm de militibus, à quibus inopinata ſeditione fuerit circumuentus, ne fidem, quam ſyncera voluntate deditis dediſſet, exactiſsime ſeruaret, quando in ea turbulenta conſternatione defectioneq. militum, præclaris operibus oſtenderit, quātæ ſibi curæ eſſet, vt Galli ante omnia inuiolati ſeruarentur. Proinde non eſſe alienum ab humanis caſibus quos plerunq. vis fatalis importaret, vt rectam conſcientiam & egregiam voluntatem, æquiſsimi homines loco veniæ vel excuſationis æſtimarent. quod vero vllā omnino ab æquitate, vti iracūdia præpeditus excuſationē recipere nollet, neque Fortunæ vim reputaret, quæ cuncta

remedia

remedia improuiſo turbine rapuiſſet, ſe id certamen, quod offerretur, minime detrectare, oblaturumque ſe præſtituto in loco arma & tela quum perfecto bello, in quo ad alienum arbitrium militaret, Cæſaris ſacramento & publico munere foret exolutus. Dum hæc Comi fiunt, Leo Pontifex leui in ſpeciem ſed atroci intus atque peſtifero morbo non ſine veneni coniectura, paucifsimis diebus extinguitur, in cuius morte non modo bonæ artes & literæ, ſed copia rerum, & publica ſalus, & denique læta omnia perierunt. Eo nuntio accepto Iulius legatus, & cum eo Sedunenſis cardinalis magnis itineribus ad comitia Romam contendit, Lotrechius vero in ſpem erigitur belli proſpere renouandi, Veneti quoque rei Gallicæ multo propenſius fauent, nec tamen Cæſarianis animus concidit. Parantur vtrinque noui exercitus. Franciſcus Gallorum rex qui Heluetiis mercede conductis Belgicæ Galliæ fines vaſtabundus irruperat, nullaque re memorabili geſta, quum copias Cæſaris ad Valentianum oppidum opprimere potuiſſet, domum redierat, omnes vires ad Italicum bellum intendebat. Pari quoque Cæſaris ſtudio ex Germania peditum auxilia mittebantur. Interim Lotrechius mortuo Leone pontifice, nec adhuc in locum eius alio ſuffecto, Parmam capi poſſe facile ratus, eo magnam copiarum partem, Federico Bozolo, Marco Antonio Columna, & Bonaualle Ducibus tranſmiſit, Ii quòd in celeritate inopinatoque aduentu ſummam ſpem reponebant, nequaquam tormentis adductis; tantummodo ſcalas tulerunt; ea re cognita Parmenſes audacter præconibus Gallis reſpondent, ſe vrbem quoad vires ferrent, Romano futurò Pontifici fideli conſtantia, ſeruaturos. Itaque tribus in locis, diuiſis trifariam copiis, Galli vno tempore, appoſitis ſcalis murum inuadunt, ſed tribus pontificiis cohortibus, adminiſtrante & propugnante Salamonio Siculo, & Parmenſes alacriter arma capientes, Guicciardino vrbis præſide vehementer adhortante, mœnia defenduntur, Gallique omnibus in locis, vario genere telorum obruti detruduntur, quo accepto detrimento, inſequenti nocte Galli diſcedunt, adeo mœſto trepidantique agmine: vt quum falſo rumore exorto Proſper atque Piſcarius ad iter concidendum Padum tranſiſſe dicerentur, ſe ſe in nocturno frigore via maxime lutulenta, obſcuroque admodum cœlo, omnem facile fœdi metus pudorem exoluente tremendo errandoque conficerent, quibus malis opportuno inuento Marcus Antonius, infixis cœno paſsim per viæ margines cereis luminibus fæliciter occurrebat. Tum vero manifeſte verum eſſe apparuit, quòd Fabritius Columna militari proloquio dicere ſolebat, tormenta maiora pro Vrbium & Caſtellorum hoſtilium clauibus haberi, nihilque tutum vel egregium militiæ poſſe geri, niſi vel in paruis expeditionibus ipſa tormenta quæ cuncta protinus aperiant, conuehantur. Nec multo poſt Renatus Baſtardus Sabaudius Franciſci Regis auunculus cum Palicia & delecta Gallorum iuuentute Heluetiorumque legionibus tribus à Verbano lacu in Italiam deſcendit, occurrere eis negligenti diſ-

ſipatoque agmine Mediolanum iter habentibus Cæſariani equites Caſtriotto & Caſtalio ducibus, quos Piſcarius exploratum miſerat, qui Heluetios improuiſo adorti circiter ex his ducentos in Carbonario vico cæcidere, inde caſtigata licentia euagandi nequaquam ſimili temeritate, verum è diſciplina conſertis ordinibus Modoëtiam eſt peruentum. Ibi Lotrechius cum ſuo, Venetoque exercitu, ſuperata Abdua cum ſumma omnium lætitia & gratulatione ſe coniunxit. Erant enim ii duces & tales tantæque copiæ, tribus in vnum coniunctis exercitibus, vt Mediolanum imperii caput, Gallis præſertim arcem tenentibus in diſcrimine poſitum eſſe videretur. Neque enim tantulis Cæſarianorum copiis vrbs ampliſsima facile poterat defendi, niſi, è Germania Hieronymus Adurnus duce Georgio Franiſpergio incredibili celeritate per niuoſas Rhætiæ & Vulturenæ vallis Alpes quinque milia delectorum peditum adduxiſſet. Interea Proſper, atque Piſcarius de hoſtium conſilio haud ambigua coniectura iudicantes, nobili inuſitatoque opere arcem circumuallare ſtatuerunt, ratione ducta ex Cõmentariis C. Cæſaris qui ad Alexiam binis auerſis munitionibus extructis, obſeſſorum, exteriorumque hoſtium conatus fæliciter eluſiſſet. Nemini enim erat dubium, quin Galli, vt ſuis opem ferrent, ad arcem eſſent inſtructo exercitu peruenturi, atque ita intromiſſo commeatu renouatoque præſidio Cæſarianis non modo de retinenda vrbe, ſed de tota victoria foret deſperandum. Eo opere nullum vel noſtra vel patrum memoria, militiæ maius aut mirabilius fuit. A Vercellenſi enim via, incluſis priuatis ſacriſque ædibus ad Comenſis portæ extrema ſuburbia binæ perpetuæ munitiones lunato ambitu ſunt perductæ, ita vt inter eas ſingulis concluſas foſsis, latiſsima via relinqueretur, qua equites armatæque acies & tormenta currulia facile commearent, vtrinque ad capita munitionis ingentia erant propugnacula, totoque opere alia minora forinſecus eminebant, cum idoneis feneſtellis vt tormentis, ſuccedentium latera peterentur. Arx ipſa ab opere diſtabat ſtadiorum trium interuallo, ſic demum, vt partim à ſuburbanis tectis, atque his, quos diximus perpetuis aggeribus, partim qua vrbem deſpectabat, præſepto regionum exitu, vndique concluſa teneretur. Interim Galli duces producto exercitu, in pratis & viridariis quæ ab arce late extenduntur, non longe ab hoſtium munitionibus conſederunt, qui in arce erant ſingulari affecti lætitia & ſummis turribus ſuorum caſtra deſpectantes, id vnũ, poſtquàm erumpendi facultatem amiſiſſent, intenti expectabant, vt ab iis magno impetu, Cæſarianorum munitiones perrumperentur, gerebatur res omnibus horis nunquam ferè ceſſantibus magnis tormentis, multique interibant, ſed plures ex agreſtium foſſorum quàm militum numero, ipſeque Alfonſus Vaſtius pene interiit, quum pilæ ictu defracto quodam pariete cementi fruſtulis reſilientibus, minuta plura vulnera ſiniſtro crure ſuſcepiſſet. Erat apud Gallos Nauarrus, is more ingenii ſui cuniculos inſtituerat, quibus in medias hoſtium munitiones erumperet, cauabantur

bantur paſsim foſſæ obliquæ,ferratis gyris ad euitanda torrmẽta conciſæ, quibus ad Cæſarianorum opera penetrarent:certabatur etiã quotidie ex tra ordinem ab equitibus, leuiſque armaturæ peditibus apud caſtra Gal lorum. Non videtur prætermittendum Luponi Hiſpani militis facinus. Is curſu & viribus tantum valebat,vt ariete etiam humeris impoſito velo ciſsimi cuiuſque curſum adæquaret. Hunc Piſcarius quum certiora de hoſtium conſiliis eorumque præſertim operibus cognoſcere maxime cu peret,præpoſito præmio impulit,vt ad munitionesGallorum excurrere, & aliquid ipſius ingenio & ſolertia dignum referre vellet,quando pernicitati pedum confiſus id tuto aggredi poſſe videretur. annuit Luponus aſ ſumptoque ſecum fideli ſclopettario pedite diluculo ad hoſtium munitiones eſt profectus, perſpectoque ſitu,ſemi ſopitum vigilem corripuit, procerum ſane Gallum eumque ſublato clamore fruſtra reluctantem,co mite in excitos & perſequentes ſcopettum diſplodente, ad Piſcarium hu meris deportauit,vt cuncta ſigillatim eo referente proderentur; excepit id facinus cum multo riſu vterque exercitus, Verum Piſcario haud vanum illius indicium fuit,horaque maxime opportuna cum delectis cohortibus, hoſtes in opere occupatos eſt adortus,tanto Hiſpanorum impetu & perturbatione Gallorum, vt multis in foſſa oppreſsis & cæteris qui in ſtatione erant cum cæde profligatis,tota Gallica caſtra ad eum tumultum.vt in ſubita armorum conclamatione,timore & ſtrepitu comple rentur. Biduo poſt quum Marcus Antonius Columna medius inter Pon tiremium Gallum & Camillum Triuulrii filium adequitans circumfuſis pluribus Heluetiis ducibus paulò editiore munitionum in parte verſaretur, maioris colubrinæ ictu cum Camillo miſerabiliter eſt diſcerptus. Vir inter Italos, ſi ingenii ad omnia grauis & eruditi, & corporis ingentis,viriliſque maxime oris dotes cum fortunæ donis computentur, militari laude digniſsimus. Proſper vti fratris filium & tantæ indolis Romanum ducem decuit,veriſsimis luxit lachrymis,ab hoſtibuſque receptum adhibito funeris honore tumulauit.Ferunt Proſperum conſpecto illo hoſtium globo,armis & criſtis maxime cõſpicuo,ignarum prorſus cui nam exitium pararet,eam colubrinam diu ſuis libratam manibus,vt emitteretur præcepiſſe,quo caſu,reputatione tam iniquæ ſortis iuſto grauior mœ ſtiſsimo Patruo dolor inciderit. Nec multo poſt, Galli duces nequicquàm inſtitutis & perfectis operibus quum munitiones hoſtium ſe poſſe perrumpere deſperarent, ad Binaſcum Ticinenſi via caſtra mouerunt, occupatiſque propinquis vicis, partem copiarum cum Memorantio & Federico Bozolo trans Ticinum amnem miſerunt,vt ad oppugnandam Nouariam debili firmatam præſidio,conuolaret: At Mantuanus & Antonius Leua,qui Ticini erant, cognita Gallorum profectione eis ad Gambalottam vicum productis copiis occurrunt, ſed quanquàm ad tormenti iactum,collata ſigna eſſent,prælio tamen non decertant. Ita Memorantius ſuo innixus conſilio Nouariam proficiſcitur,adductiſque tormentis

& ſigno prælii militibus dato fruſtra propugnante & defendente Philippo Torniello, vrbem capit & diripit: in ea irruptione Bocalius Gallus dux equitum eſt interfectus. Interea Franciſcus Sfortia qui paternum in regnum reducebatur, è Germania Ticinum venit, eum Mediolanenſes incredibili cum lætitia, cunctantem expectabant, teſtabanturque apud Proſperum atque Piſcarium ſe nequaquàm in poſterum tantam vim pecuniarum in ſtipendium eſſe collaturos, niſi Principem ſuum Cæſaris & Leonis ſtudio reſtitutum, paterna in ſede conſpicerent. Deerat enim Cæſarianis pecunia, quum ſublato Leone Pontifice & Hadriano qui erat ſuffectus in extremis Hiſpaniæ finibus agente, ipſoque Iulio Medice Florentiæ inimicorum armis & domeſticis inſidiis petito, cuncta propè ad alendos exercitus defeciſſent. Cupiebat equidem Franciſcus Sfortia Mediolanum proficiſci, ſed alienum videbatur à belli cauſa, ſalutem in diſcrimen deuocare, & circumfuſos hoſtes fallere conari, quando aut euolandum cum paucis; aut ſi cum valido præſidio ire pergeret, in itinere, nocturno prælio foret dimicandum, augebant has rerum difficultates Germani, qui Ticini erant, pecuniam in ſtipendium vſque adeo acerbe ac inſolenter flagitantes, vt Mantuanus & Leua magnopere timerent, ne turbidi & ſæpe venales animi, occulta forte Gallorum largitione corrupti, ad perfidiam verterentur. His rebus Mediolani cognitis, Piſcarius, Caſtallium familiarem ſuum equitum præfectum cum pecunia & mandatis Ticinum mittit; Is euitata militari via haud magno ad læuam captu circuitu, nullo hoſte obuio peruenit, prolataque pecunia & pacatis ſubinde Germanis Sfortiam alloquitur. Docet exploratam eſſe victoriam, ſi Mediolanum ire maturaret, ſi verò inani præpeditus metu, diutius cunctaretur, cuncta perdita & conclamata videri, tutiſsimum eſſe id iter, quo ipſe veniſſet incolumis, Piſcarium præmiſſo vniuerſo equitatu cum legionibus conſtituta nocte ad ſe primum lapidem egreſſurum, exeunti equites, qui Ticini eſſent, & Germanos latera ſimul & terga clauſuros. Dubitantem adhuc Sfortiam & paterni carceris ærumnas, ſi caperetur, anxio animo reputantem, Hieronymus Audurnus vehementi oratione, qua non modo ignobilem ſed funeſtam fore moram oſtendebat, incendit; atque ita Franciſcus ſalutis ac imperii iura ſuperis commendans inſignem equum conſcendit, feliciqúe temeritate noctu confecto itinere flexuoſis tamen tramitibus ad Piſcarium peruenit. Tum vero ab armatis legionibus diſploſis certo numeroſoque ordine minoribus tormentis, ad lætitiæ ſignum Dux & Princeps eſt ſalutatus. Is fragor crepitantium tot tormentorum Gallos excitauit & Venetos qui mutuis criminationibus publicam omnium incuriam fruſtra proſequẽtes vniuerſi belli facile conficiendi, exoptatam totieſq. exploratam occaſionem amiſiſſe querebantur. At Lotrechius qui in tantæ rei momento defuerat, vt incuriæ vel imprudentiæ infamiam nobiliore auſu reſarciret, ad oppugnandum Ticinum ſumma celeritate contendit, ratus magnam præſidii

partem

partem in comitatu Franciſci Sfortiæ Mediolanum tetendiſſe: nec ob id modicis copiis vrbem defendi poſſe murorum ambitu ingentem; neque nouis operibus ab Antonio Leua ſatis egregie permunitam. Succedente ad mœnia Lotrecbio atque eam muri partem, quæ à Noua porta ad arcem pertinet, maioribus tormentis quatiente, ipſe Federicus Gonzaga Mantuanus Princeps iuuenis noui decoris auidus, nequaquam animo deficit; introrſus munitiones parat, adiuuantibus præclare Ticinenſibus ſtrenue & fortiter repugnãdo, ſingularem tuendæ vrbis fiduciam ſuis pariter atq. hoſtibus oſtendit. Cæterum per literas orat Proſperum atq. Piſcarium, vt ſubſidiarias cohortes propere tranſmittant, ipſique promotis caſtris ad ferendum auxilium appropinquent. Id ni fecerint ſe nequaquam impetum hoſtium diu poſſe ſuſtinere; proinde niſi mature ſubueniant, idque protinus ſe præſtaturos ſignificent, ſe non ferum & extremæ neceſsitatis conſilium ſibi deſumpturum, ne diu fruſtra repugnans, in mediis captæ vrbis ruinis opprimatur. Erat iam propè omnis ſpes vndique præciſa introducendi auxilii: nam Gallica & Veneta caſtra circa vrbem ingenti diffuſa latitudine itinera omnia claudebant, non defuere tamen Proſpero & Piſcario cohortantibus & præſenti pecunia Centuriones inuitantibus, Italicæ duæ & totidem Hiſpanicæ cohortes, quæ ſe omnino peruaſuras eſſe profiterentur. Præfecti fuere ante alios inſignes Cullius Florentinus & Corberia Hiſpanus. Ii non minore nocturni itineris felicitate quàm animi conſtantia, deceptis vigilibus per media hoſtium caſtra tranſiuerunt, quum Galli eos Italica loquentes lingua, Venetos eſſe putarent, & à Venetis Gallice reſpondentes, Vaſconum cohortes crederentur. Verum vbi Ticino magis ac magis appropinquarunt in interiores vigilum ſtationes demum incidere. Ibi quum ad falſum teſſeræ nomen proderentur, cunctis in eos irruentibus, vix præbita eſt euadendi facultas; Tumultu tamen totis caſtris exorto Galli equites tergis inſtando nonnullos cecidere. Biberactus Lotrechii propinquus alæque vexillifer feruidiore ingenio iuuenis, dum euadentes intemperantius perſequeretur, intra portam quæ Ticino amni coniungitur, ſignum intulit, atque ibi priuſquàm noſceretur, eſt interfectus. Interea Lotrechius non vno in loco mœnia quaſſabat, Cæſariani nouarum cohortium ſubſidio adiuti, impigre reſiſtebant; quotidie equeſtribus prælijs eruptione facta certabatur, In his lõnge omnium erat acerrimus Ioannes Medices, qui mortuo Leone liberalius ſtipendiis inuitatus ad Gallos tranſierat. At Mantuanus quanquam egregie vim hoſtium ſuſtineret, multarum tamen rerum inopia premebatur, poſtulabatque frequentibus literis à Ducibus, vt ad ſoluendam oppugnationem Mediolano copias educerent: quod quum in ſumma pecuniæ difficultate, ægre cunctanterque fieret, dum cætera parantur, Piſcarius ad confirmandum Mantuanum cum delectis cohortibus & expedito equitatu ad Carthuſiæ templum vſque profectus eſt. Antecedebat cum ala Caſtalius.

Is quum hoſtibus occurriſſet, & primis pulſis vlterius proceſsiſſet, creſcentibus vndique Gallorum auxiliis intercipitur. Tum vero Piſcarius quin opem vel cum periculo ferret minime dubitauit, vt qui illum magnopere diligebat, atque ita equite ſimul & pedite ad curſum vehementer incitatis hoſtes eſt conſecutus. Eius aduentu & conclamatione Piſcarii nominis facta Galli perturbantur, Caſtalius eripitur, commutataque Fortuna, qui alios ceperant vndique profligati capiuntur. Tantus eius prælii tumultus fuit, vt quum in caſtris Piſcarium adeſſe nuntiaretur, Lotrechius intermiſſa oppugnatione & reductis ab opere tormentis, & inſtructo denique exercitu, tanquam prælio foret dimicandum, in hoſtes aciem conuerterit. Triduo poſt Caſtalius non longè à Binaſco tres turmas cataphractorum equitum impedito in loco deprehenſas fudit. Galeaciique Sanſeuerini, & Theodori Triuultii, itemque Boccalii Galli vexilla retulit. Non abſcedebat tamen incœpto Lotrechius, & ſumma vi, ſumma cura, quod in oppugnatione opus erat, adminiſtrabat. Res erant in magnum adductæ diſcrimen: nam tantum tormentis Galli profecerãt vt iuſto certamine indicto, vniuerſiſque admiſsis copiis, perrupta mœnia adoriri poſſe viderentur. Nec Mantuano eadem vel ſui fiducia, vel auxilii opportune venturi ſpes aderat, quanquàm cohortium, & equitum præcellenti virtute, omnibus in locis feliciter vteretur: quamobrem à Ducibus vt mature opem ferrent, vehementiſsime poſtulabat. Erant enim nõ nulli ex numero familiarium, qui periculi metu occupati, vt ſe Placentiã ponte lapideo cum equitatu proriperet, nullo cum pudore ſuadebant. Hæc Mediolani ſingulis propè horis nuntiabantur. In idque omnium animi erant intenti, vt ad liberandum obſidione Mantuanum, cum omnibus copiis egrederentur. Sed Proſpero pro natura ſua cõſideratius, & apparatius cuncta agente, Piſcarius milites cohortatus primus ſigna eduxit, & alteris caſtris ad Cartuſiæ templum quadratis agminibus eſt peruentum: ſuo quiſque præcipuo munere fungebatur, cataphractis equitibus. Proſper, pedeſtribus copiis ipſe Piſcarius præerant. Leuis armaturæ equitum cura Hieronymo Adurnio demandata. Is vt idoneum eum caſtris locum occuparet, ad Cartuſiæ templum progredi iuſſus, Gallos, & Epirotas equites, quos reperit, impigre præcurrens fundit, deiectóque hoſtium præſidio loco potitur. Proſper atque Piſcarius adueniunt, collaudatóque Adurnio, intra ſepta ampliſsimi templi caſtrametantur. Ea re cognita Lotrechius ne ancipiti prælio dimicare cogatur, nota & rectiſsima ratione ab oppugnatione diſcedit, nec tamen iniquitate loci deterritus Cæſarianos adoritur. Sed modico viæ flexu ad Landrianum iter intendit, vt Mediolanum veluti præſidio vacuum præcurrat, vel ſi id facere nequeat, aliqua, non iniquo loco dimicandi facultas, mutandis ſæpe caſtris, & faciundis itineribus quæratur. Verum Proſper atque Piſcarius, quanquàm iter magna adhibita celeritate vehementer extendentem, conuerſis ſignis eodem directo regreſsi itinere, multis horis antecedunt. Ita Lotrechius præ

occupandi

occupandi Mediolani conſilio depulſus, Modoëtiam contendit, multis de cauſis, & Gritto præſertim ſuadente, vt Tranſabduanis commeatibus maiore itinerum commoditate iuuaretur, id etiam Heluetii poſtulabant domum repetere cupientes, vtpote qui iam improſpera militia feſsi, nihil cœptis aſpirante Fortuna, corporibus pariter atque animis elanguerant, & ſubinde inſolenti atque nefaria voce miſsionem petebant. Sed Baſtardus atque Palicia & Galeacius Sanſeuerinus cohortibus eorum immixti, obteſtabantur ne ſe deſerere, & infami diſceſſu certam ſpem paratæ victoriæ penitus euertere properarent, quando non modo ipſis, verũ vxoribus etiam & liberis, Franciſcus Regum liberaliſsimus, ſingulari beneficii gratiam eſſet relaturus. Erat certe præclarum ſtudium, ac eximia fides in ducibus atque ſigniferis, ſed vulgus militum vti nullis peculiaribus donis obſtrictum, flagitioſe admodum nutabat, ita tamen vt vniuerſi ſi propere ducerentur in aciem, ſtrenue operam nauaturi viderentur. Cognito hoſtium conſilio Proſper, atque Piſcarius nihil ferè Mediolani cõmorãtes copias omnibus rebus inſtructas educunt, eo animo, vt ſi detur non iniqua occaſio, collatis ſignis cum hoſte confligant, ad Bicocam vicũ caſtra ponunt, loco admodum tuto atque opportuno, nam ad dextram perpetua foſſa viæ militaris, ad læuã autem, & in tergo duobus emiſſariis amniculis cingebatur, in fronte tranſuerſam habebat viam plauſtris contrariis permeabilem, atque ita vtrinque depreſſam, vt agrorum margines ad vmbelicum eminerent. Hac via, quòd erat valde caua, Piſcarius pro foſſa eſt vſus, & ante eam tormenta, & peditatum conſtituit, in tergo equites cum Proſpero tendebant, viam militarem occupauit Franciſcus Sfortia, qui Vrbanas cohortes, & totam Inſubrum Nobilitatem, vt prælio intereſſet, adduxerat. At Heluetii centuriones rei Gallicæ ſingulari ſtudio addicti, & ante alios Albertus Petra tot bellis dux inſignis, qui ſummam apud Legiones obtinebat auctoritatem, vbi renuntiatur ab equitibus, Cæſarianos medio inter Mediolanum, & Modoëtiam itinere caſtra poſuiſſe, nec eos plus quàm quinque milibus paſſuum, loco plano diſtare, ad Gallos duces adcurrunt, loquitur Albertus, docet, nullo pacto milites quin domum abeant, poſſe contineri, niſi in aciem educantur, ſibi in animo ſitum eſſe, vt Regi de ſe benemerito, & Heluetiæ item dignitati ſatisfaciat, prælio decertare, neque dubitare de victoria ſi Galli vti deberent, Heluetios ad hoſtium tormenta peruadentes alacribus animis ſequerentur. Si qui eſſent qui fœde cunctari potius quàm egregie pugnare vellent, eos nequaquàm Regi fideles, aut Reipublicæ vtiles debere exiſtimari. Proinde, ſe vt fidem, & ſtudium erga Regem oſtendat, vel cum ſolis Heluetiis aduerſus hoſtes eſſe progreſſurũ. Is Alberti vigor nequaquàm animo Lotrechii fuit ingratus, vtpote qui vel dubiò euentu, & iniqua loci conditione dimicare, quàm ab Heluetiis deſeri malebat. Eius enim erat ſententiæ vt eorum impetu, poſtquàm adeo flagrantibus animis prælũ depoſcerent, protinus eſſet vtendum, quando neque pedite, neque equi-

te,vel numero videretur inferior. Ducebat etiam tacitus ignominiæ lo-co,ſi tum,vti ſuperiore anno acciderat,nullo iuſto contracto certamine, iterum Ciſalpina Gallia pelleretur,quando id vnum ſemper cum Heluetii tum maxime Galli equites,vt virtutem oſtenderent,fruſtra multis precibus popoſciſſent, quod ei vt in aduerſis rebus ſæpe accidit, magnam apud Gallos inuidiam conflauiſſet. At Palicia cum Alberti temeritate atque arrogantia maxime offenſus,tum ipſa etiam parum opportuna Lotrechii proclinatione commotus,Heluetiorum quidem ſtudium prolixe laudabat: ſed conſilium de oppugnandis caſtris,vt ſummæ inſaniæ, funeſtæque audaciæ plenum,æquis auribus ferre non poterat, ſæpe dictitans ſe qui in Italia bellando conſenuiſſet,probe agnoſcere,& Piſcarii iuuenis vim,qui ſtrenue pugnare eſſet ſolitus,& Proſperi ſenis artes,qui perite caſtrametari, cum alieno incommodo,& præcipua ſua cum laude didiciſſet. Non videri ſibi rem Gallicam eò deſperationis eſſe perductam,vt tanquam in extrema neceſsitate confligere,& ſuperari malint,quàm cũctando animi impetum optima ratione moderari. Proinde quid tutius,& melius quàm loco medio inter Mediolanum,& caſtra hoſtium ſe inſinuare? ibique poſitis caſtris eos vrbe,& cõmeatibus interclуſos ad id cogere,vt iniqua conditione dimicent, aut ſi caſtra inuadere audeant, aut certe ſi Mediolanum redire velint,æquo loco pugnandi faciant poteſtatem. Poſſe equidem Lotrechium, qui ius imperii habeat,& tum,& alias quum velit,male pugnare, cæterum ſani Imperatoris munus eſſe,nunquam prouocare hoſtem niſi ante explorato euentu,non dubiam ſibi victoriam firma ratione promiſerit. Tum verò Lotrechius non ſegni inquit, cunctatione ſedendo,ſed viuida virtute pugnando opus eſt, vt amiſſum decus, & Imperium,omnino recuperetur,quod hercle fieri non poteſt,ſi Heluetios iam abeuntes nullo edito virtutis opere domum abire permittimus. Igitur parate arma,vt hodie bellum alterutro pugnæ exitu finiamus. Ad id Palicia, Dii inquit inſanis, & audacibus adſint,ego certe,ne periculo defugiſſe videar,in prima legione pedes pugnabo. Vos Galli equites fortiter operam nauate, vt Fortuna vobis potius in re aſpera,quàm animus defuiſſe videatur. Itaque ante Solis exortum Albertus Legiones Heluetias,erant enim circiter quindecim milia hominum,cum tormentis educit,adeò vecordi vel certe fatali ſuperbia inflatus,vt neque Lotrechio neque Paliciæ tantis Ducibus vlla in re penitus obtemperaret. Sed barbaro faſtu polliceretur ſe recta fronte in Cæſarianos impetum eſſe facturum. Nec mora Lotrechius Nauarro atque Baiardo,qui locum ad caſtra hoſtium explorarent præmiſsis,ex omni Gallico equitatu duas acies facit,primam Leſcuto fratri attribuit in terga hoſtium magno circuitu deducendam,ipſe cum altera ſubſequitur. Venetis qui ad læuam erant, fuit iniunctum,vt præeuntibus Heluetiis terga omnium ex tuto,aut certe remotiore cum periculo clauderent. Ioannes porro Medices cum equitatu ſuo, qui erat ex vtraque armatura valde mirificus,expeditiſque cohorti-

bus

bus Italicis, quæ nomen eius ſequebantur, cuncta agmina præcedere iubetur, vt huc & illuc concurſando, hoſtibus proſpectum adimat, & nullũ hoſtium antecurſoribus explorandi locum relinquat. Ita legiones abſcõdente Medicis equitatu, nequaquam ab hoſtibus conſpectæ, magnis paſſibus appropinquant. Primi tamen Leſcuti equites à Cæſarianis ad læuam inter arbores micantibus armis conſpiciuntur. Sed adeo lato viæ flexu, iter habentes, vt caſtra prætergredi, & Mediolanum petere viderentur. Interea Piſcarius, quo nemo conſtantius in repentinis caſibus animi iudicium conſeruauit, Caſtalium cum ala præcurrere iubet, eo proue cto, cum Mediceis equitibus prælium exoritur, modo ii, modo illi pellũtur, interueniunt ſclopettarii extra ordinem, ſeſeque adeo permiſcent, vt neque his de Heluetiorum aduentu, neque illis de ſitu, atque ordine caſtrorum quicquam certius cognoſcendi vlla facultas daretur. Erant, vt diximus, ante foſſam tormenta opportune collocata, peditatus in quatuor acies, æqua tamen fronte ita diſtributus, vt alternis ſpaciis Hiſpani, & Germani miſcerentur. Præerat Germanis Georgius Franiſpergus ingenti corporis, & virium mole conſpicuus, ſclopettarii ante haſtatorum producti ordines totam in longitudine frontem obtinebant, quibus Piſcarius tam nouo, & ſolerti, quàm poſtea felici inſtituto præcepit, vt non prius ignem ſclopettis immitterent, quàm Volagnem ad ipſius imperiũ primo diſplodentem conſpexiſſent. Primis autem ordinibus imperat, vt quum ſclopettos emiſerint, ſtatim in genua ſe proclinent, ac eos rurſus adimpleant, vt ſecundo ordini ſine anteriorum periculo protinus diſplodendi facultas detur. Idem vt faciant ſecundis imperat, atque item tertiis & quartis, ſcilicet, vt quum vltimi emiſerint, rurſus primi, & ſecundi ad emitenda, quæ repleuerint, celeriter, expediteque conſurgant. Atque ita inceſſanter mirabili repetito ordine, veluti perpetua pilarum grandine, vt priuſquàm manus conſeratur, hoſtium legiones conſternantur. Non defuit Piſcarii conſilio euentus, Heluetii namque emiſsis prius maioribus tormentis quum appropinquarent, incitati vehementi curſu nihil de iniquitate loci ſuſpicantes ad foſſam peruenerunt, vbi opportune à Piſcario cuncta quietè ſimul atque celeriter adminiſtrante, emiſſa repente ſclopettorum procella, adeo fœda ſtrage edita, momento temporis afflicti oppreſsique ſunt, vt non modo ſigna, ſed integræ cohortes vno impetu conciderent, ipſe tamen Albertus ante alios intrepide per aggerem connixus Franiſpergum ſibi cognitum, & probroſo nomine compellatum petit, adactaque in coxam haſtæ cuſpide, illum vehementi ictu ſauciat, ſed ipſe ibi protinus telis vndique petitus opprimitur. Ea quoque audacium manus, quæ inſano impetu ſucceſſerat, à Germanis pariter, & ab Hiſpanis ex ſuperiore loco ingruentibus facile conciditur, quo incurſu vulneratur in brachio Alfonſus Vaſtius, qui quum primo cum haſtatis in humi ſtratus, præteruolantes pilas euitaſſet, non procul à Franiſpergo hoſtes demum erecta acie procurrerat. Cæteri Heluetii per cumulos oc

ſorum,& interpoſitas haſtarum ſtrues,diu conflictati terga vertunt. Eodem quoq. tempore Leſcutus circunducto equitatu in tergo hoſtes adoritur, ſuperatis duabus foſsis caſtra irrumpit. Ambroſius Landrianus Sfortianæ alæ præfectus funditur,& capitur,tabernacula ſternuntur,Antonii Leuæ,& Terminei reguli,tentoria,vaſaque argentea lixis & calonibus cedunt.Fit longe maximus tumultus totis caſtris, pauor non modo milites, ſed ipſos etiam occupat Duces,recipit tamen celeriter ſe ipſum ex rei repentinæ metu Proſper,& equites inſtructos Adurnio, & Coliſano impigre adiuuantibus, adcurrenteque ante alios Antonio Leua, turmatim Gallis opponit,iam in ponte Leſcutus ſingulari virtute pugnabat, quo ſi eſſet potitus,haud dubie ad latiſsimã Cæſarianorum ſtragem eandam Gallicus equitatus irrupiſſet, quum Sfortiani equites à militari via promotis ſignis prælium exceperunt, adcurrit etiam propere ſubſidio ſclopettariorũ Italica cohors,itemque Inſubres, qui loco tutiſsimo trans emiſſarium minora tormenta cantariis ligneis impoſita in tranſuerſos hoſtes emittebant,aderat eis aſsiduus cohortator Franciſcus Sfortia, variũ & atrox erat prælium,vti in loco,non modo foſsis, & prætaltis riuis, ſed tabernaculorum funibus,& multis longuriis ad alligandos equos præfixis,vndique præpedito.Pugnabatur tamen acerrime in ponte, ibi enim ipſe Leſcutus, phaleris, & plumea criſta inſignis,magna vi perrumpere contendebat.Nec deerant æmulatione decoris Memorantius atque Baiardus & Pontiremius Ducum promptiſsimi,itemque Federicus Bozolus,qui in militarem viam penetrarat, ſed obſtabat Gallorum equitum virtuti loci iniquitas. Nam neque denſatis turmis perrumpere neque ſeſe tueri poterant,quum nullum pedeſtre ſubſidium adduxiſſent. Itaque Galli qui in ponte pugnabant,pluribus vtrinque in profluentem fœda hominum,& equorum ſtrage præcipitatis deturbantur, confoditur Leſcuto equus, & mox quum alium ſumpſiſſet, gladio in os per caſsidis buculam conie&o vulneratur. Cadit & Baccalaurea Brionii ſignifer, Vgoni Pepulo crus pila traiicitur,vexilla Gallica rapiuntur,ſclopettarii qui vltra foſſam erant,in latus hoſtium verſi, frequentibus ſclopettis magnum cataphractis,& eorum præſertim equis inferunt detrimentum.Interim deleta primum Heluetiorum acie,è peditatu victoria conclamatur,Is lætiſſimus clamor per manus defertur ad poſtremos,Gallis illico animus cõcidit,Cæſarianis augetur,explicat ſe pugna Leſcutus,& ſingulari conſtantia,quanquàm multis amiſsis equitibus ſe recipit ad Lotrechium fratrẽ, qui conſpecta Heluetiorum cæde,& fuga,conſtanter in acie ſubſtiterat. At Piſcarius vbi ſtratis primis ordinibus perturbatas,& in fugam verſas legiones hoſtium vidit, quantis maxime valuit precibus, & obteſtationibus Franiſpergum, & Germanos eſt cohortatus, vt ſigna protinus inferendo,fuſorum terga cæderent, de gente Germanico nomini inimiciſsima vindictam ſumerent, & denique abſque vllo periculo ſumma victoria potirentur, id quum ab eis qui inſolenti contumacia dicto audientes

eſſe nolebant.& triplex ſtipendiũ inconditо fremitu flagitabant,nequam impetraret,vt exemplo accenderentur, Hiſpanorum tres cohortes emiſit, eæ quòd effuſæ præcurrerent,nec Germani ſequerentur,amiſſo Guinea Centurione prope ſunt circumuentæ,cum ab Heluetiis,qui tormenta retrahebant,tum à Ioanne Medice,qui ex tranſuerſo illatus cum peditum atque equitum valida manu, abeuntium Heluetiorum terga protegebat. Cæſariani tamen equites Proſpero imperante,& Piſcario vt maturarent,vultu iracundo,flagitante,veſtigiis inſtiterunt, atque ita Medice audacter in eos vexilla conuertente, equeſtri prælio duabus amplius horis decertatum. Nam & Galli, & Veneti leuis armaturæ equites,ad Mediceum vexillum vndique confluebant. Cæterum ab initio prælii ſtratis Heluetiis Venetæ copiæ ferme omnes, Theodoro Triultio Duce nec tentato quidẽ certamine ſe receperunt.In primo congreſſu,aut poſtea ex vulneribus circiter tria milia Heluetiorum periere, & in his quatuordecim noti Duces,in queis ſecundum Albertum Petram Arnoldus Vnderualdius ſtrabo,auctoritate & virtute animi plurimum eminebat.è Gallis vero deſiderati ſunt Miolantius & Ghiſcia, duoque nobiliſsimi iuuenes Monfortius atque Tornonius.Ex Cæſarianis autem Petrus Coliſanus regulus ex gente Cardonia Piſcarii auũculus,qui quum galeæ bucculã ſubduceret,ſcorpionis ſagitta per oculum traiectus interiit,ita vt fatali Cardoniæ familiæ potius, in qua tot Duces Mars immitis abſtulerat,quàm ſua peculiari ſorte extinctus eſſe videretur,quando vnus tantũ toto exercitu,ſcorpio ſit repertus, quo ignobilis eques eam ſagittam in incertum ad illius egregii viri necem emiſerit. At Piſcarius quanquam omnium voce, & gratulatione,cum ſingularis induſtriæ,tum eximiæ virtutis parta laude fruebatur,vix vllam tamen animo & vultu lætitiam præferebat; nam frendens,& gemens incomparabilis gloriæ victoriam,fœda Germanorum contumacia & conſternatione,ſibi è manibus ereptam fuiſſe querebatur. Poſtero autem die,quum fuſis,atque perterritis inſtandum eſſe cenſeret,Gallicæ copiæ omnes diſſoluuntur, Heluetii amiſsis Ducibus domum continuo per Bergomatem agrum contendunt, ad Tritium Abdua traiicitur,Veneti in Brixianorum fines recedunt,Leſcutus, & Ioannes Medices Cremonam,Bozolus cum reliquo equitatu Laudem Põpeiam proficiſcuntur. Lotrechius, Palicia, & Baſtardus trans Alpes in Galliam abeunt, vt coràm de ſtatu rerum & de infelicitate eius prælii Franciſcum regem doceant. Quibus rebus cognitis Cæſariani Mediolanum reuertuntur.Interea Franciſcus Sfortia pecuniam ſedulo conquirit adiuuantibus præclare ciuibus,militi ſtipendia perſoluit, plures donatiui nomine veſtibus laneis,& ſericis liberaliter exornat, atque ita exercitus omnibus rebus inſtructus,ſeptima die,poſtquam ad Bicocam tertio Calendas Maias eſt pugnatum, ad oppugnandam Laudem ſub ſignis educitur. Antecedebat Piſcarius more ſuo cum Hiſpanis, & expedito equitatu. Proſper cum Germanis,& graui armatura, maioribuſque tormentis

ſequebatur. quum præcurrerent equites, & in portis tumultuarium prælium cierent. Baro Caſtellarius cohortis præfectus, vir Gallico ingenio, Hiſpanorum audaciam minime ferens, ſe, quin erumperet, continere nõ potuit, eum etiam nonnulli equites ſequuntur, illico miſcetur pugna, ſuperuenit Ioannes Dorbinus cum ſclopettariis. Galli cedunt, ipſe Barotã fortiter repugnans, quam temere fuerat egreſſus, vulneratur, & capitur: ita Hiſpani compulſis intra portam Gallis, ſuburbanis tectis potiuntur. Fit magnus tumultus ad portam, quum quiſque metu incitatus, per ſemi adapertas fores ingredi conaretur. Aduolat eò Piſcarius Baronem vulnus obligantem, bono animo eſſe iubet quum ridendo percunctaretur, an magnis munitionibus atq. præſidiis mœnia firmaſſent, ab eo cum dolore vulnerum, tum eruptionis infelicitate vehementer perturbato, didicit, nihil intus è diſciplina fuiſſe præparatum. Tum vero nihil cunctandum ratus, vndiq. copias admouet, tumultuoſiſsimo pugnæ genere, pro pugnacula, murumque ſubeunt, ſclopettarii mœnium coronam defenſoribus nudant, ſcalæ apponũtur, nonnullis intra portam per rimas interfectis, portulæ fores reuulſis vectibus impelluntur, irrumpunt cohortes, & vrbs vndique capitur. Alfonſus Vaſtius intèr primos murum conſcendit, tum vero Hiſpani in forum conglobati peruadunt, vndique Galli capiuntur. Bonaualles, & Bozolus, qui cum mille amplius equitibus, eadem hora per aduerſam portam aduenerãt, inermes, & diſcincti vltra Abduã profugiunt. Eos Caſtalius in primis, & Epirotæ equites Duce Conſtantino effuſi ponte ligneo perſequũtur. Sed Duces ab ignobili habitu facile neglecti, quum ornatiores tantum equites caperentur. Cremam incolumes fœda fuga perueniunt. Captæ ſunt quatuor alæ equitum cum vexillis, paucis admodum interfectis, Sed magna equorum, & armorum præda Hiſpanis ceſsit, multi quoque Laudenſium, qui Gallico nomini impenſius fauebãt, pecunia ſunt mulctati. Eo incommodo recepto, reliquæ ſpes omnes Gallis ſunt acciſæ, nam ætate noſtra nunquam ſimul ex Gallica gente tot equites vllo in bello captos fuiſſe conſtat. At Proſper qui graui agmine ſenſim appropinquabat, vtpote, qui vrbem niſi magnis operibus, admotiſque tormentis, expugnari minime poſſe iudicabat, vbi mœnia manu capta, & tot equites oppreſſos, incredibili celeritate virtuteque Piſcarii didicit, animo haud mediocriter eſt commotus vſqueadeo aperte, vt publicam lætitiam cæco, & ignobili quodam liuore perfunderet, quaſi iam Piſcarius qui triceſimum annum vix attigiſſet, ipſius veterani Ducis gloriæ maximis operibus æquaretur.

LIBER

LIBER TERTIVS.

CAPTA Laude Pompeia Piſcarius ad Pisleonem eſt profectus,id erat oppidum Cremonenſi via in Abduæ ripa poſitum, nouo præſidio, & antiqua munitione firmiſsimum; eò quum veniſſet inſpecto ſitu, & tentatis præſidii viribus reperiebat non facile poſſe capi, niſi magno aducto tormentorum apparatu, neque item obſideri niſi longiſſimo labore, quoniam præfectus trium menſium cibariis arcem abundè repleuiſſet. Relinquebatur, vt quantis maxime poſſet artibus, & machinationibus hoſtes terreret, & vineas agendo, & ſtatuendis maioribus tormentis ſubiecta loco repurgando,egregie ſimularet, ſe id oppidum vi capturum ac protinus euerſurum,niſi priuſquam ingentia tormenta conueherentur deditionem feciſſent. Igitur ad eam conſilii ſpeciem,vt vndique terrorem incuteret, circuibat oppidum;aditus omnes ſuccedentibus expeditis ſclopettariis pertentabat, iubebatq. eos, vt ex protectis locis diligenter obſeruarent, ſi qui inter murorum pinnas verſarentur, atque eos deſtinatis ictibus ferirent. Sed dum ipſe medius inter Buſtium & Mercadum Centuriones, ponticulum tranſiret, ſuæque prudentiæ, & agilitati confiſus, vt qui pericula incerti euentus, ingenti animo ſemper contempſiſſet, pari hoſtium diligentia penè eſt interfectus. Tres enim ſclopettarii defenſorum longe peritiſsimi, ab occulto muri loco intenti obſeruabant, an aliqui ex Hiſpanis apparerent in quos certis ictibus tormenta minora conicerent; atque ita accidit,vt quum Buſtius & Mercadus extemplo grauiter icti cecidiſſent; iam tertius in Piſcarium ſedulo collimans,ignem immitteret, quum repente Ticinenſis centurio cognomento Fraterculus iniecta manu accẽſum funiculum auertit,alta voce inclamans Dii prohibeant, vt hodie Ducum fortiſsimus,atque idem militum parens, & qui nos vel hoſtes alit,noſtra ſæuitia concidat;quin potius eum ſeruemus,vt ſuperſit qui bella ex bellis ſerat,ne nobis qui ſtipendia ſequimur,ſegni in pace fame ſit pereundum. Erat enim adeo propinquus arci, vt ab toto corporis habitu, & à rutila præſertim barba facile noſceretur. Nec multo poſt hic ipſe Centurio quum certam muri partem nequaquam à Præfecto, vti oporteret munitam eſſe quereretur,territuſque imminentis periculi denunciatione colloquium poſtularet, Caſtalius arcem ingreſſus,tantum minarum Piſcarii nomine ſimulanter effudit, vt præfectus magnopere conterritus,deditionis tabellas obſignarit. Ita oppidum,quod neque vi,neque obſidione niſi admodũ diuturna capi poſſe videbatur, verbis ac vna tantum oppugnantis authoritate,hoſti celeriter eſt ereptũ. Nemo enim Piſcario omnis generis hominib.vel alliciendis ſermonũ benignitate, vel præſenti atrociũ

verborum fulgure perterrendis efficacior atq. vehementior fuit. Piſleone amiſſo, Leſcutus, qui Cremonæ erat, quanquam ſingulari dolore erat affectus, nihilominus operã aſsidue dabat, vt mœnia muniretur; pecuniã quoque vel ſumma acerbitate à ciuibus exigebat, vt copias aleret, & ſeſe quàm diutiſsime tueretur. Cæterum Piſcarius tam læto rerum ſucceſſu ad ſummã victoriam vtendum ratus, Cremonæ mœnibus copias admouit. Venit & eò Proſper cum reliquis copiis, & magnus rerum omnium apparatus Franciſco Sfortia ſubminiſtrante in caſtra Mediolano conuehitur. Erumpebat ſæpe Ioannes Medices, itemque equites Galli & expeditæ cohortes, mutuiſque acceptis & illatis detrimentis quotidie certabatur. Iam proferri tormenta cœperant quum Leſcutus ſuadentibus Gallis de dedenda vrbe cogitauit. Erat enim omnibus rebus impar, & aduerſo rerum ſucceſſu potius quàm animo fractus, poſtquam à Fortuna deſerebatur, nullum honeſtiorẽ afflictis rebus exitum videbat, quàm vt tot viros fortes, qui ſecum toties egregie pugnaſſent, non iniqua condicione conſeruaret. Hæc dum agit, miſsiſque ad Proſperum atque Piſcarium nunciis, ſe daturum obſides impetratis induciis pollicetur; eius rei haud vanus rumor ad Ioannem Medicem defertur. Is vt erat ingenio ferox, & plerunque violentus, eam contumeliam vix ferens, quòd non eſſet in eius rei conſilium admiſſus, adeo ira protinus exarſit, vt palam ferocibus verbis ſe contemni quereretur, iuraretq. ſumpturum ſibi conſilium, vt iniuriam vindicaret, & ſtipendia debita militibus ſuis ſoluerentur; merebant enim iam tertium menſem ſine pecunia cohortes & equites; hoc enim Leſcutus vna tantũ propinqua ſpe eius pecuniæ, quæ è Gallia mitteretur, & peramplis item pollicitationib. ſuſtentabat. Itaque milites vbi Ducem iratum vident, & clam à Gallis agi de compoſitione, & ſe deſeri audiunt, quum meritis ſtipendiis frandari magnopere timerent, vti conſternatis mos eſt, ſtipendia turbidis clamoribus editis efflagitant. Signa conuellunt, & tormenta quæ in hoſtes erant conuerſa à mœnibus reducunt, tanquam inuaſuri Gallos vti hoſtes, direpturique vrbem, aut por tam quam præſidio tenerent hoſtib. prodituri. Tumultu exorto prodit in publicum Leſcutus, nec dubitat quin ad ſeditioſos milites contendat, confiſus ingenio Medicis, quem vti facile iraſci ſolitum, ita cito placabilẽ nouerat, eum comiter appellando, & apprehenſa dextra deprecando, leniſsimis orabat verbis, vt milites ſedaret, ſibique ignoſcere vellet, ſi quid ipſo ignaro cum hoſtib. tractaſſet, quãdo nihil adhuc rebus integris eſſet confectũ. Debere eum qui eo ſanguine, eaque familia eſſet genitus, quæ nihil dedecoris admittere conſueſſet; ante omnia beneuolentiſsimi Regis cauſam ſpectare, cuius liberalitate, non modo ſtipendia ſed priuata ſtrenui cuiuſque militis merita cumulatè perſolui poſſent, ſi vel modici temporis expectatione patienter vterentur. Ad ea Medices ſe quidem iure iratum eſſe reſpondit; ſed in honorem Regis eam iniuriam facile remitteret, modo militibus ſtipendia ſoluerentur. Rem enim eſſe ſummæ

iniqui

iniquitatis occultis pactionibus bellum finire, vt extemplo dimiſsi milites debitis ſtipendiis fraudentur;ſibi in animo eſſe, quoad uita ſuperſit, militũ ſuorum cauſam tueri,neq.eos laceros,egentes,vulneribus debilitatos decipi à quoquam & proiici, velle pati, quando in eo verum decus, veramq.laudem reponeret, ſi fortiſsimos milites ſuum ſecutos nomẽ ab iniuria defendiſſet. Enimuero ſe Gallorũ morem agnoſcere (vti ſatis eſſet euulgatum) qui Italos vel fortes & fideles in ſumma felicitate deſpiciant,& in dubiis belli rebus,quum forti eorũ opera ſtudioq.egeant, humaniter & liberaliter obſeruent; quum vero Fortuna vltimos calamitatis caſus attulerit,vti trepidi & ſibi ipſis tantum conſulentes, turpiſsima quadã obliuione deſtituant. Hæc quum tumido ore altius proferret, interuentu multorũ ducum, arridenteque Leſcuto colloquium dirimitur; ad leniendas vero cohortes Leſcutus quantum potuit à quæſtore pecuniarum ſumpſit, itemq. aliquot argentea vaſa ab amicis mutuo accepta in partem ſtipendii Mediceis cohortibus diuiſit: atque ita pacatis militibus facile Medices ad officium eſt reuerſus. Sed Leſcutus ſecum ipſe reputans quo in periculo verſaretur,& cohortes ſeditioſe ſemel agitatas, iterum ſimilia comminari,flagitioſeq. deficere poſſe conſpiceret,perquàm mature de dedenda vrbe cum hoſte tranſegit:quando deſperatis auxiliis in ſumma rei nummariæ difficultate conſtitutus,neque nouas parare copias,neque veteres alere, facile poſſet. Ita datis obſidibus conditionum tabulas obſignat,quoad è Gallia literis Regiis comprobentur. Nec multo poſt cuncta rata habuit Rex Franciſcus,Cremonaq.dedita eſt. Leſcutum cum tot Gallorum agmine in Galliam tranſeuntem,Proſper atq.Piſcarius ſumma comitate liberalitateq. Ticini ſuſceperunt; vbi per conuiuia & ſaltationũ ludos apud nobiliores matronas aliquot diebus ſubſtitit, atque inde in Galliam ad Regem eſt profectus: Vnus omnium Gallorũ Cauſentius Vaſco,Leuci oppidi ad Larium lacum præfectus,quũ ex condicionibus id reddere iuberetur, Leſcuto nõ paruit;haud digna tamẽ viſa eſt cauſa Cæſarianis eo tum victrices copias conuertendi, quando iam duces poſt tot partas de hoſte victorias maius atque præclarius bellum aduerſus Ligures vehementibus conſiliis atq.animis agitarent.Cremona in poteſtatem redacta,extemplo copiis omnibus Padum traductis, bellum aduerſus Ligures ſuſceptum. Nam Octauianus Fregoſius ex profeſſo Gallicũ nomen tuebatur.Is ab initio belli,hoſtis fuerat indicatus,quoniam ſuperioribus annis inopinata defectione Franciſcum Regem in Italiam euocaſſet,quo iniquo vel ingrato conſilio ſibiq. imprimis & patriæ exitiali, inexpiabile odium Cæſaris & Leonis maxime pontificis ſibi cõcitarat. Piſcarius quoque qui pulſis Adurniis Octauianum in patriam reduxerat, & principem conſtituerat in ciuitate, Hieronymo Adurnio vehementiſsime fauebat,is tum in caſtris aderat,hortabaturque Cæſarianos duces,vt mature Genuã contenderent,vt oppreſsis vel eiectis Fregoſiis nemo demũ qui Gallicis partib.ſtuderet,in Italia relinqueretur.Erãt

perſiſtendum. Proinde Gallicum iugum excuterent, quod ſemel fortiter atque fœliciter excuſſum, Fregoſii cum ſumma accepti beneficii obliuione, in miſeras ciuium ceruices iniquiſsime repoſuiſſent. Si Fregoſii, vti antea Adurnii præclara animi moderatione ceſsiſſent, principatu vrbe q. cederent, & cum Cæſare fœdus percuterent, ipſos ſuis vſuros legib. in libertateq. futuros. Quòd ſi paucorum libidini vel amplitudini ſeruire vellent, nec vllo periculo perituræ patriæ permouerentur, ſe daturum operam vt Genuenſes inſanæ peruicaciæ pœniteret. Similibus quoque literis Hieronymus Adurnius priuatim, & qui ipſius factionis ciues erãt in caſtris, amicos & propinquos admonebant, ne labantem Gallicarum partium fortunam, cæca animorum obſtinatione ſuſtentare ac erigere conarentur, vt demum impares viribus, pro aliena ſalute conciderent, poſſe Octauianum vti optimum ciuem deceret, præſenti periculo ſeſe ac patriam eripere, vt alio demum tempore melioreque fortuna commutatis rebus redeundo incolumi patria potiretur. Verum fatali quodam morbo, adeo potentium aures, erant obſtructæ, vt qui in conſilio vigebant & diram patriæ calamitatẽ haud vanis coniecturis ominabantur, libere ſententias dicere non auderent. mittuntur nihilominus in ſpeciem legati, ipſius tamen Fregoſii familiares, vt interpoſita pacis mentione, apparatum expugnandæ vrbis aliquã ex parte retardarent. Sed Piſcarius cognitis eorum conſiliis adeo intentus & omnis periculi oblitus collocandis tormentis idoneum locum quærebat, vt ſe bis in vallem demitteret, quæ pro foſſa muro iungebatur, & telis tormentiſque hoſtium erat ſubiecta. Ab hac valle quum per accliuem & præruptum locum euadendo, ſcuto gladioque contentus eniteretur, ita in eum muri defenſores accenſis ſubito minoribus tormentis grandinis modo pilarum procellam effuderunt, vt Centuriones duos ex paucisſimis quos ſecum adduxerat, lethaliter vulnerarent. Eo modo cum ſumma animi ac vultus ſecuritate ſeſe recipientem, præfecti cohortiũ & centuriones circumſiſtere atq; ſupipliciter orare cœperũt, vt quæ militũ munia potius quàm Ducum eſſent, militi relinquere vellet, nec ſe coniicere in id diſcrimen, quod non modo ipſius ſed totius exercitus ſalutem reſpiceret, quando ipſo pereunte, conſtaret, & præſentes atque præteritas victorias omnino perituras, ad quos ſubblando riſu conuerſus, quaſi eorum ignauiam notaret qui timore id munus defugiſſent, An uos inquit, in vrbem craſtina die peruadetis? niſi quæ vſui eſſe poſſunt, meis oculis explorẽ, agite igitur fortiter, & noſtris humeris in hunc collem maiora tormenta comportemus, poſtquam inacceſſa rupes in accliui, boum vel equorum iuga non admittit. Tum vero tanta alacritate milites ipſo adnitente cohortanteque tormenta ſuſtulerunt, vt in aduerſum montem momento temporis euolaſſe viderentur, ea in loco edito, qui Faba Græca dicitur, ab occidente, ſunt conſtituta, contra portulam, Petræ minutæ cognomine nuncupatam, quæ ab angulo propugnaculi ex muro prominentis in proximos hortos perducit. Dum

hæc parantur, Gallicæ triremes in portum ab alto, Nauarrũ intulerunt, cum exiguo tamen præſidio. cuius aduentu, Recaſentius Cæſarianæ claſſis præfectus tam cautus quàm imbellis, qui tormētarias pilas ſulfureumque puluerem à Delphini portu comportare debuerat, in eo portu, timore occupatus, ſeſe concluſit. Quæ res magnum attuliſſet incommodum, niſi Piſcarius ea omnia ſarcinariis iumentis per aſperos & conciſis callibus vndique præruptos montes, ſumma celeritate, contra omnes naturæ iniquitates comportanda præcepiſſet, Egregio ſtudio & ſingulari diligentia & tum & alias ſemper vſus Othoboni Fliſci viri ſacrati & Sinibaldi fratris, qui Fregoſiorum hoſtes erant & magnis opibus impigre Cæſarianos adiuuabant. Quum omnia ad expugnandam vrbem abunde eſſent præparata, Octauianus legatos emiſit, ne in tanto rerum omniũ diſcrimine à pacis conditionibus abhorrere, & ciuium ſaluẽ omnino negligere videretur: cæterum vti ferunt per occultam ſyngrapham Paulum Bulgarum è legatis alterum monuerat, vt egregia ſimulatione rem extraheret, nec pacis tabulis, à collega Thoma Cataneo, ſi forte cum hoſte de condicionibus conuenirent, ſubſcribi pateretur, vt ea mora ac interpellatione, munitiones introrſus adaugeri atque erigi poſſent, quas Nauarrus animaduerſo periculo, propere perficiendas eſſe curauerat. Hæc omnia eodem pertinere Piſcarius intelligebat, vt ſimulatione pacis interpoſita, in muro ad defenſionem maiora præſidia pararentur, prædicabatque ſe male opinari de ingenio Octauiani, qui tanquam Philoſophiæ præceptis imbutus, vir egregie moderatus exiſtimari vellet, nec tamen inſana libidine vllam omnino curam remitteret, vt dominatum quo nihil in tota rerum fortuna eſſet dulcius, cum alieno periculo tueretur. propterea Piſcarius abiecta omni ſpe compoſitionis vi agendum ac omnino maturandum eſſe iudicabat, vt illius peruicaciam alienã prorſus ab eo diſcrimine, quod immineret, & veterem ingrati perfidioſique animi noxam comprobante fortuna, vindicaret. Verum Hieronymi precibus ab inſtituta oppugnatione tardabatur. ille enim de patriæ ſalute ſollicitus, alias atque alias moras ſupplex cum lachrymis impetrabat, vt eo temporis ſpacio exirent legati, & nouæ condiciones de pace referrentur. Sed Piſcarius quum legatos ſemper inanibus verbis illudentes non ad ſe ſed ad Proſperum contendiſſe, veluti ad æquiſsimum & maximum ducem audiret, iuſto contumeliæ dolore exacerbatus, extemplo prælii ſignum propoſuit, quanquam fama eſſet legatos è Portu ad Piſcariana caſtra, circumuehi cupiuiſſe, ſed mari tum maximè commoto ac procelloſo nauigationem tentare nequiuiſſe. atque ita ad Proſperũ nihil ab ea parte oppugnantem eſſe profectos. Igitur Corberiæ viro peracuto tormentorum cura demandata, cæteris vero præfectis atque centurionibus opportuno in loco conſtitutis, ipſe è monte digreſſus, ad eam quam diximus Portulam contendit, eamque pice tædaque oblitam propriis manibus ex aperto periculoſoque loco coniectis facibus ſuccendit, verſabatur

angu

anguſtiſsimo in calle, inter mœnia hortorumq. macerias, ita vt ex tranſuerſo è ſuperioribus propugnaculis, & in tergo, frequentibus ſclopettorum pilis, ſummo cum diſcrimine peteretur, multique circa eum viri fortes conciderent, & ab ea parte qua tormentis quati murus cœperat, conſcendentium cohortium latera, minore colubrina ferirentur, cuius vno ictu Hieronymus Segouia, & Marra Salernitanus clari centuriones miſere diſcerpti periiſſent. Qua rerum iniquitate plerique permoti, Duce Ioanne Dorbino, qui inter præfectos ſummam apud omnes authoritatem obtinebat, ad Piſcarium adcurrerunt, ſuppliciter deprecando ne diutius eo in loco moraretur: ſed ſeſe ſenſim ſubduceret, imperandoq. potius quàm præliando, & ſuum ex tutiore loco, impleret munus, & milites ſinguli cohortibus officia præſcribendo, ad ſubeundum hortaretur. Tum vero ille oculis igneis atque minacibus conuerſus, aut hic inquit egregie cadendum eſt, aut omnino per hanc portulam ad victoriam irrumpendum: quando in receptu, dedecoris ac ignominia pleno, nulla ſalus oſtenditur. Ad id Ioannem Dorbinum ferunt, qui Hiſpanorum ducum longe fortiſsimus omnibus in præliis extitiſſet, receſsiſſe paululũ, & trans maceriam ſe ſe tuto in loco à tormentis protexiſſe, neque prius quàm vrbe vndique capta prodiiſſe. Iam fores adeo vehementem flammam conceperant, vt militaribus ſecuribus & gladiis concrematæ tabulæ ad magnum hiatum facile foderentur. erat is locus vt diximus, peranguſtus, ita, vt multis cadentibus ipſa cadauera calcarentur. nam in tergo ab his propugnaculis, quæ in ſuperiore mœnium parte, in accliues erecta colles, defenſoribus erat plena, & introrſus per portulam quam duæ prætoriæ cohortes defendebãt, Hiſpani Italique milites denſati in vnum portæ veſtibulum, inſigne detrimentũ accipiebant, quum Piſcarius, Corberiam monuit, vt tormenta librari, & cum ſignum ipſe dediſſet, emitti ſupra mœnia iuberet vt Genuenſium ordines in ipſo prælii committendi momento turbarentur, aliudque item tormentum, ex obliquo introrſus in portulam dirigeret, ac ſimul in inferiore propugnaculo, quod eſt haud multo ſpatio ſupra ſancti Thomæ portam, defenſores duobus falconibus crebro peterentur, ne ea colubrina niſi cum exitio, vti poſſent, qua duos, vti diximus, centuriones, ante alios occidiſſent. Erant enim tormenta in præalto loco adeo librate collocata, vt mœnium altitudinem ſuperarent. Perfregerat etiam murum Corberia maioribus tormentis, lato quidem aditu, infra portulam ad teli iactum. his omnibus rebus incredibili conſilio, & ſingulari celeritate conſtitutis, Piſcarius vndiq. ad irrũpendum milites clara voce concitauit. Quum promptiſsimus quiſque non plane perfractis foribus, anguſto & difficili ingreſſu in vrbem peruadere conaretur, Genuenſes in eum locum decurrunt, conglobati vehementiſsime reſiſtunt. Recuperus Aretinus, & Surillia Hiſpanus inuſitatæ virtutis ſigniferi, dum decora contentione, quis nam primus ſignum inferret, enitendo decertarent, traiecti tormentariis glandibus interfi-

procidit: ſed eo periculo quod natare neſciret ita eripitur, vt multa ore hauſta marina aqua, pedibus ſuſpenſus, vt humorem euomeret, diu in trireme pependerit. Petrus vero Nauarrus dum ſcapham in portu quærerct, ab Hiſpanis capitur deductuſque ad Piſcarium propter veterem toties ſpectatæ virtutis gloriam, ſingulari humanitate nequaquam vt hoſtis excipitur. Eodem tempore à Biſamnis porta Proſper, & Franciſcus Sfortia introducti, Germanorum cohortes intulerant, omniaque plena erant fœminarum eiulatu, & horribili ſtrepitu militum effringentium fores, & domos opulentas, truculento impetu immaniq. auaritia diripientium: & erant qui omiſſa præda, in oblatas fœminas, ſeua libidine graſſarētur. Sed Piſcarius in equum ſublatus fœminarū pudorem atroci, ſed præclare ad modum facto, peregregie defendit, quum enim vir Genuenſis aſpectu nobilis ab ipſo tranſeunte tanquam à milite inſigni, auxilium poſtularet, quod vxori à duobus Hiſpanis inter lachrymas, vis inferretur, extemplo ad eum ſolus ingreſſus alterum paſsis crinibus matronam attractantem gladio transfixit, alteri vero per ſcalas euadere conanti, immani ictu tempora diſcidit. His interfectis & in publicū è feneſtra præcipitatis, & præcone circum emiſſo, nemo demum vllam ingenuam violauit. Opportune quoque eius adcurſu orante obſtanteque Hieronymo Adurnio Crater ille ex ingenti ac admirabili ſmaragdo, qui in ſacrario templi maximi cuſtoditur, depulſis inde militibus eſt conſeruatus. Sed biduo opulentiſſima ciuitas auaritiæ militum ceſsit, eo minore tamen incommodo, quòd Adurnius antea cum ab ipſo maxime Piſcario, & Proſpero, tum à ſingulis quoque çenturionibus impetrarat, vt nemo ciuis captiui ſortem ſubiret. Nec ſe pretio redimere cogeretur, & templa, totiuſque orbis negociatorum mercimonia, quæ in publicis vectigalium eſſent officinis, inuiolata ſeruarētur: ciues itaque in vniuerſum domorum ſuarum ſuppellectilem à militibus vti quiſque limen occuparat, certa pecunia redemerunt: excruciati tamen nonnulli barbara crudelitate aliquotque patritii ſenes ab Hiſpanis interfecti, & in his Andreas Cicereius, Thomas Pallauicinus, & Antonius Grimaldus; brachium quoque ſcloperti glande traiectū eſt Auguſtino Iuſtiniano Antiſtiti Nebienſi variæ doctrinæ laude clariſſimo, inde edictum eſt, vt nemo in alienam domum per vim irrumperet, qui dicto audiens non fuiſſet laqueo puniretur, atque ita his, qui auidius prædæ hæſerant ſupplicio protinus affectis, prædantiū feritas eſt repreſſa, ſed ſingularem afflictæ ac plane ruenti vrbi opem attulit, ne funditus euerteretur, haud ex toto inanis fama de aduentu Gallorum, qui tranſiſſe Alpes et iam prope adeſſe nunciabantur, quem rumorem Hieronymus excitarat, vt miſeris ciuibus celerrime parceretur, & eum Piſcarius, & Proſper & Franciſcus Sfortia ſimulato metu vehementer augebant. His artibus quarto die exercitus cum pretioſiore tantum præda cohortante cogenteque Piſcario vrbe eſt eductus: quod prope difficilius fuit, ſiquis licētiam ac auaritiam in victoria militarem æſtimare velit, quàm vrbem

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

cepiſſe. tanta enim in Piſcario authoritas eminebat quam ſibi ſeueritate, ſolertia, & vna præſertim quæ præclare militum animos ducit, rerum geſtarū fœlicitate parauerat, vt nemo parere eius imperiis, vel oblata præda recuſaret. Nauarrus demum iuſſu Cæſaris Neapoli in carcerem eſt coniectus. Fregoſium in Aenariam Piſcarius miſit, vbi quum de redemptione ſummaque pecuniæ repræſentandæ contentioſius ageretur, primo emiſſus, ſed mox ab Auerſa vrbe in Aenariam retractus, peracri bile corpus podagra tabefactum occupante, haud quaquam ſenex interiit. Vir profecto præcellenti liberoque ingenio, ac inter eius ætatis viros inſignes maxime laudando, ſi nunquam deſertis veteribus amicis & ſociis vt ſibi ac Italiæ exitium pararet, ad Gallos adeo propere defeciſſet. At Genuæ conſtitutis magiſtratibus, lectoq. ſenatu, Antoniotus Adurnius Hieronymi frater, vir ingenio parum illuſtri, corporeque podagris, & intempeſtiuis voluptatibus eneruato, quòd eſſet ætate maior, Dux creatur, ita tamen vt Hieronymus, qui arcem ſumma cum laude tormentis expugnarat, animi ſui magnitudine virtuteque fraternam dignitatem ſuſtinere videretur. Eo modo Genua cum tota Liguria, in Adurniorum fidem ſub nomine Cæſaris redacta, Piſcarius ad Subalpina oppida, quæ ad Cottias Alpes Padumque pertinent, exercitum duxit; vt Gallis ſi forte proximis Alpibus tranſire vellent, quàm maximum ex propinquo timorem incuteret, ac ſimul in aliena incertæ fidei regione, milites paratis oppidatim rerum omnium copiis alerentur. Quum eſſet Cariniano in oppido ſeueritatem exercuit non modo ſibi ac exercitui vtilem, ſed poſtea ad exemplum cæteris ducibus profuturam. Erat in exercitu onuſto præda, & propterea ſcortis, & lixis vndequaque pleniſsimo, equorum incredibilis numerus, & iumentorum, quæ diram vaſtitatem afferebant agris & oppidis, & ignauum nimioque luxu diffluentem militem reddebant, tanta licentia corruptelaque, vt pene totus exercitus in agmine, equeſtris eſſe cenſeretur. Quibus de cauſis permotus, per præcones edixit, vt ſingulæ cohortes quaternos tantum equos alerent, pro præfecto ſigniferoq. duos, cæteros pro ægris, qui tamen à medicis inſpecti equos per ſyngrapham gemma Ducis obſignatam, ad iter impetrarent. Id quū totis caſtris pronunciaretur, Vega Bethicus inſolentia militari ore ſermoneque turbido in corona militum pene concionare cœpit, profeſſus, ſi ſibi animo iudicioque ſimiles reperiret, ſe daturum operam, vt milites ea ſyngrapha non egerent, qui tot bellis atque victoriis effuſo ſanguine debilitati, non equis modo, ſed curribus vehi, virtutis honore mererentur. Id quum reſciuiſſet Piſcarius, qui ſeditioſos milites, etiam vel leuiſsimæ conſternationis authores, ſupra omne criminoſum nomen vehemēter oderat, initiaque ſemper ſeditionis fortiter opprimenda eſſe, inter præcipua diſciplinæ præcepta didicerat; ad proximum oppidum ipſe antecedens caſtra mutauit: quum itaque armatus exercitus conſtitiſſet in foro expectans, vt à magiſtro caſtrorum ſingulis centuriis contubernia prǣbe

prǣbe

præberentur, ipſe ante prætoriam domum perblando vultu mollique ſer mone, vt iram biduo ante conceptam diſsimularet, præfectos appellans, Ioannem imprimis Dorbinum, Salſedumque & Corberiam interrogauit, an Vega ille, qui petulantibns verbis cohortes ad ſeditionē pene concitaſſet, videretur eſſe caſtigandus. Nec mora ii pari conſenſu pœnam illum iure mereri fatentur: ſed differendam in aliud tempus cenſent, quòd veteranum inſignem, improbis ac audacibus maxime carum, & centurionum prope omnium familiarem, ſpectante armatoque exercitu, comprehendere nequaquam oporteret, ne perturbatis omnibus tumultus oriretur. Hæc quanquam veriſimilia viderentur, in conſilio tamen perſeuerauit, vt maieſtatis ac imperii nomen, nulli eſſe obnoxium periculo, & ſeditioſis etiam terribile prorſus oſtenderet. igitur Vegam ad ſe vocari imperat, aduentantem, cum globo militum, quibus ſiquid durius accideret, ſalutem ſuam commendarat, percunctatur, an in corona ſeditioſe peroraſſet, inanique verborum circuitu ſeſe excuſantem, dato lictori ſigno, transfodi iubet, ipſe eodem momento in alios gladium diſtringit, tanto impetu eos adortus, vt non modo Vegæ ſatellites cæſi fugatique ſint, verum vniuerſæ cohortes incredibili metu perculſæ, celeri ſilentique agmine toto excedentes foro, ad hoſpitia nondum deſignata deſugerint. Id factum ſicuti pleriſque inopinatum, vehemens, & maxime ſeuerum apparuit, ita Piſcario authoritatē mirum in modum accumulauit, quum eum milites vti in ipſa ſeueritate iuſtiſsimum extra odii nomen omnino metuerent, & contrà vti facilem, ſine contemptione plurimum adamarent, quum in ſumma etiam benigni, & clementis animi tranquillitate grauiſſimus haberetur. Tantis rebus geſtis Piſcarius, quum in ore omniū præclara nominis fama frueretur, & aliqua ſpectatæ virtuti præmia tacitus expectaret, comperit Vincentium Coſſam Proſperi familiarem caſtrorumque magiſtrum, ex Hiſpania Codicillos in ampliſsimis membranis retuliſſe, quibus Proſper cum ſumma rerum geſtarum commendatione, Imperator à Cæſare fuerat appellatus. Ea res animū eius ab recenti præſertim gloria ad honores ampliſsimos anhelantem, vehementer perculit, & iuſta quadam ira ſuccendit. Sperabat enim ſicuti pari ſemper poteſtate, diuiſum ex æquo imperium in caſtris exercuiſſet, vt nunquam ſibi Proſper anteferretur: quando ſuis, & peditum præſertim ſpectatis operibus ſtrenue pugnando parandoq. inſignes victorias, non æquare modo eum authoritate, & florenti laude, ſed illo inuicti, & pugnacis animi vigore, plurimum anteire videretur. Propterea exiſtimabat obtrectatorum verbis ac literis, rerum ab ſe geſtarum famam maligne eleuari ac imminui apud Cæſarem, qui vti plane iuuenis neq. vllis adhuc interfuiſſet bellis, neque vnquam Italiam vidiſſet: in qua propter varias, & inexplicabiles principum voluntates, & factiones ciuitatum, non modo magnis opibus, ſed ſummis etiam artibus ciuilis, & militaris prudentiæ, ſingulariq. animi magnitudine fuerat bellandum. Quibus de rebus in Hiſpaniam

patruelis in hæreditate oppidorum ipſi ſuccederet, quando nulla ex vxore Victoria proles ſuſciperetur: Ipſumque Vaſtium Cæſar alæ cataphractorum equitum quæ M. Serdanii fuerat præfecit: proſecutus eſt etiam abeuntem decem milium aureorum donatiuo, quanquam Hiſpania atq. id totũ iter ei amplius viginti milibus ſtetiſſet. Piſcario felici nauigatione Neapolim reuerſo, Franciſcus Rex Galliæ, renouato vetere equitatu, Heluetiiſque & Germanis mercede conductis, habitiſque tota Gallia peditum delectibus, ingentes copias comparauit, vt adulta æſtate, ſucciſis ſtatim frumentis in Italiam tranſiret, ratus ducibus ſuis aut peritiam, aut fortunã omnino defuiſſe, quum ipſe vel ſolo regio nomine, ſummas opes ſummamq. authoritatem eo bello ad non dubiam victoriam eſſet allaturus. Sed eum à propoſito, cœptóque itinere inopinata defectio Caroli Borbonii deterruit: de quo homine qui Galliæ ac Italiæ dirus & funeſtus extitit, operæpretium eſt, vt ſtrictim aliqua referamus. Is erat Galliæ Regulorum opulentiſsimus, ſanguine coniunctus regiæ domui, Magiſterque equitum à Franciſco fuerat appellatus: qui honos ſicuti militiæ in Gallia ſummus habebatur; ita illum vti nimiæ ſuſpectæque potentiæ formidandum, tacita lege ſuperiores Reges aboleuerant. Fuit ei pater Gilbertus Monpenſerius, qui Gallorũ imperator victus ab Aragoniis, apud Baias interiit. Duxerat vxorem ex ſorore Caroli Regis genitam, vnde ei dotali nomine Borbonii principatus acceſſerat: ea morte ſublata, & ob id cum ſocru contracta ſimultate, ad Heleonoram Cæſaris ſororem oculos adiecit. Interim Ludouica Franciſci Regis mater, quòd ex eadem Borboniana domo maternum genus duceret, non ambiguo iure ea oppida quibus Carolus Borbonius hæredirate creuiſſet, conteſtata lite repetebat. Tum verò Borbonius tantam iniuriam deprecari, obſecrare Franciſcum, vt matrem oppidorũ ſuorũ iniqua cupiditate deflagrantem compeſceret, quando ſibi nihil magis eſſet abſurdũ, quàm in iudiciis cum ambitioſa, & longe potẽtiſsima muliere, atq. eadẽ Regis matre, ad nõ dubium litis euẽtum colluctari. Rex eum vt bono animo eſſet hortabatur: nec de ſumma eius litis omnino dubitaret; in eo tamẽ perſeuerabat, vt cõtrouerſia ſenatus iudicio finiretur, ne maternũ animum vlla prorſus offenſione perſtringeret; quandoquidẽ inchoata iudicia quæ libera & incorrupta eſſe vellet impedire nefas arbitraretur. Cæterũ ſi oppida matri eſſent adiudicata ingenti liberalitate ſe oſtenſurũ pollicebatur, quantũ virtuti ipſius ac dignitati, egregia animi propenſione tribueret; veluti qui eadẽ aut certe multo opulẽtiora oppida poſt diiudicatã atq. æſtimatã litem, benigna cõpenſatione eſſet redditurus. Sed Borbonii animo ſemel alienato, & cũcta æquo grauius æſtimanti, alia cõtumelia acceſsit, nã ea die qua in finib. Neruiorum ad Valentianũ oppidum, Franciſco Regi cum exiguis Cæſaris copiis ad certiſsimã ſpem victoriæ fuit confligendum, primæ aciei cura quæ Magiſtro equitum debebatur, Alanconio Regis ſororis marito fuerat attributa: quod adeo iniquo animo Borbonius tulit, vt iã inſtructa

honoribus prædito, fortunis atque ſtipendiis cumulare adaucto perfidiæ ſcelus & proditoris nomen poſſe reperiri. Quo ſi eum exiſtimaret tam nefario ſcelere contaminatum, non dubitaturum quin protinus in eius caput more maiorum animaduerteret. Tum verò Borbonius perfidiæ conſcientia commotus, voce tremula Regiam manum ſæpe exoſculans apprehendit; ſupplex orat, vt nihil temere de ſua fide iudicet, quando obtrectatorum malignitate eſſet circumuentus. Agit demum gratias Diis immortalibus, quod talem ſibi Regem dederint, qui vel in magnis de ſalute ſuſpicionibus, nihil de naturæ ſuæ lenitate penitus remittat. Parceret rum ſibi ſi maieſtatem Regii nominis, aſperioribus aliquando ſermonibus offendiſſet; ſe enim in officio & fide perpetuo manſurum, neque Regiæ humanitatis & clementiæ magnitudinem, vllo vnquam tempore memoria deleturum. Diſcedens ambiguo vultu Franciſcus imperat vt ſe in Italiam euntem ſubſequatur; ſed Borbonius aliquandiu ſimulato morbo, & mora itidem interiecta, noctu profugit, auiiſque tramitibus calonis habitu, comite Pomperano cui vitam antea ſeruarat, in Sequanos & Cæſaris fines peruenit: atque inde in Italiam eſt profectus. Igitur Franciſcus in Gallia ſibi permanendū exiſtimās, ne ſe abſente aut nouæ, aut non adhuc planè detectæ coniurationes erumperent, opportune ſubſtitit; nam nonnulli illuſtres, conſcii ſociique Borboniani ſceleris prodebantur; & ante alios Vraldus Heduorum epiſcopus, & Pictauius à Santo Valerio oppidi Regulus, qui nobilium Regiæ cuſtodiæ equitum alam ductabat, & Hemarus Prieus vetus equitum præfectus, qui comprehenſi ſunt. quum minores Lorſinius, Aleria, Piſcinus, Peluſius, & Motta Anoierius variis itineribus Borbonium ſecuti, feliciter effugiſſent. Guliermum Gofferium cognomento Boniuettum ſubtili ingenio, ſumma facundia, pacis & belli artibus abunde inſtructū in Italiam mittit; eum à Præfecturæ maritimæ nomine quam obtinebat Ammirantem vocabant. Fuere in eius exercitu triginta milia peditum, equitatus ingens, magnuſque tormentorum numerus. Enimuero Veneti totius Italiæ precibus expugnati à Gallorum amicitia diſceſſerant, inierantque fœdus cum Cæſare, quo Ciſalpinā Galliam ab iniuria Gallorum defendere tenebantur. Siquidem Iulius Medices qui Florentinorum Rempublicam regebat, ipſeque Hadrianus Pontifex firmiſsimo ſtudio Cæſari fauebant, Federicumq. Gonzagā Principem Mantuanū Pontificiis & Florentinis copiis præfecerant. videbaturque omnib. defeſſæ tot bellis Italiæ pax reddi, ſi Franciſco Sfortia Mediolani conſtituto, Galli qui toties bellū intuliſſent, ab Italia penitus arcerentur. At Boniuettus ab Alpib. deſcēdens adeo graui celeriq. impetu Nouarienſium fines inuaſit, vt tormenta nauib. impoſita, quæ Sfortiani ex arce Nouariæ detraxerant, ab antecurſorib. raperentur, & Galli ponte, ratib. pluribuſq. ſimul vadis amnē tranſirēt, pellerentq. Germanos ac Hiſpanos qui aduerſam ripā perpetua cuſtodia ſe tueri poſſe crediderant. Proſper enim graui atque mortifero cōcepto morbo, lectica vectus, eò vſq. caſtra

promouerat, ita vt mox conſilio locoque depulſus dum ſigna conuertit tardeque geſtatur, inſtantibus Gallis, haud mediocre periculum ſubiret. Conſtat Ioannem Medicem qui Iulii cardinalis precibus expugnatus ad Sfortianos ſuperiore anno redierat, cum duabus tantũ alis equitum prima Gallorum agmina ſuſtinuiſſe, pugnandoq. incredibili virtute, & vehementi impetu ſæpe hac & illac intercurrendo, ſpatium Proſpero pedeſtribuſq. copiis quo ſe reciperent, ſumma cum laude præbuiſſe. Proſpero intra vrbem Mediolanum coniecto, eoque magnis munitionibus mœnia præcingẽte, Boniuettus ad Ticinenſem & Romanam portam caſtra promouit. Interim & eo forte die, quo Galli Ticinum traiecerant, Hadrianus pontifex moritur, grata eius mors Boniuetto extitit, quoniã ſummæ authoritatis ſocius & fautor ampliſsimus Cæſari morte ſubtractus eſſe videbatur. Iamque ipſe Proſper adeo pertinaci valitudine vexatus extabeſcebat, vt iudicio ſenſuque deficeret, & per Termineum Regulum & Alarconem bellum adminiſtrare cogeretur. Cardinales quoque in factiones diuiſi, quum Iulium Medicem, qui candidatus ante alios illuſtris pontificatum petebat, tanquam Cæſarianum repudiarent, ſeditioſe comitia in multos dies extrahebant. Cunctabanturq. ſubinde Veneti, neque auxilia ſuppeditabant, quum expectarent cui nam Cæſarianæ an Gallicæ factionis, cardinali, Pontificatus fortuna deferretur. Quibus de cauſis, Carolus Lanoius Belga, qui erat Neapoli Prorex cum reliquo omni exercitu, Mediolanum euocatur. Is Piſcarium obſecrat, vt ſecum proficiſci vellit, cauſaq. Cæſaris, contumeliarum & contentionũ omnium obliuiſcendum putet cum ipſo iura imperii ſe liberali animo diuiſurũ: effecturumq. apud Cæſarem, vt perquam mature nouis honorib. potiretur. Piſcarius qui nequaquam alienum ab ipſius exiſtimatione fore iudicabat, ſi Proregi parceret, facile Lanoio id obnixe petenti atq. imperanti eſt obſecutus, ob id maxime quòd Didacus Figarola ab Hiſpania miſſus id vt faceret nomine Cæſaris poſtulabat. Sed nihil animo belli & gloriæ maximè cupido, grauius accidere poterat, quàm ſi id bellum tantis vndiq. opib. excitatum, ocioſus in ſegni militiæ vacatione deſpectaret. rebatur etiam virtuti ſuæ militariq. prudentiæ confiſus cum imperito externoque homine ſe non modo conſortem imperii, ſed rerum bellicarum conſiliorumque omnium moderatorem futurum, Proſperoque demum, quem ſenſim ex morbo deficere didicerat cum vita exceſſiſſet, militari arrepto imperio ſucceſſurum, quando ſibi omnino is honos cum ſuopte merito, tum iudicio Cæſaris Lanoiique præſentis grauiſsimo ſuffragio deberetur. Interea Boniuettus qui Mediolanum obſidebat, diuiſo exercitu Baiardum & Bozolum ad oppugnandam Cremonã miſit. Ii quum arcem introrſus egregie circumuallatam fuiſſe reperiſſent, maiora tormenta mœnibus admouerunt, ab ea parte quæ arcis turribus erat ſubiecta. Sed Cremonenſes adminiſtrante & repugnante Salamonio Siculo, qui Parmam ſuperiore anno defenderat, ſubitariam munitionẽ contra arcem nocturnis operib.

extru

extruxerunt,tanta altitudine vt facile tormenta Gallica vitarentur,intro miſerat alam equitum & cohortes Mantuanus, duce Ludouico Firmano,quibus auxiliis confirmati adeo profecerunt,vt Galli deſperata prius quàm tentata oppugnatione diſceſſerint. Iam Boniuettus circiter duos menſes in obſidione, lutulentiſsimis in locis hæſerat, ſicque omnia fruſtra tentauerat,vt iam planè ſpe concepta decideret.nam is erat ampliſsimæ vrbis circuitus, vt non facile vno atque altero exercitu poſſet obſideri. Nec intra vrbem mirificus deerat equitatus,qui ſæpius diuerſis portis erumperet,frumentatores exciperet,& late ad recipiendos commeatus itinera tueretur,vniuſque ante alios opera Ioannis Medicis eminebat,qui ſæpe Gallorum alas frumentatoribus præſidio longius à caſtris prouectas ex inſidiis fuderat. Hiſpani quoque pedites, quibus tum Piſcarij loco præerat Alarco,ſæpe interdiu noctuque Gallorum caſtra inuadebāt. Adulta demum hyeme,ſupra aſsiduos imbres cœnoſaque itinera, tanta vis denſiſsimæ niuis caſtra operuit, vt non modo iumenta, ſed homines fœda illuuie deformati,frigore & rerum omnium inopia conficerentur. Quibus de cauſis adductus Boniuettus ſilētio caſtris egreſſus ab obſidione diſceſsit,tanta feſtinatione,vt tabernacula & magna pars caſtrenſis apparatus ægreq. multi calones & pedites in lubricis viis linquerētur.Summotis hoſtibus,Proſper Columna vti ſupremo affectus gaudio migrauit è vita,vir ab innata cunctatione firmitateque iudicii & perpetua ſemper authoritate grauiſsimi ducis nomen aſſecutus: eo autem quòd terræ Patriæ fuiſſet amantiſsimus celeberrimis exequiis & multis Inſubrū lachrymis funerato,Carolus Lanoius atque Piſcarius qui expirantē nec adeuntes hebetatis ſenſibus agnoſcentem viderant,exercitū accipiunt,de bello gerendo in conſiliis deliberatur. Veneti etiam qui cunctatius Cæſarianos adiuuabant,Franciſcum Feltrium Vrbinatem cum iuſto exercitu,vt Gallos bello perſequatur,in Mediolanenſem agrū mittunt,hiſdem enim diebus, Iulius Medices Clementis Septimi nomine aſſumpto, Pontifex fuerat creatus,qui Cæſari magnopere fauebat, neq. tum à fœdere,quod Hadrianus inierat multis de cauſis diſcedendum arbitrabatur. omnibus igitur aduerſus Gallos intentis Piſcarius non multos dies per brumale frigus in rerum ac tempeſtatum obſeruatione verſatus,memorabile facinus aggreditur.Erat in Rabecca Vico iuxta emiſſarium ex Ticino amne Baiardus,inter Gallos duces pugnaciſsimus cum equitibus vtriuſque armaturæ circiter mille,& tribus pedirum vexillis,quatuor ferè miliarium interuallo, à maioribus diſiunctus caſtris; nam Boniuettus Abiato in oppido conſederat. Qua fretus propinquitate caſtrorum Baiardus per ſe vir impiger & elatus validoque innixus præſidio, vt plerunque ſtrenuis accidit, negligentius excubabat. Hunc cum opprimere ſtatuiſſet,tria milia Hiſpanorum delecta Mediolano de prima vigilia educit. iis imperat, vt tunicas linteas thoracibus ſuperinduant, vt eo candore per tenebras, ab hoſtibus,dignoſcantur. Ioannē Medicem virtuti hominis confiſus ſibi

adiungit. Porro Carolum Lanoium monet, vt inſtructa acie cum reliquis copiis ad ſextum vſque lapidem diluculo ſubſequatur, vt ſi Boniuettus Baiardo auxilium ferre velit, Hiſpanis ad integram aciem detur receptus, & iuſto demum prælio cum ſumma ſpe victoriæ dimicetur. Itaque Piſcarius noctu confecto itinere, paulò ante lucem Rabeccam peruenit, Ioannem Medicem cum equitatu vias egreſſuſque omnes ita obſidere iubet, vt ſilentio equites ad Abiatum excurrant, ne Boniuettus ſi quid fortaſſe ſenſerit, ad ferendam opem improuiſus adueniat. Ipſe ante alios ſcuto gladioque contentus ſtationem adoritur, Galli ſemiſomnes arma capiunt, ad portam tumultuariæ munitionis, Egidius Cortonenſis cum vexillo Corſorum impigre reſiſtit. Sed dum frenantur equi, dum è ſtratis tuba exciti ſeſe equites eiiciunt, & in omnes vici partes diſcurrunt, irrumpente Piſcario Egidius interficitur, cæduntur Corſi, Galli inermes fœda fuga vndique dilabentes capiuntur. Baiardus vti erat diſcinctus relictis ſignis militaribus euaſit, reliqui ferme omnes equites, aut in vico capti ſunt, aut in Medices turmas dum profugerent, inciderunt, nunquam tantum equitum ex alis veteranis minore contentione vel cæde vllo in bello ætate noſtra fuit oppreſſum, tanta re, ſine ſuorum vulnere patrata, Piſcarius ingenti captiuorum agmine perducto, Mediolanum triumphanti ſimilis eſt inuectus. Per eos quoque dies Ioannes Medices circiter trecentos Heluetios, cum vina cadis exportarent, in villa deprehenſos & nequicquam ſalutem deprecantes, quoniam treis inſignes ipſius equites interfeciſſent, feruidiore occupatus ira trucidauit. Oppugnata eſt etiam infelici euentu, magna cum impenſa & cæde multorum & inter cæteros Pomeroi tormentorum præfecti Arona oppidum, quod eſt ad anguſtias Verbani lacus. Quum eo miſſus eſſet Rentius Ceres, & contra à Michaele Corſo impigre defenderetur. Quibus acceptis detrimentis Boniuettus noua auxilia, vt bellum maiore vi renouaret à Franciſco poſtulauit. Iamque aliæ atque aliæ cum Heluetiorum tum Rhetorum legiones, in Italiam regia pecunia conductæ ab Eporedia atque item à Sebino lacu deſcendebant, quum Cæſariani ſuadente Piſcario Ticinum amnem tranſire ſtatuerunt. Differebat enim in conſilio Piſcarius, cunctis adſcitis ducibus, eam eſſe expeditam atque rectiſsimam conficiendi belli rationem, quando hoſtis tot attritus incommodis, ſpe atque animo debilitatus aut prælio confligere aut omni exutus dignitate relictis impedimentis ſeſe ad Alpes recipere cogeretur. Quòd ſi Abiato in oppido operiri auxilia vellet, ipſos traducto exercitu, Nouariam atque Viglebanum & amiſſa quæque oppida recuperaturos, Neque debere exiſtimari Gallis adeo fœde repulſis tantum animi ſupereſſe, vt Cæſarianis Ticinum tranſeuntibus, Mediolanum, vti præſidio nudatum regredi velint. Quid enim ſtultius aut miſerius illis futurum quàm protinus premi in tergis, & demum intercipi ſi ad portas populoſiſsimæ ac inpenſiſs

ſenſiſsimæ vrbis redirent? Erant in conſilio duo Caroli Lanoius atque Borbonius, ad quos imperii ſumma reſpiciebat. Sed Franciſco Feltrio Vrbinati, Venetorum Duci propter eximiam rei bellicæ peritiam ſingularis conſilii exactæque prudentiæ authoritas inerat. Is quum Piſcarii ſententiam omni cum verborum honore laudaſſet, Mediolani relicto præſidio, ad Ticinum amnem eſt peruentum, loco quinque milibus paſſuum à Gallorum ponte diſtante firmiſsimis nauibus biduo pontem efficiunt, eius capita, lunatis præalto aggere propugnaculis cingunt, præſidioque militum & tormentis diſpoſitis egregie communiunt. Id vbi Boniuettus certius cognoſcit, Abiatum & ipſe cohortium quatuor præſidio firmat, trangreſſuſque amnem in Nouarienſem agrum copias reducit, commeatus in munitiora oppida conuehi iubet, eaque præſidiis impoſitis egregie communit, omnique ratione bellum extrahere & Heluetiorum auxilia expectare conſtituit. Enimuero fama erat Heluetios vt propinquis & ciuibus ſuis, quos difficili implicitos bello audiebant, opem celeriter afferrent, magnis itineribus aduentare, quibus receptis auxiliis, Galli prælio demum confligere minime dubitarent. At Cæſariani vbi ſeſe in hoſtilem agrum effudere, contraria ratione bellum gerere cœperunt, equeſtribus etiam præliis ſæpe laceſſendo, auertendo commeatus, infeſta populatione longe lateque euagando magna detrimenta Gallis inferebant. Accidit enim vt Piſcarius turmas duas cataphractorum equitum, fortiſsima Ioannis Medicis Paulique Luzaſchi opera vſus, mirabili arte compulſas iniquum in locum funderet, & ex his ſupra quadraginta nobiles equites caperet. Nec multo poſt, ea oppida quæ Gallorum præſidiis tenebantur, diuiſis copiis ſunt adorti. Piſcarius Viglebanum manu cepit, quo oppido antea in præmium virtutis à Franciſco Sfortia fuerat donatus. Sartiranam quoque Ioannes Dorbinus expugnauit, Garlaſcum vero profunda foſſa & valido præcinctum muro Corſorum cohortibus Duce Baptiſta Leca inter Corſos nobili regulo Hieronymoque Matthæo Romano egregie ſe tuentibus, quod maioris molis erat ipſe Feltrius cum Veneto exercitu ſumpſit oppugnandum, acceſsit & in partem laboris & laudis Ioannes Medices, ſummaque vi & tormentis oppugnatum eſt, & ſingulari militum audacia captum, maiore tamen cum laude Veneti Ducis, quàm lætitia. Nam ibi ſupra Ducentos milites, & in his aliquot nobiles, qui equis deſcenderant, amiſit. Quum enim Feltrius concionabundus vnum quenque nominatim, vt ſtrenue ſubiret propoſitis præmiis accenderet, cunctis certatim adnitentibus poſtremæ cohortes adeo primos ordines in tergo irrumpendi ſtudio premebant, vt promptiores qui in fronte erant, deſperato receptu, vehementer impulſi & præcipitati in foſſas inæqualibus & profundis gurgitibus mergerentur, in his fuere Scipio Pallauicinus, Balthaſar Signorellus è Peruſia & Hieronymus Angelius à Pataui alæ Mediceæ vexillifer, & qui

Feltrianis cohortibus præerant Carolus Eugubius & Sebaſtus à Narnia honoribus militiæ inſignes. Ea res Gallorum animos contudit: nam neque circumſeſsis oppugnatiſque ab hoſte præſidiis ſuis opem ferre, niſi quod erat maxime deuitandum, prælio decertarent, neque tot amiſſis oppidis re frumentaria, quæ indies erat anguſtior, ſatis abundare poterant, vt tantam alerent multitudinem, quæ vel tum erat in caſtris vel ab Alpibus ſtatim aduentura nuntiaretur. Igitur Boniuettus iam plane non modo viribus ſed Fortuna etiam inferior, Nouariam ſe recepit, vt milites vrbanis copiis recrearet, donec Heluetiæ legiones aduentarent: nam vulgus militum calones lixaſque præſertim morbus adeo ſæuus, & peſtilentiæ ſimilis, à fœda corporum illuuie, contagioſus inuaſerat, vt nihil iam Duces, ſolitæ alacritatis in milite conſpicerent. Publicæ quoque & priuatæ pecuniæ magna erat inopia, deerant commeatus, & vt ſæpe accidit, dum Fortuna belli vertitur, Guelforum etiam ſtudia refrixerant, quorum fideli fortique opera Galli ab initio læ-tis belli ſucceſsibus vtebantur. Gallis intra Nouariæ mœnia compulſis, Piſcarius cum eſſet in concilio, tenemus inquit Duces, vt ſæpe eis euenit, in cauea Gallos, ſed nobis mature cauendum eſt, ne protinus euolent. quod certe ab his commode fieri non poterit, ſi inter Nouariam & Vercellas poſitis caſtris, fugienti hoſti frontem, & terga Alpibus obuertamus. Nec mora omnium ſuffragiis probato conſilio, Piſcarius ad Arcum Marianum medio inter duas vrbes itinere contendit. Is eſt locus in lata planitie C. Marii victoria de Cimbris parta, ſeruato adhuc vetuſto nomine inſignis. ita ex opportuno loco quicquid frumenti & reliqui commeatus ad ſubleuandam inopiam ex agro Vercellenſi importari poterat, perpetuis equitum ſtationibus obſeſsis viis eſt interceptum. Interea Heluetii auxiliares ab Alpibus delapſi trans Seſithem amnem in Gattinaria vico conſederunt, eo tamen conſilio, vt amnem nequaquam tranſirent, vtpote qui ſuos tantum ciues excipere, & toto eius belli periculo liberare vellent; neque ſibi tutum fore putarent, ad Boniuettum proficiſci, ſine equitatu & ſine maioribus tormentis. Quibus de cauſis poſtulabant, vt Boniuettus propius accederet. quod ſi faceret, tum demum coniunctis copiis, omnes in vnum de belli ratione conſulturos. Galli auxiliorum aduentu cognito, qui iam inopia commeatus, & plane vulgatis morbis peſtilentia laborabant, eundum ad Heluetios cenſent. paret Boniuettus neceſsitati, quæ mortalibus leges imponit: quantis tamen poteſt ingenii artibus, conſilium & tempus profectionis tegit, ne in itinere præoccupante hoſte, ſibi ſit neceſſe, iniquiſſimo tempore dimicare. Nam recentes Gallorum equitum alas, quæ Duce Rotelino nobili Regulo per Alpes iam ad Sebuſium oppidum peruenerant, expectandas eſſe cenſebat. Sperabatque ſimul Rentium Ceritem, quem ad Griſonos cum pecunia miſerat, eius gentis auxilia per Bergomatem agrum Laudem Pompeiam eſſe perducturum. con-

iunctiſque viribus cum Federico Bozzolo, Mediolanenſibus terrorem adeo latum incuſſurum, vt Cæſariani à tergo imperii caput reſpicere, & Sfortiæ opem ferre cogerentur. Sed tarditate equitum Alpinam glaciem, & prælatas niues ægre ſuperantium, & Griſonorum longiore mora, factum eſt, vt Boniuettus ſua deiectus ſpe, ſecus ac putarat, hoſtium celeritate vinceretur. Itaque præmiſſa impedimentorum parte, diuerſis Subalpinis itineribus, noctu ſilentio egreditur, vt Romagnanum pergat, quod eſt oppidum in citeriori Seſithis amnis ripa, contra Gattinariam, vbi pontem faciundum curauerat, quo Heluetii mature reciperentur, aut ſi id ab his minime impetraret, ad eos ipſe continuo traiiceret. Vix dum egreſsis Gallis primus omnium Piſcarius per ſpeculatorem, quem diu in hoſtium caſtris aluerat, de eorum profectione cognoſcit. Duces ſtatim in conſilium aduocantur, docet eos, tametſi hoſtes abeant vrbemque deſerant, nihil ad victoriam omnino profeciſſe, niſi illos celerrime perſequantur: vt priuſquam nouis auxiliis coniungi poſsint, dignum eius diei occaſione euadentibus inferant detrimentum, quando nihil magis eſſet alienum à negocio conficiendi belli, quàm peruulgatæ inſiſtere rationi, quæ vetere ignobilique proloquio ſuaderet, fugienti hoſti, pontes argento atque auro conſternendos. Non deerant enim, qui nequaquam totis viribus hoſtes laceſſendos putarent, verum eos iniquitati Fortunæ tantum permittendos, poſtquam tot aduerſis minutis attriti præliis & rerum omnium inopia ſubacti, vel ſola itinerum aſperitate conficerentur. Sed conſenſu militari Piſcarii ſententia probabatur. Itaque per Brioniam vicum, primum exercitus agmen eduxit, vt rectiore itinere Romagnanum, quo ſe tenebat hoſtis, perueniret. Boniuettus enim maiore viæ flexu ad dextram Fontanettum perrexerat. Sed oppido atque arce excluſus & dum tentaret, tormento petitus, inde propere diſcedens, altiore via Romagnanum contenderat. Fontanettani etenim Vicecomites amicitia Piſcario coniuncti, paucorum Hiſpanorum præſidium facile receperant. Hæc autem illata Gallis iniuria, vt caſu accidere ſæpe videmus, ſummi beneficii locum impleuit. Nam Boniuettus, qui reficiendo militi, & recreandis equis aliquot horis conquieſcere ſtatuerat, impoſita demum feſtinandi neceſsitate, Romagnanum prius peruenit, quàm Piſcarius ad Ghemium accederet, quod erat oppidulum Romagnano tribus ferme paſſuum milibus propinquum. Alfonſus quoque Vaſtius Piſcarii iuſſu cum duobus expeditis peditum milibus, & trecentis equitibus cataphractis, Fontanettana via abeuntes hoſtes ſubſecutus, vt nouiſsimos inuaderet, & inito cum poſtremis acri certamine, tormentis eorum potiretur; reperit eos paulò ante diſceſsiſſe. Ita nequicquam emenſo itinere, alia via, incolis ducibus, ad caſtra reuertitur. Eo forte tempore, quum iam aduesperaſceret, & caſtra ponerentur, Piſcarius Mercadum cum expeditis cohortibus trans colles exploratum miſit, pertinentii arbori-

bus, & vinetis conſiti perpetuo dorſo, à Nouaria ad Siſithem vſque amnem, eamque planiciem ita interſcindunt, vt quum hinc Cæſariani, illinc vero Galli iter haberent, vtraque agmina ab iis, qui in ſummis erant collibus, ſpectarentur. Igitur tranſcenſo colle, Cæſariani Gallos laceſſunt, tumultuarium prælium exoritur. Boniuettus peditum atque equitum ſubſidia ſummittit. Pelluntur Hiſpani. Ioannes Dorbinus cum ſeptem vexillis Mercado fert opem magna vndique concurſatione pedites atque equites miſcentur, Galli impigre tamen reſiſtunt, Dorbino vtrunque femur glande traiicitur: eo vulnerato Piſcarius in primam aciem ita proceſsit, vt gregarii militis habitu ſuis tamen omnibus noto, quàm acerrime dimicaret. Superuenit & Vaſtius cum ea manu quam diximus, à Fontanetto rediens, cuius aduentu adeo certamen exarſit, vt tum, ſi grauis armatura velitibus & expeditis peditibus acceſsiſſet, vniuerſo prælio dimicari facile poſſe videretur. Sed Boniuettus non prius Hiſpanorum impetum reprimere potuit, quàm productis tormentis ex ſuperiore colle eos impetere cœperit, eo modo pari euentu nec magno vtrinque accepto incommodo, dirempta pugna Galli Romagnanum conceſſere, & Piſcarius ſuos ad Ghemium in caſtra reduxit. Erant ea adeo collibus, quos diximus ſubiecta, vt ſi Galli receptis auxiliis, productiſque tormentis eos occuparent, Cæſarianos facile ex prærealto loco tormenta dirigendo, magnis detrimentis afficere poſſe viderentur. Erat enim opinio edita in vulgus, Boniuettum coniunctis ſibi nouis Heluetiis, vt collatis ſignis dimicaret, protinus eſſe regreſſurum. Quamobrem Piſcarius ſtatim animaduerſo vicio caſtrorum eos colles præmiſsis viginti peditum vexillis occupauit; iniunxitque Mercado, vt ſi Galli pugnandi conſilio ad occupandos colles retro verterentur, tam diu eorum ſuſtineret impetum, donec ipſe & cæteri Duces cum omnibus copiis inſtructa acie ſubuenirent. Ea res Vrbinati mire placuit: qui vti erat caſtrametandi periciſsimus, eum locum ab eminenti collium ſupercilio, tormentorum iniuriæ valde opportunum, nequaquam probabat, admirabaturque Piſcarium, qui non modo ſublato periculo caſtra ſumma ſecuritate compleuiſſet, ſed contraria etiam conſilii ratione, præoccupatis collib. hoſti æquiſsimam ad confligendum, ſi accideret, conditionem præripuiſſe cenſeretur. Cæterum Boniuettus fruſtra precatus Heluetios, qui erant ad Gattinariam, vt ad ſe tranſirent, ſecumque poſtquam eſſet explorata victoria, bellum vno prælio conficere vellent, ad eos ipſe tranſire conſtituit, præmiſsiſque aliquot tormentis, & toto ferme equitatu, à media nocte peditatum tranſmittere cœpit, Tanta adhibita feſtinandi diligentia, vt cum ſemiſomnes Heluetii dicto non parerent, tectis ſubiici faces, & late flammam excitari iuberet. Ea re per exploratores equites nunciata, qui tota nocte per vices, ad Romagnanum excurrebant, Piſcarius quin ad pontem contenderet, minime dubitauit, ratus poſtrema hoſtium agmina, citra amnem, vt accidit, ſe deprehenſurum: diſiunctaq.

à ſuis

à ſuis medio amne facile deleturum. Itaque cum tribus circiter milibus delectorum peditum, aſſumpto ſecum Vaſtio cum trecentis equitibus, profectus, quum ſecunda diei hora perueniſſet, quanquam ſerius quàm optarat, nequaquam tamen omnes tranſiſſe reperit; eius aduentu tantus illico timor hoſtibus eſt illatus, vt quum cæſi fugatique ad primum equitum & ſclopettariorum incurſum terga vertiſſent, amentibus ſimiles abiectis armis ſeſe in amnem cõiicerent, & vorticibus abſorpti, fœdiſsimo mortis genere mergerentur: alii tormenta deſererent, quæ per amnis alueum funibus in aduerſam ripam extrahebant. Cæſariani enim mirum dictu non modo flumen præaltis aquæ gurgitibus, ſed inæquali etiam alueo ac ingentibus petris, quas torrentis impetus prouoluit, impeditum, vt euadentes ſectarentur, minime formidabant: ad augendum quoque Gallorum cladem, fugientium & ſeſe prementium iniuſto pondere fatiſcentibus nauigiis, pons eſt interruptus, quo perfracto tanta iumẽtorum, & militum in præceps effuſa eſt multitudo, vt totus fluminis alueus pereuntium ac enatantium, turba compleretur, Interim Cæſariani equites repertis vadis, acceptiſque in equorum terga confeſſoribus ſclopettariis tranſibant, ipſeq. Piſcarius & Vaſtius in alteram ripam euaſerant, quum alii atque alii equites, extraordinariique pedites, è caſtris ſuperuenerunt, adeo vt iam firmis plane viribus, & aſpirante Fortuna, pauidos ac in fugam verſos, ex toto perſequi, & cominus adoriri minime dubitarent. Direxerat in margine ſecundum fluminis ripam aliquot tormenta Boniuettus, hiſque præſidio impoſuerat Corſorum & Gallorũ cohortes; vt dum ipſe agmina componeret, ab his crebro pilas emittendo hoſtes ab ingreſſu amnis terrerentur. Sed Corſi rebus inclinatis, & plane perditis, enatantium, & vndique incumbentium Cæſarianorum impetum non tulerunt, cadenteque Triſtano Duce deſertis tormentis refugere cœperũt. Tum vero Boniuettus ne tantum dedecus in oculis totius exercitus admitteretur, cõuerſus ad Duces Gallos, ſequimini me inquit, mei equites, qui ſemper egregie dimicaſtis, & mecum irrumpite, ne tormentis Gallicis pauci hoſtium cum ſummo noſtro dedecore potiantur: ad id Vandeneſius Paliciæ frater, qui erat inter alarum præfectos longe promptiſsimus. Emoriar ego potius reſpondit, cum alariis meis, quàm ea hodie ab hoſte capi conſpiciam. atque ita denſatis alis extemplo procurrerunt, occiſiſque & protritis nonnullis ad tormenta peruenerunt. Sed expediti equites leuis armaturæ, Hiſpanique agiles, ſicuti repente cedendo, & ſeſe retro diffundendo, grauiſsimi equitatus impetum euitabant, ita demum redeuntes in prælium aduentante cohortanteque Piſcario ſeſe turmis hoſtium circumfuderunt: Sclopettiſque rem gerendo adeo profecerunt, vt Galli plurib. equis cadentibus, quum à proximis Heluetiis opem impetrare nequiuiſſent, ſigna retro conuerterent. Eo congreſſu ipſe Boniuettus imperator, dum præclare tormenta defendit, læuo brachio pila traiecto grauiſsimũ accepit vulnus. Similiter & Vandeneſius paulo infra humerum craſsio-

dit: & caſtra antequam Sol occidat ad amnem moueamus, vt inalbeſcente cœlo traiectis copiis, mature tergis hoſtium incumbere poſsimus. Ita cum ſumma alacritate militum conclamatis vaſis, quinque inde paſſuum milibus ad amnem caſtra proferuntur, vt æquioribus ripis, & certiore quodam vado pertranſirent. Sed Piſcarius coniectura iudicans, hoſtes maxime extentis itineribus ad Eporediam eſſe progreſſuros vt magis ac magis eos diſtineret, & laceſſendo iter moraretur, eadem nocte perſequi conſtituit. Erat enim in præcipienda victoria, ad quam flagranti cupiditate ſemper anhelabat, adeo occupatus, vt vix exiguum cibum, & modicam quietem vel feſſo corpori concederet, & militum corpora ipſa tantum certa ſpe victoriæ egregie ſuſtentari poſſe arbitraretur, eo modo alacribus verbis ſingulos ad prædam cohortando, coactis in vnum circiter ducentis equitibus tertio flumen tranſit, & hiſdem veſtigiis hoſtes perſequitur. Dum iter faceret, multi equites atque item leuis armaturæ pedites, qui diſperſi in varias manus, hoſtium impedimentis imminendo atque aberrando vltra amnem remanſerant modicas ab initio Piſcarii vires plurimum auxerunt. Media autem nocte nouiſsimum hoſtium agmen eſt conſecutus. Heluetii in duo tantum agmina diuiſi, equitatum Gallicum, & tormenta in medium receperant, Veterani erant in tergo, noui auxiliares antecedebant, tanto ordine tantoque ſilentio ac diſciplina, vt nihil præter equorum hinnitus, & aurigarum flagella vel in proximo ſentiretur. Nec quiſquam omnino ordine pedem efferret, aut ſe plus æquo ad iter incitaret: Quanquam Piſcarius admotis equitibus, qui carperent, magnoque edito clamore, & in tergo & à lateribus incurſarent eos perturbare niteretur. Tympana etenim ac tubas, præter vnam, omnes compreſſerant, vt equites vniuerſi vnius tantum tubæ cantu, Heluetii vero, ingenti buccina regerentur. Quum fruſtra laceſcenti Piſcario in herbida valle circiter duas horas conquieuiſſent, diluculo demum iter intendere cœperunt. Nec deerat Piſcarius, qui continuo inſtaret & premeret, iam tum nouorum militum acceſsione firmior factus, atque ob id etiam audacior, quoniam in Heluetiis legionibus rari erant ſclopettarii, & ii quidem inepti & rudes: equites vero Galli, adeo fatigatis & macie conſumptis equis vehebantur, vt neque procurrere alacriter, neque dignum more gentis impetum facere penitus auderent. Interea Borbonius à Piſcario de itinere atque ordine hoſtium certior factus, ſub auroram totum exercitum traduxit. Sed non eam celeritatem quam optabat requirebatq. Piſcarius, Duces adhibebant. Videbantur enim hoſtes elabi è manibus, nimia ſubſequentis exercitus tarditate, adeoque ipſe intentus ardenti ingenio ſubitarum rerum conſilia celeriter agitabat, vt ea vel incredibili momento temporis expediri & perfici poſſe exiſtimaret, vtpote qui naturæ difficultates diligentia, & celeritate ſæpiſsime ſuperaſſet. Per hunc modum, quum Cæſariani Heluetiis, & Gallis inſultarēt, & irrequieto quodam laceſſendi

genere, vndique circumfuſi abeuntes probroſis nominibus compellarent; res eo erat perducta, vt Galli pene ſubſiſtere, & tueri tormenta co gerentur. Tum vero Boniuettus, quoniam ex dolore vulneris lectica vectus, munia ducis implere non poterat; Baiardo ſummam imperii tradit. eumque ſupremis precibus per Gallici nominis decus vehementer obteſtatur, vt tormenta ſignaque eius fidei, & virtuti commendata tueri vellet, poſtquam toto exercitu, nemo eo vel manu vel conſilio melior haberetur. Ad id ille, vellem inquit Imperator, vt hunc honorem in æquiore noſtrâ Fortuna tribuiſſes: vtcunque tamen caſus feret, ea hercle nauiter tuebor: nec me viuo in hoſtium veuient poteſtatem. Nec multo poſt, eius promiſsi fidem fortiter impleuit. Nam cum inſultantium inſolentiam repentina eruptione reprimendam arbitraretur, vt longe ſummotis hoſtibus ſeſe demum pugna explicaret, & pedeſtribus copiis antecedenti ſpatium præberet, conglobatis turmis in aduerſos vehementer eſt inuectus. Sed Hiſpani conſuetudine ſua, retro celeriter ſe diffuderunt, & mox imperante dirigenteque Piſcario, qui cum paucis huc, & illuc diſcurrendo volitabat, in hoſtem redierunt, ita vt non pluſquam ad ſclopetti ictum equitibus appropinquarent. In eo recurſu Baiardus dum alas, vt ſenſim redeat, in gyrum circumflectit, ſub latere pila traiicitur. cadit etiam Beoboſius alæ cataphractorum præfectus, & plures equi conſternuntur. Labentem ex equo Baiardum proximi equites excepere, vt in mediam peditum aciem referrent. Sed ille vbi vitæ finem adeſſe diſruptis præcordiis intellexit, eos eſt obteſtatus, vt ſe in eo quo pugnaſſet cãpo relinquerent, vt ſicuti militari viro dignum foret atque antea ſemper optauiſſet, armatus occumberet, nec eos, pio certe ſed inutili tamen occupatos officio, dum cunctis eſſet properandum, diutius moraretur, atq. ita præmiſſo tubicine Piſcario ſe dedidit: admirantibus cunctis eius viri iudiciũ, qui quum ſuprema militaris imperii iura præclarè ſciret eſſe penes Lanoium atq. Borbonium, Piſcario potius quàm illis ſe dedere voluerit, quaſi militiæ nomẽ, vera virtute, & factis illuſtribus quæſitum, multo nobilius atq. præclarius eſſet, quàm id quod arridentis Fortunæ ludo, vel ſuperba Regum cõmendatione pararetur. Porro Piſcarius Baiardo, recepto, attributiſque ei cuſtodibus, qui expiranti ſedulo miniſtrarent, darentq. operam, ne à quoquam auaro aut ignaro milite violaretur: nec momentum quidem temporis intermittebat, quin hoſtes perſequeretur, nũtiiſque pluribus ad Duces miſsis eos ad maturandum vehementer accenderet. Iam Gallicus equitatus ſenſim pugna excedendo, in medias acies ſe receperat, & Cæſariani per cateruas raroſque manipulos vndiq. circumfuſi, Heluetios inſolenti & crebra procurſatione fatigabant, quum poſtrema eorum cohors quòd neque iter facere, neque repugnare facile poterat, abrupta omni diſciplinæ patientia, vti furore percita à nouiſſimo agmine ſe proripuit, & magno impetu ſclopettarios ſimul & equites inuaſit. In eo concurſu Piſcarium acerrime dimicãtem inſignis & ferox

Heluetius

Heluetius ex tranſuerſo ante alios procurrens elata in caput alabarda pe ne mactauit, ſed lorica qua iugulum tantum atque humeros muniret in tumultuariis expeditionibus vtebatur, nec ſine ea ſomnum capere erat ſolitus, tantæ molis ictum in humero facile ſuſtinuit. Iſque Heluetius ad currente in auxilium Vaſtio, valida prægrauiq. eius dextra, protinus eſt interfectus; ea ſorte vt Vaſtius vno tam felici ictu hoſtili rabie vindicata, non ciuis modo, ſed fratris & ducis ſeruati, decus meruerit. At Heluetii primis facile pulſis, dum neque animi vim, neque curſus impetum remittunt, & hoſtes ad multum ſpatium temere perſequuntur, adeo longe a ſuis pleno gradu euadentibus ſe diſiungunt; vt tribus amplius ſtadiis à poſtremo eorum agmine diſtarent, id conſpicati Piſcarius & Vaſtius qui ſe retro ab eo tumultu celeriter explicarant, paucis & his quidem ex familia, ſtrenuis equitibus in vnam aciem denſatis, tanto impetu in Heluetios irruerunt, vt diſsipatos & perturbatos admirabili virtute dimicando ad vnum omnes ſemihoræ ſpatio trucidarint: adeo vt ex quadringentis nemo ſupereſſet, nec ſpectante eam cædē ex propinquo ipſorum poſtrema acie, quiſquam vel Gallus eques vel pedes Heluetius opem ferre auderet, ſed quiſque plenis paſsibus omnino feſtinandū arbitraretur. Accidit enim ſæpiſsime in aduerſis rebus, & in fuga præſertim vt inuſitatus pauor omnem miſericordiā ex hominum animis penitus reuellat, nemo ſe re tamen fuit ex equitibus, qui non grauiter vulneratus in ea contentione diſceſſerit. Conſtat Heluetios ſi mature ad ferendam opem accurrere voluiſſent, facile eam cohortem fortiſsimorum hominum ſeruare potuiſſe, quum amplius duodecim ſtadiorum ſpacio Lanoius atque Borbonius cum reliquis ſtatariis copiis abeſſent. Eius etenim prælii mora exercitu etiam propter grauitatem tormentorum, quæ nemo ſanus Imperator poſt ſe vnquā reliquit, ſerius quàm oportebat appropinquante, Gallis ad Eporediam euadendi ſpatium dedit. Porro Heluetii Grais alpibus in Veeagros contendentes tormenta circiter viginti ænea in oppido Celandio propter aſperitates itinerū reliquerūt, quæ omnia Alarco per valles Auguſtæ prætoriæ cum expedita manu abeuntes ſubſecutus eo in oppido cepit, & in caſtra exornatis feſta fronde curribus reduxit. Hunc exitum habuit id bellū quod ante ſeptē menſes Boniuettus Amiras dux infelix tantis opib. intulerat, nulla hercle iuſta pugna, ſed tumultuariis tātum leuis armaturæ prœliis cū præcipua Piſcarii laude confectū. In his enim ipſe ante alios ſemper enitutr, quum ardua & aſpera quæque facinora, nō ingenio tantum admirabili, ſed fortiſsima etiam dextra omnium opinione peregiſſet. Hiſdem quoque diebus Griſonorum auxilia, quæ Duce Techano adducenteque Rentio Cerite in Bergomatem agrum deſcenderant, Ioannes Medices ad Caprinum vicum improuiſò adortus, non nullis cæſis, reliquis perturbatis in patriam ita repreſsit, vt Griſoni Rentium captiuum tanquam pecuniæ debitæ vadem intra eorum fines retinerent. Nec diu quoque poſt Medices cum iuuētute Inſubrum & vetera

nis ſuis cohortibus admotis tormentis Abiatum valido defenſum præſi dio, magna vi, memorabilique celeritate interfectis defenſoribus expugnauit, vno fere hoſtium duce Federico Carafa propter generis nobilitatem conſeruato. Quibus rebus adductus Federicus Bozolus qui cum præſidio Laude Pompeiæ ſe tenebat, & Griſonorum auxilia operiebatur, certis conditionibus deditionem fecit. Piſcario demum Alexandriæ oppugnandæ munus eſt iniunctum. Sed Galli ſub Boiſſeio adoleſcente, cui Boniuettus erat patruus, nihil expectatis auxiliis, nec tentata quidem defenſione, vt integri milites ſeruatis priuatim rebus in Galliam abirent, validam vrbem pari Cæſarianorum felicitate dedide runt.

LIBER

LIBER QVARTVS

TRIBVS bellis, nec vlla quidem iuſta acie deuictis Gallis Cæſariani tantos ſibi ſpiritus deſumpſerunt, vt victricia arma ſuperatis Alpibus, Galliæ veluti metu ſubactæ inferenda protinus exiſtimarent. Addebat animos ipſe Borbonius, præcipuus noui belli concitator, tam cæca libidine impotenter exardens, quàm inani ſpe vehementer inflatus, inuadendi eius regni, quo antea ſceleſta temeritate ſemel affectato, non modo patriam & natale ſolum, ſed regalis etiam opulentiæ patrimonium amiſiſſet. Is perſe natura præproperus & more exulum, omnis cunctationis impatiens; Cæſarem & Henricum Britanniæ Regem frequentibus nuncijs ſollicitabat, vt vndique commotis armis bellum oſtentarent, cum à Pyrenæis, tũ ab Oceano Belgico, & à Sequanis atque Burgundis. Se enim ab Italia, terra marique Prouinciam inuaſurum. aduentante vero exercitu toties victore, non modo Prouinciam, ſed vlteriorem quoque Galliam audito Borbonii nomine defecturam: orare demum Reges atque obteſtari per fidem datam & acceptam, per conſilia toties inita, perque eam occaſionem, quam Fortuna ſecundior longe pulcherrimam offerret, ne ſe ingenti ipſorum beneficio factum extorrem, & atroci edicto hoſtem iudicatũ, deſererent; tantis præſertim innixum ſtudiis & clientelis, deſideratum à nobiliſsimo quoque equitum, & in ſpem regni, totius fere Galliæ votis & precibus euocatum. Non magna vi non cædibus, non vrbium expugnationibus opus fore, ſi repentino tranſitu prima præſidia pellerentur, quæ eſſent exigua, aut ex tironum equitum alis, aut ex veteranis toties in Italia omni prope bellico apparatu ſpoliatis & victis. Igitur Cæſar & Henricus aduenisſe tempus rati, quo facile Franciſci Regis ſpiritus contunderent, bellum decernunt. Videbant enim propter amplitudinem opum, Regem à rediuiua potentia ſemper indomitum, & recuperandæ Ciſalpinæ Galliæ cupiditate deflagrantem, ſingulis annis bellum renouare: neque tantis acceptis detrimentis, pacem petere, vtpote qui ſperaret continenter bella gerendo, & hoſtium atterendo facultates, non modo præterita incommoda facile reſarcire, ſed vna demum victoria vindicatis iniuriis cum ſua recipere, tum alienis etiam imperiis late potiri. Ante omnia Cæſar æquo animo ferre non poterat, quòd Galli conſternatis ad arma Hiſpaniæ populis ipſo procul in Belgis agente, ad Hiberum vſque amnẽ arma promouiſſent. Decreto bello, exercitui Piſcarius præficitur, Vgo Moncata parandæ claſsis negocium ſuſcipit. Ita tamen vt ambo cũcta ad Borbonii nutũ ac imperium adminiſtrent. Cæſar & Henricus Borbonio, quum in prouincia bellum ſecundo euentu gerere cœperit, vndiq.

ſe Gallis illaturos arma pollicentur. At Piſcarius quanquam Borbonio cuncta fore facilia pollicenti, multis in rebus minime credendum eſſe iudicabat, quoniam probe ſciret, eam eſſe exulum naturam, vt vel exigua ſpe inuitati difficultates omnes facile ſubeant; nec in ipſis rerum initiis, vlla pericula ratione metiantur: tamen virtuti militum confiſus & bellum & iter, ſumma ſua ſpe & alacritate militum ſuſcepit. Fuere in exercitu ſeptem milia Germanorum, Hiſpanorum ſex: Itemque Italicæ tricennariæ cohortes ſeptem, lenis armaturæ equites ſexcenti. Sed Lanoius qui in Italia remanſerat mille equites catafractos continuo ſe modicis itineribus ſummiſſurũ promittebat. Vgo Moncata, quas adducere onerarias naues putarat, obtinere non potuit, quam ob rem aliquanto minore cum numero nauium quàm oportebat, cum ſexdecim tamen roſtratis triremibus, quibus omnem tormentorum apparatum impoſuerat, è Genua eſt profectus, eumque tenuit curſum vt terreſtes copias maritimis Alpibus tranſeuntes, comitante claſſe, & nuſqnam ea temere à littoribus abſcedente intenta cura ſequeretur. Non deerant plerique principes vſu rerum periti, qui nequaquam eius belli cauſam probarent, ſummæque audaciæ conſilium, quod inſaniæ vel temeritati proximũ videretur, damnarent vel irriderent. Quid enim ſtultius videri, quàm exiguis cum copiis, duce exule, atque eo qui perfidiæ nomine, publico iudicio eſſet damnatus, opulentiſsimum Regnum inuadere? in quo Galli homines regio nomini non amore modo naturali, ſed ſeruili prope obſequio dediti, non modo fideles eſſe; ſed regia ora tanqnam ab occulto numine auguſtiora venerari & prorſus adorare conſueuiſſent? Proditoris nomen maxime horrerẽt, nec à legitimis Regibus vnqnam ab vlla memoria defeciſſent? Quid demum eſſe periculoſius, quàm Regem ingentis ſpiritus & maximarum opum ætateque florentem domi exagitare, qui nec foris procul à domo pacem pati quiuerit? Non enim defuturam ſuo Regi Galliam, non iam pro Inſubrum imperio, ſed pro aris & focis, pro vxoribus & liberis ſit dimicandum: quando nihil acerbius atque funeſtius foret quàm ferocium Germanorum & Hiſpanorum auaritiam atque libidinem experiri. Ob eas res Clemens Pontifex & Veneti & Franciſcus Sfortia, quanquam Gallos vti nimis infeſtos hoſtes oderant, & arctiſsimo fœdere Cæſari erant coniuncti, vereri tamen ne bellum temere intempeſtiueque ſuſceptum, aliquam Italiæ cladem importaret, verum Borbonii tranſitu tacite omnes lætari, quòd Italia ſuperior, diſceſſu exercitus grauiſsimo legionum onere leuaretur. Quando non tantum ab hoſte Gallo, quàm ab Hiſpanis gente imperii auida amœnitateque & copiis Ciſalpinæ Galliæ iampridem capta, timendum eſſe iudicarent: vti poſtea rerum docuit euentus. nam id bellum fatali quodam conſilio, potius quàm bellica ratione ſuſceptum, ſicuti maximis Hiſpanos periculis inuoluit, ita eos demum cuncta vertente Fortuna, inuſitatæ victoriæ compotes fecit. At Cæſarianis poſtquam ad Varum flumen qui Prouinciam ab Italia diuidit,

diuidit,terra,mariq.pari curſu peruenere. Andreas Auria Gallicæ præfectus claſsis,ab alto in conſpectum ſe dedit;ſecundoque vſus vento,cum valida claſſe, Vgonem tormenta in terram exponere properantem eſt adortus.quo ille animaduerſo diſcrimine,quanta potuit celeritate, retro iter auertit. nam onerariis vti diximus multo erat inferior, tres tamen eius triremes, quæ retardante euro promontorium ſuperare nequiuerant, vltro in littus ſeſe intulerunt. Nec dubitauit Auria eas perſequi; iamque occupatas ſuo milite & rudentib. iniectis alligatas ſpectante exercitu, remulco in altum captiuas pertrahebat:quum id elato perturbatoque animo minime ferens Piſcarius,aduocato promptiſsimo quoque militum in mare ſe coniecit, ita vt vmbilico tenus per mare peruaderet, contempta omni tormentorū procella,quæ è Gallicis triremibus effundebatur: atque ita fœlici auſu interfectis & eiectis Gallis; præciſiſque funibus,vnam atque alteram triremem ſeruauit,quas demum vacuas omni militari inſtrumento vti iam dehiſcentes, ne hoſtis earum materia potiretur, concremauit. Audiui ego à pluribus qui interfuerunt, nunquam Piſcarium vehemētiore impetu,vel maiore cum periculo, vti in re quan quam exigua,valde tamen aſpera,improuiſa,atque ancipiti dimicaſſe. Acceſsit & aliud incommodum quanquam leue,in ipſis tamen rerum gerendarum initiis importunum. Filibertus enim Aurantius natione Sequanus, qui ad id bellum in Prouinciam ab Hiſpania nauigabat, quum à Cæſarianis late maria,conſpecta claſſe teneri crederet, imprudenter in Aurianas incidit triremes: & ab his circumuento myoparone, eſt intercéptus. Hic eſt ille Aurantius qui Borbonio ad Romana mœnia tormenti ictu occiſo in vaſtanda vrbe capiendoque Pontifice Cæſarianis copiis præfuit.& nuper commiſſo cum Florentinis ad Piſtorium prælio, dum militis potius,quàm ducis munus implere contenderet, pene corrupta victoria, fuit interfectus. Nec multo poſt, decidentibus aduerſis ventis, Vgo triremes totis litoribus admouit, & tormenta magnamque armorum & commeatus vim,vti oportebat in terram expoſuit.atque inde duplici itinere, diuiſo exercitu ad aquas Sextias eſt peruentum. Quum ſatis lætis Sextienſium animis Borbonius eſſet receptus, multaque caſtella aut leuitate aut metu,quod præſidiis eſſent nudata,deditionē facerent, nonnullique equites & veteres Borbonii clientes in caſtra venirent;cupido inceſsit introrſus ad Auinionem atq. Lugdunum penetrandi: vt priuſquam Franciſcus ex Germano Heluetioque pedite iuſtas vires compararet,aliqua opulenta & ad ducendum bellum opportuna vrbe potirentur. Sed Borbonii conſiliis vnus omnium obſtabat Piſcarius diuina quadam prudentia inductus.qui nequaquam à mari temere diſcedendū eſſe diſſerebat;quādo nihil magis à ratione belli cenſeretur alienū,quàm claſsis vſu ſponte priuari:quæ in vtroque rerum ſucceſſu ad omnes caſus terreſtribus copiis ſingulari adiumento futura videretur,proinde tentandam atque oppugnandam omnino eſſe Maſsiliam, & Rhodanus ſtatim

ea occupata, ſuperandus, vt Cæſar ſumma facultate vti poſſet ad ſuppeditanda terra marique auxilia, vti à Perpenniano, & Salſulis per agrum Narbonenſem ſe miſſurũ ad prima cœpti belli initia promiſiſſet. Non eſſe periti Imperatoris, ſummi momenti conſilia quæ victoriam, vel exercitus ſalutem reſpicerent, in dubiis & ſæpe inanibus populorum ſtudiis collocare, relictaque in tergo maritima vrbe atque ea portu inſigni; in mediterraneas Galliæ regiones penetrare; cum exiguo præſertim equitatu, qua parte virium Galli domi & foris maxime valere conſueuiſſent. Proinde tum alacriter eſſe procedendum, quum Cæſar à Pyrenæis incumberet, quum Britanni cum exercitu in Morinos traieciſſent, quum equitatus, cuius opera plurimum indigerent, à Lanoio Carolo mitteretur. Quòd ſi in interiora Galliæ peruaderent, & forte ſtudia Gallorum vti incertæ ferũt hominum voluntates, ſpe ſua minora aut lentiora reperirent; & inſtante Rege qui totius regni vires exciuerit tantulis copiis aliquis durior caſus incideret; Quod demum ipſos mari atque alpibus interclusos conſilium pro ſalute capturos? Quod porro maius aut optatius Gallo Regi beneficium poſſe conferri, quàm illum toties de Gallis victorem exercitum in manifeſta pericula hac plane exitiali conſilii temeritate deuocare? vt quod Dii auertant inquit, eo circumuento de tot iniuriis, & cladibus acceptis grauiſsimam Gallorum omnium oculis Rex ſuperbus vindictam ſumat: & ſubinde tota Italia, vti nudata præſidiis, ſine vulnere potiatur? Nihil harum rerum Borbonium magis permouit, quàm ea quæ de Lanoii voluntate nunciabantur. Is enim ſiue quòd Borbonii Piſcariique gloriæ obtrectando malignitate quadam inuidebat, ſiue quòd Italiæ præſidio maioribus cum viribus omnino ſibi remanendum arbitrabatur, nequaquam cataphractos vti fuerat pollicitus, ſummittebat. continuiſque literis id obnixe flagitantes Duces adeo parum prolixe vel impudenter fruſtrabatur, vt Ricardus Pacæus Britanni Regis Legatus, qui erat in caſtris pecuniamq. attulerat, acerbiſsimis epiſtolis eum apud Regem ſuum & Cæſarem proditionis nomine poſtularet. Igitur relicto ad Aquas Sextias equitum & paucarum cohortium præſidio, quæ rem frumentariam expedirent, ad oppugnandam Maſsiliam eſt peruentum. Ex itinere ad Taurentium portum, Tolonæ, arx parua, quæ turrem habet inſignem, terra marique expugnata eſt, in qua aliquot ingentis magnitudinis tormenta fuere capta, & in his eximiæ temperaturæ mirabiliſque violentiæ colubrina, Piſano bello celebrata, cui lacertæ cognomen fuit. Hanc iure belli partam Piſcarius, in arce Iſelana poſtea conſtituit, vt hoſtium nauigia ab acceſſu vel in triginta ſtadiorum diſtantia deterreret. Cingitur Maſsilia ferè vndique mari, & præaltis montibus, ab ea parte qua mare per anguſtas fauces ſe inſinuat, portumque efficit: is duabus vtrinque turribus interiecta cathena permunitur: intrantibus occurrunt naualia, quæ mœnibus cohærent. pari modo ſupra ea, vrbis murus extenditur, ſine foſſa vetuſto opere fabricatus. Imminet vrbi mons editus diui Victoris templo inſignis: quem Galli præſidio impoſito propter

aditus aſperitatem facile defendebant. ab occidente vero mœnia aliquã to minore diligentia munita videbantur:ad eam præſertim portam,quæ ad ſancti Lazari fanum perducit.ab eo loco quum Piſcarius murũ quatere ſtatuiſſet, & in ponẽdis caſtris milites eſſent occupati,paruoq.propterea cum præſidio tormenta equorũ & boum iugis ad ſanctũ Lazarũ traherentur;id conſpicati milites Itali & Galli,qui in muro erant, repente è portu conſcenſis triremibus in eam partem litoris deſcenderunt, facileque fuſo & diſsipato præſidio,præciſis funibus,interceptiſqueiumentis tormẽta occuparũt.Res erat ſubiti pauoris, & inconditi tumultus plena ; vtpote quæ non minore cum ignominia, quàm incommodo Cæſarianorum audaciſsime à Gallis edebatur. eius fugæ deformitate conſpecta Piſcarius,cum tribus cohortibus ad litus deſcendit;commiſſaque vehementiſsima pugna,recuperatiſq. tormentis,hoſtes ad mare vſque tanto impetu eſt perſecutus, vt quum ad triremes ſe reciperent,& illæ ſuborta forte tempeſtate, quod iniquiſsima ſorte illis accidit, in portum refugere eſſent coactæ, deſperata fuga trepidi in mare ſeſe demergerẽt; adeo vt nemo fere, præter ducem Leonatum genere Neapolitanum, qui erat transfuga,& ad ſupplicium ſeruatus fuerat,ex quadringentis circiter Italis & Gallis euaſerit.Erat in præſidio Maſsiliæ Philippus Brionius virtute bellica,& gratia Regis maxime inſignis : adueneratque ſecundo amne Rhodano Rencius Ceres cum Italorum & Corſorum cohortibus , magnoque apparatu tormentorum , nec deerant alæ equitum , & magna vis commeatus.mareque & Stecades inſulas,quæ ſunt contra portum valida claſſe certis ſtationibus obtinebant . Andreæque Auriæ in re nauali ſingulari diligentia , & promptitudine expediendis omnibus reb. impugnandiſque hoſtibus vtebantur. nam vbi milites per litus in conſpectum ſe dabant, aut aliqua in caſtris eminebant tentoria,tum ab alto circunducta per litus claſſe maioribus tormentis petebantur. Exurgebat etiã ab ipſa media vrbe præaltus collis, vnde erat apertiſsimus in omnes partes proſpectus, quem ingentibus colubrinis inſtruxerant : nullaque erat pars, vel propugnaculorum, vel mœnium, quæ nouis operibus non eſſet refecta,ac abunde munita omni genere tormentorum , & telorum. ob id interdiu noctuque,vel ad incertos ictus,quum nullis vel inanibus pilarum , & ſulfurei pulueris impendiis parcendum putarent , caſtra ab omnibus fere partibus infeſtabant,tanta quidem pilarum frequentia, vt in tabernaculis noctu,ne conſpici notarique poſſent , lumina paſsim extinguerentur : Piſcarius tamen vnus omnium vel deprecantibus amicis, incredibili conſtantia, contemptioneque periculi, in menſis lumina ſemper retinuit, quanquàm non ſemel craſsiores pilæ cum exitio metuque familiæ,tentorii lintea detersiſſent. Exiſtimabat enim non eſſe viri fortis ea ſollicite pertimere,quæ ab incertis caſibus omnem vel exactæ prudentiæ diligentiam anteirent. neque eum ducem vel præfectum recte ſitus caſtrorum poſſe ſpeculari , & motus hoſtium diligenter explorare, qui

ad fortuitos tormentorum ictus & ſtrepitus meticuloſa capitis declinatione terreretur. Quum obliquas foſſas concidi excauariq. præciperet, per quas ſubuectis tormẽtis ſenſim mœnibus appropinquaret, qui in opere verſabantur, ſoli malignitate maxime laborabant. Lapidoſus enim, & fere ſine gleba ſaxeus ager omnem vim fodientium militum, ſingulari contumacia reſpuebat neque vimineæ caueæ, quæ collocatis tormentis anteponuntur, vti diſciplina requirebat, ſimplici terreno, vel ceſpite repleri poterant, quæ res multis & præſertim libratoribus exitium afferebat: quoniam ad magnos tormentorum hoſtilium ictus caueis ſæpe diſruptis frequentia vndique lapidum fruſta in obiectos ſpargebantur. Dum hæc ægre fierent, Maſsilienſes occulta militari portula repente egreſsi, Hiſpanos in opere occupatos inuaſerunt. pauciſque occiſis & multis vulneratis, priuſquam à proximis ſubueniri poſſet, foſſa protinus expulerunt, vſqueadeo audacter, vt Gallis non modo ferramenta, ſed veſtes & arma, vti erant ſine cura metuque depoſita, deſerere cogerentur. erant ii milites ex cohorte Philippi Cerbellionis, quos Piſcarius aſperioribus verbis caſtigauit, quòd non tantum ſibi ipſis, ſed præfecto ſummæ virtutis, inſigne dedecus attuliſſent: verum aliquanto vehementius in Rodoricum Corium Ioannis Dorbini ſigniferum eſt inuectus, qui veluti metu præpeditus è proxima ſtatione nequaquam mature adferendam opem accurriſſet. Tum Rodoricus, qui elato animo ignominiam ſuſtinere non poterat, faciam, inquit imperator, ſi hoſtes iterum eruperint vt me viuum, aut certe nobili fato functum magnopere commendes. neq. promiſsi fidem fefellit. Nam Piſcarius quum hoſtes, vtpote ſecũdo eius diei ſucceſſu inuitatos eadem porta erupturos iudicaret, Alfonſum Vaſtium cum delecta veteranorum manu abdito, & opportuno in ſinu, circa ædificia collocauit: vt ſi hoſtes erumperent, præciſo itinere intercluſos in tergo cæderet. Nec multo poſt, Maſsilienſes duce Vincentio Tibaldo Romano iuuene longe promptiſsimo audacter eruperũt. progreſſique audacius ad munitiones peruenerunt. Tum vero à fronte, & in tergo Hiſpani conſurgunt, Rodoricus ante alios fortiſsime pugnat, reſiſtit impigre Vincentius, ſed eo cadente cæteri in fugam vertuntur. Fit magna cædes pro numero pugnantium. nonnulli tamen erumpunt, & ad mœnia curſum intendunt. hos quum Rodoricus intemperanter perſequeretur, in ipſa porta traiectus concidit. Vaſtius autem ſuos protinus recepit, vt tormenta quæ è muro diſplodebantur, euitaret. Nec multo poſt Rentius Vincentii cadauer per præconem ad exequias requiſiuit. pariq. pietate receptus eſt à Piſcario Rodoricus, oculis & toto oris habitu, exoluti promiſsi, non ſine lætitia ferociam adhuc ſpirans, quaſi honeſtiſsima morte, totam heſterni flagitii ignominiam egregie conſumpſiſſet. At Piſcarius, vt hoſtium eruptiones reprimeret, perpetuam munitionem ad mare vſque perduxit. Et altiore propugnaculo in quo præſidium poſue

[illegible] rat,

rat, communiuit. Tum vero tanta vi murus tormentis quati cœptus, vt duo ante alia tormenta maiora ad irrequietam diſploſionem, hebetato metallo frangerentur: quibus diſruptis, ea quæ ad Tolonem ceperant, in ſupplementum ſunt perducta. Dum hæc ad Maſsiliam geruntur, Frãciſcus ingenti cura anxius, coacta vndique pecunia, ab Heluetiis atque Germanis auxilia conduxit, equitum octo milia inſtruxit, partim ex veteribus equitibus, partim ex euocatis & beneficiariis. tormenta item curulia ex arcibus, & totius Galliæ armamentariis educta, ſubiectis innumerabilibus equorum iugis ad Auenionem conuenire iuſsit: quo Paliciam cum parte copiarum paulo antè præmiſerat. Nemo erat è tota Gallia, qui non libens pecuniam, arma, equos, commeatus, contra Borbonium conferret. Quoniam ad dignitatem Galliæ pertinere videbatur in præclara fide perſiſtere, antiquam inexhauſtarum opum & copiarum opinionem tueri: & Regis iniurias defendere, quæ non tam ab hoſte, quàm à proditore, & transfuga inferri dicerentur. Iam enim illa vetus inuidia magna ex parte deceſſerat, qua Franciſcus acerbiſsima pecuniæ conquiſitione cum quotannis bella renouaret, nec ſacris etiam parceret, antea flagrauiſſet. Nam quiſque procerum, & eorum qui ſacerdotiis, & opibus valebant, quo nobilior erat & ditior, eo præclarius erga Regem ſtudium oſtendebat, vt nihil de Borbonii conſiliis ſibi communicatum fuiſſe declararet: Quanquam ſumma clementia Franciſcus neminem ex coniuratis percuſsiſſet, & ante alios Pictauium à ſancto Valerio regulum alæ nobilium regiæ cuſtodiæ præfectum, ingratitudinis atque perfidiæ crimine conuictum, & iam à triumuiris rerum capitalium, ad locum ſupplicii perductum, eius filiæ & liberorum lachrymis condonaſſet. Tantis copiis Rhodanum traiectis, Galli Cæſarianis qui erant ad Aquas Sextias negocium facere, caſtella quæ defeciſſent, recipere, ex opportunis locis intercipere commeatus, ſtudia hominum, ſi qui rerum nouarũ cupidi Borbonio fauebant, reſtinguere, & iis qui fruſtra in oppugnatione Maſsiliæ diutius hærerent, ſupplicia & compedes comminari. At Piſcarius, quum muri partem multis ictibus ad ſatis latum aditum diruiſſet, reperit introrſus præalto aggere, ad altitudinem ſeptem cubitorum mœnia antiquo opere permunita, nouaſque tum ab hoſte additas munitiones: vt non peruadere in vrbem niſi ingenti ſaltu, & incredibili cum periculo milites poſſe viderentur. Præterea tanta vis tormentorũ erat in vrbe, vt vix tutum fore putaret, cogere in vnum milites, & eas acies inſtruere, quas ad murum eſſet producturus: multos enim inſignes viros tormenta diſcerpſerant, & in his clari nominis Franciſcum Cantelmum Italum, atque item Guſmanum & Aloiſium Calecum Hiſpanos: præterea milites omnis generis ſtrenuos circiter ducentos, ob quorum interitum, tametſi viris fortibus nihil erat timendum, reſpectabant tamen omnes Italiam, & veterani ante alios, qui aduentante Rege, niſi inde ſeſe nihil vlterius laceſsita Fortuna, integri celeriter explicarent,

fame & ferro cunctis pereundum eſſe iudicabant. Sed vrgebat Borbonius, & vehementer à Piſcario poſtulabat, vt poſtquam ſatis muri tormentis eſſet dirutum, aggredi locum vellet, & vires atque animos hoſtium periclitari. Quid enim eſſe fœdius, quàm auſos oppugnare, quum demum ſummo labore murum aperuerint, cunctari vlterius, nec paratæ victoriæ fructum velle percipere? Non debere eum, qui primis, & certiſsimis conſiliis inniti noluerit, in ſecundis demum, quæ ipſe ſuſcepiſſet, adeo caute ſubdubitare, vt quum nihil agendum, ſed turpi fugá conſulendum putet, reliqua conſilia Cæſaris & Henrici, penitus euertat, ſe quidem eo eſſe animo vt honeſte cadere quàm turpiter effugere malit. Tum vero reliqui Galli exules, idem vociferari, ipſeque Ricardus Paceus Britannus, & Hadrianus Beurenus Belga quem Cæſar miſerat, vti rei bellicæ parum gnari, contumelioſis prope vocibus petebant, vt pugnæ ſignum daretur. Erat in magno æſtu conſilii Piſcarius, ſed cuncta quæ illi loquerentur, ſumma iudicii patientia perferenda exiſtimabat, ne ſalus exercitus imperitorum aut deſperatorum hominum temeritate proderetur. Dicebat enim non ſine ingenti militum clade in vrbem poſſe perrumpi. quòd ſi præſidium atque vrbem expugnarent, vti inuſitato caſu potius quàm certa ratione eſſet ſperandum, non ne extemplo aduenturum Regem cum ingentibus copiis, ac hærentes prædæ milites in vrbe capta protinus obſeſſurum. Poſtquam Cæſar & Henricus ſecus ac ipſi ſperauiſſent non modo arma non inferrent ad diſtinendum Regem Gallum, & eum diuerſis implicandum bellis: ſed nec vlla quidem in finibus præſidia parauiſſent. quòd ſi vti valde æquum eſſet temere ſubeuntes milites cum inſigni detrimento pellerentur; Quis demum ſauciatis & victis, atque ipſa denique tota ſpe deiectis, amiſſa parte virium, animus futurus ad receptum? cum Rex vindictæ auidus tota mole exercitus incumberet, qui iam Rhodanum tranſiſſe nuntiaretur. proinde omnem ſpem ſalutis in celeri receptu eſſe reponendam. Daturum enim ſe operam, vt non modo tuto expeditoque itinere, ſed ſumma etiam cum laude, poſtquam vana ſpe auxiliorum eſſent decepti, in Italiam regrederentur. Quum Borbonius in ſententia perſeueraret cui erat parendum, Piſcarius vt periculum, quod erat valde manifeſtum, etiam clarius Gallorum exulum oculis repræſentaret, omnes præfectos, & inſignes centuriones è Germanis ac Hiſpanis & Italis, itemque Gallos qui Borbonii authoritatem ſequebantur, aduocauit, præſenteque Borbonio, ſi repudiatis inquit cæteris conſiliis nobis omnino tentanda eſt Fortuna expugnandæ Maſsiliæ vti Borbonio videtur, neceſſe eſt vt aliquos ex numero velocium atque audacium militum, ad mœnia præmittamus, qui in munitionem per effracti muri ruinas euolent, quid parauerint hoſtes, quæ natura mœnium ſit introrſus celeriter ſpeculentur: & quà impetum facere nos oporteat certiſsime doceant, Id quum Borbonius & reliqui omnes probarent, propoſitis præ

miis

miis, ſeptem Hiſpani prodiere, qui ſe alacriter ituros profiterentur. Erat id ſummæ temeritatis, & certi prope exitii munus; Sed exigua erat iactura, quum totius exercitus ſalus paucorum periculo vel interitu redimi poſſe videretur. Sed Hiſpani dum incitati ſinuoſo curſu ad murum ſe proripiunt, & opera hoſtium deſpectant, excitata tormentorum procella protinus obruuntur, Quatuor interfectis, reliqui fœliciter ſed ictis tamen euadunt. renuntiant Gallos pedites, & equites in acie poſt munitiones conſiſtere, in eum locum tormenta conuertiſſe; aditum perrupti muri validiſsimis trabibus eſſe præſeptum. cæcaſque ibidem ſubeſſe foſſas, quas ſulfureo puluere, & leui materia ad corripiendam flammam multo oleo delibuta diligentiſsime repleuerint. tantamque demum eſſe eius loci iniquitatem, vt prius prima inuadentium acies tormẽtis, ferro, & flammis ſit peritura, quàm ad manus, haſtaſque hoſtium perueniat. Tum vero Piſcarius, vidiſtis inquit, & audiſtis commilitones, quas nobis Maſsilienſes tam belle inuitatis epulas appararint, proinde ſi qui ſunt quibus vita ſit oneri, & obiter apud inferos cœnare velint, ſine ſigno, ſineq. tympano murum inuadant. qui vero ſalui eſſe cupiunt, & Cæſari fortem operam præſtare tuerique Italiam volunt, me ſequantur. Quo dicto cuncti ferme milites mouenda caſtra, & ſigna in Italiam referenda cenſent. Borbonius quanquam vltimam eius conſilii neceſsitatem agnoſceret, vehementi tamen dolore percitus diſcedit, nec aperto ingenio rerum ſuarum deſperationẽ probe diſsimulat. ſæpe gemens, ſe deceptũ & proditũ queritur. nihil propterea animo ſe dimittit. Sed qui cunctis antea imperabat, ſponte Piſcario paret. Proſpera ſiquidem Fortuna ſicuti mortales ſæpe facit inſolentes, ita aduerſa ſubactis æquitatem moderationemq. reſtituit. Tanta enim Piſcarii conſiliis & dictis fides inerat, vt nemo vel militum vel minorum Ducum, eo auſpice, & Duce, quicquam incommodi recipi poſſe exiſtimaret. Diuinus etenim ſemper vates extiterit, quũ ea quæ euenerant de Cæſaris diligentia, Henriciq. Regis volũtate, & de Lanoii fide, conſtanti omnium opinione eum ab initio prædixiſſe perſpicerent. ante alios autem Piſcario magnopere fauebant Germanorũ Duces Azornius atq. Lodronius. Igitur quũ quadraginta dies in oppugnatione fruſtra cõſumpſiſſent, circa finem Septembris quũ eſſet meridies caſtra mouet. Tormenta aliquot maiora onerario nauigio imponuntur, atq. eadẽ via Niceam verſus iter intendit. Quoniã Vgo Moncata, nauib. impar, Gallicæ claſsis metu, Monœci portu ſe tenebat. Is erat agminis ordo, vt leuis armaturæ equitatus cũ Italicis cohortib. anteiret: Deinde tormẽta ac impedimenta & demum Germani ſequerẽtur, poſtremi omnium Hiſpani atq. Itali vti magis expediti atque agiles in tergo eſſent. Diſcedentes Cæſarianos Aurianæ triremes obuerſis ad litus proris ac emiſsis identidẽ tormentis ſubſequebantur. Nec Maſsilienſes erumpere ac inſtare poſtremis audebant, quamuis ad ſeptem milia externorum militum in præſidio

eſſent. Ex itinere autem receptæ ſunt in caſtra eæ copiæ, quæ ad Aquas Sextias in præſidiis ſubſtitiſſent. Iam Franciſcus ad Auenionem peruenerat, & proximi quique equites ita ſeſe ad iter effuderant, vt Cæſariani magis ac magis propter inopiam commeatus atq. hoſtium aduentantiũ propinquitatẽ properare cogerentur, quum grauiora tormenta feſtinantes maxime retardarent & rotæ curruum ſæpiſsime frangerentur. Piſcarius in agro maximũ tormentum, ne eo potiretur hoſtis, apud ſancti Maximini oppidum, defodit, eiuſque rotas aliis curribus ſuppoſuit. Vbi vero ad Lucum oppidulum peruenit, Ogulius Gallus cum trecentis leuis armaturæ equitibus, nouiſsimos eſt adortus. acceſsit & Sala Vaſco cum duab. cohortibus, atq. ita laceſſendo premendoq. magnum tumultũ in poſtremo agmine miſcebant, adeo vt Beurenus qui leuis armaturæ equitib. præerat, ægre ſuſtineret, & ab Alfonſo Vaſtio qui non longe aberat, opem poſtularet. Erat in ea planicie tumulſus terrenus, quem iam cuncta Cæſarianorũ agmina tranſiuerant. Vaſtius in inſidiis duas turmas & cohortes quatuor collocat, monetq. Beurenum, vt ſe cum ſimulatione timoris citra collem recipiat, ſe porro ſi intemperantius Galli perſequantur, erupturum repente ex inſidiis, & impetum in interclusos vndiq. facturũ. Nec conſilio defuit euentus. Ogulius enim & Sala Gallorum more alacriter & cupide fugientes perſecuti, in inſidias inciderunt. Itaq. Vaſtius prætervectos adoritur, conuertit ſeſe Beurenus conſurgentibus vndique Hiſpanis, Galli equites Ogulio duce metu territi magna ex parte profugiunt. Pedites vero deſerti ab equitatu ac in medio circumuenti, capto Sala, ad vnum omnes conciduntur. Dum hæc fierent, Memorantius cui Rex perſequendi hoſtis curam attribuerat cum ingenti equitatu in conſpectum ſe dedit, veluti Ogulio dimicanti auxilio futurus. Is biduo ante Cæſarianos conſequi potuerat, atque eorum agmen perpetua vexatione demorari, ſi præſenti opera earum alarũ quæ Longauillæ Reguli erãt & iam in Sextienſem agrum peruenerant, vti voluiſſet. Sed turmas proprias & ſibi notas lõgius à Cabillono euocare expectareq. maluerat, qua mora opportune interiecta, Cæſariani expeditius iter nacti, præter patentiora loca nu'lis affecti incõmodis euaſerunt. Erant cum Memorantio clariſsimi duces Obegninus, FedericusBozolus, Clietta, Floranges, quos vbi Borbonius eſt conſpicatus, inferri ſigna, & retro peditũ agmina conuerti iuſsit: tantus enim ei viro ad conferendas manus ardor inerat, vt vel temere, modo ad manus perueniret, ad multum ſpatium eſſet ſecuturus, iamque Gallis modico paſſu, reflexo agmine abeuntibus, aliquantum temporis ad inanem ſpem conſequendi eſſet inſumptum, niſi Piſcarius ſeueriſsime reclamaſſet. Conuerſus enim ad Borbonium, quid à nobis inquit, magis hoſtes depoſcunt & exoptant, quàm vt peditum agmina ab inſtituto itinere conuertamus? & in ipſos ſumma ſtoliditate deferamur? an non ipſi equites, omnem peditum noſtrorum celeritatem, vel modicis paſsibus eludent: ſcilicet vt paululum diſtinendo, noſtrum iter

demorentur, & craſtina die adductis regiis copiis, quas obliquis itineri bus, vt ſaltus præoccupent, appropinquare audiſtis, nos demum interclusos & obſeſſos deleât: aut quod morte ipſa durius foret, exutos armis, ingenti ludibrio, ſub iugum tranſmittant. Hæc vbi palam eſt prolocutus, ſigno dato, cunctos qui acie exceſſerant & contra hoſtes ire pergebant, ad agmina reuocauit, tanta feſtinandi adhibita celeritate. vt tormenta quæ deferre non poterant, multo ſubiecto igne conflaret atque perrumperet,& metalli fruſta ſarcinariis iumentis imponeret. Quum ad Loſarcum eſſet peruentum, Piſcarius fit certior Germanorum manum in villa ſubſediſſe, neque coactoribus agminum monentibus, vt cæteros aſſequerentur, parere velle, idcirco ad eos regreditur, hortatur vt ſe celeriter ad iter expediant, at quum illi oſcitantes ſe viæ labore ac æſtu fatigatos ſimularent, nec dicto audientes eſſe vellent,eorum ſegnitiem ſeuere caſtigandam exiſtimauit: multi enim ad Gallos tranſire, certiore cum præmio & minore cum labore cupiebant; ad quos iam magnus Germanorum numerus confluxerat. itaque ædificiis ignes ſubiecit,repenteque multis combuſtis, reliquis iter capientibus, vel ignauiam eorum vel perfidiam opportune vindicauit. Eo modo paucis diebus ad Nicæã eſt peruentum, neque quiſquam Gallorum Cæſariani agminis terga laceſsiuit. à Nicæa Piſcarius vt itinera expedirent, commeatus pararent, alpinos tramites temporariis operibus ſedulo munirent, Mercadũ præmiſit, & cum eo Villaturellum cum ſclopettariis. tantaque diligentia & patientia militum iter eſt factum, vt cum omnibus fere calcei deeſſent, ex recentibus iumentorum coriis attritos pedes communirent. Interea Franciſcus ad Aquas vſque Sextias promotis caſtris Cæſarianos, itinera infeſta atque aſpera incredibili celeritate emetientes minime perſequendos ratus, in Italiam magnis itineribus per Cottias & Pœninas alpes tranſire conſtituit, ſcilicet vt eos difficultate itinerum per conciſos calles, nullo præſertim inſtante hoſte, retardatos, præcurrendo celeritate ſuperaret: præoccupataque Ciſalpina Gallia,quæ eſſet nudata præſidiis, feſſos demum è Liguria redeuntes Padi tranſitu prohiberet. Ferunt Frãciſcum, quum id conſilium ſibi & toti Galliæ fatale ſuſciperet, nequaquam vti conſueſſet de re præſertim tanta ſingulos duces conſuluiſſe: Sed decreto ſtatim in animum inducto, tantum rogaſſe, vt expeditioni ſuſceptæ, impigre fauerent; cunctiſque induſtriæ militaris cogitationib. & adiumentis darent operam, vt propoſitas difficultates nauiter enitendo ſuperarent: quando pulcherrima omnium victoria,non multis opib. non valida vi armorũ, ſed vna tantum celeritate peteretur. Edicta profectione tantus fuit Gallorum ardor in apparandis ac expediẽdis ad iter rebus omnibus vt inſigni ſtudio incitati Regis cupiditatem adæquarent; Primaq.agmina pene prius in Italiam tranſirent, quàm quicquam de Regis conſilio motuq.vel à magnis principib.omnino ſentiretur. Primus omniũ Nicolaus Campanus antiſtes,qui componẽdæ controuerſiæ cauſa

ad Reges miſſus, à Cæſare redibat, in Gallia fuerat retentus, pernici tabellario de Franciſci tranſitu Clementem monuit. Cæterum Piſcarius qui eadem de Regis profectione petendæque Italiæ conſilio fuerat ſuſpicatus, die noctuque per aſpera ſaxa nihil intermiſsis itineribus in Albingaunos Ligures peruenit: atque inde per Finarium & Carniſſarium ſaltum, diuiſo exercitu, ad aquas Statiellas eſt peruentum. Inde ipſe vt de bello conſultaret, mutatis ad celeritatem iumentis, ad Lanoium, is enim ab Aſta, Alexandriam atque inde mox Ticinum ſe receperat, contendit. Alfonſus vero Vaſtius, qui Maſsilienſi bello peditatus Imperium Cæſaris voluntate iudicioque ceperat, cum exercitu à Statiellis profectus, tantam peditibus vel perpetuo viginti triũ dierum itinere defeſsis, maturãdi neceſsitatem impoſuit, vt fluminibus vado ſuperatis & ſublatis fere omnibus naturæ deſideriis, quæ vel exiguam quietem requirerent, eodẽ die ſuperato Pado in ſpatio quadraginta quinque miliarium ad vrbem Ticinum peruenerit, ſingulari hercle totius exercitus felicitate: vt cum ſupra duodecim milia ſarcinariorũ iumentorũ traheret, nullum omnino militis impedimentum in tam longo infeſtoque itinere reliquerit. Hic eſt ille receptus nequaquam fugæ perſimilis, ſupra omnem militarium operum laudem, maximorum ducum iudicio celebratus, quo vno facinore vti ſummæ admirationis, Piſcarium gloriari ſolitum ferunt, quum alioquin de ſe loquendi parciſsimus, quæ laudem adferrent, ſingulari modeſtia reticeret: quaſi eo tantum gloriæ fructu foret contentus, qui præclare conſcientiæ eſſet inſitus, nec in propriis, ſed alienis in labris feliciter efflorereret.

LIBER QVINTVS

FRANCISCVS ab Alpibus Taurinoque digreſſus ad Ticinum amnem tanta celeritate contendit, vt tormenta quæ Sfortiani ex arce Nouariæ detracta nauigiis impoſuerant, à Gallis in amne deprehenſa raperentur; miſitq. caduceatorem antiquorum fecialium more cum liliata prætexta, qui Mediolanenſes ad deditionem hortaretur, & cum eo Michaëlem Salaſſum Regulum cum ala equitum, itemque Ludouicum Balbianum cum Inſubrum exulum manu, qui vrbis portas occuparent. Iam enim Franciſcus Sfortia Cæſarianorum diligentiæ diffiſus, communita arce, relictoque Mediolano trans Abduam ad Pisleonẽ ſe receperat. Hieronymuſque Moronus qui conſiliorum omniũ erat arbiter ad Populũ cõcionatus, ſacramẽto ciues exoluerat, & vt

perquàm

perquam mature ſe dederent Gallo Regi, ne fruſtra cunctando patriam in diſcrimen adducerent, veluti deſperata defenſione ſuadebãt. Inſubres enim ad paucos redacti erant, quod nuper vaſtante vrbem atroci peſtilentia, per agrum in villas ex ſummo vitæ periculo cõfugiſſent: nam paucisſimis menſibus ad centum milia hominum ea lue abſumpta ferebantur. Propterea neque poſſeſsionum fructus, vinaque præſertim non vno in loco, etiam tum pendente vindemia, in vrbem conuehi, neque agricolæ diſsipati ac ſibi vndique timentes ad opus muniendæ vrbis cogi poterant; & quòd maxime intererat, imperandæ exigendæque pecuniæ facultatem, inopinatus tanti hoſtis aduentus celeritate præripere videbatur. Erant ob id multorum animi metu conſternati. Sed vigebant tamen præclara ſtudia quorundam optimatium pariter ac infimæ plebis, erga Sfortianum nomen, vociferarique iam cœperant noti ignotique homines non eſſe deſperandum; ſed Cæſarianos ad vrbis præſidium Ticino protinus euocandos: ne Galli ſæui regnatores vrbe reciperentur: qui toties victi & à mœnibus repulſi, tum demum, nequaquam ab iniuſta ira cunctis, & Gibellinis præſertim extrema ſupplicia denunciarent. Itaque duces quum Ticini eſſent in conſilio frequentibus nunciis Mediolanum accerſuntur; ob eamque rem, ne populi ſtudio & tantis optimatiũ obteſtationibus deeſſe videantur, eundum eſſe decernunt. Euocat etiam Franciſcum Sfortiam Piſcarius, oratque vehementer, vt neque ſuæ neque publicæ cauſæ deeſſe velit, res fore incolumes demonſtrat, ſi ſe Mediolanenſibus oſtentet. Sed is quum facile obtemperaret & Mediolanum eſſet profecturus, in itinere didicit ſupra Binaſcum Gallicas turmas ex Caſæ Auratæ vico excurrentes militarem viam occupaſſe, quo periculo admonitus ſubſtitit: & mox adeo propere nauigio Cremonã eſt deuectus, vt Cæſariani Lanoiuſq. præſertim non metu, ſed occulto nutantis in fide animi conſilio ſeceſsiſſe ſuſpicarentur. Cæterum relinquitur Ticini præſidio Antonius Leua, vir egregie fortis & impiger. Is quum Hiſpanos ſecum quàm Germanos mallet: & contra Piſcarius diſſereret Hiſpanorum cohortes per præſidia nequaquam eſſe diducendas, ſed cõiunctas in vnũ inuictæ legionis corpus, ad incertos belli exitus omnino retinendas, Antonius facile aſſenſit: Germanoſq. omnes cum quingentis Hiſpanis, duabuſque equitum alis Garcia Manrico duce retinuit. Præmittitur Mediolanum cum expedita manu equitũ Alarco, qui ciuium animos cõfirmet. Ipſi demum duo Caroli Lanoius atque Borbonius cum Piſcario ſubſequuntur. Quorum aduentu nunciato Araldi atque tubicines Galli vrbe profugiunt. Salaſſus quoque cum ſuo atque exulum equitatu ab vrbe retro conuertitur. Quibus de cauſis Franciſcus de Salaſsi atque exulum ſalute ſollicitus Paliciam quem Heluetiis præfecerat cum viginti cohortibus; atq. item Ioannem Stuardum Albaniæ Regulũ cum trecentis equitibus cataphractis ſubſidio mittit. Sed ii cum diuerſa via noctu iter facerẽt ad lucem vſque pererrando nec ſe coniungere, nec mature Mediolanum

petere potuerunt. Albanius tamen ad portam peruenit. At Cæſariani duces qui ſingulari ciuium voluntate fuerant recepti quum ſigna tantum tuliſſent; eaque rari milites tantis fatigati laboribus ſequerētur, adeſſetq. hoſtis cum ingenti exercitu, ad Laudem Pompeiam ſe recipere ſtatuerunt. Quum Romana porta exirent, per Ticinenſem & Vercellenſem deiectis cuſtodibus prima Gallorum agmina in vrbem ſe intulerunt. Tū vero milites rubra cruce ſignati, cum Gallis qui candida notabantur, media in vrbe contendere, deferri per regiones, ipſi Mediolanenſes ſuſpenſi, nihil ſe commouere. porro Cæſariani recipere ſeſe iuſsi ad Romanā portam verti: Piſcarius omnium poſtremus in tergo verſari; temere inuectos Gallos ſæpe reprimere: eoque modo fruſtra perſequentibus Gallis, Laudem Pompeiam eſt peruentum. Ibi Piſcarius reliquos milites quos pridie monuerat, vt à Ticino atque ea militari via quæ Binaſcum perducit, Laudem maturè deflecterent, incolumes recepit: quanquam eos Galli à Roſato vico progreſsi multis iumentis vetere præda onuſtis exuiſſent. Mediolano in poteſtatem redacto, & ciuibus benigne in fidem receptis, Franciſcus ad Caſsinum quinto ab vrbe lapide caſtra ponit, Mediolanenſibus per literas magnam ſpem certæ clementiæ atque humanitatis præbet: duces in conſilium aduocat, omnium ſententias exquirit, an præſtet Ticinum oppugnare, quàm Laudem. Diſputatur in vtranque partem, ſed Franciſcus ad Ticinum vrgente fato defertur, Boniuetti & quorundam opinionem ſecutus, qui Germanos longæ & inutilis militiæ tædio affectos, oblata pecunia corrumpi facile poſſe dictitabant; aut certe ſi obſtinatè perſiſterent, eos demum grauiſsimi belli neceſsitate impoſita, vti in ſumma auxiliorum & rerum omnium deſperatione, deditionem eſſe facturos. Quibus Cæſari detractis, Hiſpanum leui armaturæ aſſuetum, ſuo certo ſtatarii militis robore nudatum iri. proinde eum libenter accepta conditione, Neapolim eſſe rediturum. Quòd ſi Laudem oppugnent, non eſſe dubitandum, quin vrbs exigua, bis à Franciſco Sfortia Bozoloque munita, egregie atque fortiſsime ab acerrimis ac ingenioſiſsimis veteranis defendatur. Sed in eo Boniuettus & cæteri vehementer erant decepti. Nam Piſcarius Laudem repererat adeo ineptemunitam & commeatu apparatuq. rerum omniū egentem, vt cōfecto ſtatim ponte pedites noctu Abduam tranſirent, & Caſtriottum tātum cum ala equitū in ſpeciem præſidii, qui motus hoſtium exploraret, relinquēdum arbitraretur. Itaque Franciſcus Albanium, omnino hoſtiū duces & Hiſpanos præſertim ad Laudem perſequendos & tota mole exercitus oppugnandos eſſe prædicantem, miſſo Memorantio qui decreta deferret, ad ſe in caſtra Mediolano reuocat. At vbi Piſcarius didicit Regem ad Ticinum oppugnandum conuolaſſe, vtpote qui cuncta diuino iudicio longiſsime prouidebat, Vicimus, inquit, milites, qui victi eramus, poſtquam hoſtis præpoſtero innixus conſilio, nos omittit, & Germanos oppugnat, Galli hercle quo maxime valent, impetum amittent, & in longa

atque

atque hyberna obſidione vires hebetabunt, dum cum fortiſsima & peruicaciſsima gente nequicquam luctantur. porro è Germania nobis interim noui auxiliares aduenient. nec erit dubitandum, quin ſi bellum trahatur, illud mox cum ſumma ſpe nobiliſsimæ victoriæ finiamus. hæc ab ipſo tanquam vero vate dicta ſæpius fuiſſe, ab iis qui conſiliis interfuerant, cum ſumma fide didicimus. Nec multo poſt Lanoio trans Abduam ad Soncinum cum equitatu concedente, Borbonius in Germaniam vt à Ferdinando Cæſaris fratre auxilia peteret, profectus eſt. Ipſe Piſcarius Laudi Pompeiæ cum peditatu ſubſtitit, intentus in omnes occaſiones, quibus Antonio Leuæ obſeſſo adeſſe poſſet, & Gallo Regi Tramulioque item, qui Mediolano præerat, maxime noceret. Poſita eſt vrbs Papia, ita à Longobardis Regibus tanquam admirabilis appellata, quum Ticinum de nomine profluentis antiquitus vocaretur, in decliui ripa Ticini amnis, qui à meridie mœnia alluit, diductuſque paulò ſupra vrbem, ne tota aquarum mole mœnibus incumbat, & mox haud magno circuitu ad alueum reductus, inſulam efficit, hortorum fertilitate pernobilem; hanc vrbi coniungit pons lapideus eximii operis perpetua contignatione aduerſus omnes cœli iniurias elegantiſsime protectus: à Septentrionibus arcem habet inſigni ſtructura, & picturæ iucunditate celeberrimam, quæ ſepta ferarum & regiæ voluptatis viridaria late proſpicit; ea in ſpacio ſexdecim miliarium ingentes ſyluas continent, opacaque nemora, & campos multis amniculis irriguos ad omnem culturæ varietatem, & ferarum paſtiones pulcherrime diſtinctos. Ab occidente ſunt templa Saluatoris & diui Lanfranchi, inter quæ Franciſcus caſtra poſuit. Ad eam vero partem quæ orientem Solem excipit perpetuus tumulus iuxta ſeptorum murum extenditur, in quo tria eminent templa, ſub læuã eſt via militaris ad cauæ vallis ſimilitudinem depreſſa, quæ Laudem per ducit. hoc in loco Palicia caſtrametatus eſt. In inſulam vero Memorantius traiecit, vt egreſſus à ponte præcideret. primo die in eum munitiones ad caput pontis promouentem Antonius Leua repentinus erupit. Sed commiſſa acriter tumultuaria pugna, & cadente eius ſignifero dum regrederetur, conſilium ſumpſit abrumpendi pontis, atque ita extremo fornice præciſo, hinc Antoniani atque illinc Galli, ad teli coniectum oppoſitas munitiones extraxerunt; & perpetuis ſtationibus confirmarunt. Memorantius amnem molas frumentarias, quæ erant ſecundum amnem robuſtioribus nauigiis impoſitæ, & tota vlteriore ripa cathenis ferreis alligatæ, directis tormentis perfregit atque demerſit; turremq. lateritiã in ſua ripa in qua Hiſpani excubabant poſitam contra naualia cum exitio defenſorum expugnauit. quo incommodo accepto, Antonius molas truſatiles vicatim parare, & in nobiliſsimo Gymnaſio ſapientiæ ſtudiis dicato piſtrina inſtituere coactus eſt. Memorantius quoque paulo infra eam quam diximus turrem extra tormenti iactum alterum Ticino pontem impoſuit, vt ad mutuas ferendæ opis opportunitates Palicianus ca-

ſtris iungeretur; ſicuti ſupra vrbē a boccaſu priore ponte Galli milites ad Regia caſtra pari commoditate permeabant. At Franciſcus vbi cun ćta late proſpexit & diligenter explorauit vndique terrorem Ticinenſibus propius admouendum ratus, producto tormentorum apparatu, & à ſuis & à Paliciæ caſtris murum quatere cœpit. Antonius vti erat ingenio peracri, diligenti, inuicto, militibus non deerat, vt omnibus laboris & patientiæ exemplis ad vrbis defenſionem accenderentur. neq. Antonio deerant Papienſes, per ſe Sfortiano nomini maxime deditі, & priuatis de cauſis, etiam Gallis infenſi. Vniuſque omnium Matthæi Beccariæ excellens ſtudium eminebat. is regnantibus Gallis vti Gibellinæ factionis princeps, per aliquot annos exul fuerat; ob id publicis priuatiſq. opibus non parcebat; hortabatur ciues, vt cætera omnia contemnerēt, modo ſeſe & coniuges ac liberos à ſuppliciis & contumeliis tuerentur, Quando nulla ſalus victis eſſet ſperanda, & nulla deditis ſpes ſalutis relinqueretur apud ſæuiſsimam gentem, quæ vel data fide ſuis commilitonibus tot præliis, & caſibus in Italia cæſis, vno maxime Papienſium ſanguine parentare percuperet. Quibus de cauſis non modo quiſque hoſpites ſuos Germanos pecunia egentes, liberaliter alebat, ſed alacriter in muri defenſione atque opere verſabatur. Ita Antonius ſingulari Papienſium ſtudio vſus, Germanis incredibili perſeuerantia, die noctuque in opere & ſtatione verſantibus, tantas introrſus munitiones erexit, vt Galli quanquam proſtrata ingenti mœnium parte, totis copiis murum inuadere non auderent. Sed tentata tantum propugnaculi expugnatione, quod erat infra Perticariam portam cum cæde multorum, & in primis Amabilii Centurionis reiecti pellerentur. A caſtris vero Regiis eodem puncto temporis vehementiſsime quaſſata eſt quadrata turris, cui Mediæ barbæ nomen erat. ea vtrinque adactis tormentis ſumma vi ab ima parte quaſſata, & ad lineam exciſa eſt. Sed dum corruit, incredibili caſu adeo apte in frontem prolapſa decubuit, vt quæ ingenti ruina patefacto aditu ingreſſuris Gallis nudare locum debebat, tanta opportunitate præſepſerit, vt cuncti nouam ac inſperatam munitionem non ſine tutelarium numinum præſenti ope repente enatam, & appoſitam mirarētur. Ita Franciſcus vbi vno atqne altero conatu nihil ſe tormentis proficere poſſe animaduertit, & forte Longauilla Regulus regii ſanguinis adoleſcens, dum incaute ad vineas verſaretur, minore tormento eſſet interfectus, aliud magnæ molis & perdifficile conſiliū deſumpſit, Ticini amnis ſcilicet à mœnibus auertendi, vt eo, ſupra inſulæ caput, vbi veluti roſtro diffinditur, in Graualonem deriuato, per ſiccatum demum alueum, pro motis tormentis & copiis vrbem aggrederetur. Erat enim ab ea parte, murus ad ingentem tractum per ſe debilis & ſimplex vetuſti operis, & ob id etiam maxime neglectus, quòd vrbs ipſa præterfluente amne, nullo alio quàm eo loco munitior eſſe videbatur. Sed magna ad opus conducta hominum multitudine, quum ſublicis & phalangis in vado defixis,

atque

atque his perpetua cratium ſerie intertextis, non aduerſa ſed obliqua fronte aquam à Ticino ſenſim intercipere, & directis linteis telis, quas ab imo inſutum plumbum diſtendebat, in depreſsiorem Graualonis alueum deriuare contenderent, amnis autumnalibus pluuiis inflatus facile diſiectis operibus hominum ingenia ſuperauit: Ita vt Libratores & Aquileges, dum mirificæ artis inſtrumenta picturis & modulis oſtentando, ingenioſi Regis animum oblectant, omnem ſpem conſilii militaris eluſerint. Fuere qui exiſtimarent Franciſcum nequaquam operis difficultate deterritum, quàm magnis hercle opibus, & pertinaci conſilio planè peruiciſſet, ſed euidenti periculo adductum ab incœpto deſtitiſſe, ne Antoniani vbi ſiccatum alueū ſtatim vidiſſent, totis copiis eruptione facta ad opprimendas Memorantii copias peruolarent, quibus difficillima ratione nec mature quidem ſuccurri poterat, quum à Regiis & à Paliciánis caſtris, ſingulis tantum in multa diſtantia pontibus, inſula peteretur. Interea Clemens pontifex & Veneti cum Franciſco, certo fœdere coniunguntur. ſiquidem magnopere metuebant, ne ingentis animi Rex tantis innixus opibus, ſi Ticino potiretur, infeſto demum exercitu veteres iniurias opportunè vindicaret. Ex aduerſo etiam in Cæſarem multorum ſtudia refrixerant. cunctatius enim Cæſar quàm oporteret, ad promerendas omnium voluntates, cum Franciſco Sfortia agere videbatur; quippe qui nondum codicillos, tot legationibus efflagitatos, ei tradiderat, quibus auguſtali poteſtate, adiudicati Mediolanenſis imperii iura petebantur. Quamobrem in ſuſpicioſorum animos cæca, nec aliena ab vſu rerum opinio, non inanibus coniecturis irrepſiſſe videbatur, Cæſarem, quum vndique victor foret, eiecto Sfortia, Ciſalpinæ Galliæ principatum protinus arrepturum, vt inde duorum demum Regnorum opibus fretus, totius Italiæ imperio potiretur: Id etiam Itali principes iniquo animo maxime ferebāt, quòd Cæſariani Duces poſt exactos Gallos pace parta, impotenti demum cupiditate, & planè ſuperba inſolentique audacia inducti, tantulis copiis Galliæ regnum inuadere auſi fuiſſent, vt exagitatis domi Gallis, atque his pro ſalute ad arma excitis, & in Italiam pertractis, conſtitutæ pacis ocium perturbarent, Non enim eos pro ſociis, & fœderatis haberi colique debere dictitabant, qui bella ex bellis ſererent, pacem pati non poſſent, nec vlla conditione quieti eſſe vellent: vt prætextu belli, prouinciarum populationibus alerentur. Si externos dominos fatali Inſubrum miſeria pati neceſſe foret, præſtare Gallos recipi quàm Hiſpanos, quando illi Ciſalpinam Galliam vti ſuam regionem, ac alteram veluti patriam tueri, & fœcundam maximeque florentem efficere conſueuiſſent, ſecus ac Hiſpani, qui tanquam alienam terram, quam eſſent relicturi, omnibus auaritiæ & crudelitatis exemplis vexarent, atque diriperent. Poſtulabat Rex Gallus à Pontifice Venetoque Senatu, vt neutri parti adeſſe vellent: ſpectatores tantum eſſent: nec tamen commeatus impedirent, ipſum per ſe daturum operam vt nul

lius ope ad ſuperandos hoſtes indigeret, ſi illi pariter à nemine vlla in re iuuarentur. quæ conditio ſicuti in præſens pulcherrima tanquàm ſpecie maxime vtilis & tuta, Pontifici & Venetis mire placebat, ita demum diiudicata belli Fortuna, in eo triſti rerum exitu, damnoſa & exitialis fuit. Miſerat Clemens ad Franciſcum, & ad Cæſarianos duces, Gibertum Veronenſem Antiſtitem, qui ſummorum conſiliorum erat arbiter, atque item Nicolaum Antiſtitem Campanum, qui ab Hiſpania Galliaq. redierat, ille Gallis impenſe fauere, hic Cæſarianis operam præſtare dicebantur, quanquam ambo ſummæ fidei ſummæque virtutis homines, nihil magis quàm Clementis nutus, rectiſsima voluntate ſequerentur. Exiſtimabat enim Clemens pacem cum vtraq. parte per idoneos ac amiciſsimos oratores eſſe pertractandam, vt ipſe tanquam ex æquo arbiter, quæ petebat, mollius atque facilius impetraret. Inſtabat itaque vt induciæ fierent, interim eas vrbes vterque teneret, quas ab initio belli cepiſſet, aut antea poſſediſſet. Id Franciſcus Sfortia minime probabat. Nec etiam de Ticino vrbe conuenire poterant, quum Cæſariani, qui auxilia propediem expectabant, nihil concedendum arbitrarentur, Nec Franciſcus ſuæ dignitatis eſſe putaret, ab ea vrbe diſcedere, qua ſe omnino potiturum ſperaret. Ita abrupta ſpe concordiæ Gibertus Romam redit. Franciſcus vero poſtquam aperta vis minime proceſſerat, & inopia tormentarii pulueris pilarumque maxime laborabat, ad obſidendam vrbem conuertitur, ratus Germanos rerum omnium, in dies, creſcente penuria, quin honeſta accepta conditione domum diſcederent, nequaquam diutius obſidionem eſſe toleraturos. neque enim deerant, qui occulte Gallis fauendo Centuriones pecunia corrumpere conarentur. duoſque milites Hiſpanum alterum, & alterum Germanum, qui perfidiæ ſcelus de prodenda loci cuſtodia conceperant, deprehenſos Antonius Leua ſupplicio affecerat, & pœna proditorum in fruſta diſcerpſerat. Fuere etiã qui dicerent Azornium Regulum Germanorum Ducem prodendæ vrbis conſilium animo agitaſſe, pellectum ſcilicet magnis muneribus à Rege vt id perficeret. Sed cum ab Antonio fuiſſe præuentum, qui quum nõ obſcuris indiciis eius rei veſtigia deprehendiſſet, hominem ſummæ authoritatis ad epulas inuitatum veneno ſuſtulerit. Azornio certe vel inſonti ea Antonii cœna omnium fuit ſuprema: verum de ea re, vti falſa vel turpi, Antonius nullam vnquam poſtea laudem quæſiuit; ſed repentinæ mortis cauſam in vinum liberalius hauſtum reiecit. Erat Antonius ad magnas rei numariæ difficultates redactus. & quoniam ſubueniendum erat egeno militi, poſtquam ciues ferme omnes, tantis etiam affectos detrimentis pecunia penitus exhauſiſſet, ex templis donaria detraxerat, ampilioraque ex vſu victoriæ Diis pollicitus, ea conflata, monetæ rudis demum nota percuſſerat. emiſsiſque crebro nuntiis pecuniam à Piſcario vehementiſsime flagitabat. Intromittendæ vero pecuniæ quum nulla omnino via, portis ab hoſtium cuſtodia præſeptis, oſtenderetur, modum

Piſcarius

Piſcarius inuenit, quo militum animos Antonius vel inclinatos ad deditionem, opportune confirmaret. Transfugerant ad Regem veterani duo milites Hiſpani Ciſnerius atque Romerius, ſupplicium veriti, quoniam inimicum notum militem, in caſtris interfeciſſent. hos Piſcarius per idoneos homines perpulit, vt eius homicidii noxam, inſigni facinore ad certum nauatæ operæ præmium expiarent; credebat transfugis Rex Gallus quos liberaliter ſuſceperat, quum ex captiuis eos perpetrata cæde ſupplicium effugiſſe didiciſſet. ergo illi accepta fide, Piſcario operam pollicentur: & ex nocturna excurſione ad præſtitutum locum à Piſcarianis aurum accipiunt; id tunicis inſutum occultant: & poſtridie, quum à Ticinenſibus porta egreſsis cotidiana exercitatione certaretur, ad pugnæ locum procurrunt, ſeſe ſigno dato Ticinenſibus permiſcent, & intra portam cum mutua lætitia recipiuntur. Horum beneficio Antonius ſingulos aureos numos ſingulis Germanis militibus diuiſit. addiditque peramplis promiſsis, auxilia breui ex Germania in Italiam peruẽtura, quibus nuntiis quum falſa veris abunde permiſceret, milites ſolito alacriores ad ferenda obſidionis incommoda reddebantur. Per eos dies Piſcarius, quum adeſſet Gibertus, qui de induciis mandato detulerat, didicit per exploratores Hieronymum Triuultium cum ala Gallica, qui ex Circumabduanis locis rem frumentariam expediret, Meltio in oppido confidere: confiſumque loci munitioni, & ſtudio oppidanorum nihil ab hoſte vereri, itaque occaſione vtendum ratus, vt præſente Legato Hiſpanis militibus, neque manus neque animos obtorpuiſſe ad præclare audendum oſtenderet, vrbis portas concludi, & intenta cuſtodia ne quis omnino rem efferre poſsit, obſeruari iubet, communicatoque cum paucis conſilio de prima vigilia linteatas cohortes vti noctu conſueuerat, educit. brumalique nocte confecto quindecim milium itinere, ante auroram ad oppidi foſſas peruenit. Vigiles qui in muro erant, quum crebros igniculos ex ſclopettariorum funiculis ſcintillantes à longe conſpicerent, primo rati eſſe volantia inſecta quæ cicindelæ vocantur, Hieronymo rem ſerius ſignificant. Verum vbi continens agmen apparuit, id renunciant, & toto muro ad arma conclamatur. Tum vero Piſcarius ad Vaſtium conuerſus, poſtquam aduenimus (inquit) omnino nobis vel reſiſtente hoſte in oppidum eſt euolandum. Superate foſſam, & per ſcalas haſtaſque conſcendite. ego ab aduerſa porta, ne vnus quidem effugiat, vias obſidebo. Nec mora, in foſſas præalta plenas aqua ſe dimittunt: ſclopettarii muri coronam crebris ictibus infeſtam reddunt, ne defenſores in ea conſiſtant. Quum Vaſtius ipſe corpore ingens vix ſummo pectore ab aquis extaret, confertæ cohortes certatim ſe demittunt & enatant. pauci ſcalis, plures fraxineis innixi haſtis, & ſubleuati ſuccedentium humeris in murum euadunt. quum vigilibus deiectis in forum eſſet peruentum, Hieronymus cum paucis è porticu ſine galea erumpit, cum eo Vaſtius vti erat ante primos ſingulari certamine congreditur adactaque in frontem lancea, ab equo deturbat. in eoque tumultu ſerò

nomen profitenti dextra manus deciditur, quibus affectus vulnerib. paulo poſt interiit. cæteri equites paucis vulneratis capiuntur, oppidumque ſingulari feſtinatione diripitur. Nec pluſquam ſeſquihorā Piſcarius quietis & moræ militi concedit. atque ita quum à propinquis Gallis, qui erāt in præſidiis oppidorum, cauendum putaret, adhibita celeritate Laudem reuertitur, ea res tam breui ſpatio brumalis diei, per lutulenta itinera à pedite confecta, Gallos vti in pari diſcrimine per vicina oppida diſperſos, vt vigilantius agerent admonuit vehementerque conterruit. At Franciſcus vbi Cæſarianos duces ab induciis atque concordia penitus abhorrere, & è Germania legiones expectare compeririſſet, ſimulque in dies certior fieret, obſeſſos non modo frumento vinoque abundare, ſed ſæpe ad omnem vel profundæ pacis, ciborum copiam atque luxuriem epulari; cum valida exercitus parte Albanio Duce Neapolitanum Regnum inuadere conſtituit, ratus Hiſpanos ad defendendum Italici imperii caput, vbi plerique eorum liberos, vxores, domos, prædiaq. haberent, continuo relicta Gallia Ciſalpina Neapolim eſſe reuerſuros. Placebat hoc Pontifici & Venetis, vt eo timore iniecto Cæſarianos ad inducias compellerent. Sed nequaquam is erat Italis animus, vt Gallus Neapolitano Regno potiretur, vtpote qui opes Italiæ libramento quodam exæquare percuperent, ſummam in vno Rege potentiam magnopere formidātes. nam ſicuti Hiſpanis Mediolanenſe imperium arripientibus, totius Italiæ libertas omnium iudicio conclamata videbatur, ita ſi Galli nudatum omni præſidio Regnum, Andegauenſibus regulis id maxime optantibus, Intrarent; nemini dubium erat, quin mox, vti paucis ante annis acciderat, immodicæ, & ſuperbæ genti foret ſeruiendum. Itaque Pontifex hiſdem de pace conſiliis incumbens, Albanium, qui cum Gallico exercitu per Calphurnianos ſaltus à Rhegio Lepidi in Etruriam deſcenderat, Lucenſibuſque & Senenſibus pecuniam, commeatus, tormentaque & eorū vecturas paſsim imperarat, Romæ recepit, ita tamen vt eius impetum quantis maxime poſſet in Cæſarem officiis nequaquam offenſa Galli Regis amicitia, retardaret. ſcilicet vt Cæſariani imminenti periculo adducti ad eas quas antea repudiaſſent, induciarum & pacis condiciones recurrere cogerentur. Interea Borbonius quem in Germaniam profectum diximus, paucis diebus magni roboris auxilia coëgit. Neque enim liberæ ciuitates, quæ Auguſto nomini parent, Cæſari deerant, neque quiſquam Regulorum Ferdinando Cæſaris fratre in delectibus habendis ornandiſque militibus alacrior & ſumptuoſior erat. à liberis autem fœderatiſque populis miſſus eſt Georgius Franiſpergus cum viginti cohortibus. Ferdinandi vero copiis præfuit Marcus Sithius clari nominis dux & Italiæ præſertim bellis aſſuetus. Nicolaus quoque Salma è Norico excellenti virtute regulus, duorum ferè milium equitum alas adduxit, non robore modo virorum, ſed equorum & armorum ſpecie inſignes. Veneti qui iis legibus cum Gallo Rege in amicitiam redierant, vt Cæſari nihil nocerent,

rent,

rent, Germanis tranſeuntibus expedita itinera, & commeatus abunde præbuerunt. atque ita Borbonius media hyeme, maxima omnium cum lætitia Laudem Pompeiam peruenit. Nec ſegniter à Franciſco poſtquam deſperatis induciis rem ad vim ſpectare prouidebat, maiora in dies præſidia parabantur, partim ex Heluetiis atque Griſonis, partim ex Sedunis atque Valeſiis, qui ad Graias Alpes pertinent, ſuppleri etiam Italicas cohortes atque alas refici iubebat, conduxeratque item Ludouicum Palauicinum, qui Circumpadanos commeatus interciperet, qui à Franciſco Sfortia ad Cæſarianos mittebantur. Sed eum temere tranſgreſſum amnem, ad Caſale oppidum Sfortiani duce Alexandro Bentiuolo, fuſis eius copiis viuum ceperunt. contrà vero bellicis caſibus illudente Fortuna par vulnus, & nobilitate ducis aliquanto grauius in Liguria Cæſarianis eſt inflictum. Gerebant Galli bellum duce Salaſsio regulo aduerſus Genuenſes Sauonamque valida claſſe & firmis præſidiis obtinebant, præfecti claſsium Vgo Moncata & Andreas Auria intenti in omnes occaſiones aderant. forte per exploratores ad Vgonem defertur Gallicas cohortes in Varagio oppido ſoluta ſtatione deſidere, id eſt oppidum citra Sauonam ad mare poſitum debili cinctum muro, eas cohortes Vgo ſe facile opprimere poſſe exiſtimans, vt erat conſilio repentinus noctu triremes Hiſpanicis cohortibus ſilentio complet, è Genuæ portu de ſecunda vigilia educit, & ad Varagium adhibita celeritate oriente Sole peruenit. Sed dum milites in terram exponuntur, & arduo aſcenſu oppidum circumeunt, Varagiani ad arma conclamant. Interim aduerſus ſuboritur ventus, trierarchi triremes expediunt, Vgo cum cohortibus in littore deſeritur. erant in præſidio Simon Tibaldus Romanus & Gigantes Corſus eximiæ fortitudinis cohortium præfecti, ii capto repente conſilio, haud longa oratione milites cohortati, adaperta porta ſub ſignis erumpunt, nec Cæſariani eorum impetum ſuſtinent, vtpote quibus abrepta in altum claſſe, & erepta ſpe fugæ, animi repente conciderant. Ita Vgo inops conſilii dum fuſis diſsipatiſque militib. fruſtra repugnare contendit, ſine vulnere capitur. Superuenere etiam Aurianæ triremes quæ fortuna terra marique feliciter aſpirante, Cæſarianam claſſem in fugam dederunt. Ea victoria Franciſcus ſingulari lætitia eſt affectus, quoniam in ſpem veniebat Liguſtici belli maturè conficiendi, vt inde mox Salaſſum cum delectis cohortibus ad ſe Ticinum in caſtra reuocaret. Germanorum etenim aduentus fama ingens diſperſa per Italiam, de obtinenda vrbe, ſpes atque animos Gallis ſenſim minuebat, quum ex aduerſo, Cæſarianis vehementer augeret. Per eos quoq. dies, Antonius Leua, Sedunos, qui ab occidente in ſuburbanis ædificiis nequaquã militari diligentia ſtationẽ habebant, eruptione facta fuerat adortus. multiſq. cæſis & captis, cæteris fugatis, Paulum Syluam eorũ ducem inde pepulerat. Quib. de cauſis Clemẽs pontifex de belli euentu maxime timere cogebatur. exiſtimabatque me-

tum Cæſarianis propius admouendum, vt de induciis impetraret, quod antea poſtulaſſet. Ad ipſius etenim dignitatem, qui ad æquitatis & pietatis nomen Sacroſanctæ authoritati innitebatur, maxime pertinebat, vt vtriq. ab armis diſcederent, ipſo diſceptatore atq. arbitrio controuerſiā componerent, vt ea arma quibus adeo funeſte inter ſe deſeuirent, aduerſus Chriſtiani nominis hoſtes verterētur. Sed ante omnia pulchrum erat atque magnificum ſolo conſilio nulla impenſa, Italorū omnium libertati præcauiſſe: ne ſi bellum Marte iudice victoria finiretur, qui ſuperior euaderet victricib. innixus copiis, victoria & fortuna vtendum arbitraretur ad perdomandos reliquos hoſtes, ſubigendamq. Italiam; quæ affecta viribus, & diſſociatis principum animis, haud dubie in præmium laboris atque periculi victoribus ceſſura videretur. Sed Clemens alioqui ab inueterata prudentia circumſpectus, dum fatali quodam errore inductus, neutri parti nocere velle vult videri, vtrunque tacito ſenſu vehementer offendens, ſibi ac toti Italiæ graue & plane funeſtum bellum peperit. Erant plerique ex amicorum & familiarium numero qui recta quadam ingenii libertate ſuadebant, vt Placentiæ iuſtum exercitum pararet, conſilia & vires cum Veneto ad id maxime parato, opportune commiſceret, vt qui inermis, dum pacis conditiones armatis proponit, eſſet deſpectus, vim demum haberet ad compellendum, ſi Cæſariani vel Rex ipſe ab induciis atque concordia pertinacius atq. inſolentius abhorrerent. Quid enim Italo Principe, atque eo præſertim qui ſummæ pietatis atq. prudentiæ perſonā ſuſtineret, tutius ac honeſtius eſſe poterat; quàm parato exercitu firmiſsima vti authoritate? & denunciato vtriq. periculo, in eum qui pacem abnueret, diuinis ac humanis armis deferri? atq. inde præclariſsimo facto, in Italia pacem atq. ocium parare? ſed fata obſtabant, ne Pontifex ea cōſilia plena ſecuritatis & laudis protinus expediret, vt ab his mox peccatis ac erroribus noſtro merito diuina humanaq. omnia perderentur. bellici namque ſumptus qui exhauſto ærario impenderent, à conſcribendis copiis Pontificem maxime deterrebant natura tenacem, & pecuniæ nunquam profuſum, temperantia & cunctatione gaudentem, & ex alienis rerum ſucceſsib. conſilia ſua expendere ſolitum. Quæ artes ſicuti dignæ erant ſancto moderatoq. pontifice, qui peculiari ſtudio veterū more ſacra procuraret, ita ei importunæ ac exitiales eſſe videbantur, qui generoſo fortiq. conſilio ad ſalutem omniū excubare vellet, vt Italia validiſſimarū gentium pertinacibus armis vexata, ab imminenti interitu incolumis & libera ſeruaretur. Igitur Clemens, quum pro Cæſare animus eſſet in officio, & Franciſci, Gallorumque item res ſaluas & florentes eſſe cuperet, vt medium ſe gerere videretur, Albanium monuit, vt ex Romano agro per Sabinos in Regni fines maturaret, ſcilicet vt eo metu territi Neapolitani, qui omni militari præſidio nudati erant, ad defendendam omnium ſalutem, è caſtris copiarum partem euocarent. Iam Albanius ad Eretum, exercitu Tiberim ponte traducto, ſeſe in Aquilanorum fines

inſinuare cœperat,& Rentius Ceres ex his oppidis, quæ Gallis fauebant cohortes conſcripſerat,totiuſque Vrſinæ factionis clientelas ad arma ex Spoletinis agris commouebat. Quo timore adductus ſenatus Neapolitanus ducib. & Catolo Lanoio imprimis,in caſtra perſcripſit,Albanium cum iuſto exercitu Regni finib appropinquare:excitari paſsim in prouincia Præcutina,Aquilæque præſertim,vetera Andegauenſium ſtudia:defecturos eſſe populos,ipſamq.Neapolim hoſti ceſſuram, ni mature ſubueniant: quando omnia hoſti aperta & expoſita videantur. Non eſſe cur præpoſtera belli ratione vti velint,& prius aliena quærere,quàm propria tueri contendant;quid enim peruerſius & ſtultius,quàm procul à domo, contra totius Italiæ cõſenſum de alieno imperio dimicare? vt interim ab inſana animorum obſtinatione id regnum quod vere ipſorum ſit,& Cæſaris proprium, celeriter amittatur? falli ipſos,aperteque decipi,ſi ſperarent poſt partam de Gallo Rege victoriam.quæ eſſet incerta & in lubrica Fortunæ manu poſita in tempore perditis prope rebus opem ferre. proinde deſinerent cunctari;vnumque ſuccurrendi, maturandique conſiliũ ſuſciperent ſi ſaluam Cæſari Neapolim eſſe vellent. His literis Lanoius magnopere commotus ſibi in Regnum omnino properandũ eſſe cenſeſebat,cum equitatu præſertim Neapolitano & expeditis Hiſpanorũ Germanorumq.cohortibus,Erat enim de ſalute Regni,quod eius curæ à Cæſare peculiari munere fuerat demandatum,magnopere ſollicitus. Porro Piſcarius veluti iam explorata victoria elatæ grauitatis & diuinæ prudentiæ plenus,hominis tanquam importuni,& nimium de belli ſumma diffidentis conſilium vehementiſsime reprehẽdere; conteſtariq.res fore perditas,& magnis rationib.in conſilio demonſtrare, nihil eſſe periculoſius ac alienius à tota belli ratione,quàm ſi bipartito exercitu, diuiſis viribus, dimidiataq.ſpe iam conceptæ victoriæ, duobus ſimul grauiſsimis bellis occurrant. Quod maius inquit beneficiũ Rex Gallus, à nobis tanquam inſanis ducib.poterit expectare,quàm vt, dũ tu Lanoie Carole decerpto omni flore militum, & veterano equitatu abducto, Albaniũ media hyeme per totam Italiæ longitudinem cõſectaris, nos hic inter ambiguas veterum ſociorũ voluntates equeſtri præſidio nudati, & quod me plurimũ angit,dempto robore hominum cum infirmis ac eneruatis legionibus relinquamur? Vincet hercle vbique Rex Gallus, ſi ſemel hic vicerit. nam eò rem,vt video,fortuna deduxit,vt vno mox prælio decernatur, vtrum Cæſar, an Gallus Italiæ leges ſit daturus.proinde totis animis ac viribus in vnam conferendæ pugnæ occaſionem incumbendum eſſe arbitror:vt tot ſuperiores victorias, quas de hac gente ſemper tulimus, vno veluti extremo virtutis opere edito, confirmemus. Nec dubito poſtquam non modo numero pares hoſtibus videmur, ſed diſciplina recentique hoc & planè inuicto militum robore ſuperiores ſumus, quin audendo & ſicuti hactenus ſemper fecimus, fortiter pugnando, aut de cæſo Rege ſuperba ſpolia,aut quod malim, de eo vi capto, nobilem triumphum

Cæſari referamus. Irrumpat interim,dum nos hic vincimus,vt lubet Albanius in Aquilanũ agrum,& Interamnates ac Pelignos percurrat,quem pontifex ſuſpenſo ſtudio tantum abeſt,vt progredi & regno potiri velit, vt eum iniectis moræ cauſis paſsim retentet,ſcilicet ne ſpem pacis corrũpat,ſi à Gallis celeri fælicique ſucceſſu Neapolis occupetur. Ergo ſi ſapimus omnium iudicii decretum eſſe debet, vt hinc caſtra moueamus, & contra Regem coactis in vnnm copiis ſigna proferantur. Ille ædepol,aut metu cedet,& cum infamia Ticinum vltro obſidione liberabit, aut certe ſi obſidere perſeueret,iniquiſsima conditione ancipiti diſtractus cura cũ duplici hoſte ſummum dignitatis atque ſalutis periculum ſubibit. hanc Piſcarii ſententiam ipſe ante omnes Borbonius maxime probauit,nec cõtra à Lanoio diſputatum eſt, vtpote qui dempta omni ſolicitudine, metuque depulſo ea Piſcarii oratione, alacrior factus eſſe videbatur.Hærebat tamen Lanoius ac dicebat ſe de militum voluntate magnopere dubitare : quoniam rumor enatus eſſet in caſtris præfectos cohortium ſigna ex hybernis non prius moturos quàm militibus vna atque altera ſtipendia ſoluerẽtur. Erat enim apud duces ſumma pecuniæ inopia, quod eam Sfortia tot incommodis circumuentus ſuppeditare nequiret & milites quum gratuito Cremonenſis & Laudenſis agri copiis alerentur, ſi propius hoſtes accenderent,cõmeatus ſibi defuturos putabant. Quem enim adeo ſtultum mercatorem & calonem erant inuenturi neceſſaria cibaria deferentem ad eos milites,qui rapto viuere magna ex parte eſſent aſſueti,nec alicũde pecuniã expectarent? per eos etiam dies acciderat, vt quũ Pontifex,qui Cæſari ex animo deeſſe non poterat, pecuniam ad Lanoiũ mitteret,eam Federici Bozoli equites,re per ſpeculatores cognita ad Fidentiolam Placentini agri interciperent,& iam Germani ſtipendiũ quod domo diſcedentes acceperant,conſumpſiſſe dicebantur. equitatus etiã veteranus adeo inſigni contumacia ſibi debita non menſium modo ſed annorum ſtipendia flagitabat,vt dicto audiens nequaquam futurus eſſe videretur. Quibus rerum difficultatibus,quum Piſcarius,cum Lanoii tũ quorundam togatorum qui conſiliis intererant animos vehementer angi perſpiceret,Definite inquit timere : & hoc totum negocium de redimenda militum voluntate,mihi vni relinquite. Spero enim milites vti veri decoris & laudis auidos decet, qui mihi ſemper fidelem promptamq. operam tot aſperis præliis præſtiterunt, hoc bello, in paranda inſigni victoria neq.mihi,neque Cæſari omnino defuturos. Atque ita dimiſſo cõſilio ad Hiſpanos contendit,eoſque aduocata cõcione hortatus eſt, vt eo animo eſſe vellent,quo antea ſemper fuiſſent,hoc eſt egregio,ingenti,inuicto.Auditas etenim eſſe voces quorundam lixarum potius quàm militum,qui dicerent Hiſpanos niſi accepto duplici ſtipendio, non eſſe vexilla promoturos.eam rem fortiſsimorum hominũ nomine indignã, ita ſe vti falſam, in conſilio diluiſſe,vt præclare etiam receperit,cohortes optima ſpe ad paratam victoriã anhelantes non modo mãſuras in officio,ſed

cuncta

cũcta vel iniquiſsima ad nutum militaris imperii,alacri animo ſubituras. hoc ſe de ipſis facile eſſe pollicitum,quoniam planè ſciret, Hiſpanos non mercenariorum militum more,vti operarios, ſtipendia facere : ſed pro gloria,pro imperio,pro triumphis,pro dignitate pugnare ſolitos. Quid enim inanius & importunius quàm à ducibus obæratis & egentibus, ſtipendia poſtulare?Quaſi ærario præſint,& non eis multo plura ac amplio ra quàm militi Cæſar debeat? qui tametſi procul abſit ab Italia, animos ſuorum tamen intueatur,quibus ex merito, non multo poſt cumulatam gratiã ſit relaturus.Poſtremo quid flagitioſius ac inſolẽtius videri, quàm conſternatis fœda opinione animis,ſtipendia in ipſo ſperatæ victoriæ limine flagitare? debere ipſos meminiſſe,qua ſpe animi, quo corporis cultu,ab Hiſpaniis aduenerint. In quam demum,& opũ,& honorum,& nominis amplitudinem ante omnia,inopiam fortiter ferendo, ac impigre parendo peruenerint,non enim petulantia,alienatione, ſtultitiaque eiſe pronectos:neque tantas victorias corporis virtute potius quàm animi patientia fuiſſe conſecutos. Proinde ſecum intenti in ipſum illud priſtinæ virtutis decus ad capeſcendam victoriam animos confirmarent. inuidiã enim,quæ ex fœlici rerum ſucceſſu creuerit, omnino eſſe noua quæſita laude ſuperandam. An etiam ipſos ignorare? quod non in Italia modo, verùm & in Africa,illaque penitus ad occaſum repoſta Indiã pugnaciſsimarum gentiũ victores euaſerint,tantum odiorum vndiq.eſſe contractũ, vt non plus ſoli ad ſalutem libertatemq. teneant, quàm quantum armati veſtigiis calcarent,adeo infenſos eſſe omnium animos? Propterea vt ſibi tutum atq.præpingue ocium pararent,extremo conatu adniteretur.fore etenim vt ſuperiorũ bellorũ decora,vnius clariſsimi prælii opima victoria penitus obſcurarent.non enim ſiue decus, ſiue prædam reſpicerẽt, omnium Europæ Regum longe opulentiſsimũ cum obſcuris aut certe parum illuſtrib.ducibus,quos antea deuicerint,eſſe comparandum. Quum hunc in modum ſumma grauitate peroraret, alacri inter milites fremitu exorto, à tota concione conclamatum eſt, ne de ipſorum voluntate quicquam dubitaret : ſed extemplo quò vellet, ſigna verteret, ſe enim continuo ſecuturos : quando ipſo duce,nihil ſibi vel in ſumma rerum difficultate defuturum ſperarent, agere ſe demum gratias quod tale de ſingulis iudicium feciſſet.& ſuſcepta cauſa, vti ducem parentemque decuit, vniuerſos interpoſita fide,turpiſsimi flagitii calumnia liberaſſet. Tum verò Piſcarius Hiſpanis præclare fauentibus. cohortium præfectos centuriones atque ſigniferos ad Germanicas legiones adduxit, vt ſurdæ feræque eorum mentes exemplo vincerentur: dictitabant enim Hiſpani, ſe æquo animo ſtipendii dilationem eſſe paſſuros, vt commilitones Germanos qui Ticini eſſent,perquam mature teterrima obſidione liberarent, proinde exiſtimare, legiones non pari modo alacritate,ſed ardentiore etiam ſtudio ſecum venturas, vt conſanguineis & fratribus ſummo periculo implicitis opem ferant, & concordibus animis pugnando,

pulcherrima victoria potiantur. Ea comitas Hiſpanorum cum ſingulari ſtudio belli gerendi coniuncta Georgio imprimis Franiſpergo mire placuit. habebat enim Ticini filium nomine Gaſparem, Azornio mortuo inter paucos duces non minus ſua excellẽti virtute, quàm paterna gloria florentem, huius de ſalute vehementer ſollicitus, alios minores duces & ſigniferos interrogabat, an fide ſtudio & alacritate pugnandi ab Hiſpanis vinci vellent, qui vnam prope quærendæ bellicæ laudis cauſam ſequerentur. quum ipſi Germani præter decus neceſsitatis etiam & pudoris ſtimulis incitari deberẽt: ne tot milia fratrum & commilitonum, cum infamia Germanicæ gentis, inedia abſumerentur. illos non eſſe fallendos, qui in fortib. ipſorum aduentantium dextris ſummã ſpem repoſuerint; & in poſterum ſingulos qui opem afferrent vti ſalutis & vitæ ſeruatores in cœlũ laudib. eſſent elaturi. Concionantẽ Franiſpergum plerique inſignes Centuriones variis & amicitiæ & ſanguinis neceſsitudinib. cum obſeſsis coniuncti, elata manu vt inſigne ſtudium ſignificarent, alacriter adiuuabant. Piſcarius per interpretes ex victoria, ſumma præmia pollicendo, integras legiones accendebat, Italicæ quoq. cohortes, tametſi ipſis multo plura ſtipendia debebantur, ſe Piſcarii nutum ſequi paratas eſſe, neq. animi liberalitate à quoquam vinci velle profitebantur. Ita contra ſpem omniũ cum ſumma laude Piſcarii non ſedatis modo, ſed vehementiſsime incenſis militum animis ad equites eſt diſcurſum. Hiſpanicus equitatus quin fidei & laudi ſatisfaceret, durior eſt inuentus: Nam quum cataphractorum equitum ſegnis & ſtataria opera ſuperioribus bellis extitiſſet, Iamque Piſcarius antiquæ more militiæ, cuncta aſpera, per pedites aggredi, & equitum leuis armaturæ opera uti eſſet ſolitus, vix ſeneſcentis cataphractorũ nominis famam in agmine ſuſtinebant, Ita vt pedites cum his ſæpe iocarentur aculeatis verbis interrogando, num feriæ eſſent, quod adeo compti quietique incederent, conſpectoq. aliquo ſtrigoſiore vel annoſo equo illum ab obeſis clunibus bellum pullum, & qui nondum molares dentes emiſiſſet cum riſu paſsim laudabant, quæ contumeliæ equitibus erant deuorandæ, quum in accenſis ſclopettariorum funiculis iura belli poſita viderentur. His de cauſis Piſcarius vt eos pertinaci duratos obſtinatione ad officium inflecteret, non modo eloquentia, quæ in ipſo expedita erat & admirabilis, ſed pecunia etiam opus fuit, qua eorum ſubleuaret inopiã, pudoremq. diſcuteret, quem tacita & triſti conſcientia ab inertiæ nomine concepiſſent. Eam autem ab opulentis Centurionibus mutuo ſumptam, ipſiuſque priuato nomini prompte concreditam, quanquam erat exigua, adeo comiter diuiſit, vt equites non paucorum dierum, ſed totius anni ſtipendia recepiſſe viderentur. Pacato luſtratoque exercitu caſtra ad Melennianum Piſcarii iudicio ſunt promota, nam tametſi id iter à propoſito diuerſum erat, id tamen ea de cauſa faciendũ cenſebat, vt Tramulio, qui Mediolani in præſidio erat, haud dubius de amittenda vrbe metus incuteretur, non enim Galli, arcem ab exteriore parte circumuallarant,

larant, vti antea ipſe & Proſper ad impedienda auertendaq. externa auxilia, Lotrechii bello, paucis diebus perfeciſſent. ac ſimul Regem exiſtimabat, de profectione ipſorum nuntiis acceptis, vti variis implicitum coniecturis, aliquid de loco, aut de vetere conſilio mutaturum; quæ omnia cum ad perturbandos Gallorum animos, minuendamque regii nominis exiſtimationē, tum maxime ad obſeſſos ſpe mirifica recreandos pertinebant. His cognitis Franciſcus à diui Lanfranchi templo totaq. ea occidētali regione diſceſsit, & vt propior hoſti eſſet, in Paliciana caſtra ita ſe contulit, vt ſepta illarum ferarum, & viridaria tendentium equitum tabernaculis, lato ambitu, complerentur. Permanſitque in vetere propoſito, vt ſi hoſtes Mediolanum rectà contenderent, ipſe continuo cum delectis expeditiſque copiis Tramulio opem ferret: Si ad Ticinum verterētur, eos munitiſsimis incluſus caſtris aduentantes exciperet, vt bellum nihil inter miſſa obſidione, cum exteriore ac interiore hoſte æquiſsima condicione gereretur. At Cæſariani vti inſtituerant à Melenniano, ad læuam deflectunt, & ſecundum Lambrum amnem, Ticinum verſus reuertuntur. Erat ad læuam ſancti Angeli oppidum rerum omnium copiis abundans, & frequenti mercatu celebre, cui præerat Pyrrhus Gonzaga Federici Bozoli frater cum equitibus armatis circiter ducentis, & quatuor peditum vexillis. id Piſcarius omnino cenſuit expugnandum, ne Galli in tergo relicti itinera obſidendo frumentatoribus infeſti eſſent, deterritiſque circumuicinis populis, commeatus intercluderent. At Lanoio Borbonioque & item Germanis ducibus, magis placebat aduerſus Regem rectà proficiſci, neque vllum mora iniecta tempus terere, ne Antoniani diuturna obſidione fatigati animos deſponderent, ſi tantorum auxiliorum famam, in difficili & ob id incerta oppugnatione oppidorum, conſeneſcere conſpexiſſent. quando eo capto oppido, & alterum etiam, quod eſſet in proximo nomine Sancto columbanum ſimili ratione videretur oppugnandum. Præſtare raptim proficiſci, & ſubitum terrorem regiis copiis incutere, vt recentiſsimis viribus, dum milites eſſent in officio, obſidionem ſoluerent, aut commiſſo prælio, nobili celeritate bellū finirent. Ad hæc quum Piſcarius dixiſſet, quaſi ab admirabili iudicio cæterorum ingeniis imperaret, duces ſtatim in eius ſententiam conceſſerunt. Nec mora opportuno in loco caſtra perquam egregie muniūtur, ipſeque retro ad ſanctum Angelum duobus inde millibus paſſuum contendit. De prima vigilia vimineæ caueæ proferuntur, ipſe ſitu oppidi diligenter exploratο, tormenta conſtituit contra quadratam turrim, eamque inalbeſcente ſtatim cœlo, à fronte & à lateribus qua muro committitur, quaſſari iubet. In his rebus adminiſtrandis Antonius à Capua vir nobilis & Piſcario carus tormento eſt interfectus: Quum turris multis tormentorum ictibus à fronte perrupta, & ad magnum hiatum patefacta conſpiceretur, Piſcarius extemplo virgultorum faſcibus foſſam compleri iubet: cohortatur milites, vt ſecum contēpto hoſte in murum euadant. Tum vero Hiſpani Italique certatim æmulatione laudis murum aggrediuntur.

repugnatur egregie à Pyrrhi ſclopettariis. multi vulnerantur, nonnulli cadunt, M. Antonio Capecio imprimis nobili ac impigro iuueni Neapolitano, aduerſum pectus plumbea glande traiicitur. Quum prælium magis ac magis nouo ſucceſſu militum augeretur, & Piſcarius ſingulos nominatim accenderet, eum Dii immortales prope temere ab aperto loco ſubeuntem haud dubie protexerunt. nam plumbea glans infra coſtas adacta, miraculo quodam interiore in tunica ſegnis hæſit, & altera pila craſſior ita caligam deterſit, vt in crure liuorem tantum cum graui nota relinqueret. ſed nihil eo periculo territus inſtaurata pugna, deiectiſque defenſoribus, turrim capit. Quæ vti erat vi tormentorum extrinſecus adaperta, eos qui cum Piſcario aſcenderant, ita interiore pariete incolumi protegebat, vt qui in oppido erant, & iam muro depulſi, in ſecunda munitione conſtiterant, è caua turre per feneſtellas emiſsis ſclopettis peterentur, nec ipſis vlla tam iniquo quàm inopinato caſu contra feriēdi, vel omnino hoſtis conſpiciendi daretur facultas. Eo modo quum Pyrrhi milites ex occulto frequenti pilarum procella ſternerētur, & nemo vel ſtrenuus in munitione conſiſtere auderet, timore concepto, non modo animis ſed corporibus fluctuare, & quod erat pauoris ſignum, reſpectare itidem cœperunt. Id Piſcarius è turre conſpicatus, Caſadam ſclopettariorum præfectum ſingularis audaciæ hominem perpulit, vt per feneſtram in ſubiectum murum proſiliret. imperio Caſada impigre paret, ſaltuque ſeſe eiicientem, ipſe Piſcarius auſu prope inſano omnium primus ſubſequitur. Tum vero clamore vndique ſublato, cunctis enitentibus murus occupatur. tantus fuit accurrentium, & certatim incumbentium impetus, vt parum abfuerit, quin Vaſtium pondere armorum inter faſces depreſſum dum tumultuarie tranſcendunt, in foſſa milites opprimerent. At Pyrrhus ſuis repentino metu territis, & fœde locum deſerentibus, quum nequicquam increpando proficeret, in arcem profugit. Interfectis paulo minus cētum, & cæteris in fugam compulſis, quum ad prædam quiſq. diſcurreret, Piſcarius ad arcem Vaſtium miſit, qui Pyrrhum ad deditionem hortaretur: ac ſimul denunciaret, ſi vim experiri vellet, nullum poſtea iratis militibus clementiæ locum futurum: Si beneficio ſalutari haud cunctanter vteretur, omnes ad vnum incolumes abituros: quando nihil ſibi vel antiquius, vel iucundius foret, quàm Italorum ſanguini pepercisse, & eos liberos ſeruauiſſe, qui ſecū affinitatis neceſsitudine eſſent coniuncti. Soror enim Pyrrhi Coliſano Cardonio, is qui prælio ad Bicocam cecidit Piſcarii auunculo nupta fuerat quum, Pyrrhus prodeunte loquenteque Vaſtio, ab arce aliquanto grauius quàm oporteret, reſpondendo, aliquot more militiæ dierum inducias poſtularet, obſtrepentibus ac irridentibus Hiſpanis, Vaſtius eum amice monuit, vt opem expectare deſineret. Tum vero Pyrrhus eius ſuaſu permotus, Piſcarii arbitrio deditionem fecit. Ita Vaſtius in arcem receptus, Pyrrho & Canino fratris filio ſpectatæ indolis adoleſcente, atque item Aemilio Cabria-

næ, & nonnullis equitum,& peditum præfectis,ne violarentur, in retractiore cubiculo reclufis,arcem adaperta porta militi diripiendam dedit. Pyrrhi loculus cum mille aureis repertus Caſadæ in præmium occupati muri datus eſt.ipſe Vaſtius Iberico equo, cui caballæ nomẽ erat, & quo poſtea vti longe præſtantiſsimo in præliis vſus eſt,contentus fuit.Milites equis omnibus, qui fuere circiter ſeptingẽti, & armis exuti, ea lege ſunt dimiſsi, ne ante confectum id bellum, ſub Gallo Rege militarent. Ipſoſque duces,qui vt libertatem auro redimerent, iure belli cogi poterant, perhumano liberalique iudicio miſſos fecit. Franciſcus poſtquam oppidum ab hoſte captum didicit,quum iam alacri animo de ferenda ope deliberaret,vehemẽter in Pyrrhum eſt iniectus,quòd ille ad minus triduo, ſe hoſtis impetum omnino laturum eſſe prolixe recepiſſet. Inde veteri innixus conſilio, totum ſe contulit ad perficiendas munitiones, quæ ab ipſo ſeptorum muro ad Ticinum amnem pertinebant. Eo ambitu quinque cœnobia vt diximus ita cum latis hortis includebantur,vt Cæſarianis niſi perruptis his munitionibus ad obſeſſam vrbem peruadendi facultas omnium iudicio præciſa videretur: Ex his caſtris intra munitiones exteriores, quæ ad orientem vergebant, tribus in locis perfracto muro tres aditus in Parcum patebant, ſepta enim ferarumque viuaria vulgari nomine, quod principis edicto parcendum ſit feris,Parcum appellant. hos aditus veluti ingentes portas ob id Rex effici curarat, vt equitatus qui ferme omnis in Parco ad læuam iuxta nemora tendebat, & magno circuitu his copiis,quæ ad occidentem citra ſancti Lanfranchi templum in ſtatione remanſiſſent,propter loci propinquitatem præſidio erat,cum legionibus iungeretur. Ita Regia caſtra hinc Parci mœnibus,illinc Ticino amne inter duas munitiones adeo munita erant, vt multitudine tentoriorum & ignium frequentia ingentis vrbis ſpeciem præberent. At Cæſariani recepto in caſtra Piſcario,qui non modo celeris ac opimæ victoriæ gloria,ſed quod in Duce rariſsimum ſemper fuit, muralis etiam coronæ laude conſpicuus aduenerat,extemplo caſtra mouent;& ad Lardiragum oppidum quinto à Regiis caſtris miliari inſtructa acieprocedunt. iam enim ab antecurſorib.tumultuarie pugnabatur: Ipſeque ante omnes Gallos Ioannes Medices cum expeditis turmis,quibus perniciſsimos pedites admiſcebat audacter prouectus, adeo magnum in primo agmine tumultum excitarat, vt pleriſque ea die,quin vniuerſo prælio certaretur, explicari acies minime poſſe cenſeretur: tormenta quoque vno tempore à Cæſarianis ſunt diſploſa: vt obſeſsi,auditis bombis,ipſorum aduentus certiſsima ſpe complerentur.Interim Germani pugnandum eſſe rati, quum eos Franiſpergus & Sithius hortarentur, in genua procubuerunt: & truci murmure, quodam carmine enuntiato, caua manu, collectum ſolo puluerem in terga ſpargebant, qui mos erat antiquiſsimus eorum qui ſe pro Principe victoriaque deuouerent,ac iurarent, ſe niſi victores domum non eſſe redituros. Cæterum dirempto equeſtri prælio, Rex ſuos in caſtra reduxit: Cæſariani vero iuxta Parci muros, ad Pratam &

Trebreriam vicos ignobiles deflexerunt. adeoque in intimum eius anguſti agri ſinum, promota ſunt caſtra, vt minus ſex ſtadiis Gallorum munitiones inde diſtarent: & tabernacula certis tormentorum ictibus peterentur, adactaque eſt ferrea pila ingens in Borbonii prætorium, quum dudum benigna ſorte dimiſſo conſilio, cæteri ferme omnes Duces exiuiſſent. Erat duriſsimum anni tempus, pluuiis, & frigore fœda hyems, itinera lutulenta, ager omnis pabulo exhauſtus, arboribus glaber, quum Galli in trium amplius menſium obſidione, nec pomiferis quidem arbuſculis, & vitibus pepercissent. hæc omnia Cæſariani fortiter ferebant, & cuncta extrema æquo animo ſe laturos, vt Gallorum munitiones perrumperent, Antonianis quotidie ſignificabant. porro Galli maiore rerũ omnium commoditate & copia vtebantur; vtpote qui duobus diuerſis pontibus Ticinum iunxiſſent, & late frumentarentur: magnaque ex parte ſub tectis, & in ampliſsimis templorum porticibus hybernarent. Porro alii quum militum induſtria ex rerum neceſsitate magis ac magis acueretur, in linteis & contabulatis tabernaculis, focos cum vaporariis tubis ad excludendum fumum, elegantiſsime fabricarant. Id enim erat Regii animi decretum, vt non prius ab obſidione diſcederet, quàm vrbe foret potitus. Propterea additis nouis operibus munitiones augebat, propugnacula, foſſæ, aggeres, caſtrorum portæ, tormentis inſtruebantur: vt facile poſſet repugnare, ſi Cæſariani ad oppugnãdum accederent, quos nõ diu ſine ſtipendio contineri poſſe ſperabat: ac ſimul Venetos, ac Pontificios proximarum vrbium prætores, arbitrabatur in dies anguſtius, & lentius commeatus Cæſarianis eſſe præbituros. Interea omnibus fere horis, & diuerſis in locis certabatur. Antoniani frequenter erumpebant. Ipſe Piſcarius incredibili vigilantia, aſsiduitate, interdiu noctuque pererrans & circumiens, hoſtium munitiones, dabat operam, vt diſtincte cognoſceret, quæ forma aggerum, qui mos vigiliarum, & ſtationum tenor, quis propius cuſtodiæ locus, Gallo an Italo, Heluetio an Germano militi eſſet attributus. Nihil enim his quæ milites referrent temere credendum arbitrabatur, quum per ſe cuncta oculis ſpectare, & propius contueri vellet, ne à quoquam imprudenter deciperetur: ita accurate, vt prope ſolus ſæpe in ea loca hoſti ſubiecta procederet, ad quæ vel intrepidi gregarii milites penetrare recuſarent. Erant caſæ humiles inter bina caſtra paulum extra Gallorum munitiones Parco ita coniunctæ, vt ab his qui introrſus erant, per exigua muri foramina ſclopettis appoſitis, facile defendi poſſent. In his ſtationem habebant duæ Germanorum cohortes, ex earum numero quæ à Gallis Nigræ appellantur. has Piſcarius cũ delecta manu ſclopettariorum inopinantes adortus ita perturbauit, vt aliquot interfectis, pluribus vulneratis, quanquam acerrime reſiſtentes, & à legione per muri foramina adiutos, inde cum ignominia ſpectantium Gallorum depulerit, in eas tamen haud multo poſt, Germani adiecta noua munitione redierunt. quæ res minutis præliis materiam præbebat,

quum Germanis vario euentu defendentibus, Hiſpani audaces, importuni, omnibus prope horis, de eius ædificii poſſeſsione dimicarent. Nec multo poſt à noua contentione, paruus ab initio tumultus in pugnam ingentem, & cruentam exarſit. Quum enim grex pecoris paulo extra Gallorum vallum herbido in ſolo vagaretur, & Hiſpani præda inuitati audacius ſuccederent, multiſque in hoſtem ſclopettis repente emiſsis, pecora raperentur, clamore vtrinque ſublato, adeo prælium ſæpe renouatum, & protractum accurrentibus vtrinque auxiliis creuit, vt tumultuoſiſsime, & acerrime certaretur. Vaſtius inclinatis primis auxilium tulit: eò etiam cum delecta manu Piſcarius accurrit: equites turmatim vtrinque pediti miſcebantur, tormenta reboabant: ſed res ſclopettis maxime gerebatur, erant in parte Gallorum ante omnes, Antonii Auriæ & M. Antonii Cuſanii Italicæ cohortes, quæ neque armorum vſu neque corporum agilitate, neque audacia aut pugnandi perſeuerantia Hiſpanis multum cedebant. acceſſerant Heluetii, Vaſcones, ipſique Galli cataphracti equites, & Medicea leuis armatura. Boniuettus in primam aciem prouectus ſuis aderat, alii quoque duces in pugnæ locum fereban tur. poſtremo etiam Rex ipſe vt prælio intereſſet, eò cum globo nobilium equitum accurrit. Ex aduerſo Lanoius atque Borbonius, inſtructis legionibus intenti, in æquum locum proceſſerant. Nec in tanto armorum ſtrepitu, tantoque tumultu commotis caſtris, Antonius in muro conquieuit, ſed continuo cohortes atque equites emiſit, qui munitiones adorirentur, & occupatos cum diuerſis hoſtibus timore iniecto quàm maxime diſtinerent. Sed prælium hunc habuit exitum, vt pari prope illato ac accepto incommodo vtrique ſuos labore & vulneribus defatigatos in caſtra reducerent. Alfonſus Caruaial nobilis Hiſpanus qui alæ præerat interiit. abrepta eſt & dextra manus Guſmano cohortis præfecto: & Piſcarius aliquot viros fortes ſibi maxime fidos amiſit. Eo prælio quanquam ambiguo euentu certatum eſſe videbatur, Franciſcum maxime lætatum ferunt, quoniam vti fuerat omnium virtutis ac ignauiæ ſpectator, ſi non plane victam, egregie tamen repreſſam Hiſpanorum audaciam pertinaci & iuſto certamine conſpexiſſet. At Piſcarius vbi interdiu minus quàm volebat hoſtibus noceri poſſe animaduertit, propter tormentorum omnis generis multitudinem, quæ perite à Gallis tota paſſim munitione fuerant collocata: nec ob id quicquam tutum, quod modo conſpici poſſet, medio & communi in ſpacio inter bina caſtra relinquebant: noctu adoriri, & munitiones tentare conſtituit. Perduxerant Galli, vt diximus perpetuum aggerem cum foſſa, ad Ticinum vſque amnem eo ſucceſſu operis, vt extra infimam munitionis partem verſus ſancti Lazari templum modicæ domus relinquerentur: in quibus adiecta foſſa Cuſanii cohortes ſtationem habebant. eas facile opprimi poſſe arbitrabatur, quòd longius ab ipſa caſtrorũ frequẽtia diſtarent; & à cæteris, Heluetiiſque præſertim, pene abiunctæ viderentur. Itaque vti

conſueuerat in nocturnis prælijs, linteas interulas armis ſuperindui iubet. Imperat quatuor Centurionibus, vt diſperſi quatuor ſimul in locis Gallorum vigiles laceſſant: maximo tumultu clamoreque edito hoſtes excitent: ſic vt totis caſtris ad arma conclametur, vt quum ad ſuperiores caſtrorum partes Galli quidnam potiſsimum defendant, incerti per tenebras ſuſpenſis diſtractiſque animis ferantur, ipſe ſilentio cum delectis cohortibus, diuerſo in loco hoſtem protinus inuadat, his rebus ſingulari ordine conſtitutis, quum Borbonium atque Lanoium oraſſet, vt intenti armatique in caſtrorum cuſtodia conſiſtere vellent; adiuncto ſibi Vaſtio cohortes educit. & quum Centuriones quos antea emiſerat, ſuum munus ſtrenue implere, exaudito clamore perſpiceret, Cuſanianos adoritur. tantus vndique circumfuſorum Hiſpanorum impetus fuit, atque adeo continens ſclopettorum procella, vt quum aliquandiu impigre repugnaſſent, nec alicunde, qui opem ferrent, opportune ſuperuenirent, fruſtra imploratis, & mox deſperatis auxiliis, expugnata domo, cæſi fugatique ſint. quum trepidi in propinqua caſtra perfugerent, Piſcarius intra munitiones perrupit, tanta hoſtium perturbatione, vt quum vndique fœda fuga pellerentur, capto tormentorum præfecto, cui Caderoſio cognomen fuit, ipſa tormenta occuparet. ea neque auehi, neque ferreis clauis de more configi potuerunt: quoniam ex inſperato victoriæ ſucceſſu omnibus rebus ad id neceſſariis, imparatus aduenerat, vtpote qui expugnata ea domo profligatiſque cohortibus decreuiſſet ſpeculari tantum, & propius conſiderare hoſtium munimenta, vt ampliore manu ac apparatu ea demum adoriretur: nec ſe in caſtra adeo facile penetrare poſſe credidiſſet. Verum appropinquante Heluetia legione, & Gallis adcurſu ducum vndique ſeſe conglobantibus, receptui cecinit, adeo lætus & alacer, vt ſummam ex eo caſu victoriam præſagiret: quando ab arridente Fortuna, ſupra ſpem bellica ratione conceptam, ſtrenue audenti auctiora, & cumulatiora omnia redderentur. Nemini enim erat dubium, quin ea nocte, oblata eſſet occaſio debellandi Regis, & tota Gallica caſtra facile delendi, ſi paucis & iam plane victoribus, equitatus omnis ac inſtructæ legiones acceſsiſſent. Ea nox incerti metus, periculi ingentis, & cæci tumultus plena. Gallorum animos vehementer perculit. Nam Antoniani exaudito prælii tumultu pariter eruperant & longe ad incertos ictus, vt terrorem augerent è turribus maiores colubrinas emiſerant. Corpora quoque Heluetiorum & Gallorum hyemali frigore, & longa illuuie ſic affecta erant, vt quum vigiliis & crebris nocturnis prælijs ſæpe fruſtra captis armis fatigarentur, iam demum irrequieto labori minime ſufficerent; ac nihil magis optarent, quàm expedito prælio bellum finire: vt alterutro euentu, corpora atq. animos à tot malis ac erumnis celerrime liberarent. Vna enim hac via Piſcarius, tum maxime, & ſæpe alias, Gallorum vim ac Heluetiorum impetum, quum alacritate recentique robore valerent, prudenter euitarat; vt mox per partes carpendo

& ſen

& ſenſim atterendo quæ vehementi conatu vinci non poterant, aſsidua & pertinaci concuſsione frangerentur. Acceſsit & aliud Gallis incommodum; tres cohortes Ioannis Medicis, quum Rex à Sancto Lanfranco, vt diximus, copias in Paliciana caſtra reduxiſſet, ad occidentem, vbi villa erat, remanſerant, vt iis frumentatoribus qui à ſuperiore Ticini ponte, & à Mediolano in caſtra venirent, præſidio eſſent: ac ſimul ex opportuno loco, Antonianorum egreſſus obſeruarent: & ſignificatione facta, oppoſitiſque interim viribus, quantum poſſent, eruptiones cohiberent. Eas Antonius quod veluti deſertæ ab aliis & ab equitatu multo ſpacio diſiunctæ erant, adoriri conſtituit, duobuſque eductis maioribus tormentis, cum valida manu imparatas & diuerſi itineris ſimulatione deceptas, ita oppugnauit, vt quanquam fortiter reſiſtentes prius deleuerit, quàm Galli in propinquiore Parci loco tendentes, ad alienæ præſertim gentis periculum in ferenda ope admodum ſegnes, ſe commouerent: nec quid nam is tumultus eſſet, niſi à dilabentibus & ſauciis omnino cognoſcerent. Adiuuit Antonii victoriam abſentia ducis Medicis qui tum forte longius à caſtris, cum alis ſuis ad diuerſos hoſtes excurrerat. Is vbi rediit ira & dolore concitatus omnibus contumeliis Gallorum equitum (hi erant ex Alanconianis turmis) ignauiam proſcidit, quòd vti fuiſſent polliciti, nihil omnino opis in tanta propinquitate, deſertis & circumuentis cohortibus attuliſſent. Fuerat enim ab initio locum deteſtatus, ita vt niſi Rex, & Alanconius loco proximus de ferenda ope egregie recepiſſent, eas inde vtique extra periculum, omnino eſſet deducturus. Cæterum iurauit non prius animo conquieturum, quàm cæſis cohortibus ſuis, Germanorum & Hiſpanorum ſanguine parentaret. Nec multo poſt quum vir ille vehementi acutoque ingenio & in extraordinariis præliis maxime exercitato, quando nemo eo melius hoſtem allicere, improuiſo adoriri, inſidias tendere, fruſtrari, loco cedere, opportuneque pugnare didiciſſet, Antonianos elicuit, ſimulataque fuga ad locum, vbi pedites equiteſque condiderat, ſenſim pertraxit. Tum vero conuerſa turma, terribilis & ferox inſtando, cædendoque adeo effuſe eſt perſecutus, vt multis interfectis, cæteros pauidos intra portam compelleret. Sed dum præclare, quanquam non pari reddita clade, cohortes vltus, in caſtra reuertitur, ei in itinere Boniuettus fit obuius: æſtuantem & hoſtili cruore oblitum, quod nam forti felicique dextra facinus ediderit, percunctatur. narrantem cuncta ordine, orat, vt redire & prælii locum oſtendere velit: nec grauate Medices Boniuetto obtemperat. eo modo dum recentis cædis cadauera contemplantur & enumerant, ab occulta humili caſa plumbea glande dextro in crure grauiſsime vulneratur. Delatum in caſtra, & vix impotenti animo ſuſtinentem, quod vulnere impeditus à toto militari opere ſubtraheretur, Franciſcus vti erat comitate ſingulari ſæpius inuiſit, ac hortatus eſt, ne ſeſe intemperanter afflictaret; ſed ad plagam recte atque celeriter

obducendam poſtquam adeo fortis eſſet animum importuna ac inutili moleſtia liberare vellet, vt magnitudinis animi famam, patientiæ laude cumularet. Nec multo poſt vt commodius coualeſceret à Piſcario impetrauit, vt Placentiam ſecundo Pado deueheretur. Id vulnus temere ſuſceptum haud dubiè longe omnium acerrimo & vigilantiſsimo propugnatore Gallica caſtra nudauit; nemo enim adeo ignauus vel imbellis erat, qui eius ſigna non libenter ſequeretur, & cum eo in acie conſpici nõ cuperet: quando illinc certiſsima vel aduerſo etiam euentu veræ virtutis gloria peteretur. Vir enim ille conſtantis animi & indefeſsi vigoris, ſe Tirones milites non multis annorum ſtipendiis vti cæteri duces ſolerẽt, ſed paucis tumultuariis prælijs decora ac vtili diſciplina veteranos effice re prædicabat. Hiſdem etiam diebus, quaſi à Fortuna ſupra æquum Gallis infeſta, in vnum diem cuncta incommoda conferrentur, Griſonorũ cohortes domeſtico reuocatæ bello, domum ſublatis repente vexillis abire cœperunt; Ioannes Iacobus enim Mediceus Inſuber, qui ſibi poſtea Lario in lacu vi ac armis latum imperiũ parauit, iubente Franciſco Sfortia efflagitanteque Piſcario improuiſum bellum Rhætis intulerat, occupataque Clauenna oppido & arce in poteſtatem redacta, proximos Rhætorum populos qui ad Curiam clauſtraq. Alpium pertinent terrore compleuerat. Quo periculo per Magiſtratus ciuibus in caſtra nunciato, cohortes vllis obteſtationibus, vel oblato duplici ſtipendio retineri nequiuerunt, & quod incommodum auxit, nonnulla etiam Heluetiorum ſigna ex his qui Griſonis erant fœderati abeuntes ſunt ſubſecuta; quanquam Leſcutus contra obniteretur, & Techanum gentis ducem in profectionis ſtudio obſtinate perſeuerantem, vti omnibus auaritiæ atque perfidiæ notis infamem, ſuperbo ore palam ad ſingulare certamen prouocaret. Sed ille corruptus pecunia, vt poſtea compertum eſt, quaſi neque corpore neque animo vaſtus, & inſolenter ferus eſſet tanquam publicæ ciuiũ cauſæ deſeruiret; nec regias preces, nec Leſcuti contumelias, aſtutis & barbaris auribus admiſit.

LIBER

LIBER SEXTVS

TRANSIERANT iam plures dies quum caſtra caſtris, quod nunquam, ætate noſtra contigerat, adeo propinqua fronte cõtulerant, vt mirum eſſet quòd milites tam diu vel perpetui laboris vel duriſsimæ hyemis incommoda perferrent, continuiſque vigiliis & prælii corpora exercerent; nec tamen (quod eſſet inuſitatum) quum omnia vndique tormentis quaterentur, nihil inclinante fortuna, vniuerſo prælio certaretur. Sed ſpes præmiorum & laudis præclara animorum excitatrix vtrinque in æquo poſita, & dedecoris metus, qui vel ignauis acerrimus eſt ſtimulus, quaſi non vi, ſed tolerantia vincendum foret, paribus viribus certãtes mirifice ſuſtentabãt. Quippe Rex Gallus animo excelſus ſuæ dignitatis eſſe iudicabat, omnia potius aſpera, perpeti quàm non egregiæ conſtantiæ famam tueri, quæ aliena à Gallorũ ingeniis eſſe videretur; vtpote qui ſicuti feruido vigore potius & celeri impetu quàm longa perſeuerantia, ſuperiorum temporum victorias eſſent conſecuti, ita demum diuturna Cæſarianorũ Ducum cunctatione fatigati, fractiq. longioris militiæ tædio, veteris gloriæ nomen amiſiſſent. Sciebat etiam obſeſſos cum omnium prope rerum, tum vini præſertim, quo Germanorum corpora more gentis erecta & alacria tenerentur, incredibili penuria laborare. Eos vero qui è Germania nuper aduenißent, itemque Hiſpanos, ac Italos non diu ſine ſtipendiis poſſe contineri: quando iam prope menſis eſſet exactus, quo ſine pecunia ſe militaturos exorante Piſcario promiſiſſent. Poſtremo tantis aggeribus tantiſq. præſidiis vndiq. munitis caſtris, nequaquam eos vſqueadeo timẽdos putabat, vt ab incœpto cum ignominia diſcederet, quando ii qui tanto impetu tantaque iactantia elatis animis ad oppugnanda caſtra ſucceſsiſſent, per viginti dies irrito conatu, non modo commeatus atque ſtipendia, ſed illam etiam terribilem ferociæ famam ignobili mora conſumpſiſſe viderentur. Nihilo ſecius tamen haud ignarus quantum ſibi virium deceſsiſſet, enixe dabat operam, vt copias nouis accitis ſupplementis, magis ac magis augeret. Ante omnia cum Genuenſibus inducias pepigit, vt à Sauona per Salaſſum Regulum, quatuor milia peditum Italici generis in caſtra protinus adducerentur: ſed has copias Burmiam amnem in agro Statiellenſi tranſeuntes Gaſpar Maynus Inſuber cum Sfortianis cohortibus improuiſo adortus, ita profligauit, vt duces captiuos & cuncta ferè vexilla Alexandriam retulerit. Hac itaque Sauonenſium auxiliorum ſpe deiectus Tramulium ad ſe Mediolano accerſiuit, cum ala equitum & multo maxima earum cohortium parte quæ in arce Sfortianos aliquot iam mẽſes obſidebant. Imperauit etiam Memorantio quẽ in Inſula tertiis caſtris

præeſſe diximus, vt caſtra contraheret: ibique Claramontio Regulo in cuſtodia relicto, lectiſsimum quemque equitum & peditum in maiora caſtra ponte traduceret. Summaque totius Regii conſilii hæc erat, vt partem equitatus ad Sanctum Columbanum emitteret, quo volitante, & tergis hoſtium inhærente, frumentandi & libere pabulandi facultas eriperetur, ipſe interim munitionibus ſe teneret, obſideretque iugiter; & quonam euentu Albanius Neapolitanum Regnum ingrederetur, quidue Pōtifex Venetique pararent, intentus & erectus expectaret. Non deerant tamen viri longo vſu militiæ inſignes, qui ea conſilia ſummi plena periculi, libera voce non probarent, fataliſque ſententiæ decretum ex Regio animo conuellere niterentur: Et ante alios Tramulius, Galeacius Sanſeuerinus, Palicia, & Theodorus Triultius. dicebant enim decora pariter atque dedecora militiæ, nulla alia æſtimatione quàm ſumma victoria diffiniri; ad quam prudens & grauis Imperator cogitationes omnes reuocaret. Quid enim ſtultius fœdiuſque videri rei bellicæ peritis, quàm nulla neceſsitate impoſita Regium caput in id diſcrimen deuocare, in quo Gallia omnis dignitatis pariter ac ſalutis periculum ſubiret? Poſtremo quid eſſet alienius à ratione, quàm minore cum numero militum, minoreque victoriæ præmio, cum pugnaciſsimis & deſperatis hoſtibus, ancipiti pugna dimicare? ſummā enim hoſtium ſpem in feſtinatione celeritateque verſari; vt priuſquam ab omnium rerū difficultatib. ſuperentur, dū magnis atque recentib. viribus valent, æquiore condicione cōfligant. An non acutiſsimi hoſtes, Palicia inquit, maxime perſpiciunt noſtras copias ſpacio moraq. valeſcere: contra, ſuas vehementer attenuari, conſilia porro ſeneſcere ac in incertū verti, quum propediē ſtipendia, cōmeatus, hominum ſtudia, illis penitus ſint defutura? omnia profecto ſi ſapimus nobis ſecunda, illis aduerſa mature euenient; explicemus modo nos ex hac indagine, & ad Binaſcum ampliſsima caſtra faciamus, vt euitato prælio, ad non dubiā victoriam, harum ferarū rabiem atq. impetum, tota cunctatione fruſtremur. Germani enim niſi fallor, Ticino exeuntes vti ſunt fame enecti, & rerū omnium inopes, quàm primū merita ſtipendia ab egentib. ducibus poſtulabunt. nec iam amplius dicendi arte & peramplis pollicitationib. ſed præſenti multoq. auro opus erit ad pacandos militū animos, quos ſupra innatam ferociā, nauata fortiter opera, haud iniquo iure etiā inſolentes effecerit. atq. ita fraudati deluſiq. aut ſeditionem aliquam miſcebunt, aut domū conſtantiæ gloria contenti protinus reuertentur; adeo vt non deſperem cæteros vti iam conſanguineis obſidione liberatis, poſtquam nulla præſens pecunia numeretur, in Germaniam eſſe redituros. Nobis interea & amici Principes apertiore ſtudio & proxima item Gallia, cuncta quæ bellum requiret commode ac abunde ſuppeditabunt. Viciſti profecto ſi animum inani perſeuerantiæ laude inductum noua & ſalubri ratione peruinces. Non enim ſani & probi Imperatoris eſſe videtur à peruicacia, quæ dedecus & certam pene peſtem afferre poſsit, falſo

quo

quodam vel adumbrato conſtantiæ nomine gloriam quæſiuiſſe. Erant vera hæc: & Paliciæ dictis tanto maior authoritas inerat, quanto ipſe cæteris ducibus pugnacior atque feruidior habebatur. Apparebat enim eum non ambigua & leui, ſed certiſsima ratione adductum à vetere conſuetudine, naturæque iudicio diſceſsiſſe: quum efficacis & ſtrenui potius quàm cunctatoris & cauti ducis nomen antea meruiſſet. In hanc quoque ſententiam quæ ex ore Clementis mitti videbatur Albertus Pius Regis legatus ab Vrbe perſcribebat; ſeduloque monebat vt retro ad Binaſcum motis caſtris vniuerſæ pugnæ caſum deuitaret; quod recentiſque ferique Germani hoſtis impetus nequaquam vi, ſed opportuna cũctatione frangendus eſſe videretur. Hæc quoque Renato Sabaudio Regis auunculo magnopere placebant, vtpote qui de Regis ſalute ſolicitus, omnem prælii aleam damnaret. Verum vnus ante omnes Boniuettus qui ſibi à ſolerti ingenio, multaque arte & vigilantia apud Regem firmiſsimum gratiæ locum pararat, modeſte palam, cæterum retractiore colloquio eos vehementer inceſſebat, qui ſuaderent ab obſidione diſcedendum. Num inquit ad hanc dedecoris ac infamiæ notam tanti animi Rex eximiis diſciplinæ præceptis ac experimentis inſtructus, Tramulio exactæ ætatis ſeni aut Galeacio parebit? quibus ſeptuaginta anni omnem expediti vigoris ſenſum hebetarint. An in Palicia ille pernobilis pugnandi ardor, quo maxime nuper valebat, ingraueſcente ætate penitus non refrixit? Ita eſt profecto vt mihi hodie videatur ineptus, quum id quod in ipſo nunquam præclare viguerit, more ſenum, conſilium afferat: nec qua hodie nos indigemus, fortis dextræ operam præſtet, qua vti conſueuit, & inter multos fortes eminere facile poſsit. De Theodoro autem æquum eſt vt ætatis ac ingenii ſui nutum ſequatur, quum remota quæq. ne incidant, anxie ſuſpectando & conſultando, caute ſeſe & Regium exercitum ſeruare, quàm agendo fortiter, & belli caſus ad non certum euentum ſubeundo, vel exploratam victoriam petere malit. Quid ergo impedit cur non opponam his tepidis ſenibus ſexcentos alios virtute animi & rebus geſtis imperatoriam laudem ſæpe meritos? quorum generoſa pectora nullus vnquam metus intrauit; Gallorum enim mos eſt præclare vincere quum Rex ipſorum adſit, prælii ſignum proponat, cohortetur, depugnet: vti Carolo duce ad Tarrum, Ludouico ad Abduam, & te ipſo tanta tua cum laude ad Mediolanum fortiter atque feliciter dimicare didicimus. Profecto non ii ſumus, qui ſemper fuimus; hoc eſt fortes & decoris auidi, ſi timendum arbitremur, ne hi præalti aggeres quibus includimur, & hæc vallata caſtra noctu tanquam à furibus atque latronibus expugnentur. Sed per Deos non hæc inanis & fœda conſternatio paucorum exanguium ignominiæ loco cedet. Heluetiis legionibus & Germanis, qui nobiſcum militant, & veteranis equitibus qui quum vel æquo campo has temporarias & ex ſubitariis delectib. anguſta mercede conductas hoſtiũ copias omnino deſpiciant, etiã in Regiæ perſonæ felici

nomine,quum vel depoſita maieſtate ante alios ſis pugnaturus, certiſsi-
mæ victoriæ momentum reponunt. At Franciſcus quanquàm acri ſuſpẽ
ſus cura, ſuorum Ducum dicta,ex æquo diligenter expenderet,ea tamen
inclinante Fortuna, conſilia ſequebatur, quæ magis decora, & celſiſsi-
mo animo digna videbantur. Is vero apud Cæſarianos animorum erat
habitus, vt quiſque non modo dux ſed gregarius miles exiſtimaret victo
riam omnino eſſe in manibus,ſi priuſquam inde ſe Rex hoſtis explicaret,
non iniqua ratione prælio certaretur: in quam vnam pugnæ occaſionem
inter alios Piſcarius vſqueadeo vehementer erat intentus, vt incredibili
patientia cupiditateque, dum interdiu noctuque cuncta ſpeculatur,cum
graui valitudinis incommodo, cibi ſomnique deſideria naturæ detraxiſ-
ſe diceretur. Quum vero regiæ munitiones niſi dubio euentu & certa
militum iactura expugnari minime poſſe conſtaret, intra Parcum effra-
cto muro penetrare conſtituit, vt modico flexu ad Mirabellum perueni-
ret: Id eſt ædificium medio fere in Parco ſummæ amœnitatis aucupiis
& venationibus opportunum. Eo in loco Franciſcus digreſſus à priori-
bus caſtris (vti diximus) equites collocarat magnamque ibi turbam mer
catorum & togatorum hominum reliquerat. Duabus enim de cauſis Pi-
ſcarius, in eum maxime locum cogitatione ferebatur: Quoniam ſi ni-
hil prohibente hoſte Mirabello potiretur; quod erat primum ea expedi-
tione propoſitum: ſumma ſua cum laude & Gallorum infamia, Antoni-
um obſidione liberari,hoſteſq. ſimul Mediolano penitus intercludi ma-
nifeſte conſpiciebat. quòd ſi Rex id iter prohibere vellet, & pugnandi
cauſa munitione caſtrorum ſigna efferre minime dubitaret;tum verò op
portunè conſerendis manibus facultatem præberi,quam tantòpere ardẽ
tibus animis deſiderarent, & optare quærereque neceſſe eſſet, poſtquam
ſtipendia deficerent.& iam veterum ſociorum voluntates ad Gallũ haud
dubie verterentur. Hæc omnia vti erant ſolerti ingenio excogitata Piſca
rius ad Duces detulit, tanta vi & alacritate ſingula deſcribendo, vt non
explorata, ſed parta victoria lætari videretur: Ipſi vero Lanoius atque
Borbonius auctiore concepta fiducia ſe viciſſe iam crederent. Si quidem
grauiſsimis argumentis atque proloquiis cuncta comprobãti, tanta fides,
tantaque authoritas penè ad immenſum creſcebat, vt obtrectatione ac
inuidia, quæ viuidæ virtuti ſemper officit, penitus vacaret: adeo vt Du-
ces vltro ei præclara conceſsione ad rem gerendam militaris imperii iu
ra tribuerent: quod ei prope glorioſius fuit quàm poſtea viciſſe: vtpote
qui hoſtibus ſæpe alias domitis, id vnum ei operum reliquum omnino
ſupererat, vt inuidiam inuſitata gloria ſuperaret, & hercle mirum eſſe
videbatur, quòd Lanoius qui vel ambitioſe honoris ac Imperii appetens
eſſet, & Borbonius penes quem ſumma vigebat bellicarum rerum pote-
ſtas, eum ſibi ipſis vti bello meliorem non tacito modò, ſed liberali aper
toque iudicio prætuliſſent. Erat enim tum Piſcarius poteſtatis ac hono-
ris vacuus, quando iam Maſsilienſi bello, peditatus curam Vaſtio pa-

trueli

trueli reliquiſſet. Sed ita peculiari munere erat ſolutus, vt cuncta prope vnus adminiſtraret: incredibilique corporis atque animi labore ſuſcepto, cum pediti & equiti, tum commeatibus & tormentis ſemper adeſſet, & perpetua inſpectione, ne quid propere aut negligenter vel imperite fieret, adhibendam ingem operam arbitraretur. Dicebat enim ſtrenuum & cautum Imperatorem non alienis ſed propriis oculis vti debere, eumque ſæpius bello victorem euadere, qui ſuorum diligentiæ diffiſus, vel quæ exigua & minuta viderentur, præſenti manu tractare minime recuſaret. Hæc tanta etiam officia quanquam ſumma erant facile tamen implebat. nam excellenti memoria diuinoque iudicio fretus, milites, Hiſpanoſque præſertim, non modò de nomine facieque nouerat, ſed quantum quiſque ingenio induſtriaque valeret, connotatis etiam animi vitiis luculenter explorarat: ita per idoneos homines officiis raptim atque celeriter diſtributis, cogitata ab ſe imperataque cuncti facile exequebantur, nec ſemel inchoatis deerat exitus, quum ipſe præſenti remedio cunctis vel inopinatis rebus occurreret, ac eo etiam faciliore induſtriæ: quoniam in omnibus prope ſuſcipiendis conſiliis & gerendis rebus diuerſorum ſpeculatorum quos occulta largitione apud hoſtes alebat, diligenti opera fruebatur. Affirmabat enim nuſquam à ſano duce vtilius & melius poni ſumptum, quàm quo certi ſpeculatores pace & bello pararetur. Igitur decreto ab omnibus minoribus ducibus comprobato & ſuſcepto negocio, Piſcarius Arrium equitum præfectum propoſitis præmiis ad Antonium Leuam mittit, vt doceat tum ab vrbe protinus erumpendum, quum duobus ingentium tormentorum ſclopis editis, ſtatuto tempore moneretur. Nec Arrio Fortuna defuit, nam concubia nocte profectus magno circuitu ad auerſam vrbis portam incolumis cum turma peruenit, Gallis qui in ſtatione erant felici mendacio deceptis. teſſeram namque petentibus, ſe ex Mediceis alis eſſe ſimulans, vti erat etiam habitum candida cruce mentitus, excuſauit, ſe ideo ſignum more militiæ accipere nequiuiſſe, quod in excurſione per biduũ à Regiis caſtris abfuiſſet. Poſtquàm Arrium proſpere perueniſſe ex ignibus ſumma in turre excitatis, didicit, Salſedo dat negocium perrumpendi muri, eique trabes more veterum arietum valido præfixas ferro, atque item vectes & dolabras attribuit. Aloiſio autem Viacampo, ac item Herreræ & Gaioſio imperat, vt diſtinctis in locis contra hoſtium munitiones cum ſingulis cohortibus conſiſtant: tota nocte armis ac tympanis perſtrepant: terrendoque & laceſſendo, hoſtes quàm maxime diſtineant. cæterum quum ſe intra Parcum penetraſſe per nuncios acceperint, ſublatis repente vexillis reliquas copias conſequantur. Non longe etiam à muro Parci Honofrium Montanum in edito aggere contra Nigram Germanorum legionem excubare iubet: atque ita ſeſe commouere, vt totis caſtris inſtrui cohortes ſuperiorum noctium conſuetudine videantur. Impedimenta quoq. totius exercitus cum præſidio alæ læuis armaturæ equitum Laudenſi via

ac item altera quæ eſt ad læuam progredi imperat, vt ſi qui eſſent in caſtris ſpeculatores, tot diuerſis profectionibus,& tam vario rerum omnium apparatu diſtracti, deceptique,nihil Gallis pro comperto renunciarent. At Salſedus qui ad præſcriptum antea locum intempeſta nocte peruenerat, quum diu fruſtra pulſando noctem conſumpſiſſet, aliquanto ſerius quàm Piſcarius volebat, murum prima luce tribus in locis aperuit; is enim è latere coctili veteri ſtructura firmiſsimus ipſos arietes quanquam integrarum cohortium lacertis adigerentur, ſingulari contumacia reſpuebat.Primus omnium Alfonſus Vaſtius cum promptiſsimis Hiſpanorum & Germanorum peditum & tribus equitum alis à Piſcario immittitur. Statimque pellitur loco Græcus Iuſtinianus Ligur, qui in ſtatione irrumpentibus proximus excubabat. Erant circiter quinquemilia hominum quibus iniunctum eſt, vt recto itinere ad Mirabellum pergerent,& locum abſque vlla ſpe reditus occuparent. Intranti Vaſtio Piſcarius ſeuero ſed alacri tamen vultu, macte, inquit, virtute frater hodie tibi fortiter eſt enitendum vt locum occupes; quòd ſi dextræ (quod Dii nolint) contra toties victos hoſtes minime ſuffecerint, age vt corpora, quod fortibus animis debent, honeſtiſsime cadendo,non inutilis hoſtib. egregie perſoluant. Erat id munus manifeſto & ſingulari plenum periculo quod fratri Piſcarius iniungebat. adeo vt familiares de Vaſtii ſalute ſolicit alium potius præficiendum, obliquis demiſsiſque ſermonibus cenſerent, & magnopere mirarentur, quòd eum cui ſæpe alias eius nimiæ alacritati ac audaciæ ſuccenſendo, eximia pietate peperciſſet, tum demum tam diræ aleæ caſibus obiectaret. Valde enim timere erat ſolitus, quum iam ipſe iampridem de ſuſcipienda prole deſperaſſet, ne Vaſtius, ſi grauioribus belli periculis offerretur, aliquo infelici caſu Dauali e familiæ nomen extingueret. Sed tanta erat in eo decoris cura,& victoriæ cupiditas, vt in ipſa agitatione conſilii & rerum adminiſtratione nihil omnino aliud quàm victoriam intentiſsima ratione reſpectaret,omnique rerum quæ ab intempeſtiua vel ignobili prudentia viuidæ virtutis neruos elidere poſſent, obliuiſci debere virum fortem arbitraretur. Tum enim maxime fratris virtutem vti in celeberrimo rei bellicæ theatro ſpectari oportere iudicabat. vt quum ille ſibi imperium pedeſtrium copiarum eſſet ſuffectus, tum demum ex fraterna diſciplina ad implendam ſpem certiſsimæ indolis quantum vi ingentis corporis ac efficacis animi iudicio valeret, in eo toties exoptato & nobiliſsimo certamine proferretur. Cæterum Vaſtius exultanti ore, dabo inquit frater ſtrenue operam, vt hodie me viuo aut mortuo familiæ noſtræ decora nouo ac illuſtri virtutis opere cumulentur; atque ita quadrato agmine irrumpens nemine hoſtium obuio ad Vernaculam amniculum cõtendit: eoq. ſuperato ad Mirabellum prouehitur. Ibi propter amplitudinem ædificii mercatorum & calonum, ægrorumque militum & togatorum hominũ ingens multitudo conſederat; magnaque vis commeatus, & regiæ ſuppellectilis

pellêctilis erat depoſita. aderatque ante alios vt ibi quietius atque ſalubri us pernoctaret, Clemētis Pontificis apud Regem Legatus Hieronymus Aleander vir vndequaque doctiſsimus, & admirabili præcipue memoria inſignis. Itaque quum improuiſi hoſtes aduolaſſent, omnis ea turba ſtatim opprimitur. cuncta dicto ocius vertuntur in prædam: cogentiq. in vnum cohortes Vaſtio, vti Piſcarius faciundum præceperat, intra foſſam ædificii ſigna ſtatuuntur. Interim Piſcarius reliqua legionum agmina continenter inducit; Lanoius atque Borbonius equitatum immiũt: tormenta boum & equorum iugis intra Parcum quanquam ægrè vno tamen tempore prouehuntur. Linteatis agminib. complentur campi nam Cæſariani omnes edicto Piſcarii tunicas interulas ſuperinduerant, & qui his carebant, Germanique præſertim, albicanti papyro pectora ita contexerant, vt eo inuſitato candore interfulgentibus armis amplioris & terribilioris exercitus ſpecies ſtupētium Gallorum oculis præberetur. Iam enim aurora haud ambiguam lucem inuexerat, craſsiorque nebula ſuper fuſa campis ſenſim euaneſcebat. Sed Franciſcus perpetuo vigil & intentus ea rei nouitate nihil terretur. ac ſimul vti dignum erat vel excelſi animi Rege, vel perito & forti imperatore, tuba dat ſignum, vt quiſque captis armis ad vexilla conſiſtat, tormenta ſubditis equis efferri iubet. cunctaque celeriter, nec tamen cum tumultu, vti opus erat per duces adminiſtrat. multo enim antea quid hoſtes crebro Parci murum pulſando molirentur, Græco Iuſtiniano nunciante didicerat, audiitſque tormentorũ hoſtilium bombis, ad quorum numerum ex compoſito Antonius Leua reſpondiſſet, id proculdubio vel ineundi prælii, vel magnæ alicuius rei audendæ ſignum fore coniectura iudicarat. Quin etiam nõnullos acrius verbis caſtigaſſe dicitur, qui per vanitatem adulando Cæſarianos omniũ rerum penuria & neceſsitate adductos Laudem Pompeiam refugere dictitabant. Itaque vbi liquido contemplatus eſt hoſtium agmina plenis paſsibus non ad ſe, ſed ad Mirabellum proficiſci, non cunctandum ratus, Heluetiorum & Germanorum legiones munitionibus educit. Gallos pedites cum Buſsiuio Amboſio in caſtris ſubſiſtere iubet, Italicas cohortes ſub arce contra eruptiones Antonianorum idoneis in locis relinquit: & inſtructa acie ad hoſtes prouehitur, ita vt Heluetios hinc tormenta, hinc equitum alæ paribus & directis frontibus exæquarent, & Nigri Germani non procul aliis equitibus atque aliis tormentis conferta acie eſſent cõiuncti. Ferunt Regem quum legiones caſtris educeret, vultu maxime lætum, nec quicquam de Fortunæ malignitate metuentem, ad circumſtantes duces dixiſſe ſe nequaquam temere vel inconſulta ratione: ſed recto, illuſtrique iudicio ad prælium proficiſci, quando nihil æquiſsima ſorte commodius ad victoriam exoptare potuerit, quàm nanciſci hoſtes non intra foſſas & munitiones vti ſæpe alias accidiſſet; ſed patentibus in campis, in agmine ac itinere, vbi quid Heluetiorum ac Germanorum ſtatariæ phalanges poſſent, quid validiſsimus equitatus valeret, quid ex-

peditis curribus volitantia tormenta proficerent, ſpectari poſſet: vt tandem ad non inanem ſpem optimi euentus de Italiæ poſſeſsione certaretur, recte ſiquidem Germanos, qui vni omnium maxime metuendi videbãtur, Heluetios ſicuti diſciplina armis ac animis pares, ita naturali odio ſemper infenſos opponebat. Hiſpanos vero ne primam quidem impreſſionẽ Nigræ legionis ferre poſſe, ſi conferta acie ordines ſeruare vellent, neque ſi diſsipati & procurſantes pugnarent, quin ab equitatu protererentur, euadere poſſe, exiſtimabat. Erant hæc optima quidem prouiſa ratione ad parandam victoriam, niſi vt plerunque accidit inſolens Fortuna præclaris infeſta conſiliis, cuncta confuſo ordine præuertiſſet. Concurſum enim eſt tanta variis in locis equitum mixtim & peditum concurſatione, vt nunquam confuſius & diſsipatius vllæ copiæ dimicarint. Sors namque in locum militaris prudentiæ ſtatim ſucceſsit, caſuque inopinato victa eſt ſæpe virtus, quum ipſa temeritas à felici euentu, conſilii & rationis nomen vſurpare videretur. Erant in poſtremo Cæſarianorũ agmine Italicæ cohortes ſeptem, cum tribus Hiſpanicis cuſtodiæ quinq. tormentorum muralium præpoſitæ. eæ quum vix ingreſſæ Parcum: reliqua antecedentium agmina ægre ſequerentur, quòd aquoſo in loco deuoratis rotis tormenta ſubſediſſent: factum eſt vt qui nouiſsimi erant cõtra ſpem, primi omnium Gallis hoſtibus occurrerint. eas namque Franciſcus longe à reliquis copiis diſiunctas conſpicatus eò confeſtim mittit Philippum Brionium & Federicum Bozolum cum valida cataphractorum equitum manu; expeditiſque aliquot tormentis: aggregantibus etiã ſeſe extraordinariis peditum manipulis. Ii celeriter parent, & hoſtes ſub leuandis tormentis occupatos adoriuntur. Fit prælium atrox ſed cohortes quanquam ſingulari promptitudine dimicarent, neque tormentorum procellam, neque vim equitatus ſuſtinentes in proximam ſyluam ſe recipiunt, vt obiectis arboribus inſultantium equitum impetum euitarent. Ita Galli ſuccifis repente iumentorum cruribus, tormentis potiuntur. eodemque impetu peruadunt in ſyluam: ibi inuſitati certaminis iniquitate oppreſſus Sebaſtianus Squarcia vir eximiæ virtutis cadit, & cum eo ſtrenui aliquot Centuriones atque ſigniferi, & cohortes quatuor integræ conciduntur. Ea res in oculis omnium proſperè geſta ſicuti Regis & Gallorum animos vehementer extulit, ita Piſcarium qui opem afferre nequiuerat, incredibili dolore affecit. Sed contra vir pugnæ auidus cõſpecto Regio exercitu quem nequaquam in aciem è caſtris proditurum ſperabat, veluti concepta victoria maxime eſt lætatus. Nec mora, Falcium notum equitem ad Lanoium mittit, qui admoneat in itinere ſubſiſtendum, rebuſq. omnibus poſtpoſitis, & conuerſis in hoſtem ſignis protinus eſſe confligendum, hoc item Borbonio & Nicolao Salmæ ſignificat: ſeſeque ad accerſendum Vaſtium citato equo proripit: Sed iam ille extemplo conſpectis hoſtibus relicto Mirabello ad Vernaculam regreſſus, denſatis copiis in hoſtes ſigna conuerterat; quum in eo temporis momento

mento nequaquam prioribus mandatis parendum, ſed nouo conſilio quod caſus offerret, mature vtendum eſſe iudicaſſet. Itaque Piſcarius recte inquit frater quod volebam effeciſti. idcirco ab læua ad hoſtes plenis paſsibus contende: & enitere audacter, vt ab tuo maxime cornu victoria feliciter oriatur. His dictis ad legiones Germanorum conuolauit, in quarum virtute ac robore ſummæ rei gerendæ & totius victoriæ momentum conſtare prouidebat. Interim Cæſarianorum leuis armaturæ equitum manus audacter ad nigram vſque legionem prouecta, à Germanis facile ſummouetur; & in ſubiectam Vernaculæ vallem fœda perturbatione detruditur, tormentaque item Gallica citatis equis admirabili ſolertia & celeritate in omnes partes opportune raptata ita hoſtes petebant, vt Hiſpani demiſsis etiam humi pectoribus vix depreſsioris loci beneficio pilas euitarent: & Lanoius & Alarco pauentes alas ruſticanæ caſæ quæ obiectu ipſo forte protegebat, applicare cogerentur. Tum verò Franciſcus his veluti non dubiæ victoriæ initiis ſuopte ingenio & ſuorum hortatu vehementer incitatus, quin dato pugnæ ſigno procurreret minime dubitauit. Idem cæteri faciunt: & ante alios Palicia, primi agminis ductor à dextro cornu, Cæſarianos equites iam impigre conuerſos adoritur. Is Gallorum impetus ſicuti Lanoio grauis atque terribilis fuit, ita poſtea multorum opinione viſus eſt victoriam è manibus Regis haud dubie rapuiſſe. nam præcipiti eo diſceſſu non modo Heluetii Nigrique Germani nequaquam pari paſſu ſubſequentes equitum præſidio ſunt nudati: verum etiam tormentorum vſus magna ex parte ſublatus: quum libratores ceſſare cogerentur, ne Regii agminis effuſe præteruecti, directis ictibus terga ſimul & latera verberarent. Cæterum ætate noſtra ab equitatu nuſquam alacrius atque validius eſt concurſum, quum veterani vtrinque duces & equites flagrantibus animis, non de gloria modo, quæ vna maxime veræ virtutis aciem exacuit, ſed de Italiæ imperio dimicarent. Galli vindictæ auidi vnum ante alios Borbonium vti Regis & gentis cum ignominia perfidiæ deſertorē, omnibus pugnæ locis fruſtra requirebant, quum ille ad tutiorem promptitudinem Pomperano familiari traditis inſignibus, tunicati & priuati equitis habitu depugnaret. At Rex ipſe argentea in trabea criſtis & ſua maxime proceritate conſpicuus, cohortantis ducis & ſtrenui bellatoris munus implere, hoſtilem aciem concitato equo perrumpere, aggredi obuios, & purpura auroque præcipue inſignes. In eo tumultu Ferdinandus Caſtriotus, qui originem à Macedoniæ Regibus ducebat, dux illuſtris, Regia manu confoſſus cadit. ſternitur & Vgo Cardonius alæ Piſcarianæ legatus. vexilla duo diſcerpuntur, & Noricus equitatus quem Ferdinandus Cæſaris frater auxilio miſerat, dum impigre pugnam ſubit & conſtantiſsime repugnat, graui accepta clade profligatur, ita vt iam penè Lanoii atque Borbonii ſigna & agmina nutarent. nam Gallus vel ea re numero & viribus ſuperabat, quod Cæſariani cataphracti leuis armaturæ equitum ſubſidiis carebant; ſi quidem

ex tribus agminibus primi cum Vaſtio ad Mirabellum proceſſerant: Secunda ala (vt diximus) à Nigris Germanis fœde repulſa refugerat: Tertia autem relicta extra Parcum duce Guidone Guaino totius exercitus impedimenta tuebatur. Ala quoque illa mirifica nobilium Italorum & Hiſpanorum ipſi Proregi peculiaris, vt quæ prælio non interfuit nullo erat adiumento. nam Lanoius Vererium Belgam adoleſcentem conſanguineum ſuum eius alæ præfectum extra Parci murum ſubſidere, nec ſe vllo modo commouere præceperat, donec ab ipſo per certos nuncios conſurgendi & pugnandi ſignum acciperet. Sed commiſſa & ſtatim exardente pugna, quum Lanoius in re præſenti atque terribili cunctis ſenſib. atque memoria vehementer occupatus, neminem qui accerſeret. omnino mitteret, adoleſcens patrui ducis iuſsis & diſciplinæ præceptis omnino parendum exiſtimans vſque ad pugnæ exitum immotus conſtitit: nec vlla equitum obteſtatione vel increpatione potuit adduci, vt in aciẽ prodiret. His de cauſis laboranti Lanoio & vix regii agminis impetum ſuſtinenti, Piſcarius qui admirabili præſentique prudentia ac intentis maxime oculis cuncta luſtrando, huc & illuc ſingulis difficultatibus occurrebat; Hiſpanos ſclopettarios circiter octingentos ſubſidio mittit, qui repente circumfuſi à tergo & à lateribus edita terribili pilarum procella, ingẽtem equorum atque hominum numerum proſternunt. his etiam appropinquat haſtatorum grauis armatura. atque ita certo præſidio tuti audacius plumbeis glandibus inceſſanter rem gerunt. Quo accepto incommodo Regii dum conſiſtere conferti nequeunt, & expanſis alis minore cum periculo repugnare ſe poſſe exiſtimant, diſſoluta acie diſsipantur. Sed dum huic conſilio Fortuna infeſtior occurrit, ira & pudore conglobati rurſus in ſclopettarios deferuntur. At Hiſpani natura agiles, & leuibus protecti armis, retro ſeſe celeriter explicant: equorumque impetum tortuoſis diſcurſibus eludunt, auctique numero, vti erant cum longo vſu, tum nouis Piſcarii præceptis edocti, manipulatim toto campo ſine ordine diffunduntur. Erat id pugnæ genus per ſe nouum & inuſitatũ: ſed in primis ſæuum & miſerabile. quod magna rerum iniquitate præoccupantibus ſclopettariis, præclaræ virtutis vſus in equite penitus interiret, nec vllæ vel fortiſsimæ dextræ diu proficerent, quin conferti à raris & paucis plures & clariſsimi ſæpe duces & equites inulta cæde paſsim ab ignobili & gregario pedite ſternerentur. Ab alia quoque parte iam Vaſtius promotis à dextro cornu cohortibus & inducta ala equitum cũ Anneo Memorantio proſpere conflixerat: profligatoque per ſclopettarios eius equitatu ipſe ante alios interfectis libratoribus, tormentis hoſtium fuerat potitus. Accidit autem in eo concurſu (quod non videtur prætermittendum) vt Vaſtius & Memorantius qui poſtea ſummi duces euaſerunt, ſicuti ab vtroque accepimus, peracri ſingularique certamine aliquandiu dimicarint, eo quidem euentu, vt non multo poſt Memorantii equus Caſtalii manu vulneratus concideret, atque ipſe demum ab Errera

rera centurione caperetur. Eo rerum ſucceſſu Vaſtius factus alacrior, minorem Heluetiorum aciem tormentorum amiſsione & fuga equitum abſterritam,& ob id hæſitantibus animis pugnam capeſſentem adoritur. Tum verò incredibile dictu videre licuit gentem paulo ante ab excellenti probataque virtute campeſtri præſertim in acie formidandam, cum decoris & diſciplinæ, tum innatæ ferociæ penitus oblitam, vix inclinatis haſtis pugnam detrectare; & metu mortis egregiæ, ab infami fuga turpiſſimum interitũ prealto in flumine quæritare, fruſtra eos retentare, confirmareque magnis obteſtationibus conante Florantio Sedanio, qui genti familiaris & dignitate equitum Maraſcalchus cum peculiari ala cataphractorum dimiſsis omnium equis in prima acie ſe pugnaturum profitebatur; adeo vt priſtinum illum immanium corporum ac animorum vigorem celeſte aliquod infeſtum numen, aut certe fatalis is Regi dies eripere videretur. Nec minori deformitate eundem fugæ exitum tulit altera Heluetiorum acies, quæ vti numero cohortium plenior aliquandiu immota conſtiterat. Sed quum circumfuſis vndique ſclopettariis perpetuo quodam pilarum imbre eminus obrueretur, & promptiſsimi Centurionum vt plerunque accidit, in ipſo primo ordine cecidiſſent, conſpecta demũ ſtrage Regii equitatus, abiectis haſtis terga vertit. Ferunt Ioannẽ Dieſpachium qui ſummam inter Heluetios duces authoritatem obtinebat, quum cohortes ne tentato quidẽ certamine turpiter fugientes intueretur, & obuerſus ac iratus ſigniferos increpando cædendoque ſiſtere ne quiret, grauiſsimo compulſum dolore tantæ acceptæ cladi ac ignominiæ ſupereſſe noluiſſe; in eoque præſentis animi decreto peruadentem in cõfertos hoſtes honeſtiſsime cecidiſſe. Hanc tamen cladem Heluetii qui ſuperfuere Alanconio Regis ſororio acceptam referebant, quòd ille vti parum ſtrenuus & diu inclinantis prælii ſpectator, dum ardente adhuc pugna cum integro totius poſtremi agminis equitatu in fugam ſe proriperet, Heluetiam aciem egregie denſatis ordinibus prælium ſubeuntem, tranſuerſa & præcipiti impulſione perrupiſſet. Cæterum à dextro Gallorum cornu vni omnium peditum Nigri Germani, vti in ipſa ſalutis atq. victoriæ deſperatione, cum Germanis acerrime & cõſtantiſsime depugnarunt: eoque maiorib. prope odiis quàm viribus, quæ ſummæ erant, ſunt cõgreſsi, quo efferatis diuturna diſſenſione animis, neutris qui paululum loco pulſi pedem referrent, vlla omnino ſpes veniæ aut militaris miſericordiæ relinqui videretur. Indignabantur Cæſariani, quòd Nigri cõtempta & irriſa Cæſaris maieſtate, ſpretaq. authoritate Germanici nominis pro Gallo vetere hoſte mercenariis armis fratres & conſanguineos obſeſſum atque oppugnatum veniſſent. Ex aduerſo Nigri maxime decorum exiſtimabant, pro eo Rege qui multis annis ipſos liberalib. ſtipẽdiis aluiſſet, fortiſsimam operã præſtare: tueri ſacramenti fidẽ: & nihil omnino admittere, quod veteranis militib. indignum foret. Nec hercle ex his quiſquam erat in eo haud dubie ſupremo vitæ actu, conatuque bellici

craſsiore ſclopetto crudeliter interficit. traiicitur duplici vulnere & ipſe Tramulius multarum palmarum vetus Imperator. Galeacius item Sanſeuerinus, dum ſingulari peritia huc & illuc adacto equo hoſtes ſummouet,& præclare decertat, in conſpectu Regis cadendo, quod Regiæ gratiæ & famæ inclyti nominis debebat honeſto vitæ exitu perſoluit: quum procumbente equo laberetur, proximum ſibi Gulielmum Langeum illuſtrem equitem in ſupremo caſu opem ferre cupientem appellans, ſine me inquit fili fato meo fungi: & quam celerrime potes hinc ad protegendum Regem recurre, nominiſque mei & honeſti exitus memoriam, ſi euades pie amiceque colito. Erat pugna omnium maxime funeſta,& magnopere iniqua Gallis equitibus: nam à circumfuſis & expeditis Hiſpanis in omnem partem ad lethales ictus pilæ plumbeæ ſpargebantur. quæ non iam tenuioribus (vti paulò ante erat ſolitum) ſed grauioribus ſclopettis quos vocant arcabuſios, emiſſæ non cataphractorum modo, ſed duos ſæpe milites & binos equos trāſuerberabant;ſic vt miſerabili nobilium equitum ſtrage, & morientium equorum cumulis conſtrati campi, & alarum virtuti ſimul officerent, ſi denſato ordine irrumpere conarentur,& paſsim veluti obiectis aggeribus, ſi cui decore vita potior foret, minime expeditum ad fugam iter præberent. In tanta rerum iniquitate Villermus Boniuettus Amiras aliquandiu diſcurrendo & cohortando Heluetios & equites in fugam inclinatos confirmare conatus,quū haud dubie aduerſam eius prælii Fortunam agnoſcerent, nec tantæ cladi,cuius ipſe præcipuus author fuiſſe diceretur, ad pœnam vel ignominiam ſuperſtes eſſe vellet, graui & obſtinato pudore in medios hoſtes incurrit, atque ibi,quod aperta galea diſcurrentium & imperantium Ducum more vteretur,iugulum mucronibus obiectans. eſt interfectus. At Franciſcum nudatum omni ferè præſidio alarum cuſtodiæ corporis tot circum interfectis & cæteris circumquaque palantibus ſeſe eripientem, mixti ex variis turmis aliquot equites vti habitu inſignem perſequuntur. Nec Rex impiger ſe ipſum deſerit,quanquam ab equo & à Fortuna deſerebatur; paſsim inflexo equo cum inſultantibus gladio rem gerit, illatiſque aliquot & acceptis vulneribus ſtrenue repugnat. Sed dum ad proximum riui pontem contendit, confoſſo & corruente equo, ſternitur. Primi omnium Didacus Abila & Ioannes Vrbieta Cantaber,ſupergrauante equo iacentem circumſiſtunt; nec adhuc planè cognitum intentatis gladiis, vt ſe dedat ni perire malit cohortantur. Interim ſuperuentu Mottæ Anoierii Galli, qui erat Borbonii equitum præfectus,de facie noſcitur, quanquam erat ex vulnere totum os manante ſanguine fœdatus. Sed dum Motta vt ſe Borbonio dederet qui non procul abeſſet hortaretur, Rex ad proditoris nomen indignabundus ac imperanti ſimilis, accerſito te inquit Lanoium.iſque dum Motta ad Borbonium peruolaret, vndiq. voce & diſcurſu militum quæſitus, opportune ſuperuenit,ſummoq. incumbentiū turba ſubtractum equo exporrecta dextra ſubleuauit.

præoccupanti Abilæ chirotheca ferrea traditur, proximi paludamentũ in fruſta diſcerptum abripiunt; alii baltheo & calcaribus potiuntur: quum quiſque aliquid ex Regiis exuuiis rapere properaret, quod mox ad decus, petendaque præmia non obſcura fide poſſet oſtentari. Capto Rege vndique à Cæſarianis victoria conclamatur. Gallis animus concidit. Fit fœda fuga in omnes partes, Heluetii pecorum modo pauentes dum cæduntur, Ticino flumini ſe committunt, natandique prorſus imperiti fœda & miſerabili colluuione connexi impeditique agminatim gurgitibus rapiuntur. alii ſupplices proiectis ad terram armis ſalutem petunt. Sed rara eo die niſi in multa cæde fatigatis, humanitatis & miſericordiæ laus refulſit. ſuperbos enim & immanes ea ingens victoria milites reddebat, & Antoniani qui ab arce & à Noua porta cunctatius & ſerius eruperant, ante alios auidiſsime & crudeliſsime graſſabantur; vtpote qui, quum prælio minime interfuiſſent, poſt partam demum victoriam opportune effuſi, intercepta ſpe fugæ, conſternatis & fauciis occurrerent. Itali quoque & Galli pedites quos circa arcem & caſtra relictos diximus, quum Rex eos ſummæ victoriæ diffidens in ſubſidium euocaſſet & Buſsiuius Amboſius ad prælium contendens ſecum adduceret, in Germanos qui tum Nigrorum legionem deleuerant, inciderunt: & ab his interfecto Amboſio cæſi fugatique ſunt. multis tamen elabendi ſpatium, caſtrorum propinquitas præbuit. neque enim vllos Germani extra ordinem ſunt perſequuti: qui ad extremum pugnæ exitum immoti & erecti in omnem caſum, in acie perſtiterunt; quando ſeuera & maxime nobili diſciplinæ lege, donec debellatum foret, extra aciem progredi, hoſtem capere, & quæ alii auide raperent, ſpolia legere vetarentur. Ob id conſtat neminem ferè illuſtrem captiuum, & exiguam admodum prædam ad Germanos perueniſſe, quum Hiſpani ſicuti audaci præſtantique opera fuſo equitatu & pulſis Heluetiis haud dubie victoriam peperiſſent; optimo veluti iure in præmium virtutis pretioſiore præda & nobilioribus captiuis potirentur. Capti ſunt Henricus Rex Nauarræ, & Renatus Baſtardus Sabaudius Regis auunculus, Regiæ domus magiſter; qui non multo poſt dum ſe multo auro redimere cogeretur, ex vulnere exorta febre apud hoſtes interiit; itemque Memorantius, Brionius, & Bozolus, ipſeque item Obegninus, & Florantius qui Heluetiæ legioni erat præpoſitus. Franciſcum è Borbonia familia Sancti Pauli comitem grauiter ſauciatum inter cadauera iacentem, dum ei veluti iam mortuo Hiſpanus digitum abſcinderet, vt annulo potiretur. Fortuna ſeruauit. Contraria ſorte Leſcutus coxam craſsiore pila traiectus, quo nemo Gallorum Procerum, corporis atque animi virtute ſuperior fuit, nono die apud hoſtes Ticini extinguitur. Ferunt eum dum lethali vulnere grauatus iaceret, & Cæſariani duces inprimiſque Vaſtius eum ſæpe inuiſerent, multas diras Boninetti manibus fuiſſe imprecatum, plurimumq. execrando peſtilentis eius hominis ingenium ſubiunxiſſe, ea infelici acie ab ſe illum

fuiſſe

fuiſſe quæſitum, vt publicum ſcelus infeſto gladio vindicaret: quando is tantam cladem Gallico nomini,& immerenti præſertim Regi peruerſis conſiliis intuliſſet. Periit etiam Toneræus vir illuſtris;deſideratuſque eſt nuſquam reperto cadauere Tornonius qui cum Aſparoſio Leſcuti fratre Nauarrico bello dux fuerat, quum tumultuantibus Hiſpanis, Galli arma ad Hiberum vſque amnem promouiſſent. Solus Alanconius, vt tantæ cladis nuncium in Gallias deferret cum ingenti cataphractorum agmine intactus effugit. Qui fortaſſe ſingulari prudentiæ laude dignus foret, ſi non potius, vt ſe incruentum & iure imperii equites ſecum trahentem periculo eripere, quàm ad ſubſidium orbatæ Galliæ fortium virorum alam ſeruare voluiſſe crederetur. Sed Alanconio intra paucos dies ex dolore animi defuncto, eius receptus famam, Humenius Rocha legatus alæ, præclaro teſtimonio defendit, quum vir impiger & belli peritia ſpectatus deſperata victoria, vel inuito retinenteque duce, neceſsitati parendum eſſe cenſuiſſet. Porro Claramontius qui in Inſula Memorantianis in caſtris præſidio erat relictus, vbi perditis rebus fruſtra auxilium ſe ferre poſſe animaduertit, cohortatus ſuos vt nihil ea rerum aſperitate perturbari vellent,ſed confirmato virilique animo ad ſalutem non dubiamque laudem conſtanti receptu ſigna ſequi properarent, militari more copias eduxit, & Graualone ſuperato, conciſiſque pontibus ad Mortariam primo oppidum, & nullo demum accepto incommodo in Galliam contendit. Idem fecere Mediolani qui arcem obſidebant;ſuppreſſa etenim acceptæ cladis fama,& vulgato interim falſo victoriæ nomine cum omnibus impedimentis duce Theodoro Triuultio, ad Verbanum lacum incolumes euaſerunt.Cæſa autem eo prælio ad decem millia referuntur. At Rex armatus, vti erat in equo humili aſturcone,quum à Lanoio in caſtra duceretur. Alfonſo Vaſtio fit obuius. Is tum forte à perſequendis Heluetiis redibat, vt de Piſcario quem falſo cecidiſſe ferebant certius agnoſceret. Nec mora Vaſtius ab equo propere deſilit, & Regiam dextrã apprehendens cuſtodientium & aggregantium ſeſe vltro militum coronam late ſummouet; ita vt his pudorem iniiceret, qui nullo prope reſpectu maieſtatis,adeo arcte iam captum Regem cuſtodirent. Tum vero Franciſcus haud parum eius conſpectu recreatus ſilentium exoluit. Eum enim cum iuuentæ flore & ſpecie corporis,tum virtutis & omnis militaris elegantiæ laude inſignem,vti præclarus vel in hoſte excelſæ virtutis æſtimator vehementer adamabat. Conſolanti Vaſtio magnitudinemq.animi & humanitatẽ in Carolo Cæſare plurimũ attollẽti,ſtatueram, Rex inquit, non indecoro caſu inter armatos concidendo animum ab hac tanta rerum mearum acerbitate vendicare, ne tot clariſſimorum meorum Ducum funerib.ſupereſſem.Sed Fortuna iampridem nomini noſtro inique & peracerbe infenſa, vt vitam inuitò ad illudentis Fortunæ ſpectaculum reſeruaret, honeſtiſsimam mihi mortem inuidit, hoc vno tamen me me in tantæ cladis memoria conſolabor, quod nulla

mihi in poſterum Fortunæ vis erit pertimenda. Quandoquidem illa ſæuiſsime ſemper furens, nec tot cumulatis cladibus vnquam abunde ſaturata, nunc tandem reliquas ſupremi odii faces in hoc publico totius Galliæ luctu, & ſumma mea ex tanti infortunii caſu iactura, reſtinxerit. His verbis non modò ipſis victoribus ſingulari affectis lætitia lachrymas propemodum exciuit; ſed circumfuſorum etiam omnis generis militum animos tantæ victoriæ reputatione vſqueadeo confudit, vt facile à cædibus & ab ipſa etiam præda ad tanti Regis capti ſpectaculum vndique verterentur. Ductus eſt in Gallica caſtra ipſo imperante, ne à Ticinenſibus quos ſummis affecerat detrimentis & à ferociente præſidiario milite, tanquam diuturnæ obſidionis incommodis vehementer afflicto, ad ludibrium in ea Fortuna conſpiceretur. Ibi ea vulnera quæ in auerſa parte femoris & in dextra, ſummaque gena, leuia tamen acceperat, facile curauit: aliquot etiam pilarum ictus duplici thorace adeo egregie ſuſtinuerat, vt quum Chriſti crucis fruſtulum aurea concluſum bulla collo geſtaret, quòd plane foret ſeruatus, in miraculum à piis hominibus referretur. Ferunt Regem Borbonio ad genua prouoluto & dextram appetenti, nequaquam ſeſe irati ſed cuncta æquiſsimo animo ferentis habitu præbuiſſe. Ipſum verò Borbonium demiſſo vultu haud dubia dediſſe pudori & pœnitentiæ ſigna, vtpote qui non omnium modò tacita cogitatione, ſed liberis etiam ſermonibus ſeſe inuidia plurimum onerari & defectionis ſuæ nomen latiſsimæ famæ pandi manifeſte perſpiceret. Cœnauere cum Rege magnis precibus inuitati Lanoius & Vaſtius; lauanti autem Borbonius honoris cauſa linteum dedit. Sed Rex ingreſſus in ſermones de prælii euentu tam graui & tam facundo ore conſiliorum ſuorum rationes explicauit, periti Imperatoris more ſingula recenſendo, quæ apud ſe vel ipſos hoſtes vii potiora prouideri potuerint, vt ſi res in integrum reſtitui poſſent, ſe iterum ea tanquam optima conditione dimicaturum dicere minime dubitaret. Sed ſe deceptum ab Heluetiis qui non modo ſuam ſed omnium etiam opinionem turpiſsime fefelliſſent: & auare ab Italis fraudatum qui in recenſendis cohortibus falſum militum numerum referre eſſent ſoliti; deſertumque demum nimis propere à tertio equitum agmine, ſemel inclinatam aciem vlla arte bellicæ virtutis, vlloque præſentis animi conatu reparare nequiuiſſe. Atque ita quum omnia ferè in vnum coniurarint vt fortunæ Cæſaris ſeruirent, fatali ſorte potius quàm errore hominum cuncta ipſis proſpera, ſibi verò aduerſa omnia contigiſſe. Non videtur ſilentio prætereundum quod ad hiſtoriæ pariter ac diligentiæ meæ fidem pertinere arbitror; ea me omnia quæ hoc peculiari volumine continentur, ex ſermone maximorum Principum & Ducum accepiſſe, quorum ferè omnium & ſi externæ linguæ durioriſque naturæ fuerint, veritatis explicandæ cauſa, amicitiam meruiſſe profitemur; tanta curioſi ingenii perſeuerantia felicitateque, vt non modo mores, conſilia, factaque eorum

ſcriptis

ſcriptis expreſſa; ſed ſingulorum quoque ex veris formarum lineamentis depicta ora ad delectationem ſpectantium in Muſæo noſtro repræſentemus. Verum in hoc longo atque difficili honeſti laboris ſtudio, nemo certe nobis vel liberalius vel diſertius Franciſco Rege fauit;admirabili enim fretus memoria,ingenueq. arcana animi nudare ſolitus,cuncta miro ordine atque integra fide de ſucceſſu præſertim huius pugnæ nobis enarrauit, primo ad Maſsiliam, & aliquot poſt annos ad Nicæam; tanta quidem cum admiratione noſtra, vt quæ incerta & obſcura erant, collato hoſtium teſtimonio liquidiſsime deprehendiſſe fateamur, & tantum Regem immaturo prorſus fato nuper ereptum, tanquam longiore vita dignum, merito celebrandum exiſtimemus. Nec multo poſt ad Pisleonem in cuſtodiam eſt deductus. Eò tum demum ipſe Piſcarius venit, non planè obducta oris cicatrice, Regemque inuiſit non in purpurea aureaque veſte, vt cæteri qui ab ea victoria in pompæ morem ſeſe, Gallicis ſpoliis exornarant; ſed ad ſingularem animi modeſtiam, laneo & nigro in ſagulo, quaſi non victoris ſed victi habitum præferret: & miſerari Regiæ conditionis ſortem, nequaquam ficto dolore videretur. Eum venientem ac inſignium Ducum turba, veluti prætoria cohorte circumſeptum, Franciſcus adeo humaniter & auide complexus eſt, vt aliquandiu animum atque oculos in eius viri admiratione defixos teneret: & cœptis demum grauioribus ſermonibus in hæc verba,non triſti, verũ ſubblanda geſtus & oris grauitate prorumperet. Nunquam inquit,inuicte Piſcari natura fieri poſſe putaueram, vt eum plenis affectibus amare atque ſuſpicere poſſem, qui vnus omnium hoſtium Gallico nomini maxime fuerit infeſtus: & mihi demum victo captoque longe grauiſsimum cladis vulnus intulerit. Sed profecto eam eſſe vim præſtantiſsimæ virtutis, vel hoc meo æque nobili ac triſti rerum experimento conſtanter agnoſcimus, vt in ſe ipſam admirabili fulgore late radiantem omnium oculos, tanquam ad præclarum lumen ab obſcuro facile conuertat: ac ipſis demum animis impotentiſsime dominetur. Sed tu Piſcari dignum illuſtri fama tua feceris ſi eo tenore veræ virtutis, quo me & meos ſæpe duces feliciter viciſti, enixe dederis operam, vt hoc totum ſingularis victoriæ decus quod veſtra virtus & fortuna Cæſari peperit, ab altitudine eius animi excelſaque virtute longe clariſsimum reddatur, dum mihi plane victo captoque non iniquis legibus impoſitis libertatem maximorum Regum exemplo reſtituit. Neque enim vel in hac mea calamitate Cæſari veſtro regna ac imperia, aut tam præclarè votis eius arridentem fortunam inuideo: quum hunc potius diuini muneris locum inuideam, quem ei benigna ſors ad deferendum in cœlum nomen ruina mea patefecit, parari quidem lata Imperia vi atque opibus poſſunt, & fortuna plerunque quum eam maxime conuerſam credas, ſua libidine dat terga; & leui momento dilapſa peruertitur. At certe in Cæſaris arbitrio rara felicitate poſitum eſt ſummæ humanitatis & clementiæ immortali gloria

ſe potiri:& ſecura manu velle decerpere nobiliſsimæ laudis fructũ,quem hercle nulla vis eripiet, nec ipſa quidem fata vllo vnquam tempore delebunt. Quandoquidem poſt partam victoriam, cuius nomen & decus minores ſæpe duces & milites ſibi vendicant,nullus in Regia fortuna clarior eſt triumphus,quàm ad eximium propriæ virtutis ſpecimen,ab ipſa maxime generoſi animi magnitudine celebrari. Ad ea Piſcarius pauca præfatus quæ ad declarandam Cæſaris moderationem & lenitatem pertinebant,grauiter & appoſite reſpondit,addendo quantũ ille in omni controuerſia & diſceptatione lenis & æquus eſſe conſueuiſſet: & quàm procul ab inhumana duritie, omnique ſæuitia ſenſus omnes auerteret: vtpote qui ab ineunte ætate propter facilem mitemque naturam, nunquam ab immoderatis atque ſuperbis,ſed ab honeſtis decoriſque conſiliis, virtutis & pacis amore duceretur. Non tuliſſe eum ab initio bellum:ſed grauiſsimis laceſsitum iniuriis ita repuliſſe,vt poſt multas victorias locum paci & concordiæ non iniquis conditionibus relinquere videretur. Propterea ſe ſperare Cæſarem tanta animi moderatione vſurum ea victoria, vt nihil minus æquum à victo poſtularet,quàm quod integris rebus repetere eſſet ſolitus: futurumque eſſe, vt ipſe non multo poſt, ſolicitæ matri & cariſsimis liberis inſigni Cæſaris liberalitate redderetur. Quibus ſermonibus Franciſcus ægrum animum in ſpem haud dubiam maturæ libertatis erexit; ratus Cæſarem ſola victoriæ felicitate contentum fore: nec in ea quicquam impotenter,ſed ſolum lenitatis & clementiæ nomen eſſe quæſiturum. cuius animi nequaquam atrocis & ſuperbi præclara ſigna dudum oſtendiſſe cognouerat, quum Cæſar qui tum erat Barchinonæ nuncios tantæ victoriæ quæ ipſo etiam natali eius die parta fuerat,nulla cum hilaritate ſuſcepiſſet: ſed ſingulari pietate indictis tantum trium dierum ſupplicationibus, vt is ſecundus belli euentus Reipublicæ Chriſtianæ commodo verteretur, publicam lætitiam feſtis ignibus & tormentorum bombis celebrari vetuiſſet.

LIBER SEPTIMVS.

DELETIS ad Ticinum Gallorum copiis atque ipſo Franciſco tanti modo nominis Rege capto, nemo totius Europæ Regum vel Principum fuit, qui non ſummo metu, aut certe grauiſsimo dolore commoueretur. Nam qui finibus atque periculo proximi erant, non modo opes, tot coactis in vnum regnis, in immenſum auctas, ſed ipſam quoque Cæſaris fortunã horrebant. Apparebat enim eius exercitum è prouincia per Liguſticas cautes fuga elapſum, egentem pecunia, Mediolano excluſum, deſtitutumque ſociorum auxiliis, incredibili potius aſpirantis Fortunæ munere, quàm vlla conſilii ratione, incolumem, ac demum victorem euaſiſſe. Nec iam vllas bello rationes Cæſarianis tantam inuſitatæ fortitudinis, tantamque felicis diſciplinæ opinionem adſecutis in poſterum conferendas videri; quum ingenti audacia, patenti campo, procul inſidiis, veteranum ac ornatiſsimum totius Galliæ equitatum tot clariſsimis ducib. interfectis & captis, vnius horæ momento deleuerint. Ipſaque Sicambrorum robora cæteris infeſta Germanis, ac Heluetias legiones inuictas antea & frequentibus victoriis nobilitatas, aut in acie trucidarint, aut inulto fœdoque interitu perire coëgerint. Cæterum Rex ipſe in arcem ignobilis oppidi coniectus, ac ſalutantium turbæ frequenter oſtentatus omnium animos in ſui miſerationẽ converterat. Fortunaque tum maxime vt impotens & ſæua & inſtabilis accuſabatur, quæ florentem belli gloria, ætate atque opibus Regem, è ſummo ampliſsimi regni, potentiæq. faſtigio, puncto temporis præcipitem dediſſet. Quippe eius ori atque oculis, tanta vis tantuſque honos inerat, ad promerendos omnium animos, vt non modo ii quibus neque beneficio neque iniuria fuiſſet cognitus; ſed etiam hoſtes ac inimici ea calamitate indignum exiſtimarent, militarem enim cum inuicti animi, tum eximii corporis habitum, omnibus regiis atque ciuilibus virtutibus exornarat. Quum pedes ſiue eques tractando arma, artem ac robur oſtendere, aut de optimis artibus ac liberalib. ſtudiis diſceptare vellet, omnem in id totius ætatis operam contuliſſe crederes. Accedebat præalto illuſtrique ingenio, bellorum rerumque omnium memoria incredibilis, ac inexhauſta quædam in his explicandis nitidi ſermonis eloquentia, qua primis ferè congreſsibus abdita ſuorum ſenſuum liberaliter expromendo, omnes miro ſibi amore deuinciebat. Sed quum per ocia pacis alacri ſemper comitate, more gentis, ac erudito luxu, iocis munditiiſque præſtaret, vna maxime liberalitate, quæ in Principe optimo præcipua virtus exiſtit, apud omnes longe clariſsimus erat. Iis de cauſis neque in ea

arce,totaue Gallia Ciſalpina recte cuſtodiri, neque alio terra mariue tuto traduci poſſe videbatur. Nam Veneti in tergo erant iam plane quòd à fœdere defeciſſent, pro hoſtibus habiti, & Alfonſus Aceſtinus Gallorum ſocius,Pontifexq.ipſe,& Florentini,qui non modo auxilia nó miſiſſe, ſed fœdus cum Gallo percuſsiſſe,repertis ad Ticinum ſuper ea re tabulis, arguebantur; cuncta cis Padum ad vltimos Ligurum fines certis præſidiis obtinebant. Milites quoque Cæſariani quanquam præda diuites merita ſtipendia flagitare, ducibus ni pecuniam expedirent ſeditioſe vincula & cædem comminari,alióque ſubinde atque aliò ad deponendam prædam abſque commeatu diſcedere, eo inſolentior atque ferocior, quòd gratuita opera ad retinendam priſtinæ virtutis dignitatem, ſe maximam victoriam ingrato Cæſari peperiſſe prædicabant.& in eos ſæpe de induſtria Franciſcus veluti per luſum aureos nummos diſpergere erat ſolitus, tanta præſentis fortunæ contemptione,vt Hiſpani milites ap plaudendo, petulanter Deos incuſarent,quod ad ſubigendum terrarum orbem Franciſcus ipſis non imperaret, aut ipſi omnes ſub eo ſoluti Cæſaris ſacramento,militarēt, Adeo vt duces, & ante alios Alarco cuſtodiæ præfectus,& largitiones regias cohibere,& familiaritatem militum nonnunquam abrumpere cogeretur. Interea Clemens qui ad tuendam Pontificiæ maieſtatis æquitatem moderato quidem,ſed periculoſo & parum illuſtri conſilio, ab omni contentione abeſſe & ſeſe inter certantes, pacis ſequeſtrum profiteri voluerat, diuerſis ſuorum conſultationibus agitabatur. Plerique enim ſuadebant, vt Gallicarum partium obliuiſci vellet,& Cæſarianis ducibus quibuſcum præclare atque feliciter bella gerere conſueuiſſet, ſenſus omnes facultatesq. coniungeret. recentes iniurias haud multa expiari pecunia facile poſſe,& antiquum ſubinde fœdus renouari, ſi ſalutaris ocii quàm exitialis belli cupidus eſſe mallet: & ſacroſanctæ poteſtatis iure,longe lateque ſibi vtendum arbitraretur. Alii degeneris abiectique animi ea eſſe conſilia dicere: ſi pacem male fidam auro mercaretur, eam propediem Galliæ atque Italiæ ſeruitutem eſſe parituram, nec ideo Regem in tanta calamitate ac rerum deſperatione deſerendum, quem ipſe imprimis, Venetique perniciosa cunctatione in eas carceris miſerias præcipitaſſent. non ampliore pecunia opus fore, ſi Regem inuicti gratiſsimique animi cuſtodia eripere vellent, quàm ea, qua pax ſeruili conſilio emi poſſe videatur. Neque meditato facinori dubiū proponi euentum, ſi fortiter rem gerere,euocare Heluetiorum expeditam manum, & ſubitarias per Italiam cohortes cogere maturarēt. Tum enim Pontificem, Rege libertati reſtituto, de vniuerſæ pacis nomine communique concordia tempeſtiue conſilia initurum, imperiiſque Italiæ legitimis poſſeſſoribus adiudicatis,non ſimulatam ac inſtabilem, ſed veram ac diuturnam pacem obſtinatis ab Regibus expreſſurum: vt ipſo authore ac duce,vti ſemper exoptaſſet,impie tum commota arma,à Chriſtianis in Turcas verterentur. Sed quantum priori ſententiæ ſecuritatis

in poſterum ac dignitatis deerat, tantum huic immoderati & impudentis animi ſupereſſe videbatur. Propterea, hæc vti aliena nimiſque atrocia Clementi quietis auido & incertos belli exitus maximè timenti, mirè diſplicebant, quòd Cæſarem perpetuis maximiſque amicitiæ officiis ſibi coniunctum, adeo inſigni iniuria affici,& ab ſe propterea Germaniæ Hiſpaniæque populos, & Henricum Britanniæ Regem alienari nolebat. Itaque cum Carolo Lanoio qui pro Cæſare ſummæ rei in Italia præerat, amicitia repetita, ſolemne fœdus percutit; his ferme conditionibus, vt ipſe centum & triginta milia aureorum nummum Cæſarianis in ſtipendium numeraret. Contra vero Pontifex ab iis in recuperando Regio Lepidi iuuaretur, quod Alfonſus Ateſtinus vti ſuæ ditionis, Hadriano vita functo, per interregnum cum Ruberia oppido antea recepiſſet. Venetis autem intra certum tempus, fœderi atque amicitiæ locus foret; ſi centum & ipſi milia nummum aureorum ſubſidii nomine perſoluiſſent. At Alfonſus cui Clementis conſilia admodum erant ſuſpecta, & quòd Gallicarum partium ſemper fuiſſet; Cæſarianis ſe merito inuiſum eſſe meminerat, cum Lanoio pecunia perquã mature tranſegit, vt ſibi parceretur. Ita Lanoius repetente Regium Pontifice, atque auxilia ad id depoſcente, alias atque alias moras nectere;& quoniã ea loca antiquius Cæſaris imperium communi Italiæ iure reſpexiſſent, præiudicare inconſulto Cæſare nolle dicere,ac demum polliceri ſe medium atque adiutorem fore, vt ex æquo ea controuerſia componeretur. Cæſar enim rata habere noluerat, quæ Lanoius ſolemni fœdere pepigiſſet. quæ res in Pontificis Italorumque omnium pectus alte deſcendit, quum præbita & fruſtra demum repetita pecunia, mire eluſos eſſe diceretur. Interim Cæſarianus exercitus fermè totus in Placentinum & Parmenſem agrum in æſtiua ſeſe effudit, tanta rapiendi oblatas atque reconditas fruges & obuia quæque vexandi licentia; vt ex villis viciſque afflictorum agreſtiũ querelis vrbes complerentur: & mox frequentes earum ac oppidorum legationes ad deprecandam agrorum vaſtitatem, Romam vſque peruolarent. Quibus de rebus deceptus Pontifex grauiſsimo animi dolore premebatur. at tum maxime caſtigabatur à Venetis, qui dudum vllam cum Cæſarianis amicitiam, quæ auro coëmeretur ſe inituros conſtantiſſime pernegaſſent, contra multo ampliorem pecuniæ ſummam Cæſari pollicendo; ſi ad certam rerum tranquillitatem, communi Regum & ciuitatum omnium libertati & paci conſuleretur. Eò enim Cæſarianorum conſilia ſpectare videbantur, vt quum in Italia cunctis ſibi fœdere obſtrictis, pacem atque ocium peperiſſent, totius mox Italiæ innixi opibus in Galliam rurſus penetrarent. Nec deerant Borbonius atque Piſcarius eius belli cupidine deflagrantes,qui irritos ad Maſsiliam conatus, atque ea feſtinati reditus detrimenta reſarcire nobiliore victoria cupiebãt:qui Galliam Rege, ducibus, equitatu penitus orbatam, eamque exhauſtam pecunia, inopem conſilii,& cunctis inuſitata clade perterritis de ſalute

dubitantem, in prædam vertere, atque ſubigere, neque magni neque diuturni laboris eſſe iudicarent. Qua demum ſubacta, nemo erat qui non eadem mox cladium & ſeruitutis incommoda deceptæ, circumuentæque Italiæ parari dubitaret. Nec multo poſt Franciſcus impatientia carceris & præſentium rerum neceſsitate compulſus, incredibile aliis & ſibi anceps conſilium ſumpſit, vt in Hiſpaniam traditis Gallicis triremibus ad Cæſarem perduceretur. Is ab initio cladis acceptæ Pontificem ac Venetos nihil de priſtina erga ſe voluntate remiſſuros, retentoque in Italia cum copiis Albanio Regulo moturos arma crediderat; quod magni intereſſe ad ſalutem libertatemque omnium arbitraretur, ſi illi tandem & concepta conſilia, & paratas vires explicaſſent: ſuiq. liberandi ſpecioſum imprimis neq. omnino difficile negocium fortiter ſuſcepiſſent. Ea enim eſt ægrorum natura mortalium, vt quæ ſibi remedia ſalutaria fore prouiderint, non modo factu facilia eſſe, ſed alienis etiam rationibus magnopere conducere credant. Itaque Franciſcus inani perſuaſione deceptus quum Albanium cum exercitu ad Grauiſcas nauibus impoſitum, & Romæ demum cum Cæſare fœdus publice ictum eſſe cognouiſſet, cogitationes de Italicis auxiliis abiecit, & reliquam ſpem omnem in Cæſaris clementia ac humanitate collocauit. Miſerat enim paulò ante ad eum Cæſar Hadrianum Beurenum Belgam ipſius gratia maxime florentem, cum leniſsimis literis, nec omnino prægrauibus de pace mandatis, ita vt Cæſarem ſua ſpe mitiorem inuenturus eſſe videretur. Erat tum Franciſcus in poteſtate Lanoii hominis occulto aſtu conte&aq. prudentia valde inſignis: quanquam ſumma militaris imperii penes Borbonium eſſet: qui id munus liberali & generoſa quadam ſimplicitate Gallico more ſenſim vſurpari permiſerat. Magnis igitur pollicitationibus cum Lanoio Rex egit, vt in conſilio primorum Ducum ac militum doceret Regem in ſecuriorem cuſtodiam Neapolim eſſe perducendum. Cæterum ea re facile impetrata, quum ad mare perueniſſet, aliis omnibus deceptis in Hiſpaniam curſum direxit. Timebat enim Lanoius niſi tantæ rei conſilium egregia ſimulatione tegeretur, ne Borbonius atque Piſcarius, quorum apud milites ſumma erat authoritas, inſtitutam profectionem impedirent, adeo vt nullam ex turpi conſilio inuidiam vereretur, ac illorũ offenſiones omnino negligeret, modo ſibi amplior gratiæ locus apud Cæſarem eo facinore pararetur: & Franciſci animum in ſpem ingentium præmiorum ſingulari beneficio deuinciret; Quando nihil Cæſaris animo atque oculis optatius, nihil gratius aut ſpecioſius cunctis Hiſpaniæ populis fore crederet, quàm ſi clariſsimum Europæ Regem eius maximæ gentis virtute captum in Hiſpaniam ad triumphum ac ſempiternam incomparabilis victoriæ memoriam tranſportaret. Ipſe quoque Franciſcus, altitudine liberalis animi ſui, alienæ naturæ ſpiritus metiri ſolitus, ſi in conſpectum Cæſaris deueniret, cuncta ſibi protinus ſecunda atque felicia deſpondebat. In hanc ſpem & Vgo Moncata quem in Liguria

apud

apud Varagium ab Andrea Auria captum diximus ſine pretio in Hiſpaniam per Gallias paulò ante fuerat dimiſſus, vt amice atque ſolerter regiam cauſam tueretur; ſummæque laudis & gloriæ in perpetuum parandæ facultatem Cæſari diuinitus oblatā eſſe prædicaret. Is enim vir ſubtili iudicio ad amicitiam Lanoii ſe receperat, cæteris ferme omnibus Hiſpaniæ Regulis eam liuore atque odio refutantibus. Quoniam Lanoius non illuſtri natalium ſplendore, nullaq. paulo inſigni virtute, ſed vna tantum aſsidua fidelis obſequii perſeuerantia, vti peritus & elegans equorum domitor, ludorumque magiſter, totum alienæ gratiæ locum, ambitioſius quàm deceret, apud Cæſarem occupare videbatur. Interea quum fama eſſet, Regem in cuſtodiam Neapolim claſſe perduci, & iam pars ædium Regiarum in Arce noua, validioribus clatris atque repagalis Lanoii iuſſu firmaretur, Franciſcus nobili comitatu Genuam, & mox in proximum Delphini portum deducitur, quo iam Gallicæ triremes ſolis remigibus inſtructæ, Regis accitu peruenerant. Andreas quoque Auria cunctis prædonibus, & tum maxime Hiſpanis nauali virtute terribilis, quum ſuas ipſius triremes in alienam poteſtatem, id poſtulante Rege ſe traditurum negaſſet, fidem obſideſque dederat, ſe nequaquam Lanoio claſsique eius ea nauigatione nociturum. Itaque fortiſsimorum militum manu, quam ex ſuis cohortibus Salſedus, Corberia, & Sanctacrucius Centurioneſque alii delegerant, Cæſarianæ & Gallicæ triremes complentur, nec multo poſt idoneum nacti ventum ſublatis velis in Hiſpaniam cunctis inopinantibus prouehuntur. Ea re cognita Borbonius atque Piſcarius ira ac dolore ſimul angi, ſingularem contumeliam iniquiſsime ferre, neque linguam moderari, quin palam omnibus illum probris ac maledictis lacerarent, quòd iura ſummi imperii, quæ penes Borbonium erant, incredibili arrogantia eludere non dubitaſſet, & Piſcarii exiſtimationem lædere minime fuiſſet veritus, cuius maxime ductu virtuteque Regem prælio ſuperatum, omnium opinione conſtitiſſet. Porro aliis de cauſis ea profectio Clementis Venetorumque animos commouit. nam quum retento in Italia Rege, de communi pace minime deſperaret, tum demum verebantur, ne qui nimis celeri deſperatione ſeſe vltro traditis triremib. ad pedes hoſtium proieciſſet, nouas periculoſi conſilii rationes inſana libertatis cupidine ſequeretur, malignitateq. & ſuperbia inductus propter veteres & recentos offenſiones, cum Cæſare ad exitium Italiæ conſpiraret. At Franciſcus remigio & lenibus ventis in Hiſpaniam delatus Barchinonæ Regali apparatu excipitur, atque inde, Alicanteram, qui Valentinorum eſt portus, legendo oram prouectus eſt. vt maiore demum compendio terreſtris itineris, ad Cæſarem ire pergeret, qui tum apud Toletum vrbem omnium Hiſpaniæ maxime mediterraneam erat in æſtiuis. Ibi Franciſcus ſiniſtro omine accepto, ſummum adiit vitæ periculum, quum milites, qui præſidio triremibus aduenerant, promiſſa ſtipendia flagitarent; conſternatique ad arma Lanoium omnes infeſtis haſtis peterent. Emiſſo namq. per tumultum maiore ſclopetto, pila in marmoream

M

columellam feneſtræ coniecta eſt, cui forte Rex auerſus humeris innitebatur. Lanoius autem in proximos hortos ſe deiiciens celeri fuga & latebris iracundiam militum vitauit. Nec multo poſt conquiſita pecunia, ſedatoque tumultu ad Madrittum quod Mantuam Carpentanorum antiquitus fuiſſe putamus, non longe à Toleto terreſtri itinere paucis diebus eſt peruentum. Erat in eo tractu Didacus Mendocius Infantaſiorum Regulus ſplendore vitæ ac liberalitate magnis Regibus æquatus. Is Regem intra fines ditionis iter habentem incredibili apparatu, exornatis paſsim hoſpitiis, perpetuis ſumptibus excepit & aluit. Ea ſubinde Regali munificentia dona offerens, quæ neque Franciſcus à Cæſare expectanda cenſeret; neque ipſe, ſi in Gallia incolumi regni fortuna eſſet, aduenæ Regi daturus eſſe videretur. In iis enim erant complures equi militares longe omnium Hiſpaniæ generoſiſsimi argenteis phaleris, ac ſericis inſtructi ephippiis. mulæ item nobiles purpura conſtratæ. Præterea falconum inſignium canumque omnis generis venaticorum cum toto venatorio apparatu, ipſiſq. aucupibus peritiſque venatorib. delecta multitudo. Lectorum vero tantum, pictarumque ſtragularum & auleorum: itemque vaſorum cælato argento in menſarum vſum, ornatumque amplioris abaci; quantum vel non captiuo Regi ſatis eſſe crederent. Addidit Mendocius ad eam excelſi animi liberalitatem, ſpectaculū non modo ſibi & poſteris, ſed toti etiam Hiſpaniæ maxime glorioſum. Populos namque imperio ſibi ſubiectos militaribus inſtructos armis indicta die in proximam viæ planiciem euocauit: digeſtoſque in cohortes & turmas decurrere iuſsit. Fuere ſupra duodecim milia peditum & equitum, docuitque Mendocius admirabundum Regem multos eſſe in Hiſpania Regulos ipſo admodū potentiores, vt non eſſet in vltima laude, ſi qui nec ordine primarius nec opibus ſummus eſſet, non modo reliquos omnes ſuperaſſe; ſed ipſum quoque Cæſarem ad immenſum liberalitatis ſpecimen prouocaſſe cenſeretur. Franciſcus tanto in honore vbique habitus quum omnia ad benignitatem Cæſaris cogitatione referret, vti iam de ſalute libertateque ſecurus magnopere lætabatur. Madrittum autem perueniens, ibi ſubſiſtere recreareque ſeſe, & Cæſaris opperiri aduentum iubetur, quem longinquis intentum venationibus intra paucos dies eo peruenturū eſſe cōfirmabant. At Cæſar Rege in Hiſpaniam perducto, ipſoque Lanoio incredibili alacritate ſuſcepto nequaquam ad altitudinem ingenii ſui, contrà ac homines rebantur, ſed ad alieni iudicii arbitrium conſilia reuocauit: non modo à præſentib. amicis ſententias rogando, ſed à ducibus qui in Italia erant poſtulando, vt perſcriberēt, quid nam de captiuo Rege ſtatuendum eſſe arbitrarentur. Sub id tempus Borbonius dolore atque iracundia in Lanoium incitatus ad Cæſarem peruenit, ſed quū acerbius in præſentem inuehendo, quereretur tantam ſibi & Piſcario infidelitatis ſuſpicionem malignitate naturæ illius fuiſſe impoſitam: eumque omnem victoriæ fructum impudenter præripere conari dictitaret; Cæſar eo vultu vociferātes diremit, vt quæ Lanoius nimio erga ſe ſtudio feliciter egiſſet,

excuſare videretur, tametſi ea victoria ipſius Borbonii auſpiciis, Piſcarii que induſtria & ſanguine, fatentibus cunctis eſſet comparata. Litteræ ſub inde Piſcarii ſunt allatæ eo Borbonii verbis vehementiores, quòd ab gra ui conſtantiq. ingenio ſingulari extimulato iniuria. proficiſcebantur, non modo enim perinique ferebat dignitatem ſuam ingrate maligneque læſam fuiſſe; ſed ſe in manifeſto ſalutis ac amittendæ authoritatis diſcrimine relictum apud ſeditioſos milites merita ſtipendia flagitantes, qui in tanta victoriæ licentia ſibi & quæſtoribus haud obſcure cædem minarentur. Lanoium qui mederi malis poſſet, quoniam cogendæ pecuniæ certam haberet poteſtatē, quum aſtu parum virili alios eſſet ludificatus, præcurriſſe in Hiſpaniam, vt vnus omniū præmia ferret. Sed ſe nequaquam dubitare, quin ipſe Cæſar, vti optimo Principe dignum foret, cūctos qui ſibi eo bello fortem operam nauaſſent, præmio afficeret. ignauoſque pariter & infideles vltione & pœna perſequeretur. Cæſar humaniſsimis literis Piſcarium eſt hortatus, vt quæ Lanoius ſe quidem ignaro ſed è republica feciſſet, nullo liuore adductum feciſſe, exiſtimare vellet, atq. omnia vti præclariſsimis factis meruiſſet, ex ſua liberalitate expectaret. Tanta tum erat vis gratiæ Lanoii cum Cæſare, vt ille non modo conſuetudine iucundioris obſequii, eximioque & ſemper fideli cunctis in rebus officio, ſed occulta poteſtate benigni ſyderis ei coniunctus eſſe crederetur. Propterea ſicuti peramplis honoribus atque diuitiis ante alios exornatus abibat, ita eum vehementes inuidiæ fluctus ſuſtinere, & ſe exquiſitis aulæ artibus, ab his quos læſiſſet, tueri neceſſe erat, vt tum accidit, nam Piſcarius qui animum per ſe excelſum & omnis contumeliæ inſolentem gerebat, eum proditionis poſtulare, & ſingulari certamine indicto armis controuerſiam finire ſtatuerat. Eum alia quoque pariter excruciabant, nam quū iam à victoria parta quintus menſis effluxiſſet, nihil omnino præter benignas epiſtolas à Cæſare retulerat, quem cæteris præmia ſtatuentem, à Lanoio deprauatum fuiſſe exiſtimabat, nam Carpum in Mutinenſi agro quod Alberti Pii fuerat, & Soram paternæ ditioni finitimam, haud ſatis digna pro tot ſuſceptis vulneribus præmia, expectabat potius quàm petebat. Accidit quoque, quòd animum eius acerbiſsime pupugit, vt Cæſar Henricum Nauarræ Regem, ſe redimere prohiberet; quem Piſcarius bello captum ac ſe in libertatem oblatis octuaginta milibus aureis vendicantem, cuſtodia emittere cupiebat. Iiſdem ferme diebus in Gallia complures Reguli ſummæ authoritatis & in his præcipui Franciſcus Borbonius & Claudius Guiſa Lothoringiæ principis frater conſilia inibant, inuita etiam Ludouica Regis matre, vt cum Italis Principibus ſeſe conſociarent, & ſi Franciſcus Sfortia graui oppreſſus morbo, naturæ concederet, Maximilianum eius fratrem in paternum regnum reducerent tranſmiſsiſque terra ac mari auxiliis bellum gererent, ad exturbandos Gallia Ciſalpina Cæſarianos: qui non modo Mediolani ſed totius etiam Italiæ imperium immodicis animis affectabant.

Enimuero & ad Galliæ ſalutem,& ad retinendam rei bellicæ exiſtimatio nem tot aduerſis contuſam prælijs,pertinere putabant,ſi bellum quod ſibi immineret in alienis potius quàm ſuis regionibus renouarent:& libertatem Italiæ quantis maxime poſſent ſtudiis atque opibus tuerentur. Sic enim res in Italia ſe habebant,vt cunctis ea recens victoria eſſet formidabilis, quippe proximas quiſque Germaniæ vires metuebat, quas Ferdinandus Cæſaris frater Mediolanenſis imperii cupidus,perleui momento exiguaq. pecunia impulſurus eſſe videbatur:& Hiſpanorũ ingenia imperii auida,maxime ſuſpecta erant, pœnitebatq. omnes tanto ſtudio,tãtiſq. impenſis incaute atque imprudenter eas adiuuiſſe partes,à quibus& ſæua imperia & certa demum ſeruitus forent expectanda;niſi tot collata beneficia,conuerſis repente animis in ſummã iniuriã verterentur. Ante alios Franciſcus Sfortia retinendi imperii cura anxius multis ſæpe indiciis & plurib.haud obſcuris coniecturis Cæſarianorũ conſilia nudarat.fecerat que periculũ Cæſaris erga ſe voluntatis,quum per Thomam Maynum legatum ſuum,vti alijs antea acciderat,fruſtra poſtulaſſet,vt paternum imperium confectis ſuper ea re Auguſtalibus tabulis concederetur.ſicuti antea fœderatis Leoniq. præſertim Pontifici ſe omnino daturũ eſſe Cæſar promiſiſſet. Paratus erat Sfortia ſexcenta aureorum milia certis penſionibus perſoluere, vrbes, copias, pacis bellique conſilia,ad authoritatem Cæſaris conferre,& ducere inſuper vxorem,quam Cæſar ex uſu rerũ ſuarum probauiſſet.Cæteri quoq.Italiæ Principes,liberæq. ciuitates,id maxime præſtari à Cæſare cupiebant, vt ſi nullum in Ciſalpina Gallia præpotentem grauemq.accolam haberent,vti ante Gallum ſenſiſſent, libertati Italiæ & rerum omnium quieti, exæquatis omnium viribus opportune caueretur.Erat eo tempore apud Franciſcum Sfortiam diuturno atq. difficili morbo implicitum Hieronymus Moronus cõſiliorum rerumq. omnium moderator intima familiaritate Piſcario coniunctus propter eximiam authoritatem ac induſtriam in regendis Inſubribus cogendaq. maxime pecunia ſingularem.Is quum ſæpius colloquendo Piſcarium his de cauſis quas ſupra memoraui, animo ægrum eſſe deprehendiſſet, ſibi occaſionem dari exiſtimauit,quaillum à Cæſare penitus alienaret,in partesq. traduceret,vt eius demum auſpiciis Italia omnis, non modo præſenti metu atque periculo eriperetur, ſed eiectis externis gentibus priſtinæ libertatis decus reciperet. Sic enim Venetorum Florentinorumque & ſummi Pontificis animos habebat exploratos, vt eos quicquid ipſe vel ſuopte ingenio moliretur, modo publicam reſpiceret libertatem probaturos eſſe confideret. Igitur Moronus acri ingenio & erudita facundia fretus Piſcarium in eos opportune ingreſſum ſermones remotiſque arbitris in penitiorem cubiculi partem deductum, his verbis allocutus eſt.
Niſi inuidia veræ virtutis comes, qua nunc inuicte Dauale, circumuentus opprimeris,iis qui eam patientius contempſerint, ignominiæ & mox exitio foret, nequaquam mihi hoc muneris temere deſumpſiſſem, vt conſilium

cõſilium tibi afferrem,cum ſalutare imprimis, tum vſu longe ſpecioſiſsimum atque optimum. Id enim perpetui ſtudii ac moris erga te mei fructum egregiis operibus tuis dignum oſtendet.Neque vereor,quæ tua eſt à nobili ingenio prudentia ſingularis, vt conſilium quod amicus cunctis ſpectatæ fidei ac induſtriæ officiis tibi coniunctus, nec omnino rerum imperitus, obtulerit;aut ſtatim improbes aut ſuperbe faſtidias, quando nihil ab homine præſtantius dari poteſt in arduis rebus,quàm fidele conſilium recta & exquiſita ratione confirmatum. Illud enim ſæpius benigna tractuque facilis Fortuna ſubſequitur, & excellens plerumque virtus alieni conſilii lumine indiget,vt maxime fiat illuſtris. Te tuus ingentis animi vigor maxime Dauale,vix dum pubeſcentem domo eduxit,cruentiſsimoque ſimul prælio & grauiſsimis obiecit bellis, non modo vt familiæ veſtræ noua adderes decora,æmulationeque virtutis Patris Patruique memoriã renouares,verùm vt cæteris omnibus qui arma tractarint perpetua rerũ geſtarũ laude ſuperatis,omni vel maximo honore dignus habereris.Sed incredibilis diuinæq.virtutis tuæ præmia, diuitias, triumphos,imperia, quæ tibi nunc meliore fato deſtinamus, fortaſſe in longo victoriarũ curſu percepiſſes,ſi tibi benigniore ſorte, in ipſis Cæſaris oculis.cũ tuo alienoq. ſanguine eſſes cõſperſus,vrbes manu capere,magnos fundere exercitus,& deniq.Reges virtute tua ſuperatos & captos,alieno in triumpho ducendos præbere contigiſſet,At longũ tibi eſt hos expectare fructus,quos iam æmulorũ inuidia infeſtuſq. liuor penitus intercepit. Militaris namq. virtus tametſi ſuis aliquãdiu floreſcat operib.celeriter tamen obſoleſcit,niſi ampliſsimis nobilitata præmiis, in præclara honoris ſiſtatur luce,& ab ipſa Principis liberalitate, quæ ſæpius imperitorũ iudicium ducit,veram commendationẽ accipiat. Falleris ſi eum eſſe Cæſaris captum exiſtimas,vt ſigillatim intelligat & agnoſcat,quæ per quatuordecim annos inter ſummas rerum omnium difficultates eximia fide, felici ductu,& fortiſsima dextra confeciſti.Præoccupatum ille,qui Italiam nõ vidit, à Belgis ſuis, quibus vnis maxime fauet,animum gerit, Adeo vt tota gemente Hiſpania, omne quod eſt Regio in animo,auitæ liberalitatis ſpecimen, mille artibus auertant; Auari, impotentes, ſuſpicioſi, alienæ ſpei & gloriæ ex occulto ſemper inſidiantur. Sic tantis rebus geſtis, neque tibi Sora tuis inſinuata oppidis,neque Carpum multo tuorum ſanguine partum, dono dantur. Et Rex Nauarræ graui rationum tuarum incommodo,pecunia ſe redimere prohibetur. Quum iam alii Lanoio ſimiles plura quàm cuperent,omnino retulerint. Ad hæc clam abducto Rege Gallo tibi ſuſpectæ fidei ignominia, barbara fraude conflatur, & ſeditioſis ſubinde militibus deficiente in ſtipendium pecunia, aut trucidandus, aut antiqua exiſtimatione ſpoliãdus obiiceris. Neſcio per deos immortales quid tibi in altera belli fortuna ſperandum fuerit, poſtquam tot ingentes perpetuæque victoriæ,nihil præter grãde æs alienum domi,

& non mediocrem foris infamiam omnino pepererint, Quum exercitus à Cæſare ſtipendio fraudatos quin ſocias vrbes diriperent, agros crudeliter vaſtarent, prohibere vlla imperii ſeueritate nequiueris. hæc omnino vera eſſe amici tui confitentur, niſi illud os probum ad gloriam multiplici plaga deformatum, & venas in hunc pallorem ſanguine exhauſtas in quota præmiorum parte cenſendas putes. At ſi gloriam vel penitus nudam tanto periculo ſectaris, & vera eſſe exiſtimas, quæ poſt mortem de cœleſti præmio ac inferorum pœnis traduntur, nomen profecto tuum non in ſublimi modo veriſsimæ gloriæ, ſed ampliſsimæ etiam Fortunæ faſtigio erit collocatum, ſi in Italia natus, Italicæ libertatis aſſertor glorioſus, quàm in hac luctuoſa ſeruitute externorum miniſter ignobilis & inuiſus eſſe malueris. Italis namque Principibus in animo ſitum eſt, tueri armis libertatem, quæ iam plane omnibus ſenſim eripitur, excutere externæ gentis iugum, ac vno denique conſenſu feſsis Italiæ rebus quietem ſecurumque ocium parare. Te vnum omnes quum virtutem tuam cum ſumma felicitate coniunctam admirentur, pulcherrimi facti authorem ducemque depoſcunt. Egregium facinus, ſempiterna ſequetur laus. Facilis vero exploratæque victoriæ exitus, & regnum tibi opulentiſsimũ, & maximum militiæ imperium dabit. Te enim Veneti ac Florentini fauentibus Gallis & Heluetiis Pontifexque ipſe certiſsimo iure Neapoli Regem conſtituent. Id enim Cæſaris eſſe non poteſt vetante antiqua Põtificum lege. Nec Ferdinandus vi fraudeque occupatum nepoti legitime legauit, quum Ferdinandi Aragonii Federici Regis filii, qui in Hiſpania cuſtoditur, nomen perſonamque reſpiciat. Idcirco quales quantaſque voles copias, claſſes, commeatus, pecunias celerrime comparabunt, ſignaque gentium omnium quondam victricis Italiæ auſpicato in tuã manum virtute fideque præſtantem tradent. Hiſpani quum iam exactis ſtipendiis Cæſaris ſacramento minime teneantur, magna ex parte tuam ſequentur authoritatem; Cæteri, Germanique incolumes domum abibunt, niſi vim conſentientis Italiæ, & te hoſtium Imperatorem experiri voluerint. At non te Neapolitani ſummo populorum procerumque ſtudio, Neapoli natum educatumque & cunctis prope regni Regulis affinitate coniunctum, tantæ ſpei tantæque virtutis Regem excipient? Erige illos ingentes ſpiritus, vt omnis inuidia, vna animi magnitudine ſuperetur, & de fortuna tua arbiter factus fortiter decerne, ne ſemper inuidiſſe propriæ virtuti videare, poſtquam meritis tuis ad ampliſsimum decus ſecũdiora Fata viam inueniunt. Piſcarius vbi hæc audiuit aliquandiu conſtitit immotus, vtpote qui animum rei nouitate magnitudineque ſuſpenſum huc atq. illuc deliberabundus impelleret, non ignarus cunctas virtutum omnium laudes, vno maxime perfidiæ crimine defœdari, neque vulgum vllas demum excuſationes recipere, etiam ſi ab honeſtiſsimis cauſis iuſtoque dolore profectæ videantur, quoniam cunctis natura mortalibus perfidiæ nomen inuiſum ſit, & execrandum, nec quiſquam excelſi animi

Dux

Dux quod virtus dare poſſet, ſcelere atque perfidia vnquam petiuit. Sed ſpes ampliſsima regni facile potiundi ob quam nonnulli plerunque integro pudore humana atque diuina iura violari poſſe arbitrantur, vindicandæq. iniuriæ aduerſus ingratos, cupido ingens animum ad præalta quæque natum magnopere ſtimulabant. Itaq. molli ſermone vultuque ad omnem animi candorem exprimendum valde compoſito, de eius erga ſe inſigni amore nunquam dubitaſſe reſpondit, idque tum maximè perſpicere, quòd ſpes ſuas inter ſordes inuidiæ, curarumque proiectas, tanto oblato munere penitus erexiſſet, cæterum ſe nequaquam ſalutem atque exiſtimationem ſuam in ſummum diſcrimen temere vocaturum, niſi plane cognitas ex literarum fide principum haberet voluntates, vt illi eadem ſe præſtaturos pollicerentur, ſi ipſe tantum facinus animo ac manu erigendum ſuſcepiſſet. Sed ante omnia ſe noſſe cupere, qua lege, quoque iuris documento authoritateque adduci poſſet, vt ſine vlla proditionis infamia ſummæ admirationis negocium ſuſcipiendum putaret, quando nihil unquã fide antiquius habere eſſe ſolitus, vtpote qui ignominiæ atq. dedecoris metu, maximis humanæ fortunæ commodis ingenue repudiatis, ſemper gloriæ ac laudi, bello paceque ſtuduerit. At Moronus Piſcarii animum omnino inclinatum ratus, ea quæ agitaret Pontifici & cæteris confeſtim perſcribit. Mittiturque Romam Dominicus Saulius Genuenſis graui eruditoque ingenio vir, ac ob id de publica libertate maxime ſolicitus, qui cœpta explicaret conſilia, ipſumque Pontificem & Gibertum vnicum conſiliorum rerumq. omnium miniſtrum ad ea audenda vehementer accenderet. Eo audito Clemens tametſi Cæſarem non oderat. haud mediocri tamen lætitia eſt affectus, quòd occaſionem minime contemnendã aliena cum inuidia ſibi oblatam videbat, Italiæ in perpetuum liberandæ, poſtquam Piſcarius ampliſsimæ authoritatis atq. peritiæ Dux, ſibique multis officiis ac amore coniunctus, non modo detraheretur Cæſari futuro hoſti, ſed adiunctus præpoſituſque partium copiis celerem atque exoptatum ſuſceptis conſiliis finem, daturus eſſe videretur. Tantam enim in eo pugnacis animi vim ineſſe omnes intelligebant, vt nullo alio Duce, vel Cæſarem totius Italiæ ſeruitutis metu bellum cientis, impetum ſuſtinere, vel Italos eiectis externis gentibus ſeſe in libertatem vendicare poſſe exiſtimarent. Quum Pontifex in ea cogitatione verſaretur, Gibertus futura plerunque magnis in rebus diuino animo præſentire ſolitus, nulla ratione adduci poterat, vt de Piſcario ea crederet, quæ illum Moronus & Saulius haud dubie præſtaturum eſſe confirmabant, monebatque Pontificem vt eas cogitationes penitus abiiceret, ne reliquæ ſpes tutioris conſilii corrumperentur, ſi ſe eò imprudens demitteret, vnde ſi deciperetur, nullus niſi difficilis aut fœdus omnino receptus fore, quando ipſe ante alios Piſcarii mores abunde noſſet, & quales quantoſque is ſpiritus contecto grauique animo gereret, pacis & belli tempore fuiſſet expertus. Placuit vt per ſpectatæ fidei

hominem Piſcarii animum certius explorarent. Itaque priuſquam Saulius ab vrbe proficiſcatur Mentebonium Romanum Giberti familiarem magnis itineribus ad Piſcarium mittunt. Eius hæc erant mandata, vt ſecreto illum aggrederetur,oraretq. vt ea conſilia ſibi nudarentur,quæ inita eſſe Moronus & Saulius ſignificaſſent, eundem gerenti animum ſpeiq. parandi regni fortiter innitenti, omnia ſumma ad id auxilia quæ ab inſigni ſtudio amoreque expectari poſſent,cumulate polliceretur.quodſi ab his nouandis rebus aliena mens eſſet,atque ea,quam teneret,dignitate foret contentus,tum arctiſsime obſecraret, vt eius intimi conſilii arcanum ſibi ingenue fateretur:idque accepta fide, concederet cum veteri amicitiæ tum Pontificiæ maieſtati,ne ſi fallaci ratione inductus improuide animum hoſtilem oſtenderet,quod pro amplificanda ipſius dignitate maximè eſſet facturus,cum Cæſare inexpiabilis odii ſemina iacerentur. Piſcarius Mentebonio Ticini conuento reſpondit,eandem ipſius ac ſummam omnino eſſe voluntatem,vt concordi Italiæ & publicam omnium libertatem ſpectanti,labore induſtriaque non deſit,nec ſe Regnum in præmium nauatæ operæ,poſtquam id eorum benignitate offerretur,repudiaturum eſſe confirmat. Id ſe tantum requirere, vt à peritis iureconſultis doceretur, quibus nam legibus Pontificem Neapolitano in regno iure potiorē eſſe cenſerent,vt qui certa eius regni procerum conſuetudine, in verba Cæſaris antea iurarit,veluti religione ſolutus,ſi leges id iubeant, ſupremi atque auguſtioris domini ſacramentum reſpicere cogatur, quando id ab ipſo Cæſare veluti beneficiarium annuo tributo agnoſci videatur. His acceptis Mentebonius eadem celeritate ad Vrbem recurrit,Piſcarius quòd ſaluti Italiæ dignitatique ſuæ, præclare conſulat magnopere commendatur,Accoltus Cardinalis, & Angelus Cæſius iuris peritia & forenſi induſtria maxime inſignes excuſsis humani ac diuini iuris authoribus Pontificis iura diſerte perſcribunt,& ad Piſcarium mittūt,& Pontifex cum Venetis Moronoque explicatis eius conſilii rationibus de bello conſultat. Interim Piſcarius generoſo & conſtanti ingenio ſi Cæſarem; contrà autē parum ſincero, ſi Pontificem reſpiceres,rem totam ad Cæſarem perſcribit.nec tamen intermittit, quin multa tractando ac vtrinque conſultando,præclara ſimulatione vſus & Pontificis & cæterorum animos propinqua ſpe patrandæ rei ſemper aleret.vt per eas moras occulte gerendi belli rationes & penitiora conſilia penitus elicerentur. Nihil enim dedecori ſibi futurum putabat,nec malignitatis infamiam ex tam atroci facto verebatur, tametſi Clementem in altiſsimo ſacroſanctæ authoritatis atque potentiæ gradu poſitum violato amicitiæ iure offenderet, cæteroſque omnes deciperet,modo excellens ipſius fides ac tū maxime eo graui periculo comprobata,& fortis ſimul opera Cæſari præſtaretur.Per hunc modum mirabili aſtu Pontificem atque alios aliquandiu ludificatus , quum interea Germanorum Hiſpanorumque præſidia circa vrbes alias effingendo cauſas opportune diſpoſuiſſet,conſilium ſuum detexit,Moronum

que ad ſe Nouariam euocatum nihil tale ſuſpicantem comprehendit, & Ticinum in carcerem Antonio Leuæ & equitibus ducendum tradit: Ea re per tabellarios militibus in omnes partes celeriter ſignificata, ſingulæ vrbes vti conuenerat ſine vulnere binis cohortibus occupantur. Franciſcus Sfortia, qui Mediolani in arce ægrotabat vti proditionis author aut conſcius accuſatur. Ille ignominiam atque iniuriam deprecaturus ſeſe ægrum de ſalute prope deſperantem vllius flagitioſi conſilii fuiſſe participem negat; vt eius cauſæ iudicium Cæſari relinquatur petit; & mittendi ad eum legati poteſtatem ſibi dari poſtulat. Nec multo poſt vt innocentiam ſuam conſtanti fiducia & liberalitate teſtaretur totius imperii arces flagitante Piſcario tradit. Porro Cremonenſem arcem & Mediolanẽſem ſibi retenturum dicit, ne ante iudicium à Cæſare peractum indicta cauſa totius imperii poſſeſsione penitus exturbetur. At Piſcarius quod maximum in occupandis his arcibus momentum ad frangendos conſpirantium animos eſſe intelligebat, poſtquam pactione ac minis vlliſue artibus Sfortiæ animus capi nequibat, eas circumuallare atque obſidere cõſtituit, exiſtimans in tanta repentini caſus perturbatione neceſſariis com meatibus repleri atque muniri minime potuiſſe. Proinde cuſtodes haud multo pòſt rerum ſenſuros inopiam atque ita munitiſsimas arces, inedia coactos, ſine vllo exercitus ſui incommodo facile dedituros. Dum hæc incredibili ſolertia celeritateque à Piſcario adminiſtrantur, Pontifex & Veneti vix animo dolorem atque ignominiam ſuſtinebant, quod incaute viri longe prudentiſsimi, ſummi negocii cogitationes incertæ hominis fidei commiſiſſent. Inde enim omnes plane interpretari ſubortas eſſe magnas ſuſpiciones mutuis auctas offenſionib. quæ nec renouatis etiam fœderibus extingui poſſent: propterea bellum maxime atrox parari, ſi Cæſar & ſuorum omnium hortatu & recenti contumelia concitatus Italiæ imperium animo agitaret, & Itali libertatem coniunctis opibus tueri niterentur. Sed tum maxime Italiæ circumuentæ miſerabilem, ac ſempiternam imponi ſeruitutem videri, ſi rex Gallus, vt ſeſe in libertatem vendicaret, ad exitium Italiæ conſpirare cogeretur. Quibus ſermonibus fiebat vt per Italiam Piſcarius in ore omnium, alterutra ſui fama frueretur, quum eas, quas Itali metu ſeruitutis contumelias ingererent, ex aduerſo externarum gentium duces ad pulcherrimi facti decus, & laudem referrent. Sed dum hæc Piſcarius diligenter aduerſus omnes hoſtium inſidias adminiſtraret, Cæſari perſcribebat, nihil ſe pacatum ab infenſis ſibi animis Italiæ Principum expectare poſſe: propterea ſibi in animo eſſe, Placentiam Parmámque illato repente bello in poteſtatem redigere, nec ex periri velle periculoſa atque ignobili mora, an illi ex æquo, & iure, aut armis controuerſiam de Mediolanenſi imperio finire vellent: ſe non dubitare quin aliquando coſociatis viribus magnum & crudele bellum pararent. Proinde imparatos adoriri, feliciqúe celeritate eos perſequi præſtare, quàm eorum impetum qui tarditate conſilii indefeſſoq. trahendi

belli ſtudio valeſcerent,opperiri. Interim dum Piſcarius Sfortiam obſidet, & de ſummæ rei conſiliis Cæſarem monet, Franciſcum Regem vehemens morbus ex animi dolore conceptus adeo acerbe apud Madritum afflixit, vt in diuina potius ope,quàm in humanis auxiliis,eius ſalus poſita videretur. Suſpenſum enim dubia ſpe, alienæ clementiæ & ancipites cœpti conſilii rationes,ægro animo volutantē, Cæſar amplius duos menſes fuerat fruſtratus,alias atque alias moræ cauſas afferendo; adeo vt eius aduentus,nequaquam iuſtis impediri occupationib. ſed quadam parum benigna cunctatione,differri videretur. Sperauerat enim Cæſarem liberali ac prorſus regia comitate in colloquium & complexũ protinus eſſe deuenturum: atque vnius horæ momento extinctis veteribus odiis,initurum amicitiam, vltro etiam quæſita affinitate,adiectoq. inſuper nono fœdere,quod honeſtiſsimis conditionibus pararetur. Namque ſæpe accidit miſeris & graui aliqua afflictis calamitate,vt ad veniam ſalutemque impetrãdam faciles ſecum ineant rationes,& in æſtimatione ſuæ cauſæ,alienæque voluntatis, magnopere ſibi blandiantur. Itaque Cæſar quanto ille animo,ſpeque deiectus,in vitæ periculo verſaretur,certior factus omnibus aliis poſtpoſitis rebus,ad eum celeriter contendit. Tum vero ex mutuo cõſpectu & perhumana Cæſaris ſalutatione videre licuit, quantum animi fomenta ad ſubleuandas corporis vires, cuncta medicæ artis remedia, præſenti poteſtate ſuperarēt. Nam vbi hylariter aſsidens Cæſar erigenti ſeſe in puluinar arterias & collapſos artus blanda manu mollique ſermone permulſit,& dubiæ menti certæ libertatis ſpem dedit, extemplo languentes venæ vitali ſpiritu repleri ſunt viſæ, ac os pallidum veluti natiuo colore inuecto excitatiſq. oculis,mirum in modum recreari; ita vt ſenſim depulſis acerbioribus morbi difficultatibus, paulatim haud multo labore ſanaretur. Venit etiam peropportune ad eum è Gallia Margarita ſoror,vt captiuo & ægrotanti fratri ſupremum pietatis ac amoris officium præſtaret. Ea Alanconio mortuo vidua, ſine vlla prole remanſerat, ætate formaque & mira altitudine ingenii cum Regi imprimis tum Gallis omnibus cara & amabilis. Iamque vulgo eam homines communis concordiæ cauſa,vxorem Borbonio deſtinabant,ſicuti Eleonora Cæſaris ſoror,quæ Emanuelis Luſitaniæ Regis vxor fuerat,Franciſco Regi in matrimonium deſpondi videbatur:ſed tum Cæſaris animum contraria ſuorum ſtudia maxime diſtrahebant, iis diuerſa omnino ſuadentibus qui magni vſus in conſiliis habebantur, ac eximiam fidei atque prudentiæ opinionem apud eum obtinebant. Lanoii Belgarumque omnium ac ipſius præſertim Piſcarii vna atque eadem erat ſententia, vt aliquid de grauioribus poſtulatis Franciſco remitteret, eumque ſibi fœdere ac amicitia conſociaret,vt totius Galliæ facultatibus ad euertendas Italiæ reſpublicas vteretur. Italos qui eius amplitudini & gloriæ penitus inuiderent,& conſilia perfidiæ plena aduerſum ſe maligne ſemper agitarēt atroci bello perdomandos,vt ab Alpibus ad fretum vſque Siculum cun-

cta Cæſaris nomen & veteris Romani imperii maieſtatem reſpiciant. Porro Franciſcum Galliæ imperio contentum fore renouati toties improſpere belli pertæſum, nec reſpectu rum Pontificem ac Venetos quos ipſe & infenſos hoſtes & parũ fideles ſocios omnib. bellis eſſet expertus. Addebāt Italiæ opes infinitas eſſe priuatim: publice vero nullas propter incredibilem factionum inſaniam. nec opportune conſenſuros vnquam Italos, nec eorum vel ingentem multitudinem Germanis Hiſpaniſq. militibus veteranis peritia atque animis parem fore. his acceſſerat militum vulgus & præſertim Hiſpanorum, nam promptiſsimi quique ex certa propemodum Italici belli victoria vrbium ac oppidorum imperia ingentemque ex opulentiſsimis gentibus prædam ſibi animis deſtinabant. Hæc vnus ante alios minime probabat Mercurinus Epiſtolarum magiſter honeſta & ſalutaria prudenti conſilio ſemper afferre ſolitus. Is multo honeſtius ac ſpecioſius Cæſarem dignitati & commodis conſulturum oſtendit, ſi ſua prius quàm aliena appeteret, vt æquum eſſet, recuperanda cenſeret. Burgundiam à Gallis fraude potius quàm armis occupatam, ante omnia bello aut pactione recipiendam videri, neque ante imprudenter Gallum Regem quem iure belli captum teneat, debere dimitti, quàm totius Burgundiæ vrbes atque arces in poteſtatem redigantur, quibus ſemel receptis finitimam Galliam repentini belli metu perpetuo ſibi obnoxiam, & pacis legibus obtemperantem fore: At ſi inani ac intempeſtiuo nouæ gloriæ nomine duceretur, Regeque in libertatem reſtituto, ea omnia ex eius liberalitate ſe adepturum confideret, ſenſurum illico Gallicas fraudes. Ipſumque Franciſcum modo Galliæ ſaluti amplitudinique proſpiciat, abſq. vlla violati iuriſiurandi verecundia defecturum. Quòd ſi Italiam, vti æquiſsimus atque optimus Cæſar, ſeruitutis metu liberet, omniumque ſuſpicionum auctoris ſpe commodi penitus obliuiſcatur, populoſque & ciuitates non vi ac impotentibus armis ſubactas, ſed amore naturali, ac libera obligatas fide, ſibi fœdere ſtudioque coniungat, tum Gallis omnibus animos illico concaſuros. Qui ſi nihilo ſecius ſtolida ac exitiali obſtinatione aliena reddere recuſarent, tum demum, quod præclarum eſſet, victoria vteretur, & totius Europæ adiutus auxiliis, binis mari claſsibus & terra tripartito exercitu Galliã inuaderet. Tum vero emitti Regem placere & eum Auſtriæ domui affinitate nouoque fœdere copulari. Inde demum omni exutus cura, qui ſolidæ gloriæ ac Diis atq. hominibus abunde ſatisfecerit, Romam pergeret, ad diadema Auguſtalis imperii de manu Sacroſancti Pontificis accipiendum. Per totam longitudinem Italiæ effuſuros ſeſe populos omnes, coronatos & alacres, vt quē optimum clementemque præſenſerint, vt felicem ac inuictum ſalutent, & de toto victoriarum cumulo triumphantem cupidiſsime venerentur. inceſſura eſſe Cæſaris agmina, per vias floribus & tapetibus ſtratas, contectas velis, inductiſque paſsim fontibus irrigatas, Regulos inter ſe & ciuitates cum proximis ſplendore, ſtudio, & incredibili maxime hoſpi-

tiorum benignitate certaturos. Iret modo pacatus & leuis, & cæca formi dine natas ad libertatem Italiæ gentes exolueret, animos certe omnium vltro collatis opibus atque tributis nomini Cæſaris haud dubie ſeruituros, ſi ſe in libertate conſeruatos eius virtute conſpexerint. In hunc ferme modum quum libere in conſilio ſæpius eſſet diſceptatum, Cæſar moderatis rationibus cuncta expendens eum conſilii curſum tenebat, vt repetita Burgundia & impoſitis his conditionibus, quæ iure belli capto haud multum inique viderentur, Regem omnino dimitteret, quaſi nunquam à ſolenni ſponſione dataque fide diſceſſurum. Nam ſicuti eum inhumano carcere perdomare, atque interim Burgundiæ & Galliæ bellum inferre, propugnante præſertim fœmina, quæ eſſet ex infelicitate filii perpetuis lachrymis & dolore confecta, neq. magni & æqui, ſed feri potius ac impotentis animi fore prouidebat; ita ſummæ ſtoliditatis arbitrabatur, ad commodum parandæ ampliſſimæ dignitatis atque potentiæ, vti nolle tantæ victoriæ beneficio, quæ grauiſsimis rerũ ſuarũ periculis cum fœda conturbatione & vaſtitate prouinciarum eſſet comparata: quando nihil magis quàm ſua, & Burgundiam in primis repeteret, quam proauo Belgarum Principe ab Heluetiis acie cæſo, Galli nullo iure inducti armis per occaſionem occupaſſent. Verum non deerant qui mediam ſententiam veterum exemplo prædamnarent, quoniam eo parum ſalubri temperamento, neque hoſtem ſatis vehementer vlciſci, neque amicum egregie parare diceretur. Cæterum Piſcarius aſsidue dabat operam vt à Franciſco Sfortia arcis deditionem exprimeret, omni verborum lenitate oſtentando Cæſaris æquitatem, ac ſimul operam & ſtudium ſuum prolixe pollicendo. Quaſi Cæſar inſonti & malignè delato, cauſa cognita, nõ modo redditurus eſſet vrbes & arces; verum etiam ad firmioris imperii ſpem, ſolennia principatus ornamenta collaturus, ſi totum eius calumniæ momentum, in eius fide & iudicio liberali quadam fiducia reponendum cenſeret. Sed Sfortia quanquam pertinaci valitudine vehementer eſſet afflictus, neque lenioribus verbis neque vlla denunciatione periculi deterreri potuit, quominus ſalutari conſtantia in propoſito retinendæ arcis permaneret, & ſæpe Deos innocentiæ ſuæ teſtes inuocãdo, quereretur, ſe inſontem & ſupremo vitæ periculo implicitum, perinique & crudeliter obſideri, ac ereptis omnib. diuini ac humani iuris præſidiis acerbiſsime, vti iam plane maieſtatis crimine conuictus & prædamnatus, paterni atq. auiti principatus poſſeſsione deturbari; quum nec ſibi, cõmuni iure gentium, poteſtas relinqueretur, appellandi Cæſaris, & Legatos ad deprecandam iniuriam & dicendam cauſam, in Hiſpaniam mittendi. At Piſcarius vbi obſtinate perſeuerantem vllis pollicitationibus nequit flectere, ad arcem arctiſsime obſidendam ſe conuertit. Itaque omnes aditus intenta cuſtodia obſeruare, nemini ingreſſum aut exitum præbere, aduocata Mediolanenſium concione hortari principes ciuitatis, vt reum maieſtatis deferrent, & Cæſaris, maximi & æquiſsimi principis auſpicia ſequi vellent,

donec

donec ipſe collatis indiciis cauſam præclare cognoſceret, & totalis, vti iura poſtularent, Cæſaris arbitrio finiretur. Hæc agitantem & ex longa tabe, tenue corpus immenſo illi animi vigore vix ſuſtinentem mors oppreſsit, aſsiduo aquæ potu, & multis, maxime bellicis laboribus, atque vigiliis quæſita. Eius funus vti vnici Imperatoris milites graui & diutur no luctu celebrarunt, adeo vt quum vexilla alarum atque cohortium atrati duces & ſigniferi ornando eius ſepulchro dedicarent, pro his colore variis inſignibuſque diſtinctis nigra omnia ad ſummi doloris indicium ſumerentur. Obiit inuictus in medio ætatis flore, vti iam ſenex multitudine ac pondere victoriarum feſſus, ea hominum opinione, vt ſi ei fata iuſtum vitæ ſpacium amplioreſque exercendi imperii facultates conceſsiſſent, veterum vel maximorum ducum gloriam haud dubiè fuerit æquaturus: nemo enim eo grauius atque prudentius de toto belli genere iudicauit: nemo incerta caſuum felicius ad conſilium vertit: nemo in acie contemptius pericula deſpexit, aut omnino pugnauit ardentius. Moriens dum conderet teſtamentum veluti ad exoluendum religione animum ſupremis precibus Cæſarem per literas obſecrauit, vt Moronum incolumem carcere emitteret, quod ei ad ſe venire dubitanti recuſantique vt omnino non caperetur per epiſtolam fidem dediſſet. Fuere qui exiſtimarent Piſcarium ab initio tantum facinus, non fictis ex ceptum auribus ad animum facilè tranſmiſiſſe, tantæque rei indicium aliquanto tardius quàm oporteret, ab ipſo ad Cæſarem fuiſſe delatum, adeo vt inimici eum non obſcuro parum ſinceræ fidei onere premere conarentur, quaſi id totum ambigui & nutantis animi crimen, quod ſtatim præclara ac expedita animi probitate, exhorreſcere debuerat, ab longa demum deliberatione propter infamiæ timorem, pœnitentia diluiſset. Dicebant enim Piſcarium ab tantæ rei conſilio ſe tum primum recepiſse, quum Sigiſmundus Sanctius Alberti Pii Carpenſis familiaris qui initi inter Principes obſignatique fœderis tabulas deferret, in Galliam mitteretur, veritum ſcilicet ne Ludouica captiui Regis mater bellum peroſa tanquam Galliæ ſemper funeſtum pietate mollitieque animi inducta, vt maturior filio libertas impetraretur, cuncta vti agitata conſcriptaque erant, muliebri ingenio per filiam quæ erat in Hiſpania Cæſari propalaret, atque inde Gallica auxilia inchoato demum bello fœderatis negarentur. Sed Sigiſmundus ad Rheticas Alpes contendens in agro Bergomate iuxta Sebinum lacum à latrone hoſpite eripiendi auri cauſa crudeliter interfectus, peruenire non potuit. Sed non diu poſt magno caſu, detecto punitoque latrone, bulgæ cum ſcrinio, & literis incolumes repertæ ſunt, quæ tranſmiſsæ Venetias & Senatum & Clementem Pontificem graui ſolicitudine liberarunt, quum anxiis animis Sigiſmundum inſidiis Cæſarianorum interceptum ſuſpicarentur. Verùm ad refellendam inimicorum calumniam, liquido conſtat, cuncta ordine ab ipſis ſermonum initiis Cæſari fuiſse enũtiata, vti mox ipſe

Piſcario iam mortuo publicatis recriminationum libellis, quibus Ponti ſici de belli cauſa reſpondebat, abunde teſtatus eſt. Sed & illud peritos rerum, plurimum mouet, vt nihil indignum de Piſcarii fide temere credatur, quum Cæſar ad declarandam animi ſui propenſionem erga Piſcarium, ei vti de ſe benemerito, vexillum & ſceptrũ ſupremi militaris imperii, cum ampliſsimis codicillis continuo miſerit, quæ profectò ſi de fide dubia in ſuſpicionem fuiſset adductus, nequaquam tribuiſset, ne ſtultiſsima ratione ei, qui iam animo eſset offenſo alienatoque, maximam nocendi facultatem in eo rerum diſcrimine præbuiſse videretur. Cæterum hæc Itali Principes in inuidiam Piſcarii facile ſpargebant, quum ſe à viro Italo maligne traductos atque deceptos magnopere quererētur: quòd commiſsa eius fidei conſilia, Cæſari ad Italiæ imperium aſpiranti prodere, & ingentis belli ſemina iacere, minime dubitaſset: vt cum aliena iniuria incorrupti & conſtantis animi laudem, apud externas gentes compararet. Alii æquiore iudicio ferebant Piſcarium quum didiciſset Franciſcum Sfortiam tenaciſsimis febribus conflictatum, ad multos dies vim morbi non eſse toleraturum, nouis conſiliis animum adieciſse vt ſi Sfortia fato concederet, ipſe protinus Mediolanenſi imperio Cæſaris nomine potiretur: quoniam multo honeſtius & tutius foret in procuratione ampliſsimæ ditionis, cum militari imperio Mediolani præſidere, quàm Neapoli Regem conſpici cum ea apud Hiſpanos, atque Germanos incertæ fidei ſuſpicione, quæ tot præcellentium virtutum decus obſcuraret. quum plerique etiam ciues Neapolitani vetuſtate atque opibus ſuperiores, qui præclaram virtutem in cenſu minime numerarent, illud conſpicuum nobiliſsimorum Regum diadema, in infititii ciuis capite, niſi malignis & turgentibus oculis vix eſsent conſpecturi. Non videtur hoc loco prætermittendum quod de Piſcarii vxore Victoria Columna incomparabilis ingenii muliere, certa & conſtanti multorum fama audiuimus, ne ea ſcilicet quæ cuncta alia præter decus, facile ſemper contempſit, merita laude fraudetur. Ad primum enim agitati eius conſilii rumorem ita exhorruiſse dicitur, vt continuo nequaquam muliebri ambitione vel tanto regiæ fortunæ titulo pellecta, id munus caſtis auribus repudiaret, virilique prorſus & graui ratione eas ſpes vti nefarias vel certe parum decoras protinus abiiciendas iudicaret, & ſubinde virum aliàs ſibi rerum omnium conſilia communicare ſolitum, per literas quas ſublimi eruditoque ingenio perſcribebat etiam atque etiam precaretur vt priſtinæ virtutis memor eſse vellet, cuius exiſtimatione ac laude multorum Regum fortunam & gloriam anteiret. Neque enim regnorum ac opum amplitudine & ſpecioſis titulis, ſed illuſtri fide, conteſtataque virtute, parari decus, quod ad poſteros rediuiua cum laude propagetur. Nec vllum eſse tam excelſum regii nominis faſtigiũ, quod non facile vna perfectæ virtutis altitudine ſuperetur. Propterea ſe nequaquam optare vt Regis ſit vxor, quum eius Imperatoris eſse maluit,

qui

qui magnos Reges non bello tantum præſtanti manu,ſed in pace etiam eximio inuicti rectique animi decore ſuperare didicerit. Nec multo poſt Piſcarius prægrauante morbo eam ad ſe cum ornatiſsimo comitatu Mediolanum accerſiuit,vtpote qui in eius lectiſsimæ fœminæ diligentia & iucundiſsima familiaritate maximum diſcutiendi morbi momentum opportune collocaret. Sed Victoria Romæ ſummo cum honore ſuſcepta,quum Viterbium applicuiſſet extincti viri nuncium accepit,atque ita ab inſtituto itinere propemodum exanimata dolore & lachrymis in templo ſacratarum virginum ſubſedit. Ferunt Piſcarium integerrimis ſenſibus,quum euaneſcente vitali ſpiritu hora fatalis immineret,ſummo cum pondere verborum Victoriam vxorem imprimis, & Hiſpanos milites Vaſtio fratri commendaſſe: dediſſeque præcepta ex arcanis conſiliis,quibus ille militiæ,ac eo præſertim quod tum immineret prouidebat bello vteretur,& militum animos in obſequio facile contineret. In teſtamenti vero tabulis nullum Chriſtianæ pietatis & humanæ beniuolentiæ erga ſuos officium prætermiſit. Nam & templum Neapoli in quo cucullati ſacerdotes perpetuo ſacra facerent Diuo Thomæ condi legata pecunia præſcripſit,& ſingulos è familia exquiſito meritorum iudicio ita remuneratus eſt,vt veſtem, arma, equos, argentum,atque pecuniam accuratiſsime,nequaquam vti moriturus, diſpartiret. Funeratus eſt Mediolani regio ſumptu, Pridie Calendas Decembres, Anno à partu Virginis quingenteſimo viceſimo quinto ſupra milleſimum. Nec multo pòſt Neapolim proſequente in atra veſte amicorum & familiarium turba deuectus eſt,vt in templo Diui Dominici ad aram maximam conderetur,vbi inſigni pompa inſtauratis exequiis, eum è ſuggeſtu Valterius Corbitius Orator Mediolanenſis diſertiſsimè laudauit. Fuere qui exiſtimarent eum tot opulentis vrbibus, atque oppidis caſtriſque hoſtium in ipſo perpetuo victoriarum curſu direptis,magnam auri vim ſepoſuiſse. Quæ opinio edita in vulgus extremo demum vitæ exitu,falſa & inanis apparuit:nam quum Vaſtium fratrem patruelem bonorum omnium heredem inſtituiſset, eum etiam multo ære alieno implicitum reliquit,quando & paterna oppida variis temporibus oppignerata,nec adhuc redempta,apud fœneratores exedenda remanſiſsēt.Ita vt nihil ex tantis victoriis ad eum præter gloriam & laudē omnino redundarit. Dicere enim ſolebat, neminem vnquam, ex his qui militiam quæſtui habendam putarent, magni Imperatoris nòmen fuiſse conſecutum. Contrà vero,eos ſemper euaſiſse inuictos & longè clariſsimos,qui nihil ad ſe,ſed ad milites ex præda pertinere exiſtimantes,ad vnam tantum atque eam immortalem veri decoris laudem aſpiraſsent.

FINIS.

EPITAPHIVM PISCARII, A LVDOVICO
Arioſto Ferrarienſi Poeta celeberrimo compoſitum.

Quis iacet hoc gelido ſub marmore? maximus ille
Piſcator, belli gloria, pacis honos.
Num quid & hic piſces cepit? non. ergo quid? Urbes
Magnanimos Reges, Oppida, Regna, Duces.
Dic quibus haec cepit piſcator retibus? alto
Conſilio, intrepido corde, alacrique manu.
Qui tantum rapuere ducem? duo numina, Mars, Mors.
Ut raperent quid nam compulit? Inuidia.
Nil nocuere ſibi, uiuit nam fama ſuperſtes
Quæ Martem, & Mortem uincit, & Inuidiam.

RERVM TOTO HOC OPERE
MAGIS INSIGNIVM INDEX.

ABIATVM à Ioanne Medice expugnatur 353
Accurſius Cutica Comenſis prætor 24
Acies Cardonii, Florentinorum & Turrianorum inſtructa 54
Acheros fluuius nunc Campanianus 182
Acrites à Turtis captus, nunc Galli caput 188
Actiolinus à Romano tyrannus truculentiſſimus, eiusq́ obitus 10
Actius in Arni inſula Florentinis è muro ſpectantibus ludos equeſtres edidit propoſito ſerico uelo ad præmium reddito eis contumelia talione 63
Actius geminata cum laude uictoria ad patrem redit 63
Actius Mediolanenſe Imperium.15. myriadum pecunia obtinet ibid.
Actius Vic. ad Caſtruccium contendit 62
Actius Vic. Lucam ad Caſtruccium proficiſcitur 55
Actius Ateſtinus princeps 11
Actii Eſtenſis opes contuſas à Pelagura 49
Actii galeam uipera irrepſit, et innocuo lapſu per eius genas deſcendit 62
Actii Vicecomitis effigies & obitus 70
Actius Syncerus in Galliam profectus 243
Admirabilis pila ferrea caſus ad Arcem nouam pro miraculo acceptus 226
Aegidii Pontificis legatus, Florentini, Piſani, Ferrarien. Veronen. in Vicecomites 79
Aghillarium oppidum 164
Agnes Maina mater Blancæ Franciſci Sfortia uxoris 102
Agnes Franciſco Gonzagæ nupſit 84
Ambroſius Sanctus equeſtri effigie contra Heluetios, & Rhetos pugnat pro Vicecomitibus 63
Alambra arx Granatæ 168
Alanconianorum equitum ignauia 387
Alanconius cum equitum cataphractorum agmine in Galliam fugit 407
Alarco cuſtodiæ regis Galli præfectus 408
Alarco Mucliui oppidi præfectus 167
Alarco peditũ Hiſpanorũ præfectus loco Piſcarii 343
Alarco tormenta xx. ab Heluetiis relicta in oppido Celandio, per ualles Auguſtæ prætoriæ cepit 353
Alba ciuitas ubi 27
Alba Pompeia à Ioanne Montisferrati marchione occupatur 79
Albaizina, arx Granatæ 168
Albanius Dux Gallus ad Neapolim oppugnandum proficiſcitur 374
Albericus Balbianus illuſtri fulgore clariſ. 113
Albertus Eſtenſis ducem habuit Sfortiam in ala uexilliferum 115
Albertus Scotus in Matthæum perfidus 48
Albohera 186
Alchantara magiſteria 251
Alegria Gallorum Dux 275
Alegriæ Gallorum ducis fraus 198
Alegria fugiens ad Caietam tandem peruenit 224
Alegria in poſtremo Gallorum agmine à Fabritio Columna armis adoritur 232
Alegria pro Gallis pacis conditiones ſcribunt et Antonius Baſcius pro Heluetiis 240
Alegria et Arſius Galli duces, ille in Samnium, iſte ad Venuſiam uicti confugiunt 223
Alegria, Palicia, & Namurtius de bello inferendo contra Hiſpanos conſultabant 203
Alexander VI. Pont. Max. contra Neapolitanos 193
Alexander ſextus ueneno hauſto fatali errore miniſtri lagenam commutantis interiit 229
Alexandria à Piſcario capta 354
Alexandriam, et Papiam Facinius Canis occupat 97
Albendinum caſtellum 169
Albendinum oppidum captum 170
Alicantera Valentinorum portus eſt 411
Almorana ſuburbanus campus 169
Alopi fœdus interitus 155
Alopus Sfortiam capit 129
Alphaches apud Mauros ſunt ſacerdotũ principes 169
Alphonſo Ateſtino opponitur Vitellius cum Heluetiis 302
Alphonſus Ateſtinus Gallorum ſocius 408
Alphonſus Ateſtinus per interregnum Regiolepidi & Ruberia oppido potitur 409
Alphonſus Ateſtinus perquam mature cum Lanoio pecunia tranſegit 409
Alphonſus Ateſtinus Pontificis beneficiarius à Gallis pertinacius defenſus 278
Alphonſus Ateſtinus Rodigina peninſula potitus 275
Pontificis copias fudit, dum ſalinarum iura ad Comaclum armis tueri uult 264
Alphonſus Cardenos Regius ad Trongillum Imperator 166
Alphonſus Carilius Toletanus Archiepiſcopus 165
Alphonſus Caruaial 600. Hiſpanorum præfectus in claſſe regia 219
Alphonſus frater magni Conſalui 165
Alphonſus Conſalui frater à Mauris caſus 192
Alphonſus Daualus Indici filius: Ferdinandi Piſcarii fuit pater 275
Alphonſus Daualus patriæ ſeruator nuncupatus lunata poſtea ſagitta uulneratus interiit ibid.
Alphonſus Daualus ſororem Vgonis Cardonii Siculi uxorem duxit 176
Alphonſus Eſtenſis ad Mutinenſium fines urbem it inuaſurus 301
Alphonſus Indici filius patre mortuo in cunis relictus eſt 276
Alphonſus rex contra Reginam ad Capuanam portã pugnat Sfortia Reginam defendente 126
Alphonſus rex è Mazara ad Meſſanam 176
Alphonſus rex Neapolitanus, attonito ſimilis regnũ Ferdinando filio reliquit 175
Alphonſus rex Neapolitanus ingratus filius ad Ioannam reginam 122
Alphonſus rex Neapolit. nauali prælio ſuperatus, gratis à Philippo dimiſſus pergrãdi pecunia donatus 100
Alphonſus in pugna à Sfortia ſuperatus 126
Alphonſi V aſtu celeritas in Italiam redeuntis 366
Aluarus Lunatius maieſtatis factus capite pœnas dedit 251
Alzagal Granata diſcedẽs in Africã trãsfretauit 173

N iii

Anaſtaſia uxor Theobaldi, & mater Matthæi Magni uicecomitis 42
Ancius Rizaccus cuſtos arcis Modoëtia 57
Andegauenſium animi in ſpē erecti ad amiſſa oppida recuperanda 297
Andegauenſium partium regulis oppida à Ferdinando reſtituuntur 251
Andegauenſium ſigna ad Neapolitanam portam præfixa a Sfortia 125
Andrada claſſis Hiſpanæ præfectus Portocarrerio fato functo 219
Andreas Matthæus Aquauiua Prætutinæ Hadriæ regulus 202
Andreas Aquauiua inſidiis.5. Hiſpanorum circumuentus capitur à Petro Nauarro 221
Andrea Auria ſingularis in re nauali diligētia 379
Andreas Auria nauali uirtute terribilis 411
Andreas Auria pro Gallis contra Vgonem Moncatam Cæſareæ claſſis ducem 357
Andreas Auria tres triremes Cæſaris abducebat niſi Piſcarius eas recuperaſſet ibid.
Andreas Grittus à Gallis cuſtodia emiſſus 283
Andreas Lauredanus legatus Venetus Liuianum imperite increpat 290
Andria ſeptimo lapide à Barolo diſtat 208
Angelus Lanellus: qui & Tartalea, & quare 115
Angelus Pergulanus à Sfortia profligatus 118
Angelus Pergulanus bis agmine compoſito inſtaurataque pugna a Sfortia fuſus 121
Angelus Pergulanus Heluetios fundit 121
Angleria arx ab Othone ædificata 34
Angleria arx a Turrianis diruta 12
Angleria Othonianis dedita 27
Angleſia Federico Sueuiæ nupſit 84
Angli contra Barnabam uicecomitem 83
Anglus Teſiano à Sariquino 93
Antichera oppidum Granatæ proximum 165
Antonia Conrado Sueuiæ nupſit 84
Antonius Cuena illuſtri genere ortus qui Philippum primus ſequutus fuerat regem alloquitur 255.265
Antonius Leua ſummus Dux euaſit 217
Antonius Leua in Ticini præſidio 367
Antonius Leua molas truſatiles in Gymnaſio ſapientiæ poſuit 369
Antonius Leua tres Ioannis Medices cohortes cædit Ioanne duce abſente 387
Antonius Padulius Cardonius auunculus Ferdinandi Piſcarii 275
Appia Romæ porta 125
Appuli & Salentini ſunt in ſecunda Neapolitani regni præfectura 199
Aprutina Neapolitani regni regio Prætutina erat 199
Aquas Statiellas eſſe in Montiſferrati regione 27
Aquilam à Sfortia ſuperati ſalutiq́ reſtituti 123
Aquilaris: ſeu Agidaris: uel Agellaris 164
Arcelli Placentiam obtinent 95
Arcus Marianus eſt ubi C. Marius Cymbros ſuperauit, ſitus eſt inter Nouariam, & Vercellas 346
Ariouiſtus Bauarius Vindeliciæ regulus 83
Argentea peluis ſcyphoq́ donatur Ferracutus Acaldus Gallus 219
Arminiacus Gallorum dux ad Alexandriam interfectus à Iacobo Vermi 90
Aromatum natale ſolum à Luſitanis inuentum 267
Arona & Angleria interiacente Verbano Abidos ſimilitudinem reddunt 27
Arona oppidum in anguſtiis Verbani lacus oppugnata ab Hiſpanis duce Rentio Cerete 344
Arona arx a Turrianis diruta 12
Arſius Didacum Arelianum Melfiæ obſidebat, & à Liuiano bello opprimitur 241
Arſius Venuſiam, Atellam, & Altamuram pro Gallis tuebatur 241
Aeſius uictus Regno Neapolitano excedit 241
Arx ad Romanam portam, ponte ſupra tecta penſili conſtructa à Barnaba uicecomite 84
Arx Brixiæ ex molli cliuo urbi imminens ibid.
Arx Montiſdraconis 237
Arx Montis Orphani ubi, & quare ſic dicta 34
Arx Oui, olim Megaris 226
Arx porta Iouis Mediolani, & in ſupercilio decliuis Ticini urbis a Galeacio erecta 81
Aſcanius Cardinalis in poteſtatem Gallorum 188
Aſcanius Sfortia Cardinalis cuſtodia à Gallis emiſſus Romam petit cum Georgio Amboſio 230
Aſſiſium Pontifici Romano dedit Ioannes Mediolani uicecomes 96
Aſſiſium ſub Ioannis Galeacii Imperio 90
Aſta Colonia dotis nomine obuenit Valentinæ filiæ Ioannis Galeacii, & uxoris Ludouici Aurelianorum ducis, & Caroli regis filii 90
Aternus amnis nunc Piſcaria 195.275
Attendulæ gentis inſigne à Cæſare decoratur leone ei donato 118
Attendulæ domus conclauia ſcutis & thoracibus exornata 111
Aurelia uia per Senenſium oram 112
Aurum foſſitium gemmæ & margarita ab Hiſpanis inuenta 267
Azornius regulus in cœna Antonii Leuæ de medio ſublatus 372

B

Baiardi milites capti, & cæſi à Piſcario 244
Bacchilio fluuius agri Vicentini erat Togiſonus 391
Baiardo ſūma imperii traditur à Bonnetto ſaucio 352
Baiardus equo deiectus, pilaque ſub latere percuſſus Piſcario ſe dedidit 352
Baiardus Gallus ſummaque eius laus 206
Baiardus in Hiſpanos irrumpit 352
Baiardus in Rabecca uico iuxta Emiſſariū ex Ticino amne 343
Baiazetis ſententia, de Ferdinando Hiſpaniarum rege 260
Baiazetes totas Mahometi prophetæ fabulas non ſequebatur ibid.
Balinus Cadomius gradu pulſus, ac ignominia notatus 241
Balinus Cadomius præfectus annonæ auaritia infamis 238
Balneum regnum, nunc eſt Feroniæ lucus 127
Balthaſar Coſſa Pont. Max. 102
Baradelli arx Comi à Liuthprando ædificata 32
Barda equorum à quo inuenta 114.212
Bardas equorum nos, antiqui clibanos appellabant 212
Barnabas & Galeacius uicecomites ad Batauos relegati à Luchino 72

Barnabas

Barnabas & Galeacius à Ioanne reuocati 73
Barnabæ ædificia 84
Barnabæ filii quinque ex regina coniuge ſuſcepti: totidémque ex damnato coitu 84
Barnabas captus cum duobus filiis à Ioanne Galeacio uicecomite, & Iouis Porta arcis carceri mancipatus 85
Barnabas in filiarum dotes erogat uicies centena millia aureorum 84
Barnabas in Mantuanos 80
Barnabas uicecomes ad Ciſabduanum agrum caſus 282
Barnabas uitæ Ioannis Galeacii inſidiatur 85
Baro Biarneus Vaſco Gaſtonianæ alæ legatus 282
Barolum ab Heraclio Imperatore ædificatum, eiúſque & portus ſitus 202
Barolum à Namurtio Gallorum duce obſeſſum 203
Barolum uehementem Gallorum impetum fregit 202
Baſilicata Neapolitani Regni regio inter Hirpinorum & Lucaniæ fines reſidens 200
Baſſeius ad inſaniam uerſus inter delyria defecit 241
Baudelem fratrem in dimidia regni parte ſuccedentẽ cui Alzagal, id eſt audax cognomen erat, reliquit Bulabac 167
Baudeles captus à Didaco liberaliter à Rege Ferdinando dimiſſus 172
Baudelis Conſaluus pacis conditiones offert 172
Beatrix Actii Ateſtini ſoror, Galeacii uicecomitis uxor 49
Beatricis nuptiæ miriſque earum apparatus 49
Beatrix Gulielmi Monferrati uxor Imperium Mediolani affectabat 37
Beatrix uxor Philippi ſecuri percuſſa 100
Beatrix Regina uxor Barnabæ uicecomitis, & filia Maſtini Scaligeri 86
Beatrix Scaligera Barnabæ uxor 74
Beatrix Tenda Facinis Canis uxor, iterum nupſit Philippo uicecomiti Mediolanenſi duci 98
Bebriacum, nunc Bina dicitur 305
Becalcius Landrianus proditionem ſimulat pro Galeacio 54
Bellizona oppidum Franchino Ruſcæ datur à uicecomitibus pro Comenſi ciuitate 68
Belli conditiones inter Cæſarem, & Leonem Pontificem contra Gallos 300
Belli principium pro Regno Neapolitano inter Gallos, & Hiſpanos 199
Bellum contra Laudenſes 38
Bellum contra Othonem à Laudenſibus renatum 34
Bellum inter Gallos & Hiſpanos pro Regno Neapolitano utrinque acquirendo 202
Bellunum ſub Ioannis Galeacii imperio 90
Beltramus Bancius Pontificiorum equitũ magiſter 60
Beltrandus Vaſco Cardinalis contra Gibellinos Mediolanenſes & Matthæum uicecomitem 45
Benedictus duodecimus Mediolanum ſacris interdictũ expiauit 68
Beneuentum & Barolum Sfortiæ donatur 121
Benzones Cremam occuparunt 97
Bergomates Actio uicecomiti ſe dedunt 65
Bergomates Ioannem Bohemum recipiunt ibid.
Bergomum amiſit Philippus 99
Bergomum captum a Rencio Cerete 297
Bergomum occupatur à Pandulpho Malateſta 95
Bergomum receptum ab Hiſpanis 295
Bergomum recuperat Philippus uicecomes 98
Bernardi Adurnii mors 239
Bernardus Adurnius Ligur aciem centum equitum ad Formianæ aquæ pontem lapideum ſiſtit 239
Bernardinus Torteſilla 239
Bernardini reſponſio Reginam pupugit 267
Bernardinus Velaſcus totius Hiſpaniæ equitum magiſter Heluiram Conſalui filiam uxorem duxit 257
Bertholdus Guiſſes Ludouici Bauari Imperatoris dux Galeacio opem fert 53
Bertholdus Vrſinus Roberti regis præfectus copias Cæſarianas urbe expulit 63
Bibataubis Granatæ porta 167
Bicocha pugna 325
Bina uicus quare ſic dictus, fuit Bebriacum 305
Biordus Peruſinorum princeps 113
Biſelii princeps Lucretiæ Borgiæ maritus in nuptiali lecto mactatur 245
Blanca Sabaudia Galeacii uxor 74
Blanca aſcititio iure a Philippo legitima facta 102
Boldrinus Panicalia Pontificia militiæ dux 112
Boldrini cadauer exſiccatum, in feretro inter militum caſtra circumductum 112
Boldrino extincto, prætorium tendebatur non ſecus ac uiuo, ita ut mortui conſiliis ad res fœliciter gerendas uterentur ibid.
Bonacoſa Squarcini Burri filia, uxórq. Matthæi Magni uicecomitis 14
Bononia a Gallis traditur Bentiuolis 278
Bononia à Ioanne occupata, deinde beneficiario Pontificis iure poſſeſſa ſexaginta auri pondo quotannis perſoluendo 74
Bononia data Ioanni III. Romano Pont. 96
Bononia Ioanni Galeacio ceſſit 90
Bononia Iulio II. dedita Bentiuolis expulſis 282
Bononia petitur Olegianus 77
Bononia pro firma urbe ab Aegidio recepta, & à Barnaba uicecomite obſeſſa 79
Bononienſes ab Actio uicecomite profligati 62
Bonsuetti ſententia de non ſoluenda obſidione 398
Bonsuettus Gallorum Imperator pila brachium traiectus 349
Bonsuettus in Abbiato opp. ſedebat 343
Bonsuettus ſeptem menſibus in Italia ſtetit confectus leuibus præliis à Piſcario 353
Borbonii natura & uirtutes 39
Borbonii inſidiæ in regem Gallorum detecta 341
Borbonius ad Franciſcum Gallorum Regem 339
Borbonius ad Hiſpanos tranſit 339
Borbonius ad Piſcarium dimidiam ſe uictoriam dicit conſecutum 350
Borbonius ad Piſcarium 362
Borbonius ad Regis captiui genua prouolutus 4:4
Borbonius à Ferdinando Caroli fratre auxiliares milites poſtulans 369
Borbonius Cæſarem & Henricum Britannicum Regem in Gallos inſtigat 333
Borbonius in Italiam cum exercitu 337
Borbonius latis animis à Sextienſibus receptus 357
Borbonius noui belli concitator cæca libidine regni exardens in Galliam ire quærit 355

Borbonius patriæ proditor diri facinoris pœnas dedit 268
Borbonius tunicati & priuati equitis habitu pugnat, ne à Gallis agnoſceretur 397
Borgia Cardinalis ueneno ſublatus 245
Borraccii, id eſt, ebrii dicuntur Galli ab Hiſpanis 235
Boſius Donaria 11
Braccius Montonius quis, eius inſignia & ſecta 115
Braccius Montonius quid de Sfortia prædicabat 196
Braccii & Sfortiæ amicitia 115
Braccii & Sfortiæ inimicitia, & quare 116
Bracciana ſoboles extincta 138
Braccii uictoria contra Sfortiam 127
Braccius à Sfortiano milite interfectus 163
Braccius per Miluium pontem Roma diſcedit 125
Braccius Sfortiæ mortem in aquis humaniter indoluit 196
Brancha Auria Genuenſis 83
Brandolinus comes 138. Sfortiam uulnerat 147
Brebiæ arx à Turrianis diruta 12
Bregnanum petit Caſſonus 35
Brenta fluuius agri Patauini erat Medoacus 287
Britones contra Barnabam 83
Brixia capta & direpta 179
Brixia cedit Ioanni Bohemo 67
Brixiæ arx à Barnaba uicecomite erecta 84
Brixia Hiſpanis ab Obegnino deditur 288
Brixiam amiſit Philippus 99
Brixiam recuperat Philippus uicecomes 98
Brixia occupatur à Pandulpho Malateſta 95
Brixia Scaligeris adempta per uicecomites 69
Brolia Allobrox Aſiſiatum tyrannus 115
Bruſati Vercellas occuparunt 95
Brutii ad Aragonios, ſpretis Gallis 176
Brutii ſunt in tertia Neapolitani regni præfectura 199
Buballina Motta à Gallis capta 218
Bucca erat Velia 227
Bucicaldus Gallus Mediolano euocatus, poſtea eiectus, fuſus ac profligatus fugit 95
Bucicaldus Gabrielem Ioannis Galeacei filium Genuæ ſecuri percuſſit 96
Bugella oppidum Vercellenſis agri 19
Bugrones, id eſt, puerarii dicuntur Itali ab aliis 236
Bulchac maior rex Granatæ interiit 167
Burgum Sanctæ Mariæ nunc eſt, ubi Capua uetus erat 228
Burgundia nullo iure Gallis debita 422
Burra Benacoſa uxor Matthæi Magni, & mater Galeacei 34-48
Burro Guelpharum uexillum erexit 51
Buſſolarius ſacerdos cucullatus, Ticini tyrannus 79
Buxentum, nunc Polycaſtrum 227
Buzga Numidiæ ciuitas in Heleachia ſinu fuit Vzicata 262

C

Caderoſius tormentorũ præfectus à Piſcario captus 387
Cæſar Borgia filius Alexandri Sexti Pont. Max. obſes datur à patre Carolo Octauo Gallorum regi 175
Cæſar Borgia Alex. VI. filius uenenum bibit fatali miniſtri errore 229
Cæſar Borgia à Iulio cuſtodiæ traditur 245
Cæſar Borgia à Nonio Campeio humaniter detentus cuſtodiæ traditur 247
Cæſar Borgia ad Mendaniam pugnans occiditur, nudus, ad Pompelonem, cuius fuerat Antiſtes eſt delatus a miniſtro equi ceruicibus eum imponente 247
Cæſar Borgia Carlotam regis Cantabriæ filiam uxorem duxit 188
Cæſar Borgia cognomento Valentinus Neapoli in ueniens cuſtodiæ traditur 244
Cæſar Borgia cuſtodibus deceptis fune demiſſus ad Ioannem Nauarræ regem confugit 247
Cæſar Borgia dimiſſus Neapoli nouas res agitat 246
Cæſaris Borgiæ facinora & cædes 245
Cæſar Borgia in arce Medinna ad biduum cuſtoditur 247
Cæſaris Borgiæ liberalitas ex neceſſitate exorta: chara tamen Columniis 229
Cæſaris Borgiæ res geſta, et principes ab eo necati compendioſe narrantur 245
Cæſar Carolus V. prohibet Piſcario ne Regem Nauarra pecunia liberet 413
Cæſaris perhumana ſalutatio ad regem Gallum 420
Cæſariani in Placentinum & Parmenſem agrum delati 409
Cæſar Capuanus 115
Cæſorum numerus ad Gerionem 224
Calatania olim, nunc Sanctus Petrus 215
Calor amnis prope Beneuentum 139
Camatorii oppidi incolæ direpti, & incenſi 64
Camerlengus erat præfectus ærarii 113
Camillus Triulsius, & M. Antonius Columna ictu colubrinæ diſcerpti 317
Campania magna ex parte Leboria terra nunc dicitur 199
Campanianus fluuius hodie erat Acheros 182
Campanus in hiſtorius Sfortiæ infenſus 147
Candianus frater, à Cæſare Borgia interfectus 188
Candidus December ſcriptor 100
Canis Scaliger Mediolani imperium affectat 56
Canes uenatici gratuito agricolarum ſumptu alendi iuſſu Barnabæ uicecomitis 86
Canobium Verbani lacus oppidum 26
Cantalitius res geſtas Conſalui carmine celebrauit 242
Cantarana & Liro amnes in urbe Mediolan. 69
Canturiges populi 30
Canturium oppidum quiete à Como lapide 30
Canturium Turriani ibid.
Canuſium à Gallis captum 207
Capaccium erat Peſtum 227
Capellæ arx Bergomi à Luchino ædificata 73
Capitanata regni Neapolitani regio 200
Capitanei 29
Capito Vmbriæ oppidum à Sfortia direptum 128
Capua ad Hiſpanos 224
Capua à Gallis capta & direpta 193
Capua à Iulio Cæſare Capuano occupatur 30
ad Caracam Othoniani 30
Caratum oppidum 26
Cardona apud Siculos illuſtris quatuor Ducum ſoror Ferdinandi Piſcarii mater fuit 276
Carlota Alabreta Cæſaris Borgiæ uxor 244
Carmelita Mantuanus Conſalui res geſtas carmine celebrauit 242
Carmignola ab Oldrado eiicitur 100
Carolus Andegauenſis in Italiam ab Vrbano Papa

contra

contra Manfredum conuocatus 12
Carolus Anoserius Motta Gallus 211
Caroli Borbonii a Gallis defectio 339
Carolus Rex Francorum militari baltheo Galeacium uicecomitem donat 49
Carolus Galliæ rex generum Galeacium uicecomitem ſibi fecit Iſabella filia ei in uxorem data 80
Carolus Lanoius Belga Neapolitanus Prorex ad Proſperum Mediolano decumbentem accedit 342
Carolus Malateſta Mediolanum uocatus, poſtea eiectus 95
Carolus Martianus 123
Carolus Octauus Galliæ rex 175
Carolus Octauus Gallorum rex ad Papiam 105
Carolus Quartus Cæſar uicarios Ciſalpinæ Galliæ, & Liguriæ creat Galeacium & Barnabam uicecomites 78
Carolus Quartus Imperator contra Barnabam 83
Carolus Quintus Cæſar 106
Caroli Quinti Imperatoris mater, Ferdinandique Regis filia, ut mente commota, in ignobile oppidum à patre relegatur 262
Carolus Sabaudiæ regulus 107
Carthuſianum cœnobium prope Papiam extruxit Ioannes Galeacius dux 91
Caſleſtinus Beccaria Philippi Dux 98
Caſleſtini Beccariæ mors 100
Caſsianum in ripa Abduæ 35
Caſſonus Napi Turriani filius Mediolano præficitur 18
Caſſoni uictoria ad Arnam 28
Caſſonus contra Mediolanum ad Bregnanum 34
Caſſonus Mediolano diſcedens ad Parmam & Cremonam fugit 33
Caſſoni mors in pugna ad Vaprium 38
Caſtaldus à Gallis captus à Piſcario è manibus Gallorum magna cum laude eripitur, Gallis poſtea captis 320
Caſtellanetani à Gallis deficiunt 215
Caſtellanetum à Gallis obſeſſum ibid.
Caſtellionenſes, milites Sfortiæ hoſtes prò ſociis gratulanter exceperunt 122
Caſtellum Oui, olim Megaris arx erat 226
Caſtilionum dirutum 17
Caſtelonem olim Formianam Ciceronis uillam fuiſſe tradunt 228
Caſtruccius Senator Vrbis, Comes Lateranus Cæſareaque aquila uexillifer 58
Caſtruccii filii Piſarum & Lucæ dominatu ſpoliantur 64
Caſtruccii filii Lucæ imperium recuperant 65
Caſtruccii mors poſt Galeaciū defunctum 20. die 60.61
Caſtruccii triumphus poſt uictoriā ad Altopaſſum 62
Caſtruccii uictoria cōtra Florētinos ad Altopaſſum 55
Caſtruccii uita commentitie deſcripta à Machiauello 61
Caſtruccii uxor pretioſis mundi muliebris ornamentis à Cæſare priuatur 64
Caſtrum Francum ex ruinis Pandoſiæ urbis creuit 182
Caſtrum uillarum oppidum ibid.
Caſinum, nunc Sanctus Germanus 227
Catella Alops ſoror, Sfortiæ nupſit 130
Catharina Barnabæ filia nupſit Ioanni Galeacio fratris Barnabæ filio 84
Catharina Sfortia Forliuii et Foricornelii domina 245
Cato equus Sfortiæ alternos pedes uſque ad genua 112
Cephaleniæ ſitus 189
Cephalenia expugnata à Venetis & Hiſpanis 192
Cephalenia obſeſſa a Venetis & Hiſpanis 190
Cerignola fuit Gerionis caſtellum 207
Chati & Saxones, à Cæſare deficientes in Ceruleo monte ſupra Viuianum pernoctabant 63. & 64
Chriſtophorus Caretanus 123
Ciſabduani agri deſcriptio 282
Ciuitates à Turrianis poſſeſſa 22
Ciuitadella capta & direpta à Piſcario 294
Ciuitas Sancta fidei ad Granatam expugnandam à Ferdinando erecta 172
Claraualliſ cœnobium, in quo Otho interiit 142
Claromontius dux Gallorum Granalone ſuperato ad Mortariam, deinde Galliam contendit 403
Claſsis Hiſpana eiuſque milites 189
Claſsis noua regis Ferdinandi 219
Clemens Septimus Pont. Max. deligitur 343
Clemens Pont. in uariis conſultantium ſententiis poſitus agitabatur 408
Clemens a Venetis caſtigabatur 409
Clemens dum Gallis & Hiſpanis nocere non uult funeſtum ſibi ac Italiæ bellum parat 376
Clementis conſilium in Gallos & Cæſarianos 375
Clementis conſilium ſalubre 376
Clementis fœdus cū Lanoio Prorege Neapolitano 409
Clemens quartus Pont. Max. Mediolanum à piorum cœtu abdicat 13
Clementis obitus cui ſurrogatur Gregorius decimus 13
Colatrana magiſteria 253
Collis Senenſis agri oppidum 149
Columnii duces Hiſpanis coniuncti à Conſaluo 194
Comenſes arma capiunt contra prætorem 25
Comenſes cur Othonem non receperunt 26
Comenſes contra Mediolanenſes, ſuperantur à Matthæo Magno uicecomite 40
Comenſis urbs pro Othonianis arma capit 28
Conneſtabilis erat Magiſter equitum 233
Comites 20
Compoſtellani equites rubra ante pectus cruce ſignantur 253
Compoſtellani magiſtri nomen à Ferdinando & Iſabella indulgente Rom. Pont. ſublatum 253
Compoſtellani ordinis magiſter primus eſt à Rege Hiſpaniarum honos ibid.
Comum à Piſcario oppugnatur, & capitur atque diripitur 213
Comum à Philippo recuperata 98
Comum occupat Franchinus Ruſca 95
Coniuratio in Ioannem Mariam uicecomitem, qua poſtea obtruncatus eſt 97
Conopæa textilis materia, reticulatis commiſſuris, inſuto paſsim auro & purpura undique limbos depingente Regina donata 174
Conſalui ad Gironem reſponſio 263
Conſalui æmuli & detractores ad Ferdinandum 248
Conſalui conſilium ad Ferdinandum ne pugnam committeret 178
Conſalui domus à gregariis militibus ipſo concedente diripitur 226
Conſalui donatiuum ad milites centum millium num-

mum aureorum exceſſit 265
Conſalui & Namurtii colloquium in Diui Antonii templo inter Atellum & Melphim 201
Conſalui generoſum deſiderium 270. eiuſq́; ſcommata, & ſales Hiſpanicæ gentis 259
Conſalui humanitatis laus Caſtrenſi gloria par 187
Conſalui imperium in Mauros 186
Conſalui interitus anno eius ætatis 62. menſibus tribus, diebuſque undecim poſtridie Kalend. Decemb. anno ſalutis M D X V. 267
Conſalui laudes, & mores gloriam quærens à gratis animi radicibus 252
Conſalui laudes regia & liberalitas 242
Conſalui legati ad Namurtium eiusque reſponſio 201
Conſalui munera Philippo Rauaſteno claſſis Gallicæ præfecto data 196
Conſalui oppidum natale ſolum à maioribus ereptum iuſſu Ferdinandi ſolo æquatur 259
Conſalui precibus Menaldus ueniam conſequitur 185
Conſaluo dono datur Loxa urbs pro Montilia poſſidenda 159
Conſaluo euenit maximorum Ducum exemplo, ut ſenex non planè fœlix moreretur 247
Conſaluo neminem pace & bello meliorem fuiſſe, Didacus Mendocius et Antonius Leua affirmabant 247
Conſaluo Rex honoris cauſa obuiam egreditur 356
Conſaluus ad Aquinum Gallos & Heluetios morbo confectos & tabeſcentes conſeruat 232
Conſaluus adacto in mare equo Hiſpanum qui torquē Heluetio detrahere uoluit uulneribus affecit 241
Conſaluus ad Barolum 202
Conſaluus ad Gallos uictos 214
Conſaluus ad Gerſonem oppidum eiuſque ſitus 221
Conſaluus ad Italos cum Gallis pugnaturos 212
Conſaluus ad Italos uictores 214
Conſaluus ad Meſſanam cum claſſe & militibus 175
Conſaluus ad Namurtium 210
Conſaluus ad omnia fortiter, & ſplendide peragenda natus 175
Conſaluus ad quæſtorum menſam tanquam ad tribunal uocatus Ferdinando Rege conniuente 256
Conſaluus ad Valentiam, deinde Burgos ad Regem accedit comitum caterua inſignis 256
Conſaluus ampliſſima domo, certoque ex ſerici bombicis uectigali, à Ferdinando donatur 174
Conſaluus à Rege Ferdinādo reuocatus claſſem ad Malacam parat 263
Conſaluus biennium Loxa, & Granata tranſegit 261
Conſaluus Brutiorum urbes expulſis Gallis recipit, anceps conſilii erat 181
Conſaluus certior factus de omnibus, quæ in Italia acciderant 266
Conſaluus climacterico anno in complexu uxoris Heluiræque filiæ, ſuſceptis Chriſtianæ diſciplinæ ſacramentis expirauit 268
Conſaluus credebat Regem tenaciſſimum non eſſe quicquam ex pollicitationibus factis conceſſurum 254
Conſaluus cum Ferdinando nauigat in Hiſpaniam 253
Conſaluus donat urbes & oppida ducibus Hiſpanis & præfectis 242. Rege approbante 243
Conſaluus duabus urbibus, & ſeptem caſtellis à Federico Rege donatur 185
Conſaluus ducenta millia aureorum nummum ſupra ſeptingentos & triginta ſex, Regaleſque argenteis nouem cucullatis ſacerdotibus, & ſacratis uirginibus erogauit 253
Conſaluus ducentas urbes et ſeptingenta oppida Hiſpania regnis adiecit 259
Conſaluus è Malaca Meſſanam, atque inde Zacynthū nauigat 189
Conſaluus inauſpicato Imperator electus 263. turmarum delectum intermittit 265
Conſaluus indignabundus ad Loxam ſe recepit 261
Conſaluus in Hiſpaniam ad regem Ferdinandum 186
Conſaluus in mare pectore tenus ſe immiſit, ut Reginā humeris attollens in littus reportaret 175
Conſaluus inuidiam uitare non potuit eum calumniantium 243
Conſaluus in uitæ diſcrimine 197
Conſaluus iuuenalis princeps ſpectantis populi acclamatione appellatur 165
Conſaluus Magni cognomen partum cultu domus ſplendoreque tuebatur 254
Conſaluus Maximi cognomento dignus 256
Conſaluus Nauarra regnum Hiſpano Imperio adiecit 266
Conſaluus nihil impium aut abſurdum fecit 243
Conſaluus non obſcura diuinatione præuidit, Gallis è regno Neapolitano expellendos 194
Conſaluus nunquam captus nec uulneratus beneficio Diuum & Dearum 243
Conſaluus occurrit Ferdinādo Regi eiusque triremem ingreditur 251
Conſaluus Paliciam ad Rubos obſidet 216
Conſaluus parta uictoria in grauiſſimum morbum incidit: ſeruatus ſuſceptis uotis à ſanctiſſimis ſacerdotibus, ſacriſque uirginibus 242
Conſaluus peruibane, nec obſcurè à Ferdinando laudatus 257
Conſaluus priuatum dolorem publica lætitia lenire nequibat 265
Conſaluus pro ampliſſimo munere grauiſſimum odium à Rege detulit 257
Conſaluus quæſtores regios qua arte eluſit 252
Conſaluus quibus urbibus donatus fuit à Ferdinando, & Federico Arragoniis, iterumque à Ferdinando Hiſpaniarum Rege 254
Conſaluus rationem dati & accepti, reddidit quæſtoribus Rege præſente, ſilentium imponente 252
Conſaluus ſecundam aduerſamque fortunam, uno indeſeſſa mentis tenore metiebatur 262
Conſaluus ſexcenta millia nummum aureorum ſupra quadringentos nonaginta quatuor ſecreta manu ſpeculatoribus dedit 253
Conſaluo ſoluenti, matronæ non ſine lachrymis fœlicem precabantur nauigationem 254
Conſaluus tertius fuit conuiua regum Hiſpaniarum, & Gallorum 255
Conſaluus tria ſe feciſſe pœnitebat 247
Conſaluus uictor ad Acerras 225
Conſaluus uictor Neapolim ingreſſus 225
Conſaluus uictor Romam ouans ingreditur, cui Pont. gratias agit 185
Conſaluus urbes à Rege Neapolitano ſibi donatas eidē reſignat, quas urbes renouata donatione Federicus Conſaluo confirmat 194

Conradus

Conradus Laudus Germanorum dux 79
Conſtantia Danala Piſcarium & Vaſtium ex fratre filios fœliciter educauit 227
Conſtantia Danala Pythacuſas nunc Iſclam à Gallica claſſe tormentis diſploſis ſeruauit 227
Contentio de Finibus inter Gallos, & Hiſpanos oborta 199
Corentus Gallorum quæſtor auaritia infamis 241
Corentus gradu pulſus, ignominia notatur 241
Coronem a Turcis captum 188
Corradus Porcarius quarta pecuniæ parte accepta in Germaniam fugit 64
Cotignola antiquum togata Galliæ oppidum III. nomen ſortitur a Cotonio pomo 118
Cotignola fortuito incendio abſumpta priuata Sfortiæ liberalitate luculentius inſtauratur 150
Cotignola Sfortiæ dono data à Ioanne xxiij. Pont. Max. 120
Couameli, id eſt, uaccas in ſtabulis mulgentes dicuntur Heluetii à Germanis 236
Crater ex ingenti atque admirabili ſmaragdo à Piſcario conſeruatur, inſtante Hieronymo Adurnio 335
Crater Sanctus Genuenſis eſcaria patinæ modo excauatus 254
Creditores Conſalui ad quæſtoris menſam citati 354
Cremam Beuzones ſibi uendicant 95
Cremona à Gabrino Fundulio occupata ibid.
Cremona a Iacobo Caualcabone erepta 50
Cremona datur Actio uicecomiti 68
Cremona arx a Piſcario circumuallata 419
Cremona Liuiano dedita 283
Cremonam Galli dedunt Hiſpanis 329
Cremonam obtinet Ioannes Bohemus 67
Cremona obſeſſa ab Hiſpanis Leſcuto eam defendere conante 328
Cremona recepta à Venetis 281
Creſcentiacum cœnobium 30 ſtadiis à Mediolano diſtat 47
Criſeum à Turcis captum 188
Crypta Pauſilippi montis 180
Cremona a Philippo recuperata 98
Cucullam ſacrati habitus ſumpſit Iacobus Rex 136
Curia in Arenaerecta ab Actio uicecomite 70
Cymbri delecti fuere à C. Mario ad arcum Marianum locus eſt in ampla planicie inter Nouariam, & Vercellas ſitus 346

D

Dandulus Venetus Princeps 73
Decimus Comenſis uicus, in quo Otho dignitatis ſuæ initia accepit 30
Derthonenſes, & Placentini ad Franciſcum Sfortiam 104
Dianenſes in fide Gallorum perſeuerantes tãdem Conſaluo ſe dedunt ueniamque obtinent 196
Didacus Carthamus nutritius ac præceptor Magni Cõſalui 165
Didacus Garcias Paredius eximiæ fortitudinis 190
Didacus Garcias & Didacus Vera duo ex X. fuere qui contra totidem Gallos ad Tranã pugnarunt 205
Didacus Mendocius Infantaſiorum regulus Gallum regem apparatu regio excepit, donisque liberaliſſimis eſt proſecutus 412
Didaci Mendocii ſplendor mirificus eiuſque munera Gallo regi captiuo donata 412
Didacus Mendocius Toletani Cardinalis filius 198
Didacus Ramirus in arce Terranoua obſeſſus, ab Hugone Cardonio liberatur 217
Diſcordia de finibus regni Neapolitani oborta inter Gallos & Hiſpanos 199
Domus Melegnani in uico perampla ædificata à Barnaba uicecomite 84
Donatiuum militibus à Conſaluo erogatum centum millium nummum aureorum ſummam exceſſit 264
Donnina Barnaba filia Ioanni Acutho Britanno nupſit 84
Donnina Porra concubina Barnabæ 86
In Duce quæ requiruntur, & in militibus 115
Duces noſtra ætate qui præclariſſimi fuere 162
Ducis probi munus 150
Dyrrachium à Turcis captum 188

E

Ecanã nunc Fogia urbs Regni Neapolitani 214
Eccie ſuburbani montis munitiones à Proſpero Columnio factas, Perſinus auſus non fuit perrumpere 180
Eluira Erreria mater Magni Conſalui, & Petrus ipſius fuit coniunx 165
Emiſſarium nauigabile ab Abiato opp. ad Ticinum fecit Martinus Turrianus 11
Epulum lauti conuiuii à Mendocio & amicis & Gallis captiuis 218
Equites Compoſtellani bello paceque purpurea cruce ſignantur, quæ ante pectus militaris ſpathæ capulum exprimit 253
Equites criſtati atque bardati 117
Equites Ducis Georgii ſub Alberico Balbiano merentes nunquam hoſti terga dabant 114
Equites 24. turmam conficiebant 117
Equum qualem uitandum eſſe Sfortia Frãciſco filio prædicebat 190
Errera Memorantium Gallum ducem capit 398. 399
Exercitus Veneti ſœda & turpis fuga ignominia 292

F

Fabius Vrſinus à Vaſcone craſſiore ſagitta interfectus 238
Fabricius Columna captus ad Rauennam ab Alphonſo Ateſtino 279 280
Fabricius Columna liberalitate Alphonſi Ateſtini cuſtodia eductus dimittitur 281
Fabricius parce de ſua laude loquitur 234
Fabricius & Proſper Columnii 180
Fabricius Columna & Proſper ad Hiſpanos 194
Fabricius Gallos Lyri ſuperato adoritur, eoſque cadit, in profluentemque demergit magna cum laude 234
Fabricius Victoriæ Columnæ pater ad Hiſpanos 278
Facinus Canis Alexandriam & Papiam occupat 95
Facinus Canis bellicarum ciuiliumq; rerum Mediolanenſium moderator 96
Facinus Canis Mediolano euocatus: poſtea eiectus 95
Facini Canis obitus 97
Factiones duæ in Corduba Capra, & Aquillarii 165
Fatius Donoraticus Regulus Piſarum primarius 65
Federicus Borgius Laudem Pompeiam Hiſpanis dedidit 354
Federicus Fregoſius hauſta marina aqua pedibus ſuſpenſus in trireme diu pependit 334
Federicus Rex Neapolitanus Ferdinando mortuo ſuc-

cedit in regnum 183
Federicus in Iſclam Aenariæ inſulæ arcem fugiens: in Galliam poſtea nauigat 193
Federicus Toletanus pro Conſaluo Reginam ſubiecta ad lacertum dextra ſubleuabat 257
Feltrum Ioannis Galeacio parebat 90
Ferdinandus Andrada quinque millibus Hiſpanorum & Cantabrorum Præfectus in claſſe regia 219
Ferdinandus Aragonius Federici regis filius in arce Setabæ cuſtodia traditur 268
Ferdinandus Aragoniæ rex Iſabellam Ioannis Caſtiliæ regis filiam & hæredem uxorem habuit 165
Ferdinandus adoleſcens cuſtodia traditus in Hiſpaniam deducitur 199
Ferdinandus Calabriæ Dux ad Tarentum 194
Ferdinandus Caſtriotus à Rege occiſus 397
Ferdinandi Daualí oppida 277
Ferdinandi Daualí teneris humeris grauiſſimum pondus à rege impoſitum 277
Ferdinandi Hiſp. regis de Ferdinando Daualo præſagium 277
Ferdinandi Hiſpan. regis animus alienus à Federico Neapolitano rege 193
Ferdinandi animus moderatione, & parſimonia gaudens 249
Ferdinandi aſſenſu Conſaluus ad Quæſtorum menſam tanquam ad tribunal uocatur 252
Ferdinandi regis animus ex liberalitate Conſalui in eum præſcriptus, eiuſque uerba de Conſaluo 244
Ferdinandi Hiſpaniarum regis aures de Conſaluo minus æqua & ſupra meriti pondus proclinata 248
Ferdinandi claſſis ad alterum terrarum orbem Anthropophagos peruauigato Oceano peruenit 267
Ferdinandi regis Hiſpaniarum claſſis noua in Italiã ad Conſaluum 219
Ferdinandi grauiſſimum odium in Conſaluum 256
Ferdinandi Hiſpaniarum regis obitus 297
Ferdinandus ad Barchinonem 255
Ferdinandus ad Genuam, & Sauonam, cui occurrit Ludouicus Gallorum rex 254
Ferdinandus famam ab iuſtitia & æquitate: At Conſaluus gloriam à grati animi radicibus quærebat 252
Ferdinandus Hiſpanorum rex à Philippo genero paucis admodum uerbis ſalutabatur, colloquio propere à Manuele dirempto 250
Ferdinandus Hiſpaniarum rex ad Neapolim 276
Ferdinando Hiſpaniarum regi, Pontificio iure, Neapolitanum regnum adiudicatur 264
Ferdinandus Hiſpaniarum rex contra Gallos pro Iulio cauſaque religionis tuenda 264
Ferdinandus rex diplomatibus præſcriptis quicquid Conſaluus donauerat comprobauit 243
Ferdinandus Hiſp. rex, Heluetii, Henricus Angliæ rex, pro Iulio Pont. contra Gallos 277
Ferdinandus à regulis Hiſpanis derelictus 251
Ferdinandus in apparatu & conuiuio nunquam ſumptuoſus 249
Ferdinandus rex in bellicos ſumptus ſacris utebatur prouentibus 258
Ferdinandus occurrit Philippo genero 290
Ferdinandus in Italia Neapolim ingreditur 251
Ferdinandus quadrageſimo poſt Conſalui mortem die apud Madrigalerium uicum interiit 269
Ferdinandus ſimulator & diſſimulator eximius 251
Ferdinandus rex Neapolitanus à Ioanne Andrea Altauillæ fratre in bello ſeruatus eſt 179
Ferdinandus rex Neapolit. ad Conſaluum pro pugna contra Gallos committenda 178
Ferdinandi Piſcarii pueri ſtudia 276
Ferdinandus Piſcarius à matre Cardonia apud Siculos illuſtri, in lucem editus, ex tenui membrana ueſtem ſecum extulit 276
Ferdinandus Piſcarius ex Dauala familia ulterioris Hiſpaniæ prope Toletum ortus 274
Ferdinandus Piſcarius leuis armaturæ equitum præfectus 278
Feroniæ lucus olim, nunc Balneum regium 127
Ferrarienſes, et Florentini cum Piſanis, Mantuanis, et Veronenſibus, atque Aegidio Pontificii legato in uicecomites 79
Ferracutus Araldus Gallus Argentea peluí & ſcypho denatur 219
Filibertus Aurantius Sequanus ab Andrea Auria captus 357
Fiſiraga familia nobilis in Laude Pompeia 13
Florantius Sedanus Heluetiæ gentis familiaris in prima acie pugnare pollicetur 399
Florentini à Caſtruccio exagitati 51. eorum ſceptrum dant Raimundo Cardonio 55
Florentini caſi à Caſtruccio ad Altopaſſium 55
Florentini dum inter ſe diſſentiunt, Luca imperium amittunt 63
Florentini, & Ferrarienſes cum Piſanis, Mantuanis, & Veronenſibus, atque Aegidio Pontificis legato in uicecomites 79
Florentini & Turriani caſi à Galeacio 54
Florentini, Galli, Veneti, & Pontifex contra Regem Neapolitanum 193
Florentini millenos aureos Sfortiæ donatiui nomine quotannis perſoluunt 122
Florentini Piſas obtinent ibid.
Florentini Piſtorium occupant 59
Flor. Imperator Philippus Sanguinetus 60
Fœdus Franciſci Sfortiæ cum Venetis et Clemente 371
Fogia erat Ecana 214
Fonſeca Cardinalis 140
Formiana Ciceronis uilla nunc Caſtello dicitur 228
Fortuna Conſaluo opem tulit 197
à Fortuna uictus Sfortia, iam uincere didicerat 153
Fortuna ubi oberta inuidia ianuam pandit, impendentis mali cauſas accumulat 258
Fortuna inuida uirtute inferior, & inſtabilis, ideo cũ aduerſa ſunt, non multo poſt in complexum commutata libidine reditura 21
Foſſa miliaria carcer 241
Foſsitium aurum, gemma, & margarita ab Hiſpanis inuenta 267
Franchinus Ruſca Comum occupat 95
Franciſci Angoleſmorum Reguli, qui rex Gallorum fuit, mater quæ 105
Franciſcus Carmignola Philippi Dux 98
Fraterculus Centurio Ticinenſis Piſcario Duci uitam ſeruauit 327
Franciſcus Galliarum rex Heluetiis ſuperatis Bononiam ad Leonem acceſsit 268

Franciſcus

Franciſcus Gallorum Rex creatus 296
Franciſcus Gallorum Rex ad Auenionem in Italiam profecturus 364
Franciſcus Gallorum Rex ad Borbonium 339
Franciſcus Gallorum Rex graui morbo oppreſſus 420
Franciſcus Gallorum rex Inſubrum Imperium a Carolo Quinto petit, Carolıque ad legatos reſponſio 107
Franciſci Gallorum regis pugnantis geſta 397
Franciſcus Gallorum rex rediuiua potentia ſemper indomitus 355
Franciſcus rex ab equo & fortuna deſertus ſe ipſum non deſerit, ſed fortiter pugnat, ac confoſſo equo ſternitur 401
Franciſcus rex ad Bononiam cũ Leone Pont. Max. 297
Franciſcus rex ad Molinum Borbonii oppidum 340
Franciſcus rex ad ſuos 395
Franciſcus rex ad Ticinum 368
Franciſcus rex ad Ticinum Mediolano capto 366
Franciſcus rex ad Valentianum oppidum in finibus Neruiorum cum exiguis Caſaris copiis confligebat 339
Franciſcus rex captiuus, ipſo imperante, in caſtra Gallica ducitur 404
Franciſci regis captiui uerba ad Vaſtium 403
Franciſcus crucis Chriſti fruſtulum aurea bulla concluſum, collo geſtabat, quo à ſclopis ſeruatus fuit 404
Franciſci regis geſta contra Caſarianos 395
Franciſcus rex in caſtra Paliciana, & quo conſilio acceſſerit 381
Francorum regis lex de captiuis in bello non dimittendis inconſulto rege 281
Franciſcus rex per Cottias & Pœninas Alpes in Italiam 365
Franciſcus uulneratus Lanoio ſe dedit 401
Franciſcus Gonzaga Mantua regulus contra Hiſpanos ad Neapolitanum regnum contendit 229
Franciſcus Gonzaga Gallorum dux ad Aquinum 232
Franciſcus Gonzaga Mantua obſeſſus 90
Franciſcus Gonzaga Veneti exercitus Imperator 180
Franciſcus Mainus proditor occiſus 98
Franciſcus Napi frater ad curam Mediolani relictus 22
Franciſcus Petrarcha à Galeacio dilectus 81. et à Ioanne Galeacio filio 87
Franciſcus Puſterla contra Luchinum uicecomitẽ 71
Franciſcus Sfortia filius, militari balteo, calcaribuſque aureis exornatus 16. natus annum 124
Frãciſcus Sfortia filius, Mediolaniq. dux potẽtiſſimus anno ſalutis M D I. decimo calendas Auguſti natus eſt 144
Franciſcus Lud. Sfortia filius 109
Franciſcus Sfortia ad Cremonam 367
Franciſcus Sfortia ad Piſlonum fugit 366
Franciſcus Sfortia è Germania in Italiam Ticinum uenit, magna expectatione Mediolanenſium 318
Franciſcus Sfortia in gratiam et clientelam Caroli V. receptus 106
Franciſcus Sfortia Mediolanum ingreditur 318
Franciſcus Sfortia pro imperio Mediolani conſeruando quid cogitabat 412.414
Franciſco Sfortia codicilli nondum dati erant ad Mediolanenſis imperii iura moderanda Auguſtali imperii dignitate 371
Franciſci Sfortia fœdus cum Venetis et Clemente ſummo Pont. 371
Franciſcus Sfortia ſexcenta aureorum milia ſoluere pollicebatur pro Auguſtalibus imperii Mediolanenſis tabulis a Caſare obtinendis 414
Franciſcus Sfortia tanquam Caſaris proditor accuſatur 419
Franciſcus Turrianus militari baltheo donatur a Carolo rege 14
Franciſcus Vrſinus proditor Sfortia 127
Franciſcus Xymenes ex humili cucullato pannoſoque, ac ligneis ſocculis calciatus, ad opulentiſſimum totius Hiſpania ſacerdotium peruenit 157
Fregoſii Genua expulſi ab Adurniis 283
Fregoſii hoſtes Hiſpanorum 319
Fregoſii in patriam reſtituti, & ducatum 186
Frengetum opp. 181
Fronto regni Neapolitani fluuius, nunc Fortor 200
Furnus depreſſi carceris in Modoetia 57
Fuſius Aquitanus regulus Gaſtonis, qui uictor ad Rhauennam occubuit, pater fuit 103

G

Gabriel Ioannis Galeacii filius Genua ſecuri percuſſus à Bucicaldo Gallo 96
Gabrinus Fundulus Cremonam occupat 95
Galarano in opp. Languſcus & Theobaldus cum xx. proceribus obtruncantur 23
Galeacius ad Caſtrucctum Piſtorium obſidentem 59
Galeacii ad Piſcam opp. mors, altero & quinquageſimo uita ſua anno 60
Galeacius cum fratribus & filio liberatus 59
Galeacius & Barnabas Ciſalpina Gallia & Liguria pro Carolo Quarto Caſare uicarii creantur 78
Galeacius, Luchinus, Ioannes, & Actius uicecomites capti, in arce Modoetia incluſi 57
Galeacius & Barnabas uicecomites ad Battauos relegati 72
Galeacius & Barnabas à Ioanne reuocati 73
Galeacius maieſtatis reus à Marco fratre accuſatus 56
Galeacius Mediolano eiectus reuocatur 52
Galeacius II. balthei munere Hieroſolymis donatur 78
Galeacii II. conuiuium nuptiale admirandum, in quo fercula 300. cum totidem muneribus 80
Galeacius II. dimidia Mediolani parte potitus 78
Galeacii II. egregia forma ibid.
Galeacius pater Io. Galeacii 87
Galeacius II. proſtrato Belga uiperam aqua & ignis argumento inſignem opimum ſpolium tulit 78
Galeacii II. uxor Blanca Aymonis Allobrogum reguli filia 74
Galeacius II. ſeruatus à uulnere fibula balthei 82
Galeacii II. mors anno 1378. 81
Galeacius Blanca & Franciſci Sfortia filius 101
Galeacius Sanſeuerinus pugnans occiditur 402
Galli ab Hiſpanis circumuenti, uulneratique fugiunt 210
Galli ab Hiſpanorum pilis proſtrati 398
Galli ab Mediolani obſidione diſcedunt 342
Galli ad Alexandriam ſuperati à Iacobo Vermio 90
Galli ad Aquinum duce Franciſco Gonzaga 232
Galli ad Auenionem in Italiam profecturi 364
Galli ad Canuſium dum redeunt, ab Hiſpanis profligantur, atque caduntur 210

O

Galli ad Carauagium fundunt equites Cæſarianos qui Heluetiis per agrum Bergomenſem uenientibus occurrerant 306

Galli ad Fontanatum, ut Romagnanum uicum petant 361

Galli ad Frigellanum pontem, deinde conſultant Capuam proficiſci, de belli euentu infirma ſpe indicantes 232. 233

Galli ad Heluetios, accedunt ad Gatinariam 348

Galli ad Leucum opp. ad exitum Abduæ 311

Galli ad Lirim à Fabritio adorti caduntur, in profluentemque deturbantur 234

Galli ad Obegninum Proregem Neapolis 177

Galli ad Parmam 311

Galli ad Rhauennam uictores 279

Galli ad Romagnanum prius quàm Hiſpani 347

Galli ad Romagnanum oppidum in citeriore Seſitæ ripa contra Gatinariam poſitum 360

Galli ad Semenariam 220

Galli ad Sugium oppidum hybernantes à Liniano adoriuntur 239

Galli ad Tripaldam ab Hiſpanis ſuperati 200

Galli ad Vaprium profligati Mediolanum petunt 308

Galli Borracii (id eſt ebrii) ab Hiſpanis dicuntur 235

Galli cæſi & profligati ab Hiſpanis ad Gerionem 223

Galli Canuſium obſident Petro Nauarro locum protegente, ſed Conſaluo iubente diſcedunt Hiſpani oppidumque Gallis relinquunt 207

Galli Caſtalium capiunt, ſed à Piſcario qui ceperant Hiſpanos, poſtea capti fuere 320

Galli contagioſo morbo laborant 346

Galli contra Genuenſes 375

Galli Cremonam occupant 311

Galli Cremonam oppugnant duce Baiardo & Borgolo 342

Galli dimiſſis equis ad Vaprium pugnant 307

Galli diſcedunt à regno Neapolitano 183

Galli diſſipato agmine fugiunt 220

Galli duce Boniuetto ab Hiſpanis profligati 349

Galli duces captiui à Conſaluo dimiſſi 240

Galli duces conſumpti ad Stabias & Puteolos 183

Galli duces diſſidentes ad pugnandum 322

Galli duces Molæ conſiſtentes, ad biuium uiæ ſtratæ, quæ ab Appia Caietam ducit intercipiuntur 239

Galli duodecies iuſta acie uictores, ad Gretam uincuntur ab Hiſpanis 220

Galli equites ad Rubos capti, in cuſtodia retinentur 216

Galli equites xiij. cum totidem Italis pugnant inter Quadratam & Andriam 214

Galli equites xi. cum totidem Hiſpanis pro gloria laude pugnant 205

Galli & Heluetii nocturnis uigiliis, & præliis defatigati pugnam ultimam exoptabant 386

Galli, & Normanni cæſi, & profligati ab Hiſpanis 239

Galli & Veneti Abduam ſuperant 306

Galli ex congeſtis lintribus ponte confecto, Lirim ſuperant, ut Hiſpanos adorirentur 234

Galli ex Maſſilia ciuitate erumpunt in Hiſpanos 360

Galli filium Ioannis Galeacii Sfortiæ ex Iſabella Alphonſi regis filia, Barique domina in Franciam deduxere 203

Galli, Florentini, Veneti, & Pontifex contra Federicum regem Neapol. 193

Galli imperant, ut omne pecus deducatur ad herbidos Cerignolæ campos 206

Galli in Atellam ſe recipiunt 181

Galli in Italiam duce Boniuetto 341

Galli in Nouarienſem agrum duce Boniuetto 345

Galli Italia expulſi 264

Galli Mitylenem fruſtra oppugnant 196

Galli natura perferuidi, ex uictoriiſque inſolentiſſimi 194

Galli Nauariam oppugnant, in qua Ludouicus Sfortia ab Heluetiis proditus 282

Galli nunquam ſe durius hyemaſſe quàm ad Aquinum prædicabant 232

Galli Parmam & Placentiam recuperant 297

Galli per Appiam uiam ad Scauros, atque inde Formias feruntur 239

Galli per Ticinenſem portam intrat Mediolanum, & Cæſariani per Romanam exeunt 368

Galli perfracto ponte in fluminis alueo pereunt 349

Galli Piſcarium expaueſcentes, abiectis armis ſe in amnem coniiciunt 349

Galli prædicant Hiſpanos pedites ſtrenuos eſſe, equites autem ſecus, & qua de cauſa 294

Galli regis captiui calamitas, omnibus uidebatur indigna 407

Galli regis captiui ſpes ſalutatione Cæſaris erecta 410

Galli regis memoria bellorum, rerumque omnium incredibilis, atque exhauſta immenſaque liberalitas 407

Galli regni Neapolitani diuiſione non contenti 198

Galli Rhodanum traiiciunt, ut rege Franciſco duce in Italiam ueniant 361

Galli ſe recipiunt ad Nouariam duce Boniuetto 346

Galli ſeptem Italicas cohortes, & tres Hiſpanicas cædunt 596

Galli ſuburbia Mediolani incendunt 308

Galli tempeſtate in Aegæo mari oppreſſi 196

Galli Ticinum in Grauælonem fluuium deriuare conabantur 370

Galli tormenta à Sfortianis ex arce Nouariæ deducta capiunt Proſpero duce infirmo 342

Galli tormenta Cæſariana capiunt, quæ Piſcarius receperant 359

Galli tredecim equites ſuperati ab Italis 213

Galli uicti ad Bicocam 329

Galli ultra Lirim expulſi ab Hiſpanis 224

Galliam à Cæſarianis facile capi poſſe 410

Gallica claſſis Cæſarianam profligat capto Vgone Moncata præfecto claſſis 375

Gallica claſſis ferens auxilium ad Neapolim, deinde ad Aenariam nauigantis 227

Gallica pila ad Borbonis prætorium icta concilio iam dimiſſo 384

Gallis ad Abduam commorantibus Italicæ cohortes in Bremba amne Abduam traiiciunt, & ad Vaprium contendunt 306

Gallo rege captiuo quid ſtatuendum eſſet, conſulat Imperator cum ducibus Italiaque præfectis 412

de Gallo rege ſententia Lanoii, Piſcarii, & Belgarum 420

Gallorum acies à Rege inſtructa contra Cæſarianos 396

Gallorum

Gallorum acies ad Terramnouam contra Hiſpanos ad pugnam inſtructa 217
Gallorum acies inſtructa ad Bicocam 322
Gallorum acies inſtructa ad Gerionem 222
Gallorum ala caſa ad Semmarſam 177
Gallorum animus in obſidione Ticinenſi 386
Gallorum cæſorum & Hiſpanorum numerus 224
Gallorum caſtra ad Papiam 369
Gallorum caſtra Cæſarianis propinqua 389
Gallorum caſtra prope Hiſpanorum, et Cæſarianorum caſtra minus ſex ſtadiis propinqua 384
Gallorum claſſis ad Cytheram ſcopulis illiſa 196
Gallorum decem millia caſa 403
Gallorum duces caſi & capti 402
Gallorum ducum conſilium ſaluberrimum 390
Gallorum equi nobiles in proxima oppida Minturnenſis Fundanique agri ducti 248
Gallorum equi ſeptingenti capti lectiſſimis Hiſpanis peditibus dantur a Conſaluo 217
Gallorum & Hiſpanorum ad Gitiam opp. pugna 220
Gallorum & Hiſpanorum nouum genus pugna 398
Gallorum & Hiſpanorum pugna 218
Gallorum & Hiſpanorum pugna ad Lyrim 234
Gallorum fuga fœda, & miſerabilis 239
Gallorum iactantia de Conſaluo caſtra mouente 238
Gallorum impetus uictoriam è ſuis manibus eripuit 397
Gallorum natura à Ioanne Medice narratur 329
Gallorum noui milites cum Heluetiis in Italiam 312
Gallorum ordines in fuga ſeruati, unâ tantum tuba præcinente 352
Gallorum poſtulata à Clemente & Venetis 372
Gallorum Principum animus ad bellum in Italia, contra Cæſarianos ſuſcipiendum 413
Gallorum regia acies perrupta 400
Gallorum regis conſilium 390
Gallorum rex ab Heluetiis deceptus, & ab Italis fraudatus, qui in recenſendis cohortibus numerum militum falsò referebant 404
Gallorum rex Lanoio ſe dedit uulneratus 402
Gallorum rex pugnæ ſignum dat 395
Gallorum ſocius Alphonſus Atteſtinus 408
Gallorum tres duces capti a Piſcario 320
Gallorum uis à Piſcario fracta per partes carpendo & ſenſim atterendo 368
Gallos in cauea eſſe ad Nouariam inquit Piſcarius 346
Gallus humeris Luponi ad Piſcarium delatus 317
Gallus rex à Piſcario quo habitu ſalutatur 405
Gallus rex ad Madrillum ductus, olim Mantua Carpetanorum erat 412
Gallus rex ad Pisleonem ductus 405
Gallus rex apparatu regio à Didaco Mendocio Infantaſiorum regulo exceptus 412
Gallus rex Barchinonæ regali apparatu exceptus Alicanteram Valentinorum portum petit 411
Gallus rex in Hiſpaniam transportatur 410
Gallus rex in uita diſcrimine ad Toletum 412
Gallus rex traditis Gallicis triremibus uoluit ſe ad Cæſarem perduci 410
Galuanius Mediolani princeps 7
Garbagnati fuga 52
Garcias Lifonius pietate & religione inſignis 231
Gaſpar Maynus Inſuber in ſtatellenſi ad Bormiam amnem Sauonenſes copias profligat 389
Gaſto Foiſſeius Gallorum imperator bis Heluetios repreſſit 278
Gaſtonis pater fuit Fuſio Aquitanus regulus 203
Gatto Turrianorum imperator contra uicecomites 52
Gattamellata Narnienſis 138
Gaudix rex Granatæ Conſaluum excipit in urbem, ut fœdere icto contra patruum pugnet 168
Gemma, margarita, foſſitiumque aurum ab Hiſpanis inuentum 267
Genua ad Adurnios 336
Genua ad Theodorum Monferrati Marchionem ſe dedit 96
Genua biduo direpta, ciuibus ſeruatis, ne captiui eſſent, & templis, & mercibus in officinis parceretur 335
Genua Ludouico Gallorum regi ceſſit 254
Genua oppugnatur a Piſcario 332
Genua obſeſſa ab Hiſpanis 330
Genua regi Gallorum ceſſit 95
Genuæ arx funditus diruta ab Octauiano Fregoſio 286
Genuæ crater ſanctus immenſi pretii ſmaragdum, hexagonum Eſcariæ patinæ modo cauatã uidit Ferdinandus 254
Genuam amiſit Philippus 99
Genuam obtinet Ioannes uicecomes Archiepiſcopus 74
Genuam & Sauonam uenit Ferdinandus, & Ludouicus reges 254
Genuenſes non cædibus, ſed ciuili contentione de principatu certant 285
Georgius Franiſpergius Germanorum præfectus 310
Georgius Franiſpergius & Hieronymus Adurnius contra Gallos quinque millia peditum conducunt 316
Georgius Rothomagenſis Cardinalis 105
Gergonciola uicus 35
Gerionis caſtellum, nunc Cerignola eſt 207
Gerionis oppidi ſitus, ad quem expugnandum Conſaluus contendit 222
Gerlaſeum captum à Venetis, ac Iulio Medice 345
Germani ad pugnam contra Gallum regem intenti 380
Germani Smochari (id eſt ſpurei nebulones) ab Heluetiis appellantur 236
Germanorum conuentus ad Vormatiam ad Rheni ripam 299
Germanorum peditum mos, ſeſe deuouentium pro obtinenda uictoria 383
Geuarda Ferdinandi ducis Calabriæ nutricius 198
Geuerra ad Ferdinandum adoleſcentem ibid.
Ghemiuum opp. tribus paſſuum millibus Romagnono, in quo erant Galli, propinquum 347
Gibellina factio Lombardiæ imperium uaſtat 94
Gibellini ab Imperat. ſtabant 20
Gilbertus Mompenſerius pater Borbonii apud Baias interiit 339
Gilbertus Borbonius cognomento Mompenſerius 180
Giofredus Carlius Mediolanenſis Senatus præſes 106
Gironis Oronii reguli ſententia de Conſaluo, & ad Gironem Conſalui reſponſio 263
Giſdares præfectus Turcarum ad Legatos Conſalui 190

Gladios extra aciem cruentos oderat Matthæus 43
Gordus Hiſpanica lingua dicitur præpinguis 216
Gothardi Sancti templum, & turris in urbe Mediolani 70
Gothifredus Languſcus pro uicecomitibus contra Turrianos 21
Granata capta anno ſalutis Milleſimo quadringenteſimo nonageſimo ſecundo 173
Granata urbs, ex ruinis Illiberis ciuitatis mirificè creuit 168
Granata capienda omen ex flamma eluceſcente 173
Granata reges fœdere percuſſo contra Hiſpanos pugnant 170
Granata rex Baudeles captus, regi Ferdinando traditur à Didaco Corduba 171
Granatenſes auari, ſeditioſi, & ſuſpicaces 168
Gregorius X. ad Mediolanum 20
Gregorius X. Clementi ſurrogatus 18
Grignimus Vaſconum ſagittariorum præfectus 218
Griſones in patriam redeunt, Ioanne Iacobo Medice Clauennam occupante, iuſſu Sfortiæ & Piſcarii 388
Griſones qui ad Curiam, clauſtraque Alpium reſident aderti à Ioanne Iacobo Medice 388
Griſones Rentio Cerete in agrum Bergomatem in auxilium Gallorum uenientes à Ioanne Medice profligantur 353
Guaſſera amnis in Verbanum fluens 22
Guelpha factio Lombardiæ imperium uaſtat 94
Guelphi à Pontifice & Gallo ſtabant 20
Guelphorum dominatus Mediolani 51
Guido Caſtellionus 41
Guiliélma arcis opp. inter Fregellas, & Venafrum in poteſtate Conſalui 185
Guilielmus copiarum Mediolanenſium imperator 35
Guilielmus domeſtico bello reuocatus, ad Vercellas proficiſcitur 39. eiuſque dira mors 40
Guilielmus Gofferius cognomento Bonniuetus Gallicæ claßis Ammirantes uocabatur 341
Guilielmus Longa Spatha 7
Guilielmus Monfortius Mediolani præfectus 54
Guilielmus Mediolani præfectura priuatus in Germaniam rediit 61
Guilielmus Montisferrati princeps, generque Ferdinandi Hiſpaniarum regis 14
Guilielmus Montisferrati regulus Othoni fœdere certo ſociatus, terreſtribus copiis præerat 27

H

Hadrianus Cornettanus Card. ueneno petitus 229
Hadriani Pont. Max. mors, quo tempore Galli Ticinum traiecerant duce Boniuetto 342
Halatar Hilora præfectus Conſaluum alloquitur 167
Haſtor Barnabæ uicecomitis filius 97
Haſtor profligatus à ducibus Philippi uicecomitis, & poſtea captus, et à lapide tormenti æneo interfectus 98
Hectoris Panici ſtrenua in pugna contra Rhetos, & Heluetios uictoria eiuſque effigies 69
Helmettum à quo inuentum 114
Hemicyclum ferreum, quem ſtapedem uocant 155
Heluetii à Gallis cæſi 196
Heluetii à Germanis dicuntur cauamoli, id eſt, uaccas in ſtabulis mulgentes 136
Heluetii à Leone Pont. ſtipendio conducti per Bergomatem agrum in auxilium Hiſpanorum ueniunt 306
Heluetii à Piſcario & Vaſtio cæſi 52
Heluetii ab infami fuga turpiſsimum interitum præalto in flumine quæritant 399
Heluetii auxiliares Gallorum ab Alpibus delapſi trāſ Seſitem amnem in Catenario uico conſederant 346
Heluetii cum Gallis fugientes, una tantum buccina præcinente, ordines ſeruabant 351
Heluetii eorum fugam attribuunt Aloncenio regis ſororio, cum integro poſtremi agminis equitatu fugiente tranſuerſa impulſione aciem perrupiſſet 399
Heluetii & Galli nocturnis uigiliis defatigati ultimam pugnam optabant 386
Heluetii & Rheti uictores uincuntur à copiis Hectoris Panici & à D. Ambroſio in urbe equeſtri effigie pugnante 69
Heluetii fugiunt, & eorum clades 399
Heluetii Galeacii proditores cæſi 53. Gallos uincunt ad Nouariam abolentes perfidiam proditionis Sfortianæ 285
Heluetii Graiis Alpibus in Veragros agros contendunt 353
Heluetii in caſtra Gallorum domum reuerti poſtulant 321
Heluetii miſerabili colluuie connexi, agminatim gurgitibus Ticini obruuntur 402
Heluetii plures unà cum Griſonibus diſcedunt ex Gallorum caſtris 388
Heluetiorum impetus fractus à Piſcario per partes carpendo & ſenſim atterendo 386.387
Heluetiorum minor acies à Vaſtio aditur, tormentis ſpoliatur, ac caditur 399
Heluetiorum ſecunda acies, numero cohortium plenior in fugam uerſa ibid.
Heluira Conſalui filia Bernardino Velaſco totius Hiſpaniæ equitum magiſtro nupſit, rege id grauiter ferente 257
Henricus Britanniæ rex contra Gallos pro Iulio cauſa religionis tuenda 264
Henricus Britanniæ, Ferdinandus Hiſpaniarum reges, atque Heluetii contra Gallos 277
Henricus Cæſaris frater, in Italiam 43
Henricus Mediolanum intrat medius inter Matthæū & Guidonem Turrianum 44
Henrico Grauiſtenio concionante Galeacius Mediolano eiectus, reuocatur 52
Henricus rex Nauarræ captus 402. & à Gallis reſtitutus 299
Hieronymus Aleander legatus Summi Pontificis ad regem Gallorum 395
Hieronymus Moronius conſiliorum Franciſci Sfortiæ moderator 414
Hieronymus Moronius hortatur Mediolanenſes, ut ſe Gallo regi dedant 366
Hieronymus Triuultius ad res frumentarias in oppido Meltio reſidens à Piſcario occiſus, oppidoque direpto ſtatim ad Laudempompeiam rediit 373
Hilora, Tarara, Alhama, Rongiſlum oppida 166.167
Hiſchia Cantaber in Conſaluum, à quo ſuſpenſus noctu fuit 297
Hiſpani à Gallis dicuntur Latrones 236
Hiſpani à Maßiliæ obſidione 40. diebus circumſeſſa decedunt 363
Hiſpani à tormentis Gallicis cōſternati diſſipantur 279

Hiſpani ad Bicocam uictores 321
Hiſpani ad Brionam uicum, ut Gallos prohiberent, ne Romagnanum opp. petant 367
Hiſpani ad Cartuſia templum caſtrametati 320
Hiſpani ad cuſtodiam turris in faucibus Lyris ad mare poſitæ, ut metu mortis uitam ſeruarent, ab Hiſpanis trucidantur ob deditionem 233. ad Genuam contra Fregoſios 329. ad Ghemium opp. tribus paſſuum millibus Romagnano in quo erant Galli propinquum 347. ad Glabonettam uicum 304. ad Laudempompeiam oppugnandam 325
Hiſpani ad leuam deflectunt, & ſecundum Labrum amnem Ticinum reuertuntur 381
Hiſpani ad Oſtianum expectant Heluetios uenientes per agrum Bergomenſem 305
Hiſpani ad Rebeccum in Olii ripa ſitum 303
Hiſpani agminis ordo diſcedentis ab oppugnatione Maſſiliæ 363. Canuſio decedunt præſtituta lege maxime honoranda 208. Cremonam obtinent 329
Hiſpani duce Conſaluo ad Gerionem contendentes ſiti excruciabantur 222
Hiſpani duces cum Cæſare Borgia merentes ad Conſaluum proficiſcuntur 230
Hiſpani duces & præfecti ciuitatibus et oppidis à Conſaluo donantur, Rege id approbante diplomatibus beneficiariis iuris præſcriptis 242
Hiſpani duces interempti 228
Hiſpani è Gallorum manibus erepti temeritate Sardinus conquerebatur Lotrechius 304
Hiſpani equites cæſi, profligatis equitibus à Gallis uictoribus ad Terramnouam 218
Hiſpani equites xi. paribus armis pro gloria laude cum Gallis pugnant 215
Hiſpani & Cæſariani albis interulis ſupra arma induti, in Parco aduerſus Gallos pugnant 395
Hiſpani, & Hungari contra Barnabam uicecomitem 83
Hiſpani, & Itali ad Vaprium uictores 307
Hiſpani & Pontificii equites Heluetiis occurrentes, à Gallis ad Carauagium profligantur 306
Hiſpani flumē uado tranſeunt, ut Gallos interimāt 349
Hiſpani, Galli, & Pontifex Ro. in Venetos male animati 255
Hiſpani Gallos ad Tripaldam oppidum in Hirpinis ſuperāt, in omen uictoriæ totius regni Neapolitani 200
Hiſpani in egeſtate conſtituti, ſpe à Conſaluo data in officio retinentur 209. in obſidione Ticinenſi omnia extrema patiebantur, Gallis abundantibus 384. in urbem Genuam irrumpunt 333. inſigni cum præda Laudempompeiam capiunt 326
Hiſpani intra Granatam recepti, ut contra Alzagalem pugnent 169
Hiſpani Mediolano potiti, Gallis in arcem fugientibus 310
Hiſpani Medoacum traiiciunt, ut cum Venetis pugnent 288
Hiſpani nouo cultu, uſque ad elegantiam adornati 209
Hiſpani Parma derelicta ad Nitiam amnem ſeptimo ab ea urbe lapide caſtrametantur 302
Hiſpani pedites cataphractos equites eludebant 380
Hiſpani præda potiti ad Cerignolam, à Gallis cæſi ſunt Fortuna uariante 207
Hiſpani prædam in Venetia partam incendunt 289
Hiſpani xx. dies Gallorum caſtra irrito conatu oppugnant 389. uincunt Gallos ad Gioiam, qui iam duodecies fuerant uictores 220
Hiſpanica eſt lex, ut maior natu integram ferme diuinu hæreditatem adipiſcatur 165
Hiſpanorum acies ad Bicocam 334. acies ad Terramnouam inſtructa contra Gallos 218
Hiſpanorum caſtra ad Lardiragum oppidum quinque paſſuum milibus à Regiis caſtris diſtabant 383
Hiſpanorum caſtra ad Melenianum, & qua ratione ſic factum ſit, deſcribitur 380
Hiſpanorum & Gallorum pugna ad Gioiam 220. ad Lyrim 234. ad Terramnouam 218
Hiſpanorum & Italorum ſeditio ad Caſtellum quod Fratrumcuria dicitur 302
Hiſpanorum in Italiam reditus 366
Hiſpanorum militum reſponſio ad Piſcarium pro pugna contra regem Gallorum futura 379
Hiſpanorum oratio ad Germanos cohortandos pro pugna capeſcenda 379
Hiſpanorum principum opinio de bello contra Gallos ſuſcipiendo, Borbonio duce 396
Hiſpanorum ſeditioſi ſermones in contuberniis 313. tumultus, in Conſaluum 197. uictoria contra Gallos ad Lyrim & Caietam 240. uictoria contra Venetos duobus tantum deſideratis, ſeptemque milibus hoſtium occiſis in agro Vicentino 258
Hiſpanorum uirtus in Italia nondum cognita 183
Hiſpanos in pugna Gallis pares, Itali uerò ipſis inferiores 211
Hugo Cardonius ad Bubalinam Mottam, deinde ad Hieracium Locrenſium urbem deſcendit 218
Hugo Cardonius cum copiis ad Rhegium 217
Hugo Didacum Ramirum obſiſſum liberat 217
Hugo Iacobum Sanſeuerinum fugat 217
Hugo Sfortianorum præfectus ab cathena in foſſam deturbatus 124
Hungari & Hiſpani, contra Barnabam uicecomitem 83
Hyems in prædenſas ingēteſq. pluuias tota ſeſe exoluit oborto graui Auſtro 237
Hyſmael Sophus Perſarum rex à Selymo Turcarum rege ad Artaxatam Armeniæ urbem uulneratus ad interiora Mediæ fugit 267

I

Iacobus Maria Narbonēſis Ioannæ coniunx Sfortiam capit 131
Iacobus Mutius, qui & Sfortiā Attendulas 112
Iacobus Sanſeuerini regulus Mileti ab Hugone fuſus 217
Iacobus Scotorum rex ab Hauardo Surreio ſuperatus interficitur 166
Imperator ſtrenuus & cautus non alienis, ſed propriis oculis uti debet 393
Imperatorem perfectū nec uidimus, nec uidebimus 165
Imperatores clariſſimi nihil ad ſe, ſed ad milites ex præda pertinere exiſtimabant, ſed ad ueram immortalemque nominis famam aſpirabant 440
Imperatores magni militiam quæſtus habendam negabant 490
Imperatores noſtro æuo clariſſimi 167
Indicus Daualus Salernitana arce potitur 242

Indici Dauali obitus, relicto Alphonſo Vaſto infante 242

Indicus Daualus uxorem ex antiqua Aquinatum regulorum familia duxit 274

Indici obitus qui Alphonſi ſecundi Aragonum regis militia comes fuit 275

Indici tres filii ſuperſtites in bello occiſi duo natu maiores, tertius peſtifera ad Lyrim febri abſumptus eſt 276.277

Indicus Mendocius Tendilia comes regius caſtrorum Imperator 171

Indicus Granata urbis, & Alambra arcis præfectus 174

Indicus Roderici Dauali filius Ferdinandique Aragonum regis miles ad Pontias à Liguribus cum rege captus apud Philippũ uicecomitem relictus eſt 274

Incium plebem, nunc uocant Lecuniforum 30

Ioanna Neapolitanorum regina impudica, quatuor ciuitates, pleraque oppida Sfortiæ donat 121

Ioanna in regnum reſtituta 134. marito charior ex geminata proditione 134. nupſit Iacobo Mariæ Narbonenſi Tarentino principi 130

Ioanna regum Ferdinandi, & Iſabellæ filia Philippi Maximiliani Imperatoris deſignati filii uxor, & mater Caroli Quinti Auguſti Cæſaris 174

Ioannes Archiepiſcopus Luchino fratri ſuccedens Mediolanum obtinuit, Genuam, & Bononiam cæpit 74 Heluetios proditores obtruncat 53. Is Cardinalis creatus a Galero purpureo abſtinuit 64. Auenionem profecturus ſeptem millia equitum, peditum totidem comitatus cauſa adducebat 75. Galeacium, & Barnabam ab exilio reuocat 73

Ioannis imperium trifariam diuiſum 76

Ioannis mira munificentia in domos conductas gratuito conceßit, ac commeatum cœnobiis ac miſeris, & egentibus condonauit 75

Ioannes Acutus Anglus Bernabotti uicecomitis gener Gregoriique dux quinque oppida in præmium nauata opera tulit 113

Ioannes Auellinus Cardonius Piſcarii auunculus 278

Ioannis Auellini Paduli fratris interitus 282

Ioannes Bohemiæ rex Henrici Cæſaris filius, & pater Caroli Quarti in Italiam, Lucam capit, & Bergomum, Brixiam, Cremonam, Papiam, Parmam, Regium, atque Mutinam 67

Ioannes Bohemus inimicus erat Opizonis Eſtenſis, Actii uicecomitis, Maſtini Scaligeri, & Paſſarini Mantuani 68

Ioannes Bohemus dum Ferrariam oppugnat profligatur 68

Ioannes Columna Cardinalis Proſperi frater ad Hiſpanos 194

Ioannis Dieſpachii inter Heluetios ſumma auctoritatis mors, qui tanta ignominia ſupereſſe noluit 399

Ioannes Dorbinus Hiſpanorum ducũ fortißimus trans maceriam tuto in loco à tormentis ſe protexit 333. Sartiranam capit 345. utroque crure traiectus 348

Ioannes Fregoſius Dux Genuæ, poſtea Sauonæ præficitur ab Octauiano Fregoſio duce 286

Io. Galeacius Barnabam cum duobus filiis captum in arce Triciana carceri incluſit 86. Carthuſienſe prope Papiam cœnobium extruxit 91

Ioannes Galeacius filius Galeacii uicecomitis 87

Io. Galeacius quas urbes poſſederit 89

Io. Galeacio a patre emancipato dantur Nouaria, Vercella, Aſta, & Alexandria ibid.

Ioanni Galeacio Bononia ceßit 90

Ioanni Galeacio uicecomiti inſidiæ à Barnaba paratæ, detectæ fuerunt 85

Io. Galeacii mores, conſuetudoque 87.88

Ioannis Galeacii tres filii, eius mors ad arcem Melleniani 90

Ioannes Mancius ueteranæ cohortis præfectus 292

Ioannes Manuel Ferdinandi intimus Maurico Hagereo regulo donatur 255

Ioannes Maria uicecomes obtruncatus 97

Ioannes Medices Cardinalis ad Rhauennam captus cũ Piſcario & Nauarro Mediolanum deducitur 281. è manibus Gallorum ereptus à Rainaldo Tactio Ticinenſi 282

Ioannes Medices imperator exercitus Abiatum expugnat 354. Gallorum alam primam ſuſtinet, ut Propter grauis afflictus morbo ſũ pedibus ſe recipiat 342

Ioannes Medices Griſones per agrum Bergomatem in auxilium Gallorum uenientes profligat, Rentio duce ab eis capto ad Caprinum uicum 353

Ioannes in dextro crure pila ictus 387. ad Placentiam iuſſu Piſcarii defertur 388. mortuo Leone ad Gallos tranſit 319

Ioannes Medices naturam Gallorum recitat 329

Ioannis Medicis inſidiæ in Antonianos 387

Ioannis Medicis opera Galli ad Vaprium profligantur 307

Ioannis Medicis uirtus liberans Luzaſcum è manibus Venetorum 306

Ioannes Nauarræ rex Gallorum ſocius regno expulſus 264

Ioannes Vineatus Laudempompeiam ſibi uendicat 95

Ioannes Pacecus magnus Compoſtellani ordinis equitum magiſter 165

Ioannes Ruſca Comenſis 29

Ioannes Saxatellus 245

Ioannes Stuardus regia ſtirpis in Scotia 196

Iſabella Aragonia Alphonſi regis filia, hoſtili animo in Gallos qui eius filium ex Ioanne Galeacio Sfortia in Galliam abduxerant 203

Iſabella Fuſca e Fliſcorum gente Luchini coniunx impudica 72

Iſabella Hiſpaniarum regina in pudẽdis ulcerata mortifera ſerpigine interiit 248

Iſabella Ioannis Caſtiliæ regis filia Ferdinando Aragoniæ regi nupſit 171. ulteriora Hiſpaniæ regna, citerioribus adiunxit Iſabella 165

Iſabella ſoror Caroli Galliæ regis, & uxor Ioannis Galeacii uicecomitis 80

Itali ab aliis dicuntur Bugrones, id eſt puerarii 296

Itali & Galli pedites duce Bußino Ambeſio à Germanis cæſi 402

Itali & Hiſpani ad Vaprium uictores 307

Itali Principes libertatem armis tueri cupiunt 416

Itali principes quid ſentiebant de Hiſpanis, & Cæſarianis 372

Itali xiij. equites cum totidem Gallis pugnant inter Quadratam, & Andriam 213

Itali xiij. equites uictores 214

Italia fatibus uiris non effœta 161

Italica

Italica cohortes cũ tribus Hiſpanicis à Gallis cæſa 396
Italorum decus non extinctum ſub Alberico Balbiano 114
Italorum & Hiſpanorum ſeditio ad Caſtellum quod Fratrumcuria dicitur 302
Iudæus tutiſsimus eſt ad Turcas receptus 261
Iulius Medices Cardinalis in ſummum Pontificem creatur 343
Iulius II. Pontifex 231
Iulii II. Pontificis auctoritas à Gallis deformata 277
Iulii II. gratia, Ferdinandus Hiſpaniarum, Henricus Britanniæ reges, atque Helvetii contra Gallos ibid.
Iulius II. Pont. Max. ad Conſaluum de Cæſare Borgia Valentino 246. *Divino profanoque iure Eccleſiæ libertatem tuebatur* 286
Iuncum olim Neſtoris pylus à Turcis captum 188

L

Lacinia ex purpura auroque inſignis argenteis ſquamoſa bracteis à Ladislao rege Sfortiæ donatur 152
Ladislaus Cæſar 103
Ladislaus rex Neapolitanus à Ludouico II. Andegauenſi ad Fregellas ſuperatur à Sfortia 110
Ladislaus ad campos Caſsinenſes 122
Ladislaus quatuor oppida in Sãnio Sfortiæ dono dat 121
Lambas Auria Genuenſis 82
Lamber à quo lacu emiſſus 30
Languſcus cum Theobaldo uicecomite, occiſi crudeliter cum XX. aliis proceribus ad plauſtri temonem 23
Lanoius Belga Prorex Neapolitanus ad Ticinum 366
Lanoii gratia cum Cæſare 412. 413
Lanoio laboranti opem tulit Piſcarius 318
Lanoius à Piſcario proditor appellatur 413. *aſsidua fidelis obſequii perſeuerãtia Cæſari erat chariſsimus* 411. *occulto aſtu confictaque prudentia Regem Gallum Neapolim deducendum fingit* 410
Lanoius trans Abduam ad Soncinum 369
Laus fluuius Brutios à Lucanis diſterminat 182
Lardragum oppidum 385
Latina Romæ porta 225
Latrones à Gallis dicuntur Hiſpani 236
Laudempompeiam Ioannes Vicecomes occupat 95
Laudenſes & Placentini ad Venetos 104
Laurentius Medices ad Placentiam 296
Laus fluuius regni Neapolitani, nunc Lainus dicitur 200
Lauſpompeia ad Hiſpanos 354. *capta à Piſcario* 326
Laxi Mediolani carceres à Barnaba erecti ad gratuita alimenta debitoribus ultima egeſtatis & extra capitalem pœnam damnatis præſtanda 84
Lainum oppidum eſt penes fluuium eiuſdẽ nominis 182
Leboria terra magna ex parte Campaniæ erat 199
Leccium oppidum erat Lupia 215
Legati Conſalui ad Giſdarem Turcarum præfectũ 190
Leges mutuæ ab Hiſpanis & Gallis pro captiuis redimendis conſtitutæ 206
Leo Decimus eodem die anni redeuntis, eodemque in equo, quo ad Rhauennam acie captus fuerat ſub umbella in Vrbe triumphat 266
Leo Pont. Max. ad Bononiam cum Franciſco rege Gallorum 297. *ad Carolum tranſit, ut Parmam, & Placentiam recuperet* 299. *cum Cæſare contra Gallos* 300 *Heluetios in Italiam contra Gallos conducit* 302
Leonis Pont. Max. obitus 315
Leo Peregus Archiepiſcopus Mediolani 9
Leodriſius captus 69. *dum Vicecomites uincit, uincitur & ab eis capitur* 69. *in uicecomites perfidus* 68
Leonardus Tarenti præfectus 198
Leonardus ad Ferdinandum adoleſcentem 198
Leonatus Britanniæ regis filius, & gener Galeatii uicecomitis 81
Leſcutus ad Vaprium pugnat contra Hiſpanos 306. *Cremonam ab Hiſpanis defendit* 328
Leſcuti oratio ad Ioannem Medicem ibid.
Lex contra plebeios pro nobilibus armis abrogata 20
Lex pro apris à Barnaba promulgata 86
Librum & gladium eadem manu ſimul tenere non dicebat Sfortia 152
Liciniforum ubi, nunc Incini plebem uocant 30
Liro & Cantarana amnes in Mediolano 96
Liſcani naualis uictoria ad Iapygium de Praiane Gallo pirata 114
Liuianus ad Brentellas agri Pataiuini 294
Liuianus, Arſio, Venuſiam, Atellam, & Altamuram tuenti bellum infert 241. *capit Hiſpanos, et Garciam ducem in Rodigio* 295
Liuiani conſilium Liris traiiciendi, & Gallos adoriendi Conſaluo id approbante 238
Liuianus Cremonam occupat 283. *è Gallorum cuſtodia dimiſſus* 283. *in Foroiulienſes, Portonaum, Tiliauentum, & cætera oppida capit* 293
Liuiani oratio ad milites cũ Hiſpanis pugnaturos 287
Liuianus per paludes inuſitatas ad caput aggeris euaſit 295
Liuianus Veneti exercitus uexilla accipit 285
Liuianorum militum numerus 288
Locarnus Verbani lacus oppidum 24
Longamãtes ab Auguſta Vindelica Nigrorum Germanorum aciem præcedens occiditur 400
Longauilla regulus minori tormento ictus 370
Lotrechii animus ad pugnam Bicocæ 322
Lotrechii natura 311
Lotrechius ad Modoëtiam 321. *ad Vaprium ſuperatus Mediolanum contendit* 308. *cũ exercitu ad Landrianum* 320. *Leſcuto fratri ut opem ferret uenit ad Tarvum* 301
Lotrechius Mediolano relicto, Comum fugit 310. *Ticinum obſedit* 318
Loxa oppidum Granatenſe 169
Loxa urbs dono datur Conſaluo, pro Mundelia opp. ſolo æquato iuſſu regis 259
Loxa urbs X. milibus paſſuum à Granata diſtat peramœna in ualle poſita 259
Luca à Gerardino Spinulo Ligure empta 66. *capta à Ioanne Bohemiæ rege* 67. *Franciſco Interminello data à Cæſare* 64
Luca Florentinis pretio oblata à Marco 65
Lucenſes ſub imperio Ioannis Galeacii 90
Lucerus Cordubæ inquiſitor prælata uirga, lictoris Regii, & faſcium ſummæ poteſtatis, ac imperii nomen ſibi uendicat 258
Lucerus captus à Petri ſatellitibus Mondelliam deducitur 258
Luchinus uicecomes ab Heluetiis captus, & poſtea ab Hectoris Panici copiis liberatus 66. *Capella arcem Bergomi erexit* 73
Luchinus uicecomes cõtra Leodriſium ad Neruianum

uicum pugnat 68. lento tabificoque ueneno ab uxore Iſabella Fuſca necatus 73. Parmam ciuitatem emit ab Opizone Ateſtino 62. militibus auctis 73. Vgonem Balcium regis Roberti præfectum interimit 90
Luchini filii quot, eorumque interitus 73
Lucia Barnabæ ex regina coniuge filia Edemundo Britanniæ regis filio nupſit 84
Lucia ex muliere non regina ſuſcepta nupſit Lando Germano ad Brigantinum lacum illuſtri 84
Lucia Trezania Sfortiæ concubina 141
Lucianum Aurea Genuenſis 82
Ludouica regis Franciſci mater nolebat Gallos principes inire conſilia de bello in Italia renouando 413. oppida quibus Borbonium hæreditate creuerat, conteſtata lite repetebat 39
Ludouicus Aurelianorum princeps Caroli regis filius Valentinam Ioannis Galeacii filiam coniugem duxit 90
Ludouicus Aurelianen. Aſta princeps Nouariam occupat 105
Ludouicus Bauarus ad Mediolanum 56
Ludouicus Bauarus Cæſar Galeacio opem fert tranſmiſſo Bertholdo Guiſſe duce 53. Galeacium, Luchinũ, Ioannem, & Accium uicecomites carceri includit 57. ferreo diademate calendis Iunii Mediolani coronatur ab Antiſtite Aretino Guidone 56. imperator coronatur à Nicolao Quarto pſeudo Pont. 58
Ludouicꝰ Pſeudocæſar anathemate percuſſus à Ioanne 58
Ludouicus XII. rex Gallorum Aurelianenſis ducis filius 104.103
Ludouicus Gallorum rex Carolo ſucceſsit 187
Ludouicus Gallorum rex ducta in matrimonium ſorore Henrici Angliæ regis, in ipſis nuptiis fato conceſſit 267. Ferdinandum Hiſpaniarum regem ad Genuam & Saonam inuiſit 254. Genua dominus 254. nouum contra Hiſpanos exercitum cogit 229
Ludouici Gallorum regis interitus 296
Ludouicus Palauicinus captus ab Alexandro Bentiuolo ad Caſale oppidum 375
Ludouicus Sfortia dux Mediolani captus à Gallis, Heluetiis eum prodentibus 284
Ludouicus Sfortia a Gallis uiuus captus 105. & in Locenſem carceris caueam coniectus 106
Ludouicus Sfortia & Aſcanius fratres capti, & in poteſtatem Gallorum ducti 188
Ludouicus Sfortia Mediolanenſe imperium oppreſſo fratris filio occupat 175
Ludouicus Sfortia primus diploma Mediolanenſis Imperii à Maximiliano obtinuit 104
Ludouici Sfortiæ legati ad Turcas 188
Ludouicus Tertius Andegauenſis Sfortiam ſub ſignis ſuis conduxit 121.125
Ludouicus Tramulius Gallorum dux contra Hiſpanos & Magnum Conſaluum Cordubenſem 229
Ludouicus Valentinæ cõiunx à militibus Ioannis Burgundiæ ducis interemptus 103
Lupi qui? 190
Lupia oppidum, nunc Leccium 215
Luponus Galeum humeris ſubleuatum ad Piſcarium detulit 317
Luſitani extremum Aethiopiæ promontorium ad Antarcticum tranſgreſsi, ad Malacam Taprobanamque perueniunt 267
Lutherus in conuentu Vormatiæ damnatus 299
Luraginum oppidum ſeptimo lapide a Como diſtat 26
Lyris ad Fregellas a Sfortia ſuperatus 122

M

Madrillum erat Mantua Carpentinorum 412
Magdalena Barnabæ filia Federico Bauario Vindelicia principi nupſit 83
Magiſter equitum eſt Comeſtabilis 133
Magnaleptis, hodie Tripolis 262
Atabala opp. captum 170
Mahometes Baiazetis pater Virtutem & Fortunam uiceis colendam prædicabat 262
Maior natu integram fermè paternæ hæreditatis ditionem Hiſpanica lege adipiſcatur 165
Mamfredonia eſt ubi Sipontus erat 295
Mampheth Albendini præfectus 170
Manfredonia Sfortiæ dono datur a Ioanna 121
Mantuani, Ferrarienſes, Piſani, Florentini, Veronenſes cum Aegidio Pontificis legato in uicecomites 79
Mantuanus princeps à Gallis contemptus 235. quare imperio ſe abdicauit 236
Mantuanus princeps imperium ad Salaſſum deferens Mantuam reuertitur, Sabulis præſcriptus, multorumque teſtimonio confirmatis 236
Marani qui? Iudaica ſtirpe nati, ad Chriſtiana ſacra tranſeuntes, rurſus ad antiquæ legis ritus relabuntur 261
Marcoaldus Bohemorum præfectus, Piſis impoſitus 79
Marcus uicecomes in Galeacium fratrem conſpirans, eum accuſat coram Ludouico Bauaro Auguſto 56. ob odia infamiam in fratrem diſcedit 59. à Saxonibus uades receptus 64. duxque ab eis creatus 65. inimico animo, in Vicecomites Mediolanum accedit 66. ſtrangulatus è feneſtra in publicum eiicitur 64
Margaricus uicus eiuſque ſitus 287
M. Antonius Colonna, & Camillus Triuultius ictu colubrinæ decerpti 317
Margarita gemma, foſsititiumque aurum ab Hiſpanis inueniuntur 267
Margarita Sfortiæ ſoror, fratrem è carceris cuſtodia liberat 131
Margarita ſoror Franciſci regis Gallorum 420
Maris ad Tarentum concluſi latitudo & ambitus 198
Marius deleuit Cymbros ad Accum Marianum qui inter Nouariam & Vercellas in media planicie ſitus eſt 360
Martinus Colonna Pont. Max. 100
Martinus & Pinalla Aliprandi fratres contra Luchinum 71
Martinus Paſſolinus addictus factioni contra Sfortiam 145
Martinus Turrianus Mediolano ablegatus, poſtea receptus 38.39
Martinus Turrianus nobilium hoſtis 9.10.11
Maſinus pagus ad Verbanum lacum 42
Maſsilia ab Hiſpanis 40. diebus obſeſſa 363
Maſsilia deſcriptio 358
Maſsiliæ præfectus pro Gallis erat Philippus Brionius 359
Maſsinum uicus ad Verbanum lacum 8
Maſtinus Scaliger contra Ioannem Bohemum regem Parmam obtinet 68

Maſtinus

Maſtinus Scaliger cum ſocius contra Ioannem Bohemum 63
Matthæi Beccaria pro Cæſarianis excellens ſtudium in urbe Papienſi obſeſſa a Gallis 370
Matthæus uicecomes 37
Matthæus Magnus Comenſes ſuperat 41. ad pedes Henrici Ticinu relegatus Mediolano præficitur 44. agreſtis habitu ad Aſtam ad Cæſarem, ſeptem annis imperauit 44
Matthæus clemens, moderatus, & pius 43
Matthæus & belli dux, & pro tribunali ius dicens 40 eiuſque laudes 42. Inferorum cruciatibus deuotus à Beltrando 45. ſponte principatu ſe abdicat 47
Matthæi quinque filii 41
Matthæus Sedunenſis Cardinalis Heluetiorum princeps 284
Mauri ex Hiſpania pulſi condidere coloniã in Theſſalonica Græciæ ciuitatem, quam Amurates deformauerat 262
Maurorum tumultus in Hiſpanos qui ad ſacra Chriſtiana ui adigebantur 387
Maximilianus Ludouici Sfortiæ filius 105
Mazonis campi ſtellates fuerunt 233
Medices in patriam reſtituti à Raimundo Cardonio, qui Petrum Soderinum Florentia expulit 282
Mediolanenſes à Federico II. profligati ad opp. Cohortiſnoua 10. Cæſareos duces euocant 387
Mediolan. copia ad Vaprium contra Turrianos 35
Mediolanenſes duo Prætores ibid.
Mediolanenſes hortatur Moronus, ut ſe Gallo regi dedant 366.367
Mediolanenſes in libertatem erecti 51
Mediolanenſes in Matthæum 46. Othonem in ſpeciem triumphi in urbem recipiunt 33. ſacris interdicti 45.
Mediolanenſium ad Othonem animus 33
Mediolanenſium centum milia peſte abſumpta 367
Mediolani arx circumuallata à Proſpero, & Piſcario 316.419
Mediolano triſtis Caſſonus Parmam & Cremonam fugiens 33
Mediolanum à piorum cœtu abdicatur à Clemente Quarto Pont. Max. 13. ab Gallis obſeſſum Boniuetto duce 342
Mediolanum ad Ludouicum Gallorum regem 283. datum Actio uicecomiti pretio 15. myriadum 63. expiatur à Clementis legato, cum ob Turrianos fuiſſet ſacris interdictum 17
Mediolanum inter Galeacium et Barnabam diuiſum unanimique conſenſu poſſeſſum 79. Maximiliano Sfortiæ deditum 282
Mediolanum occupant Galli, & per Ticinenſem portam intrant, Cæſarianis exeuntibus per Romanã 368 occupatum à Verguſio Landa 61. ſacris interdictum à Benedicto XII. expiatur 72
Medoacus fluuius, nunc Brenta 287
Medoacum traiiciunt Hiſpani, ut pugnam contra Liuianos milites, et Venetum exercitum cõmittant 388
Megaris arx in inſula, nunc Caſtellum Oui dicitur 132
Melenniaco in uico ad Lambri amnis ripas perampla domus à Barnaba erecta 84
Meltium oppidum in circumabduanis locis ſitum à Piſcario captum & direptum 373
Memorantius Gallorum dux ab Errera captus 398
Memorantii ſegnitia in perſequendis Hiſpanis 364
Memphis, Sueſſa & Neapolis, ad Hiſpanos 225
Menaldus Guerra Cantaber pirata Oſtiam cepit quem Conſaluus ſuperauit 184
Menaldus captus à Conſaluo eiuſque precib. poſtea ueniâ donatur à Pont. 185
Mundauar caſtellum 170
Mendocius cum captiuis & ſpoliis Barolum uictor reuerſus à Conſaluo mirifice laudatur 210
Mercatura nobiliſſima quæ? 91
Mercurii epiſtolarum Magiſtri ſententia de Gallo rege 421
Methonem captum à Turcis 188
ad Michaletum Picenum liberalitas 116
Michaletus Venetorum Imperator 115
Militare balteum, quid 49
Militaris Italiæ diſciplina, uel regulorum multitudine uel negligentia morbo proſtrata 162
Militaris uirtus quando obſoleſcit 415
Milites ueri pauci 162
Militibus & in duce quæ requiruntur 115
Mirabellum ædificium medio ferè in Parco Ticinenſi aucupiis, & uenationibus opportunum reſides 392
Miramolinus Maurorum rex Beticum regnum in Hiſpania annis DCC. condidit 373
Modoetia direpta 52
Moguntiacum, nunc Modoetia 47
Molas truſatiles in Gymnaſio ſapientiæ poſuit Antonius Leua in urbe Papia obſeſſus 369
Molinum Borbonii oppidum ad Elauerim amnem 340.
Mompenſerii nomen & cognomen Gilbertus Borbonius 180
Mondellia Bethica opp. à Maioribus Conſalui magnis ſumptibus erectum, Ferdinando iubente ſolo æquatur 258.259
Mondraco Gallus unus ex XI. qui cum Hiſpanis pugnauit ad Tranum 205
Mons Draconis fuit Petrinum 233
Mons frigidus a Conſaluo expugnatur 171
Monticulum dono datum Sfortiæ a Nicolao Ateſtino eiuſq. uexillum ab eo dono acceptum 119
Moronus quærebat alienare Piſcarium à Cæſare 414
Mortales ad uitæ exitum ſemper improuidi, & cum fata urgent oſtenta contemnunt 157
Mos Germanorum peditum pro uictoria obtinenda ſe deuouentium 383
Moſtarda dux clariſſimus 237
Motta Gallus quis? 211
Munera ab uxore Conſalui Regina data 174
Munera donata à Galeacio, in conuiuio Leonato generoſo ſuo 80
Munitio ex deiecta turri enata non ſine tutelarium numinum ope 370
Munitiones introrſum ab Antonio Leua erecta 370
Muralem coronam Nouæ arcis capta, Ioannes Palaes Conſalui puer promeruit 226
Muranum oppidum, in quo Conſaluus inſignem prædam fecit 182
Muri arcis montis Orphani diruti, ſed à Guidone reſtituti 34
Muſca Turrianus à Comenſibus uinculis ſolutus 40
Mutina Opizoni Eſtenſi data 68
Myriades trecenta ſignati auri à Barnaba uicecomite

in ſumptibus bellicis erogata 83

N

Namurtius Gallorum omnium præfectus 295
Namurtius ad Caſtellanetum obſidendum 215
Namurtius, Alegria, & Palicia Galli duces de bello contra Hiſpanos conſultabant 203
Namurtius Aufidum tranſgreſſus, concedit ad Barolum 209. conſultat de bello Hiſpanis inferendo ad Gerionem 222
Namurtius cum Gallicis copiis non procul à Gerione oppido, cuius ſitus deſcribitur 221
Namurtii & Conſalui colloquium. ad Diui Antonii templum inter Atellam & Melphim 201
Namurtius glande traiectus ſummis à Conſaluo honoribus ſepulchro conditur 223. ſeptimo poſt Obegninum ſuperatum die interficitur 223
Napas anno uno, menſibus ſeptem diebus 23. in cauea incluſus obiit 96
Napus Turrianus Mediolano potitur mortuo Philippo 12. captus, ab Othoneque cauea ferrata cancellatis trabibus incluſus 32. quid de Comenſibus in conuiuio retulit 30
Narbonenſis prouincia à Carolo V. armis petita 106
Nardoum oppidum, nunc Neritho 215
Nauarra regnum Conſaluus imperio Hiſpano adiecit 266
Naupactum à Turcis captum 189
Neapolis à Ferdinando rege recepta 180
Neapolis ad Hiſpanos 223
Neapolitani proceres in carcere relicti 241
Neapolitani regni ciuitates Hiſpanis deditæ 228
Neapolitani regni inter Gallos & Hiſpanos diuiſio 193
Neapolitani Senatus ſententia ad Carolum Lanoium proregem de bello à Gallis illato 377
Neapolitano in regno Pontifex in iure potior ſit, cum præfecti regni in uerba Cæſaris iurauerunt 418
Neapolitanum regnum Ferdinando adiudicatur Pontificio iure 264. Piſcario oblatum à Morone 416
Neritho regni Neapolitani oppidum erat Nardoũ 215
Neruianum uicus xii. lapide à Mediolano 68
Nicolaus Campobaſſa Comes à Sfortia captus 122
Nicolai infamia ob Othonem cæſum 110
Nicolaus Eſtenſis, & Otho tertius ad colloquium prope Roberiam 119
Nicolaus Quartus pſeudopont. Ludouicum Bauarum coronat Romæ 58
Nicolaus Sfortia duce Othonem interfici iubet 119
Nicolaus Tegrimus Lucen. Caſtruccii uitam incorrupte ſcribit 61
Nigræ Germanorum cohortes duæ Parco Ticinenſi coniunctæ 384
Nigri Germani obſtinata animi ſalute depugnarunt contra Germanos pro Cæſarianis dimicantes 399. pro Gallis recuruatis cornib. à Franſpergo et Scithio ad unum occiduntur 400. quare tam ferociter pugnabant contra Cæſarianos 399
Nigrorum peditum qui duces cæſi 400
Nibula oppidum 170
Nobilitas Mediolanenſium exacta, atque proſtrata 12
Nomenclatore ac monitore utebatur Philippus, quod adeuntium facies non plane diſcerneret 99
Nonius Campeius acerbe in Conſaluum loquutus eſt ad Ferdinandum regem 248
Noricus Germanorum equitatus à rege Ferdinãdo miſſus à Gallis profligatur 397
Noua arx in urbe Neapolitana expugnatur, atque diripitur 226
Nouaria à Gallis expugnata & direpta 318
Nouaria à Tornellis occupatur 95
Nouaria à Triuultio, & Triuultio ducibus oppugnatur 284
Nouarienſes ad Sabaudos 104
Nouitio uocabulo, Regiæ aulæ præfectus Comeſtabilis dicitur 133
Nouum pugnæ genus Gallorum & Hiſpanorum 498
Nucia Siciliæ præfectus 219

O

Obegninus Brixiam properans, urbem Hiſpanis Germaniſque ducibus dedidit 382
Obegninus duoque Sanſeuerini reguli contra Hugonem Cardonium 217
Obegninus & Galli duodecies iuſta acie uictores ab Hiſpanis ad Gioiam uincuntur 220
Obegninus Hiſpanis ſe dedidit 225. Hiſpanos ex Bruttiis expellit 204. in aciæ diſcrimine 218
Obegninus prorex Neapolitanus pro Gallis uocabatur Ebrardus Stuardus, natione Scotus, cognomento Obeguinus 177. regno Neapolitano eiectus 184. ſuperato Petracce amne ad Gioiam opp. contendit 220. mihi, uictoria uti neſciunt 179
Obegninus uictus ad Gioiam ab Hiſpanis in Angitulam arcem fugiens ab Hiſpanis obſidetur 220
Obitius Aceſtinus Parmam uendidit Luchino uicecomiti 60. milibus aureis 70
Obitius Eſtenſis contra Io. Bohemum 69. Mutinam obtinet ibid.
Obſidio Papiæ, an continuanda, an diſſoluenda uaria inter Gallorum duces ſententia 390.391
Octauianus Columna à Proſpero patruo ad Cæſarem miſſus Germanorum cohortium præfectus 321
Octauianus Fliſcus, & Simbaldus uir ſacratus Frigoſiorum hoſtes 322
Octauianus Fregoſius à Piſcario captus 334. Piſcarii cõſanguineus 285. in Genua receptus dux creatur 286
Octauiani Fregoſii mors in Cænaria inſula 336
Octauianus Vbaldinus Cardinalis 8
Odettus Lotrechius ſeruatus ab Eſtenſio Gordo, id eſt propinquus 207
Olegianus uicecomes 74. Valentina genitus 77. Liliolam Gonzagam duxit uxorem, ex qua duas ſuſcepit filias Catherinam & Vrſinam 77. libidini immenſa deditus 77. ad Seronium opp. interiit ibid.
Olegium uicus ad lacum Verbanum 8
Oliuetani pro Gallis, poſtea Conſaluo ſe dedunt 184
Omen Granatæ capiendæ ex flamma è candelabro nocturni luminis emicante 173
Omen uictoriæ à Conſaluo acceptum 223
Opes fide incorruptaque exiſtimatione potius quàm pecunia conſtant 140
Oppida à uicecomitibus capta 22
Oppidum S. Angeli à Pirrho Gonzaga cuſtoditum, & à Piſcario captum, atque direptum 381.382
Oranam nobile emporium, quod erat Vasbaria à Ximene Toletano antiſtite expugnatur 262
Oratio Alberti Petræ ducis Heluetiorum 321
Alegriæ & Paliciæ ad Namurtium 203

Andreæ Lauredani ad Liuianum 390
Oratio Bernardi Brutii ad Conſaluum 181
Bonnetti ad regem de non ſoluenda obſidione Papienſi 391. ad ſuos 349
Borbonii ad Piſcarium, qui dimidium uictoria conſecutus fuerat 330.362
Borbonii ad regem eiuſque reſponſio 339
Burri ad Ferdinandum 14
Oratio Caroli regis Neapolitani ad Clementem 17
Comenſis epiſcopi ad Othonem 29
Conſalui ad Ferdinandum 178. ad Gallos uictos 214. ad Italos 213. ad milites 165. ad quæſtores regios 252. ad regem 172.173. per legatos ad Namurtium 201
Oratio & murmur Hiſpanorum in duces 315
Oratio exulum Mediolanenſium ad Othonem 13
Oratio Ferdinandi regis ad Antonium Cueuam, & eius ad regem reſponſio 255
Oratio Gallorum regis ad Borbonium 340. eiuſque reſponſio ad regem 341. ad milites 395. ad Vaſtium 403 captum ad Piſcarium eiuſque reſponſio 405
Gironis Oronii ad Conſaluum, & eius reſponſio 263
Oratio Hieronymi Adurnii, per literas ad Genuē. 334
Hieronymi Moroni ad Mediolanen. 366. ad Piſcariū eiuſque reſponſio 414.415.416
Hiſpanorum equitum ad Gallos 204
Oratio inimicorum Sfortiæ ad Iacobum 231
Ioannis Dorbini ad Piſcarium eiuſq. reſponſio 355
Ioannis Medicis ad Leſcutum 328
Oratio Leonardi et Geuarræ ad Ferdinā. adoleſcētē 198
Legati Caroli regis Neapolitani 17
Legati Turrianorum 18
Leſcuti ad Io. Medicem 328
Liuiani ad milites 287
Lotrechii ad Paliciam, eiuſque reſponſio, & ad Lotrechium, & ad Gallos 322
Oratio Mendocii ad Gallos conuictos, eorumq. reſp. 211
Mercurii epiſtolarum magiſtri ad Carolum quid de Gallorum rege faciendum 421
Militum petentium pecunias à Conſaluo 196
Oratio Namurtii ad Paſtores 206. de bello Hiſp. inſerendo 222. per præconem ad Conſal. eiuſq. reſp. 209.210
Neapolitani Senatus per literas ad Lanoium 377
Oratio Othonis Vicecomitis 18. ad ſuos 24. ad Comenſes & Ioannis pro Comenſibus reſponſio 29
Paliciæ contra Alberti ſententiam 322
Oratio Piſcaris à Borbonio diſſentientis 362. à Ducibus approbata 302. ad Borbonium et cæteros duces 362 ad Borbonium pugnare paratum contra Gallos 364. ad Cæſarem & eius reſponſio 338. ad Carolum per literas 419. ad duces 309.344.345.347.392. ad duces Cæſarianos, & ad Hiſpanos pedites, eorumque reſponſio 379. ad Giouæ arcem capiendam 298. ad Hiſpanos Germanos, & Italos 362. ad Legatum Pontificis 310. ad milites 362. ad milites & duces uictoriam contra Gallos præſagientis 368. ad Proſperum Columnam 310 ad Sfortiam pro arcibus dedendis Carolo Imper. 422. ad Vaſtium intrantem Parcum, eiuſq. reſponſio 394
Oratio Piſcarii de non diuidendo exercitu ab omnibus ducibus Cæſarianis approbata 378
Oratio Piſcaris in Hiſpaniam profecturi ad milites 338 per literas ad Genuenſes Senatores 330
Oratio Piſcaris pro ſequendis Gallis 350
Oratio Placidii ad Piſcarium, & reſponſio 280
Pontificis gratias agentis Conſaluo 185
reginæ ad Conſaluum 174. ad Velaſcum, et reſp. 257
Oratio Salaſſi ad duces Gallos 240
Sandricurti ad Gallos principes 235
Sfortiæ ad Piſcarium 422. ad regem per nuntios, & regis reſponſio ad Sfortiam 126
Symonis Locarnæ ad Comenſes 28. ad Napum 32
Oratio Vandaneſii ad ſuos 349. per literas ad Piſcariū, eiuſq. Piſcar. per literas reſponſio 314
Victoriæ Columnæ ad Piſcarium per literas 436
Orbitus ciuitas naturali munitione inexpugnabilis 137
Orlandius mons Caietæ imminens, ab Hiſpanis captus 239.240
Oſſerus inſula Abſirtidum 189
Oſtia cum arce & Menaldo capta 185
Oſtienſes decem annorum uectigalibus ſubleuati orante Conſaluo 185
Otho Vberti filius nomen ſortitur ab Othone Aſiatico eius proauo 8
Otho Vicecomes Mediolani Archiepiſcopus 9. anno ſalutis 1277. in patria eiuſque ſtudia in pace 34. inſidias Turrianorum ſubodoratus noctu iter arripuit 19. quem quies bello uictus hoſtes otio frui non patiebatur 27
Othoniani ſeptics uicti unius horæ momento Turrianos debellarunt 32
Othoniani uictores, intra ſeptem horas uincuntur 26
Othonianis primus dies fœlix illuxit à Comenſibus 29
Othonis mors 1295. ætatis ſuæ anno 87. 41
Otho Montisferrati Marchio Violantem Galeacii filiam duxit uxorem 80
Otho Tertius Parmenſium tyrannus, & Rhegienſium mortuo Ioanne Galeacio 119
Otho Vicecomes Sacramori frater à Piſcario ſeruatus, quem Ioannes Mancius occidendum putabat 292
Otherinus Vicecomes, pater Margaritæ uxoris Franciſci Puſterlæ 72
Othobonus Tertius Parmam occupat 95
Ous arx Megaris fuit 226

P

Pacaus ex Sabentino agro expellit Gallos 242
Pacis conditiones inter Gallos, & Hiſpanos 240. tabula ſubſcribente rege impreſſaque ad ceram regia gemma inter Mauros, & Conſal. ac Ferd. cōficiuntur 175
Paduli duo fratres Vgo & Ioan. cæſi 282
Padulius ad Rhauennam uulneratus capitur 280. Florentiam ad Mediceos 283. Sicilia ortus è Cardonia familia 282
Paganinus Turrianus à Vercellenſibus occiſus 33
ad Paganini tumulum homines tanquam hoſtia mactantur ibid.
Paganus Auria Genuenſis 82
Paganus Turrianus 10
Palicia Gallorum dux in Galliam ſe proripuit 281. ab equitibus Cæſarianis interceptus, ſed captiuus ſclopeti ictu interficitur 400. ad Rubos à Cōſal. obſeſſus 216 non pugnandum ad Bicocam cenſet Lotrechius contra, & Heluetiorum duces 322
Palicia conſilium ſalubre regi Gallo datum 390
Palicia, Alegria, Namurtius, Gallorum duces de bello contra Hiſpanos conſultant 203
ad Pābiacum et Neruiauū uicū Heluetii ſuperātur 69
Pandulphus Malateſta Brixiam, et Berg. occupat 95
Papia ad Hiſpanos & Cæſarienſes 308

Papia olim Ticinum à Longobardis regibus ſic dicta quaſi admirabilis 369
Papiæ comes à patre relictus fuit Ioannes Maria, Ioannis Galeacij filius 94. deſcriptio 369
Papiæ pons ab Antonianis in extremo fornice abruptus 369
Papiæ ſepta ferarum et regia uoluptatis uiridaria, ingentesque ſyluas in ſpacio ſexdecim miliariorum continet multis amniculis 369
Papiam et Alexandriam Facinius Canis occupat. 95.
Papiam occupat Ioannes Bohemiæ rex 67
Papienſes et Derthonenſes ad Franciſcũ Sfortiam 104
Parcus quare ſic dictus 383
Parinus cum Sfortia ad Inſubres 117
Parinus Sfortiam prodit 117
Parma à Cæſarianis capta & direpta 301
Parma amnis eam urbem diuidit 301
Parma datur Maſtino Scaligero.68. empta à Luchino 60. milibus aureis. 73. obſeſſa ab Hiſpanis Leſcuto Gallorum duce urbem propugnante.300. pontificijs militibus ceſſit 311
Parma Rhegiumlepidi & S. Dominum ceßit Nicolao Eſtenſi 119
Parma ſemicapta ab Hiſpanis derelinquitur 303
Parmam Galli recuperant 297
Parmam obtinet Ioan. Bohemiæ rex 67
Parmam occupat Othobonus Tertius 95
Parmenſes pro futuro Pont. pugnant contra Gallos. 315.
Paſſarinus Mantuanus contra Ioan. Bohemiæ regem, Regium obtinet 68
Paſſolini in Cotignola potentes 111
Patauium ſub Ioan. Galeacis imperio 90
Paulus Baucius proditor occiſus 98
Paulus Luſaſcus Mediceis equitibus præfectus à Venetis intercipitur, ſed à Ioanne Medice liberatur 306
Paulus Vrſinus Sfortiæ inimicus ab eo conſeruatur 152
Panſilippi montis crypta 180
Pax Caroli V. cum Gallis 297. Ferdinandi Hiſpanorum, & Ludouici Gallorum regum 250. inter Florentinos & Vicecomites 74. inter Gallos & Cæſarienſes tractatur à Clemente 372. inter Italos & Hiſpanos milites 305. inter Othonianos & Turrianos eadem non ſeruata 35.36
Pax Pontificis & Galeacii 55
Pecunia in Papiã defertur obſeſſam Piſc. induſtria 373
Pedibus ſtipendia merere, maioribus glorioſum, nobis eſt turpiſsimum 162
Pelagura Cardinalis contra Actium Eſtenſem 49
Pelagnus Cotignola Sfortiæ dux 124
Pentadactylos opp. expugnatur à Gallis 218
Perfidiæ nomen inuiſum & execrandum 416
Perpennianum in montibus Pyreneis a Gallo rege datur Ferdinando Hiſpaniarum regi ne opem ferat Neapolitanis regibus 175
Perſiuus ad Ebulo Picẽtinorũ uictor cõtra Aragonios 180. eiuſq. malignitas in fine 181. Alegria frater 177
Peruſia datur à Io. Maria Vicecomite Rom. Pont. 96
Peruſinum captum à Io. Galeacio 117
Peruſium ſub Io. Galeacii imperio 90
Peſtum hodie Capaccium 227
Petracina factioſa gens ex Cotignola 111
Petraſixa Samnii opp. 132
Petrinum, nunc mons Draconis 233
Petrus Alphonſi fratris Conſalui filius Corduba ciuitatis princeps, ut Corduba exeat diſtitabat Lucerus inquiſitor 256. extra aulam ad decem miliaria relegatur, nec itinere unius diei longius abire poterat 259. Inquiſitorem uinctum ad Mondellianũ mittit 258
Petrus Medices Magni Laurẽtii filius aquis obrutus, idẽ Petrum Leonium medicum inſignem in puteum deiecit 240
Petrus Nauarrus ab Hiſpanis captus à Piſcario nequaquam, ut hoſtis excipitur 335. ad Tarentum 208. captus Mediolanum deducitur 281. contra gentis ſuæ nomen arma ferens, in ea arce quam ceperat miſer interiit 268. ex Africa in Italia pro Iulio II. Pont. Max. 278. inſana elati animi obſtinatione præditus 279. iuſſu Cæſaris in arcem Neapolitanam includitur 336. mirabilium operum inuentor 192
Philippinus Auria, Vgonem Moncatam cadit 334
Philippus Ferdinandi gener in Cantabriam nauigat ad portum cui Columna nomen 290
Philippum Hiſp. proceres relicto Ferdin. ſequuntur 291
Philippus 25. ætatis anno obiit Carolo ſeptenni filio relicto 291
Philippus Rauaſtenius claſsis Gallicæ præfectus à Conſaluo muneribus pretioſis honeſtatus 196
Philippus Turrianus 12
Philippus Valeſius Francorum rex 43
Philippus Vic. Mediolani princeps Alphonſum Aragonum regem ad Pontias captum, & gratis dimiſit & muneribus auxit 174. Brixiam, Bergomum, Laudempompeiam, Comum, Cremonam, & Placentiam recuperauit 98. Brixiam, Bergomum, & Genuam amiſit 99
Philippi obitus 100
Phebus Contes perfidiam ſimulans pro Galeacio 54
Picardonus Vaſallius furca ſuſpenſus 81
Piciuinus captus, prædaque recepta 126
Piciuini liberalitas in Michalettum 116
Pignerius munitionis à Conſaluo erectæ præfectus 191
Pila tormentorum, quare non timenda 359
Pinalla Altiprandus Actii Vicecomitis dux ad Ferrariam obſeſſam fortiſsime pugnat 68
Pinalla & Martinus Altiprandus fratres contra Luchinum Vicecomitem 71
Piſa in libertatem ſe uendicant 65. ſub Ioannis Galeacii imperio 90
Piſani, Florentini, Ferrarienſes, Mantuani, Veronen. atque Aegidius Pont. legatus in Vicecomites 79
Piſanorum ad Florentinos deditio 122
Piſcaria opp. captum à Piſcario 287
Piſcarius a Franciſco Sfortia Viglebano ab eo capto donatur 345. à Gallis redemptus ſex milibus nummum aureorum, ſolutuſque Triuultii beneficio 281. à Vandeneſio ad ſingulare certamen prouocatur, eiuſq. ad Vandeneſium reſponſio 324. ab Heluetio alabarda percuſſus à Vaſtio ſeruatur 353. ab Vrbinate duce admirabatur 348. ad Arcum Marianum inter Nouariã & Vercellas 346. ad Borbonium de Maſsilia oppugnanda 362. ad Borbonium qui pugnare uolebat 364. ad Carolum V. legatus regni Neapolit. 298. ad Laudempompeiam 368. ad Laudenariam 294. ad Mediolanum 308. ad Placidium eiuſq. interitus 280. ad Soram oppugnandam 298. ad Vaſtium Parũ intrantem 394. Alexandriam capit 354

Piſcarius

Piſcarius annos 30. natus Proſpero duci ſeni in gloria æquatus 326. arces Mediolani & Cremonæ obſidens graui morbo oppreſſus interiit 423. captus & Mediolanum deductus 281. Citadellam capit, et diripit 294. Clementem & Venetos ludificans Moronum capit, & Antonio Leuæ cuſtodiendum tradit 418. 419. cohortes nigras profligat, ſtationes occupat, tormentorum præfectum capit, & futuram uictoriam præſagit, ex euentu feliciori quàm ſperabat 386. Cremonam oppugnat 312. concepta animo uictoria gaudet 396

Piſcarius confirmatus à Carolo proditum imperator 298

Piſcarius cum octoginta ſclopettariis ad munitiones Gallorum ad Mediolanum contendit 309

Piſcarius dolet ſe natũ in Italia 292. duabus pilis ictus, oppidum S. Angeli capit & diripit 382. duobus uulneribus ſaucius 400. dux abſoluti iudicii, & uehementia militaris 294

Piſcarius exercitus Cæſariani præfectus 395

Piſcarius fœminarũ Genuẽſiũ pudicitiam ſeruauit 335

Piſcarius Gallos fugientes noctu inſequitur 351. Gallos in Rebecca uico reſidentes Baiardo duce fugiente cædit 343. Genuam obſidet 334

Piſcarius Hiſpani exercitus curam ſuſcepit 283

Piſcarius in caſtra redit cum ſeptem tormentis Gallicis & ſpoliis uictor 350. in Hiſpaniam ad Valletetum ad Cæſarem accedit, eiuſque oratio 338. in montibus Liguriæ cum exercitu 285. in morbum cum incidiſſet epoti lactis, & lactuca refrigeratione ſanatur 299. in urbem irrumpit 333

Piſcarius Lanoium proditorem appellat indicto ſingulari certamine 413. Laudempompeiam ueniens eam confeſtim occupat Gallis captis, prædaque armorum & equorum inſigni 326

Piſcar. nigro ſago regẽ captiuũ ad Pisleonẽ ſalutat 405

Piſcarius oppidum Meltium diripuit 373

Piſcarius poteſtates & honoris uacuus, cuncta propemodum adminiſtrabat 392. 393

Piſcarius tres Cæſaris triremes captas à Gallis recuperat & incendit 357

Piſcarius uictor ad Bicocam, Laudempompeiã petit 325

Piſcarii ad milites præcepta uolens Gallos adoriri 393

Piſcarii calumnia ab æmulis inflicta 423. conſilium in bello cõtra Gallos 357. conſiliũ pro Gallis repente aggrediendis 386. conſiliũ traiciendi Ticini contra Gallorũ copias in Italiã ui Boniuetti auxilium uenientes 344

Piſcarii & Proſperi non ſincera amicitia 310

Piſcarii facinus in militem 286. indoles acuti & excelſi ducis 283. inſidiæ in Gallos equites 304

Piſcarii mors 1525. pridie calend. Decemb. 425

Piſcarii oratio ad Hiſp. cõtra Gallos pugnaturos 378

Piſcarii præcepta ad pedites pugnaturos ad Bicocã 324. ſententia à ducibus comprobatur de non diuidendo Cæſariano exercitu, ſed contra Gallos pugnandis 378. ſententia ad Adurnum de Fregoſio 334. ſeueritas in Carimano oppido 336. ſolertia in obſeruandis Gallorum caſtris & uigiliis 384

Piſcarii tanquam uatis ſententia de Gallis ſuperandis 368. uexillum cum ſcuto Laconico 278

Piſcario imperii militaris iura duces Cæſ. tribuunt 392

Piſcario in ſtipendium 80. millia aureorum a Genuenſibus data fuere 286

Piſcario regnum Neapolitanum à Morono oblatũ 416

de Piſcario uaria ſententia 425

Piſcario uexillum imperii militaris dilatum à Carolo Cæſare 424

Piſcarium bello meliorem eſſe profitebantur Lanoius et Borbonius, penes quos ſumma belli erat poteſtas 392

Pisleone oppidum reſidet in Cremonẽſi uia in Abduæ ripa 327. captum à Piſcario, minis ac terrore quod capi non poterat 327

Piſtorium à Florent. captũ 59. à Caſtruccio obſeſſum 59

Pius III. ſummus Pont. 229

Placentia à Scotis erepta per Galeacium 50. ab Arcellis occupata 95

Placentia ad Pontificis ditionem 300

Placentia recuperata 98

Placentia ſe dedit legato Apoſtolico opera Verguſii Landi 53

Placentiam Galli recuperant 297

Placentini & Laudenſes ad Venetos 104

Placidius Sangrius ad Piſcarium 280

Planci ſepulchrum 140

Pœna militis deſertoris ac duci inobedientis 145

Pœna pede claudo nocentes conſequitur 135

Polixena Ruffa prima Franciſci Sfortiæ filii uxor 145

Polycaſtrum erat Buxentum 127

Pomum citonium dat nomen opp. Cotignola 118

Pons ſuper domorum tecta penſilis ad Romanam portam Mediolani erectus a Barnaba 84

Pons Triciana arcis, tribus ſuperædificatis tranſitoriis aditibus a Barnaba Vicecomite erigitur 83

Pontanus Syderalis ſcientia peritiſſimus 276

Ponteuicus opp. Venetorum in Olii ripa 303

Pontificiam pecuniam Lanoio miſſam Bezolus intercepit 378

Populari præſidio nihil incertius ac inanius 33

Porchunna arx 170

Portocarerius Hiſpaniæ claſſis præfectus, eiuſque interitus 119

Portumnonum Foroiulienſis agri captũ à Liuiano 293

Portus inter Sporades inſulas ad Peloponneſi oram 188

Præcutina regni Neapolitani regio, nunc dicitur Aprutina 199

Præfecturæ quatuor erant in regno Neapolitano 199

Præfectus ærarii eſt Camerlingus 133

Præfectus aulæ regiæ, nomine uocabulo Seneſcalcus 133

Praianes pirata Gallus à Liſcano ſuperatus ad Hydrũtum à Venetis poſſeſſum fugit 214. nauigiũ, in quo Hiſpani ſaucii Neapolim uehebantur ſupra Cumas demerſit 231

Prata & Trelibrerium uici ignobiles Gallorum et Cæſarianorum caſtra recipiunt 383. 384

Principatum omnium Fortunæ munus pulcherrimũ, ſi ſocio conſorteque careat 77

Principes à Cæſare Borgia necati 245

Principum Hiſpanorum de bello cõtra Gallos ſuſcipiendo opinio 396

Proceres Neapolitani Gallicum nomen ſecuti dominium recuperant 240

Prodigia cladis futuræ in Barnabam Vicecomitem captum à Ioanne Galeacio 86

Proſper Columna à Cæſ. Imp. appellatur 337. ad Mediolanum, Boniuetto Gallorum duce cũ obſidente 342. ad xiij. equites Italos cum totidem Gallis pugnaturis 212. auctoritate cæteros ante ibat 289. captus à Gallis 296. Namurtis prætorio potitus 125

Proſper & Fabritius Columnij 180
Proſper & Piſcarius arcem Mediolani circũuallãt 316
Proſper Columna interiit 343. *ualetudine uexatus Mediolanum propugnans extabeſcebat* 342. *priorem penes Conſaluum locum non inuenit* 249
Proſperi Columnæ ſermones aculeati de Conſaluo ad regem Ferdinandum 248
Pueri & ſerui a pedibus Velaſci uiridi colore induti, Conſaluique hac de re ſcomma 260
Pugna ad Albolseram, ad Alhamam, ad Taiaram, ad Hiloram 166. 167. *ad Altopaſſum, & Caſtruccii uictoria contra Florentinos* 55. *ad Caſſiam uiam Sfortiæ cum Braccio uictore* 127. *ad Triſellam Marci, & Luchini contra hoſtes* 53. *ad Vaprium anno* 1281 *& Caſſoni mors* 38. *ad Vaprium, ad Teſoſam turrem, ad Caracam ſupra Lambrum* 54
Pugna Braccii contra Carolum Malateſtam in Aſiſiatum campis 135. *Caſſoni Turriani ad Aronam eiuſque uictoria contra Othonianos* 28
Pugna contra Comenſes 40
Pugna contra Turrianos qui ſepties uictores 127. *ad unum caſi fuere ad Decumanum* 38
Pugna & uictoria tredecim Italorum cum totidem Gallis inter Quadratum & Andriam 212. 213
Pugna & uictoria Vicecomitum ad caſam Curatã 79
Pugna Florentinorum & Pontificis militum ad Caſaletum 90. *Gallorum ad Alexandriam duce Armeniaco* 90. *Gallorum & Cæſarianorum ad Bicocam* 323. *Gallorum et Cæſarianorum ad Papiam* 396 *Gallorum & Hiſpanorum* 210. *Gallorum & Hiſpanorum ad Atellam* 183. *ad Gerionem, qua Galli caſi profligatique ſunt* 223. 224. *ad Vaprium* 306. 307
Pugna Guelphorum ad Montem Catinum, ad Arbium, ad campum Aldinum 45
Pugna Hiſpanorum, Aragonum, Gallorum, & Heluetiorum ad Semenariam 178. 179
Pugna Hiſpanorum & Gallorum ad Lirim 234. *ad Terramnouam* 218. *eorundem ad Gioiam* 220
Pugna inter Pambiacum & Neruiacum uicum, ubi Rheti & Heluetii ad quatuor millia occiſi ſunt 69
Pugna Languſchi & Caſſoni 23. *Sfortiæ, & Othonis ad Regiolum & Guaſtallam* 118
Pugna tumultuaria cõtra Mauros ad Almoranã 169
Pugna Venetorum cum Hiſpanis in Vicetino agro 291
Pugna ſignum datur à rege Gallo 397

R

Raimundus Cardonius captus, à Galeacio è cuſtodia dimiſſus, pacem cum pontifice & Galeacio facit 54
Raimundus Cardonius contra uicecomites 71
Ramengus Caſatus coniurationem contra Luchinum uicecomitem detegit 72
Raimundus Florentinorum Imperator contra Caſtruccium 55
Raimundus Hiſpanorum imperator ad Rhauennam fugit 279
Rainaldus Ludouici xij. Gallorum regis dux ad Caſtellacium captus 104
Raimundus Napi frater, Patriarcha Aquileienſis 19
Raimundus Turrianus exercitũ cogit contra Othonẽ 55
Ratus Genuenſium flumen erat Scriuia 285
Regium Brutiorum ad Aragonios & Conſaluum deditum 176
Regiũ Lepidi à Feltrio Gõzaga emit Barnabas uic. 83
Regium Lepidi et Parma ceſſit Othoni tertio poſt Ioannis Galeazij mortem 118
Regium, Parma, Sancti Domini oppidum captum à Nicolao Eſtenſi 119
Renatus Baſtardus Sabaudius Franciſci Gallorum regis auunculus cum Paliſia & Heluetijs in Italiam 315.
Rencius Ceres Syluij Sabelli caſtra incendit, Bergomũ capit. 295
Rhegium datum Paſſerino Mantuano 68
Rhegium occupat Ioan. Bohemia rex 67
Rheti & Heluetij uictores a D. Ambroſio equeſtri effigie in nube pugnante uincuntur 69
Rhodeia regni Neapolitani oppidum erant Rudia. 224.
Robacurſius a rege Neapolitano Ferdinando in Hiſpaniam profecturo, illius regni præſes pro Conſaluo deligitur 253
Ricardus Languſcus Othonianis cohortibus præficitur 29. *eoque duce Turriani uicti ſunt* 31
Ripa candida oppidum in Venuſina uia expugnatur ab Hiſpanis & Italis 183
Robertus Bauarius pſeudocæſar 103
Robertus Cæſar bis in Italia ſuperatur ad Brixiã 117. *in Italiam excitus* 90
Robertus inſigne Attendulæ gentis illuſtrius reddidit, leone addito 118
Roberti Galli regis copiæ ad Alexandriam ſuperantur à Iacobo Vermio 90
Robertus rex Neapolitanus 45
Rocha Sicca oppidum Daualorum 232
Rocha Gulielmina ab Hiſpanis recepta 231
Rodericus Daualus proauus Ferdinandi Piſcarii equitum magiſter erat 274
Rodericus Iudaei filius, & Alphonſi frater apud inſulam Arpinatis agri uicum ſclopetto caput ictus interiit 275
Rodulphus Cæſar, Napum Turrianum Auguſtali iure Mediolani præſidem creat 18
Rodulphus Imperator Othoni fœdere iunctus 40
Romagnanum opp. in citeriori Seſitis ripa eſt poſitum contra Gatinariam 347
Rubi expugnati & direpti ab Hiſpanis 216
Rubeſtana mulieres in templum coniecta à Conſaluo ſeruata, Barolum deducta gratiſque incolumi pudore dimiſſa 216
Rudia olim, nunc Rhodeia 225

S

Sacramorus uicecomes ad Gallos 283
Saga ſerica, auro & argento bracteata conſpiciebantur quum Sfortia exercitus luſtraretur 149
Salaſſi conſilium de Caieta Hiſpanis præſcriptis legibus dedenda ab omnibus approbatur, eique gratias actas fuiſſe 240
Salaſſi fœda ad Caietam fuga tormentis lintribus impoſitis 240. *oratio ad duces Gallos de Caieta deditione facienda* 240
Salaſſo ætate ac militia potiori defert imperium Mantuanus princeps, præſcriptis tabulis fideliſque multorum teſtimonio confirmatis 236
Salaſſi mors 241
Sanſeuerini reguli à Conſaluo reſtituti 194
Sandricurti uerba in Mantuanũ Principẽ iactata 235
Sandricurtius ultro in fata feſtinat 241

Salerni

Salerni arx ab Indico expugnatur 276
Salinarum iura, quæ ſunt in Paduſis ad Comaclum Alphonſus armis tueri uult 264
Saltus Finarius, & Carmiſſarius 366
Saltus Calphurnianos à Rhegio Lepidi in Etruriam, deſcendit Albanus 374
Sanſeuerini reguli ab Hiſpanis deficiunt 204
Sancta Columba ad Conſaluum pro pace fienda 240
Sancti Domini opp. ad Nicolaum Eſtenſem 119
Sancti Domini opp. in quo Actius uicecomes obſeſſus eſt 61.62. ſeptimo à Tarro amne lapide 76.77
Sancti Gregorii arx 217
Sancti Hermi Sydus Chriſtiani nautæ uocant non ſecus ac antiquiores de Caſtoris, ac Pollucis ignibus credentes 260
Sanctus Germanus fuit Caſinum 227
Sanctus Petrus erat Calatania 215
Sartirana à Ioanne Derbino capta 345
Saxina uallis ad Larium lacum 10
Saxones & Catti a Cæſare deficientes in Ceruleo monte ſupra Viminaium morabantur 63
Saxones Marcum ex obſide ducem creant 65
Scanderbeſſa Turca in Venetos ad intimum Euganei littoris ſinum 188
Scarparia xij. à Florentia lapide 74
Sculceus Glanis amnis pons 150
Scoruccius Spoletanus 113
Scriptoribus licet, nobiliſsimi cuiuſque ſanguinis origines uel a fabulis heroum repetere 164
Scriuia Genuenſium fluuius antiquitus Ratus 185
Scythicarum Sibillinarum pellibus ueſtis ſuffulta 166
Sebethus amnis iuxta Neapolim 224
Secta Bracciana & Sfortiana 116
Selymus Turcarum imperator ad Artaxatam Armeniæ urbem Hiſmaelem Sophum Perſarum regẽ uulnerat 267
Selymi Turcarum regis parricidium 287
Semenaria ſitus & ad eam pugna Gallorum & Hiſpanorum 178
Semenarienſes Gallis eiectis Aragonios recipiunt 180
Senenſes in libertatem ſe uendicant 96
Senenſes ſub imperio Ioannis Galeacii 89
Seneſcalcus erat præfectus regiæ aulæ 133
Sepinenſis regio 22
Sepinum opp. ibid. ab Othone cum arce captum 25
Septemuirale iudicium exercebatur in domo Iudicis Danali aut Ferdinandi Piſcarii 275
Serenius uicus 31
Sergiani Caraccioli mors 136
Serra Nuoſa 170
Seronum oppidum medio itinere inter Mediolanum, et Comum ſedet 77
Serpigo 248
Seruitus Turrianorum dura, ob cauſam recuperandæ libertatis Mediolanenſium 12
Seſithes amnis Mediolanenſis imperii finis erat 350
Sfortia Attendulus ex aratore imperator 112
Sfortia à Bononien. captus, fama illuſtrior, & ſtipendio auctior euaſit 118. à Brandolino comite uulneratur 118. à Franciſco Vrſino ex improuiſo armis adortus fortiter ſe uindicat 123
Sfortia ad Nicolaum Atellinum, poſt Angelum Pergulanum captum 118. ad Sclauettum qui ſe eius latus mucrone petiturum, pollicitus fuerat Iulio Cæſari 145
Sfortia Beneuento, Manfredonia, Barolo, & Tranno donatus à regina Ioanna impudica 121
Sfortia bis captus 128.129. cur de amico factus Braccio inimicus 116. cur Tartaliæ inimicus 116. de Othone quid palam diceret 119
Sfortia dux eximius & bellator fortiſsimus 125. magiſter equitum iterum delectus 134. Othonem tertium tyrannũ obtruncat 119. pugnans ſuperatur ad Burgũ S. Mariæ, ubi uetus Capua erat 128
Sfortia quatuor oppidis donatur à Ladislao 120. quo inſtituto in caſtris otii tempora tranſigebat 149
Sfortia Sacroſanctæ militiæ uexillifer 120. ſeruatur à Laurentio cognomento Surdo 139
Sfortia ſiti potius quàm ferro uinci poterat 155
Sfortia ſtabulario ſimilis, inſidias a Sergiano paratas deuitauit 139
Sfortia ſub Ludouico tertio Andegauenſi militat 122
Sfortia dotalia oppida 142.143. domus direpta treſque filii capti 131
Sfortia fabula de ligone ad quercum iiecto 112
Sfortiæ nomen quare, & quomodo 114
Sfortiæ quatuor uxores fuere Antonia Salimbenia Senenſis, Chryſeis Aldobrãdeſca, Catella Alopi ſoror, & Maria Martiana 142.143
in Sfortiam coniuratio carceriſque cuſtodia 131
Sfortiani duces à Tartalia in inſulas Vulſinii lacus relegati, è cuſtodia liberantur 126
Sfortiani in Vicecomitum familia adoptati 78
Sicambri Germanis infeſti ſuperãtur a Cæſarianis 427
Sigiſmundus Imperator 99
Sigiſmundus Sanctius Alberti Pii Carpenſis nuntius a latrone interfectus prædandi auri cauſa 425
Smochari, id eſt Spurci nebulones dicuntur Germani ab Heluetiis 236
Soderini Florentia expulſi, & Medicei recepti 282
Soliſius uir fortis & ſtrenuus 282
Sora capta à Piſcario cum arce in monte extructa 298
Soreſinarum domus incurſu plebis ſolo æquata 40
Sors pugnandi inter Gallos & Cæſarianos in locum militaris prudentiæ ſucceſsit 396
Spatha 253
Spes præmiorum & laudis dedecoriſque metus paribus uiribus Cæſarianos, et Gallos certãtes ſuſtentabãt 389
Sphragia inſula, nunc Sapientia 74
Squarcia Giramus moloſſos ad humanam carnem comedendam alebat iuſſu Ioan. Mar. Vicecomitis 97
Squarcinus Burrus Mediolanenſis 14. in Hiſpaniam ad regem Ferdinandum 14
Squarcini nomen Comi & Mediolani clariſsimum 15
Stapedem uocamus hemicyclum ferreum, quo ſeſſores utuntur dum equo inſident 155
Stecades inſulæ ſunt contra portum Maſsiliæ 395
Stellates campi Mazonii fuerunt 233
Stephanardus Flamma hiſtoricus 19
Sumptum nuſquam utilius & melius à ſano duce poni quàm quo certi ſpeculatores pace & bello parantur 393
Syluа Vernogia, in qua Alphonſus Conſalui frater interfectus eſt 192
Symon Locarnus clatrata cauea concluſus ad ſeptennium, à Napo educitur 24

Symon Locarnas naualibus copiis præerat 27
Symon ad Napum captiuum 32
Symonis oratio ad Comenſes 28

T

Tamira uenuſtate admirabilis Sfortiæ concubina 141
Tarenti ſitus, & ubi olim erat 195
Tarentum Conſaluo deditum 198
Tarentum oppugnatur à Conſaluo ibid.
Tartalia ad Caſalecium captus, & de amico factus Sfortiæ inimicus 116. *ad Tuſcanellam à Sfortia ſuperatus* 124. *capitali ſupplicio adfectus* 148
Tartalia quare ſic dictus 115
Taurentius portus 358
Taruiſii prætura Galeacio data 40
Taruiſii princeps Gerardus Caminas ibid.
Taruiſinum ſub Ioannis Galeacii imperio 90
Techanus Griſonum præfectus Gallorum proditor ex caſtris diſceſſit, pecunia corruptus 388
Templum diuo Benedicto ſacrum ſupra Caſinum in monte edito 231
Tentorium Mauriſiaco opere acu pictum 28
Terouanam Morinorum Henricus Britanniæ rex expugnat 266
Terranoua oppidum 217
Terranoua olim Terina 177
Thadea Barnabæ filia Stephano Auſtrio Norici regulo nupſit 84
Theobaldus Matthæi Magni pater 23. *Othonis nepos ex Andreoccio* ibid.
Theobaldus Vicecomes cum xx. proceribus crudeliter obtruncatus ad planiſtri temonem ibid.
Theodorus Monſerrati Marchio Genuam occupat 96
Theodorus Triuultius è Mediolano incolumis diſcedit falſo uictoriæ nuntio 403. *pro Italis pacis conditiones cum Conſaluo tranſegit* 240
Tiberius Brandolinus comitis filius præacuto ferreæ lucernæ manubrio, ſibi iuguli uenam perfodiens interiit 147
Ticini Gymnaſium à Galeacio inſtitutum 81
Ticini pons lapideus ab eodem erectus, & arx in ſupercilio decliuis urbis 81
Ticino circumuallato à Gallis duæ Italicæ & totidem Hiſpanicæ cohortes urbem noctu ingrediuntur 319
Ticinum à Gallis obſeſſum, Antonio Leua, & Mantuano Principe eam propugnante 318. *à Ioanne Montisferrati Marchione occupatur* 79
Ticinum fluuium in Granalonem deriuare Galli conabantur 370
Ticinum, nunc Papia, ſic dicta à Longobardis regibus quaſi admirabilis 369
Ticium in ripa Abduæ 34
Tegiſonus fluuius, nunc Bacchilio 291
Toletum urbs omnium Hiſpaniæ ciuitatum maxime Mediterranea 411
Telona arx ab Hiſpanis expugnata 358
Tormenta ad Fabam Græcam ad occidentem comportantur 334
Tormenta humeris comportata in Genuenſes 324
Tormenta quæ Sfortiani ex arce Nouariæ detraxerant à Gallis intercipiuntur 366
Tormentorum pilæ quarè non timenda 359
Tormentum maximum apud Sancti Maximini oppidum Piſcarius defodit 364
Tornacum Gallorum ciuitas ab Henrico Britanniæ rege occupatur 266
Tornelli occupant Nolariam 95
Torſetus unus ſuis ix xi. Gallis equitibus contra Hiſpanos pugnantibus ad Tranium 205
Tramulius Gallorum dux 283. *duplici uulnere ictus in pugna occidit* 401
Tranium dono datur Sfortiæ à Ioanna 121
Trantius Galliæ regis legatus auaritia et ſuperbia inſignis 230
Trecenta ſignati auri myriades à Barnaba in bellicis ſumptibus erogata 84
Teclebrerium & Prata uici ignobiles Gallorum et Cæſareanorum caſtra excipiunt 384
Tres Pontifices à Cardinalibus creati 116
Tricaria urbs à Ladislao dono datur Franciſco Sfortiæ filio 132
Ticiana arcis pons tribus ſuperædificatis tranſitoriis aditibus à Barnaba Vicecomite erigitur 83
Tridentum ſub Ioannis Galeacii imperio 90
Triginta fercula cum totidem muneribus in conuiuio à Galeacio Vicecomite exhibita 80
Tripalda oppidum in Hirpinis ubi Galli ab Hiſpanis ſuperati fuere 200
Tripolis ciuitas erat Magna Leptis 262
Triſtanus Scalcus hiſtoricus 13
Tritium Paduliſ deditum 285
Triuultius Gallorum dux 283
Triuultius Hippolytæ Dauala maritus, cuius beneficio Piſcarius carcere educitur 281
Truſatiles molæ paruæ à Conſaluo inſtitutæ 198
ex Tumultu paruo ingens pugna creuit inter Cæſarianos & Gallos 385
Tumultus in Comenſi urbe pro Othonianis 29
Tunicas interulas albas nocte gerebant Cæſariani aduerſus Gallos pugnantis 395
Turbicus uicus ad Ticini ripam 15
Turca Pannoniam occupat 106
Turca in Taruiſinum agrum 188
Turca Methonem, Coronem, Iuncum olim Neſtoris pylus, Criſſeum, Aetitem, nunc Galli caput, Naupactum, & Dyrrachium occupant 188
Turca ſinguli ſeptenos arcus ſeptenaque ſagittarum milia habent 190
Turma erat 25. *equitibus* 117
Turriani à Gulielmo Monferrato, et Othone decepti 16 *ad Aronam uictores* 28. *contra Mediolanenſes* 34. *caſi à Vicecomitibus, eos intra ſeptem horarum ſpacium uincunt caſtriſque exuunt* 26. *dominio Mediolani potiti* 20. *inopinato hoſtium aduentu caſi & capti* 31. *ſacris interdicti* 17
Turrianorum legati ab Vrbis ingreſſu excluſi 17
Turris in faucibus Liris ad mare poſita ad Gallos 233

V

Valentina Barnabæ filia Federico Cypri regi nupſit 84
Valentina Io. Galeacii filia nupſit Ludouico Aurelianorum principi regiſque Caroli filio 90. *dotis nomine Aſtam Coloniam habet* ibid.
Valentina tres maſculos, & unã fœminã peperit 103
Valuaſores 10
Vandaneſius Paleciæ frater Piſcarium ad ſingulare certamen uocat 314. *qui Piſcarium ad ſingulare certamen prouocarat plumbea craſſioris ictus interiit* 350

Vaprium

Vaprium incenſum à Galeacio 53
Varagium opp. citra Sagonam ad mare ſedet 375
Varia externarum gentium manus per Italiam Fortunæ auſpiciis militabant 79
Varus flu. Italiam à Prouincia dimidit 356
Vasbaria Numidiæ urbs celeberrima, fuit Oranum nobile emporium 262
Vaſtius ad Vernaculã amniculum ad Mirabellã 394 *cum equitatu & Memorantio Belga pugnans tormentis Gallicis potitur* 398. *Heluetios profligat* 399. *intrans in Parcum Papiæ ad Piſcarium* 394
Vaſtius regi Gallorum obuius, coronam aggregãtium militum ſubmonit 403
Vaſtii inſidiæ quibus Galli caduntur 364
Vbaldina familia Etruſca 9
Vbertus Becharia prætor Mediolani 39
Vbertus Palauicinus Turrianarum copiarum dux, poſtea contra eos 12
Vbertus Pirouanus Mediolani antiſtes 43
Vega occiſus fugatis ſociis 337
Velia, nunc Burra 227
Veneta caſtra in urbe Mediolani capta à Piſcario 309
Veneti ad Caranagium uicti à Franciſco Sfortia 104. *ad Vincentiam à Cardonio, Proſperoque Columna ſuperati* 266.267
Veneti exercitus per maxima ignauia fuga, & dedecus 292
Veneti, Galli, Florentini, & Pontifex contra regem Neapolitanum Federicum 193
Veneti profligati ab Hiſpanis 291. *una acie profligati ueniam à Iulio impetrant* 263.264
Venetorum aurea moneta in menſis relicta ab Hiſpanis Mediolani direpta, Gritto fugiente ad Laudempompeiam 309
Venetorum cæſorum numerus 7000. duobus tantum Hiſpanis deſideratis 301
Venetorum pugna cum Hiſpanis 290
Venetos opprimere cogitabant Hiſpani, Galli, & Iulius II. Pont. Max. 255
Ventus opportunè obortus qui Conſalui uela inflabat, repente concidens ſulcantem deſtituit 265
Vercellæ Allobrogum regulo deditæ 89
Vercellas dotis nomine accepit Philippus 100
Vercellas occupant Bruſati 95
Vergantum uicus ad Verbanum 8
Verguſius Landa Mediolanum occupat 61
Verona ſub imperio Io. Galeacii 90
Veronenſes, Florentini, Piſani, Mantuani, Ferrarienſes, Aegidiuſque Pontificis legatus in Vicec. 79
Veſtes Sibillinarum, ceruarum, & luporum pellibus ſuffultæ à Conſaluo donantur Philippo Gallicæ claßis præfecto 196. & quare
Veſtis Scythicarum Sibillinarum pellibus ſuffulta 166
Vexilla Roberti regis, Pontificis, Florentinorum, Turrianorum capta à Galeacio 54
Vexillum Piſcarii cum Laconico ſcuto, ac titulo ſeueræ matris Spartanæ 278
Vgo Baucius à Luchino cæſus 50
Vgonis Baucii opima ſpolia à Luchino capta 71
Vgo Cardonius Alæ Piſcariæ legatus à rege Gallorũ in pugna occiditur 397
Vgonis Cardon. Siculi ſoror, nupſit Alphõ. Daualo 176
Vgonis Cardonis obitus 282
Vgo Moncata cæſus à Philippino Auria 334. *captiuus gratis ſolutus per Galliã in Hiſpan. tranſmittitur* 412
Vgolinus Gonzaga 73
Vguccio Fagiolanus uires Guelpharum partium ad montem Catinum contudit 71
Vicecomites Mediolano priuati ad Viſtarinos accedũt 51. *obtinẽt Cremonam, Papiã, Placentiã, et Comũ* 68
Vicecomitum inſigne gentilitium 7
Vincentina turris in Neapolitana urbe à Nauarro expugnatur 225
Victoriæ Columnæ ad Piſcarium coniugem litera 424
Victoria Columna in domo Piſcarii fatale uictoriæ nomen tulit 277. *uix dum trima Ferdinando Piſcario ætate ferè pari deſponſatur* ibid.
Victoria de rege captiuo Cæſari nuntiatur, eo quo natus erat die 406
Victoria diffiniuntur ſumma militiæ decora & dedecora 390
Victoria clariſsimum decus eſt uicto libertatem non iniquis legibus reſtituere 406
Victoria lacita à Cæſare, nec feſtis ignibus, nec tormentorum bombis declarata 406
Vicus Iria captus, atque direptus 284
Viglebanum à Fran. Sfortia donatur Piſcario 343. *expugnatum à Piſcario* 345. *oppugnatum à Vicecom.* 15
Vilermi Bonnetti mors 408
Vincentia ſub imperio Io. Galeacii 90
Violantes Galeacii Vicecomitis filia & uxor Leonati Britanniæ regis filii 80
Violantis ſecundæ nuptiæ in Othonem Montisferrati Marchionem 81
Vipera complicatis ſpiris puerũ paſſis manibus uorans 7 *inſigne Vicecomitum, aqua et igne argumento exornatum, Belga proſtrato à Galeacio* 78
Virtus pugnantium inopinato caſu uicta in pugna inter Gallos & Cæſarianos 396
Virtute non malis artibus ad opes & gloriam contendendum 150
Viſtarina familia in Laudepompeia nobilis 12
Viſtarini ad patriam reſtituti 34
Vladislaus Pannoniæ rex agreſtes rebelles acie uictos Bornamiſſa duce meritis afficit ſuppliciis 267
Vlmus uicus tertio à Vincentina uia lapide 288
Volux Saracenorum dux ſingulari certamine uictus 7
Vormaciæ conuentus Germanorum 299
Vrbanus IIII. Pont. Max. 9
Vrſini & Colũnenſes ſub Conſaluo 230. *principes qui* 231 *Vrbem ingrediuntur Liuiano duce* 230
Vzicata fuit Buzea ciuitas in Holeachita Numidiæ ſinu capta à Ximene Toletano antiſtite, Nauarro claßis præfecto 262

X

Ximenes magno portu qui appellatur Mazanchibir in poteſtatem redacto Oranum nobile emporium quod fuit Vasbaria expugnauit 262
Ximenes Toletanus ex humili loco ad altiſsimum Toletana ſacerdotium peruenit 257
Ximenes Toletanus antiſtes conductis ſuo ære quatuordecim militum milibus ducentorum nauium claſſem Petro Nauarro duce habebat 262

Z

Zorningius Subalpinus pagus 26

FINIS.

NAZ
OMA